

Doktori (PhD) értekezés

Brînzan-Antal Cristina

2026

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola

Fodor (Brînzan-Antal) Cristina:

**Civil együttműködések dimenziói –
Az erdélyi magyar civil szervezetek és
önkormányzatok kapcsolatának vizsgálata**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. habil. Bodó Barna docens,
a Sapientia EMTE t. professzora

.....

Budapest, 2026

TARTALOM

Bevezető	6
Alapkérdések és hipotézisek	8
Civilek és önkormányzatok: a kutatási kontextus	10
1. Civil társadalom fogalma és a civil tőke.....	12
1.1. A civil társadalom Közép- és Kelet Európában.....	23
1.2. Nonprofit szektor.....	33
1.3. Civil szervezeti formák.....	41
1.3.1. Romániában a nem kormányzati szervezetek jogi formái.....	43
2. Jogi szabályozás	47
2.1. Az Európai Unió civil szervezetekre vonatkozó szabályozása	47
2.2. A romániai nonprofit szektor jogszabályai.....	48
3. A kisebbségi civil társadalom	50
3.1. A romániai kisebbségi civil társadalom 1990 után.....	57
3.2. Civil szervezetek száma és annak változásai.....	62
3.3. Kisebbségi magyar civil szervezetek száma és változásai 1990-től napjainkig	71
3.4. A civil szervezetek tevékenységi területei.....	74
3.5. A civil társadalom tevékenységének és működésének külső környezete	76
3.6. A civil társadalom humán erőforrásai és az állampolgári részvétel dimenziói	78
4. A kultúra fogalma, modellek és elméletek a kultúráról	81
4.1. Erdélyi magyar kulturális szervezetek	85
5. Az önkormányzatok – kormányzás helyi szinten (kormányzat, kormányzás, a sokszereplős döntéshozatal)	91
6. Erdélyi magyar civil szféra kutatások módszertani kérdései	96
6.1. Módszertan	100
6.2. A disszertációban alkalmazott kutatási módszerek	103
6.2.1. A fókuszcsoporthoz interjúk szervezése és lebonyolítása	105
6.3. Módszertani korlátok.....	106
6.4. Az értekezés szerkezeti indoklása.....	107
6.5. Kutatási kérdések és hipotézisek.....	109
7. A kutatások rövid bemutatása	113
8. Az erdélyi magyar kulturális áramlatok és csoportok alakulása.....	119
8.1. Nemzetközi perspektíva	121
8.2. Erdélyi magyar kulturális civil szervezetek kérdőíves vizsgálata.....	127
8.2.1. A civil szervezetek számának, alakulása – a 2023-ban frissített adatbázis szerint.....	130
8.2.2. Magyar civil szervezetek tevékenysége.....	138

8.2.3. Civil szervezetek alapítási időpontja	143
8.2.4. Civil szervezetek anyagi helyzete	144
8.2.5. Civil szervezetek humán erőforrása	150
8.2.6. Médiahasználat és kommunikáció.....	151
8.2.7. Online kommunikáció.....	154
9. Helyi kormányzati kutatás.....	158
9.1. A helyi közigazgatás intézményi környezetének vizsgálata.....	159
10. Együttműködések	163
10.1. Az erdélyi magyar civil szervezetek és önkormányzatok együttműködési formái.....	166
10.1.1. Intézményesülés és konfliktusok	169
10.2. Kulturális programok és fesztiválok szervezése önkormányzati és civil együttműködésben ..	183
10.2.1. Fesztiválok, magyar napok– adatbázis-elemzés	191
10.2.2. A fesztiválok-, városnapok- és falunapok 2015-ös és 2025-es adatsorainak összehasonlítása	198
10.3. Helyhatóságok és nonprofit szervezetek együttműködése közfeladatok ellátásában	200
10.3.1. Szerződéses feladatátadás és pályázati együttműködések	202
11. Támogatások.....	204
11.1. Nemzetközi kitekintés – civil finanszírozás Európában – támogatási gyakorlatok.....	206
11.1.1. Előzetes megjegyzések a költségvetési források nonprofit tevékenységekre történő allokációjáról Romániában.....	212
11.2. Pénzügyi támogatások formái	213
11.2.1. Romániai magyar szervezetek támogatása.....	214
11.2.2. Állami és önkormányzati támogatások	225
11.3. Természetbeni támogatások formái.....	242
11.4. A nonprofit szervezetek hozzájárulása az önkormányzatok működéséhez	244
12. Következtetések és javaslatok	249
12.1. Fejlődés, változások és a fiatalok	254
12.2. Civil kontroll és demokrácia – a működés és a szerep	257
12.3. Általános, megyei és régióspecifikus következtetések	260
12.4. A hipotézisekre vonatkozó következtetések	269
12.5. Javaslatok az aktivizálható személyek, szervezetek bevonásához, helyi kapunyitási program beindításához.....	279
Bibliográfia	287
Függelék.....	311
Civil - önkormányzati együttműködések - erdélyi magyar civil szervezetek és önkormányzatok kapcsolatának vizsgálata – önkormányzati kérdőív	311
Civil - önkormányzati együttműködések - erdélyi magyar civil szervezetek és önkormányzatok kapcsolatának vizsgálata – civil szervezeti kérdőív	319
Magyar Házak – Listák.....	338

Esettanulmányok	342
I. A Z generáció és az erdélyi magyar kulturális szervezetek online kommunikációja, valamint a kultúrafogyasztás Romániában.....	342
II. Forrásközpontok szerepe és hálózati kapcsolataik, az erdélyi magyar civil szervezetek az új információs társadalomban.....	371
III. A koronavírus-járvány hatása a magyar házakra és a kulturális civil szervezetekre	393
IV. Megyei kulturális központok szerepe a magyar közösség hagyományos kultúrájának megőrzésében és terjesztésében – összehasonlítás.....	398
V. Szociális vállalkozások.....	407
VI. A romániai helyhatósági választások alakulása (2012–2024).....	408

Bevezető

A demokrácia létezése és minősége elválaszthatatlan a civil társadalomtól – akár tudatosan érzékeljük annak hatását, akár nem. A demokrácia lényege ugyanis a jelenlét és az aktív részvétel: egy politikai rendszer akkor működik hatékonyan, ha a polgárai elszennvedői és alakítói is a társadalmi folyamatoknak. A civil társadalom ezt a részvételt biztosítja azáltal, hogy közösségeket épít, felelősséget vállal a közös ügyekért, és folyamatosan reflektál kora kihívásaira. Különösen meghatározó szerepe van azokban az időszakokban, amikor a társadalom gyors és mélyreható átalakuláson megy keresztül. Közép-Kelet-Európában az 1990-es évek politikai és társadalmi változásai világosan megmutatták, milyen jelentőséggel bír a civil önszerveződés egy demokratikus berendezkedés stabilizálásában és formálásában.

Napjainkban mind többen és egyre határozottabban teszik fel a kérdést: mi tesz valakit jó polgárrá? A jó polgár lehet ugyan jó állampolgár, de ez nem elégséges: szükség van a civil kompetenciákra is.¹ Szükség van olyan egyénekre, akik képesek megérteni a változásokat, saját generációjuk nézőpontját és kihívásait, valamint aktívan reagálnak és részt vesznek a környezetükben zajló folyamatokban. Ez a képesség mindenhol és minden időben fontos, de különösen kisebbségi léthelyzetben, mivel a kisebbségben élők általában nem részesülnek a nemzetállam teljes támogatásában, mivel a nemzetállam a többség érdekeit szolgálja. A kisebbségi nemzeti vagy etnikai közösségek gyakran maguk gondoskodnak kulturális szükségleteikről, de léthelyzettől függően igen eltérő helyzetekről kell beszélni. *Tömböt* alkotnak azok a magyar közösségek, ahol a térségben, a helyi lakosságban többséget alkotnak, erre példaként a Székelyföldet lehet idézni. *Fronthelyzetben* él a kisebbségi magyarság ott, ahol a helyi lakosság jelentős – 20-49%-os – részét képezi, és megvannak a politikai eszközei arra, hogy közösségi érdekeiért sikeresen fellépjen (példaként idézhetők nagyvárosok – Kolozsvár, Nagyvárad – illetve térségek, mint Bihar, Szatmár megyék. Sajátos esete Marosvásárhely, ahol a többséggé vált románság szinte minden magyar kezdeményezést blokkolni kíván. A *szórvány* olyan kisebbségi léthelyzet, amikor a helyi magyar közösség nem rendelkezik azokkal a kulturális-intézményi és politikai eszközökkel, amelyek révén biztosítani képes önnön etnikai fennmaradásának kulturális (identitás-) feltételeit. Szórványban kiemelten fontosak a magyar napokon megrendezett helyi események és fesztiválok, a civilek által szervezett széles körű programok, amelyek Nagybányától Temesvárig és Besztercétől Déváig szolgálják közösségeiket.² Ilyen rendezvények alkalmával jut ki a szórványban élő kisebbségi a köztérre és megtapasztalhatja, milyen érzés, ha az övé a tér.

¹ Brezsnyánszky László (1999): Civil kompetencia és demokrácia. *Educatio*, 1999/3. 533–542.

² Bodó Barna (szerk.) (2016): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2015*. Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME), Kolozsvár, 7–26.

Külön kell említeni a Kolozsvári Magyar Napokat, amely minden bizonnyal az egyik legnagyobb erdélyi magyar találkozósorozat, ahol tíz nap alatt mintegy 650 eseményen közel négyszázezer vesznek részt. Ezzel részben összehasonlítható a sepsiszentgyörgyi rendezvénysorozat is, bár az előbbit civil szervezetek koordinálják, míg az utóbbit a városi önkormányzat szervezi. Néhány évvel ezelőtt még elképzelhetetlen volt, hogy Romániában ilyen nagyszabású magyar rendezvényeket lehessen szervezni, és még kevésbé volt valószínű, hogy ezek civilek összefogásával valósuljanak meg.³

Látható és tapasztalható, hogy a civil társadalom egyre komolyabb erőt képvisel, és vele számolni kell. A civil szférában végbemenő folyamatok kiemelt figyelmet érdemelnek, hiszen ezek alapvetően befolyásolják a helyi társadalmi és politikai viszonyokat. Milyen tényezők alakítják a civil kezdeményezések sikerességét? Léteznek-e területi eltérések e folyamatok dinamikájában? Ha igen, milyen formában és milyen mértékben? Ezek olyan kérdések, amelyek alapos vizsgálatot igényelnek.

Jelen kutatás célja, hogy települések civil struktúrájának bemutatásával átfogó képet nyújtson a magyar civil szervezetek helyzetéről és jellegzetességeiről. Kiemelten fontos annak vizsgálata, hogy egy kulturális rendezvény szervezésében milyen szintű és jellegű civil–önkormányzati együttműködés figyelhető meg. Mivel a teljes erdélyi magyar civil szféra átfogó elemzése meghaladja egy disszertáció kereteit, a jelen kutatás elsősorban az erdélyi szórványhelyzetben működő, kulturális profilú civil szervezetek tevékenységére összpontosít, valamint a civil szféra és az önkormányzatok közötti kapcsolatrendszer vizsgálgja. Az önkormányzati együttműködés kapcsán feltevődik az a kérdés is, hogy az önkormányzat támogatóként vagy partnerként jelenik-e meg? Mennyire befolyásolja az együttműködést az, hogy milyen pártok képviselői alkotják az önkormányzati testületet? Külön vizsgálendő kérdés, hogy milyen jellegű civil szervezetekkel működnek együtt leggyakrabban az önkormányzatok.

A többségi civil szférához viszonyítva az erdélyi magyar civil szféra hátrányos helyzetben van, annak ellenére, hogy programjait sok esetben támogatja a magyar állam (is). A magyar civilek helyzete hátrányosabb, mert a román civil szférához képest plusz feladatoknak is eleget kell tenniük (elsősorban a szórványban), ugyanakkor sokkal törékenyebb partnerségi viszonyban állnak a helyi önkormányzatokkal, mint a román civil szervezetek. A kutatás a hipotézisekben vázolt kérdések és dilemmák közül a legfontosabbak vizsgálatára vállalkozik. A cél a helyi közösségben az önkormányzat és a civilek egymásra utaltságának, az együttműködés jelentőségének a bizonyítása.

A kisebbségi közösségekhez tartozó civil szervezetek vizsgálata egyszerre tekinthető tudományos érdeklődés tárgyának és olyan kutatási területnek, amely szorosan kapcsolódik az erdélyi magyar közösségek társadalmi tapasztalataihoz. A kutatás empirikus megalapozását elősegítette az a

---

³ Bodó Barna szíves közlése.

helyzetismeret, amely az erdélyi magyar közösségek kulturális identitásmegőrző törekvéseinek, alulról szerveződő kezdeményezéseinek és az önkormányzatokkal kialakított együttműködési formáinak közvetlen ismeretéből fakad.

Alapkérdések és hipotézisek

Az alapkérdések a következők, amelyekre külön hipotézisek is megfogalmazhatók:

1. A(z erdélyi magyar civil) szféra jellegében más, mint a nemzeti társadalmakban működő civil szférák – többek között kisebbségi helyzetéből, identitásmegőrző szerepéből fakadóan. Kérdés, hogy ennek mennyire vannak tudatában az egyes szereplők (civilek, önkormányzatok, támogatók).

2. A kisebbségi civil szféra az etnikai demográfiai helyzet szerint más és más, eltérés van a tömb (Székelyföld) területén működő szervezetek, a fronthelyzetben (ahol az országos többség és a magyarság közel azonos politikai súlyt képvisel), és ismét más a szórványban (ahol a magyarság maximum jelképes képviselettel rendelkezik a helyi döntéshozásban) tevékenykedő civil szervezetek és azok működési feltételei között. Kérdés: ezt a tagolást az anyaországi támogatáspolitikai mennyire veszi figyelembe, ugyanis a különbség lényegbevágó.

3. A szakterületek szerint (kultúra, oktatás, szabadidő, környezet, szociális kérdések stb.) a támogatási lehetőségek különböznek. Kérdés, hogy az önkormányzatok főleg front- és szórványhelyzetben figyelembe veszik-e a különbségeket.

4. A civil szervezetek hatékonysága nagymértékben függ attól, hogy rendelkeznek-e állandó munkatárssal a programok koncipiálására és megvalósítására. Másképpen fogalmazva, meghatározó tényező, hogy adott településen létezik-e megfelelő támogatás-befogadási potenciál, amely magában foglalja a projektmenedzsment és a pénzkezelés terén szükséges ismereteket is. Ezt a kérdést a kutatás során külön vizsgálni kell. Feltételezésünk szerint a tömbmagyarság körében működő civil szervezetek nagyobb arányban rendelkeznek állandó munkatárssal, mint a szórványhelyzetben tevékenykedők.

5. A civil–civil kapcsolatok, a hálózatépítés, a forrásközpontok léte vagy nemléte meghatározó lehet a civil működés szempontjából. Vizsgálni fogjuk, hogy az erdélyi magyar civil szervezetek milyen partneri, hálózati kapcsolatokkal rendelkeznek.

A dolgozat célja emellett bemutatni azt a folyamatot is, amely az elmúlt években a civil szervezetek működésében és szerepvállalásában végbement. Míg korábban a civil tevékenységek leginkább általános közösségépítő célok mentén szerveződtek, mára egyre inkább jellemző a tematikus specializálódás: a szervezetek konkrét társadalmi problémákra – például jog- és esélyegyenlőségre, környezetvédelemre, kulturális identitás megőrzésére – szakosodnak. Ez a fókuszváltás már a koronavírus-járványt megelőzően megindult, de a járványhelyzet tovább erősítette a célzott, professzionális működés irányába történő elmozdulást. A civil szféra egyre tudatosabban reagál a társadalmi

változásokra, és fontos lenne, hogy ez a tudatosság a közvélemény és a támogatáspolitikai számára is láthatóvá váljon. Ennek hiányában a civil szervezetek megerősödésének és elismertségének folyamata jelentősen lelassulhat. A téma feltárása a nyilvánosság előtt hozzájárulna ahhoz, hogy megváltozzon a civil szervezetekhez való viszonyulás – ellenkező esetben ennek a váltásnak a tudatosulására hosszú ideig kell várni.

Az erdélyi magyar civil szervezetek és önkormányzat kapcsolatának kutatása a korábbi,⁴ a teljes civil szférát felmérő kutatások⁵ által kijelölt irányvonalak mentén, a korábbi kutatások eredményeivel részben összehasonlító, de kiegészítő módon is készült.

A kutatásunk alapvetően kvantitatív, kutatási eszközként kérdőívet használunk. A civil szervezetek feltérképezéséhez pedig több már meglévő, korábbi kutatásban kialakított civil adatbázist használtunk. A romániai magyar kisebbségi civil társadalomnak a helyi hatalmi, döntéshozatali és közszolgáltató intézményrendszer működtetésében vállalható szerepéről kialakítandó álláspont mindmáig közösségi feladat, így van ez a civil szervezeteknek a helyi társadalmi életre gyakorolt hatásáról történő vizsgálatok esetében is. Erdélyben a civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolata a kérdés fontossága ellenére kevésbé kutatott, főképp csak a részproblémákat tárgyaló kutatások jelentek meg.⁶

A civil szervezetek közösségfejlesztő, szolgáltató és érdekképviselői politikai tevékenysége elengedhetetlenül szükséges. Azt kell megvizsgálnunk, hogy az adott helyi közhatalom és a helyi politikai elit és a civil szervezetek miként működnek együtt, milyen a kapcsolat, konfrontálódnak, vagy egymástól függetlenül működnek, mivel mindezek a viszonyulások, vagy ezek hiánya határozza meg az adott szervezeti tevékenység hatékonyságát. Az önkormányzatok és a civil szervezetek a jellemzőik alapján eltérnek egymástól. Az önkormányzatoknál a civilekkel összehasonlítva esetében eltérő elvek érvényesülnek, érezhetjük a szabálykövetés fontosságát, a hitelesség érdekében megjelen van a formalitás, amelynek velejárói a különféle bürokratikus eljárások. A civil szervezeteknél általában értékelvűségről beszélünk, a feladatcentrikusság megvalósítása érdekében ezeket a csoportosulásokat a gyors reagálás, a dinamika, az innováció jellemzi. Ezért is fontos a civil szervezetek jelenléte, amely az önkormányzattal való együttműködés által új egyensúlyt eredményez.

---

⁴ Kiss Dénes (2009–2010): Romániai magyar nonprofit szervezetek – 2009–2010. *Civil Szemle*, 3(2), 13–14.

⁵ Az Erdelystat.ro hivatalos oldala: www.erdelystat.ro, letöltés ideje: 2025.07.22.

⁶ Kiss Dénes 2006-ban az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány megrendelésére kutatást végzett, a vizsgálat eredményeit a Romániai Magyar Évkönyv 2006 közölte. (Kiss Dénes [2006]) Ez a kutatás újat hoz a korábbi elemzésekhez képest, mivel ezekkel összevetve tendenciákat jelöl ki, ugyanakkor bizonyos adatokat összevet romániai és magyarországi kutatási eredményekkel.

Civilek és önkormányzatok: a kutatási kontextus

Az önkormányzatok és civil szervezetek közötti együttműködés vizsgálata az utóbbi évek társadalomkutatásában kiemelt jelentőséggel bírt, mivel mindkét szereplő alapvető tényezője a demokratikus közélet újraformálásának és a közösségi részvétel erősítésének. Az Európai Unióhoz való csatlakozás különösen ösztönzően hatott a partnerségi viszonyok fejlődésére, mivel az EU támogatási rendszerében – különösen a strukturális alapok és fejlesztési pályázatok területén – megjelent a partnerség elve, amely a helyi önkormányzatokat és civil szervezeteket együttműködésre készítette a források elnyerése és felhasználása érdekében.⁷

A közép- és kelet-európai régió civil társadalma azonban sajátos történeti és strukturális adottságokkal rendelkezik. A rendszerváltást követően kialakuló civil szféra gyakran külföldi – nyugat-európai vagy amerikai – forrásokból táplálkozott, amelyek ugyan jelentős támogatást biztosítottak, de gyakran projektalapú és rövid távú működést eredményeztek.⁸ A helyi viszonyokhoz kevésbé illeszkedő külső elvárások miatt a civil szervezetek egy része eltávolodott a közösségi szükségletektől, miközben a támogatási rendszer átláthatósága és stabilitása továbbra is hiányosságokat mutatott.⁹

A civil szervezetek és az önkormányzatok közötti viszonyban gyakran feszültséget okoz az eltérő működési logika. Míg az önkormányzatokat formális, szabálykövető működés és bürokratikus eljárások jellemzik, addig a civil szervezetekre inkább az értékelvűség, rugalmasság és gyors reakcióképesség jellemző.¹⁰ Ez a különbség ugyan kihívásokat jelenthet az együttműködés során, de egyben kiegészítő szerepkört is jelent: a civil szféra jelenléte az önkormányzati munkában olyan új szempontokat és megközelítéseket kínál, amelyek elősegítik a helyi problémák dinamikusabb kezelését.¹¹ A szervezetek akkor válnak diszfunkcionálissá, amikor a formális struktúrák, szabályok és kontrollmechanizmusok szűkítik az egyének döntési mozgásterét, a szervezeti tanulás lehetőségeit és az adaptív működés esélyeit. A hatékony működés feltétele az egyéni szükségletek és a szervezeti célok integrációja.¹²

A szervezett átmenet időszakában mindez különösen akkor válhat működőképpé, ha a civil és önkormányzati szereplők együttműködését intézményesített, koordináló struktúrák segítik. A helyi szintű civil szolgáltató és koordinációs megoldások lehetővé teszik az együttműködés professzionalizálását anélkül, hogy a civil szervezetek autonómiája sérülne.¹³

⁷ Fricz Tamás (2019): *Civilítika* – A civil társadalom kialakulása Nyugat- és Közép-Európában, illetve Magyarországon. *Polgári Szemle*, 15(1–3), 284–297.

⁸ Bernhard, Michael (1993): Civil Society and Democratic Transition in East Central Europe. *Political Science Quarterly*, 108(2), 307–326.

⁹ Varga A. Tamás – Vercseg Ilona (1998): *Közösségfejlesztés*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest, 45–48.

¹⁰ Bodó Barna (2014): *Civil szerepek – civil szereplők*. Gordian Kiadó, Temesvár, 37–43.

¹¹ Lőrincz D. József (2002): A civil társadalom problémája 1989 után. *WEB*, különszám: Politikai kultúra az átmenetben. Elérhető: https://web.adatbank.ro/pdfdok/web10_04_lorincz.pdf, letöltés ideje: 2026. január 15.

¹² Argyris, Chris (1993): *Integrating the Individual and the Organization*. Routledge, London, 15–34.

¹³ Gáspár Mátyás (1994): *Az önkormányzati váltás foratókönyve*. Közigprint – Közigkonzult, Csákvány, 58.

Különösen hangsúlyos ez a kisebbségi közösségek esetében, ahol a civil társadalom a kulturális identitás megőrzésének, a társadalmi integráció elősegítésének és az érdekérvényesítésnek egyik legfontosabb terepe.¹⁴ Ugyanakkor az ilyen típusú együttműködéseket jelentős mértékben befolyásolja a helyi politikai környezet, a bizalom szintje és az elérhető támogatások jellege. Erdély magyarok lakta vidékein ezek a tényezők különösen összetettek, a politikai színtér sokszínűsége és az anyországi támogatási rendszer szegmentáltsága miatt is.¹⁵

Jelen kutatás célja, hogy e változó környezetben feltérképezze azokat a mintázatokat, amelyek meghatározzák az erdélyi magyar civil szervezetek és önkormányzatok együttműködési lehetőségeit és korlátait, különös tekintettel a szórványhelyzetben működő szervezetekre. A társadalmi részvétel és a helyi demokratikus működés szempontjából ezek a kapcsolatok technikai funkcióikon túl identitáspolitikai jelentőséggel is rendelkeznek.

---

¹⁴ Hankiss Elemér (1986): *Diagnózisok 2. – A második társadalom*. Magvető Kiadó, Budapest, 30–35.

¹⁵ Bodó Barna (2004): *Intézmény és önépítkezés*. In: Somai József (szerk.), *A civil társadalom és az önépítkező intézményfejlesztés*. ERMACISZA, Kolozsvár, 89–93.

1. Civil társadalom fogalma és a civil tőke

A civil szektor megnevezése sokféle lehet, a nemzetközi szakirodalomban például harmadik szektorként, civil társadalmi szervezetként (CSO), nem-kormányzati szervezetként (NGO) vagy jótékonyági szervezetként is emlegetik. Magyarországon a nonprofit kifejezés terjedt el leginkább, amely a profitorientáltság hiányára utal, de egyre inkább a civil szervezet megnevezés válik meghatározóvá. A civil szektor önállósága és autonómiája kulcsfontosságú, hiszen az állami és piaci szférától független szervezeteket foglal magában.

A társadalmi struktúrákat tekintve három fő szektor különböztethető meg: a piaci szektor, amely profitszerzésre törekszik; az állami szektor, amely közszolgáltatásokat biztosít; valamint a nonprofit szektor, amely közösségi szükségleteket elégít ki, profitcél nélkül. A nonprofit szervezetek működésének legfontosabb jellemzői közé tartozik az önkéntesség, a politikai és gazdasági függetlenség, valamint az önkormányzatiság. Ezeket a kritériumokat a John Hopkins Egyetem kutatásai is megerősítik, amelyek szerint a nonprofit szektor szervezetei szervezett formában működnek, tevékenységüket nem profitorientált módon végzik, és nem osztják fel a keletkező nyereséget az alapítók vagy működtetők között.¹⁶

A nonprofit szervezetek funkciói sokrétűek, magukban foglalják a társadalmi részvételt, az érdekérvényesítést, a tiltakozó mozgalmak támogatását, valamint a szolgáltatási innovációt. Ezek a szervezetek jelentős szerepet játszanak az egészségügyi, oktatási és szociális szolgáltatások nyújtásában, amelyek célja a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése és a demokrácia előmozdítása. A nonprofit szektor emellett fontos szerepet tölt be az állampolgári kezdeményezések terén, hiszen autonóm módon működő szervezetekről van szó, amelyek függetlenek az államtól és a politikától.

A három szektor közötti határvonalak azonban nem mindig egyértelműek, hiszen a nonprofit szektor bizonyos intézményei átfedést mutatnak az állami és a piaci szektorokkal. A nonprofit–állami szféra határán találhatók például a közalapítványok, amelyeket gyakran kormányzati kezdeményezésre hoznak létre közfeladatok ellátására, és amelyek finanszírozása jellemzően költségvetési forrásokból történik. A nonprofit–üzleti szféra esetében pedig olyan szervezetekről beszélhetünk, amelyek gazdálkodási célú nonprofit szervezetként működnek, például közhasznú társaságokként (kht.), amelyek közhasznú és vállalkozási tevékenységeket is végeznek.

A nonprofit és az üzleti szektor közötti különbségek meghatározóak, hiszen míg a piaci szektor fő célja a profitszerzés és a versenyképesség növelése, addig a nonprofit szervezetek célja a társadalmi értékek megőrzése és támogatása, például jótékonyág és közhasznúság révén. A nonprofit szektor finanszírozási forrásai is eltérnek, hiszen ezek a szervezetek főként adományokból,

---

¹⁶ Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1997): *Defining the nonprofit sector: A cross-national analysis*. Manchester University Press, 33–34.

támogatásokból, tagdíjakból és saját tevékenységeik bevételeiből tartják fenn magukat. Fontos különbség továbbá az is, hogy a nonprofit szervezetek működésük során jellemzően kvalitatív eredményeket mérnek, míg a piaci szektor szereplői kvantitatív mutatók mentén értékelik teljesítményüket.

A nonprofit szektor térnyerése a fejlett országokban a jóléti állam válságával magyarázható, amely során egyre több korábban állami feladatot civil szervezetek vállalnak át. Ennek okán is a szektor számos kihívással küzd, mint például a finanszírozási nehézségek, az állami függőség és az önkéntes munka csökkenése. Ezen problémák kezelése érdekében a nonprofit szervezeteknek egyre inkább piaci eszközöket kell alkalmazniuk, például hatékonyabb menedzsmentstratégiák és marketingtevékenységek révén. Ugyanakkor a szektor integrációja is veszélybe kerülhet a szervezetek közötti egyenlőtlenségek fokozódása miatt, hiszen a nagyobb és erőforrásokban gazdag szervezetek dominanciája ellehetetlenítheti a kisebb, helyi kezdeményezéseket.¹⁷

A civil társadalom az emberi közösségek egyik meghatározó szerveződési formája, amely évszázadok óta kutatott és vizsgált jelenség. Ez a társadalmi struktúra önkéntes alapon, szervezeten és demokratikusan működik,¹⁸ lehetőséget biztosítva az állampolgárok számára, hogy függetlenül a kormányzati vagy piaci szereplőktől részt vegyenek a közügyek alakításában.¹⁹

Bár a fogalom értelmezése nem egységes, két alapvető megközelítés különíthető el: egyrészt ideológiai és politikaelméleti értelemben a civil társadalmat a demokratikus ellenállás és a közvetítő szerep eszközeként értelmezik, másrészt a civil szektor gyakorlati megközelítése inkább az intézményi keretekre, a nonprofit szervezetek működésére fókuszál.²⁰ Ugyanakkor a civil társadalom nem teljesen független az államtól: egyrészt kontrollálja az állami döntéseket, másrészt állami felügyelet és támogatás alatt állhat,²¹ sőt, egyes esetekben partnerként működhetnek együtt a közszolgáltatások ellátásában.

A civil társadalom elmélete több neves gondolkodóhoz köthető. Alexis de Tocqueville²² szerint a civil társadalom a demokrácia egyik legfontosabb pillére, mivel lehetőséget teremt az emberek számára, hogy önállóan gondolkodjanak és cselekedjenek a közügyekben. John Locke az egyének természetes jogainak védelmeként tekintett rá, amely korlátozza az állam túlkapásait, míg Jürgen Habermas a demokratikus párbeszéd és döntéshozatal egyik fő letéteményeseként értelmezte²³

¹⁷ Péntek Eszter (2009): *A civil szervezetek részvételi lehetőségei az egészségügyi szolgáltatások nyújtásában és az egészségpolitikai folyamatok befolyásolásában*. PhD-értekezés, Pécsi Tudományegyetem. Elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/16107/pentek-eszter-phd-2009.pdf?sequence=1>, letöltés ideje: 2025.09.19.

¹⁸ Perpék Éva (2011): *Önkéntesség és közösségfejlesztés*. PhD-értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, 13.

¹⁹ Bíró Endre (2006): A civil társadalom és a civil szféra fogalmáról. *Civil Szemle*, 2006/1, 5–17. Elérhető: http://epa.oszk.hu/02300/02334/00001/pdf/EPA02334_civil_2006_01_005-017.pdf, letöltés ideje: 2025.05.16.

²⁰ Lewis, David – Kanji, Nazneen (2009): *Non-Governmental Organizations and Development*. Routledge, London – New York, 1–18.

²¹ Csiha Tünde (2009): A civil társadalom elméleti és fogalmi megközelítése. *Debreceni Műszaki Közlemények*, 2009/1–2, 123–134.

²² Tocqueville, Alexis (1993): *Az amerikai demokrácia*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 189–285.

²³ Locke, John (1823): *Two Treatises of Government*. J. Gumming, Dublin, 87–95.

A civil társadalom létezésének alapvető feltételei – az emberi-állampolgári jogok érvényesülése, a jogállamiság és az érdekluralizáció – keretet adnak működésének és céljainak. Fő rendelkezése az, hogy az általa biztosított nyilvánosság és érdektikulação révén szembesítse az állami akaratot a civil szektor által képviselt értékekkel, törekvésekkel és gyakorlattal. Ennek legfontosabb eszköze a közösségi részvétel, amelyet az európai jogterületen az Aarhusi Egyezmény képvisel. A közösségi részvétel három pillére az információhoz való jog, a beleszólási jog és a jogorvoslati jog, amelyeket a részvételre képesítő intézményi és intézkedési rendszerek egészítenek ki. Ezek az alapelvek és eszközök biztosítják, hogy a civil társadalom hatékonyan betölthesse szerepét a demokratikus közösségekben, elősegítve az állami döntéshozatal és a társadalmi érdekek közötti egyensúlyt.”²⁴

A civil szféra fogalmát eredetileg olyan különálló szféraként értelmezték, amely az egyének szabad társulására épül, nem pedig a törvényhozás intézményei közötti hierarchiára. Hegel és Marx számára a civil szféra az „állam nélküli társadalom” („society minus the state”) fogalmát jelentette, amely magában foglalta azt is, amit ma „gazdaságként” ismerünk. Ebben az értelemben a civil szféra a politikai gazdaság megjelenése révén határozódott meg, ahol az egyének egymáshoz inkább, mint önálló tényezők kapcsolódtak, nem pedig előre meghatározott szociális szerepekbe illeszkedtek.

Antonio Gramsci ennél specifikusabban közelítette meg a civil társadalom fogalmát. Ő nem az „állam nélküli társadalom” értelemben használta a kifejezést, hanem úgy értelmezte, hogy a civil szféra a gazdasági struktúrák és az állami törvényhozás és szabályozás között helyezkedik el. Gramsci számára a civil társadalom olyan tér, ahol az egyének és csoportok a gazdasági és politikai hatalom befolyásolása mellett kulturális és ideológiai interakciókat folytattak, amelyek az állam működését és legitimitását is formálták.

Érdemes megfigyelni, hogy a civil szféra fogalma hogyan fejlődött különböző filozófusok gondolkodásában. Hegel és Marx „society minus the state” (Gesellschaft minus Staat), elképzelése logikus mert ők olyan korban éltek, amikor a gazdaság és a társadalom egyre nagyobb szerepet kapott az állam mellett, és próbálták megérteni, hogyan működik ez a dinamika. Gramsci nézőpontja pedig azért izgalmas, mert ő egy másik korszakban élt, és azt mondja, hogy a civil szféra nem egyszerűen az állam hiánya, hanem egy önálló tér, amely a gazdaság és az állam között van, és ahol a kulturális és ideológiai csaták zajlanak. Ez megfelel annak a megközelítésnek, amely szerint a civil társadalom az ellenőrző szerepen túl a társadalmi folyamatok formálásához is kapcsolódik.

A civil társadalom demokratizálási folyamatában betöltött szerep szerint a civil társadalomnak a nyugati világ fejlődésében betöltött szerepének változásai alapján Gordon White angol politológus négy pontot foglalt össze: a) A társadalom javára a civil szervezet megváltoztatja a hatalom egyensúlyát az állam és társadalom között. Ezek a mozgalmi tevékenységek szabadítják fel a társadalmi

---

²⁴ Arapovics Mária (2011): *A civil-nonprofit szektor és a szervezetek forrásteremtése*. Corvinus Egyetem, Budapest, 5–6.

élet bizonyos területeit az állam ellenőrzése alól, tehát ebben az esetben egy civil beavatkozásról beszélhetünk. b) A civil társadalom felügyeli az államot az elszámoltathatóság érdekében. c) A civil társadalom kapocs az állam és társadalom között. d) A civil társadalom növeli azon folyamatokat, amelyek erősítik és kezdeményezik a demokratizálódást, és a legitimitás keretei között tevékenykednek, elkerülve a politikát.²⁵

Hegel és Marx civil társadalomról alkotott nézőpontja a mai értelmezésekhez képest leegyszerűsítőnek tekinthető. Ők inkább a gazdaságra koncentráltak, és kevésbé vették figyelembe azt a sokszínűséget, amit ma a civil társadalomban látunk, például a különböző önkéntes szervezetek, emberjogi csoportok vagy közösségi mozgalmak szerepét. Gramsci nézőpontja közelebb áll a mai értelmezésekhez, mivel a civil szférát nem kizárólag a gazdaság és az állam viszonylatában ragadja meg, hanem az emberek közötti kapcsolatok, eszmék és társadalmi viták területeként is értelmezi.

A civil társadalomról szóló klasszikus elméletek a civil társadalmat a kapitalista fejlődés eredményének tekintik, mely elkülönül mind a politikai, mind a gazdasági szférától, s melynek célja ezen területek ellenőrzése, valamint saját érdekeinek védelmezése. Ezzel szemben napjainkban a kutatók többsége a demokratikus társadalmi kölcsönhatások színtereként értelmezi a civil társadalmat, annak közvetítő szerepét hangsúlyozza, s különösen nagy jelentőséget tulajdonít az egyének és csoportok egymással és az állammal szembeni magatartásának.”²⁶ Ahhoz, hogy a civil társadalmat megértsük, figyelembe kell venni annak történeti kialakulását és fejlődését. A 18–19. században a nyilvánosság erősen elit jellegű volt, különösen a politikai kommunikáció terén. Például a korabeli sajtónyilvánosság is csak egy szűk réteg számára volt hozzáférhető. Az első újságok nem az eladott példányok számával, hanem azzal mérték sikerüket, hogy hányan olvashatták el őket, hiszen nyilvános helyeken voltak elérhetők. Ez a korlátozott nyilvánosság jelentősen átalakult a politikai mobilizáció és a modern demokrácia kialakulása során.

A társadalmi tőke új értelmezési keretként jelenik meg. A fogalma az 1980-as évektől vált ismertté, és ma a szociológiai és közgazdasági kutatások egyik népszerű területe. A társadalmi tőkét a hálózatokhoz kapcsolódó nem anyagi erőforrásként értelmezik, amely a társadalom és a gazdaság szereplői közötti kapcsolatokban nyilvánul meg. Ez az erőforrás befolyásolja a különböző társadalmi szerveződési szintek (család, közösség, település, ország) működését és alakulását. A társadalmi tőke elméleti megközelítésében Pierre Bourdieu, James S. Coleman és Robert D. Putnam nézetei meghatározóak. Bourdieu a társadalmi tőkét olyan kapcsolatok hálójaként definiálja, amelyek gazdasági és kulturális tőkévé alakíthatók. Coleman szerint a társadalmi tőke a társadalmi struktúrák funkcionális erőforrása, amely elősegíti az egyének céljainak elérését. Putnam a társadalmi tőkét a bizalom,

²⁵ Walzer, Michael: *A civil szféra, és a társadalomban betöltött szerepe*. Elérhető: <http://www.policy.hu/flora/miacivil-szfera.htm>, letöltés ideje: 2020.12.20.

²⁶ Csiha, Tünde (2009): A civil társadalom elméleti- és fogalmi megközelítése. *Debreceni Műszaki Közlemények*, 2009/1-2, 123–134.

normák és társadalmi hálózatok együtteseként határozza meg, amely növelik a társadalmi együttműködés hatékonyságát.²⁷

A társadalmi hálózatok létrejötte hozzájárul a társadalmi tőke kialakulásában. A társadalmat emberek, szervezetek és intézmények hálózata alkotja, és ezen kapcsolatok révén jön létre a társadalmi tőke. A közösségek és a közösségfejlesztés szintén jelentős tényezők, mivel a társadalmi tőke motiváción, együttműködésen és bizalmon alapul. Fukuyama szerint a társadalmi tőke az együttműködést elősegítő informális normákban testesül meg, Putnam és Coleman pedig a bizalmat és a kölcsönösséget emelik ki, mint központi elemeket.²⁸

A közösségfejlesztés célja a helyi közösségek erőforrásainak feltárása és mozgósítása, amely során a társadalmi tőke növekedése elősegíti a fenntartható társadalmi és gazdasági fejlődést. Az együttműködés és az aktív közösségi részvétel hozzájárul a hálózatok erősödéséhez, amelyek révén a társadalmi tőke tovább gyarapítható és más tőkeformákká (emberi és gazdasági tőke) alakítható.²⁹

A civil tőke fogalma mind a társadalomtudományok, mind a gazdaságpolitika területén egyre nagyobb hangsúlyt kap. Ez a kifejezés a társadalmi kapcsolatok, a közösségi bizalom, valamint a civil szervezetek által létrehozott szociális hálózatok jelentőségére utal, amelyek fontos szerepet játszanak egy társadalom stabilitásának és fejlődésének előmozdításában.³⁰ A civil tőke az emberek közötti társadalmi kapcsolatok és a közösségi hálózatok révén működik. Ezek a kapcsolatok elősegítik a közösségi részvételt, a kölcsönös bizalmat, valamint a társadalmi együttműködést. A civil tőke a közösségi érdekekhez kapcsolódva a gazdasági és politikai rendszerek stabilitásával is összefüggésbe hozható. A civil tőke fogalma Robert Putnam amerikai politológus munkái nyomán terjedt el, aki kutatásaiban kimutatta, hogy a társadalmi kapcsolatok, az önkéntesség és a civil szervezetek aktív jelenléte jelentősen hozzájárul a politikai stabilitáshoz és a gazdasági fejlődéshez. A civil tőke tehát olyan erőforrás, amely a társadalmi kapcsolatok hálózatán keresztül fejt ki hatását.³¹

A civil tőke az általános értelemben vett társadalmi tőke speciális esete, mely a helyi közhatalom letéteményese és a formálisan vagy informálisan intézményesült civil társadalom kontextusában, hálózatrendszerében értelmezhető. Ennek megfelelően a civil tőke a lokális hálózatokat alkotó

---

²⁷ Bourdieu, Pierre (1986): *The Forms of Capital*. In: Richardson, J. (szerk.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood, Westport (CT), 241–258.

²⁸ Sík Endre (2012): *A kapcsolati tőke szociológiája*. ELTE TáTK, Budapest, 15–22.

²⁹ Putnam, Robert D. (1993): The Prosperous Community, Social Capital and Public Life. *The American Prospect Online*, 1993.03.21. Elérhető: <http://www.prospect.org/print-friendly/print/V4/13/putnam-r.html>, letöltés ideje: 2025.07.20.

³⁰ Nagy Gábor Dániel (2020): *A társadalmi tőke főbb dimenzióinak szociológiai elemzése*. Elérhető: https://www.academia.edu/86986571/A_t%C3%A1rsadalmi_t%C5%91ke_f%C5%91bb_dimenzi%C3%B3inak_szociol%C3%B3giai_elemez%C3%A9se, letöltés ideje: 2025.11.12.

³¹ Putnam, Robert D. (1993): The Prosperous Community, Social Capital and Public Life. *The American Prospect Online*, 1993.03.21. Elérhető: <http://www.prospect.org/print-friendly/print/V4/13/putnam-r.html>, letöltés ideje: 2025.07.20.

elemek – a helyi társadalom szereplői, úgymint civil szervezetek, körök, klubok, egyéb társadalmi önszerveződések, valamint az önkormányzat – közötti kapcsolatok hálózatában manifesztálódik.³²

A civil önszerveződés társadalmi szerepvállalása azonban nem kizárólag modern jelenség: történeti kutatások rámutatnak arra, hogy az egyesületi forma már a polgárosodás időszakában is fontos keretet biztosított a közösségi részvétel és az együttműködés számára.³³

A civil tőke három fő típusra bontható: a) megkötő tőke (bonding social capital): erős, zárt közösségi kapcsolatok, például családok, baráti társaságok vagy etnikai csoportok közötti kötődések. b) híd tőke (bridging social capital): különböző csoportok közötti kapcsolatok, amelyek elősegítik a szélesebb társadalmi hálózatok kiépítését. c) összekötő tőke (linking social capital): a közösségek és az intézmények közötti kapcsolatok, amelyek az egyének számára hozzáférést biztosítanak a hatalomhoz, erőforrásokhoz és lehetőségekhez.³⁴

Társadalmi kötelékek erősítése. A civil szervezetek által létrehozott kapcsolatok erősítik a közösségi szolidaritást, növelik a társadalmi bizalmat, és elősegítik a közösségi kooperációt. Az ilyen kapcsolatok csökkentik a társadalmi elszigeteltséget, és elősegítik a közösségi részvételt. A civil tőke jelentős gazdasági, politikai és társadalmi hatásokkal bír. Gazdasági szempontból hozzájárul a növekedéshez azáltal, hogy erősíti a piaci szereplők közötti bizalmat, valamint elősegíti a közösségi vállalkozások fejlődését. A társadalmi hálózatok révén az egyének és a vállalkozások könnyebben jutnak hozzá fontos információkhoz és erőforrásokhoz, ami fokozza a gazdasági együttműködés lehetőségeit. A demokratikus folyamatok területén az erős civil tőke stabilizáló tényezőként működik, hiszen ösztönzi a politikai részvételt és növeli a közösségi aktivitást. Ezáltal mérsékli a politikai polarizációt, és hozzájárul a demokratikus intézmények fejlődéséhez és megerősödéséhez. Társadalmi szinten pedig a civil tőke szerepe különösen fontos az egyenlőtlenségek csökkentésében: a civil szervezetek által biztosított támogatások, az önkéntes munkák, a közösségi segélyprogramok és a jótékonyági kezdeményezések elősegítik az esélyegyenlőség megteremtését és mérséklék a társadalmi különbségeket.³⁵

A civil tőke fenntartása és bővítése számos kihívással jár. Az alacsony társadalmi bizalom, a politikai polarizáltság és az alacsony önkéntességi hajlandóság mind akadályozhatják a civil tőke fejlődését. Az urbanizáció és a modern életstílus hatására sokan kevésbé vesznek részt helyi közösségi kezdeményezésekben, ami a civil tőke csökkenéséhez vezethet.

³² Sebestény István (2019. október 11.): *Előadás*. MRTT Vándorgyűlés. Elérhető: <https://www.mrtt.hu/vandorgyulesek/2019/08/sebestyen.pdf>, letöltés ideje: 2025.07.20.

³³ Tóth Árpád (2005): *Önszervező polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban*. L'Harmattan, Budapest, 23–25.

³⁴ Putnam, R. D. (2000): *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster, New York, 21–22.

³⁵ Kis Krisztián (2006): A társadalmi tőke mint a társadalomban fellelhető nem anyagi erőforrás. *Parola*, 17. évf., 1. sz., 2–4. Elérhető: <https://kofe.hu/parola/parola-folyoirat/a-tarsadalmi-toke-mint-a-tarsadalomban-fellelhető-nem-anyagi-eroforras/>, letöltés ideje: 2025.09.07.

Ugyanakkor a digitalizáció és az online közösségek fejlődése új lehetőségeket nyithat a civil tőke bővítésére. Az online platformok lehetőséget biztosítanak az emberek számára, hogy könnyebben kapcsolatba lépjenek egymással, támogassák egymás kezdeményezéseit, és hozzájáruljanak a közösségi ügyek megoldásához. Az online civil szervezetek és közösségi kampányok hozzájárulhatnak a társadalmi részvétel növeléséhez.

A jövőben a civil tőke fenntartásához és növeléséhez fontos lesz az önkéntesség ösztönzése, a közösségi együttműködések támogatása, valamint a digitális eszközök hatékonyabb felhasználása a társadalmi kapcsolatok erősítésére. A civil tőke megerősítése a helyi közösségek szintjén túl a társadalom hosszú távú fenntarthatósága szempontjából is jelentős tényező.

Ma a civil társadalmat és a demokráciát gyakran egy közös tengelyen, egy komplex rendszer részeként képzeljük el, bár a kettő viszonya nem mindig harmonikus. A civil társadalom és a demokrácia kapcsolatát sokszor kritikai filozófiai kérdésként vizsgálják, ahol a normatív (előíró) és nem normatív (leíró) megközelítések szembeállítását segít megérteni az ellentmondásokat.

A civil társadalom az államhatalomtól függetlenül szerveződő közösségek személyes és intézményes hálózatát jelenti. Az önszerveződésre egyrészt azért van szükség, mert az államhatalom önmagában nem képes minden helyi problémát felismerni és megoldani. Másrészt fontos, hogy létezzenek olyan szervezetek, amelyek az államhatalom tevékenységét értékelik, kiegészítik, és a közös érdekeket védik. Ezek a szervezetek olyan ellenőrző és támogató szerepet töltenek be, amely nélkül a demokratikus rendszer nem működhet hatékonyan.

A helyi társadalom egy olyan közösség, ahol a tagok ismerik egymást, napi kapcsolatban állnak, és a lokális hierarchiában mindenki tudja a helyét. A „helyi közösség” mindazokat magában foglalja, akik egy adott településen élnek, és kapcsolataikat gyakran íratlan szabályok irányítják. A helyi közösség meghatározó tényezői közé tartoznak a lakosok, az önkormányzatok, a vállalkozások és a civil szervezetek. Ezek a tényezők együttműködve formálják a helyi társadalmat, és biztosítják annak működését.

A civil társadalom az államhatalomtól való függetlenségen túl olyan kapcsolati és szervezeti hálózatként értelmezhető, amely az önszerveződés, a helyi problémák kezelése és a közös érdekek képviselése révén hozzájárul a demokratikus rendszerek működéséhez. A helyi társadalom e hálózat alapját képezi, mivel a közösségi kapcsolatokra és az együttműködés különböző formáira épül.³⁶

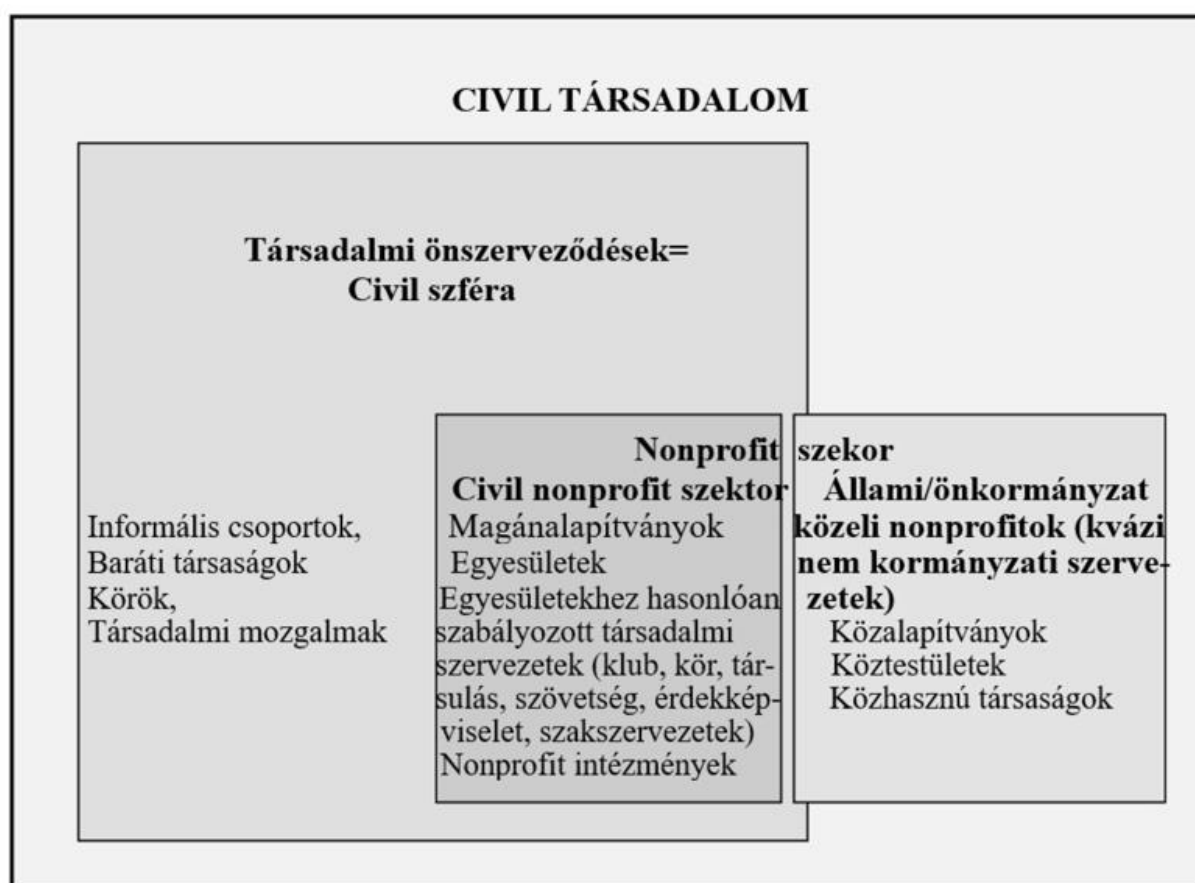
A civil társadalom gyakorlati működése elsősorban az alulról jövő kezdeményezések révén valósul meg. A civil szervezetek, alapítványok, szakszervezetek és közösségi mozgalmak közös érdekeket képviselnek, miközben különböző módokon járulnak hozzá a társadalmi fejlődéshez és változásokhoz. Ezek a szervezetek a társadalmi igazságosság, az emberi jogok védelme és a

---

³⁶ Cohen, Jean L. – Arato, Andrew (1992): *Civil Society and Political Theory*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 167–201.

fenntartható fejlődés előmozdítása révén a politikai és gazdasági döntéshozók kontrollmechanizmusaként is működnek.³⁷

A politikai pártok és a civil szervezetek közötti alapvető különbség, hogy míg a civil szervezetek értékalapú, hosszú távú célokat követnek, addig a pártok elsődleges célja a hatalom megszerzése és a közügyek irányítása (érdek). A pártok politikai mandátumokra építik stratégiájukat, míg a civil szervezetek folyamatos társadalmi szerepvállalással működnek. Éppen ezért a civil szervezetek a demokratikus folyamatok ellenőrző mechanizmusaként is szolgálnak, és a társadalom lelkiismereteként működnek.

1. ábra: A civil társadalmat alkotó struktúrák rendszere
Forrás: Nárai Márta (2008): 11.

Nem minden szervezet tekinthető civil szervezetnek. A pártok például nem tartoznak ebbe a kategóriába, mivel közvetlen céljuk a kormányzati hatalom megszerzése. Az egyházak szintén külön kategóriát képeznek, mivel hierarchikus szervezetként vallási célokkal működnek, és tagjaik tevékenységét szervezik. Ami az egyházakat illeti, bár találhatók átfedések – például az önszerveződés vagy az önkormányzati működés –, azok alapvetően más célt szolgálnak, a vallás gyakorlása a fő

³⁷ Jobbágy Valér (2016): *Az EU kohéziós politikájának megvalósítása Magyarországon*. Doktori (PhD) értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 184.

feladatuk. A szakszervezetek is eltérnek a civil szervezetektől, hiszen elsődleges céljuk tagjaik érdekeinek védelme.

A pártok alapításuk okán sorolhatók ide, mert szintén polgárok csoportja hozza létre. De, amikor belépnek a politika színpadára, és a hatalomért vállalják a versenyt, megmérettetést, már nem nevezhetők civileknek. Az alapvető különbség a két konstrukció között: a párt a közösséget érdekből szolgálja, hogy szavazatokat szerezzen, és ezzel hatalmat nyerjen a közügyek intézésében – tehát az alapértékek mellett fontosak számára az érdekek. Mindemellett a párt az adott mandátum idejére tervez. A civil érdekmentesen szolgál, vagyis fellépése értékalapú. A pártokkal ellentétben céljait hosszú távra tervezik. Ezért lehetnek a civil szervezetek a politika ellenőrzői, a társadalom lelkiismerete.³⁸

„Politikai szempontból a társadalomban hagyományosan két nagy szereplőt különböztetünk meg: egyfelől az államot és másfelől a polgári (civil) társadalmat. Ennek a kettős modellnek megfelelően gazdasági szempontból a társadalmat közérdekű és magánérdekű részekre (szektorokra) osztjuk fel. ezt a hagyományos megkülönböztetést tükrözi a kontinentális jogrendszereknek közjogra és magánjogra való felosztása.”³⁹

A társadalom fogalma emellett két jelentéskategóriát ölel fel: egyrészt az egyének és intézmények közötti kapcsolatok sajátos kikristályosodását, amely meghatározza a társadalmi struktúrákat, például a kapitalista, falusi vagy városi társadalmat; másrészt pedig az egység jellegét, amelyet a társadalmi viszonyok és az ország határai alakítanak. Ebbe a jelentéskategóriába tartoznak azok a kisközösségek is, amelyek egy adott terület sajátos társadalmi jellemzőit hordozzák. A társadalom alapját az a normatív viselkedési rend képezi, amely meghatározza a közösségi élet szerveződését és biztosítja a kollektív együttműködés kereteit.⁴⁰

Csiha Tünde szerint a civil társadalmat olyan nem állami intézmények hálózataként lehet értelmezni, amelyek a gazdaság, az államigazgatás, a család és az állam, valamint az egyén és az állam közötti kapcsolatokban működnek. Ezek az intézmények arra ösztönzik az állampolgárokat, hogy különféle szervezeteket hozzanak létre, és aktívan részt vegyenek a közösségi életben. Következésképpen ez a megközelítés gyakran azon a nézeten alapszik, hogy a civil társadalom egyfajta küldetést hajt végre. Ugyanakkor a civil társadalom a kortárs politikaelméletekben általánosan az a terület, amely független a hatalomtól, de elválik a magánszférától, a családtól, és ahol az állampolgárok szabadon hozhatnak létre szervezeteket a képviselt értékek és érdekek jegyében.⁴¹

³⁸ Kákai László (2004): *Önkormányzunk értetek, de nélkületek! Pártok és civil szervezetek a helyi társadalmakban* (tanulmányrészlet). Elérhető: http://publikon.hu/application/essay/154_1.pdf, letöltés ideje: 2021.02.14.

³⁹ Csanády Dániel (1999): *A civil társadalom szerkezete*. Elérhető: <https://docplayer.hu/259259-A-civil-tarsadalom-szerkezete.html>, letöltés ideje: 2022.03.16.

⁴⁰ Nárai Márta (2008): *A nonprofit szervezetek helye és szerepe a helyi társadalmak életében. A nyugat-dunántúli nonprofit szektor helyzetfeltárása*. Doktori értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Győr–Budapest, 11.

⁴¹ Csiha Tünde (2009): A civil társadalom elméleti és fogalmi megközelítése. *Debreceni Műszaki Közlemények*, 2009/1–2, 123–134.

Az erős civil társadalom a demokráciát sokféle módon megvalósuló, széles körű részvételével tartja fenn:

- tanítja és mozgósítja a polgárokat, általánosságban azáltal, hogy gyakorolják a polgári nevelési programokon alapuló folyamatban való részvételi jogait;
- a marginalizált csoportokat (nők, kisebbségek, szegények) ösztönzi különféle szociális programokon keresztül;
- a civil társadalom különböző, egymással összefonódó csoportokból áll, amelyek kapcsolatban vannak vallási és gazdasági szervezetekkel, és ezek révén a társadalom tagjaival is;
- hozzájárul a társadalmi kirekesztés megelőzéséhez. Ez a tény azért hasznos, mert lehetőséget kínál arra, hogy az embereket a társadalmi teljesítmény szempontjából nagy jelentőségű tevékenységekben alkalmazzák. A civil szervezetek tevékenysége ugyanakkor olyan értékek objektív és gyakorlati kifejeződése, mint a társadalmi szolidaritás és a személyközi kommunikáció;
- a magas rangú feladatok ellátására való képesség kifejezésével olyan területeken, mint a szociális védelem és az egészségügy.

A civil társadalom működésének egyik alapvető feltétele a közösség és az azzal való folyamatos kommunikáció. Ennek megfelelően napjainkban kiemelt szerepet kap az internet és a média, mivel ezek lehetőséget biztosítanak a civilek számára a kapcsolattartásra, a társadalmi párbeszéd formálására és üzeneteik hatékony közvetítésére. Ebből kiindulva megállapítható, hogy a civil szféra egyik meghatározó tulajdonsága a dinamizmus, hiszen folyamatosan alkalmazkodik a társadalmi és technológiai változásokhoz, és innovatív megoldásokkal gazdagítja a kultúrát, a közösségi életet és a kommunikációt.

A civil szervezetek működését néhány alapvető jellemző határozza meg, amelyeket általános konszenzus övez. Ezek a szervezetek alapvetően nem kormányzatiak, vagyis sem jogilag, sem intézményesen nem kapcsolódnak az állami szektorhoz, működésük független a kormányzástól. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy léteznek úgynevezett GONGO-k (Government-Organized Non-Governmental Organizations), vagyis olyan szervezetek, amelyek formálisan civil szervezetként működnek, de valójában állami befolyás alatt állnak. A civil szervezetek döntő többsége azonban önszerveződő módon jön létre, saját akaratuk és céljaik határozzák meg működési elveiket. Non-profit jellegűek, ami azt jelenti, hogy működésüket nem profitcélok vezérlik, és az esetleges nyereséget kizárólag deklarált céljaik megvalósítására fordítják. Ezek a szervezetek intézményesültek, jogi személyiséggel rendelkeznek, szervezeti és működési szabályzatuk alapján működnek, és folyamatos tevékenységet végeznek. Önszabályozóak, azaz működési szabályaikat maguk alkotják meg, és a közös döntések végrehajtását is maguk ellenőrzik. Tevékenységükre az önkéntesség, öntevékenység és jótékony célok jellemzők, amelyek igazak a vezetésükre és a nekik nyújtott vagy

általuk adott adományokra is. Végül közhasznú szervezetek, amelyek célja közvetlenül vagy közvetve a közjó szolgálata, akár formális jogi minősítés nélkül.

A civil társadalom az állampolgárok szabad akaratából létrejövő, önkéntes, közérdeket szolgáló szerveződéseinek és tevékenységeinek összessége, szemben az állami és piaci struktúrákkal. A civil szféra pedig ennek a civil társadalomnak a tevékenységi területe, amely magában foglalja a civil szervezeteket, mozgalmakat, és a társadalmi párbeszédet, hangsúlyozva az egyén és a közösség közötti kapcsolatot. A civil szféra és a nonprofit szektor egymást részben átfedő, de nem teljesen azonos struktúrák. A civil szféra a civil társadalomhoz kötődik, míg a nonprofit szektor szélesebb fogalom, amelyben olyan szervezetek is helyet kapnak, amelyek nem felelnek meg a civil szervezetekre vonatkozó szűkebb definíciónak. Ez a különbségtétel rávilágít arra, hogy a két terület ugyan kapcsolódik egymáshoz, de szerepeik és jellemzőik nem teljesen fedik egymást.⁴² A civil társadalom olyan fogalom, amely különböző árnyalatokkal és értelmezésekkel bír, amelyeket az ókortól napjainkig különböző módon és formában használnak, és amelyekhez hozzáadtak és eltávolítottak jellemzőket az „idő divatja” szerint.

A civil szféra és a nonprofit szektor közötti kapcsolat bonyolult és sokrétű, hiszen míg a civil szféra a társadalmi önszerveződés megnyilvánulása, addig a nonprofit szektor olyan szervezeteket is magában foglal, amelyek nem feltétlenül tekinthetők civil kezdeményezéseknek. Éppen ezért fontos megérteni, hogy a civil szektor intézményei milyen formában és milyen hatással vesznek részt a társadalmi tőke alakításában, hiszen a közösségek és szervezetek közötti kapcsolatok jelentős mértékben hozzájárulnak egy adott társadalom fejlődéséhez.

A civil szervezetek működési stabilitása szintén nagymértékben függ a támogatáspolitikától, amely meghatározza, milyen források állnak rendelkezésre a szervezetek működéséhez. Az állami és nemzetközi támogatási programok célja, hogy hozzájáruljanak a civil kezdeményezések életképességéhez, és lehetőséget teremtsenek a társadalmi problémák hatékony kezelésére. Vannak helyi programok is. Az Európai Unió és más nemzetközi szervezetek számos olyan pályázati rendszert működtetnek, amelyek révén a civil szervezetek támogatásokhoz juthatnak különböző fejlesztési programok megvalósításához. Ugyanakkor a támogatások elosztásának átláthatósága és igazságsága sem elhanyagolható kérdés, hiszen a túlzott bürokrácia vagy a politikai befolyás jelentősen alacsonyíthatja a civil szféra függetlenségét. A megfelelő támogatási rendszer kialakítása nélkül a civil szervezetek nem működhetnek hatékonyan, ezáltal csökken a társadalom részvételi lehetősége is.⁴³

---

⁴² Ágh Attila (1989): *Az önszabályozó társadalom. A civil társadalom Nyugat- és Kelet-Európában*. Kossuth, Budapest, 11–30.

⁴³ Péntek Eszter (2009): *A civil szervezetek részvételi lehetőségei az egészségügyi szolgáltatások nyújtásában és az egészségpolitikai folyamatok befolyásolásában*. PhD-értekezés, Pécsi Tudományegyetem. Elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/16107/pentek-eszter-phd-2009.pdf?sequence=1>, letöltés ideje: 2025.09.01.

A civil társadalom és a támogatási rendszerek nem választhatók el a helyi kormányzástól, hiszen a helyi közigazgatási szervek – a szakirodalomban és a romániai magyar nyelvhasználatban gyakran „önkormányzatokként” emlegetett intézmények – is meghatározó szereplői ennek a folyamatnak. E szervek feladata, hogy helyi szinten biztosítsák a közszolgáltatásokat, támogassák a közösségi kezdeményezéseket, és lehetőséget teremtsenek az állampolgárok aktív részvételére. A modern helyi kormányzás egyre inkább a sokszereplős döntéshozatal irányába mozdul el, amelyben a választott képviselők és az állami szervek mellett a civil szervezetek, a magánszektor és az állampolgárok is szerepet kapnak. Az önkormányzatok és a civil társadalom közötti partnerség kulcsfontosságú, hiszen az együttműködés révén hatékonyabb és befogadóbb döntéshozatali folyamatok valósulhatnak meg.

A kisebbségi közösségek számára különösen fontos a civil társadalom erősítése – vagyis azon intézmények, szervezetek és közösségi terek fejlesztése és támogatása, amelyek lehetőséget biztosítanak az önszerveződésre, a nyilvános megszólalásra, a közösségi érdekérvényesítésre, valamint a kulturális és társadalmi önkifejezésre. Ez a fajta megerősödés a formális szervezetek számának alakulása és a pénzügyi támogatások mellett a társadalmi bizalom, a részvételi hajlandóság és az együttműködési képesség fejlődésében is megnyilvánul.

Az ilyen módon megerősített civil társadalom biztosítja az adott közösség érdekeinek képviseletét a helyi politikai és gazdasági döntéshozatalban. Az önkormányzatok és a civil szervezetek együttműködése elősegíti a kisebbségi közösségek fennmaradását, társadalmi beilleszkedését, miközben megőrzi és támogatja kulturális identitásukat. Az ilyen partnerségek eredményeként olyan kezdeményezések születhetnek, amelyek elősegítik a társadalmi részvétel növekedését, a demokratikus értékek megerősítését, valamint a helyi közösségek jólétének és összetartásának fokozását.

1.1. A civil társadalom Közép- és Kelet Európában

Közép- és Kelet-Európa 11 országot foglal magában, amelyek a volt keleti blokk részeként jelentős átalakuláson mentek keresztül a 20. század folyamán, különösen annak végén. Ezen országok közös jellemzői közé tartozik a kommunista rendszerek legalább 40 éves fennállása és 1990 utáni megtagadása, a demokratikus alapelvek elfogadása, a piaci kapitalizmusra való fokozatos átterés, valamint az Európai Unióhoz való csatlakozás kritériumainak való megfelelés. A régió fejlődése sajátos körülmények között zajlott, ahol az egyes szakaszokat a szükséges átalakulások jellemezték. A radikális változások közé tartozik az 1989-es hatalomváltás időszaka. Ezek az események a társadalmi és gazdasági rendszerek mélyreható átrendeződéséhez vezettek, amely során a figyelem

gyakran a gazdasági és politikai szempontokra összpontosult, miközben a társadalmi dimenzió kevésbé került előtérbe.⁴⁴

A civil társadalom fogalma a politikai, társadalmi és gazdasági változások egyik kulcsfontosságú elemeként jelent meg a Közép- és Kelet-Európában végbemenő rendszerváltások idején. A kommunista rendszerek bukása előtt a civil társadalom gyakorlatilag a hivatalos államhatalommal szembeni ellenállás⁴⁵ és tiltakozás szimbólumává vált. Korábbi kutatásaim során bebizonyosodott, hogy a szamizdat kiadványoktól kezdve a sztrájkokig és az emberi jogi mozgalmakig, ezek az alulról szerveződő kezdeményezések egy demokratikusabb és nyitottabb társadalmi berendezkedés megteremtésének reményében működtek.⁴⁶

A rendszerváltás előtt bizonyos országokban a civil társadalom a totalitárius állammal szembeni ellenállás egyik szimbolikus eszközévé vált. A '80-as években, különösen Lengyelországban a Szolidaritás mozgalom keretében, a civil társadalom a közösségi önszerveződés erejét demonstrálta, hangsúlyozva az államtól független, önálló kezdeményezések jelentőségét. Ekkor a civil társadalom nem pusztán társadalmi csoportok hálózatát jelentette, hanem az erkölcsi alapú ellenállás terepévé vált, amely a közéleti részvételt és a közjó iránti elkötelezettséget helyezte előtérbe.⁴⁷

A rendszerváltozás kritikus évei (1989–1991) után a közép- és kelet-európai országokban jelentős változások következtek be a civil társadalom terén.⁴⁸ Az egykori szocialista államokban az állami és pártvezetők által irányított szervezetek helyett megjelentek a független civil szervezetek, amelyek sokféle területen működnek, például az emberi jogok, a környezetvédelem, a demokrácia és a jogállamiság terén. Ezek a szervezetek az állampolgárok szabadon választható érdekképviselői fórumai lettek, amelyek hatékonyan tudnak fellépni az állami intézményekkel szemben, és figyelemmel kísérni a hatóságok tevékenységét. A civil szervezetek az állam ellenőrzéséhez kapcsolódó szerepükön túl szolgáltató funkciókat is elláthatnak a társadalomban.

Fricz Tamás idézett tanulmányában részletesen elemzi a civil társadalom történeti és elméleti kereteit, valamint annak fejlődését a régióban. Szerinte a civil társadalom a demokratikus közélet egyik alappillére, amelyben a polgárok aktív részvétellel, autonóm módon, közös célok érdekében szerveződnek. Ez a szféra az államtól jogilag és intézményesen független, de vele szimbiózisban működik, így képes az állam tevékenységét morális kontroll alatt tartani. Fricz Tamás hangsúlyozza, hogy a civil társadalom a demokrácia „iskolája”, ahol a polgárok olyan értékeket sajátíthatnak el,

⁴⁴ Fricz Tamás (2019): *Civilitika – A civil társadalom kialakulása Nyugat- és Közép-Európában*. *Polgári Szemle*, 15. évf., 1–3. sz., 284–297.

⁴⁵ A Szolidaritás mozgalom példája nagyon jól illusztrálja ezt, de érdemes lenne még egy rövid említést tenni más országok mozgalmairól is (pl. Csehszlovákiában a Charta 77).

⁴⁶ Brinzan-Antal Cristina (2015): *Az Ellenpontok erdélyi szamizdat kiadvány*. In: A Tudomány Kapujában Konferencia. Nemzeti Közszerológiai Egyetem Doktorandusz Önkormányzata, Budapest, 1.

⁴⁷ Lőrincz D. József (2002): A civil társadalom problémája 1989 után. *WEB*, 10., 9–12.

⁴⁸ Dunajeva, Jekatyerina (2021): *Civil társadalom és civil szervezetek – Fogalmak, történet és esettanulmányok*. Egyetemi jegyzet. Elérhető: https://btk.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/old/uploads/articles/2446835/file/Dunajeva_civil_tars_egyetemi_jegyzet_v%C3%A9gleges-c.pdf, letöltés ideje: 2023.04.16.

mint a tolerancia, a kompromisszumkésztség és az egymás iránti bizalom. Ezek az értékek alapvetőek a demokratikus politikai kultúra fenntartásában.⁴⁹

Lőrincz D. József tanulmányában kitér a civil társadalom fogalmának történeti gyökereire, annak jelentőségére az 1989 előtti időszakban, majd elemzi a rendszerváltás utáni kihívásokat és problémákat. Véleménye szerint az 1989 előtti civil társadalom fogalma maga a társadalmi ellenállás eszköze, mivel a civil társadalom a létező szocializmus kritikájából és az ellene folytatott ellenállásból nyerte erejét, különösen Lengyelországban és Magyarországon. Az önszerveződő társadalom a totalitárius állam gyengítésében és a demokratikus átalakulás előmozdításában játszott fontos szerepet. A fogalom erkölcsi és etikai töltete, például a „méltóságban élés” és az „igazságban élés” eszméje meghatározó volt a disszidens gondolkodók, mint Havel vagy Michnik számára.

Az 1980-as években egyre hangsúlyosabbá vált az a megközelítés, amely a civil társadalmat a szocialista állammal szemben alternatív társadalmi gyakorlatok hordozójaként értelmezte. A rendszerváltást követően kiderült, hogy a civil társadalom nem tudott minden várakozásnak megfelelni. Az átalakulás fő folyamatait „felülről” irányították, a civil társadalom csak marginális szerephez jutott. Az 1990-es évektől kezdve a civil szervezetek professzionalizálódtak, elveszítve eredeti spontán és morális jellegüket. A szervezetek egyre inkább bürokratikus, projektekre és forrásokra koncentráló intézményekké váltak.⁵⁰

Csiha Tünde tanulmánya megerősíti, hogy a civil társadalom a rendszerváltás alapvető strukturális és társadalmi átalakulásaihoz igazodott, amelyek az állam és a társadalom közötti kapcsolatok újra értelmezését tették szükségessé. A fogalom modern értelmezése a kapitalizmus fejlődésével és az állam politikai gazdaságtani elkülönülésével kapcsolódik össze. A rendszerváltást megelőző szocialista rendszerekben a civil társadalom horizontális kapcsolatrendszeit az államhatalom gyanakvással figyelte, sőt, gyakran törvényes eszközökkel szorította háttérbe.⁵¹ A központosított, ideológiailag vezérelt politikai struktúra azonban nem tudta teljesen felszámolni az alternatív nyilvánosság és a „második társadalom” formációit, amelyeket Hankiss Elemér a '80-as években az állammal szembeni ellenállás és a szabad közösségi szerveződés példáiként elemzett. Ezek közé tartoztak például a békemozgalmak vagy a zöldmozgalmak, amelyek közül a Duna-kör külön figyelemre méltó példa.⁵²

A kommunista rendszerektől a demokratikus kormányzati formák felé történő átmenet Közép- és Kelet-Európában a politikai intézmények átalakulásával kezdődött 1989-ben. Bár a korai szkeptikusok úgy vélték, hogy az autoriter rezsimek változása nem vezet teljes körű társadalmi

⁴⁹ Fricz Tamás (2019): Civilitika – A civil társadalom kialakulása Nyugat- és Közép-Európában. *Polgári Szemle*, 15. évf., 1–3. sz., 284–297.

⁵⁰ Lőrincz D. József (2002): A civil társadalom problémája 1989 után. *WEB*, 10., 9–12.

⁵¹ Csiha Tünde (2009): A civil társadalom elméleti és fogalmi megközelítése. *Debreceni Műszaki Közlemények*, 2009/1–2, 123–134.

⁵² Hankiss Elemér (1986): *Diagnózisok 2*. Magvető Kiadó, Budapest, 19–93.

átalakuláshoz, az évtizedek során bebizonyosodott, hogy az állami és gazdasági változások a társadalmi demokratizálódás elengedhetetlen feltételeit teremtették meg. A civil társadalom fogalma, amely a demokratizálódás és modernizáció folyamatainak kulcsfontosságú eleme, a tudományos diskurzus központi témájává vált.⁵³ A kifejezés az 1990-es évek elejétől kezdve egyre nagyobb érdeklődést keltett, különösen a nonprofit szervezetek és társadalmi mozgalmak szervezeti formáinak vizsgálata során. Ezek a szervezetek a társadalmi változások katalizátoraként működtek, miközben új normákat és gyakorlatokat alakítottak ki, amelyek hozzájárultak a régió demokratikus átalakulásához.

A rendszerváltozás során – amely folyamatként, nem pedig lezárt fordulatként értelmezhető – Közép- és Kelet-Európában a civil társadalom fejlődése a történelmi örökségből fakadóan jelentős nehézségekbe ütközött. Nyugat-Európával szemben, ahol a demokratikus berendezkedés fokozatosan, alulról szerveződve épült ki, e térségben a változások jellemzően felülről indultak el. A politikai intézmények demokratizálása megelőzte a civil társadalom újjászerveződését, ami hosszú távon megnehezítette a demokratikus kultúra mélyebb társadalmi beágyazódását és stabilizálódását.

A szovjet blokk csaknem négy évtizedes uralma gyakorlatilag felszámolta a civil társadalom működésének lehetőségét, különösen Kelet-Európában, ahol eleve gyenge hagyományai voltak az önálló társadalmi szerveződésnek. Ezzel szemben Közép-Európában – például Magyarországon – a második világháború előtt már létezett egy viszonylag sokrétű és aktív civil szféra, amelyet a kommunista hatalomátvétel fokozatosan leépített. A kádári korszakban ugyan a magánélet bizonyos szabadságát megtúrták, de a közéleti részvételt és az önszerveződést szinte teljesen ellehetetlenítették. Ennek következményeként a társadalom elveszítette korábbi képességét arra, hogy intézményes keretek között, önállóan képviselje érdekeit.

A politikai változások megnyitották az utat a civil szervezetek szerepének erősödése előtt, de egyúttal olyan problémák is jelentkeztek, amelyek a mai napig meghatározzák működésüket. A rendszerváltást követően a civil szféra több vezetője politikai vagy önkormányzati szerepet vállalt, ami komoly humán erőforrás-vesztést jelentett a szektornak. Emellett a civil szervezeteket gyakran vetélytársként kezelik a politikai és szakmai szereplők, ami a támogatottságuk gyengüléséhez és az együttműködési lehetőségek beszűküléséhez vezethet. Ez különösen problematikus egy olyan környezetben, ahol a civil szervezetek alapvetően állami szolgáltatások alternatívájaként működnek.

---

⁵³ Mikecz Dániel (2023): *A civil társadalomtól a civil mozgalmakig*. In: *Ünnepi tanulmányok Csizmadia Ervin 65. születésnapjára*. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete, Miskolc. Elérhető: https://real.mtak.hu/183204/1/A_civil_tarsadalomtol_a_civil_mozgalmakig_MikeczD.pdf, letöltés ideje: 2024.11.25.

Szinte általánosnak mondható, hogy vezető politikusok civil szervezeti háttérrel is kiépítettek/-tettek maguk számára – a nemzeti kisebbségek esetében mindenképpen.⁵⁴

A rendszerváltás utáni időszakban Magyarországon a civil társadalom újjászületése több szakaszban zajlott. Az első szakaszban az újonnan létrejövő civil szervezetek gyakran elitvezérelt folyamatokba olvadtak, háttérbe szorítva az alulról építkező kezdeményezéseket. Ez különösen a politikai elit és a civil mozgalmak közötti együttműködés hiányában mutatkozott meg.

Az irodalmi egyesületek a rendszerváltást követően a magyar civil társadalom sajátos, ugyanakkor jól vizsgálható szegmensét alkotják, mivel működésükben egyszerre jelent meg az önszerveződés, az intézményesülés és az állami finanszírozási rendszerekhez való alkalmazkodás kényszere. E szervezetek empirikus elemzésén keresztül jól nyomon követhető a civil szféra szerkezeti és funkcionális diverzifikációja, valamint a civil tőke intézményi és hálózati beágyazottsága a rendszerváltás utáni időszakban⁵⁵

Az ezredfordulót követően a globalizáció és a digitalizáció jelentősen átalakította a civil társadalom működését: az online platformok megkönnyítették a szerveződést és a részvételt, ugyanakkor felerősítették az álhírek és a társadalmi megosztottság hatásait. A populista és autoriter tendenciák erősödése, a bizalomhiány, valamint a külföldi támogatások csökkenése új kihívások elé állította a civil szférát, miközben felértékelődött a helyi forrásokra való támaszkodás. Az Európai Unió Gazdasági és Szociális Bizottsága már 1999-es állásfoglalásában⁵⁶ hangsúlyozta a civil társadalom autonóm, az államtól és a piactól független szerepét, amely a pluralizmusra, szubszidiaritásra, szolidaritásra és felelősségvállalásra épül, és kiemelt fontosságot tulajdonított a civil szervezeteknek az európai integráció folyamatában.⁵⁷

Fontos az európaizáció hivatalos doktrínája jellegének és eredményeinek elemzése, különösen az Európai Unió eszközeinek a társadalmi megújulásban betöltött szerepére összpontosítva. Ezt követően a nem kormányzati szervezetek szerepét vizsgálja az emberi jogok területén, valamint a közép- és kelet-európai társadalmak két fő makroszereplőjének – a munkaerőnek és a tőkének – az európai közösséghez való csatlakozással kapcsolatos attitűdjeit.⁵⁸

Az 1989-es fordulatot követően az államszocialista rendszer megszűnésével párhuzamosan megindult a demokratikus intézményrendszer kiépülése, amelyben a civil társadalom szerepe

---

⁵⁴Vercseg Ilona (1995): Hálózatépítés Kelet-Közép-Európában. A civil társadalom fejlődése. *Parola*, 1995/4. Elérhető: <https://kofe.hu/parola/parola-folyoirat/halozatepites-kelet-kozep-europaban-a-civil-tarsadalom-fejlolese>, letöltés ideje: 2024.11.25.

⁵⁵Horváth Eszter (2023): A civil társadalom diverzifikációja a rendszerváltás után: az irodalmi egyesületek példája. *Sic Itur ad Astra*, 80., 111–130.

⁵⁶*Official Journal of the European Communities* C 329/10 (1999.11.17.). In: Kaprinay Gizella Zsófia: *Az ezerarcú egyesület. Az egyesület hazai szabályozása, annak dilemmái*. Elérhető: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/3222/1/Kaprinay_Zsofia_ertekezes.pdf, letöltés ideje: 2021.01.06.

⁵⁷Papp Z. Attila (2000): *A civil társadalom eszméje a romániai sajtónyilvánosságban*. *Regio*, 11. évf., 3. sz., 180–183.

⁵⁸Sasvári Nóra (2008): *Civil szervezetek és az Európai Unió – civil érdekérvényesítés*. PhD-disszertáció, Corvinus Egyetem, Budapest, 123–124. Elérhető: <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/153149268.pdf>, letöltés ideje: 2025.09.01.

fokozatosan felértékelődött. Az állam és társadalom közötti viszony új alapokra helyeződött, melynek eredményeként a civil szféra autonómiája, szerepe és hatása folyamatosan változott. 1988 után a civil társadalom iránti igény növekedése különféle szektorokat érintett, például ökológiai és környezetvédelmi csoportokat, emberi jogi és kisebbségi szervezeteket, valamint kulturális és nemzeti kezdeményezéseket. A csoportosulások tevékenysége a legkülönbözőbb lehetett, a kutatásoktól, utazásoktól, diákcserektől kezdve a korábbi kommunista pártot helyettesíteni kívánó politikai egyesületek munkájáig. Kivételt képeztek a vallási szervezetek, amelyek kevésbé voltak föld alá kényszerítve, bár szerepük politikai kontextusban marginálisabb volt.⁵⁹ Államonként eltérő az, hogy a civil szféra mikortól kapott lehetőséget a társadalmi problémák megoldásába, az állam és a civil szervezetek közötti kapcsolatok folyamatosan alakulnak.

Az elmúlt évtizedekben a civil szervezetek szerepe és jelentősége tovább erősödött. A civil társadalom nagyobb szerepet kapott az európai integrációban és az Európai Unió demokratikus értékeinek előmozdításában is. Emellett a civil szervezetek aktív szerepet játszanak a társadalmi problémák megoldásában, a gazdasági fejlődés előmozdításában, és az oktatás, egészségügy és kultúra terén is tevékenykednek. Azonban a régióban a civil szervezetek továbbra is jelentős kihívások előtt állnak. Az állami támogatások csökkenése és a külföldi finanszírozás korlátozása számos civil szervezetet hozott nehéz helyzetbe. Továbbá a civil szervezetekkel szembeni társadalmi ellenállás és az autoriter rezsim megjelenése is jelentős kockázatot jelent a civil társadalom számára.⁶⁰

A rendszerváltástól napjainkig a közép- és kelet-európai civil társadalom szignifikáns változásokon ment át. Az első a már említett demokratizációs folyamatok és a civil szervezetek szerepének változása során következett be. A rendszerváltás idején kiemelt szerepe volt, mivel a civil társadalom újbóli megjelenése megkönnyítette a politikai erők számára az államhatalom túlélő struktúráinak lebontását, ezáltal elősegítve a demokratikus kormányzás kialakulását.⁶¹ Mindezt több kihívás követte, de a civil társadalmak helyreállításának előfeltételei lassan teljesültek.

A '90-es években ugyanakkor a civil társadalom szerepe átalakult Közép- és Kelet-Európában. A demokratikus konszolidáció során elvben a civil szervezetek központi szerepet kaphattak a demokratikus kultúra megerősítésében és az állam ellenőrzésében. A civil szektor hozzájárult a társadalmi részvétel és a pluralizmus erősítéséhez, ugyanakkor nem tudott teljes mértékben megszabadulni az állami befolyástól és a politikai polarizációtól. De ez nem ment zökkenőmentesen, az önmagát demokratikusnak tituláló berendezkedő hatalom jó ideig elutasító volt a civil szervezetekkel szemben. Romániában az EU-csatlakozás előtt a kormányzat és a civil szervezetek közötti

---

⁵⁹ Móré Sándor (2018): A hazai nemzetiségi civil szervezetek és azok kapcsolata az állami szervekkel. *Acta Humana*, 2018/4, 71–101.

⁶⁰ Zakota, Zoltan – Albu, Ioana (2025): *The evolution of Civil Society in the Post-Communist Republic of Moldova*. Elérhető: https://real.mtak.hu/210285/1/ZoltanZakota_IoanaAlbu.pdf, letöltés ideje: 2023.07.12.

⁶¹ Bernhard, Michael (1993): Civil Society and Democratic Transition in East Central Europe. *Political Science Quarterly*, 108(2), 307–326.

partnerség nem volt jellemző. A civil szféra fejlődése nagymértékben függött a külső támogatásoktól, amelyek hozzájárultak a professzionalizálódáshoz, de arra is van példa, hogy eltávolították a szervezeteket eredeti céljaiktól.⁶² A nemzetközi hálózatokon keresztül megvalósuló nyugati együttműködés célja e folyamat felgyorsítása volt.⁶³ Ezzel egy időben kibontakozott az Európai Unió befolyása nyomán elinduló civil társadalmi átalakulás és fejlődés folyamata. Az EU hatása a közép- és kelet-európai civil társadalomra ambivalens volt. Miközben az uniós segélyek és szakpolitikai reformok megkönnyítették a többszintű politikában való részvételt, hozzájárultak ahhoz is, hogy a fejlődést akadályozó tényezők – például a fenntartható jövedelem és az alulról jövő támogatás hiánya – megszilárduljanak.⁶⁴

Az ezredfordulót követően a civil szféra funkcionalitása tovább differenciálódott. Míg a '90-es években a politikai szerepvállalás dominált, addig a 2000-es évekbe inkább a társadalmi szolgáltatások területén vált hangsúlyossá a civil szervezetek szerepe.⁶⁵ A nonprofit szektor fejlődése révén ezek a szervezetek a közösségi igényekre reagáltak, amelyek kielégítésére az állam és a piac nem mindig volt képes. A civil szervezetek különböző típusai – például szabadidős, szociális, kulturális vagy gazdasági egyesülések – hozzájárultak a társadalom demokratikus működéséhez, a pluralizmus fenntartásához és az államhatalom ellensúlyozásához. A közép- és kelet-európai régióban a civil társadalom jelentősége abban rejlik, hogy hozzájárul az állampolgárok közösségi aktivitásához és a demokratikus értékek megerősítéséhez. Bár a régió civil társadalma még ma is kihívásokkal küzd, fejlődése meghatározó szerepet játszik a politikai stabilitás és a társadalmi kohézió fenntartásában. A civil szervezetek jelenléte és mibenléte összefüggésbe hozható a közélet dinamizmusával, valamint a demokratikus működés és a közügyekben való részvétel kultúrájának alakulásával.⁶⁶

A civil társadalom fontossága, valamint a közép- és kelet-európai politikai rendszerek és gazdasági struktúrák sajátosságai ellenére számos alapvető kérdés továbbra is megválaszolatlan maradt. Például: a civil társadalom fejlődése újszerű jelenség-e ebben a térségben, vagy inkább globális tendenciák helyi megnyilvánulásaként értelmezhető? Úgy tűnik, hogy a közép- és kelet-európai régióban megfigyelhető tendenciák sok tekintetben hasonlítanak más demokratikus államok, vagy más globális szereplők tapasztalataihoz. Ez a megközelítés azonban gyakran figyelmen kívül hagyja a

⁶² Fricz Tamás (2019): Civilitika – A civil társadalom kialakulása Nyugat- és Közép-Európában. *Polgári Szemle*, 15. évf., 1–3. sz., 284–297.

⁶³ Sandi, Alina (1992): Restoring civil societies in Central and Eastern Europe. *Futures*, 24, 110–117.

⁶⁴ Kutter, Amelie – Trappmann, Vera (2010): Civil society in Central and Eastern Europe: The ambivalent legacy of accession. *Acta Politica*, 45(1), 41–69.

⁶⁵ Az átmeneti időszakban például a Helsinki Bizottságok vagy a médiaszabadságért fellépő civil csoportok játszottak fontos szerepet Magyarországon és Romániában. Ezzel szemben a 2000-es években olyan szervezetek váltak meghatározóvá, amelyek a szociális és egészségügyi ellátás területén nyújtottak szolgáltatásokat: ilyen volt például Romániában a Caritas, amely idősellátási és szegénységcsökkentő programokat működtetett, vagy Magyarországon az Autonómia Alapítvány, amely elsősorban roma közösségek gazdasági önszerveződését támogatta.

⁶⁶ Csiha Tünde (2009): A civil társadalom elméleti és fogalmi megközelítése. *Debreceni Műszaki Közlemények*, 2009/1–2, 123–134.

nemzeti sajátosságokból és a társadalmi élet más dimenzióiból származó befolyásoló tényezőket. E diskurzusok a nonprofit szektor növekvő jelentőségére, a politikai pártok posztszocialista átalakulására, valamint a választási rendszerek és a civil társadalmi aktivitás új paradigmáira fókuszálnak.

A rendszerváltozásokat követő időszakban a civil társadalom robbanásszerű fejlődésnek indult. A közép- és kelet-európai országokban – így Magyarországon is – a demokratikus átalakulás során jelentős szerephez jutottak a civil szervezetek. Az új politikai és gazdasági rendszer kialakulásában a civil szektor közvetítő funkciója mellett aktív résztvevőként is megjelent, hozzájárulva a társadalmi és politikai folyamatok alakításához. Az önkéntes alapon működő szervezetek, mint például az egyesületek és alapítványok, a társadalmi önszerveződés fontos eszközeivé váltak. A rendszerváltás korai szakaszában számos civil kezdeményezés politikai párttá alakult, ilyen volt például az Fidesz vagy az MDF. Illetve a romániai magyarság pártja, az RMDSZ jogi értelemben civil szervezet, nem pártként jegyezték be.

A civil szektor egyik legnagyobb akadály a krónikus forráshiány. Bár a rendszerváltás során a külföldi támogatások jelentős mértékben hozzájárultak a fejlődéshez, ezek többnyire projektalapú finanszírozások voltak. Ez azt jelentette, hogy noha rövid távon stabilitást biztosítottak és komoly ügyeket támogattak, hosszú távon nem garantálták a fenntarthatóságot. A civil szervezetek gyakran kénytelenek voltak alkalmazkodni a támogatók szempontjaihoz, ami eltéríthette őket eredeti céljaiktól. Emellett a projektalapú támogatások nem segítették a szektor szakmai megerősödését, mivel a bizonytalan jövő miatt kevesen vállaltak hosszú távú szerepet ezekben a szervezetekben. Ez a helyzet a szervezetek működését nehezíti, és hatással van a közösség számára nyújtott szolgáltatások színvonalára is. A hazai és külföldi erőforrások, bár előnyöket biztosítanak, hosszú távú fenntarthatóságuk továbbra is kérdéses. A változó társadalmi és gazdasági környezethez való alkalmazkodás elengedhetetlen ahhoz, hogy a civil szektor hatékonyan működhessen. Innovatív megoldásokra és hosszú távú stratégiákra van szükség, hogy a szervezetek megerősödjenek és stabilabb alapokon járuljanak hozzá a társadalom fejlődéséhez.⁶⁷

Eközben a civil szektor szakmai fejlődése és érdekérvényesítési képességei fokozatosan erősödtek. Létrejöttek tanácsadást biztosító és ernyőszervezetek, az EU-s csatlakozást követően pedig a kormánynak is fokozottabban kellett figyelemmel kísérnie a civil szféra működését. Számos szervezet ért el komoly eredményeket, ugyanakkor a kedvezőtlen jogi szabályozás, az átláthatatlan működési keretek és a bürokratikus akadályok továbbra is rontják hatékonyságukat. A civil szervezeteknek gyakran kell szembenézniük jogszabályi bizonytalanságokkal, túlzott adminisztratív terhekkel és finanszírozási korlátokkal, amelyek gátolják társadalmi szerepük maradéktalan betöltését.

Az autoriter rendszerek összeomlásával ugyan eltűnt a közvetlen ellenségkép, de helyette új társadalmi, gazdasági és politikai kérdések jelentek meg: a piacgazdaság kiépítése, a jogállamiság

---

⁶⁷ Vercseg Ilona (1995): Hálózatépítés Kelet-Közép Európában – A civil társadalom fejlődése. *Parola*, 4. sz.

megszilárdítása és a társadalmi egyenlőtlenségek kezelése. Mindezek olyan kihívásokat hoztak, amelyekre a civil szféra is különböző módokon próbált válaszokat találni, és ezért az 1990-es években számos civil szervezet jött létre (gyakran külföldi támogatásokkal) annak érdekében, hogy segítsék a demokratikus átmenetet, az emberi jogok érvényesülését, valamint a szociális és környezetvédelmi problémák megoldását. Ezek a szervezetek gyakran váltak a demokrácia, a jogállamiság és az emberi jogok legfontosabb szószólóivá (szolgáltatói szerepvállalásból érdekvédelmi, mozgalmi szerepvállalásba való átmenet). A 2000-es évek során a civil társadalom szerepe tovább változott. Egyes országokban, mint Lengyelországban és Magyarországon, a politikai hatalom centralizációja és az illiberális⁶⁸ fordulat megerősödése a civil társadalmat újra a kormányzati intézkedések elleni tiltakozás élvonalába helyezte.⁶⁹

A közép- és kelet-európai civil társadalom hozzájárulásának elemzése során gyakran felmerül a nyugati történelmi fejlődési tapasztalatokkal való párhuzam kérdése. Ez az összehasonlítás többnyire azon a tételen alapul, hogy a nyugati civilizáció öröksége eredendően eredményesebb, mint a közép- és kelet-európai régióban szerzett negatív tapasztalatok. Ez a nézet egy erős, sikeres állam és egy széttöredezett társadalom kettősségét hangsúlyozza, amelynek működési zavarait a nyugati civil társadalmi modell adaptációja révén lehetne megoldani. Az ilyen egyszerűsített szemlélet azonban figyelmen kívül hagyja a nyugati fejlődési dinamikák azon elemeit, amelyek a hatékony nemzeti állami intézmények és a területileg szervezett kollektív szereplők közötti kölcsönhatás révén alakultak ki. Ezek közé tartoznak az önkéntes tagsági egyesületek és a hierarchikus szervezetek is.⁷⁰

A nemzetállam és a globális civil társadalom között számos közvetítő szint létezik, amelyek segítenek összekapcsolni a helyi és a globális szinteket. Az egyik legjelentősebb ilyen közvetítő tér az európai régió, ahol a nemzetállamok továbbra is meghatározó szerepet töltenek be, ugyanakkor az Európai Unió intézményrendszere – különösen az Európai Bizottság, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság, valamint a Régiók Bizottsága – aktívan ösztönzi a civil társadalmi részvételt.⁷¹ Az úgynevezett „európai civil társadalom” nem önálló szervezeti forma, hanem a nemzeti és transznacionális civil szereplők laza hálózata, amely az uniós döntéshozatalhoz való hozzáférést és befolyásolást szolgálja.⁷² A különféle uniós programok – például az Erasmus+, a Polgárok, Egyenlőség, Jogok és Értékek program (CERV) – közvetlen támogatást nyújtanak civil szervezeteknek, és ezzel új típusú együttműködési platformokat teremtenek.

⁶⁸ Az illiberális fordulat egy politikai és társadalmi átalakulást leíró fogalom, amely arra utal, hogy egy adott ország kormányzata elmozdul a liberális demokrácia elveitől, miközben formálisan fenntartja a demokratikus intézményrendszert. Ez a folyamat jellemzően a hatalmi koncentráció erősödésével, az intézményi fékek és ellensúlyok gyengítésével, valamint az egyéni szabadságjogok korlátozásával jár.

⁶⁹ Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (2019): *Alapvető jogok és a jogállamiság – fejlemények az egyes tagállamokban a civil társadalom szemszögéből (2018–2019)*. Elérhető: <https://www.eesc.europa.eu>, letöltés ideje: 2021.11.14.

⁷⁰ Csepeli György (2010): Társadalmi szolidaritás – összetartó társadalom. *Parola*, 3. sz., címlap és 3–6.

⁷¹ Fricz Tamás (2013): *A civil társadalom szerepe a demokratikus közéletben*. Századvég Kiadó, Budapest, 284–295.

⁷² Smismans, Stijn (2003): European Civil Society: Shaping or Shaped by European Governance? *European Law Journal*, 9(4), 473–495.

Bár egyes értelmezések szerint a globalizációt háttérbe szorították más folyamatok – mint például a nemzeti szuverenitás erősödése vagy a populista irányzatok térnyerése –, a globális és lokális szintek közötti interakció továbbra is aktív maradt. A globalitás és lokalitás közötti viszony nem lineáris, hanem egy összetett, többszintű közvetítési rendszer mentén alakul, amelyben a civil társadalom egyszerre játszik szerepet információközvetítőként, érdekérvényesítőként és társadalmi innovációk hordozójaként.⁷³ Ez a multidimenziós működésmód különösen fontos a kisebbségi közösségek számára, amelyek egyszerre kapcsolódnak nemzeti, regionális és nemzetközi hálózatokhoz.

A huszadik század második felében volt megfigyelhető az a jelenség, amelyet a szakemberek „az asszociativitás globális újrakejlődésének” neveztek, és amely a társadalmi élet új, nonprofit elnevezésű szektorát hozta létre, ez jelentős következményekkel járt a társadalmi szerveződés és tervezés területén. Ebből egyenesen következett az, hogy a szervezetek száma exponenciálisan megnövekedett. A számszerű bővülést követően a szervezetek nemzetközi szinten is jelentős szerephez jutottak a szociális segélyezésben és a munkaerőpiacon; a lekötött források óriási mértékben megnövekedtek, és a tömegmédiában és a közvéleményben még soha nem értek el olyan magas szintet, mint a jelenlegi.

A kétezres években egyre erőteljesebb a civil aktivitás, amely politikai és erkölcsi kihívásokra adott reakcióként jött létre. Például a polgári körök mozgalma, valamint a Civil Összefogás Fórum (CÖF) alapvető szerepet játszott a civil társadalom szerveződésében. Ezek a kezdeményezések ugyan gyakran politikai irányultságúak voltak, de hozzájárultak a társadalmi önszerveződés kultúrájának megerősödéséhez. Fricz a tanulmányában rámutat arra, hogy a demokratikus kultúra hosszú távú konszolidációjához elengedhetetlen a civil társadalom jogi, intézményi és pénzügyi autonómiájának biztosítása.⁷⁴ A jóléti állam politikai gazdaságtanával való kapcsolódások vizsgálata lehetővé teszi azon dimenziók feltárását, amelyekkel sem a hazai, sem a nemzetközi szakirodalom nem foglalkozott kellő alapossggal.⁷⁵

Mikroszintű elemzések szerint a forradalmi változások gyakran a társadalmi tiltakozások láncolataként értelmezhetők. A rendszerváltás folyamatában meghatározó szerepet játszottak a köznapi emberek, akik vallási szertartásokon, vagy más közösségi eseményeken keresztül fejezték ki véleményüket. Ezeket a folyamatokat gyakran a társadalmi változások elkerülhetetlen, de visszafordíthatatlan körforgásának visszatartására irányuló akciók is kísérték. A kutatók paradox helyzetre hívják fel a figyelmet, amely szerint a közép- és kelet-európai országokban a demokratikus rendszerek

⁷³ Ocskay Gyula (2002): A lokális diskurzusok és a globális hatalom – egy hálózatépítési modellprogramról. *Tér és Társadalom*, 16. évf., 2002/1, 17–40.

⁷⁴ Fricz Tamás (2019): *Civilitika* – A civil társadalom kialakulása Nyugat- és Közép-Európában. *Polgári Szemle*, 15. évf., 1–3. sz., 284–297.

⁷⁵ Vercseg Ilona (1995): Hálózatépítés Kelet-Közép-Európában. A civil társadalom fejlődése. *Parola*, 1995/4. Elérhető: <https://kofe.hu/parola/parola-folyoirat/halozatepites-kelet-kozep-europaban-a-civil-tarsadalom-fejlolese>, letöltés ideje: 2024.11.25.

fejlődése nem teljesezhetett volna ki a kommunista rendszer sajátos ellenállása nélkül, amely ugyan megakadályozta az azonnali demokratizálódást, de egyúttal elősegítette az autokratikus struktúrák lebontását.⁷⁶

Az 1989-ben elindult a rendszerváltozás, de a demokratikus berendezkedés folyamata azóta sem áll le. Itt említhetjük a polgári aktivizmus új formáit, amelyeket a mindennapi kérdésekre összpontosító informális, dinamikus és ad hoc jellegű elköteleződések jellemeznek. Ez az elmozdulás az aktivisták és a polgárok változó motivációit és módszereit tükrözi.⁷⁷ Ennek következtében változott a civil szervezetek tevékenysége. Szolgáltatói szerepvállalásból érdekvédelmi szervezetekké alakult át több civil szervezet, különböző ügyek és társadalompolitikai változások hatására.

1.2. Nonprofit szektor

A nonprofit szektor meghatározása a nemzetközi és a történeti összehasonlításban sem egységes, és számos szerző eltérő definíciókat javasol. A nonprofit szektor általánosan elfogadott definíciója szerint ez az a szektor, amely nem az államhoz vagy a piachoz tartozik, és olyan szervezetekből áll, amelyek célja a társadalmi haszon előmozdítása. Ez a szektor olyan szervezeteket foglal magában, mint az egyesületek, alapítványok, társadalmi szervezetek, közhasznú társaságok és más hasonló szervezetek.

A nonprofit szektort általában a harmadik szektornak is nevezik, amely az állam és a piac mellett a társadalom harmadik szereplője. Az elsődleges célja a társadalmi szükségletek kielégítése, és nem a profitmaximalizálás. Az általa végzett tevékenységek közé tartoznak a közösségi szolgáltatások, a kulturális és művészeti tevékenységek, a szociális segítségnyújtás, a környezetvédelem, a tudományos kutatás, az oktatás és az egészségügyi szolgáltatások.

A civil társadalom és a nonprofit szektor fogalma nem azonos. Míg a civil társadalom az állampolgárok alulról jövő kezdeményezéseiből épül fel, a nonprofit szektor olyan szervezeteket is magában foglal, amelyek állami vagy önkormányzati akaratból, „felülről” szerveződve jöttek létre. Ide tartoznak például a közalapítványok, közhasznú társaságok és köztestületek, amelyek fontos szerepet töltenek be a társadalmi struktúrában, de nem tekinthetők a civil szféra részének, mivel működésük nem az állampolgári önszerveződésen alapul.

A civil társadalom és a nonprofit szektor fogalmának összehasonlító értelmezése mind történeti, mind nemzetközi összehasonlításban rendkívül sokoldalú, és gyakran félreértések forrása. A

---

⁷⁶ Halász Iván (2014): *A Közép-Európai alkotmányok születése és identitása (1989–2012)*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 16–35. Elérhető: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/8619/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?isAllowed=y&sequence=2>, letöltés ideje: 2025.10.01.

⁷⁷ Pietrzyk-Reeves, Dorota – McMahon, Peter (2022): Introduction: Civic activism in Central and Eastern Europe thirty years after communism's demise. In: *East European Politics & Societies and Cultures*, 36, 1315–1334.

szakirodalomban számos kifejezést – éspedig nonprofit szektor, harmadik szektor, egyesületek, alapítványok, nem kormányzati szektor, öntevékeny szektor, civil szféra – gyakran szinonimaként használnak, noha ezek nem minden esetben fedik pontosan egymást. A nonprofit vagy önkéntes, illetve nem kormányzati szervezetek az önigazgatás vagy a hatóságoktól való autonómia feltételei szerint válaszolnak az egyesülési szükségletekre, hozzájárulnak a civil társadalom kikristályosodásához és megerősítéséhez, területi vagy szakmai közösségek számára kínálnak lehetőséget a központi szolgáltatások nyújtására a közjó érdekében.

A civil szervezetek céljaik elérése érdekében képesek felkészíteni és megerősíteni egyéneket és csoportokat, lehetővé téve számukra a részvételt a közösségi döntéshozatalban, valamint segítenek a közösségi problémák kezelésében. A civil társadalom azonban nem kizárólag civil szervezetekből áll, számos más módja is van a csoportos cselekvés kialakításának. Sok esetben a civil szervezetek az erőforrások összehangolásával és az egyének, csoportok mozgósításával megkönnyítik a társadalmi cselekvés más formáinak kifejezését. Kivéve azokat az eseteket, amikor gazdasági tevékenységeket folytatnak, mivel általában a nonprofit szektorhoz azok tartoznak, amelyeket magánjogi, nem kormányzati és nem profitcélú jellemzők határoznak meg.⁷⁸

A nonprofit szektor kifejezés olyan szervezetekre utal, amelyek elsődleges célja nem a profit termelése, hanem társadalmi, kulturális, oktatási vagy közösségi célok megvalósítása. Például jótékonyági szervezetek és közösségi alapítványok tartoznak ide. Az egyesületek főként tagdíjakból, pályázatokból és adományokból finanszírozzák magukat, míg az alapítványok egy adott cél érdekében létrehozott pénzalapok révén működnek, amelyeket általában egy személy vagy intézmény indít el. Az ilyen szervezetek gyakran adományokból és befektetésekből fedezik tevékenységeiket, hosszú távú célokat szolgálva, például az oktatás, kutatás vagy szociális segítségnyújtás terén. A nem kormányzati szektor hangsúlyozza a kormányoktól való függetlenséget.

Az öntevékeny szektor azokat a szervezeteket jelenti, ahol az emberek önkéntesen dolgoznak közös célokért, beleértve a nonprofit szervezeteket, egyesületeket és más csoportokat, amelyekre az önkéntesség és önszerveződés jellemző. A civil társadalom egy átfogóbb fogalom, amely minden olyan szervezetre vonatkozik, amely az állami és a piaci szektoron kívül működik, és a közösség érdekében tevékenykedik. A fogalom a szervezetekre és azok tevékenységeire vonatkozó megközelítés mellett közvetítő szerepet is betölt a hatóságok és a polgárok között. Tocqueville értelmezésében a civil társadalom a demokrácia „iskolájaként” működik, mivel teret biztosít az önszerveződésnek, valamint az érdekek és értékek képviselésének és védelmének elsajátításához.⁷⁹

---

⁷⁸ Várdai Márta (2003): A civil szervezetek szerepe a társadalmi folyamatokban és a szemléletformálásban. *Új Pedagógiai Szemle*, 2003. szeptember.

⁷⁹ Tocqueville, Alexis (1993): *Az amerikai demokrácia*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 114–225.

A harmadik szektor az állami és piaci szektor mellett helyezkedik el, ideértve a nonprofit szektort is. Ezek a szervezetek társadalmi célokért dolgoznak, nem a profitmaximalizálás érdekében. Bár korábban a jótékonyság és önkéntesség meghatározó jellemzők voltak, ma már egyes nonprofit szervezetek fizetett munkaerőt alkalmaznak.

A nonprofit szektor meghatározás elsősorban arra összpontosít, hogy a fogalom mit nem jelent, ezért ezt az ágazatot inkább negatív, mint pozitív dimenzióban értelmezik a szerzők.⁸⁰ A definícióval kapcsolatos egyetértés egyetlen elemre vonatkozik, nevezetesen arra, hogy ez a szektor nem kormányzati szervként szerveződik, és nem a profittermelést célozza meg. Ez a nonprofit szervezetek legáltalánosabb jellemzője. Bár nem tilos számukra nyereséget termelni, viszont az így keletkező bevételt nem oszthatják szét alapítói, vezetőik, tagjaik vagy alkalmazottjaik között. Ehelyett a nyereséget a szervezet alaptevékenységére, szolgáltatásainak fejlesztésére, céljai elérésére kell fordítaniuk, vagy külső személyek támogatására, illetve adományozásra használhatják fel. Ez a szabályozás biztosítja, hogy a nonprofit szervezetek célorientáltak maradjanak, és elsődlegesen a közjó szolgálatát helyezték előtérbe.⁸¹ A harmadik szektor vagy „független szektor” elnevezést olyan szakemberek alkalmazzák, akik azt vallják, hogy a civil szervezetek sem az állami, sem a magánszektorban nem helyezkedhetnek el, hanem nagy valószínűséggel valahol a kettő között léteznek. A civil szektor legfontosabb jellemzői közé tartozik az intézményesültség, a függetlenség, a profitszétosztás tilalma, az önkormányzatiság és az önkéntesség.⁸²

Ezek a szervezetek hivatalosan bejegyzett, önálló intézmények, amelyek belső működési szabályzatuk alapján tevékenykednek céljaik megvalósítása érdekében. Autonómiájuk biztosítja, hogy külső befolyásoktól függetlenül végezhessek munkájukat, miközben tevékenységüket az önkéntesség és a közjó érdekében történő működés alapelvei vezérlik.⁸³

A szektorhatárok kijelöléséhez felhasznált három kulcsfontosságú kritérium a következő:

- a) Profitszétosztás tilalma: A civil szervezetek nem oszthatják szét nyereségüket alapítói, vezetőik, tagjaik vagy alkalmazottjaik között. Az esetleges bevételeket kizárólag a szervezet céljainak megvalósítására, tevékenységeik fejlesztésére vagy támogatásokra használhatják fel.
- b) Működési autonómia és szervezeti elkülönülés a kormányzati szektortól: A civil szervezetek önállóak, és nem tartozhatnak sem jogilag, sem intézményesen az állami szférába. Ez

⁸⁰ Bennett, A. LeRoy (1992): *International Organization: Principles and Issues*. Prentice Hall, London, 156–311.

⁸¹ Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1995): *Szektor születik*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest. Idézi: Nárai Márta (2008): *A nonprofit szervezetek helye és szerepe a helyi társadalmak életében. A nyugat-dunántúli nonprofit szektor helyzetelemzése*. Doktori értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Győr–Budapest, 12.

⁸² Kuti Éva (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak... A civil kezdeményezések és az állami keretből kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 7–8.

⁸³ Vári Vince (2019): A civil szféra, az állam és a rendszet. In: *IV. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia*. Zalakaros, 2019. december 3. Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi Kar, Budapest, 29–41.

azonban nem zárja ki, hogy közfeladatokat vállaljanak át, kormányzati megrendeléseket kapjanak vagy állami támogatásokban részesüljenek.

- c) Saját irányító és döntéshozó testülettel rendelkeznek, és tevékenységüket a kormányzati szervezetek csak törvényességi szempontból ellenőrizhetik.

A harmadik szektorra akkor van szükség, ha a közintézmények nehezen vagy rossz hatékonysággal látják el feladataikat. Ennek fényében mellett érvelnek azok a kutatók, akik a közgazdaságtan, a nonprofit tanulmányok, valamint a közpolitika területén dolgoznak,⁸⁴ hogy a nonprofit szektor a „társadalom preferált mechanizmusa a kollektív javak biztosítására”,⁸⁵ és a kormányzati beavatkozás ezen a területen csak az „önkéntes szektor kudarcainak” és annak képtelenségéből adódik.⁸⁶ A nonprofit és a kormányzati szektor által biztosított javaknak meg kell felelniük az előírt minőségi követelményeknek, valamint a szakmai kritériumoknak és címkézési előírásoknak. Ez a legtöbb esetben a nem kormányzati szektor vagy a kormányzati szervek minőségi hibáit jelenti, így nem lehet egyik szektort a másikkal helyettesíteni. A fő kihívás a nonprofit és kormányzati szektor együttműködésében rejlik, különösen abban, hogy a kormány milyen szerepet vállal az áruk és szolgáltatások előállításának megszervezésében.⁸⁷

Ezen az alapon Salamon Lester a nonprofit szektor társadalmi és gazdasági szerepét, valamint a szektorok közötti együttműködést hangsúlyozza.⁸⁸ Dennis R. Young a „közszektor-kudarc”⁸⁹ elméletével érvel, amely azt sugallja, hogy a kormányzati és nonprofit szektor közötti együttműködés elengedhetetlen a kollektív javak biztosításához.⁹⁰ A közszektor kudarcának elmélete mellett megjelenik James Douglas teóriája az „árupiaci kudarcról”, amely szerint a kormányzati és a nonprofit szektor közös működése lehet az optimális megoldás bizonyos társadalmi problémákra.⁹¹

⁸⁴ Weisbrod, Burton A. (1977): *The Voluntary Nonprofit Sector: Its Role in Public and Private Provision of Goods and Services*. Harvard University Press, Cambridge (MA), 1–22.

⁸⁵ Palvuska Valéria (2006): *Marketingelméleti következtetések a civil társadalom és a civil nonprofit szervezetek természetének vizsgálatából*. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem, 6.

⁸⁶ Hodgkinson, Virginia A. – Lyman, Richard W. (1989): *The Future of the Nonprofit Sector*. Jossey-Bass, San Francisco, 23–38.

⁸⁷ Weisbrod, Burton A. (1977): *The Voluntary Nonprofit Sector: Its Role in Public and Private Provision of Goods and Services*. Harvard University Press, Cambridge (MA), 89–103.

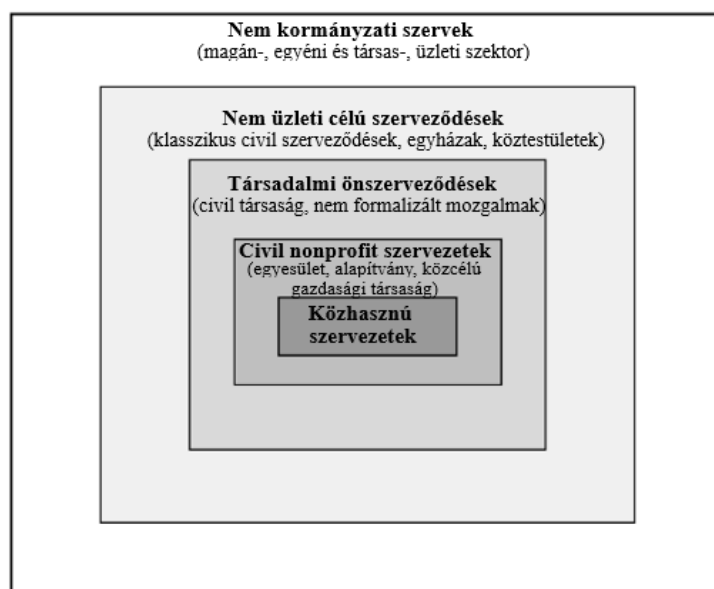
⁸⁸ Salamon, Lester M. (1995): *Partners in Public Service: Government–Nonprofit Relations in the Modern Welfare State*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 3–29.

⁸⁹ A közszektor-kudarc (public sector failure) elmélete arra utal, hogy az állam és a kormányzati intézmények nem mindig képesek hatékonyan és igazságosan ellátni bizonyos közszolgáltatásokat vagy biztosítani a kollektív javakat. Ez több okból adódhat, például bürokratikus akadályok, politikai érdekellentétek, túlzott központosítás vagy a megfelelő erőforrások hiánya miatt. Dennis R. Young szerint ebben az esetben a nonprofit szervezetek és a közszektor közötti együttműködés elengedhetetlen lehet a társadalmi szükségletek kielégítéséhez és a közszolgáltatások hatékonyabb biztosításához. Forrás: Young, Dennis R. (2000): *Alternative Models of Government–Nonprofit Sector Relations: Theoretical and International Perspectives*. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 29(1), 149–172.

⁹⁰ Young, Dennis R. (1983): *If Not for Profit, for What? A Behavioral Theory of the Nonprofit Sector Based on Entrepreneurship*. Lexington Books, Lexington, 35–62.

⁹¹ Douglas, James (1983): *Why Charity? The Case for a Third Sector*. Sage Publications, Beverly Hills, 19–44.

CIVIL NONPROFIT SEKTOR

2. ábra: Civil-nonprofit szektor
Forrás: Bíró Endre (2002): 5–6.

A civil-nonprofit szektor fogalmi jellemzői a civil társadalom meghatározásán keresztül négy fő pontban foglalhatók össze. A szektor a személyek és szervezetek önálló szerveződéseinek hálózata, amely sajátos szabályok szerint jön létre és működik, és elkülönül a társadalom más intézményrendszereitől. Ez a szektor elkülönül mind az államtól, mind a magánszférától, ugyanakkor mindkettőhöz több ponton is közvetlenül és szervesen kapcsolódik, ami lehetővé teszi számára a közvetítő szerep betöltését e két terület között.

A köz- vagy a magánszféra és a nonprofit szektor megkülönböztetésének egyik módja az, hogy felmérjük azokat a feladatokat, amelyeket mindhárom szektor a legjobban képes ellátni, így ezúttal az eredménytermelésre, azaz a teljesítményteremtés felelősségére kerül a hangsúly. Ezért át kell gondolni az egyes szektorok fontosságát és szerepét az intézményi rugalmasság, illetve a körülmények és a környezet változásaira való gyors reagálási képesség szempontjából. Funkciók szempontjából a nonprofit szektor egyrészt társadalmi innovációk széles választékát kínálja; biztosítja az emberek és a társadalom egészének rekreációját; esetenként jelentős hatással van a társadalmi integráció szintjére; támogatást nyújt, különösen a társadalom gazdasági rendszerének és a modern ipari társadalomnak.⁹²

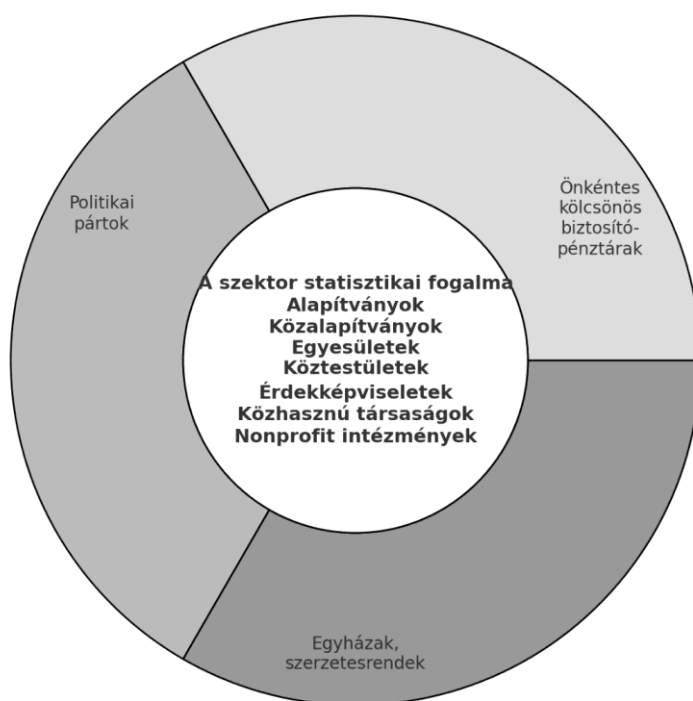
A nonprofit szervezet célja vagy küldetése talán a legelterjedtebb és a legfontosabb ismerv az egyéb típusú szervezetektől való megkülönböztetésre. A nonprofit szervezetek azért működnek,

⁹² Powell, Walter W. (szerk.) (1997): *The Nonprofit Sector: A Research Handbook*. Yale University Press, New Haven, 3–32.

hogy bizonyos szolgáltatásokat nyújtsanak, vagy egy bizonyos ügyet megvédjenek. A profitorientált üzleti szervezetek célja, hogy nyereséget szerezzenek az áruk és szolgáltatások előállításából, a kormányzati szervezeteké pedig az, hogy meghatározott mechanizmusokon keresztül biztosítsák és ellenőrizzék társadalmi rendet és jólétet. Ebből következően a nonprofit szervezetet a célja határozza meg, míg a civil szervezetek célja mindig a „társadalmi jóhoz” kapcsolódik, még akkor is, ha annak kedvezményezettjei nem a társadalom egészét, hanem csak egy részét képviselik.

A mai magyarországi gyakorlatban a nonprofit szektort három különböző módon határozzák meg, amelyek közül a legátfogóbb a jogi értelmezés. Ez alapján a nonprofit szektor részének tekinthető minden nem profitcélú szervezet, mint például az alapítványok, közalapítványok, köztestületek, közhasznú társaságok, valamint az egyesülési törvény hatálya alá tartozó társadalmi szervezetek, amennyiben nem költségvetési gazdálkodást folytató intézmények. Ezeket a szervezeteket a Polgári Törvénykönyv rendelkezéseivel összhangban önálló jogi személyként jegyzik be.⁹³

Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy az önkéntes kölcsönös biztosítópénztárak besorolása vitatott: bár jogi szempontból nem profitcélú szervezetek, működésük sajátosságai miatt egyes értelmezések nem sorolják őket a nonprofit szektorba.

3. ábra: A nonprofit szektor jogi és statisztikai fogalmának kapcsolata
Forrás: Balogh Bence – Mészáros Geyza – Sebestény István (2003): 11–24.

⁹³ Balogh Bence – Mészáros Geyza – Sebestény István (2003): *Módszer és gyakorlat: A nonprofit statisztika 10 éve (1992–2002)*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 11–24.

A második megközelítés a nemzetgazdaság-statisztikai definíció, amely a háztartásokat segítő nonprofit intézmények szektorára (NPISH) épül. Ide olyan szervezetek tartoznak, amelyek alapvetően a lakosságot szolgálják, és csak korlátozott mértékben folytatnak bevételszerző tevékenységet. Finanszírozásuk elsősorban magántámogatásokból történik, miközben egyes szervezettípusok – például az önkéntes kölcsönös biztosítópénztárak – gazdasági teljesítményét nem ebben a szektorban, hanem a pénzintézeti szektorban tartják nyilván. A harmadik meghatározás a nemzetközi összehasonlító kutatásokból származik, és a Johns Hopkins Egyetem által kidolgozott strukturális–operatív definícióra épül. Ez a megközelítés a nonprofit szervezeteket intézményesült, nem kormányzati, nem profitorientált, önkéntes részvételre építő és önálló irányítással rendelkező szervezeti formákként írja le, amelyek elkülönülnek mind az állami, mind a piaci szférától. A három különböző meghatározás jól mutatja, hogy a nonprofit szektor sokszínűsége többféle értelmezési keretben is megragadható, és mindegyik más szempontokat helyez előtérbe a szektor leírásakor.⁹⁴

Mindhárom megközelítésben közös elemként jelenik meg az önszerveződés, a nem kormányzati jelleg, valamint a nyereségelosztás korlátozásának elve, amely szerint az esetlegesen keletkező bevételek nem oszthatók fel a szervezet tagjai vagy vezetői között, hanem kizárólag a szervezet céljainak megvalósítását szolgálják. A nonprofit szervezetek működésében emellett jellemző az alkalmazottak, munkatársak és önkéntesek bevonása, eltérő arányban és formában.

Ugyanakkor a nonprofit szervezetek megkülönböztetésére és csoportosítására nem létezik egységesen elfogadott kritériumrendszer, ami magyarázza, hogy a szakirodalomban és a gyakorlatban eltérő definíciók és értelmezések jelennek meg. Ennek következtében a kutatók rendszerint azt a nonprofit-fogalmat alkalmazzák, amely leginkább megfelel az általuk vizsgált jelenségek értelmezési keretének.

Attól függően, hogy az adott nonprofit szervezet milyen fő tevékenységet végez, a besorolás általában kategóriák szerint történik: jótékonyági vagy „közhasznú” szervezetek; a tagok „kölcsönös hasznának” elve alapján szerveződők. Minden olyan társaság és alapítvány, amely tagjainak kölcsönös előnyöket biztosít, amelyek a kormány meggyőzését célzó politikai akciókra irányulnak (pártok, nyomástartó csoportok, társadalmi mozgalmak szervezetei, illetve azok a politikai szervezetek, amelyek önkéntes és nonprofit alapon jönnek létre, és amelyek a közérdeket célozzák a politika szférájában). A nonprofit intézmények elősegítik a társadalmi konfliktusok erőszakmentes megoldását.

A nonprofit szervezetek fogalma alatt azokat a strukturális-jogi szempontból karitatív vagy nem karitatív formában létrejövő civil szervezeteket értjük, amelyek fő célja közszolgáltatások nyújtása vagy ügyek védelme. Ezért ezek olyan magánszervezetek, amelyek állami vagy kvázi állami

---

⁹⁴ Balogh Bence – Mészáros Geyza – Sebestény István (2003): *Módszer és gyakorlat: A nonprofit statisztika 10 éve (1992–2002)*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 11–24.

célokat szolgálnak. Ebbe a szektorba azonban más típusú szervezetek is tartoznak, mint például társadalmi klubok, szakszervezetek, veteránszövetségek, kereskedelmi kamarák, politikai pártok stb., amelyek sok országban adómentesek, és nem profitszerzés céljából szerveződnek. Főleg tagjaik hasznára koncentrálnak, és nem nyújtanak közszolgáltatást, mint a jótékonyági szervezetek esetében, így elnevezésükben is különböznek.

A nonprofit szervezetek létrejötte és fejlődése nagymértékben függ a kedvező politikai környezet meglététől, és különösen a társadalom reprezentatív intézményeinek fogékonyságától. Politikai szempontból a nonprofit szektor sajátosságait leginkább a sokféleség klasszikus pluralista érvelésével lehet kiemelni, amely magában foglalja a demokrácia alapvető paradoxonját: Az emberek szuverének, ám a népakarat sokrétű, és gyakran egymásnak ellentmondó. Ez a pluralizmus mutatja, hogy az önkéntes szektor milyen fontos szerepet játszik a társadalmi sokszínűség megőrzésében. Lehetővé teszi a különböző világnézetek és értékrendek – legyenek azok világi, vallási, politikai vagy ideológiai – együttélését anélkül, hogy egyetlen kormányzati forma kizárólagosságot élvezne az azonos joghatóság alatt működő különféle csoportok felett.⁹⁵

A mai magyar fogalomhasználatban a civil szektor kifejezés mellett, vagy akár helyette, egyre inkább polgárjogot nyer a nonprofit szektor elnevezés. Ez a fogalom azon társadalmi, gazdasági és kulturális jelenségek együttesére utal, amelyek nem államiak, nem profitorientáltak, és amelyek működését intézményesültség, önigazgatás, valamint önkéntesség jellemzi.⁹⁶ Ezen kívül a szektorra vonatkozóan más elnevezések is használatosak, például harmadik szektor, önkéntes szektor vagy nem kormányzati szervezetek (NGO). Ezek az elnevezések szinonimaként szolgálnak, ugyanakkor értelmezésbeni és árnyalati különbségeket hordoznak, attól függően, hogy mely jellemzőket tartjuk kiemelkedően fontosnak. Az elnevezések változatossága tükrözi a szektor sokrétű szerepét a társadalomban, valamint azt, hogy miként helyezkedik el az állami és a magánszféra mellett.⁹⁷

A nonprofit szektor és a szociális vállalkozások az elmúlt évtizedekben kiemelt figyelmet kapnak a világ számos országában, mivel egyre többen látják, hogy ezek a szervezetek jelentős szerepet játszanak a társadalmi problémák kezelésében. A nonprofit szektor a társadalmi, kulturális, oktatási, vallási és egészségügyi területeken aktív, míg a szociális vállalkozások elsősorban a szociális, környezeti és gazdasági problémák megoldására fókuszálnak. A nonprofit szektor és a szociális vállalkozások egyaránt a társadalmi szerepvállalásra, a közösségi értékekre, az önkéntességre és a nonprofit tevékenységekre összpontosítanak. Ezek a szervezetek azonban jelentősen különböznek

---

⁹⁵ Mansbach, Richard W. (2000): *Global Politics and Changing World*. Boston–New York: Houghton Mifflin College Division, 140–165.

⁹⁶ Kuti Éva (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak... A civil kezdeményezések és az állami keretből kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 5–15.

⁹⁷ Belényesi Emese (2006): *Az önkormányzatok és civil szervezetek együttműködésének fejlesztési lehetőségei a képzés területén*. Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest, 7–18.

egymástól, az üzleti modellektől, a finanszírozási forrásoktól, a célkitűzésektől, az ügyfélcsoportoktól és a szervezeti struktúráktól függően.

A nonprofit szektorban a cél az általános érdekű tevékenységek, a közösségi problémák megoldása, valamint az emberi értékek védelme és előmozdítása. A szociális vállalkozások pedig olyan vállalkozások, amelyek elsősorban szociális problémák megoldására fókuszálnak, miközben gazdasági szempontból is életképesek. A szociális vállalkozások a vállalkozói magatartást alkalmazzák a szociális problémák megoldására, és az általuk termelt profitot visszaforgatják a tevékenységeikbe vagy a közösségi célokra.⁹⁸

A nonprofit szektor és a szociális vállalkozások jelentős szerepet játszanak az önkéntesség és az önkéntes munka előmozdításában, valamint az állami szerepvállalás kiegészítésében a társadalmi problémák kezelésében. Mindkét szektor a társadalmi problémákra adott hatékony válaszokat keresi,⁹⁹ miközben a társadalmi szerepvállalás és az önkéntesség előmozdítása is fontos számára. A nonprofit szektor a társadalom olyan területeit foglalja magában, amelyeket nem állami vagy vállalati szervezetek működtetnek. Az ilyen szervezetek általában jótékonyági, oktatási, kulturális, vallási, egészségügyi, szociális vagy környezetvédelmi célokat szolgálnak. A nonprofit szektor létezése azért fontos, mert lehetőséget biztosít az olyan társadalmi igények kielégítésére, amelyekre az állam vagy a piac nem képes megoldást nyújtani.

1.3. Civil szervezeti formák

A nemzeti vagy helyi szinten működő, politikai, szakmai, kulturális, vallási és erkölcsi célokat követő társulási formák az egyének és a kisebbségek jogainak megnyilvánulási keretei mellett az állami hatalommal, illetve a hivatalos politikai intézmények – a politikai társadalom – érdekeinek különböző kombinációival szemben is ellensúlyként értelmezhetők.¹⁰⁰

Az alábbiakban összefoglalom a különböző szervezeti formák jelentését, ezek az egyesület, alapítvány, közalapítvány és szövetség, majd a továbbiakban következik a román jogi ismertető.

Egyesület: Az egyesület jogi személy, amelyet legalább három ember hoz létre. Az egyesület lehet nonprofit vagy üzleti célú. Az egyesületnek saját szabályzata és célkitűzései vannak, amelyeket az alapító tagok állapítanak meg. Az egyesület tagjai közös céljaikért dolgoznak, és a tagdíjából és adományokból finanszírozzák tevékenységüket.¹⁰¹

⁹⁸ Defourny, J. – Nyssens, M. (2008): Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. *Social Enterprise Journal*, 4(3), 202–228.

⁹⁹ Salamon, Lester M. – Anheier, H. K. (1998): Social origins of civil society: Explaining the nonprofit sector cross-nationally. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 9(3), 213–248.

¹⁰⁰ Gébel (Györgyjakab) Tímea Rita (2011): *Asocianismul cultural la maghiarii din Transilvania*. Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, 23–41.

¹⁰¹ Kovács Zoltán (2018): *Az egyesületi jog alapjai*. HVG-ORAC, Budapest, 21–32.

Alapítvány: Az alapítvány jogi személy, amelynek célja a közjó érdekében való tevékenység. Az alapítványt egy vagy több alapító hozza létre, akik vagyonukat (ennek egy részét) az alapítvány céljaira szánják. Az alapítvány céljait az alapítók határozzák meg, és az alapítvány vagyonából finanszírozzák tevékenységüket. Az alapítvány nonprofit szervezet.

Közalapítvány: A közalapítvány olyan jogi személy, amelyet az állam vagy a helyi önkormányzat hoz létre a közérdekű tevékenységek támogatására, közérdekű feladatok ellátására. A közalapítványok szintén nonprofit szervezetek.

Szövetség: A szövetség olyan jogi személy, amelyben két vagy több szervezet egyesül. A szövetség tagjai között lehetnek más egyesületek, alapítványok, vagy akár magánszemélyek is. A szövetségnek saját szabályzata és célkitűzései vannak, amelyeket a tagok határoznak meg. A szövetség tagjai közös céljaikért dolgoznak, és a tagdíjakból és adományokból finanszírozzák tevékenységüket. A szövetség lehet nonprofit vagy üzleti célú.

Az egyesület, alapítvány, közalapítvány és szövetség mind jogi személyek, de vannak különbségek a céljaik, struktúrájuk és finanszírozásuk terén.

Hasonlóságok és különbségek az említett jogi személyek között:

Hasonlóságok:

Mind a négy jogi személy alapító nyilatkozat alapján jön létre, amely az illetékes hatóságoknál lesz regisztrációra alkalmas. Mindnek saját szervezeti szabálya van, amely meghatározza azokat a szabályokat és elveket, amelyeket a tagoknak be kell tartaniuk. Az egyesület, az alapítvány, a közalapítvány és a szövetség tagjai közös céljaikért dolgoznak, és azokat a tagdíjakból és adományokból és pályázatokból finanszírozzák. Mind a négy jogi személy céljai között szerepelhet a közérdekű tevékenység támogatása, vagy üzleti célúak is lehetnek.

Különbségek:

Az egyesület legalább három taggal rendelkezik, míg az alapítványt egy vagy több alapító hozza létre. Az egyesület és a szövetség tagjai általában hasonló érdekek és értékek jegyében működnek, míg az alapítvány és a közalapítvány célja általában a közérdekű feladat, tevékenységek támogatása. Az alapítvány vagyonát az alapítók vagy más adományozók és hagyatékból származó készpénzforgalom alkotja, míg a közalapítvány az állami vagy önkormányzati vagyonból finanszírozott szervezet.

„A szövetség legalább két szervezet egyesülésével jön létre, és önálló jogi személyiséggel rendelkezik, hasonlóan az egyesülethez, az alapítványhoz és a közalapítványhoz. Az egyesület és a szövetség tagsági alapon működik, ezért tagjaik tagdíjfizetési kötelezettséggel rendelkeznek, míg az alapítvány és a közalapítvány elsősorban támogatásokból finanszírozzák tevékenységüket. Az egyesület és a szövetség – tevékenységi körüktől függően – folytathat üzleti jellegű tevékenységet, míg az alapítványok és közalapítványok jellemzően nonprofit célokat szolgálnak.

A közgyűlések lehetnek mind az egyesület, mind a szövetség tagjainak közös találkozói, ahol a szervezet célkitűzéseit meghatározzák és a döntéseket meghozzák. Az egyesület és a szövetség általában korlátozott felelősségű szervezetek, míg az alapítvány és a közalapítvány felelőssége az eszközök hatékony felhasználása miatt nagyobb.

1.3.1. Romániában a nem kormányzati szervezetek jogi formái

A nem kormányzati szervezetek, vagy NGO-k (ennek megfelelően románul ONG¹⁰² - ez a terminológia különösen a közép- és kelet-európai új demokráciákban gyakori), olyan szervezeteket jelölnek, amelyek a tágabb értelemben vett állami hatáskörön kívül működnek.

A román jogrendszerben az alapvető szabályozást a 26/2000 sz. kormányrendelet biztosítja¹⁰³, amelyet a 246/2005. sz. törvény módosított, majd ezt módosította és kiegészítette a 276/2020. sz. törvény.¹⁰⁴ Jelenleg ez a jogszabályi keret határozza meg a nem kormányzati szervezetek működését.

A 26/2000¹⁰⁵ sz. kormányrendelet Romániában az egyesületek és alapítványok jogállását, létrehozásának, működésének és megszűnésének feltételeit szabályozza.¹⁰⁶ Az egyesületek esetében legalább három személy szükséges az alapításhoz, míg az alapítványok esetében meghatározott kezdeti vagyoni hozzájárulásra van szükség. A jogszabály különbséget tesz közhasznú és nem közhasznú szervezetek között, és meghatározza azokat a többletjogosultságokat, amelyekben a közérdekű tevékenységet végző egyesületek és alapítványok részesülhetnek, például adókedvezmények formájában.

A törvényben szabályozott civil szervezeti jogi formák mellett még szerepelnek különböző nonprofit szervezetek, amelyeket érdemes megemlítenünk, mivel különböznek a fentebb említett szervezetektől:

Kooperatíva (Cooperativă), szövetkezet: Olyan gazdasági társaságok, amelyeket magánszemélyek hoznak létre közös gazdasági célok megvalósítása érdekében. Magánszemélyek által létrehozott társaság közös gazdasági célok megvalósítása érdekében általában a mezőgazdasági és ipari szektorban tevékenykednek, és tagjaik egyenlő arányban vesznek részt a döntéshozatalban és a nyereség elosztásában. Fontos megjegyezni, hogy bár csoportos szerveződési formák, a szövetkezetek nem tekinthetők klasszikus értelemben vett civil szervezeteknek, mivel működésük alapvetően gazdasági célokat szolgálnak, és elosztják a nyereséget.

¹⁰² Organizație neguvernamentală.

¹⁰³ Guvernul României (2000): *Ordonanța Guvernului nr. 26/2000 privind asociațiile și fundațiile*. Elérhető: <https://legislatie.just.ro>, letöltés ideje: 2025.08.30.

¹⁰⁴ Parlamentul României (2020): *Legea nr. 276/2020 pentru modificarea și completarea Ordonanței Guvernului nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații*. Elérhető: <https://legislatie.just.ro>, letöltés ideje: 2025.08.30.

¹⁰⁵ Ștefan, Alina (2010): *Romania 2010. Sectorul neguvernamental*. Elérhető: https://www.fdsc.ro/wp-content/uploads/2023/07/Romania-2010_Sectorul-neguvernamental.pdf Letöltés ideje: 2025.08.30.

¹⁰⁶ A 2000 előtt Romániában a civil szervezeteket egy 1924-es (21. számú) törvény alapján jegyezték be, az alapítványokat és az egyesületeket azonos módon kezelték.

Nonprofit gazdasági társaság (Societate economică non-profit): Ezek a szervezetek gazdasági tevékenységeket végeznek anélkül, hogy profitot osztanának ki a tagok között. Gyakran közhasznú státusszal rendelkeznek, és tevékenységüket a közösség javára végzik.

Egyházak és vallási szervezetek (Biserici și organizații religioase): Bár külön kategóriát képeznek, a hivatalosan elismert vallási közösségek is alapíthatnak jogi személyiséggel rendelkező szervezeteket, amelyek vallási, kulturális és szociális tevékenységeket végeznek. A hivatalosan elismert egyházak és vallási közösségek között a jogi elismerés a legfontosabb választóvonal. Romániában a 489/2006. számú törvény szabályozza a vallásszabadságot és a vallási közösségek jogállását. A határ kulturális és társadalmi értelemben is megfogalmazható. Ami az új egyházakat illeti, azok gyakran nem rendelkeznek hosszú múlttal, és kevésbé integrálódtak a helyi kultúrába. Gyakran innovatív vallási tanokat vagy gyakorlatokat hirdetnek, amelyek eltérnek a hagyományos vallási struktúráktól. Az új vallási mozgalmak gyakran csak idővel nyerhetnek el szélesebb körű elismerést, ami a vallási pluralizmus és a társadalmi változások természetes következménye.¹⁰⁷

Szociális szövetkezet (Cooperativă socială): Ezen szervezetek célja a hátrányos helyzetű csoportok munkaerőpiaci integrációja, valamint szociális szolgáltatások nyújtása. Általában többféle tevékenységet folytatnak, beleértve a munkaerőpiaci képzést és a szociális ellátást.¹⁰⁸

Romániában is léteznek **közalapítványok**, amelyek sajátos jogállással rendelkeznek, működésük eltér a klasszikus egyesületektől és alapítványoktól.

Az alábbi táblázatban összefoglaltuk a szervezeti típusok jellemzőit.

1. táblázat: A romániai civil szervezetek jogi formái
Forrás: Schiau, Ioan (2009): 45–78.

Szervezeti forma	Létrehozók	Célok	Tagok	Különleges jellemzők
Unió (Uniune)	Több egyesület vagy alapítvány	Közös érdekek képviselése és előmozdítása	Jogi személyek	Tevékenységek összehangolása, szélesebb tagsági kör
Nonprofit gazdasági társaság (Societate economică non-profit)	Magánszemélyek vagy jogi személyek	Gazdasági tevékenységek, profit nélkül	Magánszemélyek vagy jogi személyek	Közhasznú státusz, tevékenység a közösség javára
Egyházak és vallási szervezetek (Biserici și organizații religioase)	Vallási közösségek	Vallási, kulturális és	Vallási közösségek	Vallási közösségek által alapított, jogi

¹⁰⁷ Bakó Boglárka (2007): Az új vallási mozgalmak – a pünkösdi és pünkösdi-karizmatikus mozgalmak. *Kisebbségkutatás*, 2007/1., 7–20.

¹⁰⁸ Institutul de Economie Socială (é. n.): *Atlasul economiei sociale în România*. Elérhető: <https://www.ies.org.ro/asociatii-si-fundatii-1>, letöltés ideje: 2022.12.02.

		szociális tevé- kenységek		személyiséggel rendelkező szer- vezetek
Szociális szövetkezet (Cooperativă socială)	Magánsze- mélyek vagy jogi személyek	Hátrányos helyzetű cso- portok integrá- ciója, szociális szolgáltatások nyújtása	Magánszemé- lyek vagy jogi személyek	Munkaerőpiaci képzés és szociális ellátás
Egyesület (Asociație)	Legalább három sze- mély	Közérdekű, kö- zösségi vagy személyes nem vagyon érde- kek megvalósí- tása	Magánszemé- lyek vagy jogi személyek	Egyesülési és vé- leménynyilvá- nítási szabadság gyakorlása
Alapítvány (Fundatie)	Egy vagy több sze- mély	Közérdekű vagy közösségi érdekű cél el- érése	Nincsenek tagjai	Induló vagyon a bruttó minimálbér legalább százszo- rosa, tartós és visszavonhatatlan alapító vagyon
Szövetség (Federație)	Két vagy több jogi személy	Tagok közös érdekeinek elő- mozdítása	Jogi személyek	Természetes sze- mély nem lehet tag, egyesületek vagy alapítványok részvétele

Az unió és a szövetség közötti különbségek elsősorban a tagság összetételében, céljaik fókuszában, valamint működési sajátosságaikban mutatkoznak meg. Mindkét szervezeti forma jogi személyek együttműködésére épül, és látszólag hasonló célokat szolgálhatnak. A két forma közötti eltérések azonban alapvetőek. Az unió (uniune) jellemzően több egyesület vagy alapítvány együttműködésén alapul. Létrejöttének célja, hogy a tagok közös érdekeit képviselje, és elősegítse tevékenységeik összehangolását. Az unió sajátossága, hogy szélesebb tagsági kört képes befogadni, mivel nem feltétlenül azonos típusú jogi személyek alkotják. Ezáltal lehetőséget nyújt különböző jellegű szervezetek – például egyesületek és alapítványok – közötti kooperációra, amely sokszínűséget és rugalmasságot biztosít a működés során. A szövetség (federație) ezzel szemben egy szűkebb értelemben vett együttműködési forma, amely azonos típusú jogi személyek – például kizárólag egyesületek vagy alapítványok – közötti szorosabb kapcsolatot hivatott megvalósítani. Fő célja a tagok közös érdekeinek előmozdítása és védelme, amely egyértelműen meghatározott és specializált tevékenységeken keresztül történik. A szövetség fontos jellemzője, hogy természetes személyek nem lehetnek tagjai, ami egy homogénebb szervezeti struktúrát eredményez.

Mindezek alapján megállapítható, hogy az unió sokoldalúbb, diverzifikált együttműködési forma, amely a tagok között meglévő különbségek ellenére is képes közös célokat szolgálni. Ezzel

szemben a szövetség egy homogénebb struktúrával rendelkező forma, amely inkább az azonos érdekeltséggel bíró szervezetek szorosabb és célzottabb érdekképviselésére helyezi a hangsúlyt. Mindkét forma jelentőséggel bír a jogi személyek közötti együttműködés előmozdításában, de eltérő működési logikájuk különböző társadalmi és gazdasági igényekhez alkalmazkodik.¹⁰⁹

---

¹⁰⁹ Schiau, Ioan (2009): *Dreptul asociațiilor și fundațiilor*. Editura C. H. Beck, București, 215–220.

2. Jogi szabályozás

A román jogszabályok biztosítják az egyesületek szabad működését, azonban néhány korlátozást is tartalmaznak, amelyek célja a közbiztonság, a közrend és a közegészség védelme. Az egyesületek tevékenységét csak akkor korlátozhatják, ha azok veszélyeztetik ezeket az értékeket.¹¹⁰

A román jogszabályok biztosítják a civil szervezetek számára a szükséges jogi és intézményi környezetet, amely lehetővé teszi a szabad és nyitott működést. Az államnak ugyanakkor biztosítania kell a jogi keretek stabilitását és kiszámíthatóságát, hogy a civil szervezetek hatékonyan tudjanak működni és elősegítsék a közérdekű tevékenységeket.¹¹¹

Biztonság és közrend: a civil szervezetek tevékenysége nem veszélyeztetheti a közbiztonságot és a közrendet. Ha egy szervezet tevékenysége ilyen veszélyt jelent, akkor a hatóságok jogszerűen korlátozhatják annak működését.¹¹²

Közegészség: azok a szervezetek, amelyek tevékenysége veszélyezteti a közegészséget, szintén korlátozás alá eshetnek. Ez magában foglalja azokat az intézkedéseket, amelyek célja a járványok megelőzése és az egészségügyi normák betartása.¹¹³

Transzparencia és finanszírozás: a civil szervezeteknek szigorúan be kell tartaniuk a pénzügyi átláthatóságra és beszámolási kötelezettségekre vonatkozó jogszabályokat. Ez különösen fontos a külföldi finanszírozás esetén, hogy elkerüljék a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának kockázatát.¹¹⁴

2.1. Az Európai Unió civil szervezetekre vonatkozó szabályozása

Az Európai Unióban a civil szervezetek fontos szerepet töltenek be az állampolgárok érdekvédelmében és a demokratikus döntéshozatal folyamatában. A civil szervezetek tevékenysége számos területen jelentős hatást gyakorol az EU politikáira és azok végrehajtására. Az Európai Unió jogrendszere kiemelt figyelmet fordít a civil szervezetek működésére. Az EU strukturális alapjainak szabályozása, például az Európai Szociális Alap (ESIF), hangsúlyozza a partnerségi megközelítést, amely a civil szervezetekkel való szoros együttműködést támogatja. Az EU jogszabályai előírják a civil szervezetek belső szervezeti szabályainak, pénzügyi elszámoltathatóságának és működési átláthatóságának biztosítását. Az EU jogszabályai a tagállami kereteken túl a határokon átnyúló együttműködések területén is támogatják a civil szervezeteket, ösztönözve az európai szintű

---

¹¹⁰ Parlamentul României (1991): *Constituția României*.

¹¹¹ Parlamentul României (1991): *Constituția României*.

¹¹² Constituția României, 1991.

¹¹³ Guvernul României (2000): *Ordonanța Guvernului nr. 26/2000 privind asociațiile și fundațiile*.

¹¹⁴ Parlamentul României (2003): *Legea nr. 246/2003 privind aprobarea Ordonanței Guvernului nr. 26/2000*.

kezdeményezések és partnerségek kialakulását. Uniós szinten a civil szervezetekre vonatkozó szabályozás több szinten alakult ki, amelyeket a következőkben fogok részletesen tárgyalni.

Az első szint az EU alapító szerződesei, amelyek a civil társadalom szerepét elismerik az EU polgárai érdekképviselésében és a közösségi életben. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 11. cikke kimondja, hogy az EU tiszteletben tartja és támogatja az olyan civil szervezeteket, amelyek hozzájárulnak a közösségi élet fejlődéséhez, különösen azokat, amelyek segítik a polgárok részvételét az európai integrációban.

A második szint az EU jogi kerete, amely meghatározza a civil szervezetek jogállását az EU-ban. Az EU-s jogi keret a civil szervezeteket nemzetközi szervezetekként kezeli, és azok szabad mozgását és székhelyválasztását biztosítja az EU-n belül. Az EU Bizottság által javasolt és az Európai Parlament által elfogadott, a 2012-ben hatályba lépett új jogi keret, a „Közhasznú státusz az Európai Unióban”, az EU-ban működő civil szervezeteknek biztosít jogi keretet és előnyöket, amelyeket a tagállamokban székhellyel rendelkező hasonló szervezetek élveznek.¹¹⁵

A harmadik szint az EU finanszírozási kerete, amelynek célja, hogy segítse a civil szervezeteket tevékenységük végzésében. Az EU különböző forrásokból (pl. strukturális alapok, programok) támogatja a civil szervezeteket, amelyek számos területen működnek, mint például a környezetvédelem, az emberi jogok és a demokratikus értékek védelme, a gazdasági és társadalmi fejlődés elősegítése, valamint az oktatás és az ifjúság támogatása.¹¹⁶

2.2. A romániai nonprofit szektor jogszabályai

A nonprofit szektor vagy harmadik szektor a társadalmi élet egyik fontos szereplője, amelyet a különböző jogrendszerű országokban különböző módon szabályoznak. A nonprofit szervezetek Romániában hivatalosan „nonprofit szervezeteknek” nevezik, és az 1990-es évek elején alakultak ki, amikor az ország átment a kommunista rendszerből a demokratikus rendszerbe.

Viszonylag kevés nonprofit szervezet igényli a közhasznú státuszt Romániában, mivel ez bizonyos állami támogatási lehetőségekhez való hozzáférést biztosítana ugyan, de egyúttal korlátozná a szervezet önállóságát a vagyona feletti rendelkezésben. A közhasznú státusz megszerzésével ugyanis a szervezet tulajdonának egy része felett az állam is beleszólási jogot kap, ami Romániában sokak számára a múltbeli állami beavatkozásokkal kapcsolatos negatív emlékeket idézi fel. Ez a bizalmatlanság hozzájárul ahhoz, hogy a nonprofit szervezetek jelentős része inkább a

---

¹¹⁵ Vértessy László (2009): The International Rules of Crediting-Lending, Leasing and Factoring Transactions. *Jogtudományi Közlöny*, 2009/4. sz.

¹¹⁶ CEDV – Centrul pentru Dezvoltare și Voluntariat (é. n.): *Oportunități de finanțare pentru ONG-urile mici*. Elérhető: <https://www.cedv.eu/noutati/oportunitati-de-finanțare-pentru-ong-urile-mici>, letöltés ideje: 2025.06.04.

magánfinanszírozási lehetőségekre és külföldi támogatásokra támaszkodik, ahelyett, hogy az állami források igénybevételel vállalná a közhasznúság feltételeit és az ezzel járó állami ellenőrzést.¹¹⁷

A jogi szabályozás hatása a civil szervezetek mindennapi működésében is megjelenik. A jogszabályok értelmezése és alkalmazása befolyásolja a szervezetek döntési mozgásterét, valamint azt, hogy milyen kapcsolatot alakítanak ki az állami intézményekkel. A jogi környezethez való alkalmazkodás módja szervezetenként eltérő. A különbségek részben a szervezetek méretével és tevékenységi területével, részben az intézményesültség szintjével hozhatók összefüggésbe.

Az állami ellenőrzéssel kapcsolatos tapasztalatok a rendszerváltást követő időszakban alakultak ki, és hatásuk a civil szervezetek működésében ma is érzékelhető. Ez a tapasztalati háttér szerepet játszik abban, hogy a szervezetek milyen mértékben vállalják az állami szerepvállalással járó kötelezettségeket.

A jogszabályi keretek következtében a romániai nonprofit szektor belső tagoltsága erősödött. A szervezetek eltérő módon kapcsolódnak az állami és önkormányzati struktúrákhoz, valamint eltérő finanszírozási gyakorlatokat követnek.

A jogi szabályozás hatása különösen érzékenyen jelenik meg a kisebbségi civil szervezetek esetében. Ezenél a szervezeteknél az önállóság megőrzése és a működés biztonsága kiemelt szempont, amely a jogi környezethez való viszonyt is meghatározza.

---

¹¹⁷ Kozma, T. – Pataki, G. (2018): The Legal Framework for Civil Society Organizations in Romania. *European Journal of Sustainable Development Research*, 2(4), 41–54.

3. A kisebbségi civil társadalom

Rogers Brubaker a *kisebbségi közösségek függőségét* a „triadikus viszonyrendszer” (triadic nexus) keretében írja le. A brubakeri megközelítés lényege, hogy a kisebbségek helyzete nem önmagában, hanem három szereplő kölcsönhatásában érthető meg. Első a nemzetiesítő állam (nationalizing state), az állam, amelyben a kisebbség él, és amely az államnemzetet a „tituláris” többséghez köti (nyelv, kultúra, történelem). Ez gyakran strukturális függőséget hoz létre a kisebbségek számára (jogok, erőforrások, elismerés). Második tényező a nemzeti kisebbség (national minority) maga, egy csoport, amely etnikailag/nemzetileg különbözik a többségtől, és általában védelemre, autonómiára vagy kollektív jogokra törekszik. Függő helyzetben van, mert politikai mozgástere korlátozott. Harmadsorban említendő a külső vagy anyaország (external national homeland), Az a szomszédos vagy „rokonnemzeti” állam, amely a kisebbséget „saját nemzete részének” tekinti. A kisebbség gyakran rá van utalva erre az államra (diplomáciai védelem, anyagi támogatás, szimbolikus elismerés). Brubaker nem pszichológiai vagy morális értelemben beszél függőségről, hanem: politikai függésről (jogvédelem, érdekérvényesítés), szimbolikus függésről (identitás legitimitása) és intézményi függésről (oktatás, kultúra, finanszírozás). Ebben a kontextusban a kisebbség: kiszolgáltatott a nemzetiesítő állam politikáinak, ugyanakkor rá van utalva az anyaország támogatására, ami viszont feszültség forrása lehet a két állam között. Brubaker azt is hangsúlyozza, hogy a kisebbségek nem áldozatok, hanem aktív szereplők, akik stratégiaiilag használják ezt a függőségi hálót (pl. nemzetköziesítés, jogi fórumok).¹¹⁸ Brubaker helyzetértelmezése jelzi azt, miért szükséges és mennyire fontos külön foglalkozni a kisebbségi civil társadalom kérdésével.

A kisebbségi civil társadalom jelentős szerepet játszik a társadalmi kohézió erősítésében és a demokratikus folyamatok támogatásában. A civil szervezetek és önkormányzatok közötti együttműködés hatékonyabb, befogadóbb közösségi megoldásokat eredményezhet, amelyek nagy hatással lehetnek a közösségek életére, elősegítve a társadalmi részvételt és a közösségi összetartozást. A kisebbségi civil szervezetek különösen fontos szerepet töltenek be abban, hogy a kisebbségi közösségek érdekei és szükségletei meghallgatásra kerüljenek és megoldást nyerjenek. Az önkormányzatok helyi szinten felelősek a közösségek kormányzásáért, beleértve a közszolgáltatások biztosítását és a helyi fejlesztési tervek kidolgozását. A kormányzás napjainkban sokszereplős döntéshozatali folyamatként értelmezhető, amelyben az önkormányzatok mellett a civil szervezetek, a magánszektor és a helyi lakosok is részt vesznek.

Ahhoz, hogy a „van, de nincs” paradoxont feloldjuk, a válasz a kisebbségi társadalom fogalmának tisztázásában rejlik. Ha társadalomként olyan közösséget értünk, amely önálló politikai,

---

¹¹⁸ Brubaker, Rogers (1996): *Nationalism reframed: Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge University Press, Cambridge, 55–60.

gazdasági és kulturális struktúrával rendelkezik, akkor a kisebbségi társadalom csak bizonyos feltételek mellett létezik, például autonóm régiók vagy föderális rendszerek esetén (pl. Katalónia vagy Québec). Ha viszont a társadalmat egy lazább, kulturális és közösségi alapú fogalomként értelmezzük, akkor a kisebbségi társadalmak léteznek, de gyakran alárendelt helyzetben.

Bodó Barna szerint a kisebbségi civil társadalom egyszerre tölti be a demokrácia „iskolája” szerepét és működik közösségi önépítkezési formaként, amely a kisebbségi identitás megőrzéséhez és megerősítéséhez járul hozzá. Ebben az értelmezésben a civil szervezetek az érdekképviselési funkció mellett közvetítő szerepet is betöltenek az állam és a kisebbségi közösségek között. Jeleztük, hogy e szervezetek működését gyakran hármass függés jellemzi: a többségi állami struktúrákhoz, a kisebbségi politikai képviselőkhöz (például az RMDSZ-hez), valamint az anyaország intézményeihez fűződő kapcsolataik egyaránt befolyásolják tevékenységüket.¹¹⁹

Az önkormányzatok helyi szinten felelősek a közösségek kormányzásáért, beleértve a közszolgáltatások biztosítását és a helyi fejlesztési tervek kidolgozását. A kormányzás napjainkban sokszereplős döntéshozatali folyamatként értelmezhető, amelyben az önkormányzatok mellett a civil szervezetek, a magánszektor és a helyi lakosok is részt vesznek. Bodó értelmezésében a kisebbségi civil társadalom ebben az összefüggésben sajátos helyzetben van, mivel gyakran nem rendelkezik elegendő befolyással ahhoz, hogy az állammal szemben érdemi kontrollfunkciót gyakoroljon; ennek hiánya pedig visszahat a társadalmi szerepvállalás formáira és lehetőségeire is. Az együttműködés és a partnerség kialakítása különösen fontos a kisebbségi közösségek bevonása és támogatása szempontjából, hiszen így biztosítható, hogy a helyi döntések és programok valóban tükrözzék a közösség sokféleségét és szükségleteit. A kisebbségi civil szervezetek – amelyek Bodó Barna szerint „önépítő civil társadalmat” alkothatnak – elsősorban a kisebbségi közösség szolgálatában állnak, programjaikkal az adott közösség identitáselemeit (nyelv, kultúra, vallás) igyekeznek erősíteni.¹²⁰

Az önkormányzatok és civil szervezetek közötti együttműködés révén olyan kezdeményezések jöhetnek létre, amelyek hozzájárulnak a kisebbségi közösségek megerősödéséhez és integrációjához, miközben növelik a helyi társadalom egészének jólétét és összetartását.

A kisebbségi civil társadalom értelmezésekor túl kell lépni az ismert/megszokott civil társadalmi meghatározásokon. A civil társadalom fogalmának meghatározása és értelmezésének változásai ellenére megállapítható, hogy a civil társadalom egy nem állami, érdekeket aggregáló közösséget jelent. Ez a meghatározás kiemeli, hogy a civil társadalom olyan kommunikációs közösség, amelyben a tagok közötti interakció alapja az érdekek és értékek összehangolása. Különösen igaz ez a kisebbségi civil társadalomra, ahol az együttműködés és a közös kultúra elemei nélkülözhetetlenek

¹¹⁹ Bodó Barna (2002): Civil önépítkezés. *Magyar Kisebbség*, (25) 3.

¹²⁰ Bodó Barna (2015): Kisebbségi civil társadalom. In: Fábíán Gyula – Jakab A. Zsolt (szerk.): *Bíró Gáspár emlékkönyv*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 47–59.

a közösség fennmaradásához és működéséhez. A közös kultúra olyan alapot nyújt, amely megteremti az összetartozás érzését, és lehetővé teszi az érdekek egyeztetését és a közös célok megvalósítását.

Alapkérdésként merül fel az, hogy létezik-e etnikai alapon kisebbségi társadalom? Számos államban kisebbségi csoportok élnek, amelyek etnikai, kulturális, nyelvi vagy vallási identitásuk alapján elkülönülnek a többségi társadalomtól.¹²¹ Az ilyen csoportokat általában kisebbségi társadalomként ismerjük el, például az őslakos népeket (indianok, aborizsinek – ausztrál őslakók), a diaszpórákban élő közösségeket (pl. zsidó közösségek) vagy a regionális kisebbségeket (pl. katalánok¹²², erdélyi magyarok).¹²³

Az együttműködés és a partnerségek kialakítása a kisebbségi civil társadalom működésében nem kizárólag elméleti megfontolásként jelenik meg, hanem a gyakorlatban is meghatározó szerepet tölt be. A kisebbségi szervezetek esetében az autonóm működés fenntartása mellett a helyi és nemzetközi szereplőkkel való kapcsolattartás is fontos tényező. Ez különösen azokban a közösségekben válik hangsúlyossá, amelyek kulturális, nyelvi vagy társadalmi szempontból marginalizált helyzetben vannak. A kisebbségi civil társadalom működése így nem korlátozódik kizárólag a saját közösség érdekeinek képviseletére, hanem a tágabb társadalmi diskurzusokhoz való kapcsolódást is magában foglalja. Az interetnikus kapcsolatok és a társadalmi kohézió előmozdítása érdekében a civil szervezeteknek olyan kezdeményezéseket kell létrehozniuk, amelyek elősegítik a közös értékek és célok mentén történő együttműködést.

A kisebbségi közösségek szempontjából a civil társadalom egyik legfontosabb funkciója a kulturális identitás megőrzése és a közösségi érdekérvényesítés. Az autonóm intézményrendszer kiépítése és fenntartása a kisebbségi társadalom megerősítésén túl a helyi demokrácia és a társadalmi stabilitás szempontjából is jelentős tényező.¹²⁴ Azonban a kisebbségi társadalmak elismerése és létezésük meghatározása nem egyértelmű, hiszen a társadalom fogalma többféleképpen értelmezhető.

Anthony Giddens szerint a társadalom „a politikai uralom egy adott rendszerének alávetett, különálló területen élő és a körülöttük lévő csoportoktól eltérő identitással rendelkező emberek csoportja”. Ez a meghatározás arra utal, hogy a társadalom politikai és gazdasági viszonyok által strukturált keretként értelmezhető, amely bizonyos fokú autonómiával rendelkezik. A fogalom a szakirodalomban gyakran olyan emberi csoportokra is vonatkozik, amelyek félig zárt – vagy félig nyitott – társadalmi rendszert alkotnak, ahol az interakciók többsége a csoporttagok között zajlik.¹²⁵

---

¹²¹ Brubaker, Rogers (1996): *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge University Press, Cambridge, 13–78.

¹²² Keating, Michael (2001): *Nations Against the State: The New Politics of Nationalism in Quebec, Catalonia and Scotland*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 1–28.

¹²³ Kiss Tamás – Barna Gergő – Sziklai Balázs (2020): *Ethnic Parallelism and Nationalism in Transylvania*. ISPMN Working Papers, 3–12.

¹²⁴ Bodó Barna (2018): *Demokrácia és civil társadalom – kisebbségi léthelyzetben*. *Korunk*, 2018/10.

¹²⁵ Giddens, Anthony (1995): *Szociológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 23–37.

Ha a kisebbségi társadalom fogalmának definícióját keressük, internetes kereséssel részleteket találunk. Vannak értelmezések, de nem általánosan elfogadottak. A következő értelmezést javasoljuk: A kisebbségi társadalom a többségi társadalmon belül élő, attól etnikai, nyelvi, vallási vagy kulturális alapon elkülönülő, strukturálisan alárendelt helyzetű közösség, amely belső kohézióval, önálló társadalmi kapcsolathálóval és részben autonóm intézményrendszerrel rendelkezik. Fontos jellemzők: a kisebbség nem pusztán számszerű, hatalmi vonatkozásban is alárendelt (politikai, jogi, szimbolikus), tartós, nem átmeneti jelenség, belső társadalmi szerkezettel (elit, intézmények, normák) rendelkezik, és van kollektív identitása.¹²⁶

Innen tovább haladva, a szerep és a funkció felől közelítve, a kisebbségi civil társadalom olyan önkéntes szervezetek hálózataként értelmezhető, amelyek a nemzetiségi közösségek érdekeinek képviselését látják el, kulturális örökségüket ápolják, valamint identitásuk megőrzését és megerősítését szolgálják. Ezek a szervezetek a szociális és politikai jogok érvényesítéséért is fellépnek, működésük pedig az állami és a piaci szférától elkülönülve, az állampolgári önszerveződés elvén alapul.

A kisebbségi civil szervezetek szerepe meghatározó a kisebbségek társadalmi láthatóságának biztosításában, érdekeik képviselésében, valamint a többségi társadalommal folytatott párbeszéd fenntartásában. Jelentőségük különösen az identitás megőrzésének szempontjából emelhető ki, amint az az erdélyi magyar kisebbség esetében is megfigyelhető.

A kisebbségi civil társadalom főbb funkciói több területhez kapcsolódnak. Érdekvédelmi szerepük abban nyilvánul meg, hogy a kisebbségi közösségek sajátos igényeit közvetítik a döntéshozók felé. Kulturális tevékenységük kiterjed a hagyományápolásra, a nyelvhasználat támogatására, valamint a kulturális és művészeti örökség fenntartására. Az identitásépítő funkció a közösségi összetartozás érzésének kialakítását és megerősítését szolgálja, míg a szociális funkció keretében célzott programokkal támogatják a rászoruló közösségi csoportokat. Az állampolgári funkció pedig a kisebbség tagjainak közéleti részvételét ösztönzi.¹²⁷

A kisebbségi szervezetek esetében a formális jegyek, mint például a nonprofit státusz, másodlagos szerepet töltenek be az ideológiai és nemzeti kritériumokkal szemben. Ezek a szervezetek elsősorban identitásmegőrző, kulturális és közösségi célokat szolgálnak, amelyek szorosan kötődnek a kisebbségi közösség nemzeti és ideológiai értékeihez. Az ilyen szervezetek tevékenységének lényege nem pusztán a jogi vagy működési keretek betartása, hanem az adott kisebbség érdekeinek képviselete, kulturális örökségének fenntartása és megerősítése. Ezért a kisebbségi szervezetek

---

¹²⁶ Túrós Endre (szerk.) (1995): *Elemzések a romániai magyar társadalomról*. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja – Pro-Print Kiadó, Csíkszereda.; Kiss Tamás (2006): A „magyarságtól” a „romániai magyar társadalomig”. *Erdélyi Társadalom*, 2., 135–164.; Végel László (1998): Civilitás és kisebbség. *Regio*, 3.; Salat Levente (1995): Romániai magyar civil társadalom? *Korunk*, 11.

¹²⁷ Bodó Barna (2026): *A tegnap holnapja. Magyar, kisebbségi és civil*. Kézirat.

működését alapvetően azok az értékek és célok határozzák meg, amelyek az adott közösség identitásának megőrzésére és megerősítésére irányulnak.

A civil szerep és felelősség értelmezése sokféleképpen megközelíthető. Az egyik alapvető fogás szerint a civil a közösség lelkiismerete, aki ott van, amikor szükség van rá, megszólal, ha mondandója van, és közbelép, ha egy ügy érdekében cselekedni kell. Ez a szerep kiemeli a civil szervezetek aktív jelenlétét a közösségi életben, ahol az egyének és csoportok érdekeit képviselik, és hozzájárulnak a társadalom fejlődéséhez.

A civil társadalom fogalma és szerepe még összetettebbé válik, ha a nemzeti kisebbségek civil szféráját vizsgáljuk. Kisebbségi léthelyzetben bizonyos funkciók, amelyek a civil társadalomra általánosan jellemzőek, nem relevánsak. Például a kisebbségi civil szervezetek gyakran képtelenek a többségi nyilvánosságot olyan mértékben tematizálni, hogy az állam ezt közösségi felelősségre vonásként értelmezze. A kisebbségi csoportok nyilvános jelenléte és hatása korlátozott lehet a többségi társadalom¹²⁸ és a kormányzat felé, különösen olyan kérdésekben, amelyek nem kötődnek közvetlenül az identitásuk védelméhez.

Amennyiben egy kisebbségi civil szervezet tevékenységi területe nem specifikusan kisebbségi – például környezetvédelmi kérdésekkel foglalkozik –, akkor a nyilvánosságban elérhet olyan reakciókat, amelyek felelősségre vonásként értelmezhetők. Ebben az esetben a szervezet tevékenysége nem az etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi identitás védelmére korlátozódik, hanem általánosabb társadalmi ügyeket érint. Ilyenkor a szervezet elsődleges jellemzője az, hogy környezetvédelmi célokat szolgál, és csak másodlagos jelentőségű az, hogy tagjai vagy alapítói egy nemzeti kisebbséghez tartoznak.¹²⁹

Bodó Barna szerint a kisebbségi civil szférába azok a szervezetek tartoznak, amelyeket a kisebbségi közösségek hoztak létre, vagy amelyek céljai kifejezetten a kisebbségi léthelyzet javítására irányulnak. Ezek a szervezetek a kisebbségi közösségek problémáira reflektálnak, és elsődleges feladatuk a közösség identitásának, kultúrájának és nyelvének megőrzése, illetve a kisebbségi létfeltételek javítása.¹³⁰

Ez a kettősség rávilágít arra, hogy a kisebbségi civil szféra sokszor eltér a többségi civil társadalom mintájától. A kisebbségi szervezetek gyakran a közösségi identitás megőrzésére és védelmére összpontosítanak, ami szűkítheti a tevékenységi területeiket. Ugyanakkor, ha olyan általános kérdésekben vesznek részt, mint a környezetvédelem, akkor kimozdulhatnak ebből a szerepből, és olyan funkciókat tölthetnek be, amelyek általánosan is jellemzőek a civil társadalomra. Ez az összetettség

¹²⁸ Fábíán Gyula – Jakab A. Zsolt (szerk.) (2015): *Bíró Gáspár emlékkönyv*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 45–68.

¹²⁹ Bodó Barna (2015): Kisebbségi civil társadalom. In: Fábíán Gyula – Jakab A. Zsolt (szerk.): *Bíró Gáspár emlékkönyv*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 47–59.

¹³⁰ Bodó Barna (2015): Kisebbségi civil társadalom. In: Fábíán Gyula – Jakab A. Zsolt (szerk.): *Bíró Gáspár emlékkönyv*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 47–59.

mutatja, hogy a kisebbségi civil szféra vizsgálata különleges megközelítést igényel, hiszen identitás-megőrzési és általános társadalmi szerepek között ingadozik.

A kisebbségi közegben a civil szervezetek működése és kommunikációja különösen összetett, mivel tevékenységük során legalább három irányba kell üzenetet közvetíteniük. Az első irány a többségi hatalom felé mutat, hiszen a román közigazgatás hatalmi intézményként közvetlenül befolyásolja a kisebbségi közösségek életét. A civil szervezeteknek fel kell lépniük az érdekérvényesítés és a párbeszéd érdekében, különösen olyan ügyekben, amelyek közvetlenül érintik a kisebbségi jogokat és érdekeket. A második irány a kisebbségi közösség képviselte felé irányul. A civil szervezetek feladata, hogy kapcsolatot tartsanak a képviseleti szervekkel, és jelezzék, ha a képviselet nem a közösség valódi érdekei szerint jár el. Ez a párbeszéd lehetőséget biztosít arra, hogy a civil szféra hozzájáruljon a közösségi érdekek pontosabb megjelenítéséhez és a döntéshozatali folyamatok javításához. A harmadik irány az anyaország, Magyarország felé mutat, amely jelentős támogatóként van jelen a kisebbségi közösségek életében. A támogatáspolitikát, amely a civil szervezetek és a támogató állam közös munkájára épül, folyamatos konzultációt és együttműködést igényel. Az erdélyi civileknek üzenetet kell közvetíteniük az anyaország felé, hogy pontosan megjelenítsék a helyi szükségleteket, és segítsék a támogatások hatékony felhasználását a közösségi célok érdekében. A szórványközegben a helyzet még bonyolultabb, hiszen előfordulhat, hogy a civil szervezetek az egyedüli közéleti szereplők a helyi közösségekben. Ez a helyi képviselet hiányából vagy gyengeségéből fakad, így a civileknek kell betölteniük azokat a funkciókat, amelyek más közösségekben intézmények vagy politikai képviselet által valósulnak meg.

Ha elfogadjuk azt a felfogást, hogy a helyi közösségek képesek önszerveződésre, mivel a civil szervezetek a demokrácia őreinek is számítanak, akkor a kisebbségi civil szervezetet úgy is meghatározhatjuk, mint a kisebbségi érdekeket képviselő, a kisebbségi közösség szolgálatában működő szervezetet. Maga a kisebbségi lét dilemmákat feltételez, mivel ez a szolgálat és ez a kisebbségi cél úgy kell megfogalmazódjon, hogy az a többségi társadalom számára is kedvező, vagy elfogadható legyen. Ezért fontos az, hogy a kisebbség és többség közti kommunikáció működjön. Ehhez a kommunikációhoz a civil szervezet felől egy pontos probléma- vagy célmegfogalmazás szükséges, a többség felől pedig a megfogalmazott kisebbségi szervezeti célok pontos megértése.

„A kisebbségi civil szféra, amennyiben a már jelzett opció mentén befelé, közössége felé fordul, lemond arról, hogy a kormány és általában a központi politika felé fontos üzeneteket fogalmazzon meg, akkor – bár tételesen nem mondja ki – szerintem éppen az ellenőrző funkció hiányára utal, lévén a civil társadalom által képviselt morális tartalom kulturálisan kondicionált.”¹³¹

---

¹³¹ Csiha Tünde (2009): A civil társadalom elméleti és fogalmi megközelítése. *Debreceni Műszaki Közlemények*, 2009/1–2, 124.

A kisebbségi társadalom nincs pontosan definiálva, és mivel a kisebbségi társadalom nem rendelkezik egyértelmű meghatározással, addig a kisebbségi civil társadalmat sem tudjuk egyértelműen definiálni. Itt felmerül az a kérdés, hogy társadalomként fogalmazhatjuk-e meg azt, „amikor a „társadalom” meghatározó intézményei, bár a közösséget szolgálják, bizonyos értelemben „kapu-intézmények”, illetve „reprezentálnak”. A kapujelleg azt jelenti, hogy kisebbségi az adott intézmény, de egy többségi társadalomnak az intézményrendszerében működik, annak szabályait kell követnie. Ez a kettős megfelelés kettős elvárásrendszerben való működést feltételez.¹³²

Az egyik fontos kérdés a kisebbségi civil szervezettel kapcsolatosan az, hogy az illető civil szervezetről honnan tudjuk meg, hogy kisebbségi? Kiss Dénes tanulmánya rámutat arra, hogy a kisebbségi civil szervezet a dokumentációban a többségi nyelvet használja, mivel a többségi nyelv az állam nyelve. A tagsággal való kommunikáció domináns nyelve pedig kisebbségi, és innen tudhatjuk meg azt, hogy az adott civil szervezet kisebbségi.¹³³ Ehhez a gondolathoz kapcsolódva megjegyezhető, hogy ez a kommunikáció nem kizárólag a hétköznapi beszédhelyzetekre korlátozódik. A médiában való megjelenés és az interneten elérhető hivatalos honlapok tartalma alapján is következtetni lehet arra, hogy egy adott civil szervezet kisebbségi kötődésű-e.

Bodó Barna megközelítése szerint a kisebbségi civil szerveződések a demokratikus kultúra elsajátításának színterei, ugyanakkor a közösségi identitás megerősítésének és továbbadásának meghatározó intézményei. Ebben az értelmezésben a civil szervezetek az érdekképviselési funkció mellett közvetítő szerepet is betöltenek az állam és a kisebbségi közösségek között. Jeleztük, hogy e szervezetek működését gyakran hármasszerűség jellemzi: a többségi állami struktúrákhoz, a kisebbségi politikai képviselőhöz (például az RMDSZ-hez), valamint az anyaország intézményeihez fűződő kapcsolataik egyaránt befolyásolják tevékenységüket.¹³⁴

Az önkormányzatok helyi szinten felelősek a közösségek kormányzásáért, beleértve a közszolgáltatások biztosítását és a helyi fejlesztési tervek kidolgozását. A kormányzás napjainkban sokszereplős döntéshozatali folyamatként értelmezhető, amelyben az önkormányzatok mellett a civil szervezetek, a magánszektor és a helyi lakosok is részt vesznek. Bodó értelmezésében a kisebbségi civil társadalom ebben az összefüggésben sajátos helyzetben van, mivel gyakran nem rendelkezik elegendő befolyással ahhoz, hogy az állammal szemben érdemi kontrollfunkciót gyakoroljon; ennek hiánya pedig visszahat a társadalmi szerepvállalás formáira és lehetőségeire is. Az együttműködés és a partnerség kialakítása különösen fontos a kisebbségi közösségek bevonása és támogatása szempontjából, hiszen így biztosítható, hogy a helyi döntések és programok valóban tükrözzék a közösség

¹³² Bodó Barna (2015): Kisebbségi civil társadalom. In: Fábíán Gyula – Jakab A. Zsolt (szerk.): *Bíró Gáspár emlékkönyv*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 47–59.

¹³³ Kiss Dénes (2010): A romániai magyar civil szféra néhány jellemzője 2010-ben. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2009–2010*. Gordian Kiadó – Szórvány Alapítvány – Sapientia, Temesvár–Kolozsvár, 261–278.

¹³⁴ Bodó Barna (2002): Civil önépítkezés. *Magyar Kisebbség*, (25) 3.

sokféleségét és szükségleteit. A kisebbségi civil szervezetek – amelyek Bodó Barna szerint „önépítő civil társadalmat” alkothatnak – elsősorban a kisebbségi közösség szolgálatában állnak, programjaikkal az adott közösség identitáselemeit (nyelv, kultúra, vallás) igyekeznek erősíteni.¹³⁵

A civil szervezetek fontos közvetítő szerepet töltenek be a társadalmi szférák között, hiszen ők azok, akik az információkat a megfelelő helyre juttatják el. Ezáltal hozzájárulnak ahhoz, hogy a különböző szektorok – például az állami, az üzleti és a közösségi szféra – között jobb kommunikáció és együttműködés alakuljon ki. E tevékenységük révén az információközvetítés mellett a társadalmi problémák kezeléséhez is hozzájárulnak. Szerepük továbbá abban is megmutatkozik, hogy elősegítik a polgári magatartásformák kialakulását és a polgári értékek elsajátítását. Oktatási, nevelési tevékenységük révén hozzájárulnak ahhoz, hogy az egyének tudatosabb állampolgárokká váljanak, és aktív szerepet vállaljanak a közéletben. E folyamat eredményeként az új civil társadalom kialakulását is elősegítik, amely a polgárok aktív részvételén, felelős magatartásán és a közösségi szellem erősödésén alapul.¹³⁶

Az önkormányzatok és civil szervezetek közötti együttműködés révén olyan kezdeményezések jöhetnek létre, amelyek hozzájárulnak a kisebbségi közösségek megerősödéséhez és integrációjához, miközben növelik a helyi társadalom egészének jólétét és összetartását.

Az állami intézmények és a kisebbségi civil szféra közötti viszony különösen fontos kérdés. Egyfelől az állami támogatások elérhetősége biztosíthatja a kisebbségi szervezetek fennmaradását, másfelől azonban ezek a kapcsolatok bizonyos függőségi viszonyokat is kialakíthatnak. Ezért a civil szervezetek számára kulcsfontosságú az alternatív finanszírozási források – például nemzetközi támogatások, magánadományok – felkutatása és kiaknázása.

3.1. A romániai kisebbségi civil társadalom 1990 után

Románia 1990 előtti társadalmi és politikai rendszere merev pártállami kontrollt gyakorolt mindenféle önszerveződési forma felett, különösen a kisebbségekkel szemben. A kommunista rezsim szisztematikusan ellehetetlenítette a független civil társadalom működését, miközben a társadalmi kohézió alapjait jelentő bizalmi hálózatok és együttműködési normák is elhalványultak. A kommunista rezsim alatt a kisebbségek jogait jelentősen korlátozták. Mai értelemben vett civil szervezetek nem léteztek. A civil szervezetek működését szigorúan ellenőrizték, és sok esetben betiltották őket. A rezsim célja a homogenizáció és az államhatalom centralizációja volt, ami súlyosan

---

¹³⁵ Bodó Barna (2015): Kisebbségi civil társadalom. In: Fábíán Gyula – Jakab A. Zsolt (szerk.): *Bíró Gáspár emlékkönyv*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 47–59.

¹³⁶ Bodó Barna (2015): Kisebbségi civil társadalom. In: Fábíán Gyula – Jakab A. Zsolt (szerk.) (2015): *Bíró Gáspár emlékkönyv*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 47–59.

érintette a kisebbségi közösségeket.¹³⁷ 1989 alapvető változásokat hozott. A demokratikus átmenet lehetőséget biztosított a társadalom számára, hogy újraépítse a civil szférát, különös tekintettel a kisebbségi közösségek identitásának és jogainak megőrzésére.

Az 1990-es évek elején a kisebbségi civil társadalom gyors fejlődésnek indult. Az újonnan létrejött szervezetek a kisebbségi identitás megőrzésére, az anyanyelvi oktatás támogatására, valamint kulturális örökségük ápolására összpontosítottak. A magyar kisebbség kiemelten fontos elvárása volt az anyanyelvi oktatási intézmények fejlesztése, valamint a kisebbségi jogok kialakítása és bővítése. A kisebbségi magyar szervezetek gyakran nemzetközi alapítványok – például a Soros Alapítvány¹³⁸ – támogatásával kezdték meg működésüket, melyek forrást és szakmai segítséget biztosítottak. 1990 után a romániai demokratikus átalakulás elindult folyamata lehetővé tette a kisebbségek számára, hogy újraszerveződjenek, és érdekeiket képviseljék. Az új alkotmány és az alapvető törvények biztosították a kisebbségek jogait, és lehetőséget adtak a civil szervezetek működésére.¹³⁹ Mindazonáltal a magyar és roma közösségek továbbra is konkrét elvárásokkal állnak a hatóságok felé.

A kisebbségi civil társadalom működésének sajátosságait a kulturális identitás közösségi újratermelésének politikai feltételei határozzák meg. Az erdélyi magyar civil szervezetek a közösségfenntartó funkciók mellett olyan, a magyar kultúra egészéhez kapcsolódó intézményi szerepeket is betöltenek, amelyek a többségi állami rendszerben nem, vagy csak részlegesen jelennek meg. Ez a közösségi szerepvállalás identitáspolitikai jelentőséget nyer abban az értelemben, hogy a kulturális cselekvés a politikai reprodukció egyik formájaként is értelmezhető.

Bakk Miklós és Öllös László szerint a határon túli magyar közösségek intézményes kulturális fennmaradása összekapcsolódik a politikai jogosítványok és közösségi státusz hiányával, amelynek következtében a civil szervezetek egyfajta közpolitikai pótló szerepkörbe kerülnek. A kisebbségi civil társadalom így nem egyszerűen kulturális tartalmakat közvetít, hanem a politikai közösség részleges intézményesítését is megvalósítja. Ez a folyamat azért válhat sikeressé, mert a kulturális identitás megőrzése egyben a politikai közösségi lét fenntartása is.¹⁴⁰

A romániai magyarság a legaktívabb kisebbségi közösség Romániában, számos civil szervezetet alapított az elmúlt évtizedekben. A roma kisebbség civil társadalma is jelentős fejlődésen ment keresztül. A Roma Education Fund és a Romani CRISS (Romani Center for Social Intervention and

¹³⁷ Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (2008): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 34.

¹³⁸ 1990-ben egészen mást jelentett a Soros Alapítvány Közép-Kelet-Európában és Erdélyben, mint a 2010-es évektől napjainkig. A Soros Alapítvány három erdélyi központot működtetett Kolozsváron, Temesváron és Csíkszeredában a 2000-es évek közepéig.

¹³⁹ Dobos Balázs (2015): A szakpolitikai célok meghatározásának problémája a magyarországi kisebbségpolitikában. *MTA LAW Working Papers*, 1–13.

¹⁴⁰ Bakk Miklós – Öllös László (2010): Politikai közösség és kulturális identitás Magyarország és a szomszédos országok magyar kisebbségeinek viszonyában. In: Bitskey Botond (szerk.): *Határon túli magyarság a 21. században*. Budapest, 41–45.

Studies)¹⁴¹ kiemelkedő szerepet játszanak a roma közösség oktatási és szociális helyzetének javításában.¹⁴² A romániai német, ukrán, szerb és más kisebbségek szintén aktívan jelen vannak a civil szférában. A romániai politikai rendszerben a legtöbb kisebbség egy-egy országos szervezet révén rendelkezik parlamenti képvisellel.¹⁴³

A civil intézményesedési folyamat során a cél a romániai magyar társadalom minden szférájának lefedése volt, amely „esernyőszerűen”, komplementer elven, a versenyhelyzet kiiktatásával valósult meg. Bíró A. Zoltán szerint az intézmények többsége elsősorban az etnikai határ termelésében és a kollektív „mi”-reprezentációk működtetésében aktív; ezek az intézmények mintegy „a határon állnak”. Ez a pozíció az intézményesült elit szféráját leválasztja a romániai magyar társadalom mindennapi működéséről és valós társadalmi szükségleteiről, és ezzel együtt kizárja annak lehetőségét, hogy az intézmények tényleges társadalomalakító, modernizáló vagy igénykielégítő funkciót töltsenek be. Az elit és a társadalom közötti távolság, az intézményrendszer és környezete közötti egyirányú kapcsolat, valamint a tényleges társadalmi beágyazottság hiánya miatt Bíró a domináns intézményi modellt nem tekinti civil társadalomnak. Az etnikai alapú civil társadalom fogalma problematikus, mivel a kisebbségi intézményrendszer nem azonos a civil társadalommal. Bíró úgy véli, hogy a kisebbségi civil társadalom kifejezés használata egyfajta jó szándékú, de pontatlan körülírás, amely már a kezdetektől fogva tartalmaz egy jelentős félreértelmezést. Ez a félreértelmezés abból fakad, hogy az a kisebbségi kezdeményezéseket automatikusan a civil társadalom fogalomkörébe sorolja, míg az állami, hatalmi struktúrákat ezzel szembeállítja, mint „nem civil”.¹⁴⁴

Bíró érvelése szerint ez a megközelítés a kisebbségi kezdeményezésekre pozitív értékelést ruház, mivel azokat a „kicsi”, „védtelen” és „önszerveződő” jellegük miatt a civil szféra részének tekintik, szemben az állami, hivatalos szférával. Ez vezethet oda, hogy a kisebbségi magyar társadalom kifejezést sokszor a kisebbségi civil társadalom szinonimájaként használják, holott a két fogalom nem ugyanaz. Ebben a keretben a kisebbségi civil társadalom nem a saját, kisebbségi közösségen belüli problémák vagy hatalmi szerkezetek ellenében jön létre, hanem a többségi állami hatalommal szembeni működésre és szerveződésre koncentrál.¹⁴⁵

¹⁴¹ Roma Education Fund (2021): *Annual Report 2020*. Roma Education Fund, 18.

¹⁴² A román jog lehetőséget biztosít arra, hogy bármely kisebbségi közösség több saját szervezetet is bejegyezzen, amelyek egymással versengenek a parlamenti képviseletért. Például a bolgár kisebbség esetében több szervezet is létezik, amelyek közül választásokon dől el, hogy melyik szerzi meg a parlamenti mandátumot.

¹⁴³ Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (2008): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 92.

¹⁴⁴ Tóth Károly (2005): A szlovákiai magyar régió kulturális intézményrendszere. In: Blénesi Éva – Mandel Kinga – Szarka László (szerk.): *A kultúra világa. A határon túli magyar kulturális intézményrendszer*. MTA ENKI, Budapest, 33–49.

¹⁴⁵ Bíró A. Zoltán (1998): Intézményesedési folyamatok a romániai magyar társadalomban 1989–1995 között. In: Uő: *Stratégiák vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról*. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 160–180.

Bíró szerint ez az értelmezés nem a klasszikus civil társadalmat hozza létre, hanem egy etnikai alapon elkülönült konglomerátumot, amely elsődlegesen az etnikai burok fenntartására fókuszál, és nem a társadalom reális problémáinak megoldására. Ezért a kisebbségi civil társadalom nem a civil társadalom hagyományos értelemben vett modellje, hanem sokkal inkább egy etnikai közösség fennmaradását szolgáló szerveződés. A kisebbségi civil társadalom fogalmát kritikusan kell kezelni, mivel az gyakran összemossa az etnikai és civil jelleget, és nem feltétlenül a klasszikus értelemben vett civil funkciókat látja el. Az etnikai burok fenntartása dominál, míg a társadalmi problémák kezelése háttérbe szorulhat ebben a keretben.¹⁴⁶

A kisebbségi civil társadalom tehát sajátos logika mentén szerveződik, amelyben az etnikai szempont elsődlegessége gyakran felülírja a klasszikus civil funkciókat. Ennek a sajátosságnak a megértéséhez érdemes figyelembe venni a társadalmi és politikai környezet területi változatosságát is, hiszen a civil szervezetek működési lehetőségei jelentősen eltérnek a különböző régiókban és közösségi kontextusokban.

Tömbterületek (Hargita és Kovászna megye, részben Maros megye és Érmellék): Itt a civil szervezetek relatíve stabilabb támogatottsággal és nagyobb erőforrásokkal rendelkeznek. Az önkormányzatok gyakran partnerként vesznek részt a programok szervezésében. *Fronthelyzetek* (Maros megye bizonyos része, Szatmár megye, Szilágyság és Bihar bizonyos része): Ott, ahol az etnikai arányok kiegyenlítettek, sok kérdés átpolitizálódik, a helyi társadalom oszloposodik, versengés van a román és magyar szervezetek között, az értékelvűség háttérbe szorulhat, hiszen a civil szervezetek gyakran versenyeznek a román szervezetekkel az önkormányzati támogatásokért. Az együttműködés gyakran a politikai légkörtől függ. *Szórvány*: Észak-Erdély, Dél-Erdély, Bánság, illetve belső Erdély bizonyos részei (megyék szerint Máramaros, Beszterce-Naszód, részben Kolozs és Maros megyék, Fehér, Brassó, Székely, Hunyad, Arad, Temes és Krassó-Szörény). A szórványban működő szervezetek helyzete a legkritikusabb. A helyi magyar közösségek kis létszáma és a szimbolikus önkormányzati képviselő miatt ezek a szervezetek gyakran alulfinanszírozottak, és a működésük fenntartása is kihívást jelent.

Az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamat¹⁴⁷ majd maga a csatlakozás jelentős hatással volt a romániai civil szférára, különösen a kisebbségi szervezetekre. Az EU-s normák és finanszírozási mechanizmusok hozzájárultak a civil szervezetek működését szabályozó jogi környezet átláthatóbbá tételéhez, miközben számottevő anyagi forrásokat is biztosítottak számukra. Ennek hatására

---

¹⁴⁶ Bíró A. Zoltán (1998): Intézményesedési folyamatok a romániai magyar társadalomban 1989–1995 között. In: Uő: *Stratégiák vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról*. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 160–180.

¹⁴⁷ Léteztek előcsatlakozási támogatások, amelyek főleg a román-magyar határmenti megyék civiljei számára jelentettek támogatási lehetőséget.

az 1990-es évek végére és a 2000-es évek elejére a kisebbségi civil szféra működése fokozatosan professzionalizálódott.¹⁴⁸

A szervezetek tevékenysége ebben az időszakban nem korlátozódott a kulturális és oktatási programok megvalósítására: aktívabb szerepet vállaltak a kisebbségi jogok nemzetközi fórumokon történő képviselésében is. Ez a folyamat elősegítette a kisebbségi civil szervezetek és az állami struktúrák közötti együttműködések kialakulását, ami különösen az állami támogatásokhoz való hozzáférés szempontjából bizonyult relevánsnak.

A kisebbségi civil társadalom jelentősége mindemellett a társadalmi kohézió erősítésében is megmutatkozott. Az anyanyelvi oktatás kiterjesztése mellett a szervezetek a kulturális identitás megőrzésére és a közösségi részvétel ösztönzésére összpontosítottak. Ugyanakkor már ebben az időszakban is érzékelhetővé váltak a működést nehezítő tényezők, így a bürokratikus terhek, a politikai polarizáció, valamint a korlátozott finanszírozási lehetőségek.¹⁴⁹

Ennek megfelelően a civil szféra – különösen a kisebbségi közösségekben – a társadalmi élet szervezésén túl alapvető kulturális és közösségi igények kielégítésében is szerepet játszik, részben ellensúlyozva az állami és önkormányzati intézményrendszer hiányosságait. Ez a szerep hozzájárul az adott közösségek identitásának és belső kohéziójának fenntartásához.

Kisebbségi tömbhelyzetben is jelentős szerepet vállalnak a civil szervezetek, azonban szórványterületeken szinte kizárólag ők biztosítanak kulturális tartalmakat a közösségek számára. Emiatt fontos pontosan megkülönböztetni a többségi és kisebbségi civil szféra sajátosságait. Míg a többségi nemzet esetében a civil szféra az állami és önkormányzati kínálatot egészíti ki, addig a nemzeti kisebbségek esetében számos kulturális szolgáltatás – például népi együttesek vagy a magyar színház Aradon – kizárólag civil keretek között valósul meg.

Elemzésekből megtudhatjuk, hogy a kisebbségi civil szervezetek számára is komoly kihívásokat jelent az illiberális politikai irányvonalak és a populizmus terjedése. Ezek az irányzatok akadályozzák a civil szervezetek állami struktúrákkal való együttműködését is. Ugyanakkor a technológiai fejlődés és a digitalizáció új eszközöket biztosítanak a szervezetek számára a hatékonyabb működés és a közösségi részvétel növelése érdekében.¹⁵⁰

A kisebbségi civil társadalom működését időnként politikai nyomás is nehezíti. Az etnikai feszültségek és a nacionalista politikai erők időnként akadályozzák a kisebbségi szervezetek

---

¹⁴⁸ Mivel a balkáni világban a korrupciónak komoly szerepe volt és van – sajnos – a procedúrát igen jelentősen elbonyolították, nehézkessé tették.

¹⁴⁹ Kivu, Mircea (coord.) (2017): *România 2017: Sectorul neguvernamental – profil, tendințe, provocări*. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, București, 4–55.

¹⁵⁰ Voicu, Bogdan et al. (2024): *România 2024: Sectorul neguvernamental – profil, tendințe, provocări*. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, București, 7–15.

tevékenységét.¹⁵¹ A kisebbségi közösségek olykor még mindig szembesülnek társadalmi előítéletekkel és diszkriminációval, ami megnehezíti integrációjukat és civil tevékenységeik sikerességét.¹⁵²

A jogi és intézményi keretek bizonyos alapvető jogokat biztosítanak, de a pénzügyi források szűkössége,¹⁵³ az időnkénti politikai nyomás és a társadalmi előítéletek még mindig jelentős akadályokat gördítenek a fejlődés elé. Ahhoz, hogy a kisebbségi szervezetek teljes potenciáljukat kiaknázhassák, elengedhetetlen a stabil támogatási rendszer kialakítása, valamint a társadalmi tolerancia és befogadás előmozdítása. Csak így jöhet létre egy valóban inkluzív és demokratikus társadalom.

3.2. Civil szervezetek száma és annak változásai

Ami a többségi (román) civil szervezeteket illeti, Romániában a civil szervezetek tevékenysége szorosan összefügg az ország posztkommunista átalakulásával. A rendszerváltozás folyamatában a civil szektor gyors fejlődésnek indult, különösen a demokratizációs folyamatok, a szociális ellátórendszer hiányosságainak pótlása és az állampolgári részvétel erősítése alakították. Az 1990-es évek elején számos nemzetközi támogatással működő civil szervezet jött létre, amelyek célja a jogvédelem, az emberi jogok előmozdítása és a hátrányos helyzetű csoportok támogatása volt.

A nem kormányzati szervezetek nyilvántartásában szereplő adatok tisztítása során – ami a duplikált és hibás bejegyzések eltávolítását is jelentette – a 2024 januárjában aktualizált Nemzeti Civil Szervezeti Nyilvántartás összesen 127 053, (nem tudni, de vélhetően) aktív civil szervezetet tartalmazott, továbbá 8003 olyan szervezetet, amelyek megszűntek vagy felszámolás alatt állnak.¹⁵⁴ Az aktívnak tekintett szervezetek között 106 433 egyesület¹⁵⁵, 19 046 alapítvány, 1529 szövetség, 759 szakszervezet és 37 külföldi szervezet található. Bizonyos, hogy ezek közül nem mindegyik működik aktívan, ami a szektor aktivitásának és hatékonyságának fontos kérdése. Az ország lakosságának körülbelül 30%-a tagja valamilyen civil szervezetnek.¹⁵⁶ A 2024-es civil szektor elemzés nem terjedt ki további 738 szakszervezetre, amelyek figyelembevételét történelmi okok (például a múltban a szakszervezeti tagság nem minden esetben volt önkéntes) miatt mellőzték.

¹⁵¹ Dobos Balázs (2015): A szakpolitikai célok meghatározásának problémája a magyarországi kisebbségpolitikában. *MTA LAW Working Papers*, 1–13.

¹⁵² Diamond, Larry (1999): Developing Democracy: Toward Consolidation. *Journal of Democracy*, 10(4), 3–19.

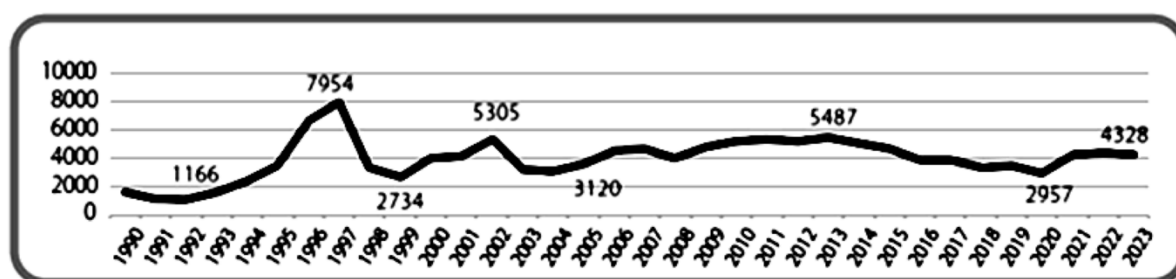
¹⁵³ Veres Valér (2012): *A roma kisebbség helyzete Romániában*. Romániai Magyar Demokrata Szövetség, Kolozsvár, 103.

¹⁵⁴ A civil szervezetek megszűnését évekig senki nem ellenőrizte, tucatjával ismerünk olyan szervezeteket nagyobb városokban, amelyek semmilyen tevékenységet nem folytatnak, nem adnak le éves pénzügyi jelentést – de a statisztikákban szerepelnek. Az utóbbi években a tevékenység nemlétét a civil szférában is kezdik ellenőrizni.

¹⁵⁵ Van egy kérdés ezzel kapcsolatban: a panelházakban működő lakóbizottságok jogi személyek, azonban ezeket kizárólag a 2018. évi 196-os törvény hatálybalépését követően jegyzik be, külön eljárás keretében. Következésképpen a korábbi eljárásrend hibalehetőséget is magában hordozott.

¹⁵⁶ *România 2024: Sectorul Neguvernamental – Profil, Tendințe, Provocări*. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (FDSC), 2024, 25. Megjegyzendő, hogy az adatot bizonyos felmérések extrapolációjával kapták, jelentősek az éves ingadozások, a 25%-os részvételi adat inkább elfogadható.

A szervezetek területi megoszlása jelentős eltéréseket mutat, ha a szervezetek száma és az adott megye lakosságának aránya alapján vizsgáljuk. Moldovában alacsonyabb értékek jellemzőek, míg Bukarest és az északnyugati régió kiemelkedő mutatókat produkálnak. A legalacsonyabb arányokat Vaslui (2,1 szervezet ezer lakosra), Ialomița (2,4), valamint Călărași és Olt (mindkettő 2,6) megyékben regisztrálták. Ezzel szemben Hargita megyében 10,6 szervezet jut ezer lakosra, Kolozsváron 10,4, Bukarestben 10, Nagyszebenben 9,6, Maramarosban 7,6, Biharban 7,2, míg Aradon 6,9.

4. ábra: Az új szervezetek alakulási számai

Forrás: Voicu, Bogdan et al. (2024), 20–21.

Az évente bejegyzett szervezetek számának alakulása az idők során kiszámítható trendet követett. Az 1990 előtt mindössze 11 szervezetet létezett. Az 1990-es évek elején viszonylag kevés szervezetet jegyeztek be.¹⁵⁷ Az évtized második felében jelentős növekedés figyelhető meg, amely a szabályozás enyhítése¹⁵⁸ hatására történt. A 2000-es évektől kezdődően a szektor bővülése szinte egyenletes ütemet vett fel, bár kisebb ingadozások is előfordultak. Az utóbbi évek egyik legfontosabb hatása a Covid-19 járvány volt, amely a személyes interakciók nehézsége miatt lassította az egyesületek bejegyzését. Az elmúlt három évben azonban a regisztrációs arány visszaállt az évi 4200–4300 közötti szintre.¹⁵⁹

Romániában körülbelül 6,7 civil szervezet jut 1000 lakosra, ami az EU-s 9,41-es átlag alatt van, és elmarad olyan országoktól, mint Magyarország (13,8), Németország (7,6) vagy Szlovákia (7,2). Ugyanakkor azonos szinten áll Portugáliával (6,7), és megelőzi Lengyelországot (3,8), Görögországot (0,4) vagy Írországot (5,2).

¹⁵⁷ A szervezetek alapítását egy 1924-es törvény szabályozta, amelyet a kommunizmus bukása után ideiglenesen újra alkalmaztak. Ennek a jogszabálynak az előírásai azonban már elavultak voltak, és a bejegyzési folyamatot különösen bonyolulttá tették a bürokratikus követelmények, valamint a különféle hatósági engedélyek szükségessége. Csak később, a 26/2000. sz. kormányrendelet elfogadásával vált egyszerűbbé és átláthatóbbá az egyesületek és alapítványok jogi elismerése.

¹⁵⁸ Kezdetben központi véleményezésre volt szükség a bejegyzéshez, ezt később törölték – természetesen – ma csak a névadáshoz vannak törvényes előírások. Szervezetet román és magyar névvel is be lehet jegyezni.

¹⁵⁹ Voicu, Bogdan et al. (2024): *România 2024: Sectorul guvernamental – profil, tendințe, provocări*. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, București, 20–21.

A tevékenységi területeket tekintve a civil szervezetek közül a legtöbb a szociális és jótékonyági szférában működik, ez körülbelül 42 000 szervezetet jelent, azaz a Nemzeti Nyilvántartásban szereplő összes szervezet egyharmadát. Ezt követik a kulturális, oktatási, üzleti/szakmai és sporttevékenységet folytató szervezetek. A civil szervezetek főként köz- és magánforrásokból, adományokból és szponzorációból finanszírozzák működésüket, míg jóval kisebb arányban támaszkodnak áruk és szolgáltatások ellenértékére. A szervezetek 11%-a folytat gazdasági tevékenységet, amely a szektor bevételeinek mintegy 18%-át adja. 2023-ban további fontos forrásokként jelentek meg a jövedelemadó 3,5%-os átirányítása¹⁶⁰, a vállalati szponzorációk, valamint a magánszemélyek adományai. Ebben a kontextusban, 2022-ben 2,4 millió ember irányított át összesen 375 millió lejt a 3,5%-os mechanizmuson keresztül, amelyből 30 200 szervezet részesült. Ezenkívül 88 544 vállalat – szemben a 2015-ös 34 811 vállalattal – összesen 2468 millió lejt szponzorált a szektor számára. A szektor teljes bevételei 2022 végén meghaladták a 21 milliárd lejt, ami Románia GDP-jének 1,51%-át teszi ki, enyhe csökkenést mutatva a 2015-ös 1,59%-hoz képest. Bár a bevételek növekedtek a 2020–2021-es időszakhoz képest, elmaradtak a 2019-es szinthez viszonyítva. Ugyanakkor a 2015-ös adatokhoz képest a civil szervezetek bevételei megközelítőleg kétszeresére nőttek. A bevételek megoszlása alapján a civil szervezetek 26%-a nem regisztrált semmilyen bevételt, a szervezetek többsége (54%) 40 000 lejnél kevesebb vagy 200 000 lejnél alacsonyabb bevételt könyvelt el, míg csupán 20% érte el a 200 000 lejt meghaladó bevételt a 2022-es pénzügyi beszámoló szerint. Ami a forráshiányt és válsághelyzetek kezelését illeti a romániai válaszadó szervezetek 78%-a azt nyilatkozta, hogy az elmúlt három évben a források hiánya miatt kénytelenek voltak korlátozni a programjaik kedvezményezettjeinek számát. A forráshiány problémája súlyosbodott a globális fenyegetések, például a Covid-19 járvány és a gazdasági recesszió következtében. 2024-es változások és hatások: A szektor növekedéséhez jelentősen hozzájáruló intézkedéseket 2024 januárjától korlátozták. A jövedelemadó 3,5%-ának átirányítása csak a munkabérekéből és azokhoz hasonló jövedelmekből származó bevételekre alkalmazható, a külföldről származó jövedelmek kizárásával.

A nem kormányzati szektor, mint munkaadó. Romániában körülbelül 127 000 lakos dolgozik a nem kormányzati szektorban (civil szervezetek), ugyanakkor az alkalmazottakkal rendelkező szervezetek a kisebbséget alkotják. Demográfiai jellemzők: a civil szervezetek alkalmazottai közül a legtöbben 44 év alattiak; a nők dominálnak a legtöbb NGO-területen, a 2023-as NGO Vezetői Barométer (BLO 2023, az FDSC tanulmánya részeként készült) szerint. A munkavállalók többsége mesteri vagy doktori szintű egyetemi végzettséggel rendelkezik.¹⁶¹

¹⁶⁰Romániában a magánszemélyek a jövedelemadójuk korábban legfeljebb 2%-át, jelenleg bizonyos szervezettípusok esetében 3,5%-át irányíthatják át nonprofit szervezetek számára, míg a vállalkozások a társasági adójuk legfeljebb 20%-át ajánlhatják fel – többek között oktatási tevékenységet végző szervezetek támogatására

¹⁶¹Voicu, Bogdan et al. (2024): *România 2024: Sectorul neguvernamental – profil, tendințe, provocări*. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, București, 20–72.

Az elégedettség és elkötelezettség szintje a civil szektorban dolgozók körében a válaszok többsége alapján magasnak tekinthető. A Barometer of Members, Employees and Volunteers 2023 (BMO 2023) felmérése szerint a szektor alkalmazottainak több mint 80%-a elégedett vagy nagyon elégedett az életével, míg a jövedelmével több mint 60% nyilatkozott elégedettséget. A munkavállalói lojalitást jól mutatja, hogy a dolgozók mintegy 70%-a hosszabb távon is jelenlegi szervezeténél kíván maradni.

A fizetések és jövedelmi helyzet tekintetében ugyanakkor a civil szektor hátrányosabb pozícióban van az országos átlaghoz képest. Míg 2006 és 2012 között a civil szervezetek bérei meghaladták az országos nettó átlagkeresetet, 2013-ra ezek a keresetek szinte teljesen kiegyenlítődték. 2016-tól kezdődően azonban a civil szektorban dolgozók bérei tartósan 1/6–1/5 résszel alacsonyabbak az országos átlagos nettó bérnél. A legjelentősebb bérhátrány a sport, a szociális és jótékonyági terület, valamint a kultúra és művészet ágazatában figyelhető meg.

A munkaterhelés sajátosságai szintén meghatározzák a civil szférában dolgozók helyzetét. Az alkalmazottak 27%-a heti 40 órát dolgozik, ugyanakkor sokan, 54%-uk kevesebb munkaórát teljesít. A projektalapú működés miatt a munkavállalók több mint fele két vagy több munkahelyen is kénytelen dolgozni, mivel a fizetés gyakran kizárólag a projektek futamidejére biztosított. Ennek következtében a munkavállalók 60%-a a civil szektoron kívül is vállal munkát, ami egyrészt hosszú munkaidőhöz, másrészt viszonylag alacsony bérekhez vezet. Ez a helyzet növeli a szakmai visszafejlődés kockázatát, és tartós kihívást jelent a szektor számára.

A civil szektorban dolgozók körében jelentős mértékű kiégés és kimerülés figyelhető meg. A felmérések szerint a munkavállalók 46%-a számolt be magas vagy nagyon magas szintű kimerülésről, míg további 39% közepes szintű kiégést tapasztal. Az intenzív munkaterhelés, a projektalapú foglalkoztatás bizonytalansága és a korlátozott jövedelmi lehetőségek egyaránt hozzájárulnak ahhoz, hogy a civil szférában dolgozók körében fokozott a kiégés kockázata.

Az adományozási szokások szintén erősödő tendenciát mutatnak. 2023-ban a lakosság 24%-a adományozott legalább egyszer civil szervezetek számára, szemben a 2016-ban mért 21%-kal. A legaktívabb adományozók az aktív korosztály (18–49 év közöttiek), valamint a felsőfokú végzettséggel rendelkezők közül kerülnek ki. Ugyanakkor jelentős regionális különbségek tapasztalhatók: Havasalföldön és Moldvában a legalacsonyabb az adományozók aránya, annak ellenére, hogy az itt élők az országos átlagnál gyakrabban veszik igénybe civil szervezetek szolgáltatásait. A civil szervezetek mellett a lakosság más irányokba is fordítja támogatását: 42% rászoruló személyeket segít, 17% egyéb ügyeket támogat, 45% egyháznak adományoz, míg 2% nyomtatott vagy online kiadványokat támogatott az elmúlt év során.

A civil szektor közpolitikai napirendre gyakorolt hatása korlátozott, mivel a szervezetek mindössze ötöde kezdeményezett nyilvános vitát vagy kért információt a döntéshozatali folyamatok

során. A hálózati együttműködés hiánya szintén gyengíti a befolyását: a civil szervezetek 60%-a nem tagja országos, 80%-a pedig nem tagja európai szintű struktúráknak, ami jelentősen mérsékli képességüket a közpolitikai folyamatok alakítására.¹⁶²

A közintézményekkel való kapcsolatok sem tekinthetők erősnek. A szervezeti vezetők fele nyilatkozott úgy, hogy nem működtek együtt közintézményekkel sem kedvezményezettként, sem partnerként. Továbbá 82%-uk nem élt a két legfontosabb törvényes lehetőséggel: az információkérés jogával (544/2001-es törvény), illetve a nyilvános viták kezdeményezésével (52/2003-as törvény). Azok a szervezetek, amelyek aktív együttműködésben állnak a közintézményekkel, e jogi eszközöket rendszeresebben használják. A közpolitikai kezdeményezések szintjén a szervezetek mintegy egynegyede jelezte, hogy tett javaslatokat a döntéshozatalban.

A döntéshozatali részvétel tényleges eredményei azonban korlátozottak. 2022-ben a minisztériumok által nyilvános vitára bocsátott jogszabályok mindössze 20%-ához érkezett civil szervezeti ajánlás, és ezeknek csupán 12%-át vették figyelembe a módosítások során. Helyi szinten a helyzet még kedvezőtlenebb: a nyilvános vitára bocsátott jogszabályok 10%-a kapott civil szervezeti javaslatot, de ezeknek is csupán 5%-át fogadták el. Az önkormányzatok által előterjesztett jogszabályok esetében mindössze 1%-ban, a minisztériumi kezdeményezéseknél pedig 4%-ban kezdeményeztek civil szervezetek nyilvános vitát.¹⁶³

A kedvezőtlen statisztikák ellenére pozitív példák is találhatók. A 2023-as BLO-felmérés rámutatott, hogy léteznek olyan erősebb, stabil forrásokkal rendelkező civil szervezetek, amelyek képesek hatékonyan alakítani a közpolitikákat. Viorelia Manda, az FDSC¹⁶⁴ projektmenedzsere szerint a civil szervezeteknek állandó jelleggel alkalmazniuk kellene a közintézményekkel való párbeszéd alapvető mechanizmusait. Az intézményeknek ugyanakkor egyszerűsíteniük kellene ezen eszközök igénybevételét, a finanszírozóknak pedig hosszú távú támogatást kellene biztosítaniuk a stabil háttérrel rendelkező szervezeteknek. Ily módon a civil szféra erőteljesebben integrálódhat a közpolitikai döntéshozatal folyamatába, és hatékonyabban képviselheti a társadalom érdekeit.¹⁶⁵

Ami a romániai magyar civil szférát illeti, a szervezeti struktúra összetett, és több, egymástól eltérő funkciójú intézményt foglal magában. A politikai érdekképviselő területén sajátos helyzet figyelhető meg, mivel a legerősebb politikai szereplő, az RMDSZ, jogi értelemben civil szervezetként működik, miközben ténylegesen pártpolitikai funkciókat lát el.

¹⁶² Voicu, Bogdan et al. (2024): *România 2024: Sectorul neguvernamental – profil, tendințe, provocări*. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, București, 20–71.

¹⁶³ Voicu, Bogdan et al. (2024): *România 2024: Sectorul neguvernamental – profil, tendințe, provocări*. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, București, 20–71.

¹⁶⁴ Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (A Civil Társadalom Fejlesztéséért Alapítvány)

¹⁶⁵ Voicu, Bogdan et al. (2024): *România 2024: Sectorul neguvernamental – profil, tendințe, provocări*. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, București, 112–118.

A romániai magyar politikai térben emellett külön említhetők azok a szervezetek, amelyek nem pártként, hanem nemzeti érdekképviselői vagy politikai mozgalmi formában működnek, így például az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és a Székely Nemzeti Tanács. Ezek a szervezetek nem vesznek részt közvetlenül a választási versenyben, de politikai célokat és kollektív nemzeti érdekeket képviselnek, ezért elkülönülnek mind a pártoktól, mind a klasszikus civil szervezetektől.

A pártpolitikai mezőben önálló szereplőként jelentek meg a Magyar Polgári Párt és az Erdélyi Magyar Néppárt, amelyek 2022-ben Erdélyi Magyar Szövetség néven közös politikai formációt hoztak létre, majd ezt követően megalakult a Magyar Polgári Erő. Ezek a szervezetek a pártrendszer logikája szerint működnek, és elkülöníthetők a civil szféra többi elemétől.

A politikai és érdekképviselői szervezetek mellett kiterjedt szakmai és társadalmi civil hálózat is működik. Ide sorolhatók az országos szakmai szervezetek, mint a pedagógusokat tömörítő RMPSZ, a közgazdászok szervezete (RMKT), a gazdaszervezetek (Erdélyi Gazdasági Egyesület, Székely Gazdaszervezetek Egyesülete, Erdélyi Magyar Gazdák Egyesülete), valamint az újságírók (MÚRE), az írók (Erdélyi Magyar Írók Ligája), a képzőművészek (Barabás Miklós Céh) és a zenészek szervezetei (Romániai Magyar Dalosszövetség), létezik az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (célja a tudományos élet fellendítése), de van szövetsége a vakoknak és gyengénlátóknak (Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége), az egyetemi hallgatóknak (Országos Magyar Diákszövetség), a néprajzi tudományos szakmai munkának (Kriza János Néprajzi Társaság¹⁶⁶), de még a fesztiválszervezőknek is (Erdélyi Magyar Fesztivál Szövetség). Külön csoportot alkotnak a korábban (1945 előtt) létezett szervezetek működését tovább vivő szervezetek (Erdélyi Magyar Kulturális Egyesület - EMKE, Erdélyi Múzeum-Egyesület - EME, Erdélyi Kárpát-Egyesület – EKE). Létrejöttek célorientált szervezetek (Bolyai Társaság a Bolyai egyetem ügyéért), a Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet (kolozsvári állami egyetem magyar háttérintézménye). Létrejönnek olyan szervezetek, amelyek egy-egy térségben képeznek úgy megerősödni, hogy közfeladatokat vállalnak át (TÉKA Alapítvány Szamosújvár – iskolát épít és működtet), Kallós Alapítvány Válaszút (iskolát, múzeumot működtet), Várbástya Egyesület Temesvár (a visszavásárolt magyar házat működteti), Kölcsény Egyesület Arad (újra alakították 1990-ben, kulturális programok, lap és évkönyvkiadás).

A magyar házak funkciójukat tekintve olyan közösségi terek, amelyek nem kizárólag épületként, hanem civil szolgáltatásként és infrastrukturális központként működnek. Ezek jelentős része az EMKE hálózatához kötődik, akár fenntartói, akár szakmai koordinációs szinten. Az EMKE szerepe ebben nem pusztán kulturális szervezőerő, hanem hálózatépítő és közösségi infrastruktúra-szabályozó szerepkört is vállal, mivel ezen intézmények jelentős része nem önkormányzati, hanem civil tulajdonban vagy gondozásban van.

---

¹⁶⁶ Komáromi Zoltán (szerk.) (1998): *Romániai Magyar Alapítványok és Egyesületek Katalógusa*. EMT, Kolozsvár, 118.

Az EMKE által koordinált magyar házakat korábban is összeírták különböző támogatási és kulturális nyilvántartásokban, azonban ezek listaformája, funkcionális értelmezése és intézményi súlyozása nem volt egységes. 2016-ban az RMDSZ-szel való egyeztetés nyomán jött létre egy olyan lista, amely megerősítésre és egységes értelmezésre került a korábbi, lokális és intézmény-fenntartói nyilvántartásokhoz képest stratégiai keretbe rendezte a magyar házak hálózatát. Az egyeztetett lista olyan intézményeket is tartalmaz, amelyek nem hagyományos házként, hanem kulturális inkubátorként, emlékházként, tájházzá alakított civil közösségi térként funkcionáltak. A funkcionális sokszínűség tette indokolttá a hálózati szemlélet kialakítását, amely a későbbi támogatásmodellek alapját képezte.

2017-től a magyar házakat meghívásos pályázati rendszerbe sorolták, amelybe a támogató kizárólag a szakmai és közösségi jelentőség alapján tervezte bevonni az intézményeket. A meghívásos rendszer sajátossága, hogy nem nyitott forráselosztást jelent, hanem stratégiai intézményfinanszírozást, ami közvetett módon a magyar közösségek infrastruktúráját erősítette. Ez a modell bizonyítja, hogy a magyar házak a klasszikus civil szervezeti működésen túl közösségi autonómia-fenntartó struktúraként értelmezhetők.

A hálózat működésében az EMKE-fenntartás és a partnerségi kapcsolódás kettőssége figyelhető meg: vannak olyan intézmények, amelyeket maga az EMKE tart fenn (pl. Györkös Mányi Albert Emlékház, Szabédi László Emlékház – Kolozsvár), mások azonban civil alapítványok kezelésében működnek, de EMKE-hálózati szerepet töltenek be (pl. Szilágysomlyói Magyar Ház, Medgyesi Millennium Ház, Bernády Ház).

Ez a hálózati működés azt mutatja, hogy nem a tulajdonlás, hanem a közösségi funkció, a programellátottság és a kulturális szerepvállalás határozza meg az intézmény szerepét.¹⁶⁷

A magyar házak a civil infrastruktúra azon elemei, amelyek helyben pótolják a hiányzó állami vagy önkormányzati kulturális kapacitást, ezért a szórványban identitásmentő feladatokat látnak el, míg nagyobb városokban kulturális inkubátorként működnek, több szervezet számára biztosítva fenntartási és szakmai kereteket. Ez a funkcionális differenciáltság indokolja, hogy a hálózat támogatása ne pályázati versenyre, hanem stratégiai fenntartásra épüljön, amelynek hosszabb távú következménye a közösségi autonómia stabilizálódása.¹⁶⁸

A magyar házak a kisebbségi civil társadalom intézményesült formáiként értelmezhetők, amelyek a közösségi funkciók mellett a kulturális identitáshoz kapcsolódó szerepeket is betöltenek. E terek egyszerre látnak el érdekképviselői, kulturális és közvetítő funkciókat: hidat képeznek a közösség és az állam, illetve az anyaország intézményei között. A kisebbségi civil társadalom

---

¹⁶⁷ Lásd: Függelék: Magyar Házak – EMKE lista 2016–2017.

¹⁶⁸ Bárdi Nándor (2013): *Tény és való. A romániai magyar kisebbségpolitika története 1989 után*. Pro Minoritate Alapítvány, Budapest, 330–360.

működését gyakran többszintű intézményi és támogatói függőségek határolják be, amelyek egyszerre érintik a helyi és központi intézményekkel, politikai képvisellel és külső támogatói rendszerekkel való viszonyt. Ez a sajátos működési keret a magyar házak tevékenységét is alapvetően meghatározza. A szektor sokszínűségét mutatják a helyi és regionális szervezetek mellett azok az egyesületek is, amelyek az utóbbi időszakban egyre inkább szakmai feladatokra specializálódtak.¹⁶⁹ És léteznek a helyi vagy területi szervezetek, illetve az utóbbi időben egyre inkább a szakmai feladatokat képviselő szervezetek. 2005-ben a magyar civil szervezetek létrehozták a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségét – ernyőszervezetként képzelték el. Az élet nem igazolta az alapítók – 100-nál több szervezet képviselőinek – elképzelését.¹⁷⁰

Bodó Barna az erdélyi magyar civil szférát illetően a következő korszakolást javasolja: „1. Kezdeti időszak: 1990–1995 között – nagy szervezetalapítási kedv, fő hangsúly a kultúra és az oktatás kérdésein, identitás megőrzése, védelme. 2. Átmeneti időszak: 1996–1998 között – változások a romániai helyhatóságokat illetően, új helyi költségvetési törvény, a helyi közösségekkel kapcsolatos feladatok részben átadhatók civil szervezeteknek. Helyi szerepek letisztulása és feladatmegosztás. Elindul a civilek támogatása helyhatósági forrásokból. 3. Ösztönzési időszak: Ebben az időszakban az RMDSZ több megyében, elsősorban szórványterületeken támogatta új civil szervezetek létrehozását, különösen ott, ahol a magyarság iskolái helyi szinten veszélyeztetetté váltak. A korszak végére a civil szféra megerősödése érzékelhetővé vált: a szervezetek szerepe a közösségi feladatok ellátásáról fokozatosan kiterjedt a döntéshozatali folyamatokhoz való kapcsolódásra is. 4. Stagnálási időszak: 2003–2010 között – alakulnak új szervezetek, de kevesebb. Az RMDSZ és a civilek közötti kapcsolat megromlik, nincs közös elképzelés a szféra jövőjét, prioritásait illetően. Változik a támogatási politika, a magyar kormányzati forrásokról a hangsúly áttevődik a romániai központi pénzekre, illetve a helyi, önkormányzati forrásokra. Elindul a civil szféra szétfejlődése: az RMDSZ-párti szervezetek támogatása biztonságosnak mondható, a civil függetlenség képviselői panaszkodnak a forráselosztásra. És elindul egy vezetőváltási folyamat is. Húsz évvel a diktatúra bukása után az első generáció kezd kiöregedni, elérkezik az idő arra, hogy átadják a stafétát. Több esetben erre nincs lehetőség, hiszen sok az „egyszemélyes” szervezet, ahol a vezető kiesése a tevékenység leállásával egyenértékű. Ilyen esetekben beszélünk alvó szervezetekről, amikor a szervezet csak jogilag él. 5. Mozgalmi időszak: 2010-től kezdődően. Civil ébredésről, új szerepértelmezésről is beszélhetünk. Ugyanis 2000-ben, a nagybányai cián-katasztrófa idején a magyar civilek némák maradtak, semmilyen civil reakció nem történt, kivéve a nemzetközi szervezetek fellépését. Amikor viszont a

¹⁶⁹ Morauszki András (2019): *Kisebbségi civil-nonprofit szervezetek működési sajátosságai Magyarországon, Romániában és Szlovákiában*. Kisebbségkutató Intézet, Budapest. Elérhető: <https://kisebbségkutato.tk.hu>, letöltés ideje: 2025.09.24.

¹⁷⁰ A Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségének hivatalos oldala. Elérhető: www.civilportal.ro, letöltés ideje: 2025.08.30.

Verespatak közelében levő aranytartalék ciános módszerrel történő kitermelésének kérdése a 2000-es évek végén élesbe fordult, és a bányászatot kezdeményező cég beszerzett több szükséges engedélyt, akkor a civilek megmozdultak. A civilek fellépése meghatározó volt abban, hogy a projektet sikerült leállítani. Magyar vonatkozásban ekkor, 2011-ben jelenik meg az Igen, tessék! mozgalom Kolozsvárt, amelynek egyik fontos célja a tudatos magyar nyelvhasználat elősegítése. Korábban a nyelvi jogokkal kapcsolatos kérdéseket a civilek a politika területéhez tartozónak tekintették. Ugyanabban a regiszterben működik a szintén kolozsvári Musai-Muszáj mozgalom, amely közéleti kérdésekben nyilvánul meg határozottan és következetesen, ezek egyike a kolozsvári többnyelvű helység-névtábla. Ha ide vesszük a marosvásárhelyi Civil Elkötelezettség Mozgalmat (CEMO) is, akkor látható, hogy új jelenségről kell beszélni. Továbbá a Székely Nemzeti Tanács mellett működő Siculitas Egyesület is több esetben peres úton keresi igazát”.¹⁷¹

A sportegyesületek külön kategóriát képviselnek, és a romániai magyar civil szervezetek számának meghatározásánál nem tekinthetők etnikai alapon szerveződő egységeknek. Vagyis a horgászegyesület akkor sem magyar civil szervezet, ha csíki magyar horgászok hozzák létre. Például Romániában 216 horgászegyesület működik, illetve az országos szakregiszter szerint összesen 10 800 sportegyesületet jegyeztek be.¹⁷²

A kommunikációs kihívások is meghatározóak. A civil szervezetek számára kiemelten fontos, hogy világosan és hatékonyan kommunikálják szerepüket és eredményeiket a társadalom felé, különösen a digitalizáció és a közösségi média uralta korszakban, amikor az információért és a nyilvánosságért folyamatos verseny zajlik.

Végül a civil szféra teljesítményének objektív mérése is nehézséget okoz. Mivel a hatásuk nem mindig azonnal látható vagy számszerűsíthető, nehéz pontosan meghatározni és értékelni, hogy milyen mértékben járulnak hozzá a társadalmi fejlődéshez.

A civil szektor fejlődése szorosan összefügg a társadalmi és gazdasági környezettel. A jövőben az átláthatóság, az adományozási kultúra fejlesztése és az állami támogatási rendszerek javítása segítheti a szektor fenntarthatóságát. A nemzetközi együttműködések és az innovatív technológiák alkalmazása további fejlődési lehetőségeket nyújtanak.¹⁷³

A finanszírozás terén a romániai civil szektor jelentős kihívásokkal szembesül. Bár az Európai Unióból és más nemzetközi alapokból származó források jelentős támogatást nyújtanak, a helyi

¹⁷¹ Bodó Barna (2018): Demokrácia és civil társadalom – kisebbségi léthelyzetben. *Korunk*, 2018/10, 20.

¹⁷² A fenti számításokat érdemes tágabb kontextusban értékelni. Szociális és sportegyesületek esetében sokszor nincs különösebb indok arra, hogy ezeket kifejezetten magyar szervezetként tartsák nyilván ott, ahol a magyar lakosság szórványban vagy vegyes közösségben él. Ilyen helyzetekben az egyesületek tevékenysége általában az egész helyi közösségre kiterjed, még ha alapítóik magyarok is. Mivel azonban hivatalosan többségi szervezetként regisztrálják őket, a statisztikai kimutatásokban nem jelennek meg magyar szervezetként. Ennek következtében a magyar civil szervezetek tényleges aránya feltehetően magasabb, mint a becsült 4,5%.

¹⁷³ Voicu, Bogdan et al. (2024): *România 2024: Sectorul neguvernamental – profil, tendințe, provocări*. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (FDSC), București, 1–88.

finanszírozási források és az adományozási kultúra fejletlensége miatt a szervezetek fenntarthatósága gyakran bizonytalan. Ez különösen igaz a kisebb szervezetekre, amelyek esetében a finanszírozási források szűkössége akadályozza a hosszú távú működést.

A jövőben a romániai civil szektor további fejlődésének kulcsa az átláthatóság növelése, az adományozási kultúra erősítése és az állami támogatási rendszerek javítása lehet. A technológiai innovációk kihasználása és a társadalmi részvétel ösztönzése szintén elősegítheti a szervezetek hatékonyságának növekedését. A civil szervezetek szerepe meghatározó a közösségi problémák megoldásában, a demokratikus értékek védelmében és a társadalmi jólét előmozdításában a román társadalom jövőjének alapköve marad.¹⁷⁴

3.3. Kisebbségi magyar civil szervezetek száma és változásai 1990-től napjainkig

A kommunista rendszer bukása után, a '90-es évek elején megkezdődött a magyar közösség szervezeteinek újjáalakulása. Az 1990-es években számos új civil szervezet alakult, köztük sok erdélyi magyar szervezet is. Ezek a szervezetek többnyire kulturális, oktatási, ifjúsági és szociális területen tevékenykedtek, és céljuk az erdélyi magyar közösség érdekeinek képviselete volt.

Már 1995 körül felmerült a kérdés, hogy Erdélyben hány magyar civil szervezet létezik. Azóta is aktuális: hány szervezettel számolhatunk? Mennyi az annyi – sok vagy kevés? A korábbi szakirodalmat áttekintve, a Transindex által összeállított, 1990–2006 közötti romániai magyar kisebbségi kronológia adatbankban olvashatjuk Kötő József, az EMKE elnöke 1999-es közlését, miszerint 1432 önálló jogi személyiségként bejegyzett szerveződést tartanak nyilván. A kolozsvári, 1995-ben alapított Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány (ERMACISZA) elnöke (Egri István) 2000-es szervezetszámot valószínűsített. 2015 óta a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (MCSZESZ) módszeresen, megyénként végzi a civil szervezetek jegyzékbe vételét. A MCSZESZ jegyzékébe felvett szervezetek száma 2020-ban megközelítette a 3000-t.¹⁷⁵ A Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségének adatbázisában csak Kolozs megyében a 259 szervezetből 175 magyar kulturális tevékenységet folytató egyesület működik.

Az elmúlt öt évben azonban az erdélyi magyar szervezetek száma csökkent.¹⁷⁶ Egyrészt azért, mert az 1990-es években alapított szervezetek közül sok kiöregedett, és ezért megszűntek vagy egyesültek más szervezetekkel. Másrészt azért, mert az elmúlt években jelentős gazdasági és társadalmi

---

¹⁷⁴ Voicu, Bogdan et al. (2024): *România 2024: Sectorul neguvernamental – profil, tendințe, provocări*. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (FDSC), București, 1–88.

¹⁷⁵ Bodó Barna (2019): *Kényszerpályák és kitörési pontok. Az erdélyi magyar civil szféra helyzete – Domus csoportos kutatás*. Kézirat.

¹⁷⁶ Lásd: későbbiekben a BGA adatokat

változások történtek Romániában, ami számos szervezetnek nehézségeket okozott a működésben.¹⁷⁷ A korábbi, szórványtelepüléseken végzett kutatások tapasztalatai azt mutatják, hogy a szórványmegyékben nagy számban vannak alvó szervezetek is. Mindez a szervezet megszüntetési eljárásának a bonyolultsága és a kihaló szervezetek újraindítására vonatkozó tervekben s tevékenységekből adódik.

A romániai helyzet értelmezését segíti, ha kitekintünk a magyarországi civil szférára is, amely szerkezetében és működésmódjában eltérő sajátosságokat mutat. A Civil Információs Portál 2021-es adatai szerint Magyarországon több mint 134 ezer civil szervezet működött, a szám 2024 végére sem változott jelentősen (133 493). A nonprofit szektor Magyarországon kettős szerkezetű: egyrészt az alulról szerveződő, állampolgári és magánkezdemenyyezéseken alapuló szervezetek, másrészt az állami és önkormányzati támogatással működő szervezetek alkotják. Ez a kettősség egyenlőtlen forráseloszlást eredményez, amelynek következtében a szektor bevételeinek 80%-át a szervezetek mindössze 4%-a birtokolja, miközben a kisebb civil kezdeményezések sokszor forráshiánnyal küzdenek.¹⁷⁸

5. ábra: A magyarországi regisztrált nonprofit szervezetek számának változása¹⁷⁹

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

Tevékenységük szerint a szervezetek széles skálán helyezkednek el, és számos területen működhetnek. Néhány példa a különböző típusú civil szervezetekre: emberi jogi szervezetek, környezetvédelmi szervezetek, egészségügyi szervezetek, kulturális szervezetek, szociális szervezetek. Az

¹⁷⁷ Lásd: Koronavírus hatása a magyar házakra és civil szervezetek működésére – Függelék/Esettanulmányok

¹⁷⁸ Központi Statisztikai Hivatal (KSH): *A Központi Statisztikai Hivatal hivatalos oldala*. Elérhető: <https://www.ksh.hu>, letöltés ideje: 2025.08.30.

¹⁷⁹ Központi Statisztikai Hivatal (KSH): *A Központi Statisztikai Hivatal hivatalos oldala*. Elérhető: <https://www.ksh.hu>, letöltés ideje: 2025.08.30.

egyek gyakran együttműködnek más szervezetekkel és az állammal is a közös célok elérése érdekében.¹⁸⁰

Annak ellenére, hogy a romániai és magyarországi civil szervezetek száma hasonló nagyságrendű, jelentős eltérések tapasztalhatók az egyes szervezettípusok és azok aránya között. Említettem, a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségének (MCSZESZ) adatai szerint 2020-ban mintegy 3000 magyar civil szervezet működött Romániában. Bár azóta hivatalos adatgyűjtés nem történt, feltételezhető, hogy több új szervezet alakult, mint amennyi megszűnt, vagyis ezt a számot sokan elfogadják reálisnak. A körülbelül 3000-es becsült szám még mindig alatta marad a magyar lakosság arányának az országon belül. Míg a romániai magyarok a lakosság 6,5%-át teszik ki, a 127 ezer civil szervezetből a magyarok által működtetett 3000 csupán 2%-ot képvisel.

A kisebbségi közösségek civil szervezetei mind „lentől” jövő, vagyis helyi kezdeményezésekből születtek, talán kivételnek tekinthető az EMKE, amelyet RMDSZ kezdeményezésre hoztak újra létre.

A magyar civil szervezetek tényleges arányának pontosabb meghatározásához érdemes lenne külön kategóriaként vizsgálni a kulturális szervezeteket, és ezek számát összevetni más szektorokkal. Feltételezhető ugyanis, hogy ezen a területen a magyar szervezetek erőteljesebben képviseltetik magukat. Bár a szociális szférában is találunk magyar egyesületeket, jelenlétük jóval mérsékeltebb, mint a kulturális színtéren. A gazdasági terület pedig nem mutat kifejezett magyar civil preferenciát.

Az erdélyi magyar kulturális szervezetek jelentős szerepet játszanak a helyi közösségek kulturális életének fenntartásában és fejlesztésében. Az Erdélystat¹⁸¹ 2018-as adatbázisa szerint Erdélyben az 1047 szervezetből összesen 258 kulturális szervezet működik, amelyek különféle tevékenységeket végeznek, beleértve a hagyományőrzést, a művészeti programok szervezését és a kulturális örökség megőrzését. A szervezetek közül 138-nak szerepel a nevében a kulturális szó.¹⁸² Ezek a szervezetek földrajzilag jól eloszlanak az erdélyi régiókban. A kulturális szervezetek tevékenységei közé tartozik a néptáncsoportok és népzenei együttesek működtetése, kiállítások, színházi előadások és koncertek szervezése, valamint múzeumok és emlékházak fenntartása. Ezek a tevékenységek a helyi közösségek kulturális életének gazdagítása mellett hozzájárulnak a magyar identitás és kultúra megőrzéséhez is. Az általuk szervezett programok és események lehetőséget teremtenek a helyi lakosok számára a közösségi életben való aktív részvételre, valamint kulturális kötődéseik megerősítésére.¹⁸³

¹⁸⁰ Az Emberi Erőforrások Minisztériuma honlapja: Az Emberi Erőforrások Minisztériuma (megszűnt) többek között a civil szervezetekkel kapcsolatos törvények és előírások közreadásáért felelős. A honlapjukon számos információ található a civil szervezetekkel kapcsolatos jogszabályokról és a támogatási lehetőségekről. Letöltés ideje: 2021.10.02.

¹⁸¹ Erdélystat – Erdélyi Statisztikai Adatportál (é. n.): *Erdélystat – Erdélyi Statisztikai Adatportál*. Elérhető: www.erdelystat.ro, letöltés ideje: 2025.06.02.

¹⁸² Fontos kiemelni, – illetve a későbbiekben láthatjuk – hogy vannak kivételek is. Például a temesvári Szórvány Alapítvány elsősorban kulturális és értékmegőrző tevékenységet végez, bár a neve ezt nem tükrözi egyértelműen.

¹⁸³ Erdélystat – Erdélyi Statisztikai Adatportál (é. n.): *Erdélystat – Erdélyi Statisztikai Adatportál*. Elérhető: www.erdelystat.ro, letöltés ideje: 2025.06.02.

3.4. A civil szervezetek tevékenységi területei

A civil szervezetek működése országonként eltérő, hiszen alapvető céljuk a társadalmi problémák kezelése és az adott közösségek támogatása – ami országonként más és más. Az alábbi kategóriák az általános csoportosítási szempontokat veszik figyelembe, amelyek Romániában (Erdélyben), Magyarországon és nemzetközi szinten is érvényesek lehetnek.

A civil szervezetek működésük területi kiterjedése alapján két nagy csoportba sorolhatók. Az egyik csoportot a belföldi szervezetek alkotják,¹⁸⁴ amelyek kizárólag az adott ország határain belül fejtik ki tevékenységüket, és elsősorban a helyi vagy országos társadalmi,¹⁸⁵ gazdasági problémák kezelésére összpontosítanak. Ezzel szemben a nemzetközi civil szervezetek több országban is jelen vannak, és olyan, határokon átnyúló ügyek megoldását célozzák, mint például az emberi jogok védelme, a környezetvédelem,¹⁸⁶ oktatás¹⁸⁷ vagy a fejlesztési együttműködés. Működésük gyakran nemzetközi hálózatok részeként valósul meg, ami lehetővé teszi számukra, hogy globális problémákra kínáljanak helyi szinten is értékelhető válaszokat.

A civil szervezetek másik fontos megkülönböztetése a finanszírozási forrásaik alapján történhet. Vannak olyan szervezetek, amelyek önfenntartó módon működnek: bevételeiket tagsági díjakból, saját szolgáltatásaikból, rendezvényekből vagy termékértékesítésből teremtik elő, így függetlenebbnek tekinthetők a külső forrásoktól. Ezzel szemben a támogatásból működő szervezetek bevételeik jelentős részét állami, önkormányzati, magánalapítványi vagy nemzetközi forrásokból szerzik, legtöbbször pályázati úton. Ez a finanszírozási forma ugyan lehetőséget biztosít a nagyobb volumenű programok és projektek megvalósítására, ugyanakkor kiszolgáltatottá is teheti a szervezeteket a támogató intézmények és politikai döntések irányába.

A nem kormányzati szervezetek (NGO-k) és a kormányzati által létrehozott GONGO-k között alapvető különbség, hogy míg az NGO-k a civil társadalom autonóm szereplőiként működnek, addig a GONGO-k (Government-Organized Non-Governmental Organizations) olyan szervezetek, amelyeket kormányzati szereplők hoznak létre, jellemzően azzal a céllal, hogy az állam által fontosnak tartott társadalmi vagy civil feladatokat lássanak el. Bár tevékenységük gyakran a civil társadalmi szervezetek működését utánozza, céljuk nem ritkán az állami érdekek érvényesítése, a kormányzati politika támogatása, illetve bizonyos esetekben a kritikus civil hangok ellensúlyozása (pl.: Rákóczi Szövetség Budapesten). A GONGO-k különböző típusai eltérő módon szolgálják ezt a célt. A professzionális GONGO-k egy adott társadalmi területen szakértőként működnek, például kutatással

¹⁸⁴ Arató Ferenc (2006): *Civil szervezetek – a társadalmi integráció lehetséges eszközei*. In: Forray R. Katalin (szerk.): *Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz*. Bölcsész Konzorcium, Budapest, 171–191.

¹⁸⁵ Arató Ferenc (2006): *Civil szervezetek – a társadalmi integráció lehetséges eszközei*. In: Forray R. Katalin (szerk.): *Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz*. Bölcsész Konzorcium, Budapest, 171–191.

¹⁸⁶ Mészáros, Geyza (2001): *Civil szerveződések a környezetvédelemben*. *Statisztikai Szemle*, 79(3), 234–248.

¹⁸⁷ Sebestény István (1997): *Oktatási szervezetek a magyar nonprofit szektorban*. *Új Pedagógiai Szemle*, 1997/2.

vagy szolgáltatásnyújtással foglalkoznak, és bár demokratikus országokban is előfordulnak, autoriter rendszerekben az állami kontroll eszközeiként funkcionálnak. A diffúz GONGO-k ezzel szemben kifejezetten a kormányzati propagandát terjesztik, olykor akadályozzák a független NGO-k működését, befolyásolják a közbeszédet és legitimálják a kormány politikáját. A „demokratizáló” GONGO-kat gyakran külföldi kormányok finanszírozzák, jellemzően azzal a céllal, hogy előmozdítsák a demokratikus értékek térnyerését más országokban. Példaként szokták említeni az amerikai Nemzeti Alapítvány a Demokráciáért (NED) tevékenységét, amely olykor politikai változásokat ösztönöz. Ezeknél a szervezeteknél azonban gyakori kritika, hogy tevékenységük túllépi a civil szféra határait, és valójában a célország belpolitikájába való beavatkozásként értelmezhető. Végül a „lobbi” GONGO-k nemzetközi szervezeteknél fejtik ki tevékenységüket, és egy adott kormányzat érdekeit képviselik a globális döntéshozatali folyamatokban.¹⁸⁸

A civil szervezeteket gazdasági jellegük¹⁸⁹ és tevékenységi formáik alapján is több csoportba sorolhatjuk. Egyes szervezetek kifejezetten termelői tevékenységet folytatnak, például kézműves termékeket állítanak elő vagy mezőgazdasági munkát végeznek, gyakran társadalmi vállalkozásként, amely sérülékeny csoportok számára biztosít munkalehetőséget. Más szervezetek ügyfélorientált módon működnek,¹⁹⁰ vagyis meghatározott célcsoport számára nyújtanak szolgáltatásokat – ilyenek lehetnek az egészségügyi, jogi vagy szociális ellátást biztosító egyesületek. Jelentős csoportot alkotnak a kulturális szervezetek is, amelyek rendezvények, kiállítások vagy fesztiválok szervezésével a kulturális örökség megőrzéséhez és a közösségi identitás erősítéséhez járulnak hozzá. Ide sorolhatók továbbá a képviselői¹⁹¹ tevékenységet végző egyesületek, amelyek például kisebbségek (HHRF¹⁹²), fogyatékkal élők, nők vagy környezetvédők érdekeit védik. Egy másik fontos területet képeznek az oktatási és kutatási szervezetek, amelyek tudományos, ismeretterjesztő vagy szakképzési programokat valósítanak meg, és sokszor felsőoktatási intézményekkel is együttműködnek. Emellett a sport- és rekreációs tevékenységeket folytató szervezetek a testi-lelki egészség megőrzésére és a közösségi kapcsolatok erősítésére fókuszálnak, míg a vallási szervezetek közösségi és karitatív programok révén segítik a társadalom különböző csoportjait.

A civil szervezetek közhasznú tevékenységeik alapján is sokféle formában járulnak hozzá a társadalom fejlődéséhez. Az egészségmegőrzés és betegségmegelőzés területén például prevenciós programokat, szűrővizsgálatokat vagy rehabilitációs szolgáltatásokat kínálnak. A szociális

---

¹⁸⁸ Deák Izabella (2022): A kormányzat által létrehozott nem kormányzati szervezetek típusai: a GONGO-jelenség. *Jogpolitika*, 12. évf., 2. sz.

¹⁸⁹ Takács Eszter (2010): A környezeti nevelés finanszírozása. In: Vásárhelyi Judit (szerk.) (2010): *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia*. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, 199–211.

¹⁹⁰ Nárai Márta (2005): Civil szervezetek szerepvállalása a szociális ellátás, szolgáltatás területén. *Civil világ*, 1–23.

¹⁹¹ Kerkovits Gergely Ambrus (2024): A civil szervezetek alapjogvédelmi tevékenysége a nemzetközi szervezetekben. *Ember és Jog*, 2024/1, 61–80.

¹⁹² Hungarian Human Rights Foundation (é. n.): *A Magyar Emberi Jogok Alapítvány hivatalos oldala*. Elérhető: www.hhrf.org, letöltés ideje: 2023.07.15.

tevékenységek között kiemelt szerepet kap a családsegítés, az idősgondozás és a hátrányos helyzetű csoportok támogatása. A tudományos és oktatási szervezetek kutatási projekteket, ösztöndíjakat és képzési programokat szerveznek, hozzájárulva a tudás bővítéséhez és az esélyteremtéshez. A kulturális szervezetek a művészeti élet gazdagítását, a kulturális örökség védelmét és a közösségi identitás megőrzését szolgálják, míg a természet- és állatvédelmi egyesületek a fenntarthatóság előmozdítását célozzák. Ugyancsak fontos a gyermek- és ifjúságvédelem, valamint az esélyegyenlőség elősegítése, amely a társadalmi integráció alapját képezi. Az emberi és állampolgári jogok védelmében működő szervezetek a demokratikus értékek megerősítésén dolgoznak, többek között jogsegély és érdekvédelem révén. A sport- és rekreációs egyesületek a közösségi összetartozást erősítik, míg az önkéntes tűzoltó és mentőszervezetek a katasztrófhelyzetekben nyújtanak életmentő segítséget. Végül olyan területek is ide tartoznak, mint a fogyasztóvédelem, a rehabilitációs foglalkoztatás vagy az ár- és belvízvédelem, amelyek a mindennapi biztonságot és a társadalmi jólétet erősítik.¹⁹³

A bemutatott tipológia rávilágít arra, hogy a civil szervezetek sokszínűsége nem pusztán szervezeti sajátosság, hanem a társadalom igényeinek és kihívásainak tükörképe is. Az eltérő működési területek, finanszírozási források, állami kapcsolatok és közhasznú tevékenységek mind azt mutatják, hogy a civil szféra képes egyszerre ellátni közösségépítő, érdekvédelmi és innovációs szerepeket. Ez a sokféleség teszi lehetővé, hogy a civil társadalom a demokratikus rendszerekben dinamikus partnerként lépjen fel: egyszerre biztosít kontrollt a hatalom felett, nyújt szolgáltatásokat a rászorulóknak, és új válaszokat keres a közösségeket érintő változó kihívásokra.

3.5. A civil társadalom tevékenységének és működésének külső környezete

A civil társadalom működését az önálló szervezeti döntések mellett a politikai, társadalmi, gazdasági és jogi környezet egyaránt befolyásolja. Meghatározó külső tényező a jogi és szabályozási környezet. A civil szervezetek működési keretét a törvények és előírások határozzák meg, amelyek országonként eltérőek lehetnek. Ha egy adott országban a jogi keretek szigorúan korlátozzák például a szólásszabadságot vagy az egyesülési jogot, akkor a civil szervezetek mozgástere is beszűkül, és nem tudják teljes mértékben ellátni feladataikat. A jogi környezet azon jogi szabályok és előírások összessége, amelyek befolyásolják a civil szervezetek tevékenységét. Ez magában foglalhatja az adózási szabályokat, a közhasznúsági státusz elérésének feltételeit, a közgyűjteményi státusz elnyerését, a társasági jogi előírásokat, a munkajogot, a szerzői jogot és számos egyéb jogi kérdést. A jogi környezet befolyásolhatja a civil szervezetek működését és hatékonyságát, valamint a civil szervezetekkel való együttműködést.¹⁹⁴

¹⁹³ Arapovics Mária (2011): *A civil/nonprofit szektor és a szervezetek forrásteremtése*. Tananyag a TÁMOP-4.1.2/A/2-10/1-2010-0003 „Képzés- és tartalomfejlesztés a Budapesti Corvinus Egyetemen” projekt keretében, Budapest, 56.

¹⁹⁴ Edwards, Michael (2014): *Civil Society*. 3rd ed., Polity Press, Cambridge, 45–59.

Mindenekelőtt azoknak a szervezeteknek, amelyek a politikai szférában dolgoznak, a politikai környezetre is figyelemmel kell lenniük. A politikai környezet befolyásolhatja a civil társadalmi szervezetek működését, különösen azokét, amelyek közvetlenül vagy közvetve a politikai szereplőkkel dolgoznak együtt.¹⁹⁵

A politikai környezet azokat a politikai tényezőket jelenti, amelyek hatással lehetnek a civil szervezetekre. Ilyen tényezők lehetnek a kormányzati politikák, a szabályozások és a támogatások, az állami finanszírozás, az állami hatóságok és a civil szervezetek közötti kapcsolatok, valamint az általános politikai helyzet. A politikai környezet lehet előnyös vagy hátrányos a civil szervezetek számára, attól függően, hogy milyen politikai irányvonalak vannak éppen érvényben. Ha a kormányzat és a civil szervezetek közötti kapcsolatok kedvezőek, akkor a civil szervezetek nagyobb támogatást és lehetőségeket kaphatnak. Ha azonban a kormányzati politika ellenséges¹⁹⁶ a civil szervezetekkel szemben, akkor a civil szervezeteknek nehezebb dolguk lesz.¹⁹⁷ Tehát arra következtethetünk, hogy a civil társadalom tevékenységének és működésének külső környezete sokféle tényezőt foglal magában, és ezeknek az összessége jelentős lehet.¹⁹⁸ Ezért fontos, hogy a civil szervezetek figyelemmel kísérjék és értékeljék a külső környezet változásait, és alkalmazkodjanak ezekhez a változásokhoz, hogy hatékonyabbak legyenek a munkájukban és eredményesebben tudják szolgálni a közösséget.

A társadalmi környezet szintén fontos szerepet játszik. Az állampolgári aktivitás, a civil részvétel mértéke, valamint az emberek bizalma a civil szervezetek iránt mind befolyásolja azok hatékonyságát. Egy társadalom, amely támogatja a civil kezdeményezéseket és értékeli azok munkáját, kedvezőbb környezetet teremt a szervezetek működéséhez.

A gazdasági környezet sem elhanyagolható tényező. A civil szervezetek sok esetben adományokból, pályázati forrásokból vagy állami támogatásokból működnek, ezért a gazdasági helyzet közvetlen hatással van fenntarthatóságukra. Egy stabil gazdaságban több lehetőség nyílik a forrásteremtésre, míg gazdasági válság idején az ilyen típusú támogatások csökkenhetnek, ami veszélyezteti a szervezetek fennmaradását.¹⁹⁹

---

¹⁹⁵ Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1996): *The Emerging Nonprofit Sector: An Overview*. Manchester University Press, Manchester, 112–130.

¹⁹⁶ Anheier, Helmut K. (2014): *Nonprofit Organizations: Theory, Management, Policy*. Routledge, London–New York, 56–70.

¹⁹⁷ Anheier, Helmut K. (2014): *Nonprofit Organizations: Theory, Management, Policy*. Routledge, London–New York, 56–70.

¹⁹⁸ Salamon, Lester M. (2004): *Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector*. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 70–85.

¹⁹⁹ Salamon, Lester M. (2004): *Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector*. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 78–92.

3.6. A civil társadalom humán erőforrásai és az állampolgári részvétel dimenziói

A civil szervezeteknek számos kihívással kell szembenéznük, többek között:²⁰⁰ erőforrások hiánya: pénzügyi források és humán erőforrások hiánya; szervezeti hatékonyság: a belső struktúrák és folyamatok fejlesztése; jogszabályi környezet: a szabályozási környezet változásai és ezekhez való alkalmazkodás.²⁰¹ A civil társadalom humán erőforrásai és az állampolgári részvétel dimenziói fontos témák, amelyek sokféle módon kapcsolódnak egymáshoz. A humán erőforrások a civil szervezetek legértékesebb eszközei, mivel az emberek által hozott tudás, tapasztalat és kreativitás kulcsfontosságú a sikeres működéshez és a hatékony eredmények eléréséhez.

Az állampolgári részvétel dimenziói és ezen belül az állampolgári részvétel fontos elemei közé tartozik a választójog gyakorlása, az aktív szerepvállalás a helyi közösségekben és a társadalmi aktivizmus. Ezek a tevékenységek lehetővé teszik az állampolgárok számára, hogy közvetlenül befolyásolják a döntéshozatali folyamatokat és hozzájáruljanak közösségük fejlődéséhez. Ugyanakkor fontos megkülönböztetni az állampolgári részvételt és a politikai részvételt, mivel bár van köztük átfedés, nem azonos fogalmak. A kettőt összekapcsoló tényezők között kiemelt szerepe van a társadalmi tőkének és a bizalomnak.²⁰²

Robert D. Putnam *Bowling alone: the collapse and revival of american community* című könyve releváns elméleti keretet ad ennek a kérdéskörnek. Putnam az amerikai társadalomban a társadalmi tőke 1950 óta tapasztalható alakulását vizsgálja, Putnam értelmezésében a társadalmi tőke fogalma a társadalmi kapcsolatok, normák és bizalom összessége. Putnam alapgondolata, hogy a társadalmi hálózatoknak értéke van. Ennek megfelelően a társadalmi hálózatok jelentős erőforrásként szolgálhatnak mind az egyének, mind a csoportok, közösségek számára.²⁰³ A társadalmi tőke elősegíti a közösségi együttműködést és a kölcsönös előnyöket, ezért alapvető jelentőségű a demokratikus folyamatok és a közösségi élet szempontjából. Putnam megállapítja, hogy az amerikaiak egyre inkább elszigetelődnek egymástól, amit a közösségi tevékenységekben való részvétel csökkenése is jelez. Például, bár a bowling (amerikai teke) népszerűsége nőtt, a bowling ligákban való részvétel jelentősen visszaesett, ami a közösségi interakciók és a társadalmi diskurzusok csökkenését mutatja.

²⁰⁰ Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. – List, Regina – Toepler, Stefan – Sokolowski, Wojciech S. (szerk.) (1999): *Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector*. Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore, 1–45.

²⁰¹ Voicu, Bogdan et al. (2024): *România 2024: Sectorul neguvernamental – profil, tendințe, provocări*. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, București, 45–63.

²⁰² Norris, Pippa (2002): *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. Cambridge University Press, Cambridge, 42–59.

²⁰³ Kis Krisztián (2006): A társadalmi tőke, mint a társadalmi és gazdasági folyamatokat befolyásoló erőforrás. *Acta Agraria Debreceniensis*, Debrecen, 43–45.

A társadalmi tőke csökkenése negatív hatással van a közösségi részvételre és a demokrácia működésére. Putnam elmélete alapján érthető, hogy a társadalmi tőke és a bizalom milyen fontos szerepet játszik mind az állampolgári, mind a politikai elköteleződésben. Mivel az állampolgári részvétel nem kizárólag a politikai cselekvésre korlátozódik, hanem magában foglalja a közösségi aktivitást is, ezért a társadalmi tőke megerősítése elengedhetetlen az állampolgári szerepvállalás fenntartásához és fejlesztéséhez.²⁰⁴

A civil társadalom és az állampolgári részvétel kapcsolata azért is fontos, mert a civil szervezetek gyakran olyan területeken működnek, amelyeket a hagyományos politikai intézmények nem tudnak vagy nem kívánnak kezelni. Az ilyen területek közé tartoznak általában a kisebbségi közösségek léte és mibenléte, általában a szociális problémák, a kulturális kérdések, az oktatás, a környezetvédelem, az emberi jogok, illetve a kisebbségi jogok.²⁰⁵

Az emberek – mint a civil szervezetek legfontosabb humán erőforrásai – képzése különös figyelmet igényel, hiszen a szervezetek hatékonysága és fenntarthatósága nagymértékben függ a rendelkezésre álló szaktudástól és a motivált önkéntesek hozzájárulásától.²⁰⁶ A megfelelő képzések, a mentorálás és a folyamatos fejlődési lehetőségek biztosítása elengedhetetlen a civil szervezetek számára.²⁰⁷

Az állampolgári részvétel ösztönzése érdekében a civil szervezeteknek különféle stratégiákat kell alkalmazniuk. Ezek közé tartozik az információhoz való hozzáférés biztosítása, a közösségi események szervezése, valamint a társadalmi média és egyéb kommunikációs csatornák használata a lakosság bevonására és aktivizálására.²⁰⁸ Az állampolgári részvétel számos formát ölthet, beleértve a választójog gyakorlását, az aktív szerepvállalást a helyi közösségekben és a társadalmi aktivizmust. Ezek a tevékenységek lehetővé teszik az állampolgárok számára, hogy közvetlenül befolyásolják a döntéshozatali folyamatokat és hozzájáruljanak közösségük fejlődéséhez.²⁰⁹ Az állampolgári részvétel dimenziói között szerepel: a) politikai részvétel: szavazás, petíciók aláírása, politikai pártokban való részvétel; b) közösségi részvétel: helyi közösségekben való aktív részvétel, közösségi események szervezése; c) társadalmi aktivizmus: kampányok, tüntetések szervezése, emberi jogok védelme; d) online részvétel: közösségi médiában való aktív részvétel, online petíciók és kampányok.²¹⁰

---

²⁰⁴ Putnam, Robert D. (2000): *Bowling alone: the collapse and revival of american community*. Simon & Schuster, New York, 15–25.

²⁰⁵ Skocpol, Theda – Fiorina, Morris P. (1999): *Civic Engagement in American Democracy*. Brookings Institution Press, Washington, D.C., 101–118.

²⁰⁶ Hann, Chris M. (2006): *The Postsocialist Religious Question: Faith and Power in Central Asia and East-Central Europe*. University of California Press, Berkeley–Los Angeles, 89–113.

²⁰⁷ Putnam, Robert D. (2000): *Bowling alone: the collapse and revival of american community*. Simon & Schuster, New York, 81–98.

²⁰⁸ Norris, Pippa (2002): *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. Cambridge University Press, Cambridge, 60–75.

²⁰⁹ Szabó Magda (2001): Civil Society and the State in Hungary. *Europe-Asia Studies*, 53(1), 89–113.

²¹⁰ Zamfir, Cătălin – Stoica, Laura (2006): *O nouă provocare: dezvoltarea societății civile în România*. Editura Polirom, Iași, 45–63.

Az állampolgári részvétel ösztönzése érdekében a civil szervezeteknek különféle stratégiákat kell alkalmazniuk. Ezek közé tartozik: az információhoz való hozzáférés biztosítása: az állampolgárok tájékoztatása a döntéshozatali folyamatokról és a részvétel lehetőségeiről; a közösségi események szervezése: olyan rendezvények és programok szervezése, amelyek bevonják a helyi közösségeket; a kommunikációs csatornák használata: a társadalmi média és egyéb kommunikációs csatornák használata a lakosság bevonására és aktivizálására.²¹¹

---

²¹¹ Zamfir, Cătălin – Stoica, Laura (2006): *O nouă provocare: dezvoltarea societății civile în România*. Editura Polirom, Iași, 45–63.

4. A kultúra fogalma, modellek és elméletek a kultúráról

A kultúra fogalma nehezen meghatározható, ugyanis több értelemben használják. Lexikonokban három domináns értelmezést találunk. Az első értelmezés szerint a kultúra mindazon anyagi és szellemi javakat jelenti, amelyeket az emberiség alkotott meg, továbbá utalhat a művelődés egy adott területére vagy egy adott nép, illetve korszak kulturális sajátosságaira. Ez a felfogás a civilizáció fogalmával ellentétetes, amely főként a technikai fejlődésre koncentrál; a kultúra itt inkább a szellemi értékekkel és műveltséggel kapcsolatos. A második értelmezésben a kultúra egy adott személy műveltségi szintjére utal. A harmadik értelmezésben pedig a kultúra valaminek a termesztését, illetve biológiai értelemben egy adott tenyészetet jelent.²¹² Az alábbiak az első értelmezésre vonatkoznak.

A kultúra fogalmába tartoznak egy adott közösség irodalmi, művészeti, zenei alkotásai, azok ismerete és élvezete. Lényegesek ezen túl az emberek alkotta tárgyak (például épületek, bútorok), a társadalom viselkedési szabályai, normái, és az azokat alátámasztó értékek (a hiedelmek és a vallás), valamint maga a nyelv is. A kultúra nem tekinthető állandónak, folyamatosan változik, hiszen ahogy a szükségletek változnak, úgy a kulturális alkalmazkodás is módosul.²¹³

A kultúra fogalmának megértéséhez jelentősen hozzájárul a szó eredetének áttekintése. A kultúra kifejezés a latin „*colore*” igéből ered, amelynek jelentése „művelni”. A szó első írásos előfordulása Catótól (Kr. e. 234–149) származik, aki a kifejezést földművelés értelmében használta. A „*cultura agri*” kifejezés az ember által körülvelt természeti környezet gondozását, ápolását, fejlesztését jelenti. A fogalom modern értelemben vett első használata Cicerónál található, aki *Tusculanae disputationes* című művében (Kr. e. I. század) a „*cultura animi*” kifejezéssel már a lélek művelésére utal.²¹⁴

A társadalomtudományok fejlődésével a kultúra fogalma szükségszerűen a különféle társadalmi vizsgálatok központjába került. Ez a megközelítés már nem kizárólag folyamatként tekint a kultúrára, hanem társadalmi létezésünk egy alapvető jellemzőjeként, amely értelmezi és meghatározza a társadalmi valóságunkat. Ezt a szemléletet leginkább a kulturális antropológia szerzői képviselik, de a szociológia, pszichológia és kommunikációelmélet kutatói is lényeges szempontokkal gazdagították a kultúra vizsgálatát.

Az antropológiai megközelítés a kultúrát életformaként értelmezi. Edward Burnett Tylor meghatározása szerint a kultúra olyan komplex egység, amely tartalmazza mindazt a tudást, hiedelmeket, művészetet, erkölcsi normákat, valamint egyéb képességeket és szokásokat, amelyeket az egyén egy

²¹² Williams, Raymond (1976): *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society*. Oxford University Press, Oxford, 91–93.

²¹³ Andorka Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest, 89–91.

²¹⁴ Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete (1959–1962): *A magyar nyelv értelmező szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest. Elérhető: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/k-359B8/kultura-3985D/>, letöltés ideje: 2025.05.13.

adott társadalom tagjaként, a szocializáció során sajátít el.²¹⁵ Kroeber és Kluckhohn 1952-ben összegyűjtötték és áttekintették a kultúra addig született definícióit, amelyek száma meghaladta a négy-százat.²¹⁶ Ez a jelentős szám is azt jelzi, hogy a kultúra fogalmának értelmezése nagymértékben függ attól, hogy milyen tudományterület, kutatási irány vagy szemléletmód alapján közelítjük meg azt.

Vizsgáljunk meg néhány meghatározást, amelyek jelentősen befolyásolták az utóbbi évek kultúrakutatását. Geert Hofstede szerint a kultúra az emberek gondolkodásának kollektív módon történő programozása. Fons Trompenaars úgy fogalmaz, hogy a kultúra azt a módot jelenti, ahogyan egy adott csoport tagjai problémákat kezelnek, illetve dilemmáikat megoldják. Kroeber és Kluckhohn megközelítése szerint a kultúra explicit vagy implicit viselkedésminták rendszere, amelyeket különböző szimbólumokon keresztül adunk tovább. Clifford Geertz pedig szimbolikus perspektívából írja le a kultúrát, megállapítása szerint a kultúra történelmileg továbbadott jelentések olyan mintázata, amely szimbolikus formákban jelenik meg, és amely révén az emberek kommunikálnak, fenntartják és alakítják az életükkel kapcsolatos tudásukat és viszonyulásait.²¹⁷

Szélesebb értelemben közelítve a kultúra fogalmához, a kultúra magában foglalja egy adott társadalom intézményeit, értékeit, és azokat a tapasztalatokat, amelyek révén a szimbólumok és kulturális kifejezésmódok kialakulnak. Így tehát a kultúra olyan szimbólumok, értékek és gyakorlatok összessége, amely generációkon keresztül hagyományozódik át.²¹⁸ Az emberi kultúra kizárólag társadalmi együttélésben létezik, hiszen a kulturális jelenségek a kommunikáció, interakciók és visszajelzések során formálódnak és maradnak fenn. A kultúra és kommunikáció szorosan összetartozó fogalmak, mivel a kommunikáció a kultúra továbbadásának és fenntartásának alapvető eszköze.

A nemzetközi kultúrakutatásnak négy fő irányzata alakult ki, melyek kialakulását társadalmi, gazdasági, politikai és intellektuális tényezők befolyásolták. Az első irányzat, a monocultural studies, egy-egy nemzet kulturális sajátosságainak leírására és elemzésére fókuszál. A második, a cross-national comparison, két vagy több nemzet kulturális jellemzőinek összehasonlítását végzi. A harmadik irányzat, az intercultural interaction, különböző kultúrák találkozásait vizsgálja. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy mi történik akkor, amikor eltérő kulturális háttérrel rendelkező egyének, csoportok vagy nemzetek kapcsolatba lépnek egymással. Ezen megközelítés egyik központi kutatási

---

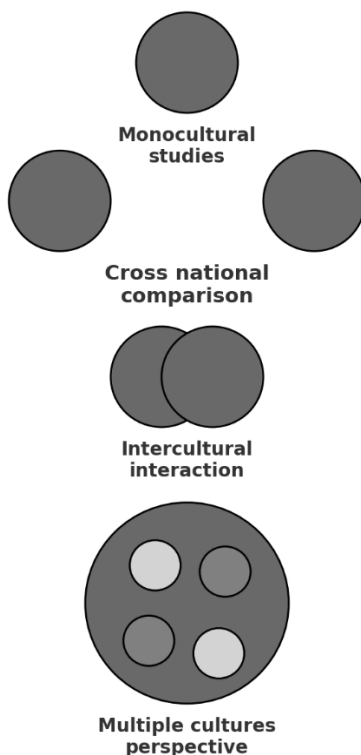
²¹⁵ Tylor, Edward Burnett (1997): A kultúra meghatározása. In: Niedermüller Péter (szerk.): *Kultúra – antropológiai és kultúrakutatói olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 105–108.

²¹⁶ Kroeber, Alfred L. – Kluckhohn, Clyde (1952): *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. Peabody Museum, Cambridge (MA). Elérhető: <https://peabody.harvard.edu/publications/culture-critical-review-concepts-and-definitions>, letöltés ideje: 2025.05.13. cit: Niedermüller Péter (1994): Paradigmák és esélyek – avagy a kulturális antropológia lehetőségei Kelet-Európában. In: Hadas Miklós (szerk.): *A kultúrakutatás esélyei. Replika*, 13–14. sz., 89–129. Elérhető: <https://epa.oszk.hu/01200/01273/00025/pdf/20051101084753.pdf>, letöltés ideje: 2025.05.13.

²¹⁷ Geertz, Clifford (1997): *Az értelmezés hatalma*. Osiris Kiadó, Budapest, 111–112.

²¹⁸ Niedermüller Péter (1994): Paradigmák és esélyek – avagy a kulturális antropológia lehetőségei Kelet-Európában. In: Hadas Miklós (szerk.): *A kultúrakutatás esélyei. Replika*, 13–14. sz., 98–102. Elérhető: <https://epa.oszk.hu/01200/01273/00025/pdf/20051101084753.pdf>, letöltés ideje: 2025.05.13.

területe az egyén kulturális identitásának vizsgálata, hiszen az identitás meghatározó elemei – mint például a származás vagy a nemzetiség – gyakran csak interkulturális helyzetekben válnak láthatóvá.

6. ábra: A nemzetközi kultúrakutatás irányzatai

Forrás: Korpics Márta²¹⁹

A negyedik irányzat, a multiple cultures perspective, azokra a komplex társadalmakra koncentrált, ahol különböző nemzeti, vallási és kulturális identitású emberek élnek együtt, és ilyen összetételű szervezetekben dolgoznak.²²⁰

A kultúra alapvetően meghatározza a társadalmi és gazdasági folyamatokat, és annak ellenére, hogy gyakran háttérbe szorul más szempontokhoz képest, hatása átfogó és mélyreható. Ez a megközelítés összhangban áll több neves gondolkodó és elméletalkotó munkájával, akik hangsúlyozták a kultúra gazdasági és társadalmi jelentőségét. Edward Said munkássága, különösen az *Orientalism*, rávilágít arra, hogy a kulturális reprezentációk és intézmények hogyan alakítják a társadalmi és politikai struktúrákat. A kultúra az identitás formálása mellett a hatalmi és gazdasági viszonyok alakításában is szerepet játszik.²²¹ Ez az értelmezés különösen releváns a kulturális szervezetek és intézmények támogatási rendszerének vizsgálatában. Geert Hofstede szociálpszichológus Kroeber és

²¹⁹ Korpics Márta (2011): *Az interkulturális kommunikáció*. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pécs. ábra: Elérhető: https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/interkult_komm/7_mellklet_1.html, letöltés ideje: 2025.05.13.

²²⁰ Korpics Márta (2011): *Az interkulturális kommunikáció*. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pécs. Elérhető: https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/interkult_komm/7_mellklet_1.html, letöltés ideje: 2025.05.13.

²²¹ Said, Edward W. (1978): *Orientalism*. Pantheon Books, New York, 264–322.

Kluckhohn definícióját szintetizálva hozta létre saját fogalmát, szerinte „a kultúra kollektív szellemi beprogramozás, amely emberek egy csoportját vagy kategóriáját megkülönbözteti egy másiktól”.²²²

A kultúra valójában különböző rétegekből áll, amelyet szoktak az úgynevezett hagymamodellel is ábrázolni. A Hofstede által leírt, egymásra boruló kultúrarétegek (belülről kifelé haladva) az értékek, a rítusok, a hősök és a szimbólumok. Az adott kultúra belső magját az értékek alkotják, ami gyakran még a kultúra hordozói számára sem tudatos ismeret, alapvetően egy általánosan elfogadott jó–rossz, helyes–helytelen ellentétpár. Az értékeket a társadalmi szempontból fontos viselkedési formák, magatartásminták (pl. üdvözlési formák: kalap megemelése, kézfogás, kézcsók, hölgyek előre engedése, étkezési szokások, koccintáskori szemkontaktus, vallásgyakorlás módjai, temetkezési szokások stb.) rétege, vagyis a rítusok követik. Az értékeinket és rítusainkat a képzelt vagy valós hőseink veszik körül, akik szintén nagyra becsült (erkölcsi) tulajdonságokkal rendelkeznek, és megszemélyesítik az adott kultúra értékeit, ilyenek a katolikus szentek és boldogok vagy a történelmi személyek.

A legkülső kultúraréteget a szimbólumok jelentik, amik közé sajátos jelentéssel bíró, ám gyorsan változó szavak, tárgyak (pl. zászlók, építészet), gesztusok (pl. az igen bólintása), státusszimbólumok, képek (vagy akár a hajviselet) tartozhatnak.²²³ Az egyes kultúrák szimbólumai lehetnek egymásra a legnagyobb (kölcson)hatással. Látható, hogy az egyes meghatározásokban a szimbólum, a minta, a hagyomány, a jog, a művészeti termék és az érték visszatérő elemek. A kultúra összetevői között találhatunk szellemi, tárgyi és normatív elemeket. A kultúra tárgyi elemei közé tartozhatnak egyebek mellett az irodalmi, a zenei, a képzőművészeti, a filmművészeti vagy az építészeti alkotások, lényegében tehát a szerzői művek, a normatív elemek közé pedig különböző viselkedési minták vagy (jog)szabályok.

A kultúra értelmezésére nemzetközi egyezményekben is találni példát. A Párizsban 2005. október 20-án elfogadott UNESCO-egyezmény (a továbbiakban: UNESCO-egyezmény) nem tartalmaz saját kultúradefiníciót, hanem a kultúrát adottnak veszi, és különböző egyéb fogalmak, így – többek között – a kulturális sokszínűség, a kulturális tartalom, a kulturális kifejezések vagy a kulturális tevékenységek, áruk és szolgáltatások meghatározásából lehet következtetni magára a kultúrára. Az UNESCO több dokumentumban rámutat arra, hogy a kultúra az identitás és a társadalmi kohézió mellett gazdasági értékkel is rendelkezik. Az UNESCO értelmezésében a kultúra és a fenntartható fejlődés egymást erősítő tényezők, amelyek a közösségi jólét alakulásával szoros összefüggésben állnak. Az egyezmény szerint a „kulturális kifejezések” azok a kifejezések, amelyek az egyének, a csoportok és a társadalmak kreativitásának az eredményei, és amelyek kulturális tartalmat

---

²²² Hofstede, Geert (2001): *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. Sage Publications, Thousand Oaks (CA), 9–10.

²²³ Hofstede, Geert (2001): *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. Sage Publications, Thousand Oaks (CA), 10.

hordoznak. A „kulturális tartalom” a szimbolikus jelentésre, a művészi dimenzióra és a kulturális értékekre vonatkozik, amelyek kulturális azonosságtudatból erednek, vagy azt fejezik ki. Az egyezmény az egyes szerződő felek részére továbbra is fenntartja szuverén jogukat arra, hogy megfogalmazzák és megvalósítsák kulturális politikájukat. Az egyezmény kulturális politikák és intézkedések alatt azokat a kultúrával kapcsolatos, helyi, nemzeti, regionális vagy nemzetközi szintű politikákat és intézkedéseket érti, amelyek magára a kultúrára irányulnak, vagy céljuk, hogy közvetlen hatást fejtsenek ki az egyének, csoportok vagy társadalmak kulturális kifejezéseire, beleértve a kulturális tevékenységek, áruk és szolgáltatások megteremtésére, előállítására, terjesztésére és elosztására, valamint az ezekhez való hozzáférésre gyakorolt hatást.

A kultúra fogalmának és elméleti modelljeinek bemutatása meghatározza a dolgozat további elemzési keretét. A különböző meghatározások és értelmezések rámutattak arra, hogy a kultúra nem redukálható egyetlen dimenzióra: egyszerre jelenti az értékek és normák rendszerét, a közösségi gyakorlatokban megnyilvánuló szimbólumokat, valamint azokat az intézményi és társadalmi kereteket, amelyekben az identitás formálódik és fennmarad.

E keret különösen releváns az erdélyi magyar civil szervezetek vizsgálatában, hiszen ezek a szervezetek a kulturális identitás fenntartásának és a közösségi kohézió erősítésének kiemelt hordozói és felelősei. A kultúra rétegeinek (értékek, rítusok, hősök, szimbólumok) elemzése lehetővé teszi, hogy a szervezetek és önkormányzatok együttműködését ne csupán adminisztratív vagy szervezeti szinten, hanem kulturális és szimbolikus jelentésükben is értelmezzem.

A dolgozatban e fogalmi keretet több szinten alkalmazzuk: a kulturális szervezetek tevékenységeinek értelmezése során vizsgálom, miként szolgálják az identitás megőrzését és az intergenerációs tudásátadást; a kulturális programok és fesztiválok elemzésében a szimbolikus reprezentáció és a közösségi részvétel összefüggéseit emelem ki; az önkormányzatokkal való együttműködés kontextusában pedig azt mutatom be, hogy a kulturális erőforrások miként válhatnak a társadalmi és politikai viszonyok alakító tényezőivé.

4.1. Erdélyi magyar kulturális szervezetek

A kultúra gazdasági és társadalmi szerepének értelmezéséhez elengedhetetlen a kulturális tőke és a társadalmi tőke összefüggéseinek vizsgálata. A társadalmi kapcsolatok, a közösségi hálózatok és a civil társadalom szervezettsége meghatározó tényezők abban, hogy egy adott közösség miként képes megőrizni és tovább örökíteni kulturális értékeit. A társadalmi tőke a gazdasági sikerességen túl a kulturális intézmények működéséhez és a közösségek önszerveződő képességéhez is szorosan kapcsolódik.

Az anyanyelvhasználat és az anyanyelvi kultúra a kisebbségi magyar közösségek fennmaradásának lételeme. Miként korábban már volt szó róla, Brubaker szerint egy kisebbségi közösség

hármask politikai erőterében található: hatnak rá annak az államnak a hatalmi intézményei, ahol él, továbbá léte függ az anyaország politikai szerepvállalásaitól, illetve nem utolsósorban függ saját kisebbségi közösségének politikai képviseletétől.²²⁴ A magyarság jogállását meghatározza az állam, estünkben egy nemzetiesítő állam politikája, a kisebbségi jogvédelem központi eleme a diszkrimináció tilalma, illetve bizonyos alkotmányos jogok.²²⁵ Külön kisebbségi törvény nem létezik.²²⁶ Alapvetően fontossá válik az anyanyelv használatának és a kultúrához való hozzáférésnek a léte és minelése.

Az előző alfejezetben láthattuk, hogy a kultúra meghatározása hosszú történeti fejlődésen ment keresztül, és a különböző tudományos megközelítések – az antropológiai, szociológiai és szimbolikus értelmezések – eltérő hangsúlyokkal járultak hozzá a fogalom gazdagodásához. Ezek az elméleti alapok adják a keretet annak vizsgálatához, miként befolyásolja a kultúra a társadalmi folyamatokat és a közösségek működését.

A kulturális tőke definiálását sokan nem tekintik szükségesnek, mintha a fogalom önmagáért beszélne. A legtöbbet hivatkozott szerző, maga Bourdieu sem fejti ki részletesen. Viszont figyelemre méltó Blaskó Zsuzsa értelmezése, aki „a társadalom uralkodó csoportjainak körében elfogadott, sőt elvárt attitűdöket és magatartásformákat nevezi” kulturális tőkének, olyan értékek, „amelyek a megfelelő modorban, stílusban, a jó ízlésben, a nyelvhez való viszonyban, speciális készségekben, képességekben és jártasságokban nyilvánulnak meg”.²²⁷ Blaskó Zsuzsa meghatározása így nem ellentmond Bourdieu elméletének, hanem annak egy lehetséges értelmezését és gyakorlati kifejeződését hangsúlyozza: a kulturális tőke mindazokban a társadalmi elvárásokban és viselkedésformákban jelenik meg, amelyek a társadalmi pozíciók megszerzését és megtartását segítik.

Pierre Bourdieu elméletében²²⁸ a „kulturális tőke” fogalma központi szerepet játszik. Értelmezésében a kultúra szimbolikus értéke mellett a társadalmi és gazdasági pozíciók alakulásában is meghatározó tényező. A kulturális tőke – például az oktatás, a művészeti ismeretek vagy a nyelvi készségek – felhalmozása hozzájárulhat egyéni és csoportszintű sikerességhez, valamint fenntarthatja a társadalmi hierarchiákat. Ez különösen igaz a kulturális intézményekre, amelyek a társadalmi kohézió fenntartásának és az értékteremtésnek kulcsszereplői. Egyik fontos megállapítása, hogy a kultúra alapvetően befolyásolja a társadalom és a gazdaság működését. Ez akkor is igaz, ha sokak számára a kultúra elsősorban úgy reprezentálódik, mint ami nélkül a gazdaság működőképessége továbbra is

²²⁴ Brubaker, Rogers (2002): Az asszimiláció visszatérése? *Regio*, 2002/1.

²²⁵ A vonatkozó törvényes szabályozás alapja a 137/2000-as Sürgősségi Kormányrendelet, ezt kiegészítették és módosították több alkalommal (48/2002-es törvény, majd a 27/2004-as és a 324/2006-es törvények).

²²⁶ Chiriță, Radu – Săndescu, Anca (2006): *Analiza actelor normative privind drepturile minorităților naționale în România*. Elérhető: <http://www.edrc.ro/docs/docs/politici/031-166.pdf>, letöltés ideje: 2026.01.02.

²²⁷ Blaskó Zsuzsa: *Kulturális tőke és társadalmi reprodukció*. Elérhető: <https://szociologia.hu/dynamic/9803blasko.htm>, letöltés ideje: 2025.09.04.

²²⁸ Bourdieu, Pierre (1986): *The Forms of Capital*. In: Richardson, J. (szerk.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood Press, New York, 241–258.

fenntartható. Ennek a szemléletnek is köszönhető, hogy a nehezebb helyzetbe került államok az első között vonják meg a támogatást a kulturális szervezetektől, intézményektől. Ezért szükséges tisztázni az alapokat, tehát azt, hogy mi is a kultúra, és mit jelent a társadalom és a gazdaság működése szempontjából. Ehhez már kapcsolhatjuk azt az intézményrendszert, ami segíti a kultúra, a kulturális értékek megőrzését, megjelenítését, és lehetővé teszi a társadalmi és gazdasági folyamatokban az elhelyezését.

A kultúrának az eddigieket meghaladó értelmezése a kultúrát humán tőkének tekinti. Ebben az esetben egy olyan képességpotenciálról beszélünk, amely bizonyos tekintetben egy adott agglomeráció adottságának tekinthető, fejlesztésére hosszabb távú beruházások szükségesek. Somogyi és szerzőtársait idézve: „egy nemzet emberitőke-beruházásainak gyümölcse, mint képességpotenciál áll rendelkezésre. Jelentős hiba lenne, ha kizárólagosan az oktatásra, kutatásra, egészségügyre és migrációra fordított összegekre vezetnénk vissza egy társadalom termelési teljesítményét. Annyi viszont bizonyosan állítható, hogy az emberitőke-modellek által számontartott képességpotenciál – még ha bizonyos fenntartásokat hangsúlyozunk is – és egy nemzet gazdasági sikerei között nagyon szoros az összefüggés.”²²⁹ Érdemes lehet tehát megvizsgálni, milyen minőségű képességpotenciál áll rendelkezésre egy adott földrajzi területen.

A romániai (erdélyi) kulturális-közművelődési életéről való diskurzus feltételezi néhány fogalom tisztázását. Mindenekelőtt, bár a kultúra/kulturális és közművelődés/közművelődési fogalmakat a kisebbségi magyar nyelvhasználatban (is) megkülönböztetjük, a román nyelvhasználat nem tesz különbséget. Így némelykor ez a két fogalom közelíthet egymáshoz, esetleg összemosódhat. Mindazonáltal a dolgozat igyekszik külön kezelni őket, vagy esetleg kapcsolt fogalmakként.

A magyar kulturális-közművelődési élet értelemszerűen Románia Kárpát-medencei részére koncentrálódik, de magyarok élnek a Kárpát-kanyaron túl is, népesebb számban Bákó megyében (csángók), illetve Bukarestben. Az ő tevékenységük kulturális-közművelődési szempontból is jelentős az ország magyar lakossága tekintetében, ilyenformán tehát az erdélyi, illetve romániai magyar kulturális-közművelődési élet tárgyalásakor a kutatás során a két szó szinonimaként használandó, azonos jelentéssel. Ugyanakkor fontos megjegyeznünk, hogy Erdély alatt mindennapi szóhasználatban (ha csak nincsen külön kiemelve, hogy a történelmi Erdélyről, vagy belső Erdélyről van szó) a politikai Erdély értendő, vagyis az a teljes terület, amelyet a trianoni békeszerződés, illetve később az 1947-es párizsi békeszerződés Romániának ítélt. Ez a mai közigazgatási rend szerint Arad, Beszterce-Naszód, Bihar, Brassó, Fehér, Hargita, Hunyad, Kolozs, Kovászna, Krassó-Szörény, Máramaros, Maros, Szatmár, Szeben, Szilágy, Temes megyéket öleli fel. A politikai Erdély tehát magába foglalja Máramarost, a Partiumot és a történelmi Bánság keleti, Romániához tartozó részét is.

---

²²⁹ Somogyi Katalin – Józsa, László – Somogyi Ferenc (2011): *A magyar emberitőke-állomány állapota*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 92.

Végül tisztázandó a szórvány fogalma, amelyet irodalmi képekkel írnak le sokan, de létezik társadalomtudományi értelmezés is, és ami jelen kérdéskör tárgyalásakor számos alkalommal felmerül. Főként azért fontos az említett fogalom tisztázása, mivel a szervezeti kérdőívet kitöltők nagy százalékban szórványban működő szervezetek. Nemzetközi szóhasználatban a diaszpóra kifejezés használatos, amely a magyar szakirodalom szerint különbözik a szórványtól. A diaszpórát választó elhagyta szülőföldjét, kilépett abból a kulturális körből, amelybe beleszületett. Ezt jelzi a kifejezés: szétszórattott. Új környezetében új nyelvet, más kultúrát, más szokásrendszert kell megtanulnia, de legalábbis elfogadnia. A szórvány olyan léthelyzet, amikor az ősei földjén élő egyén körül a világ megváltozott, más a domináns nyelv, más a kultúra, a szokások – miközben ő helyben maradt. Helyzete hasonlít a diaszpórát választóéhoz, de alapvető a különbség: a változást nem egyéni döntés, hanem társadalmi folyamat eredménye. A magyar őshonos kisebbségekre, ha nem tömbben vagy fronthelyzetben (lásd a következő bekezdést) élnek, a szórvány megnevezést használjuk. A kérdésről mások mellett dr. Bodó Barna politológus, szórványkutató, valamint Vetési László szociográfus, szórványkutató értekeztek részletesen²³⁰. Bodó Barna²³¹ értelmezésében szórványban, mivel azonoságtudatának néhány – lényeges – eleme különbözik a többségi környezetétől, az egyén nem a kulturálisan egységes közeg biztosította természetességgel kapcsolódik be a helyi közösség életébe, hiányzik a más esetekben eleve adott biztos referencia. A kapcsolat-szegénység, a dominánstól eltérő kulturális meghatározottság okán a szórványban élők számára értelmezési kettősség lép fel, a másság kiiktathatatlan társadalmi (strukturális) nyomásként nyilvánul meg, amire a válasz *tudatos vállalást* feltételez. A kisebbségi mivolt tudatos vállalása nélkül az egyén kilép vagy kikopik abból a nyelvi-kulturális közegből, amelybe születése által került.²³² Szórványban ekként a kapcsolatok természetessége helyébe a sajátos jegyek és helyzet tudatos vállalása lép – ha az egyén az anyanyelvben való megmaradást választja.²³³

A szórvány köthető demográfiai helyzetéhez is. Bár nincs egységes álláspont, demográfiai szempontból a szórvány a helyi népességnek kevesebb, mint 20%-át képezi, és a szórvány jellege szerint ez csökkenhet egészen a nemlétig. A 20–50% közötti magyar lakosságarányú vidékeken fronthelyzetről, stabilan 50% fölött tömbmagyarságról beszélünk. A fogalmak különválasztása azért is lényeges, mert a kulturális-közművelődési élet tekintetében is jelentősen eltérnek egymástól a különböző etnikai arányokkal rendelkező régiók. Így a dolgozat folyamán különbséget teszek a tömbmagyarság, és a fronthelyzetben, valamint szórványban élő romániai magyarság helyzete, lehetőségei, tevékenységei között.

---

²³⁰ Vetési, László (2000): Szórványstratégia – nemzetstratégia. In: *Magyar Kisebbség*, 6(2).

²³¹ Bodó Barna (2014): Szórványról – másként. In: *Korunk*, 25(6), 6–23.

²³² Kiss Tamás (2012): Demográfiai körkép. A kisebbségi magyar közösségek helyzete a Kárpát-medencében. *Educatio*, 21(1).

²³³ Bodó Barna (2011): *Szórványstratégia*. Gordian Kiadó, Temesvár, 41–58.

Magyar házakról beszélhetünk intézményként, illetve fizikai térként.^{234 235} A szórványterületeken a magyar házak különleges szerepet játszanak. Ezek a szervezetek a saját településük mellett a környező régiók kulturális életének koordinációjában is szerepet vállalnak. Működésük a közösségi élet szervezésében fontos tényezőként jelenik meg.

Erdélyben a szórványok elsősorban a magyar tömböktől távolabb eső területeken helyezkednek el, különösen Dél-Erdélyben és a Bánságban. Ezeken a területeken a magyar népesség aránya általában 20% alatti, és számos esetben „mikroszórványok” formájában fordulnak elő, ahol a magyar lakosság csupán néhány főt számlál. Az ilyen települések gyakran kulturálisan és társadalmilag elszigeteltek, intézményi ellátottságuk hiányos, és a magyar nyelvhasználat is fokozatosan háttérbe szorul felszámolásra kerül. Demográfiai szempontból a szórványközösségek helyzete aggasztó. Az asszimiláció és az elvándorlás további csökkenéshez vezet, ugyanakkor a belső migráció és a vegyes házasságok némi újratermelődést eredményezhetnek. Az erdélyi szórványok lélekszáma és számaránya az utóbbi évtizedekben folyamatosan csökkent, ami a magyar közösségek egyre nagyobb társadalmi térvészteséhez vezet.²³⁶

Ezek után térjünk rá az intézményi világ bemutatására. Romániában kulturális közintézmények a vidéki kultúrotthonok, művelődési házak, népi(szabad)egyetemek, kulturális központok, hagyományőrzési központok, művészeti iskolák és felnőttképző központok. A kulturális közintézmények működését a Kulturális Minisztérium felügyeli, amely országos szinten kidolgozza a kulturális politikákat, irányelveket, és biztosítja az állami támogatásokat.

A kulturális intézmények fenntartása és felügyelete Romániában több szinten valósul meg, és nem írható le egyszerűen a helyi és megyei önkormányzatok kizárólagos felelősségeként. A megyei tanácsok feladata a megyei kulturális intézmények (például múzeumok, kulturális központok) működtetésének biztosítása, míg a városok és municípiumok saját kulturális stratégiákat dolgoznak ki, amelyek igazodnak a megyei és országos irányelvekhez. Ugyanakkor számos esetben az intézmények fenntartása több szereplő között oszlik meg, illetve külön megállapodások alapján történik.

Temesváron például az opera és a román színház országos intézménynek minősül, ezért közvetlenül a kulturális minisztérium felügyelete alá tartozik. Ezzel szemben a magyar és a német színház, valamint a filharmónia a városháza fenntartásában működik, míg a múzeumok a megyei tanács hatáskörébe tartoznak. Brassóban a román színház fenntartója a város, míg Nagyváradon a színházak a megye fennhatósága alá tartoznak. Ezek a példák jól mutatják, hogy a kulturális intézmények

---

²³⁴ Lásd: Civil szervezetek száma, annak változásai fejezet

²³⁵ Bodó Barna (2023): Milyen ház a magyar ház? In: *Mindenki Kalendáriuma 2023. Helytörténeti Évkönyv*. Temesvár, 133–175.

²³⁶ Tátrai Patrik (2017): A Kárpát-medencei magyar szórványok településszerkezete és főbb demográfiai jellemzői. *Kisebbségi Szemle*, 2017/1. Elérhető: <https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/2019/05/2017Tatrai.pdf>, letöltés ideje: 2025.01.14.

irányítása és finanszírozása többszereplős rendszerben zajlik, amelyben az állami, megyei és helyi szintek együttműködése nélkülözhetetlen.

Az intézmények fő célja változatlanul a művészeti és kulturális szolgáltatások biztosítása, a hagyományok megőrzése és közvetítése, valamint a közösségi kulturális élet gazdagítása. Finanszírozásuk összetett: állami támogatásokból, helyi önkormányzati forrásokból, saját bevételekből, valamint hazai és nemzetközi pályázati forrásokból tevődik össze. Az állami támogatás elsősorban a működési költségek fedezésére szolgál, míg a pályázati források lehetőséget nyújtanak az intézmények fejlesztésére, infrastrukturális beruházásokra és új kulturális projektek megvalósítására. A saját bevételek rendezvények, tanfolyamok, képzések, illetve kulturális termékek értékesítése révén egészítik ki a fenntartói forrásokat, továbbá jelentős szerepet játszanak a támogatások és adományok is.

A Kulturális Minisztérium fontos szerepet játszik a kulturális örökség védelmében és a kulturális intézmények működésének koordinálásában. Kiemelt célja a kortárs művészetek támogatása, a nemzeti kisebbségek kultúrájának megőrzése és a kulturális oktatás fejlesztése. A minisztérium ösztönzi a művészetek fejlesztését, támogatja a kulturális turizmust és biztosítja a hátrányos helyzetű térségek kulturális nevelését és hozzáférését a kulturális szolgáltatásokhoz.²³⁷

A fentiek alapján megállapítható, hogy egy régió kulturális intézményrendszerének működése a kulturális élet mellett gazdasági és társadalmi hatásai miatt is vizsgálatra érdemes. Az intézmények – legyen szó színházakról, múzeumokról, könyvtárakról vagy kulturális központokról – egyszerre őrzik a közösség kulturális örökségét, és nyújtanak modern szolgáltatásokat. Bár a kulturális szférában egyre gyakrabban jelennek meg magán gazdasági szereplők (pl. fesztiválszervező cégek, kreatív iparági vállalkozások), ezek működésük során sokszor az intézmények infrastruktúrájára és szakmai bázisára támaszkodnak.

A kulturális intézményrendszer a közösségi identitás és a kulturális értékek közvetítése mellett gazdasági szempontból is jelentős szerepet tölt be: turisztikai vonzerőt teremt, munkahelyeket biztosít, és multiplikátor hatásán keresztül hozzájárul a régió gazdasági teljesítményéhez. Ennek megfelelően a kulturális intézmények vizsgálata a térségi fejlődési folyamatok és a jövőbeli társadalmi változások értelmezésének fontos indikátora lehet.

---

²³⁷ Bartalis Izabella – Salló Szilárd – Miklósi Márta (2021): A kultúra jogi szabályozása és igazgatási rendszere Romániában és Magyarországon. *Kulturális Szemle*, 21. évf., 2. sz., Nemzetközi kitekintés, 8–15.

5. Az önkormányzatok – kormányzás helyi szinten (kormányzat, kormányzás, a sokszereplős döntéshozatal)

Romániában a helyi/települési közigazgatás²³⁸ választott képviselői testületből (döntéshozatal) és polgármesteri hivatalból (végrehajtás) áll, akik felelősek a helyi közösségek irányításáért és a helyi szükségletek kielégítéséért felelnek.²³⁹ Szervezeti szempontból két szinten működik: települési és megyei szint.

Az első közigazgatási törvény az 1991 évi 69-es törvény, ezt egészítette ki a szintén 1991-es, 70 sz. helyi választási törvény. Időrendben, természetesen újabb jogszabályok, kiegészítések jelentek meg (215/2001, 351/2001, 286/2006, OUG 57/2019)²⁴⁰ Romániában a területrendezés és a közigazgatás terén. Megjelentek a zonális területrendezés jogszabályai (például a 350/2001-es törvényt a 289/2006-os törvény módosította és egészítette ki). A helyi közigazgatási törvényt is többször módosították, kialakítva a helyi igazgatási autonómia és a közigazgatási hatóságok szervezésének és működésének általános rendszerét.²⁴¹

A helyi közigazgatási hatóságok felelőssége kiemelkedő a közösségek számára nyújtott szociális és kulturális szolgáltatások biztosításában. A kultúra helyi szinten is releváns tényezőként jelenik meg a közösségi identitás alakulásában. Éppen ezért az önkormányzatok feladatkörében szükségszerűen helyet kapnak ezek a szolgáltatások is – a klasszikus közfeladatok (infrastruktúra, közlekedés, köztisztaság, távfűtés, alapvető egészségügyi ellátás) mellett. A közszolgáltatások működését általános elvek szabályozzák, amelyek közül különösen fontos az egyenlőség elve: minden érintett személy jogosult arra, hogy megkülönböztetés nélkül hozzáférjen a szükségletei kielégítéséhez. Bár ez elméletben vonzó elv, a gyakorlatban teljes körű megvalósítása nehézségekbe ütközik. A kisebbségi közösségek esetében például az anyanyelv használata sokszor nem biztosítható, ha a helyi intézményekben hiányzik a szükséges nyelvtudás.²⁴² Amennyiben egy településen a kisebbség számaránya alacsony, gyakran nem szerveződnek anyanyelvi kulturális programok sem, mivel az

---

²³⁸ Alapvető különbség létezik az önkormányzat és a helyi közigazgatás között annak ellenére, hogy a feladatok és az eszközöket illetően nagy a hasonlóság. Az önkormányzat egy helyi közösség önzigazgatása – ha egy kis falu közössége Magyarországon úgy dönt, hogy önkormányzatot hoz létre, a szabad társuláshoz való jog alapján megteheti. Vagyis ez kollektív jog. Romániában nincs ilyen jog, a településeket törvény hozza létre, s a vonatkozó településen/területen élők közügyeit intézi a helyi közigazgatás. Tehát alkotmányos és ugyanakkor elvi különbség van – a román jog települések vonatkozásában nem ismeri az önkormányzást, autonómiával az alkotmány szerint csak az egyházak és az egyetemek rendelkeznek.

²³⁹ Románia Alkotmánya (1991, módosítva 2003-ban).

²⁴⁰ Portal Legislativ – jogszabály-adatbázis. Elérhető: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/29780>, letöltés ideje: 2025.03.17.

²⁴¹ Plan de amenajare. Elérhető: <https://www.ces.ro/newlib/PDF/proiecte/2018/plx-387-modif-L-351-Plan-amenajare-2018.pdf>, letöltés ideje: 2025.03.17.

²⁴² A szakirodalomban és civil jelentésekben dokumentáltak olyan eseteket, amikor idős betegek az államnyelv hiányos ismerete miatt nem jutottak megfelelő egészségügyi ellátáshoz.

önkormányzat nem tudja vagy nem kívánja ezt vállalni – amit a helyi közösségek többnyire kénytelenek tudomásul venni.

Fontos megemlíteni a helyi közigazgatási feladatok ellátása kapcsán, hogy sok esetben – különösen a szórványban – a kisebbségi civil szervezetek az önkormányzatoktól vállalnak át kulturális közfeladatokat.²⁴³ Ez az átvállalás azonban ritkán történik formális, jogilag rögzített keretek között. Többnyire informális együttműködésről van szó, amely személyes kapcsolatokon, közösségi igényeken és kölcsönös bizalmon alapul. Például kulturális rendezvények, oktatási vagy szociális programok megszervezését a civil szervezetek gyakran helyettesítik vagy egészítik ki az önkormányzat hiányzó kapacitásait. E gyakorlat sajátossága, hogy bár nincs mögötte hivatalos szerződés vagy partnerségi keret, a közösségi működés szempontjából mégis létfontosságú, hiszen hozzájárul a helyi identitás fenntartásához és a közszolgáltatások pótlásához.

A romániai helyi közigazgatás működése több európai ország gyakorlatához hasonló, de sajátosságokkal is bír. A helyi közösségeket érintő határozatokat a helyi tanács hozza meg, amely testületként a helyi döntéshozó. A polgármester szerepe ebben a folyamatban elsősorban a javaslattevél és az előterjesztések benyújtása, valamint a tanács által elfogadott döntések végrehajtása. Bár a polgármester meghatározó politikai és adminisztratív szereplő, a döntéshozatalban szavazati joggal nem rendelkezik. A helyi tanácsokat négyévente választják, és ezek a testületek felelősek a helyi költségvetés elfogadásáért, a helyi fejlesztési stratégiák kialakításáért és a közszolgáltatások felügyeletéért. Emellett a döntéshozatal előkészítésében részt vesznek/vehetnek az állampolgárok is a nyilvános konzultációk és közmeghallgatások révén. Az ilyen részvételi folyamatok célja, hogy biztosítsák a döntések átláthatóságát és a polgárok aktív részvételét és bevonását a döntéshozásba.²⁴⁴

Romániában a helyi közigazgatás számos kihívással néz szembe. Az egyik legjelentősebb probléma, hogy a rendelkezésükre álló pénzügyi források korlátozottak, ez gyakran akadályozza a helyi fejlesztési projektek megvalósítását. A korrupció, továbbá az átláthatóság hiánya szintén komoly gondot jelent, és negatívan hat a közszolgáltatások minőségére és hatékonyságára, illetve különböző helyi közigazgatási pályázatok források lehívására.²⁴⁵

A helyi kormányzás kihívásai a döntéshozatali folyamatok és az átláthatóság kérdései mellett a helyi erőforrások felhasználásával és azok hatékony kezelésével is összefüggnek. A helyhatóságok szintjén a döntéshozóknak gondoskodniuk kell arról, hogy a helyi erőforrások hatékonyan

---

²⁴³ A helyi kultúrát illetően a többségi nyelven van intézményes kínálat, míg a kisebbségi nyelveken elérhető kulturális lehetőségek szórványban hiányosak, és jellemzően civil kezdeményezések révén valósulnak meg. Lásd: Kardos Gábor (2022): A kisebbségi nyelvi jogok szükségessége: néhány elméleti és nemzetközi jogi megfontolás. *Magyar Tudomány*, 183(6), 759–770.

²⁴⁴ Transparency International Romania (2021): *Local Government Integrity Index*. Elérhető: <https://www.transparency.org/en/countries/romania>, letöltés ideje: 2025.02.06.

²⁴⁵ Profiroiu, Cristina Mihaela – Hîrtea, Călin Emilian (2024): Toward a New Public Administration Model in Romania: The Challenges of Designing Coherent Public Administration Reforms. *Journal of Policy Studies*, 39(3).

hasznosuljanak, és a közszolgáltatások minősége magas szinten maradjon. Ennek érdekében bizonyos feladatokat átruházhatnak az általuk, vagy tőlük független módon létrehozott civil szervezeteknek.

A sikeres helyi kormányzás érdekében az előbbiek mellett szükség van a helyi hatalom és az állami szervek közötti együttműködésre, valamint a helyi és nemzetközi kapcsolatok kiépítésére is. Fontos kiemelni a feladatmegosztás szerepét is, amely meghatározza, hogy az önkormányzatok milyen területeken vállalnak közvetlen felelősséget, és milyen feladatokat ruháznak át más intézményekre vagy szervezetekre. Ez a kérdés különösen égető a kisebbségi településeken, ahol az erőforrások és a képviselőlet lehetőségei korlátozottabbak, így a helyi érdekek érvényesítése is nehezebb lehet.

Az Európai Unió tagságának köszönhetően Románia jelentős pénzügyi forrásokhoz jut az európai strukturális és kohéziós alapokból. Ezek az EU-s források hozzájárulnak a helyi infrastruktúra fejlesztésében, a közszolgáltatások minőségének javításában, valamint a civil szervezetek támogatásában. A döntéshozóknak meg kell tanulniuk hatékonyan felhasználni ezeket az EU-s forrásokat, és biztosítaniuk kell, hogy a finanszírozott projektek hosszú távon fenntarthatóak és eredményesek legyenek. Ez a pénzügyi tervezés és a projektmenedzsment mellett az átláthatóság és az elszámoltathatóság biztosítása terén is kihívást jelent.²⁴⁶

Mindemellett a helyi kormányzás és a civil szervezetek az elmúlt évtizedekben számos új és nehezen kezelhető kihívással szembesültek, amelyek közül kiemelkednek a migráció²⁴⁷, a gazdasági globalizáció, a digitalizáció, az éghajlatváltozás és az ökológiai átmenet. Ezek a kihívások alapvetően megváltoztatják a helyi kormányzás módszereit és stratégiáit, az új problémákra megoldásokat kell találni. A kihívásokra adott helyi válaszok számos formát ölthetnek. Van ország, ahol szükség van a helyi kormányzati struktúrák átalakítására, hogy azok jobban alkalmazkodjanak a változó körülményekhez, ami magában foglalhatja az erőforrások hatékonyabb elosztását és a döntéshozatali folyamatok decentralizálását. Az önkormányzatok közötti együttműködés, valamint az Európai Unióval való kooperáció javíthatja a helyi kormányzatok képességeit a kihívások kezelésében. Az állampolgárok bevonása a döntéshozatalba növeli a helyi kormányzatok legitimitását és hatékonyságát, különösen a területrendezés és a közszolgáltatások terén.²⁴⁸

Az egyre összetettebb társadalmi és gazdasági kihívások kezelése során a helyi kormányzás alkalmazkodóképessége mellett a jogi és technológiai feltételek is meghatározó szerepet játszanak.

²⁴⁶ European Commission (2020): *European Structural and Investment Funds: Romania*. Elérhető: https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/funding-management-mode/2014-2020-european-structural-and-investment-funds_en, letöltés ideje: 2025.07.15.

²⁴⁷ Hivatalos adatok szerint 4 milliót meghaladja a külföldön dolgozó román állampolgárok száma – akik közül sokan családjukat is kiköltöztették. Forrás: OECD (2019): *Talent Abroad: A Review of Romanian Emigrants*. Elérhető: <https://www.oecd.org>, letöltés ideje: 2024.09.24.

²⁴⁸ Silva, Carlos Nunes (szerk.) (2020): *Contemporary Trends in Local Governance. Reform, Cooperation and Citizen Participation*. Springer, Lisbon, 280–282.

A digitalizáció és a jogi szabályozások korszerűsítése fontos szerepet játszanak a helyi és civil szektor megerősítésében, hiszen ezek lehetővé teszik a hatékonyabb működést, az átláthatóbb döntéshozatalt és az erőforrások jobb felhasználását. Ahhoz, hogy a helyi kormányzás képes legyen megfelelni a globális és lokális változásoknak, elengedhetetlen az innováció és a jogi környezet folyamatos fejlesztése. A jogi keretek korszerűsítésén túl fontos kérdés a digitális technológiák felhasználása. A digitalizáció lehetővé teszi a szervezetek számára, hogy hatékonyabban kommunikáljanak a tagjaikkal és a közösségekkel, eredményesebbé váljanak az adománygyűjtésben és a pénzügyi számvitelben, valamint hatékonyabban kezeljék az adatokat és az információkat.²⁴⁹

Romániában is visszatérő kérdés a közigazgatási reform szükségessége, amely lassan két évtizede napirenden van. Csakhogy a reformviták elsősorban a területi felosztásra fókuszálnak, nem pedig a szervezetek működésére vagy a digitális átállásra. A közigazgatási rendszert az elmúlt évtizedekben számos kihívás érte, különösen a decentralizáció és a regionalizáció területén. Az ország történelmi régiói – például Erdély, Partium, Bánság, Havasalföld és Moldva – fontos szerepet játszanak a közigazgatási reformok tervezésében. Jelenleg nyolc fejlesztési régió létezik, amelyek 1997-ben jöttek létre az Európai Unió elvárásainak megfelelően. Ezek nem közigazgatási egységek, hanem statisztikai célokat szolgálnak, elsősorban az uniós források hatékony felhasználására. Bár a 2013-as Ponta-kormány elindított néhány reformot, a régiók továbbra sem rendelkeznek jogi személyiséggel vagy választott vezetőkkel, ami gátolja a hatékony működést és az interregionális együttműködést. A meglévő fejlesztési régiók gazdasági és kulturális szempontból heterogének, ami megnehezíti az egységes tervezést és végrehajtást. A régiósítás publikussá tett elképzelései számos kritikát váltottak ki, mivel a fejlesztési régiók közötti gazdasági egyenlőtlenségeket nem kezelték, és az egyes megyék közötti kooperáció is hiányos. Az RMDSZ és más magyar szervezetek szerint a reformok során elsődleges szempont a helyi közösségek, ennek megfelelően a magyarság érdekeinek figyelembevétele. A közigazgatási autonómia és a regionális identitás megőrzése mellett érvelnek, hogy kivédhető legyen a kisebbségek asszimilációja és politikai marginalizálódása.²⁵⁰

Csak jelezzük, a romániai magyar kisebbség helyzete különös figyelmet igényel a közigazgatási reformok során. És nincs egyetlen igazán jó megoldás, mert a magyar közösségek demográfiai helyzete változó: jeleztük, létezik tömbmagyarság (Székelyföldön és Érmelléken, Bihar-Szatmár megyék határán), létezik fronthelyzet (Marosvásárhely, Szatmár, Kolozsvár és ezek környezete), más vidékeken pedig szórványban találhatók magyar közösségek. A magyar politikai és civil

---

²⁴⁹ Yilmaz, Mustafa (2016): Legal and Regulatory Framework for Nonprofit Organizations in Turkey: The Impact of Recent Changes. *Nonprofit Policy Forum*, 7(1), 91–103.

²⁵⁰ Békési Júlia Boglárka (2014): A modern román közigazgatás dilemmái: önkormányzás, regionalizáció, decentralizáció. *Comitatus*, 2014. tavasz, 43–48. Elérhető: http://epa.niif.hu/03900/03942/00002/pdf/EPA03942_comitatus_2014_216_043-048.pdf, letöltés ideje: 2025.09.11.

szervezetek kiemelik, hogy a reformok során figyelembe kell venni a történelmi és kulturális szempontokat, valamint biztosítani kell a magyar kisebbség megfelelő közösségi képviseletét.

A civil szféra a helyhatóságok tevékenységében elsősorban a civil referensek munkáján keresztül válik kézzelfoghatóvá. A civil referensek az önkormányzatoknál kijelölt személyek, akiknek elsődleges feladata a kapcsolattartás a helyi közösségekkel és a civil szervezetekkel. Ők közvetítik a civil kezdeményezéseket a döntéshozók felé, segítik a partnerségi programok és pályázati lehetőségek elérését, valamint hozzájárulnak ahhoz, hogy a helyi társadalom aktívabban vegyen részt a település fejlesztésében. Ez a szerep azért különösen fontos, mert a román közigazgatási rendszer alapvetően erősen centralizált és a decentralizációs reformok ellenére a helyi közösségek érdekérvényesítő képessége gyakran korlátozott. A civil referensek így hidat képeznek az intézmények és a lakosság között, lehetővé téve, hogy a civil társadalom véleménye és igényei jobban érvényesüljenek a helyi döntéshozatalban.

A közigazgatási rendszer részletes ismertetése ezért nem öncélú, hanem keretet ad annak megértéséhez, hogy milyen intézményi szinteken és milyen hatáskörök mellett jelenhet meg a civil szféra. Mivel Románia megyékre, városokra, községekre tagolódik, és a decentralizáció folyamata számos akadállyal küzd, a civil részvétel sokszor az adott közigazgatási szint nyitottságától és a civil referensek aktivitásától függ. Ez különösen fontos a magyar kisebbség szempontjából, hiszen esetükben a közigazgatási reformok és a civil részvétel lehetőségei közvetlenül befolyásolják a közösségi identitás megőrzését, a politikai képviseletet és az autonómiatörekvéseket is. A civil szféra szerepének bemutatásakor ezért elengedhetetlen utalni arra a közigazgatási háttérre, amely meghatározza mozgásterét és hatékonyságát.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás óta javult a források felhasználása, de a regionális fejlesztési projektek végrehajtása még mindig kihívásokkal küzd. Az adminisztratív kapacitások és az együttműködés hiánya korlátozza a hatékonyságot, különösen a kevésbé fejlett régiókban. Ez is ösztönzi a decentralizáció mélyítését és a regionális közigazgatás megerősítését.

A nemzetközi és belpolitikai hatások továbbra is formálják Románia regionális politikáját. Az Európai Unió kohéziós politikája és az Ukrajnában zajló konfliktusok következtében fokozott figyelem irányul a határ menti fejlesztési régiók gazdasági megerősítésére. Ezek a tényezők ugyan befolyásolják az ország prioritásait, de mélyreható reformok még nem valósultak meg.

6. Erdélyi magyar civil szféra kutatások módszertani kérdései

Az erdélyi magyar civil szervezetekkel kapcsolatos korábbi kutatások (pl. Kiss Dénes, 2009; Erdélystat, 2018) fontos alapot képeznek a jelen disszertáció számára. A dolgozat ezekhez az eredményekhez részben összehasonlító módon kapcsolódik, ugyanakkor új szempontokkal és kiegészítésekkel is bővíti a meglévő ismereteket.

Az első átfogó kutatást a civil szféráról Horváth István és Deák Sala Zsolt végezte el 1995-ben, az erről szóló tanulmány a *Korunk* folyóirat 1995/1²⁵¹ számában jelent meg. A tevékenységi területek szerinti akkori megoszlást vizsgálva azt látjuk, hogy a romániai magyar civil szervezetek körében a kulturális és vallási intézmények több mint 50%-ot tettek ki. Ismeretes, hogy 1995 körül a szervezetalapítási kedv valamelyest csökken, főként a kultúrát, a vallást és az oktatást illetően. Ez arra utalhat, hogy az 1989 utáni időszakban a civil szféra elsősorban a kisebbségi léthez szorosan kapcsolódó, szimbolikus, kulturális dimenziót erősítette meg. Ez egyfelől a korábbi évtizedek megtorló politikájára adott válaszként értelmezhető, másfelől pedig összhangban állt az 1989 végén kialakult érdekképviselői szervezet programjával. A kutatás azt is kiemeli, hogy RMDSZ-politikusok jelentős arányban töltötték be vezető szerepet a civil szféra szervezeteinek irányításában. A látszólagos ellentmondásra a szerzők szerint az RMDSZ és a civil szervezetek közötti személyi összefonódások adnak magyarázatot: bár az érdekképviselői szervezet anyagi támogatást nem nyújt, jelenléte inkább egyfajta ellenőrző-építő tevékenységet sejtet. Ez jelentheti a civil szféra kisajátítási kísérletét, egyben az RMDSZ-es kapcsolati tőke „civil tőkévé” alakítását is jelenti. Fontos megállapítás az is, hogy abban az időben civil szervezeteket főként külföldi adományok tartják fenn, és a szerzők szerint az 1995-ös összjövedelem 71%-a adományokból származott, melyek túlnyomórészt Magyarországról érkeztek.

A témában fellelhető erdélyi kutatásokat, amelyek a kulturális szervezetek terén a disszertáció kutatási szakaszának alapjául szolgáltak, Márkus Edina tanulmánya²⁵² foglalja össze, az erdélyi magyar kulturális intézményrendszer működését és fejlesztését érintő kutatások áttekintése révén átfogó képet nyújt. Az erdélyi magyar kulturális intézményrendszer működését és fejlesztését érintően a 2000 és 2020 közötti időszakban több mint 10 átfogó, országos és regionális szintű empirikus kutatás készült.

Kiemelkedőek a Hargita Megyei Kulturális Központ kutatásai, amelyek a vidéki közművelődési formákat vizsgálták, és rámutattak a helyi intézmények erőforrásbéli kihívásaira. A kutatások

---

²⁵¹ Horváth István – Deák Sala Zsolt (2000): A romániai magyar egyesületek és alapítványok szociológiai leírása. *Korunk*, 11, 24–57.

²⁵² Márkus Edina (2020): Az erdélyi magyar kulturális intézményrendszerre vonatkozó kutatások 2000–2020. *Kulturális Szemle*, 2020. 16. sz. Elérhető: <https://www.kulturalisszemle.hu/16-szam/hazai-tudomanyos-muhely/markus-edina-az-erdelyi-magyar-kulturalis-intezmenyrendszerre-vonatkozó-kutatasok-2000-2020>, letöltés ideje: 2022.11.12.

feltárták, hogy a civil szervezetek domináns szerepet játszanak a közművelődés terén, mivel a kisebbségi közösségek sokszor nonprofit keretek között szervezik meg kulturális tevékenységeiket. A tanulmányok egy része az intézményrendszer működési sajátosságait, mások a kapcsolati hálózatok fejlesztését és a regionális együttműködési lehetőségeket elemezték. A kutatások szerint az elmúlt két évtizedben az Európai Unió és a magyarországi források fokozódó támogatása jelentős változásokat hozott az erőforrás-ellátottságban.²⁵³

A 2003-as, átfogó, a Kárpát-medencei magyar kulturális intézményhálózatra irányuló kutatás mérföldkönek bizonyult, alapjaiban határozta meg a későbbi, részletesebb vizsgálatokat. Ezek a kutatások gyakran specifikus területekre összpontosítottak, például a nonprofit szervezetek, vidéki kultúrházak vagy a hálózatosodás mértékére, és különböző módszertanokat – kérdőíves, interjú vagy adatbázis-alapú elemzéseket – alkalmaztak.

2003-ban Csata Zsombor, Kiss Dénes és Kiss Tamás felmérést készítettek a romániai magyar kulturális intézményrendszeréről a magyarországi Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma megbízásából.²⁵⁴ Az eredményeket az *Erdélyi Társadalom* folyóirat 2004/1. számában publikálták. A kutatást a Kárpát-medence magyarságára kiterjedően az MTA Kisebbségkutató Intézete koordinálta, Erdélyben pedig a csíkszeredai Regionális és Antropológiai Kutatások Központja végezte. A vizsgálat során a szerzők eredményei pedig Belső-Erdélyre, Partiumra és a Bánság megyéire is kiterjedtek. Összesen 894 intézményt tekintettek át, melyek között könyvtárak, levéltárak, múzeumok, könyvkiadók, sajtóorgánumok, honlapok, színházak, valamint művészeti és irodalmi körök is szerepeltek. A civil szférához köthető szervezetek közé főként az ismeretterjesztő, honismereti, népművészeti és diák-/ifjúsági egyesületek, vallási és nőszövetségek, valamint az EMKE szervezetei tartoztak. Mivel a kutatás csak részben tekinthető civil témájúnak, az eredmények részletes bemutatásától eltekintek.

Bodó Barna a *Kényszerpályák és kitörési pontok* című Domus csoportos kutatás²⁵⁵ során szintén összefoglalta az erdélyi civil szféra területén addig folytatott kutatásokat. Elemzésének fontos tétele: véleménye szerint a 2010-es években a konszolidált demokrácia válságba került, minek következtében a civil szféra komoly szerepet és lehetőséget kap az új viszonyok kialakításában. Következésképpen az új helyzet szükségessé teszi egyazon fogalmak többségre és kisebbségre vonatkoztatott külön vizsgálatát.

²⁵³ Márkus Edina (2020): Az erdélyi magyar kulturális intézményrendszerre vonatkozó kutatások 2000–2020. *Kulturális Szemle*, 2020. 16. sz. Elérhető: <https://www.kulturalisszemle.hu/16-szam/hazai-tudomanyos-muhely/markus-edina-az-erdelyi-magyar-kulturalis-intezmenyrendszerre-vonatkozo-kutatasok-2000-2020>, letöltés ideje: 2022.11.12.

²⁵⁴ Csata Zsombor – Kiss Dénes – Kiss Tamás (2005): Az erdélyi magyar kulturális intézményrendszeréről. In: Blénesi Éva – Mandel Kinga – Szarka László (szerk.): *A kultúra világa. A határon túli magyar kulturális intézményrendszer*. MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 50–75.

²⁵⁵ Bodó Barna (2019): *Kényszerpályák és kitörési pontok – Domus csoportos kutatás*. Kézirat, Kolozsvár.

Kiss Dénes 2006-os civil kutatásának bevezetőjében említi, hogy Erdélyben évente két-három, különböző szintű felmérés készül a civil szféráról.²⁵⁶ Kiss Dénes 2006-ban az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány megbízásából végzett kutatást, amelyet a *Romániai Magyar Évkönyv 2006* közölt.²⁵⁷ Ez a kutatás újdonságot hozott, mivel tendenciákat tárt fel, illetve romániai és magyarországi adatokkal is összevetette az eredményeket. A szervezetalapítás szempontjából az 1990–1995-ös időszak dominált, de sem az 1996–2000-es, sem a 2001–2006-os időszakban nem mutatkozott jelentős visszaesés. Hargita megye vezetett a bejegyzett szervezetek számát illetően, Kolozs megye követte²⁵⁸, a sort pedig a szórványmegyék zárták. A tevékenységi területek megoszlása szerint a kultúra 48%, az oktatás és kutatás 9%, az egyházi 6%, a szociális tevékenység 12%, a környezetvédelem 4%, a közösségfejlesztés 7%, a gazdasági és szakmai 1%, az egészségügy 1,4%, míg a sport és a szabadidő 6%-ot tett ki. Nem létezett azonban olyan szervezet, amely kizárólag nemzetközi kapcsolatokkal, illetve adományosztással foglalkozott volna. Összehasonlításképpen: a kultúra területén az erdélyi magyar szervezetek 48%-a működött, szemben a romániaiak 22,5%-ával és a magyarországiak 39,9%-ával. Más területeken, például az egészségügyben vagy a gazdasági–szakmai szférában az erdélyi magyar szervezetek aránya jelentősen alacsonyabb volt. A bevételek szerkezetében is változások történtek: 2005-ben a bevételek 58,7%-át pályázati források adták, a romániai pályázati pénzek aránya pedig meghaladta a magyarországi forrásokét. A szponzoráció az összbevétel 37,8%-át tette ki, míg magánszemélyektől 17,2% érkezett. A legnagyobb támogatók között az Illyés Közalapítvány (Budapest) és a Communitas Alapítvány (Kolozsvár) szerepeltek.

Kiss Dénes 2010-ben újabb kutatásokat végzett,²⁵⁹ amelyeket a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet rendelt meg. A munka során 1139 szervezetet kerestek meg, és 907 szervezetet sikerült lekérdezniük. A kutatás során megkeresett bejegyzett szervezetek 66,4%-a egyesület, 23,4%-a alapítvány, 10,3%-a szövetség volt, emellett 58 szervezet nem rendelkezett jogi személyiséggel. A területi megoszlásban ekkor is Kolozs és Hargita megyék vezetnek, azonban az 1000 lakosra vetített szervezet-sűrűség alapján a szórványmegyék (például Beszterce-Naszód, Hunyad, Fehér és Temes) kiemelkedő helyen állnak, ami jelzi, hogy ezekben a régiókban a kultúra és az identitás megőrzése tudatosan vállalt, kiemelten fontos civil feladat. A szervezetek 68%-a városi székhelyű, ami kedvezőbb, mint a romániai átlag. A tevékenységi területek közül a kultúra súlya nőtt (51,5%), míg a környezetvédelemé csökkent (1,7%). A szervezetek anyagi helyzete javult, és a jobb bevételűek közé főként kulturális és oktatási szervezetek tartoznak. A bevételek forrásaiban tovább nőtt a romániai pályázatok

²⁵⁶ Kiss Dénes (2006): Az erdélyi magyar civil szféráról. *Civil Szemle*, 3(2), 139–154.

²⁵⁷ Kiss Dénes (2006): Az erdélyi magyar civil szféráról. *Civil Szemle*, 3(2), 139–154.

²⁵⁸ A szervezetek jellegét illetően fontos különbség, hogy Kolozsváron hozták létre a legtöbb magyar szakterületi ernyő-szervezetet, miközben Hargita megyében minden településen igyekeztek civil struktúra létrehozására.

²⁵⁹ Kiss Dénes (2010): *Romániai magyar nonprofit szervezetek – 2009–2010. A szervezetek adatbázisának bemutatása és a nonprofit szektor szociológiai elemzése*. Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Kolozsvár, 9–32.

aránya, míg a magyarországiaké csökkent. A kutatás szerint a civil szféra szorosan összefonódik az önkormányzatokkal és az egyházakkal, ami erősíti a helyi közösségeket. A Kiss Dénes által készített kutatás kérdéseit beépítettük a kérdőívbe.²⁶⁰

A 2010-es felmérés eredményeit a későbbi, intézményi adatbázisokra épülő vizsgálatok is megerősítik. A Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, az Erdelystat.ro és a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége nyilvántartásai, valamint a Domus csoportos kutatás alapján 2019-ben összesen 2876 erdélyi magyar civil szervezet szerepelt a megyei adatbázisokban.

A megyénkénti megoszlást a 2. táblázat szemlélteti. Az adatok szerint a legnagyobb szervezetszámmal Hargita, Kovászna, Kolozs és Maros megye rendelkezik, ami összhangban áll a tömbmagyar térségek intézményi koncentrációjával. Ugyanakkor a szórványmegyékben – különösen Beszterce-Naszód, Hunyad, Fehér és Temes megyében – az 1000 lakosra vetített szervezetsűrűség továbbra is kiemelkedő, ami alátámasztja azt a korábbi megállapítást, miszerint ezekben a régiókban a civil szféra a kulturális és identitásmegőrző tevékenységek egyik legfontosabb intézményi pillére.

A megyei bontásban vizsgált adatok egyúttal lehetőséget teremtenek arra is, hogy a civil szervezetek területi eloszlását ne csupán abszolút szervezetszámok, hanem regionális sajátosságok és társadalmi kontextusok mentén értelmezzük.

2. táblázat: Az erdélyi magyar civil szervezetek száma megyénként (2019)

Forrás: Bodó Barna (2019): Kényszerpályák és kitörési pontok

Megye	Működő szervezetek	Civil társaság	Fiók-szervezet	Összesen	Megszűnt / inaktív
Arad (AR)	30	4	4	38	13
Beszterce-Naszód (BN)	24	6	3	33	–
Bihar (BH)	202	8	3	213	–
Brassó (BV)	41	25	2	68	20
Fehér (AB)	52	–	–	52	–
Hargita (HR)	1050	–	–	1050	–
Hunyad (HD)	21	6	11	38	28
Kolozs (CJ)	317	–	–	317	–

²⁶⁰ Kiss Dénes (2010): A romániai magyar civil szféra néhány jellemzője 2010-ben. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2009–2010*. Gordian Kiadó – Szórvány Alapítvány – Sapientia, Temesvár–Kolozsvár, 261–278.

Megye	Működő szervezetek	Civil társaság	Fiók-szervezet	Össze-sen	Megszűnt / inaktív
Kovácsna (CV)	381	–	–	381	–
Maros (MS)	296	–	–	296	–
Máramaros (MM)	59	–	–	59	–
Szatmár (SM)	144	–	–	144	–
Szeben (SB)	9	3	2	13	–
Szilágy (SJ)	113	13	3	129	5
Temes (TM)	36	16	3	45	12
Összesen	2775	81	31	2876	78

A táblázat a 2018–2019-ben lezajlott intézményi adatbázis-építési projektek eredményeit ösz-szegzi, amelyek célja az erdélyi magyar civil szervezetek teljes körű nyilvántartásának létrehozása volt. Az adatgyűjtés során a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, az Erdelystat.ro és a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége egymást kiegészítő adatbázisait harmonizálták. Az eltérések oka részben a bejegyzés nélküli civil társaságok, valamint a fiókszervezetek eltérő nyilvántartási gyakor-lata, továbbá az inaktív vagy megszűnt szervezetek státuszának folyamatos változása.

6.1. Módszertan

Annak ellenére, hogy a magyarok lakta települések önkormányzatai és ezen települések ma-gyar civil szférája közötti kapcsolat fontos kutatási terület, amely a kisebbségi közösségek társa-dalmi, kulturális és politikai szerveződési mechanizmusaira világít rá, ilyen megközelítésben eddig nem készült átfogó kutatás Erdélyben. Ennek érdekében szükséges feltárni az együttműködés min-tázatait, szintjeit, minőségét, valamint azokat az akadályokat, amelyek gátolják az erős és fenntart-ható partnerségek kialakulását. Külön figyelmet érdemel az önkormányzatok kulturális események szervezésében betöltött szerepe, valamint az, hogy miként jelennek meg támogatóként vagy partner-ként ezekben a folyamatokban.

Ezt jól illusztrálja például Bánffyhunad esete, ahol a helyi önkormányzat rendszeresen együtt-működött magyar civil szervezetekkel a kulturális élet vonatkozásában. A városi tanács korábban anyagi és logisztikai támogatással járult hozzá rendezvényekhez – például hagyományörző fesztivá-lokhoz, néptánc találkozókhoz vagy kiállításokhoz –, miközben a civil szervezetek biztosították a közösségi részvételt és a kulturális tartalmat. Az Antal Istvánnal (a körösfői iskola igazgatója,

önkormányzati képviselő) készült interjúból kiderül, hogy a támogatás formája az utóbbi években megváltozott. Míg korábban előfordult pénzügyi hozzájárulás is, ma már a városvezetés elsősorban természetbeni módon – például helyszín biztosításával, árammal vagy egyéb logisztikai feltételekkel – segíti a szervezőket. A helyi gyakorlat alapján az önkormányzat közvetlen pénzügyi támogatása elsősorban a hivatalos Városháza és a december 1-jei állami ünnephez kapcsolódó rendezvényekre terjed ki, míg más események megvalósításához a civil szervezetek – például a Bánffyhusnyadi Művelődési Egyesület – jellemzően pályázati forrásokat vagy közösségi hozzájárulásokat mozgósítanak. Ez a gyakorlat jól mutatja, hogyan tud a két szféra egymást kiegészítve hozzájárulni a helyi magyar identitás erősítéséhez, ugyanakkor arra is rávilágít, hogy a jogi és finanszírozási keretek változásai jelentősen befolyásolják az önkormányzat és civil szervezetek közötti együttműködés jellegét.²⁶¹

Az együttműködés formái három fő típusba sorolhatók. Egyrészt a helyi közigazgatás támogató szerepet vállal, amikor anyagi forrásokkal és logisztikai megoldásokkal segíti a civil szervezeteket a kulturális igények kielégítésében. Másrészt intézményfenntartóként saját kulturális létesítményeket – például művelődési házakat, könyvtárakat vagy múzeumokat – működtet, amelyek feladata közösségi programok megszervezése. Harmadrészt előfordul nonintervenciós szemlélet is, különösen kisebbségi kultúra esetén, amikor nincs kialakított támogatási rendszer, és a közigazgatás nem vesz részt sem anyagi, sem szervezői értelemben a kulturális kezdeményezésekben.

Fontosnak tartjuk kutatni azt, hogy egy kulturális rendezvény szervezésében milyen szintű civil–önkormányzati kapcsolatok léteznek. Itt feltesszük azt a kérdést is, hogy az önkormányzat támogatóként vagy partnerként jelenik-e meg, mivel elsődleges kérdés, hogy milyen minőségben vesznek részt a civil szervezetek tevékenységében. Van-e eltérés az együttműködésben az önkormányzatokat adó pártok függvényében? Támogatóként csupán anyagi vagy logisztikai segítséget nyújtanak, míg partnerként aktívan részt vesznek a rendezvények és programok kidolgozásában és lebonyolításában. Az önkormányzatok szerepét a helyi politikai irányítás határozza meg: ez alatt értjük, hogy mely pártok vagy pártszövetségek rendelkeznek többséggel a képviselő-testületben, milyen kulturális programokat és prioritásokat fogalmaznak meg, és ezek hogyan befolyásolják a civil szervezetek támogatási döntéseit. Az elemzések kiemelt célja annak vizsgálata, hogy a helyi önkormányzatok politikai kötődése és támogatási gyakorlatai milyen mértékben befolyásolják a civil szervezetek működését, fejlődését és a kulturális rendezvények megszervezésének lehetőségeit. Az együttműködés szintje függ attól, hogy az önkormányzatok milyen szerepet vállalnak: csupán anyagi vagy logisztikai támogatást nyújtanak, vagy aktívan részt vesznek a rendezvények és programok kidolgozásában. A helyi politikai irányítás is meghatározó tényező, amely befolyásolja a támogatások elérhetőségét és fenntarthatóságát.

---

²⁶¹ Antal István, a körösfői Kós Károly Általános Iskola igazgatójának szíves közlése, 2025.09.01.

A módszertani kérdések taglalása előtt szükségesnek mutatkozik egy rövid idevágó kitekintés beiktatása. A nemzetközi szakirodalomban a civil szervezetek finanszírozásának kérdését számos kutatás vizsgálta. A módszertan kidolgozására vonatkozó és a téma relevanciáját alátámasztó nemzetközi szakirodalmat illetően D. Clément²⁶² tanulmánya a nonprofit szervezetek önkormányzati finanszírozásának elvei szintjén kellő alapul szolgál a pénzügyi támogatások alakulásának megértéséhez, az állami finanszírozás és az emberi jogi aktivizmus közötti kapcsolatot elemzi. D. Clément munkája rámutat arra, hogy a nonprofit szervezetek jelentős részben támaszkodnak az önkormányzati finanszírozásra, amely alapvetően befolyásolja működésüket és fenntarthatóságukat. Egyes esetekben azonban ez a függőség korlátozhatja a szervezetek függetlenségét és innovációs képességét. A szerző részletesen vizsgálja a különböző önkormányzati támogatási formákat, beleértve a közvetlen pénzügyi támogatásokat, adókedvezményeket, kedvezményes bérleti lehetőségeket és egyéb indirekt támogatási eszközöket.

Kiemelendő Sebestény István 2012-es tanulmánya,²⁶³ amely az önkormányzati–civil együttműködés tipológiáját és indikátorait vizsgálja, továbbá doktori értekezése, amely átfogó képet ad a partnerségi mechanizmusok működéséről és értékeléséről. Hasznos háttérforrást nyújt emellett a *Civiltárs* jogszabálytár, amely a jogi keretek változását és a civil szféra működési feltételeit rendszerezi.

Catherine Corrigan-Brown és Emily Ho vizsgálata rámutat arra, hogy a nyilvános diskurzus növeli ugyan a figyelmet, de nem feltétlenül eredményez kézzelfogható pénzügyi támogatást.²⁶⁴ Howard Ramos és Janelle Young kutatása pedig azt mutatja, hogy a kritikus események rövid távú finanszírozási ingadozásokat okozhatnak az „öslakos szervezetek” számára, amit az ilyen események idején megnövekedett láthatóság és sürgősség vezérel.²⁶⁵ Michelle Landry történelmi perspektívája az akadiai²⁶⁶ nonprofit szektor fejlődéséről kiemeli a közösségi képviselő és érdekérvényesítés fontosságát,²⁶⁷ míg Catherine Corrigan-Brown és Emily Ho az egyenlőtlen szövetségi

---

²⁶² Clément, Dominique (2022): Local Government Funding for the Nonprofit Sector in British Columbia. *Canadian Review of Social Policy / Revue canadienne de politique sociale*, No. 86, 1–20.

²⁶³ Sebestény István (2012): *Az önkormányzati–civil együttműködés indikátorai és tipológiája*. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem. Elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/server/api/core/bitstreams/a00a61d9-dadd-4c1f-98c5-4e0bd664cf88/content>, letöltés ideje: 2025.09.01.

²⁶⁴ Corrigan-Brown, Catherine – Ho, Emily (2019): Does Talk Lead to Action? Explaining Public Support for Social Movements and Policy Change. *Social Problems*, 66(1), 56–73.

²⁶⁵ Ramos, Howard – Young, Lisa (2018): Critical Events and the Funding of Indigenous Organizations. *Journal of Canadian Studies / Revue d'études canadiennes*, 52(2), 570–590.

²⁶⁶ Az akadiaiak a francia telepések leszármazottai, akik elsősorban Kanada atlanti partvidékén élnek, különösen Új-Brunswick, Új-Skócia és Prince Edward-sziget tartományokban. Az akadiai közösség sajátos kulturális identitással és gazdag történelmi örökséggel rendelkezik, amelynek meghatározó eleme az 1755-ös Nagy Kiűzetés (Le Grand Dérangement), amikor az angol hatóságok erőszakkal kitelepítették őket. Az akadiai nonprofit szektor fejlődése szorosan kapcsolódik a közösségi autonómia, valamint a francia nyelvi és kulturális identitás megőrzésének kérdésköréhez.

²⁶⁷ Landry, Michelle (2018): Le secteur associatif acadien: plus de 100 ans de représentation, de négociation et de mobilisations. *Acadiensis*, 47(1), 129–149.

forráselosztás hatásait vizsgálja, összehasonlítva a koncentrált és szórt finanszírozási stratégiák eredményességét.²⁶⁸

Ezek a kutatások rávilágítanak arra, hogy a finanszírozás sikeressége a társadalmi, politikai és történelmi tényezők bonyolult hálózatán múlik. D. Clément²⁶⁹ egy másik tanulmányában az állami finanszírozás és az emberi jogi aktivizmus közötti kapcsolatot vizsgálja, hangsúlyozva a támogatás intézményesítő és esetleg korlátozó hatásait. A nemzetközi szakirodalom rávilágít arra, hogy a nonprofit szektor fejlődését és eredményességét alapvetően a finanszírozási modellek, valamint a történelmi és politikai tényezők határozzák meg.

6.2. A disszertációban alkalmazott kutatási módszerek

A kutatás átfogó jellegét mutatja, hogy több éves terepmunka, adatgyűjtés és elemzés eredményeként tizenhét erdélyi megyére – Székelyföldre, Partiumra, Bánságra és Erdély középső térségébe – kiterjedő kérdésfeltevéseket és hipotéziseket vizsgáltunk.

Az önkormányzatok és a civil szervezetek kapcsolatának vizsgálata a nonprofit szektor teljes körű statisztikai megfigyelését feltételezi. A civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolatának vizsgálatánál a mérhetőség érdekében a rendelkezésre álló adatok felhasználásával olyan indikátorrendszert kell kialakítani, mely az elvárások szerint alkalmas lehet az önkormányzati–civil együttműködés, a közfeladatokban való civil részvétel és kapcsolatrendszer mérésére. A kutatást négy egymásra épülő, kombinált fázis alkotja.

1. A kutatás során alkalmazott módszerek kiindulópontja a szakirodalom elemzése, amely a kutatás elméleti keretének megalapozásában és a vizsgálat kulcsfogalmainak tisztázásában játszott fontos szerepet. Lehetővé vált a civil szervezetek és az önkormányzatok közötti kapcsolatok történeti, regionális és nemzetközi kontextusban való vizsgálata. Az elemzés során különös figyelmet fordítottunk a fogalmi keretek kialakítására, ideértve a civil társadalom, a kulturális szervezetek és a nonprofit szektor fogalmi tisztázását. Emellett a regionális kontextus kiemelése érdekében vizsgáltuk a romániai és erdélyi civil társadalom fejlődésének sajátosságait, és összehasonlítottam ezeket Közép-Kelet-Európa nonprofit szektorának jellemzőivel. Fontos szempont volt továbbá az állam, az önkormányzatok és a civil szervezetek közötti támogatási mechanizmusok bemutatása. Az így kialakult elméleti háttér megalapozta a kutatási kérdések megfogalmazását, valamint strukturális keretet adott a kérdőíves kutatásnak és az adatbázis-építésnek.

2. Az adatbázis-elemzés fontos pillére a kutatásnak, amely során különböző forrásokból származó adatokat dolgoztunk fel és rendszereztünk. Az elemzés alapját a Bethlen Gábor Alap

²⁶⁸ Corrigan-Brown, Catherine – Ho, Emily (2017): Federal Funding for Indigenous, Women's, and Environmental NGOs: Who Gets What? *Canadian Review of Sociology / Revue canadienne de sociologie*, 54(1), 18–42.

²⁶⁹ Clément, Dominique (2008): *Canada's Rights Revolution: Social Movements and Social Change, 1937–82*. University of British Columbia Press, Vancouver, 150–190.

támogatási adatbázisa (2012-től), a Communitas Alapítvány finanszírozási adatai, a 2011-es és 2021-es népszámlálási adatok, valamint az Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2015 adatbázisa képezte. Az elemzések célja a finanszírozási minták feltárása és a civil szervezetek területi eloszlásának vizsgálata volt. Mindemellett az erdélyi magyar civil szervezetek adatbázisát 2023-ban frissítettük.

3. A vizsgálat alapvetően kvantitatív, kutatási eszközként kérdőívet használtunk.²⁷⁰ A civil szervezetek feltérképezéséhez pedig egy már meglévő, korábbi kutatásban kidolgozott civil adatbázisból merítettünk adatot, amelynek segítségével fel tudtuk venni a kapcsolatot az aktívan működő civil szervezetekkel.

Három fő csoportot vizsgáltunk: civil szervezeteket, önkormányzati képviselőket és a Z generáció tagjait.²⁷¹ A civil szervezetekkel kapcsolatos kérdőív több szempontból közelíti meg a kutatás témáját, és a disszertációban megfogalmazott hipotézisek vizsgálatára szolgál. Az elemzés központi részét más kutatások eredményei – például korábbi vizsgálatok, párhuzamos kutatások vagy más kutatócsoportok által gyűjtött adatok – képezik, amelyeket összehasonlítási alapként és háttérként használunk fel.

A kutatás során a négy év alatt több ütemben végeztünk kérdőíves felméréseket, hogy választ kapjunk a civil szférára vonatkozó kérdéseinkre. Két nagy volumenű adatfelvételünk is volt: az első során 41 civil szervezettől gyűjtöttünk be kitöltött kérdőíveket, a második – jelentősen bővített – körben pedig 313 válasz érkezett, amelyek közül 261 volt értékelhető és feldolgozható.

A fiatalok és a civil szféra kapcsolatának vizsgálatához külön fókuszcsoportot képeztünk: ebben az adatfelvételben 53 civil szervezet és közel 300 diák kérdőíves válasza képezte az elemzés alapját. A földrajzi lefedettségre is törekedtünk: például Bukarestbe 2, Bákó megyébe 4, míg Krassó-Szörény megyébe 2 szervezetnek küldtünk ki kérdőívet. A helyi kormányzatot célzó kérdőív szintén fontos eleme volt az adatgyűjtésnek – erre 336 válasz érkezett.²⁷²

4. Kiegészítő kutatási módszerként egyéni- illetve fókuszcsoportos interjúkat alkalmaztunk, amelyek lehetőséget biztosítottak a mélyebb elemzésre és az együttműködési modellek részletesebb megértésére. Az interjúk célja az önkormányzatokkal való kapcsolatok mélységének feltárása, a civil szervezetek finansziális és szervezeti kihívásainak megértése, valamint a jövőbeli fejlesztési lehetőségek azonosítása volt. A beszélgetéseket olyan csoportokban szerveztük, amelyek hasonló méretű és profilú szervezeteket tömörítettek, elősegítve az együttműködésre vonatkozó kérdések érdemi megvitatását.

---

²⁷⁰ Hunkár Márta (2013): *A kutatás módszertana. Gyakorlati jegyzet*. Pannon Egyetem Georgikon Kar – Debreceni Egyetem, Debrecen, 12–20.

²⁷¹ A Z generáció bemutatását lásd a következő esettanulmányban: A Z generáció és az erdélyi magyar kulturális szervezetek online kommunikációja, valamint a kultúrafogyasztás Romániában

²⁷² Lásd: A kutatások rövid bemutatása fejezet

6.2.1. A fókuszcsoporthoz tartozó interjúk szervezése és lebonyolítása

A kutatás során különböző helyszíneken szerveztünk fókuszcsoporthoz tartozó interjúkat, amelyeket régiókénti bontásban végeztünk el. Annak érdekében, hogy a külföldi magyar civil szervezetek helyzetéről minél átfogóbb képet kapjunk, a beszélgetésekbe bevontuk a Horvátországban, Felvidéken, Délvidéken, Muravidéken, Kárpátalján, valamint Bosznia-Hercegovinában működő civil szervezetek vezetőit. A fókuszcsoporthoz tartozó interjúkat homogén csoportokban bonyolítottuk le, amelyek olyan szervezetekből álltak, amelyek hasonló méretűek, működési struktúrájuk és céljaik azonosak. Ezáltal biztosítottuk a résztvevők közötti tapasztalatok és nézőpontok egységesebb megosztását. A fókuszcsoporthoz tartozó interjúk során az alábbi kérdések mentén vezettük a beszélgetéseket:

A civil szervezetek működési keretei és kihívásai:

- Milyen forrásokból finanszírozzák tevékenységeiket, melyek a legfontosabb támogatási forrásaik (állami, önkormányzati, nemzetközi, magántámogatások)?
- Hány magyar civil szervezet működik az adott régióban, illetve országosan?
- Milyen nehézségekkel szembesülnek a szervezet működtetése során (pl. anyagi korlátok, szakemberhiány, adminisztrációs terhek)?
- Hogyan hatnak a helyi politikai, gazdasági és társadalmi tényezők a működésükre?

Az önkormányzatokkal való együttműködés kérdései:

- Milyen kapcsolatot tartanak fenn az önkormányzatokkal?
- Milyen gyakran lépnek kapcsolatba önkormányzati szereplőkkel, és milyen formában történik az együttműködés?
- Miként érzékelik a helyi és nemzeti kormányzat hozzáállását a civil szférához?
- Milyen kihívások merülnek fel az önkormányzati forrásokhoz való hozzáférés során?
- Milyen szerepe van a politikai tényezőknek az együttműködés alakulásában?

Jövőbeli stratégiák és fejlesztési lehetőségek:

- Milyen hosszú távú célkitűzéseik vannak, és milyen támogatásra lenne szükség ezek eléréséhez?
- Hogyan látják a civil szféra fejlődési lehetőségeit a saját régiójukban?
- Mit tartanak a saját régiójukban működő civil szféra legfontosabb sajátosságainak és különbségeinek más régiókhoz képest?
- Hogyan érzékelik a helyi közösségek részvételét és támogatását a kulturális eseményeket illetően?
- Milyen stratégiákat alkalmazhatnak a szervezetek az erőforrások hatékonyabb kihasználása érdekében?
- Mit javasolnának más, hasonló környezetben működő civil szervezeteknek?

- Hogyan támogathatnák hatékonyabban a helyi és nemzetközi szereplők a civil szférát?

A fókuszcsoporthoz tartozó interjúk egyik fő hozadéka, hogy a meglévő problémák feltárása mellett a közös megoldáskeresés fórumaként is működtek. A résztvevők egymás tapasztalataira építve új stratégiákat fogalmaztak meg, és azonosították azokat a területeket, ahol az együttműködés hatékonyabb eredményekhez vezethet.

A szakirodalom áttekintését követően az erdélyi magyar civil szervezeti adatbázis véglegesítése volt a fő feladat. Ez azt jelenti, hogy helyszínen is kellett adatokat ellenőrizni, és megnézni, mely szervezet tekinthető magyarnak, illetve aktívnek. Ez alkalommal elő lehetett készíteni a második kutatási szakasz első részét is – a kérdőíves lekérdezést. Ugyanis, ha azt akarjuk, hogy az adatok érvényesek és megbízhatóak, relevánsak legyenek, olyan emberekre van szükség, akik a kérdőíves kutatás során a helyszínen tartják a kapcsolatot a szervezetekkel. A választott kutatási módszer több szempontból is alkalmas a vizsgált kérdések megválaszolására és a kutatás céljainak elérésére.

Adatgyűjtési alaposság és relevancia: Az erdélyi magyar civil szervezeti adatbázis véglegesítése lehetővé teszi, hogy a kutatás átfogó és megbízható alapa épüljön. Az adatellenőrzés és a helyszíni validáció biztosítja, hogy a kutatás szempontjából releváns szervezetek kerüljenek be az elemzésbe. Ez különösen fontos egy kisebbségi közegben, ahol a civil szervezetek szerepe a helyi közösségek számára kiemelt jelentőséggel bír.

Kvantitatív módszertan és kérdőíves adatgyűjtés: A kérdőíves módszer lehetővé teszi, hogy a kutatás pontos, számszerűsíthető adatokat gyűjtsön a civil szervezetek tevékenységéről, működési feltételeiről és önkormányzati kapcsolatairól. Ez a módszer különösen alkalmas az együttműködés mintázatainak, szintjeinek és minőségének feltárására, hiszen a standardizált kérdések egységes válaszokat eredményeznek, amelyek összehasonlíthatók és statisztikailag elemezhetők.

Helyi kapcsolatemberek bevonása: A helyi kapcsolattartók jelenléte elősegíti a kérdőíves adatfelvétel zökkenőmentes lebonyolítását, valamint hozzájárul a kulturális és társadalmi kontextus mélyebb megértéséhez. Ez különösen a kisebbségi közösségek esetében bír jelentőséggel, ahol a helyi sajátosságok meghatározó szerepet játszanak az eredmények értelmezésében.

Multidiszciplináris megközelítés: A kutatás szakirodalmi elemzésre, empirikus adatgyűjtésre és adatbázis-építésre épül, ami biztosítja, hogy a kérdéseket több szempontból közelíti meg. A szakirodalom áttekintése megalapozza az elméleti keretet, az adatgyűjtés biztosítja az aktuális helyzet felmérését, míg az adatbázis-építés lehetővé teszi az adatok rendszerezett elemzését.

6.3. Módszertani korlátok

Időkeret és hosszú kutatási időszak: A kutatás a 2019-től 2024-ig terjedő időszakot ölelte fel, amely lehetőséget adott a részletes adatgyűjtésre. Ugyanakkor a hosszú időkeret miatt a különböző időpontokban gyűjtött adatok heterogenitása befolyásolhatja az eredmények összevethetőségét. A

részeredmények nagy kutatási eredményként való feldolgozása segített áthidalni ezt a kihívást, ugyanakkor a módszertani leírásban hangsúlyozni kellett az eltérések jelentőségét.

Kapacitáskorlátok: Az átfogó kutatás jelentős idő- és erőforrás-ráfordítást igényelt. Az adatgyűjtés nem volt befejezhető egyetlen év alatt, ami rávilágított a kutatási kapacitások korlátaira. Az önkormányzati felmérés egy évig tartott, és a válaszadók alacsony részvételi aránya, valamint a hiányos kérdőívek nehezítették az adatok elemzését.

Költségvetési korlátok: A kutatás magas költségei miatt bizonyos adatgyűjtési szakaszok más kutatásokhoz kapcsolódva valósultak meg. Ennek eredményeként a disszertációba más kutatói tevékenység során keletkezett részeredményeket is integrálni kellett, ami növelte a kutatási folyamat komplexitását. A kutatás megvalósításához a Kooperatív Doktori Program által nyújtott támogatást használtuk fel.

Kiszámíthatatlan válaszadási hajlandóság: Az önkormányzati kérdőívek esetében a válaszadók nem minden kérdést töltöttek ki, ami az adatok teljességére és reprezentativitására is hatással volt. Ez különösen problémás volt a nehezen mérhető vagy érzékeny kérdések esetében.

Az adatbázis frissítésének szükségessége: A civil szervezeti adatbázis folyamatos frissítése kulcsfontosságú lenne a kutatás hosszú távú érvényessége szempontjából, azonban a kapacitáshiány miatt a frissítés 2023-ban leállt. Ez a dinamikusan változó civil szféra esetében adatvesztést jelenthet.

Több kutatási szál integrálása: Az eltérő időpontokban és módszertanokkal gyűjtött adatok integrálása szükségessé tette az eredmények harmonizálását, ami növelte az adatelemzés összetettségét és az eredmények értelmezésének kihívásait.

Ezek a korlátok jelzik, hogy bár a kutatás átfogó képet kívánt nyújtani, bizonyos tényezők, mint a kapacitás-, idő- és költségvetési korlátok, hatással voltak a kutatás teljeskörűségére és eredményeire. Ennek ellenére a kutatás betekintést nyújt a magyarok lakta települések és önkormányzatai és ezen települések magyar civil szférája közötti kapcsolatok dinamikájába.

6.4. Az értekezés szerkezeti indoklása

A disszertáció felépítésének meghatározásakor tudatos döntést hoztunk amellett, hogy nem a hipotézisek sorrendjére kell építeni a fejezetek struktúráját, hanem a civil szervezetek működésének és támogatottságának dimenziói köré kell rendezni az elemzést. Ennek a választásnak több, tartalmi és módszertani szempontból is megalapozott oka van.

Először is, a kutatásban megfogalmazott hipotézisek nem önállóan, hanem egymással összefüggésben, sok esetben egymást átfedve vizsgálhatók. A kérdőíves vizsgálatok és adatbázis-elemzések eredményei számos ponton egyszerre több hipotézisre is választ adnak. Ha a fejezeteket szigorúan a hipotézisek köré szerveztük volna, akkor ugyanazokat az empirikus eredményeket többször, párhuzamosan kellett volna bemutatnunk, ami redundanciát, ismétlődést, és a szöveg túlzott

széttöredezését eredményezte volna. A tematikus szerkezet ezzel szemben lehetőséget ad arra, hogy az összetartozó kutatási eredményeket egységben mutassam be, miközben minden fejezetben reflektálok a kapcsolódó hipotézisekre is.

Másodszor, a civil szervezetek működése és támogatottsága komplex és többdimenziós jelenség. A vizsgált jelenségek több szempont mentén értelmezhetők: a szervezeti típusok és finanszírozási formák mellett a működési feltételek, a helyi társadalmi kontextusok, valamint a kulturális és politikai beágyazottság is eltéréseket mutat. Ezeket a dimenziókat csak tematikus bontásban lehet megfelelően bemutatni, mert így válik láthatóvá a civil szféra sokszínűsége és a benne zajló folyamatok összetettsége. A kutatás hipotézis-alapú felépítése ezzel szemben szükségszerűen leegyszerűsítette volna ezt a komplexitást, és kevésbé engedte volna meg a működés sokrétűségének érzékelését.

Harmadszor, a dolgozat olvasói szempontjából is indokoltabb a tematikus szerkezet. A hipotézisek szerinti felbontás elsősorban módszertani-logikai struktúrára épülne, amely a kutatás folyamatát tükrözi, de nem feltétlenül segíti az olvasót abban, hogy átfogó képet kapjon a civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolatáról. Az olvasó számára sokkal követhetőbb és áttekinthetőbb az a felépítés, amely a civil szervezetek működésének főbb területeit (működés, együttműködések, támogatások) külön fejezetekben tárgyalja, miközben mindegyik egységben bemutatjuk, hogy az ott elemzett empirikus adatok igazolják vagy cáfolják a hipotéziseket.

Negyedszer, a civil szervezetek és önkormányzatok közötti kapcsolat vizsgálata nem egyetlen szinten értelmezhető, hanem egyszerre intézményi, társadalmi, kulturális és gazdasági dimenzióban. Ezek a szintek egymásra épülnek, és csak integrált bemutatásban adnak valós képet a vizsgált jelenségről. A hipotézisek szigorú rendjének követése szétszabdalta volna ezeket a dimenziókat, miközben éppen az a kutatás célja, hogy a civil szféra működését egységes keretben mutassa be.

Ötödször, a választott struktúra lehetőséget ad a longitudinális és összehasonlító szempontok érvényesítésére is. Mivel a kérdőíves vizsgálatok eredményei több időszakra és több működési területre kiterjednek, egy hipotézis-központú felépítés nem tette volna lehetővé a jelenségek időbeli és területi összehasonlítását. A tematikus szerkezet ezzel szemben lehetőséget biztosít arra, hogy például a támogatási rendszereket, az együttműködési formákat vagy a működési feltételeket történeti és területi kontextusban, egységes szerkezetben vizsgáljuk.

Végül módszertani szempontból is indokolt ez a döntés. A hipotézisek természetesen végig jelen vannak a dolgozatban, de nem szerkezeti vázként, hanem értelmezési keretként funkcionálnak. Ez a megoldás összhangban van a társadalomtudományi disszertációk azon gyakorlatával, amely szerint a hipotézisekhez való visszatérés a fejezeteken belül, az empirikus adatok értékelésekor történik, nem pedig kizárólag a szerkezeti felosztás mentén. Így biztosítható, hogy a kutatás eredményei

szervesen illeszkedjenek a felvetett kérdésekhez, miközben a bemutatás logikája az olvasó számára is érthető és követhető marad.

6.5. Kutatási kérdések és hipotézisek

Az erdélyi magyar civil szervezetek helyzete több szempontból hátrányosabb a román civil szférához képest, mivel – különösen a szórványterületeken – többletfeladatokat látnak el, miközben partneri viszonyuk a helyi önkormányzatokkal jóval törékenyebb, mint a többségi civil szervezetek esetében. A tézis keretében megvalósuló kutatás a hipotézisekben megfogalmazott kérdések és dilemmák közül a legfontosabbak empirikus vizsgálatára vállalkozik. Célja annak bemutatása, hogy a civil és önkormányzati szereplők közötti együttműködés minősége meghatározó jelentőségű a helyi közösségek működése szempontjából. A vizsgálat egyaránt figyelembe veszi a civil sz  f  ra társadalmi beágyazottságát és intézményi környezetét.

A kutatás alapvető kérdése annak feltárása, hogy az erdélyi magyar civil szféra jellegében eltér-e a nemzeti társadalmak civil szférájától, és hogy ezt az eltérő karaktert mennyire érzékelik maguk az érintett szereplők. A vizsgálat kiterjed a civil szervezetekre, az önkormányzatokra és a támogatókra egyaránt.

Az első kutatási kérdés (Q1) tehát arra irányul, hogy az erdélyi magyar civil szféra miben tér el a nemzeti társadalmak civil szférájától, és mennyire tudatosan ez az eltérő jelleg az érintett szereplők körében. Ennek vizsgálata több dimenzió mentén történik. Az intézményi beágyazottság mérésére szolgál az önkormányzatokkal fennálló együttműködések száma és jellege, valamint a közös projektek gyakorisága. A finanszírozási környezet elemzését a pályázati források száma, az anyaországi támogatások aránya és a támogatási szerkezet összetétele teszi lehetővé. A tevékenységi többlet dimenziójában vizsgálható, hogy a civil szervezetek milyen mértékben látnak el közszolgáltatási jellegű feladatokat, illetve hányféle közösségi funkciót működtetnek. A szereplői percepciók feltárására a civil és önkormányzati szereplőkkel készített interjúk szolgálnak, amelyek a civil szféra sajátosságainak tudatosulását és értelmezését vizsgálják.

A második kutatási kérdés (Q2) a kisebbségi civil szféra etnikai-demográfiai tagoltságának vizsgálatára irányul. Az erdélyi magyar civil szervezetek működési feltételei jelentős földrajzi eltéréseket mutatnak, amelyek elsősorban a tömbterületek, a fronthelyzetű térségek és a szórványrégiók között figyelhetők meg.²⁷³

A tömbterületeken – elsősorban Székelyföldön – a magyar közösség többségi helyzetben van, ami kedvezőbb intézményi és önkormányzati együttműködési feltételeket teremt a civil szervezetek számára. A fronthelyzetű térségekben, ahol a magyar és a többségi társadalom politikai súlya közel

²⁷³ Lásd bővebben: A romániai kisebbségi civil társadalom 1990 után fejezetben.

azonos, a civil szervezetek működése sokkal inkább kompromisszumokra és folyamatos érdekérvényesítésre épül. A szórványtelepüléseken pedig, ahol a magyarság legfeljebb jelképes képviselettel rendelkezik a helyi döntéshozatalban, a civil szervezetek mozgástere és erőforrás-hozzáférése jelentősen beszűkül.

A kutatás alapfeltevése szerint ez az etnikai-demográfiai tagoltság meghatározó módon befolyásolja a civil szervezetek működési feltételeit, az önkormányzatokkal való kapcsolataikat, valamint a finanszírozási lehetőségeiket. Ennek ellenére az anyaországi támogatáspolitikai jellemzően nem veszi figyelembe ezeket a regionális különbségeket, holott azok a civil szféra működése szempontjából alapvető jelentőségűek. A kérdés ezért az eltérések feltárására irányul, illetve arra is, hogy milyen módon lehetne egy differenciáltabb, a helyi sajátosságokra érzékenyebb támogatási rendszert kialakítani. Ennek empirikus elemzése során a szervezetek területi elhelyezkedése alapján tömb-, front- és szórányszerű térségekbe sorolhatók. A szervezeti kapacitások mérését az alkalmazottak és önkéntesek száma, valamint az intézményi infrastruktúra megléte és állapota teszi lehetővé. Az infrastruktúra vizsgálata kiterjed a saját ingatlan meglétére, a helyiségek funkcionális sokszínűségére, valamint a technikai felszereltség szintjére. A finanszírozási hozzáférés elemzését az elnyert és elutasított pályázatok száma, illetve azok aránya alapozza meg. A támogatáspolitikai illeszkedés vizsgálata során a civil szervezetek támogatási feltételekkel kapcsolatos tapasztalatai és értékelései kerülnek feldolgozásra.

A harmadik kutatási kérdés (Q3) azt vizsgálja, hogy a különböző civil szakterületek – így különösen a kultúra, az oktatás, a szociális ügyek, a környezetvédelem és a szabadidős tevékenységek – milyen mértékben részesülnek eltérő támogatási lehetőségekben, és hogy az önkormányzatok támogatási gyakorlata mennyiben veszi figyelembe e területek sajátos igényeit. A kérdés különösen a fronthelyzetű és a szórányszerű térségekben bír kiemelt jelentőséggel, ahol a kisebbségi közösségek speciális kihívásokkal szembesülnek.

A kutatás abból az alapfeltevésből indul ki, hogy az egyes szakterületek eltérő szükségletekkel rendelkeznek: például a kulturális identitás megőrzése a szórányszerű térségekben nagyobb és célzottabb támogatást igényelhet, míg az oktatás vagy a szociális ellátás területén a tömb- és szórányszerű régiók között jelentős különbségek mutakozhatnak. Ennek alapján a vizsgálat arra keresi a választ, hogy a helyi önkormányzatok mennyire alkalmazkodnak ezekhez az eltérő szükségletekhez, és megvalósul-e a szakterületi sajátosságokra épülő, célzott forrásallokáció.

Az empirikus kutatás kérdőíves vizsgálatokra épül önkormányzati képviselők körében a támogatási politikák feltérképezése érdekében. Ezt kiegészíti a támogatott projektek és pályázati kiírások tartalom-elemzése, valamint esettanulmányok készítése civil szervezetek támogatási tapasztalatairól.

A negyedik kutatási kérdés (Q4) a civil szervezetek belső kapacitásaira és teljesítményére összpontosít, különös tekintettel az állandó munkatársak szerepére. A kutatás azt vizsgálja, hogy a

szervezetek működésének stabilitását és programjaik eredményességét milyen mértékben határozza meg a folyamatosan foglalkoztatott munkatársak megléte.

A kiinduló feltételezés szerint a tömbterületeken működő civil szervezetek nagyobb arányban rendelkeznek stabil alkalmazotti háttérrel, ami elősegíti a hosszú távú, tervezhető működést és a programok magasabb színvonalú megvalósítását. Ezzel szemben a szórványtérsegekben az állandó munkatársak alkalmazása ritkább, ami a szervezetek működését inkább alkalmi projektekhez és önkéntes munkára alapozza. A humán erőforrás megléte vagy hiánya közvetlenül befolyásolja a programok minőségét, a szervezeti kapacitást és a fenntarthatóságot.

Az empirikus vizsgálat kérdőíves kutatásokra épül a civil szervezetek körében, amelyek az alkalmazotti struktúrát és a programtevékenységek volumenét térképezik fel. Ezt interjúk és esettanulmányok egészítik ki az állandó munkatárssal rendelkező, illetve önkéntes alapon működő szervezetek működési modelljeinek összehasonlítása érdekében. Emellett pályázati dokumentumok elemzésével vizsgáljuk a fenntarthatóság és az erőforrás-gazdálkodás kihívásait.

Az ötödik kutatási kérdés (Q5) a civil–civil kapcsolatok, a hálózatépítés, valamint a forrásközpontok szerepének vizsgálatára irányul az erdélyi magyar civil szféra működésében. A kutatás központi kérdése, hogy a civil szervezetek milyen partneri és hálózati kapcsolatokkal rendelkeznek, és ezek miként járulnak hozzá a szervezetek működési kapacitásának, alkalmazkodóképességének és hosszú távú fenntarthatóságának erősítéséhez.

E tényezők különösen akkor válnak meghatározóvá, amikor az egyes szervezetek önálló erőforrásai korlátozottak. A partnerségek és hálózatok lehetőséget teremtenek az erőforrások megosztására, a szakmai tudás és tapasztalatok cseréjére, valamint a közös érdekérvényesítésre, ami a kisebbségi civil szervezetek számára kiemelt jelentőséggel bír. A forrásközpontok megléte vagy hiánya szintén alapvetően befolyásolja a szervezetek hozzáférését a pénzügyi, szakmai és infrastrukturális erőforrásokhoz, és ezáltal közvetlen hatást gyakorol a működésük stabilitására.

A kutatás hálózatelemzésre épül, amely feltárja a civil szervezetek közötti partnerkapcsolatok szerkezetét és működését. Ezt kérdőíves és interjúk vizsgálatok egészítik ki az együttműködések tartalmának, intenzitásának és hatékonyságának feltérképezése érdekében, miközben a forrásközpontok szerepének és elérhetőségének elemzése is a vizsgálat szerves részét képezi. A kutatás egyúttal kiterjed az erdélyi magyar civil szféra regionális tagoltságának vizsgálatára is, különös tekintettel a tömb-, fronthelyzetű és szórványterületeken működő szervezetek eltérő helyzetére, mivel ezek a térségi sajátosságok meghatározó módon befolyásolják a hálózatépítési lehetőségeket és az együttműködések formáit.

A vizsgálat továbbá arra is vállalkozik, hogy feltárja az önkormányzatok és a civil szervezetek közötti kapcsolatok kulturális és politikai összefüggéseit. Ennek keretében elemzi az együttműködési mintázatokat, az esetleges akadályokat, valamint a politikai pártok és a támogatási

mechanizmusok hatását a civil hálózatok működésére. A civil és önkormányzati kérdőívek elemzése a vonatkozó elméleti megközelítésekre támaszkodva teszi lehetővé az eredmények értelmezését és a civil szféra működésének átfogó értékelését.

7. A kutatások rövid bemutatása

A doktori disszertáció empirikus kutatási programja több éven keresztül, egymásra épülő vizsgálatok formájában valósult meg. A kutatás előkészítése 2019-ben kezdődött, amikor a téma tudományos pozicionálását a civil társadalom, a nonprofit szektor és a kulturális intézményrendszerek szakirodalmi áttekintése alapozta meg. Ekkor történt a kutatási kérdések és hipotézisek pontosítása is, különös tekintettel a kulturális civil szervezetek közfeladat-átvállalására és identitásmegőrző szerepére.

A nagy kérdőíves kutatást egy 2019–2020-as előzetes tanulmány előzte meg, amelyet a Nemzeti Együttműködési Alap által támogatott, a Szórványvidékek civil szervezeteinek feltérképezése, integrációja c. projekt keretében végeztünk dr. Bodó Barna vezetésével. A kisebbségi civil szervezet szolgál és szolgáltat: kulturális programokat biztosít, amelyek a magyarság számára helyben, elsősorban szórványban nem léteznek. A helyzetfelmérést három erdélyi megyében – Fehér, Hunyad és Máramaros – végeztük el. A kutatás célja az volt, hogy három, szórványban található megye (az említettek) civil szervezeteinek tevékenységeit, valamint a helyi kormányzattal és az egyházzal való kapcsolatait vizsgálja, továbbá módszertani alapokat teremtsen egy erdélyi szintű civil felméréshez. A kutatás alapvetően kvantitatív kérdőíves módszertant alkalmazott, egyszerű kérdésekkel, amelyek egyértelmű, számszerű válaszokat eredményeztek. Az adatgyűjtéshez, az aktív civil szervezetekkel való kapcsolatfelvételhez egy korábbi kutatás adatbázisát használtuk fel. A kérdőívek a szervezetek tevékenységi területeire, finanszírozására és önkormányzati kapcsolataira összpontosítottak, az eredmények pedig szélesebb társadalmi és politikai kontextusba illeszkednek. A 65 kitöltésből 57 kérdőívet tudtunk feldolgozni a kutatásban. Az adatgyűjtés módszertana és eredményei releváns alapot képeznek jelen kutatás összehasonlító elemzéséhez. A hivatkozások egységesítése jegyében „Kutatás 2019–2020” megnevezéssel utalunk az adatbázisra.

A következő évben, 2020-ban megkezdődött az erdélyi magyar civil szervezetekre vonatkozó adatbázis létrehozása és tisztítása, majd lezajlott az első, még kismintás kérdőíves felmérés a szervezetek működéséről, finanszírozási gyakorlatáról és önkormányzati kapcsolatairól. A koronavírus-járvány ekkor már érzékelhetően befolyásolta a civil szféra tevékenységét és fenntarthatóságát, így a vizsgálat kiterjedt a digitális térbe történő átállásra és annak következményeire is.²⁷⁴

A kutatás következő szakaszában, 2021-ben a civil kulturális kommunikáció és a fiatalok kulturális jelenlétének feltárása került a középpontba. A vizsgálat empirikus alapját egy kérdőíves felmérés jelentette, amelyet Kovács Lilla-Nóra, az EMKE szakmai munkatársa, valamint Brînzan-Antal Cristina végzett dr. Kádár Magor és dr. Bodó Barna koordinálásával. A kutatás Kovászna, Hargita, Maros, Kolozs, Fehér és Beszterce-Naszód megyékre terjedt ki, és célja egyrészt az erdélyi

---

²⁷⁴ Lásd: Civil szervezetek a koronavírus járvány idején fejezeteket, esettanulmányt.

magyar civil szervezetek és önkormányzatok közötti kapcsolatok feltérképezése, másrészt a Z generáció kulturális szokásainak vizsgálata volt.

A szervezeteket érintő kérdőívekre összesen 61 válasz érkezett, amelyek közül 53 bizonyult feldolgozhatónak (a kimaradt válaszok hiányosan vagy ellentmondásosan voltak kitöltve). A fiatalok bevonását külön felmérés biztosította, amelyben közel 300 középiskolás vett részt. A kutatás a későbbiekben „Kutatás 2021” jelöléssel szerepel.

A vizsgálat arra kereste a választ, hogy a kulturális tartalmak miként tehetők elérhetővé a középiskolás korosztály számára, milyen csatornákon tájékozódnak, valamint hogyan viszonyulnak a civil szervezetekhez, mint kulturális szolgáltatókhoz. A felmérés különbségeket mutatott tömb- és szórványterületek között, és egyúttal ráirányította a figyelmet az online kommunikáció meghatározó szerepére. Az elemzés egyik alapvető megállapítása, hogy a kulturális részvételt nem elsősorban az érdeklődés hiánya korlátozza, hanem az információk eljutásának módja és a szervezetek elérhetősége.

A negyedik – a disszertációban feldolgozott legnagyobb – kutatás (2021–2022) egy átfogó, 15 megyét érintő felmérés, amelyben a magyar házak és kulturális szervezetek helyzetét vizsgáltuk egy 95 kérdésből álló kérdőív segítségével. A 313 kitöltött kérdőív közül 261 került részletes feldolgozásra, miután az adattisztítás során 52 kérdőív érvénytelennek minősült. A kizárás oka elsősorban hiányos vagy ellentmondásos kitöltés, illetve a bevásztási kritériumoknak való meg nem felelés volt (például életkori és válaszadási követelmények). A kutatás alapvetően kvantitatív módszertanra épült, és az adatgyűjtés eszköze a kérdőív volt, amelynek célja világos és tényszerű adatok gyűjtése. Ehhez egyértelmű, könnyen érthető kérdéseket fogalmaztunk meg, amelyek lehetőség szerint számszerű válaszokat eredményeztek. A kutatás a későbbi jelzete: „Kutatás 2021–2022”.²⁷⁵

Ezzel a kutatással kapcsolatosan tisztáznunk kell a magyar házak kérdését. Az EMKE életre hívta és működteti a magyar házak láncolatát, ezért a felmérés elsődleges célcsoportját ezek képezték. Ma működnek olyan magyar házak is, amelyeket nem az EMKE hozott léte. Magyar háznak tekintjük azokat az ingatlanokat, ahol rendszeres tevékenység zajlik, az itt működő civil szervezetek tartják fenn. Ugyanakkor, funkcionalitásában magyar ház minden olyan hely, amely közösségi térként szolgálja a helyi magyar közösséget. A kérdőívvel az EMKE az erdélyi magyar közművelődési szervezetek, magyar házak helyzetét térképezte fel, azt, hogy ezek hogyan járulnak hozzá a kisebbségi közösségek kulturális értékeinek előmozdításához és megőrzéséhez, elsősorban az erdélyi megyékből származó magyar közösségek esetében. A továbblépés érdekében pedig kiemelten lényeges célkitűzésként fogalmaztuk meg a közösségsszervezés közművelődési eszköztárát birtokló, tevékeny,

---

²⁷⁵ A kutatást az Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Programja, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, a Nemzeti Művelődési Intézet, a Tempus Közalapítvány, a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége, a Magyar Tudományos Akadémia Domus Junior kutatási programja, valamint a Communitas Alapítvány támogatta.

tenni akaró személyiségek felkutatását, velük közösen meghatározva a létező helyi erőforrásokat, az újraindításhoz szükséges feltételeket.

A felmérés online kérdőív segítségével valósult meg. Eredetileg minden megyében személyes adatfelvételt terveztünk, azonban a koronavírus-járvány miatt a személyes lekérdezést csak azokban az esetekben tartottuk indokoltnak, ahol a korábban működő civil szervezet már nem volt elérhető. A járványügyi kockázatok miatt a kérdezőbiztosok számára elsődlegesen az online, illetve telefonos és videókonferencia-alapú lekérdezést javasoltuk.

3. táblázat: A disszertációban feldolgozott empirikus kutatások áttekintése

Forrás: saját szerkesztés

Kutatás megnevezése	Időpont / intervallum	A kutatás témája rövid leírása	Hivatkozási jelzet a disszertációban
Domus csoportos kutatás – <i>Kényszerpályák és kitörési pontok</i>	2019–2020	Az erdélyi magyar civil szféra működésének strukturális feltételeit, intézményi környezetét, finanszírozási lehetőségeit és társadalmi beágyazottságát vizsgálta, különös tekintettel a kisebbségi létből fakadó kihívásokra.	Kutatás 2019–2020
Covid-19 és civil szervezetek	2019	A járványhelyzet hatását elemezte az erdélyi magyar civil szervezetek működésére, finanszírozására, programjaira és túlélési stratégiáira.	Kutatás 2019
Z generáció és civil szervezetek	2021	A fiatalok civil aktivitását, közösségi részvételét és a civil szervezetekhez való viszonyát vizsgálta, különös tekintettel az utánpótlás és az önkéntesség kérdéseire.	Kutatás 2021
EMKE kulturális intézményrendszer-kutatás	2021–2022	Az erdélyi magyar kulturális intézményrendszer működését, fejlesztési lehetőségeit, erőforrás-ellátottságát és regionális különbségeit elemezte.	Kutatás 2021–2022
Önkormányzati-civil kapcsolatok kutatás	2023–2024	Az önkormányzatok és a civil szervezetek együttműködésének formáit, minőségét és politikai-kulturális beágyazottságát vizsgálta a magyarok lakta településeken.	Kutatás 2023–2024

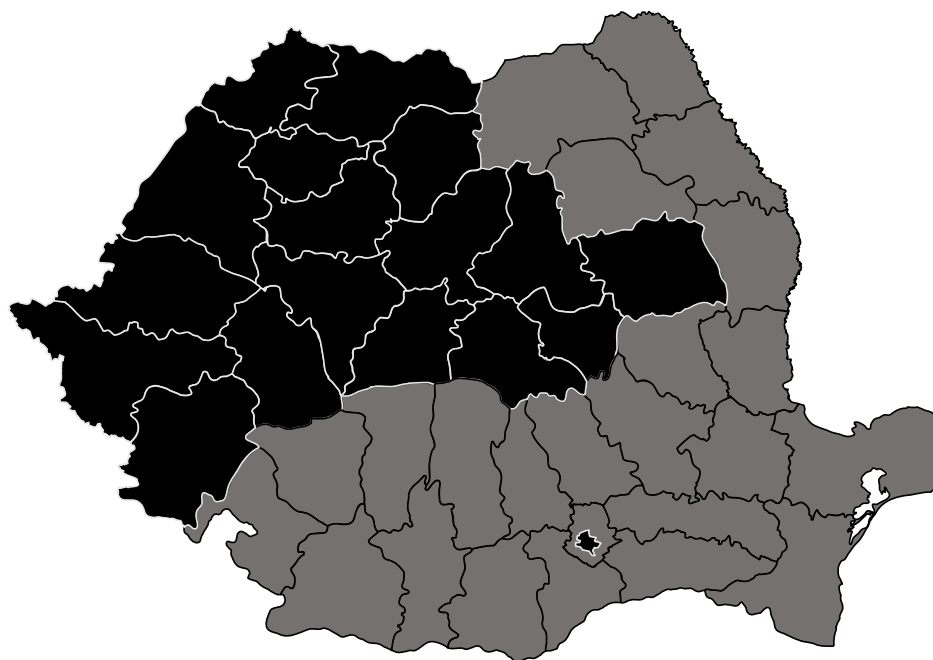
Az adatfelvétel első lépése a civil szervezetek adatbázisának frissítése volt. A tisztítást az EMKE és az Erdélystat.ro adatbázisai, valamint a „Kutatás 2019–2020” nyilvántartása alapján végeztük (a frissítést dr. Bodó Barna és Brînzan-Antal Cristina koordinálta). A kérdezőbiztosok ezt követően tovább aktualizálták az adatbázist. A személyes bejárás elmaradása miatt a szóránymegyék esetében 15–20%-os eltérés mutatkozott a szervezetszámokban. Arad, Temes, Máramaros és Brassó megyék hasonló helyzetet mutattak, azonban Máramarosban a szervezetszám magasabbnak

bizonyult, miközben a működés állapotáról nem állt rendelkezésre pontos információ. Temes és Hunyad megye adatai arra utalnak, hogy a szórványban a valaha létrehozott szervezetek 30–35%-a mára inaktív. Ugyanakkor Bihar és Temes megyében az elmúlt tíz évben több mint 25 új civil szervezet alakult. Az adatfelvételhez a járványhelyzet következtében kizárólag az online módszer került alkalmazásra.

A kérdőív strukturált, önkitöltős formában készült²⁷⁶, és minden szervezet számára elektronikusan került kiküldésre. A lekérdezés második lépcsője telefonos megkeresés volt, indokolt esetben pedig személyes egyeztetés történt a megyeszékhelyeken. A válaszadók kiválasztásánál törekedtünk arra, hogy a szervezet olyan tisztségviselője töltse ki (elnök, vezető, irodavezető), aki hitelesen tud információt szolgáltatni.

A kérdőív összesen 92 kérdést tartalmazott, az alábbi szerkezetben: (I) adatkezelés; (II) alapadatok; (III) ingatlan, infrastruktúra, magyar ház státusz; (IV) humánerőforrás; (V) önkormányzati, civil és vállalati kapcsolatok; (VI) tevékenység; (VII) kapcsolatrendszer és kommunikáció; (VIII) PR és marketing; (IX) költségvetés és források; (X) a koronavírus hatásai; (XI) jövőkép; (XII) megjegyzések.

A felmérés keresztmetszeti jellegű: a szórványban működő civil szervezetek aktuális állapota és helyzetére kérdez rá. Bár az arány statisztikailag nem kiugró, a szórványterületeken működő szervezetek teljes spektrumát lefedtük, és az elsődleges vizsgálati fókusz jelentő magyar házak közel 100%-os arányban válaszoltak.²⁷⁷

7. ábra: A „Kutatás 2021–2022” kutatásba bevont megyék
Forrás: Saját szerkesztés

²⁷⁶ Lásd: függelék: Civil szervezeti kérdőív.

²⁷⁷ Lásd: Függelék: Magyar Házak – EMKE lista 2016–2017.

A 2023–2024-es önkormányzati képviselők körében végzett felmérés során azt vizsgáltuk, hogy milyen szerepet töltenek be a kulturális események szervezésében, valamint milyen nézeteket képviselnek a civil szférával való együttműködés tekintetében. A kutatásba 336 önkormányzati választadót vontunk be, akik részletesen megosztották tapasztalataikat és véleményüket a témában.

A kutatásba bevont megyék: MS – Maros megye (Mureș), MM – Máramaros megye (Maramureș), SM – Szatmár megye (Satu Mare), BH – Bihar megye (Bihor), SJ – Szilágy megye (Sălaj), AR – Arad megye (Arad), TM – Temes megye (Timiș), CS – Krassó-Szörény megye (Caraș-Severin), HD – Hunyad megye (Hunedoara), SB – Szeben megye (Sibiu), AB – Fehér megye (Alba), CJ – Kolozs megye (Cluj), BC – Bákó megye (Bacău), BN – Beszterce-Naszód megye (Bistrița-Năsăud), BV – Brassó megye (Brașov), HR – Hargita megye (Harghita), CV – Kovászna megye (Covasna), B – Bukarest, főváros (București). A kutatás a későbbi jelzete: „Kutatás 2023–2024”.

A kutatás következő fő pillére az adatbázis-építés és adatfeldolgozás.

Az egyik adatbázis a Bethlen Gábor Alap által nyújtott támogatásokat tartalmazza 2012-től kezdődően. Ez részletes képet nyújt a támogatások összetételéről. Egy másik adatbázis a Communitas Alapítvány által nyújtott támogatásokat dolgozza fel, amely szintén a finanszírozási lehetőségek elemzését szolgálja. Azért vizsgáljuk a BGA és a Communitas Alapítvány adatbázisát, mivel a civil szervezetek többsége ezt a két fő támogatót jelölte meg.

A helyhatósági választási eredmények adatbázisa a 2012 és 2024 közötti időszakot öleli fel, különös tekintettel az etnikai arányok és a választási eredmények időbeli és térbeli változásaira. Annak érdekében, hogy a kiépített civil szervezeti adatbázis megyei bontását elemezzük, megfigyeljük a 2011-es és 2021-es népszámlálási eredményeket.

Emellett frissítettük az *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2018-2019*²⁷⁸ és a *Kutatás 2019–2020* korábban elkészített, kulturális szervezetekkel kapcsolatos adatbázisát, valamint a 2015-ös *Erdélyi magyar civil évkönyv*²⁷⁹ kulturális rendezvényeinek adatbázisát. Utóbbi különös figyelmet fordít az erdélyi magyar napokra és fesztiválokra, kiemelve, hogy a helyi önkormányzat vagy a települési civil szervezet volt-e a főszervező. A civil szervezeti adatbázis frissítését a kérdőíves kutatások alatt és azt követően folyamatosan frissítettük. Az erdélyi magyar civil szervezetek adatbázisát 2023-ban frissítettük. A legfrissebb adatokat, amelyek az erdélyi magyar kulturális szervezetek számát jelölik, a kutatásban megjelöltük és elemeztük.

²⁷⁸ Brinzan-Antal Krisztina (2019): *A megyei kulturális központok szerepe a magyar közösség hagyományos kultúrájának megőrzésében és terjesztésében*. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2018–2019*. Kolozsvár: Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége, Gordian Kiadó és Nyomda, Temesvár, 419–430.; Hagyományörző szervezetek és csoportok adattára. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2018–2019*. Kolozsvár: Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége, Gordian Kiadó és Nyomda, Temesvár, 433–498.

²⁷⁹ Napok, sokadalmak, fesztiválok jegyzéke. Adatbázis. In: Bodó Barna (szerk.) (2016): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2015*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 293–324.

Vizsgáltuk továbbá az önkormányzati támogatási hajlandóságot is, különös tekintettel a 2024-es megyei tanácsok által nyújtott kulturális programok támogatásaira.

A kutatási módszerek kombinálása és egymásra építése átfogó és sokrétű elemzést biztosít. A szakirodalom elemzése megalapozza a kérdőívek tematikáját, míg az adatbázis-építés és -feldolgozás lehetővé teszi a kérdőívek adatai alapján levont következtetések kiegészítését és ellenőrzését. Ez a multidiszciplináris megközelítés hozzájárul az erdélyi magyar civil szervezetek és önkormányzatok közötti kapcsolatok holisztikus megértéséhez, valamint a szektorok működése jövőbeni lehetőségeinek feltérképezéséhez.

Kiegészítő kutatási módszerként a fókuszcsoporthoz interjút választottuk, amely lehetőséget biztosított az erdélyi magyar civil szervezetek és önkormányzatok közötti kapcsolatok mélyebb megértésére. A módszertan kiválasztásánál alapvető szempont volt, hogy az érintett civil szervezetek vezetői és képviselői egy strukturált beszélgetés keretében reflektáljanak saját szervezetük helyzetére, az önkormányzatokkal való kapcsolatukra, valamint a civil szektor működésére és kihívásaira. A csoportos interakció lehetőséget biztosított arra, hogy a résztvevők egymás tapasztalatait megismerjék, közösen azonosítsanak közös problémákat, és megoldási stratégiákat dolgozzanak ki.

8. Az erdélyi magyar kulturális áramlatok és csoportok alakulása

A kulturális áramlatok olyan eszmei, művészeti, társadalmi és életmódbeli irányzatok összességét jelentik, amelyek egy adott korszakban vagy térségben meghatározzák a közösségek kulturális gondolkodását, önkifejezését és értékrendjét. Ezek az áramlatok nem elszigetelt jelenségek, hanem egymással folyamatos kölcsönhatásban álló folyamatok, amelyek formálják az identitást, a közösségi normákat és a kulturális fogyasztás mintázatait. A kulturális áramlatok egyszerre jelennek meg globális és lokális szinten: nemzetközi hatások, médiatartalmak, művészeti irányzatok és digitális platformok révén terjednek, ugyanakkor helyi közösségekben sajátos, regionális jelentéstartalommal telítődnek. Erdélyi magyar kontextusban a kulturális áramlatok különösen szorosan kapcsolódnak az identitásmegőrzéshez, a nyelvhasználathoz, a hagyományápoláshoz és a közösségi önszerveződéshez. A kulturális áramlatok tehát nem pusztán esztétikai vagy művészeti irányzatokat jelentenek, hanem olyan társadalmi-kulturális folyamatokat, amelyek meghatározzák, miként gondolkodik egy közösség önmagáról, múltjáról és jövőjéről, valamint hogyan kapcsolódik a tágabb társadalmi és nemzetközi kulturális térhez.

A mai kulturális-közművelődési élethez, illetve azt a kisebbségi létben nagyban irányító-alakító civil szervezetekhez hasonló szerveződésekéről a XIX. századtól, még inkább a kiegyezés utáni évektől beszélhetünk.²⁸⁰ 1867 előtt Erdély a Habsburg Birodalomnak csak provinciája volt, benne a magyarság pedig nem túl közkedvelt népcsoportja. Még ebben az időben (1859) alakult gróf Mikó Imre irányításával az Erdélyi Múzeum-Egyesület, önszerveződő módon, a felelősséget érző és vállaló nemesség és polgárság kezdeményezésére.²⁸¹ Nagyobb számban és némileg támogatottan azonban csak az Osztrák–Magyar Monarchia megalakulása után jöttek létre egyletek. A monarchiának már nem provinciája, hanem szerves része volt Erdély is, mint Magyarország egyik régiója. Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter hivatalba lépésével egy időben kezdték el szorgalmazni „szabad »népnevelési egyletek«” létrejöttét, részint amiatt, hogy a majd csak 1868-ban megjelenő közoktatási törvény hatályba lépése után ezek a „társulatok” is alapíthassanak oktatási intézményeket, ahol erre szükség van, részint viszont mivel azt tartotta, hogy a kultúra minden ember, közösség saját érdeke, önszerveződő módon kell alakítaniuk kereteit, az államnak viszont ehhez minden támogatást meg kell adnia.²⁸² Az eötvösi kultúrpolitika nyomán az első világháborúig jól működő szervezetek, illetve társulások alakultak ki Erdélyben, kezdve az irodalmi köröktől, a különféle

²⁸⁰ A történeti áttekintés szerepeltetése azért indokolt, mert az itt bemutatott szervezetek még nem kisebbségi intézmények voltak, azonban működésük közvetlenül megalapozta a későbbi, kisebbségi keretben működő civil kulturális struktúrákat.

²⁸¹ Dáné, Tibor Kálmán (2015): Közművelődés Napja. *Művelődés*, 2015/3. Elérhető: <https://muvelodes.net/velemeney/kozmuvelodes-napja>, letöltés ideje: 2021.11.28.

²⁸² Eötvös, József (1976): *Kultúra és nevelés*. Összegejtötte és szerkesztette Mezei Márta. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/06300/06330/06330.htm#52>, letöltés ideje: 2021.11.28.

társadalmi szervezeteken át az országos egyesületekig, mint amilyen az EME mellett az Erdély(rész)i Közművelődési Egyesület (1885) vagy az Erdélyi Kárpát-Egyesület (1891) is volt, nem beszélve a kultúra „hivatásos” közvetítőiről (színház, könyvtár, levéltár stb.).

A két világháború között, amikor az erdélyi magyarság kisebbségi helyzetbe került, már ebből az örökségből tudott építkezni, és ekkor erősödött fel a kulturális intézmények identitásmegtartó és -termelő szerepe.²⁸³ Bár a korszakban sok szervezet működését megnehezítették, illetve intézményeket számoltak fel, alakítottak át, „a magyar kisebbségnek sikerült megőriznie pozícióinak jó részét mind gazdasági, kulturális és oktatási téren, illetve az egyesületi élet vonatkozásában, mind a belső politikai szerveződés tekintetében”,²⁸⁴ emellett az önerőből való építkezésnek már megvolt a hagyománya.

Ezt az ismét dinamikussá váló fejlődést törte meg előbb a második világháború, majd szüntette meg végleg minden (nem csak magyar) egyesület működését a kommunista hatalom 1948-ban. Bár az ezt követő évtizedekben léteztek (párt)állami szervezetek és intézmények, melyek egy része természetesen a magyar kultúra közvetítésével is foglalkozott, ezeket csak a két székely megyében tekinthetjük a mai intézmények elődjének.²⁸⁵ A kommunista rendszerben a „civil szervezetek” a párt kiterjesztett karjai voltak, amelyek a társadalom minden szegmensére rátelepedtek és a diktatúra legitimitását erősítették, nem pedig a társadalmi sokszínűséget vagy az egyéni jogokat képviselték. Ezekben az években igazi civil szervezetek alig léteztek, ami volt, annak működése szigorúan korlátozott volt, különösen az etnikai kisebbségekhez kötődő szerveződések esetén, és a szó valódi értelmében nem léteztek. A magyar közösség számára a kulturális életet a hatóságok által ellenőrzött intézmények keretei között kellett fenntartani. A magyar nyelvű oktatás és kultúra korlátozott formában ugyan létezett, de a közösségi kezdeményezéseket elfojtották, és a szervezeti önállóság lehetősége szinte teljesen hiányzott.

A kommunizmus bukása 1989-ben mélyreható társadalmi és politikai változásokat hozott Romániában. Az erdélyi magyar közösség számára ez az időszak különösen jelentős volt, mivel lehetőséget teremtett a korábban elnyomott kulturális és közösségi identitás újjáélesztésére. A civil szervezetek a rendszerváltást követően hatékonyan hozzájárultak az erdélyi magyar közösség önszerveződésében, érdekeik képviseletében és kulturális örökségük megőrzésében.

²⁸³ Szarka László (2005): Kisebbség és kultúra. A kulturális intézmények szerepe a közművelődésben. In: Blénesi Éva – Mandel Kinga – Szarka László (szerk.): *A kultúra világa. A határon túli magyar kulturális intézményrendszer*. MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 97–112.

²⁸⁴ Tismăneanu, Vladimir – Dobrin, Dobrin – Vasile, Cristian (szerk.) (2007): *Comisia Prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România: Raport Final*. Humanitas, București, 332–354. Fordítás forrása: A nemzeti kisebbségek helyzete. *Magyar Kisebbség*, 2008, 13. évf., 1–2. sz., 20.

²⁸⁵ Lásd a tézisben: összehasonlított példa: Brinzan-Antal Krisztina (2019): *A megyei kulturális központok szerepe a magyar közösség hagyományos kultúrájának megőrzésében és terjesztésében*. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2018–2019*. Kolozsvár: Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége, Gordian Kiadó és Nyomda, Temesvár, 419–430. – Függelék/Esettanulmányok.

1989 után a civil szféra egyik meghatározó területe a kulturális és oktatási intézményrendszer újjászervezése volt, amelynek elsődleges célja az anyanyelvi oktatás megerősítése és a magyar nyelvű iskolák, valamint felsőoktatási intézmények újjáalapítása volt az 1990-es évek elején. Ennek jegyében számos kulturális egyesület jött létre – például néptáncscsoportok, kórusok és színházi társulatok –, amelyek a magyar identitás megőrzését és a közösségi kulturális élet újraszervezését szolgálták.

A civil szervezetek jelentős része az erdélyi magyar közösség jogainak védelmére és érdekvédelmére összpontosított, miközben szerepet vállalt a hiányos szociális ellátórendszer pótlásában is. Civil kezdeményezések jelentek meg a hátrányos helyzetű csoportok – különösen az idősek és a fiatalok – támogatására, valamint a közösségi szolidaritás megerősítésére. A helyi gazdasági fejlesztés érdekében alapítványok és vállalkozói szövetségek alakultak, amelyek célja a magyar vállalkozások támogatása, a munkahelyteremtés elősegítése és a közösségi erőforrások mozgósítása volt.²⁸⁶

8.1. Nemzetközi perspektíva

Ha nemzetközi perspektívába helyezzük az erdélyi magyar civil szférát, láthatjuk, hogy a kisebbségi közösségekben a civil szervezetek szerepe elengedhetetlen az identitás és a kulturális örökség megőrzésében. Az erdélyi magyar civil szervezetek működése alapvetően több, egymással összefüggő célrendszer mentén szerveződik. (1) Meghatározó feladatuk a nyelvi és kulturális identitás megőrzése, amely az anyanyelvű oktatás fenntartásán, a kulturális rendezvények szervezésén, valamint a magyar nyelvű média támogatásán keresztül valósul meg. (2) A civil szféra emellett kiemelt szerepet vállal a kisebbségi jogok védelmében is: ezek a szervezetek különböző fórumokon képviselik a magyar közösség érdekeit, a helyi politikai színtértől kezdve a nemzetközi érdekvédelmi platformokig. (3) Ettől elkülöníthető, ugyanakkor szorosan kapcsolódó terület a szociális támogatás és a közösségépítés. A civil szervezetek fontos szerepet játszanak a hiányos szociális ellátórendszer kiegészítésében, különösen az idősek, a fiatalok és a hátrányos helyzetű csoportok támogatásában. Ugyanakkor közösségépítő tevékenységük révén hozzájárulnak a helyi társadalmi kapcsolatok megerősítéséhez, a részvételi formák bővítéséhez és a közösségi identitás fenntartásához is.

Az erdélyi magyar civil szervezetek törekvései nem elszakadásra, hanem megmaradásra és kulturális önrendelkezésre irányulnak: az anyanyelv, a kultúra, az intézményrendszer, a jogbiztonság és a helyi döntésekben való részvételre. Céljuk egy olyan Románia, ahol a magyar közösség egyenrangú, államalkotó tényezőként élhet. Ezek a törekvések számos vonásukban hasonlítanak a dél-

---

²⁸⁶ Veres Valér (2010): Civil társadalom és kisebbségi identitás. *Erdélyi Társadalom*, 8(2), 15–30.

tirolai németek és a katalánok autonómiatörekvéseihez, ahol szintén a kulturális és nyelvi önrendelkezés biztosítása áll a középpontban.

Dél-Tirol autonóm régióként kiemelkedő mértékben támogatja a német kisebbség civil szféráját, amely a kulturális autonómia, a stabil finanszírozás és a helyi kormányzattal való szoros együttműködés révén virágzik. A német nyelv hivatalos státusza különleges előnyöket biztosít a közösség számára, lehetővé téve a nyelvi és kulturális identitás megőrzését. Az autonóm státusz garantálja a bőséges helyi forrásokat, amelyek stabil működési alapot nyújtanak a civil szervezetek számára. Ugyanakkor a globalizáció és az olasz központi kormányzat befolyásolási törekvései jelentős kihívást jelentenek, amelyekkel a közösségnek szembe kell néznie.²⁸⁷

Katalónia az egyik legdinamikusabb kisebbségi közösség Európában, amely függetlenségi törekvéseinek köszönhetően jelentős társadalmi mobilizációt eredményezett. A katalán civil szervezetek aktív politikai szerepet töltenek be, közvetlenül részt véve az önállósági mozgalomban. A katalán nyelv széles körben elterjedt, és hivatalos státusszal rendelkezik, ami erős alapot biztosít a kulturális és civil tevékenységek számára. Finanszírozásukat jelentős helyi források és közösségi adományozás biztosítja, ami lehetővé teszi, hogy függetlenül és hatékonyan működjenek.²⁸⁸

A szlovákiai magyar közösség hasonló helyzetben van, mint az erdélyi magyarok, hiszen kisebbségi státuszban működik, ám a kulturális autonómia terén jóval kevesebb mozgástérrel rendelkezik. Noha a törvények elviekben biztosítják a magyar nyelv használatát, a gyakorlati megvalósítás során számos akadály jelentkezik. A viszonylag kevés magyarországi támogatottság miatt a közösség elsősorban helyi és EU-s forrásokra támaszkodik, amelyek azonban korlátozottak. A civil szféra főként oktatási és kulturális kezdeményezésekre összpontosít, politikai szerepük pedig kevésbé hangsúlyos, mint például az erdélyi magyaroké.²⁸⁹

A fő különbségeket és párhuzamokat illetően az európai kisebbségi közösségek helyzete számos hasonlóságot és eltérést mutat az autonómia, nyelvi jogok, finanszírozás és politikai szerep terén. Az erdélyi magyaroknak nincs kulturális autonómiájuk és nyelvi jogaik korlátozottak, miközben a dél-tirolai németek esetében ezek teljes körűek, a katalánoknál pedig széles körűek.²⁹⁰ A szlovákiai magyar közösség e jogok vonatkozásában mindmáig csak részben rendelkezik biztosított jogi és intézményi garanciákkal. A finanszírozási modellek is eltérőek: míg az erdélyi magyarok főként

²⁸⁷ Jansen, Christian (2017): Region — Province — Municipality. Spatial Planning and Spatial Policy in Italy, 1860–2016. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 42(2) (160), 267–294.

²⁸⁸ Keating, Michael (2001): *Nations Against the State: The New Politics of Nationalism in Quebec, Catalonia, and Scotland*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 65–92.

²⁸⁹ Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (2018): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 376–453.

²⁹⁰ Salat, Levente – Constantin, Sergiu – Osipov, Alexander – Székely, István Gergő (szerk.) (2014): *Autonomy Arrangements Around the World: A Collection of Well and Lesser Known Cases*. Editura ISPMN, Kolozsvár, 151–176.

magyarországi támogatásra támaszkodnak,²⁹¹ a dél-tiroli németek autonóm forrásokra, a katalánok pedig helyi és közösségi forrásokra építenek.

Ha az erdélyi magyar civil szervezetek előtt álló kihívásokat és lehetőségeket vizsgáljuk, megállapítható, hogy bizonyos, korábban azonosított problémák napjainkban is relevánsak, jóllehet megjelenési formájuk és súlyuk az elmúlt két évtizedben részben átalakult.²⁹² A külső forrásokra való jelentős mértékű ráutaltság továbbra is meghatározó sajátossága a civil szféra működésének, különösen a kisebb településeken és a szórványtérsegekben. Emellett az anyanyelvhasználat gyakorlati érvényesülése – bár jogilag biztosított keretek között zajlik – a mindennapi intézményi és közigazgatási gyakorlatban továbbra is számos korlátozással szembesül.

Strukturális kihívást jelent a politikai polarizációból fakadó belső megosztottság, amely a civil szférát sem hagyja érintetlenül. Az erdélyi magyar politikai érdekképviselő megváltozó szereplőjeként az RMDSZ politikai pozíciói, önkormányzati jelenléte és támogatáspolitikai befolyása közvetetten a civil szervezetek mozgásterére is hatással van, ami bizonyos esetben erősítheti, más esetben pedig korlátozhatja az autonóm civil kezdeményezések kibontakozását.

Mindezek mellett azonban új lehetőségek is kirajzolódnak. Ilyenek a regionális együttműködések erősítése más kisebbségi közösségekkel, a helyi finanszírozási modellek fokozatos kiépítése, valamint a digitalizáció nyújtotta eszközök – különösen a közösségi média és az online programformák – tudatosabb és stratégiai alkalmazása, amelyek új típusú részvételi formákat és mobilizációs lehetőségeket teremthetnek a civil szféra számára.

A dél-tiroli modell példája egyértelművé teszi, hogy az autonóm státusz és a stabil finanszírozás biztosítja a kulturális szervezetek hatékony működését és hosszú távú fenntarthatóságát. Ugyanakkor a katalán tapasztalatok azt mutatják, hogy a civil szféra aktív mobilizációja, különösen modern technológiai eszközök segítségével, jelentős politikai és társadalmi változásokat is előidézhethet.

E példák fényében az erdélyi magyar kulturális szervezetek működése arra mutat rá, hogy a kultúra nem kizárólag nemzeti keretben értelmezhető, hanem helyi és regionális szinten is meghatározó szerepet tölt be. A kultúra gyakran tájhoz, régióhoz, városhoz kötődik. A kultúra nem „vagy–vagy”, hanem „is–is” alapon működik. A helyi sajátosságok hangsúlyozása – amelyek egy adott régió identitását és vonzerejét erősítik – hozzájárulhat a közösségi összetartás kialakulásához, valamint hosszabb távon az adott térség nemzetközi pozícióinak erősödéséhez is.

A kultúra támogató légkört képezhet a helyi összefogások létrejöttéhez, klaszterek és hálózatok kialakításához is. A társadalmi tőke regionális gazdaságban betöltött szerepéről Patik Réka a következőt írja: „A kérdésre tehát, hogy miért figyelhetők meg egyes helyek gazdasági élete között

²⁹¹ Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (2008): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 376–453.

²⁹² Horváth István (2006): *Kisebbségsszociológia. Alapfogalmak és kritikai perspektívák*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár, 141–152.

látványos különbségek, kiinduló hipotézisünk alapján válaszolunk: a „csomósodás” megjelenése - amikor egy közösség tagjai térben, intézményileg vagy kapcsolati szempontból sűrűsödnek -, „csomópontokat” jönnek/jöhetnek létre, ami a helyi társadalom és kultúra által teremtett feltételek közötti lehetséges vagy ellehetetlenített együttműködések függvénye. Vagyis a hálózatok létrejöttét a helyi társadalom és kultúra teszi lehetővé vagy ellehetleníti el.”²⁹³ Állításként fogalmazza meg azt is, hogy a kultúra, mint a társadalmi tőke része, a személyek közti kapcsolatokból táplálkozó, gazdasági előnyöket is hordozó „eszköz”, ami a hálózatosodásban kiemelt szerepet játszik.

Annak érdekében, hogy nemzetközi szinten átfogó képet kapjunk a külhoni magyar kisebbségi szervezetek működéséről, felmértük az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület külhoni partnerintézményeit 2025 februárjában. Felvidékről, Vajdaságból, Kárpátaljáról, Horvátországról, Bosznia-Hercegovináról, Muravidékről kértük fel a közművelődési intézeteket, szervezeteket a válaszadásra.

Az adatgyűjtés során kvalitatív módszert alkalmaztunk, amelynek középpontjában a fókusz-csoportos interjú állt.²⁹⁴ A különböző külhoni magyar civil szervezetek képviselőivel folytatott beszélgetések során a fő cél a szervezetek működési sajátosságainak, finanszírozási forrásainak, nehézségeinek és az önkormányzatokkal való kapcsolatának feltárása volt. A fókuszcsoportos interjúk lehetőséget adtak arra, hogy az egyes régiók sajátosságait mélyebben megértsük, miközben összehasonlító elemzést is végeztünk. A fókuszcsoportokban részt vevő civil szervezeteket és intézményeket az adott régió civil szférájának meghatározó szereplői közül választottuk ki. Az interjúkat strukturált kérdéssor alapján vezettük le, biztosítva, hogy a résztvevők részletesen kifejtthessék tapasztalataikat. A beszélgetéseket tematikus kódolás révén elemeztük, hogy azonosítani tudjuk a közös és eltérő mintázatokat.

A kárpátaljai magyar civil szervezetek finanszírozása főként magyarországi pályázatokból történik, az önkormányzatokkal való kapcsolatuk viszonylag gyenge. A legnagyobb kihívásokat számukra az anyagi források kiszámíthatatlansága, a szakemberhiány és a háborús helyzet okozta korlátozások jelentik. A közösségi részvétel továbbra is erős, különösen a kulturális események kapcsán, de a kivándorlás és a demográfiai csökkenés jelentős problémát okoz.

Szlovéniában a muravidéki magyar szervezetek számottevő állami finanszírozásban részesülnek, amelyet helyi önkormányzati és magyarországi pályázati támogatással egészítenek ki. A Muravidéken az önkormányzatokkal való kapcsolat erős, mivel az intézmények gyakran nyújtanak szakmai támogatást a helyi hatóságok számára. Ugyanakkor a civil szférában az önkéntesség dominál, a

---

²⁹³ Patik, Réka (2004): A társadalom és a kultúra hatása a hálózatosodásra. In: Czagány László – Garai László (szerk.): *A szociális identitás, az információ és a piac*. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei, JATEPress, Szeged, 168–185.

²⁹⁴ A lekérdezés 2025 januárjában zajlott. A fókuszcsoportban résztvevő személyek anonimitásukat megőrizve vállalták a válaszadást. A kutatás során a kérdéseket civil szervezetek vezetői válaszolták meg, régióként egy-egy képviselővel, biztosítva ezzel a földrajzi reprezentativitást.

szervezetek működése nagyrészt az önkormányzatok és intézmények által biztosított segítségtől függ.

A magyar civil szervezetek száma alacsony Bosznia-Hercegovinában, és működésük főként a magyar állam támogatásától függ. Az önkormányzatokkal való kapcsolat minimális, az együttműködés főként a magyar kisebbségi képviselő által valósul meg. A helyi politikai és gazdasági tényezők kevéssé támogatják a civil szervezetek működését, ennek ellenére a kulturális rendezvények közösségi eseményeknek számítanak.

A horvátországi magyar civil szervezetek főként állami és önkormányzati támogatásokból, valamint magyarországi pályázatokból finanszírozzák tevékenységeiket. A helyi politikai környezet befolyásolja a támogatások elérhetőségét, és a kisebbségi jogok gyakorlati érvényesülése változó. Az önkormányzatokkal való kapcsolat szorosabb ott, ahol jelentősebb magyar közösségek élnek, és a magyar kisebbségi önkormányzatok fontos közvetítő szerepet töltenek be.

Szlovákiában (Felvidéken) a magyar civil szervezetek finanszírozása több forrásból tevődik össze. A legjelentősebb támogatást a Nemzeti Kisebbségi Kulturális Alap biztosítja állami forrásból, ezt egészítik ki a magyarországi Bethlen Gábor Alap pályázata, valamint az önkormányzati és megyei támogatások, különösen Dunaszerdahely városa és Nagyszombat megye részéről. A civil szervezeti hálózat kiterjedt és sokszínű: a Csemadok mintegy 420–430 alapszervezete, a Szülői Szövetség hozzávetőleg 340–350 szervezete, valamint közel 600 önkéntes tűzoltó szervezet működik az országban, emellett jelen vannak a Rákóczi Szövetség, a cserkészlet, a pedagógusszervezetek, a nyugdíjasszervezetek, a Vöröskereszt, sport- és vadásszervezetek, valamint számos polgári társulás. Egységes országos adatbázis azonban nem áll rendelkezésre.

A működés legnagyobb kihívását az anyagi korlátok jelentik, amelyek közvetlenül maguk után vonják az emberi erőforrás hiányát és az adminisztratív terhek növekedését. A gazdasági környezet romlása – különösen a szolgáltatások árának emelkedése – szintén negatívan hat a szervezetek fenntarthatóságára. A politikai környezet hatása differenciált: azon településeken, ahol magyar vezetés működik, az önkormányzati együttműködés jellemzően kedvezőbb, bár ez nem minden esetben jelent automatikusan stabil támogatási hátteret.

Az önkormányzatokkal való kapcsolat elsősorban rendezényszervezéshez kötődik. A civil szervezetek jellemzően olyan településeken szervezik programjaikat, ahol magyar vagy többségében magyar vezetés működik, és ahol Csemadok-alapszervezet is jelen van. Ezeken a helyeken az önkormányzatok rendszerint segítőkészek a szervezési feladatok, a terembérlet és a logisztika biztosítása terén. A kapcsolattartás jellemzően kéthavi rendszerességgel történik. A helyi és országos politikai szereplők hozzáállása ugyanakkor erősen ciklikus: választási időszakokon kívül a civil szféra iránti érdeklődés érezhetően csökken.

A vajdasági (szerbiai) magyar civil szervezetek működése nagymértékben függ az önkormányzati, tartományi és magyarországi támogatásoktól. A szervezeteknek jelentős adminisztrációs terhekkel és anyagi nehézségekkel kell szembenézniük, különösen a pályázati önrészek biztosítása terén. Az önkormányzatokkal való együttműködés szorosabb, és egyes helyeken ingatlanhasználattal és fenntartási költségek fedezésével is támogatják a civil szervezeteket. A vajdasági magyar civil szervezetek fő forrásai az állami támogatások, a magyarországi pályázatok és az önkormányzati hozzájárulások. Az adminisztratív és anyagi nehézségek itt is jelentősek, és a helyi politika befolyásolja az együttműködés minőségét. A civil szervezetek az önkormányzatokat főként rendezvények szervezésekor keresik meg, és az együttműködés intenzitása nagyban függ a helyi magyar politikai jelenlétől.²⁹⁵

8. ábra: A külföldi magyar civil szervezetek fókuszterületei és kihívásai
Forrás: Saját szerkesztés

A fenti ábra alapján a szófelhő domináns szava a „Kulturális”, amely központi szerepet játszik a külhoni magyar civil szervezetek működésében és kihívásaiban. Egyéb kiemelt szavak, mint például „helyi”, „politikai”, „kisebbségi”, „közösségépítés”, „támogatások” és „identitás” szintén arra utalnak, hogy a kulturális identitás megőrzése, a közösségi részvétel és az önkormányzati kapcsolatok a fő témák. A „kulturális” kifejezés kiemelése azt mutatja, hogy a kulturális tevékenységek és a kisebbségi identitás megőrzése központi helyet foglal el a vizsgált területeken. Az „identitás” és „kisebbségi” szavak szorosan kapcsolódnak ehhez, alátámasztva a civil szféra fő fókuszát.

Az „anyagi” és „adminisztrációs” szavak hangsúlyozzák az anyagi források korlátozottságát és a bürokratikus terheket, amelyek gyakran akadályozzák a civil szervezetek működését. Az „infláció” és „támogatások” kontextusában ez az anyagi bizonytalanság még erőteljesebben érzékelhető.

²⁹⁵ Lásd: A romániai helyhatósági választások alakulása (2012–2024) – Függelék/Esettanulmányok

A „közösségépítés” és „fejlődés” szavak a szervezetek jövőorientált céljaira utalnak, különösen a fiatalok bevonásának fontosságára. A „nemzetközi” és „pályázatok” szavak az együttműködés és a forrásteremtés irányába mutatnak.

A külhoni magyar civil szervezetek működésében több közös vonás is megfigyelhető. Az egyik legfontosabb a magyar állami támogatások jelentősége, amelyek sok esetben az alapvető működési feltételeket biztosítják. Az önkormányzatokkal való együttműködés mértéke régióként változó: míg Muravidéken és Vajdaságban viszonylag erős a kapcsolat, addig Kárpátalján és Bosznia-Hercegovinában minimális. Az adminisztratív terhek, és a szakemberhiány szinte minden régióban problémát jelent, és a nemzetközi pályázati források kihasználása alacsony.

A legnagyobb eltérések a civil szervezetek működési modelljeiben és finanszírozási forrásaiban mutatkoznak meg. Míg egyes helyeken az önkéntesség dominál (Muravidék, Szlovákia), más régiókban az intézményesülés jelent nagyobb kihívást (Vajdaság, Horvátország). A helyi politikai környezet és az adott ország kisebbségpolitikája is meghatározó szerepet játszik abban, hogy a szervezetek milyen támogatásokra számíthatnak, és milyen akadályokkal kell szembenézniük.

A külhoni magyar civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolata régióként jelentős eltéréseket mutat, amelyeket a helyi politikai, gazdasági és társadalmi környezet is befolyásol. A magyar állami támogatások központi szerepet töltenek be, az önkormányzatokkal való együttműködés mértéke különböző. A civil szféra legfőbb kihívásai az anyagi források instabilitása, az adminisztrációs terhek és a szakemberhiány, miközben a közösségi részvétel általában erős marad. Az önkormányzatokkal való szorosabb együttműködés és az intézményi háttér erősítése hozzájárulhat a civil szervezetek hosszú távú fenntarthatóságához.

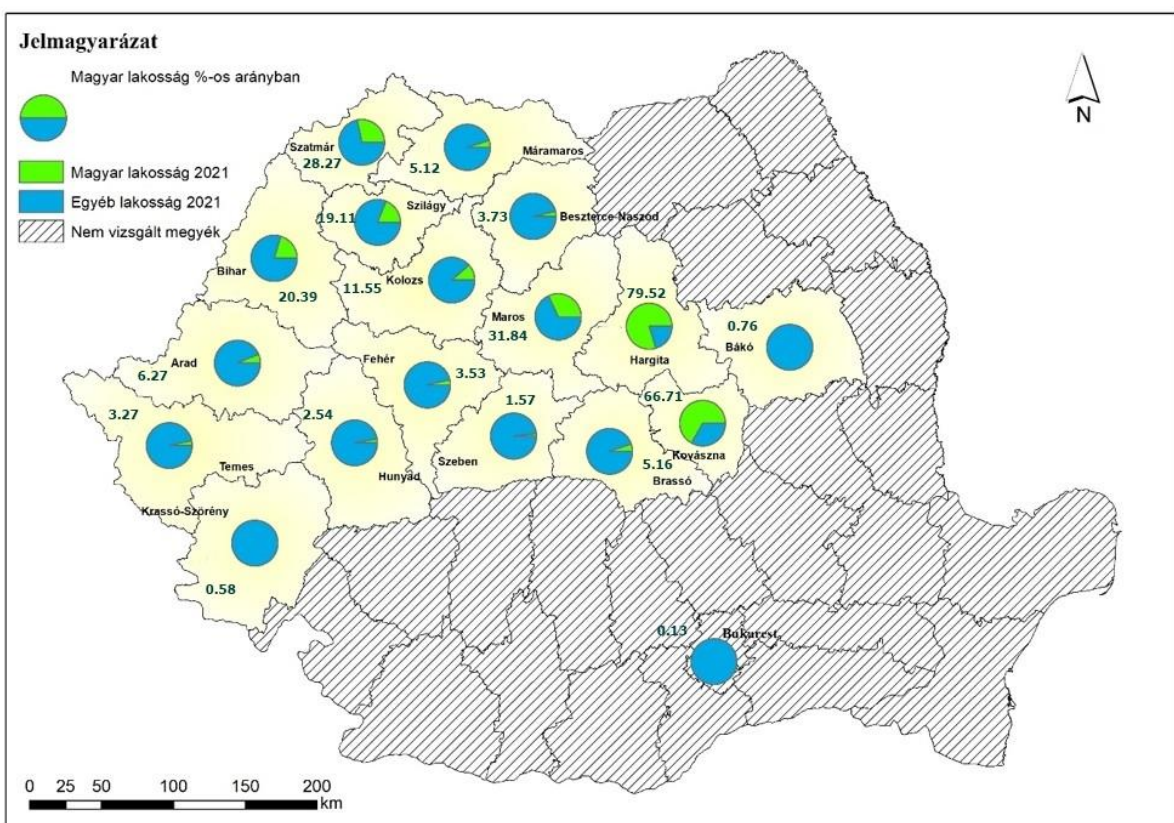
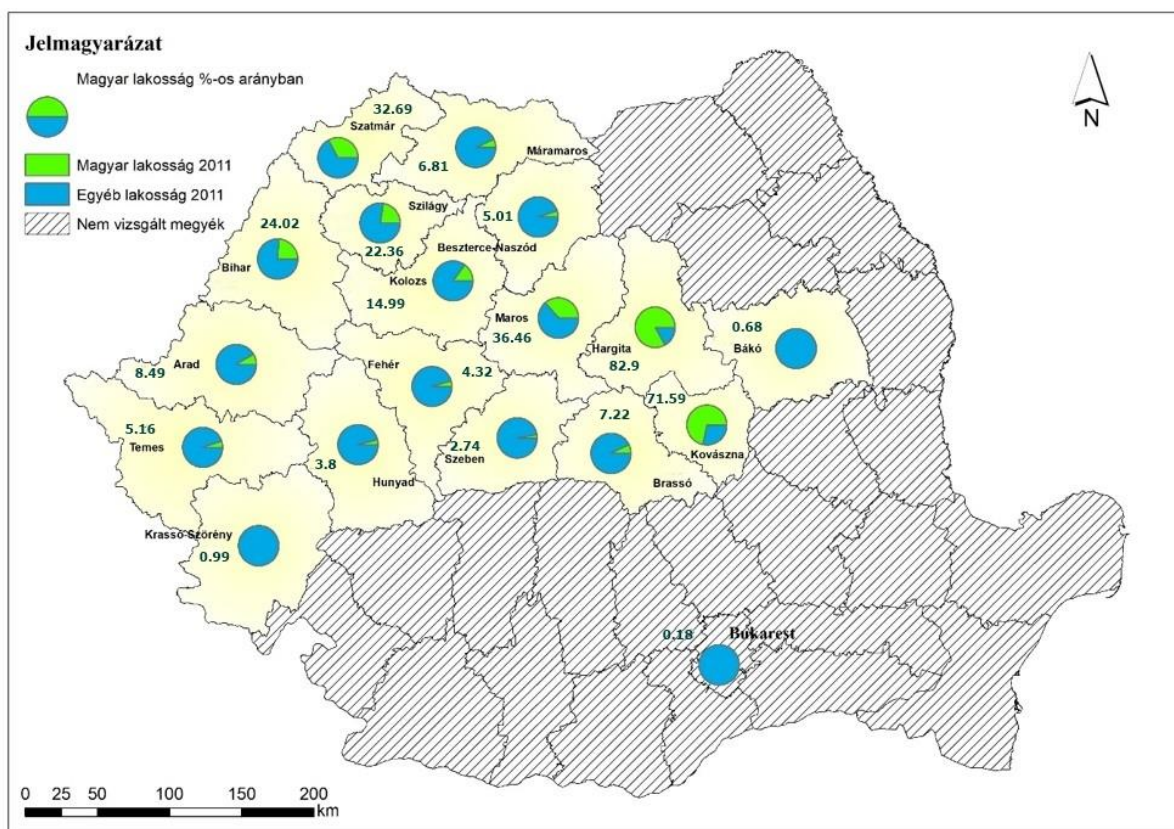
8.2. Erdélyi magyar kulturális civil szervezetek kérdőíves vizsgálata

Az erdélyi magyar kulturális szervezetek vizsgálata során a szervezetek számának alakulása mellett a népszámlálási adatok bemutatása is fontos, mivel ezek alapján reális kép nyerhető a kisebbségi közösségek létszámáról, demográfiai jellemzőiről és regionális eloszlásáról. A kisebbségek számának és arányának változása közvetlen hatással van a kulturális, nyelvi és társadalmi szerveződések lehetőségeire és kihívásaira. A 2011-es és 2021-es népszámlálások adatai különösen fontosak, mivel ezek az évtizedek meghatározó változásokat hoztak a kisebbségi közösségek helyzetében, például az elvándorlás, az asszimiláció és a nyelvhasználat tekintetében. A 2021-es romániai népszámlálás²⁹⁶ adatai szerint a magyar nemzetiségű lakosság megyénkénti megoszlása a következő:

---

²⁹⁶ A 2021-es népszámlálás szakmai vitákat váltott ki, mivel az eredeti adatsorokat utólag különböző adó- és közigazgatási nyilvántartásokkal egészítették ki. A hozzáadott, egymillió főt meghaladó személy esetében alapvető információk – például a nemzetiség – nem állnak rendelkezésre, így az etnikai hovatartozás tekintetében több mint kétmillió rekord esetében hiányosak az adatok. Emiatt demográfusok több szempontból is megkérdőjelezték a népszámlálás pontosságát, és a magyar közösség lélekszámát szakértői becslések szerint mintegy 10 %-kal magasabbra teszik a hivatalos adatnál.

9. ábra: Románia megyéinek összlakossága és magyar nemzetiségű lakosság a 2011-es és 2021-es népszámlálások alapján
Forrás: saját szerkesztés

A módszertan szempontjából elengedhetetlen hangsúlyozni, hogy a 2011-es népszámlálás során körülbelül 1,2 millió ember nemzetisége nem derült ki, ami komoly kihívást jelentett az adatok értelmezésekor. Az Erdélystat munkatársai ebben a helyzetben becsléssel állapították meg a magyar nemzetiségűek számát, egy olyan feltételezés alapján, hogy az etnikai megoszlás azonos a nyilatkozó és a nem nyilatkozó populáció körében. Ennek eredményeképpen az összesített becslések szerint 2011-ben 1 280 913 magyar etnikumú ember élhetett Romániában, amely a teljes romániai népesség 6,37%-át, míg az erdélyi népesség 18,70%-át tette ki.

A 2021-es népszámlálás adatai között még jelentősebb arányban – mintegy 2,48 millióan – voltak olyanok, akik nem nyilatkoztak a nemzetiségükről, ami tovább nehezíti a demográfiai adatok pontos elemzését. Ez arra utal, hogy a magyar közösség valós létszáma ennél magasabb, hiszen a nemzetiségükről nem nyilatkozók körében is vannak magyar etnikumúak, akik nem kerültek be az összesítésbe. A módszertani eltérések és a nem nyilatkozók magas aránya miatt az adatok csak becslésként kezelhetők, azonban így is fontos információkat nyújtanak a kisebbségi közösségek helyzetéről és trendjeiről.²⁹⁷

A népességcsökkenés Romániában szinte minden megyét érintett az elmúlt évtizedben, de a székely megyék – különösen Hargita és Kovászna – esetében ez a folyamat mérsékeltebb. Kovászna megye lakossága 210 177 főről 200 042 főre csökkent, ami körülbelül 4,8%-os visszaesést jelent, míg Hargita megyében a népesség 310 867 főről 291 950 főre apadt, ami nagyjából 6,1%-os csökkenést jelent. Ezzel szemben országos szinten több mint 1,1 millió fővel lett kevesebb a népesség, ami 5,7%-os csökkenést eredményezett. Az adatokból az olvasható ki, hogy a két székely megyében a népességfogyás aránya az országos átlagnál kisebb, tehát ezen térségek népességmegtartó képessége kedvezőbb, mint az ország más, különösen vegyes vagy szórványos etnikai összetételű régióiban.

A magyar közösségek helyzete jelentősen eltér a különböző romániai megyékben, elsősorban az etnikai arányok és azok változása alapján. Székelyföldön, azaz Hargita és Kovászna megyékben, a magyar lakosság továbbra is többségben van, bár számuk csökkent, arányuk még mindig meghatározó. Ez azt jelenti, hogy ezekben a térségekben a magyar közösségek társadalmi és kulturális súlya továbbra is erős. Ezzel szemben a vegyes lakosságú megyékben, mint Maros, Kolozs vagy Bihar, a magyarok aránya érzékelhetően csökkent. Kolozs megyében például a magyar népesség majdnem 25%-kal esett vissza, ami a közösség súlyának jelentős gyengülését jelenti. Ez a csökkenés számszerű és aránybeli visszaesést egyaránt jelent, ami hosszabb távon a közösségi intézmények működésére is hatással lehet. A szórványmegyékben – például Beszterce-Naszód, Krassó-Szörény vagy Arad – a magyar közösségek már eleve alacsony létszámból indulva még tovább fogyatkoztak,

---

²⁹⁷ Romániai Nemzeti Statisztikai Hivatal (é. n.): *Népszámlálás 2021 – végleges eredmények*. Elérhető: [https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/](https://www recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/), letöltés ideje: 2025.01.11.

néhol 50%-os csökkenéssel. Krassó-Szörény megyében például a magyar lakosság létszáma kevesebb mint felére csökkent (2938 főről 1424 főre), és itt már gyakorlatilag eltűntek a magyar iskolák, az egyház jelenléte pedig jelképes. Ezek az aránybeli változások jól mutatják, hogy míg Székelyföldön még fennáll az intézményes magyar jelenlét, addig a szórványban már az etnikai identitás alapszintű fenntartása is komoly kihívás. A városiasodás és a munkaerőpiaci migráció következtében a magyar közösségek helyzete a nagyobb városokban, mint például Bukarest vagy Temesvár, továbbgyengült. Bukarestben a magyar lakosság száma 3359 főről 2168 főre csökkent, míg Temes megyében a magyar lakosság száma 35 295 főről 21 285 főre esett vissza.²⁹⁸

A csökkenések legjelentősebb okai közé tartozik a természetes fogyás: a magyar lakosság elhalálási rátája meghaladja a születési rátát, különösen a kisebb közösségeknél. Második ok az elvándorlás: sok fiatal magyar hagyta el Romániát a jobb gazdasági lehetőségek miatt, különösen Nyugat-Európa irányába. A következő ok az asszimiláció: a vegyes házasságok és az urbanizáció következtében a magyar identitás meggyengülhetett a újabb generációkban.

A demográfiai trendek rávilágítanak arra is, hogy a kisebbségi közösségeknek milyen területeken kell megerősíteniük jelenlétüket – legyen az oktatás, kulturális tevékenységek vagy regionális gazdasági fejlesztés. A civil szervezetek számára ezek az adatok alapot szolgáltatnak a támogatások megszerzéséhez, a közösségi programok kialakításához, valamint a politikai érdekérvényesítéshez.

8.2.1. A civil szervezetek számának, alakulása – a 2023-ban frissített adatbázis szerint

A következő adatösszegzés a 3.2. *Civil szervezetek száma és annak változásai* című alfejezetben bemutatott statisztikai eredmények rövid megismétlése annak érdekében, hogy a későbbi, összehasonlító és értelmező elemzésekhez egységes kiindulópontot biztosítson, valamint áttekinthető módon összefoglalja a romániai magyar civil szféra szerkezeti sajátosságait és arányait. Az utolsó adatsor, amelyre hivatkozni lehet a MCSZESZ által összeállított lista, a mintegy 2900 erdélyi magyar civil szervezettel. Ez azt is jelenti, hogy a romániai magyar civil szféra szervezetsűrűsége mindössze fele a romániai átlagnak.

2018-ban a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet és a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (MCSZESZ) egyaránt elindított egy-egy adatbázis-építési projektet, amely a civil szervezetek teljes körű nyilvántartását célozta. A Nemzeti Kisebbségkutató Intézet adatbázisát az Erdelystat.ro oldalra töltötték fel, de az új EU-s adatvédelmi szabályok miatt az elérhetőségeket ez nem tartalmazza. A MCSZESZ jegyzéke szintén elkészült, de nem kerülhetett fel a honlapjukra addig,

---

²⁹⁸ A választási részvételi adatok alapján, demográfusok véleményét figyelembe véve Bodó Barna újrászámolta a helyi magyar népesség létszámát. Számításai szerint Temes megyében 26 800 (a hivatalos 21 285 helyett), Temesváron pedig 13 000 körüli (a hivatalos 8 313 helyett) magyar él. In: Bodó Barna (2025): Helyünk a világban (I–II.). *Heti Új Szó*, 2025. december 12. és december 19.

amíg minden érintett szervezet hozzájárulását meg nem kapják az adatok nyilvánosságra hozatalához.²⁹⁹ A MCSZESZ jegyzékében szereplő szervezetek száma közelíti a 3000-et, és a pontos helyzet az alábbiak szerint alakul:

4. táblázat: Civil szervezetek száma 2019-ben
Forrás: Bodó Barna (2019): Kényszerpályák és kitörési pontok

Megye	Működő szervezetek száma	Bejegyzés nincs, civil társaság	Fiókszervezetek, alintézmények	Összesen	Megszűnt, inaktív, nem tiszta
AR	30	4	4	38	13
BN	24	6	3	33	-
BH	202	8	3	213	-
BV	41	25	2	68	20
AB	52	-	-	52	-
HR	1050	-	-	1050	-
HD	21	6	11	38	28
CJ	317	-	-	317	-
CV	381	-	-	381	-
MS	296	-	-	296	-
MM	59	-	-	59	-
SM	144	-	-	144	-
SB	9	3	2	13	-
SJ	113	13	3	129	5
TM	36	16	3	45	12
Összesen	2775	81	31	2876	78

A táblázathoz néhány észrevételt szükséges hozzáfűzni, amelyek segíthetnek jobban megérteni az adatgyűjtés folyamatát és az esetleges eltérések okait. Az adatfelvételt úgy terveztük, hogy a tömbmagyar megyék (Hargita, Maros, Kovászna), valamint Kolozs, Bihar és Szatmár kivételével minden megyében találkozunk a civil szervezetek képviselőivel. Ezeken a találkozókön ismertettük a kutatás menetét, megvitattuk a már létező jegyzékeket, és közösen kiegészítettük azokat. Ennek eredményeként bővebb listákat állítottunk össze, amelyeket visszaküldtünk az érintetteknek, hogy pontosítsák a hiányzó adatokat, és a szűkebb közösségükben is egyeztessék, majd egészítsék ki azokat. Ez a folyamat a legtöbb esetben működött, de voltak kivételek. Ez az oka annak, hogy a szóránymegyék esetében jelentős különbségek tapasztalhatók – a szervezetszámot illetően akár 15-20%-os eltérések is előfordulhatnak. Arad, Temes, Máramaros és Brassó megyék például hasonló helyzetet mutatnak, de Máramaros megyében jóval több szervezetet sikerült azonosítani.

²⁹⁹ Bodó Barna (2019): *Kényszerpályák és kitörési pontok – Domus csoportos kutatás*. Kézirat, Kolozsvár. A kutatásban részt vett Brînzan-Antal Cristina

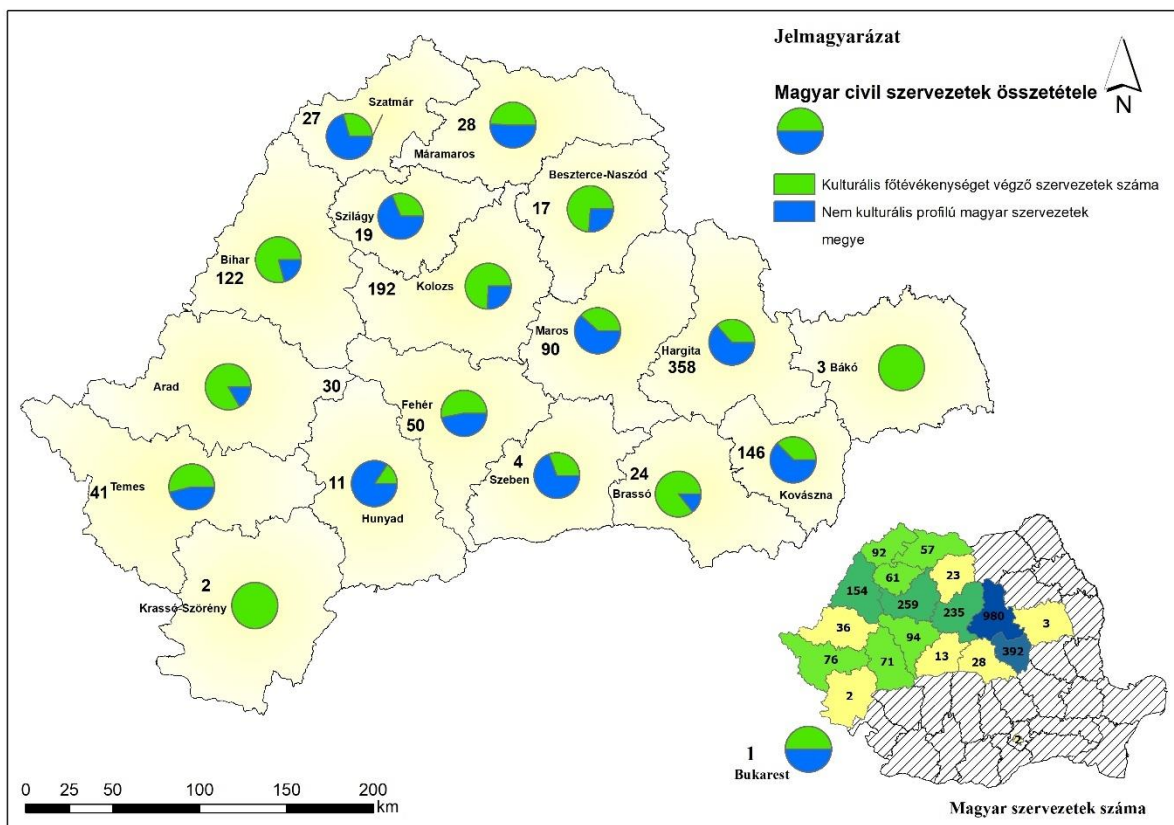
Ugyanakkor arról nincs adatunk, hogy az utóbbi években hány szervezet vált inaktívvá vagy szüntette be a tevékenységét. Temes és Hunyad megyében az adatok szerint a valaha létrehozott civil szervezetek 30-35%-a ma már nem működik. Valószínűsíthető, hogy a szórványhelyzetben működő szervezetek körében kb. 25%-os a lemorzsolódási arány.

Azokon a területeken, ahol a civil szervezetek száma meghaladja, vagy jelentősen meghaladja a 100-at, nem szerveztünk találkozót, mivel a számos szervezetet egyszerre elérni gyakorlatilag lehetetlen lett volna. Ezekben az esetekben a létező adatbázisok mellett a bukaresti Igazságügyi Minisztérium hivatalos civil szervezeti jegyzékét vettük alapul. Ez azonban két problémát is felvetett. Egyrészt sok esetben nem elérhetőek a szervezetek céljára és tevékenységére vonatkozó információk, és előfordult az is, hogy törölték az adatokat. Másrészt a kapcsolati adatoknál gyakran csak a bejegyzés címe szerepel, telefon, e-mail-cím vagy honlap nem, ami megnehezíti a közvetlen kapcsolatfelvételt. Az így kialakított listákat további személyes találkozók és egyeztetések során kellene elemezni, hogy az inaktív szervezetek kiszűrhetők legyenek. Bár a minisztériumi jegyzékben szerepelniük kellene a megszűnt vagy felszámolás alatt álló szervezeteknek, ilyen információval alig találkoztunk.

Ez az utóbbi tíz év legpontosabb szervezetszáma, amely az erdélyi magyar civil szféráról készült, de az adatok pontosítása még további munkát igényel. Azokon a helyeken, ahol a helyi forrásokból kaptunk adatokat, az inaktív szervezeteket nem töröltük a jegyzékből, hanem egy külön rovatba helyeztük át őket.³⁰⁰

---

³⁰⁰ Bodó Barna (2019): *Kényszerpályák és kitörési pontok – Domus csoportos kutatás*. Kézirat, Kolozsvár.

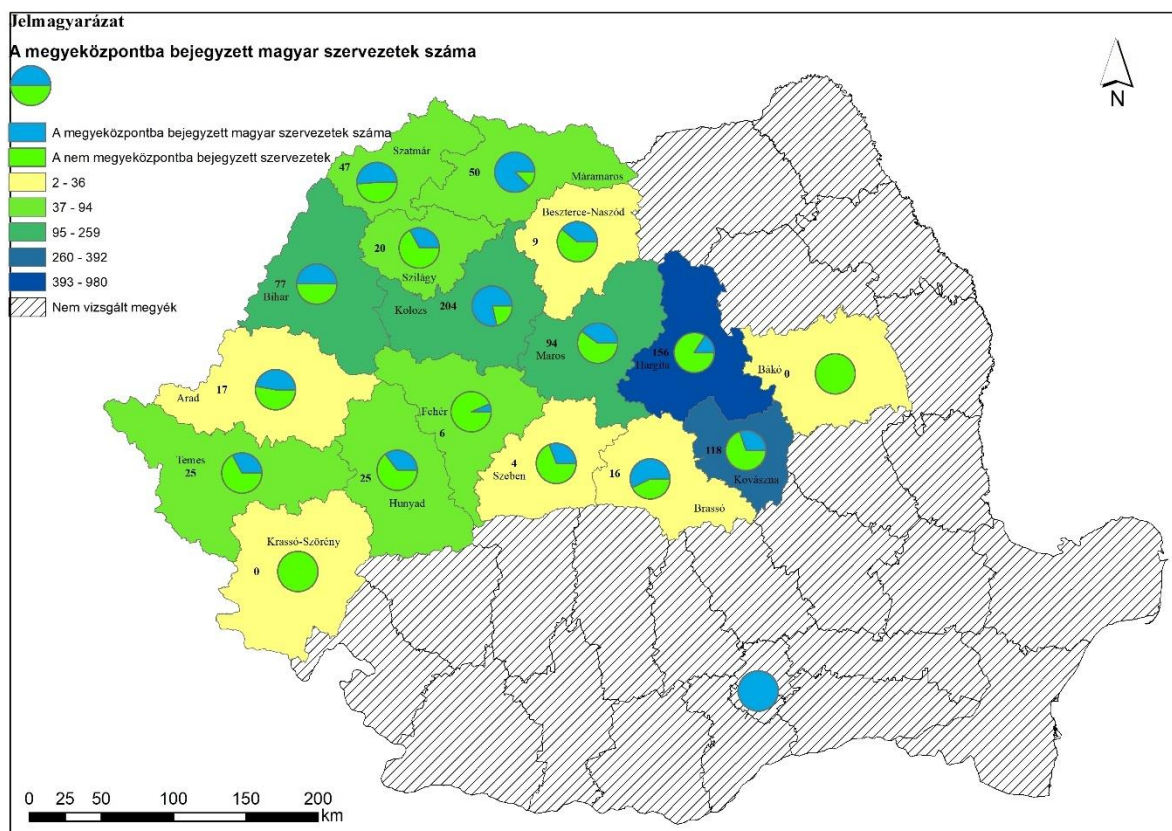
10. ábra: Civil szervezetek száma, külön a kulturális szervezetek száma, megyei bontásban
2023-as civil szervezeti adatbázis alapján
Forrás: Saját szerkesztés

Az erdélyi magyar civil szervezetek megyei megoszlása alapján fontos regionális eltérések figyelhetők meg a magyar szervezetek száma, a kulturális főtevékenységet végző szervezetek aránya és a megyeközpontokban bejegyzett szervezetek koncentrációja között. Az alábbiakban összefüggő elemzést nyújtok a táblázatban szereplő adatok alapján.

A korábbi 2019-es adatbázisban 2876 szervezetet találtunk. Az adatbázis frissítését követően 2023-ra összesen 2578 működő magyar civil szervezetet tartanak nyilván a vizsgált megyékben, melyek közül 1165 szervezet (kb. 45%) fő tevékenysége kulturális. A megyeközpontok kiemelt szerepét mutatja, hogy sok esetben a szervezetek jelentős hányada ezekben a központokban van bejegyezve, ami az adminisztratív, gazdasági és infrastrukturális háttérrel magyarázható.

A többszámú magyar lakott megyékben – Kovászna, Hargita és Maros – kimagasló a magyar civil szervezetek száma. Hargita megye messze kiemelkedik 980 szervezettel, melyek közül 358 (36,5%) kulturális főtevékenységet végez. Ez a magas szám Hargita megyében a jelentős magyar lakosságnak és az aktív közösségi életnek köszönhető. A megyeközpont, Csíkszereda szerepe is figyelemre méltó, hiszen 156 szervezetet itt jegyeztek be. Kovászna megyében szintén nagyon sok, 392 szervezetet tartanak nyilván, melyek közül 146 kulturális tevékenységű (37,2%). A megyeközpont, Sepsiszentgyörgy ad otthont 118 szervezetnek. Maros megyében ugyan alacsonyabb a szervezetek száma (235), de ezek közül 90 kulturális tevékenységű (38,2%), és a szervezetek jelentős része

(94) a megyeközpontban, Marosvásárhelyen működik. A három tömbmagyar megye adatai együttesen azt mutatják, hogy a kulturális tevékenység itt különösen hangsúlyos, ami a magyar közösség identitásának megőrzését illeti.

11. ábra: Civil szervezetek száma, ebből a megyeközpontokban bejegyzett szervezetek száma
Forrás: Saját szerkesztés a 2023-as civil szervezeti adatbázisból

Kolozs megyében szintén kiemelkedő a kulturális főtevékenységet végző szervezetek aránya. A 259 magyar civil szervezet közül 192 (74%) foglalkozik kultúrával, ami a legmagasabb arány a vizsgált megyék között. Ez a kiemelkedő adat Kolozsvár kulturális és tudományos központ szerepére vezethető vissza. A megyeközpontban bejegyzett szervezetek száma (204) szintén rendkívül magas, ami a város gazdasági és adminisztratív központi szerepével magyarázható.

A szóránymegyék esetében, mint például Beszterce-Naszód, Krassó-Szörény, Arad, Temes, Hunyad és Szeben, az összes szervezet száma alacsonyabb, ugyanakkor a kulturális szervezetek aránya általában magasabb. Ez a szórányszerű helyzetben élő magyarság esetében érthető, hiszen a kultúra központi szerepet játszik az identitás megőrzésében. Beszterce-Naszód megyében például mindössze 23 szervezetet tartanak nyilván, de ezek közül 17 kulturális (73,9%). Hasonló a helyzet Arad megyében, ahol 36 szervezetből 30 (83,3%) foglalkozik kultúrával. Temes megyében 76 szervezet működik, ebből 41 kulturális (53,9%), és 25 a megyeközpontban van bejegyezve. Hunyad megyében 71 szervezet működik, de ezek közül mindössze 11 kulturális főtevékenységű (15,5%), ami kisebb arányt jelent.

Bukarestben, ahol a magyar közösség rendkívül kis létszámú, mindössze 2 szervezetet tartanak nyilván, melyek közül 1 kulturális tevékenységet végez. Ez azt mutatja, hogy 1990 után az addig Bukarestben működő intézmények vagy visszatelepedtek valamelyik erdélyi városba, vagy megszűntek és a munkatársaik elhagyták a várost. Ez a fővárosban élő magyar közösség szórányhelyzetét tükrözi.

Érdekes adat Máramaros megye esetében, ahol 57 szervezet található, ezek közül 28 (49%) kulturális tevékenységű, és a megyeközpontban (Nagybánya) magas a bejegyzett szervezetek száma (50). Nem ilyen mértékben, de hasonló tendencia figyelhető meg Szatmár megyében is, ahol a 92 szervezet közül 47 a megyeközpontban található. Szilágy megyében 61 szervezet működik, ebből 19 (31,1%) kulturális főtevékenységű. A megyeközpontban, Zilahon bejegyzett szervezetek száma 20, ami azt mutatja, hogy a tevékenységek itt kevésbé koncentráltak. A székely megyék kivételével szinte mindenütt túlsúlyban vannak a városi civil szervezetek.

5. táblázat: Magyarok lélekszáma (2021-es népszámlálás) és magyar civil szervezetek száma 2023-as adatok alapján
Forrás: saját szerkesztés

Megye	Civil szervezetek száma	Magyar lakosság száma	Civil szervezetre jutó magyar lakosok száma
Arad	36	25 731	715 fő/szervezet
Bákó	3	4 561	1 520 fő/szervezet
Beszterce-Naszód	23	11 049	480 fő/szervezet
Bihar	154	112 387	730 fő/szervezet
Brassó	28	28 221	1 008 fő/szervezet
Bukarest főváros	2	2 168	1 084 fő/szervezet
Fehér	94	11 494	122 fő/szervezet
Hargita	980	232 157	237 fő/szervezet
Hunyad	71	9 180	129 fő/szervezet
Kolozs	259	78 455	303 fő/szervezet
Kovászna	392	133 444	340 fő/szervezet
Krassó-Szörény	2	1 424	712 fő/szervezet
Máramaros	57	23 153	406 fő/szervezet
Maros	235	165 014	702 fő/szervezet
Szatmár	92	93 491	1 016 fő/szervezet
Szeben	13	6 112	470 fő/szervezet
Szilágy	61	40 554	665 fő/szervezet
Temes	76	21 285	280 fő/szervezet

A 2021-es népszámlálási adatok és a 2023-ra véglegesített civil szervezeti adatbázis összehasonlítása alapján jelentős különbségek figyelhetők meg az erdélyi megyék magyar lakosságának száma és a magyar civil szervezetek jelenléte között. Az adatok egyértelműen kirajzolják a tömbmagyar és szóránymegyék közötti eltéréseket, mind a civil szervezetek számában, mind azok lakossághoz viszonyított arányában.

Hargita megye messze kiemelkedik a vizsgált területek közül. A 232 157 fős magyar lakosság mellett 980 civil szervezet működik, ami azt jelenti, hogy átlagosan 237 magyar lakosra jut egy szervezet. Ez az arány a legmagasabb a megyék között, és jól tükrözi a tömbmagyarság által lakott térségekben tapasztalható erős közösségi és kulturális aktivitást.

Hargitát Kovászna megye követi, ahol 133 444 magyar lakos mellett 392 civil szervezet működik, így itt átlagosan 340 lakosra jut egy szervezet. Szintén magas aktivitást mutat Maros megye, ahol 165 014 magyar lakosra 235 civil szervezet jut, ami 702 lakosonkénti szervezeti jelenlétet jelent. A három tömbmagyar megye adatai azt bizonyítják, hogy a magyar közösség erős szervezeti hálózatot alakított ki, amely a kulturális identitás megőrzésében és a közösségi élet fenntartásában meghatározó szerepet játszik.

Kolozs megyében — amely ugyan nem tömbmagyar terület, de ahol a magyar lakosság jelentős része Kolozsváron él — szintén magas a civil aktivitás. A 78 455 magyar lakosra 259 civil szervezet jut, ami 303 lakosonkénti arányt jelent. Ez részben Kolozsvár regionális központi szerepével magyarázható, ahol számos kulturális, oktatási és tudományos intézmény működik, és a civil szféra erőteljesen jelen van.

6. táblázat: 2023-as civil szervezeti adatbázis számokban
2024-es BGA civil szervezeti és egyházi adatbázis
Forrás: saját szerkesztés

Megye	Magyar szervezetek N=2578	%	Kulturális főtevékenységet végző szervezetek N=1165	%	Válaszadó szervezetek N=336	%	BGA-hoz pályázó szervezetek + 405 egyházi 2024 N=825
AB	94	3.65	50	4.29	33	9.82	29
AR	36	1.4	30	2.58	6	1.79	10
BC	3	0.12	3	0.26	1	0.3	1
BH	154	5.97	122	10.47	98	29.17	83
BN	23	0.89	17	1.46	8	2.38	33
Bukarest főváros	2	0.08	2	0.09	0	0	2
BV	28	1.09	24	2.06	5	1.49	28
CJ	259	10.05	192	16.48	50	14.88	181

CS	2	0.08	2	0.17	0	0	1
CV	392	15.21	146	12.53	15	4.46	149
HD	71	2.75	11	0.94	20	5.95	17
HR	980	38.01	358	30.73	13	3.87	345
MM	57	2.21	28	2.4	20	5.95	26
MS	235	9.12	90	7.73	20	5.95	184
SB	13	0.5	4	0.34	3	0.89	6
SJ	61	2.37	19	1.63	10	2.98	40
SM	92	3.57	27	2.32	9	2.68	73
TM	76	2.95	41	3.52	25	7.44	22

A szóránymegyékben azonban már jelentősen eltérő képet látunk. Ilyen például Krassó-Szörény, ahol a 1424 magyar lakosra mindössze 2 civil szervezet jut. Hasonlóan alacsony a civil szervezetek száma Bákó megyében, ahol 4561 magyar lakosra 3 szervezet, és Bukarestben is, ahol 2168 magyar lakosra mindössze 2 szervezet jut.³⁰¹ Ezek az adatok jól tükrözik a szóránnyhelyzetből adódó nehézségeket, ahol a közösségek létszáma alacsonyabb, és a szervezeti élet fenntartásához szükséges erőforrások is korlátozottabbak. A szóránnyban élő magyarság számára a civil szervezetek elengedhetetlen szerepet töltenek be az identitás és közösségi élet fenntartásában, de az alacsony szervezeti jelenlét nehezíti ezt a feladatot.

Érdekes megfigyelni, hogy bizonyos szóránnymegyékben – mint például Fehér és Máramaros – kedvezőbb a civil szervezetek sűrűsége. Fehér megyében 11 494 helyi magyar lakosra jutó 94 szervezettel számolva az ezer lakosra jutó szervezetszám: vagyis ezer magyar lakosonként nagyjából 8,2 civil szervezet működik. Ez az egyik legjobb mutató Erdélyben. Máramarosban szintén viszonylag erős szervezeti jelenlét figyelhető meg, ahol 23 153 magyar lakosra 57 szervezet jut, ami 406 lakosonkénti arányt jelent. Ez arra utal, hogy bizonyos szóránnymegyékben a szervezetek közösségi szerepe kiemelkedő, és ezek a szervezetek gyakran a kulturális identitás megőrzésére koncentrálnak.

A nagyobb városok, különösen a megyeközpontok dominanciája a civil szervezetek területi eloszlásában markánsan megjelenik. Temes megyében a viszonylag kis létszámú magyar közösséghez képest jelentős számú civil szervezet működik, amelyek döntő hányada Temesvárhoz kötődik. Temes megyében 21 300 magyarra 76 szervezet jut, ez 280 lakosonként jelent egy szervezetet – a szóránnymegyék közül igen jó az arány. Hasonló mintázat figyelhető meg Brassó megyében is, ahol a magyar civil szervezetek számottevő része Brassó városában koncentrálnak. Ez a tendencia arra utal, hogy a városi intézményi infrastruktúra, a gazdasági háttér és az elérhető erőforrások kedveznek a civil szervezetek létrejöttének és fennmaradásának.

³⁰¹ Érdekes megfigyelni arra, hogy bár Bukarest és Csángóvidék (Bákó megye) rendre egymás mellé kerülnek, a tendenciák ellentétesek: Bukarestben a diktatúra idején jóval több magyar élt, miközben a csángók között a magyar identitást vállalók száma növekedik.

A tömbmagyar megyék, mint Hargita, Kovászna és Maros, jóval erősebb civil szervezeti hálózattal rendelkeznek, mint a szórványmegyek. Ugyanakkor néhány szórványmegye, például Fehér és Máramaros, kedvezőbb arányokat mutat, ami arra utal, hogy az identitásmegőrző törekvések ott is erőteljesek. A szórványmegyekben azonban általánosan alacsonyabb a civil szervezeti jelenlét, ami a közösségi élet szervezését és az identitás fenntartását jelentősen megnehezíti. Az adatok alapján egyértelmű, hogy a civil szféra megerősítése a szórványban élő magyar közösségekben különös figyelmet igényel, míg a tömbmagyarság területein a meglévő hálózat továbbfejlesztése lehet a cél.

A fenti táblázat a 2023-ban frissített, aktív erdélyi magyar civil szervezeteket tartalmazó adatbázisra épül, amelyből 1165 szervezet sorolható a kulturális főtevékenységet végzők közé. Az adatok realitását alátámasztják a BGA 2024-es adatai is: ebben az évben 825 szervezet pályázott kulturális programokra, minek alapján valószínűsíthető, hogy Erdélyben ténylegesen mintegy 1000–1100 aktív magyar kulturális szervezet működik. Ezek közül 336 szervezet vett részt és válaszolt a „Kutatás 2021–2022”-re.

Az adatok mutatják a magyar civil szervezetek számát, a kulturális főtevékenységet végző szervezetek arányát és a kutatás során válaszadó szervezetek számát.

8.2.2. Magyar civil szervezetek tevékenysége

Általános megjegyzések: Az összesen 2578 magyar civil szervezetből 1165 végez főtevékenységként a kultúrával kapcsolatos tevékenységeket, ami az összes szervezet 45%-át jelenti. Ugyanakkor a válaszadó szervezetek száma mindössze 336, ami azt jelenti, hogy a szervezetek kevesebb mint 13%-a vett részt a kutatásban. Ez az alacsony részvételi arány rámutat a kapcsolattartás és az elérés nehézségeire, valamint a szervezetek egy részének inaktivitására. A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. 2022-es adatai alapján 459 olyan kulturális szervezet pályázott az alaphoz, amely főtevékenységként kulturális tevékenységet végez. Az információk és a kitöltött kérdőívek adatai szerint minden válaszadó szervezet pályázott a BGA-hoz. Ebből arra következtethetünk, hogy a nyilvántartott civil szervezetek jelentős része, akár a fele már nem aktív. Oktatással kapcsolatos tevékenységet mindössze 219 szervezet folytatott.

A 2024-es évben a BGA-hoz pályázó szervezetek száma 825 volt. A kérdőívet összesen 336 szervezet töltötte ki, ami 40,73%-os válaszadási aránynak felel meg. Ez azt jelenti, hogy a pályázó szervezetek közel 41%-a vett részt az adatfelvételben, ami egy önkéntes kérdőíves felmérés esetében viszonylag magas részvételi aránynak tekinthető.

A kutatás mintáját kizárólag olyan szervezetek alkotják, amelyek a vizsgált évben pályáztak a BGA-hoz. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a pályázó szervezetek több mint fele nem vett

részt a kérdőív kitöltésében, így a minta nem teljes körű, hanem önkéntes részvételen alapuló adatfelvétel eredménye.

Ennek megfelelően az eredmények nem tekinthetők teljes körű reprezentációnak, ugyanakkor a válaszadási arány lehetővé teszi, hogy a válaszok alapján megalapozott tendenciákra és összefüggésekre vonatkozó következtetéseket fogalmazzunk meg a BGA-hoz pályázó szervezetek körében. A válaszadó szervezetek aránya megyénként eltérő. Például Hargita és Kovászna megyékből jelentős válaszadási arány figyelhető meg (12,53% és 30,73%), míg más megyékben, például Krassó-Szörényben vagy Bukarestben a válaszok aránya alacsony.

Kulturális főtevékenységet végző szervezetek: a válaszadók között az ilyen típusú szervezetek aránya eltérhet az adatbázisban található szervezetek összetételétől. Ha a válaszadók között felülreprezentáltak a kulturális tevékenységet végző szervezetek, akkor a mintavétel torzíthatja az eredményeket. Pályázó szervezetek: az adat azt sugallja, hogy a válaszadó szervezetek mindegyike pályázik a BGA-hoz. Ez különbséget jelenthet azokhoz képest, akik nem pályáznak, tehát a minta inkább a pályázó szervezetek jellemzőit tükrözi.

A 336 válaszadó szervezet adatai a BGA-hoz pályázó szervezetek szempontjából megfelelő reprezentativitással bírnak, mivel a minta széles földrajzi lefedettséget mutat, és a válaszadási arány a felmérés jellegéhez mérten magas. Azonban a teljes BGA-adatbázisra vonatkozó általános következtetések korlátozottak lehetnek, mivel a nem pályázó szervezeteket nem tartalmazza a minta, és területi torzítások is előfordulhatnak.

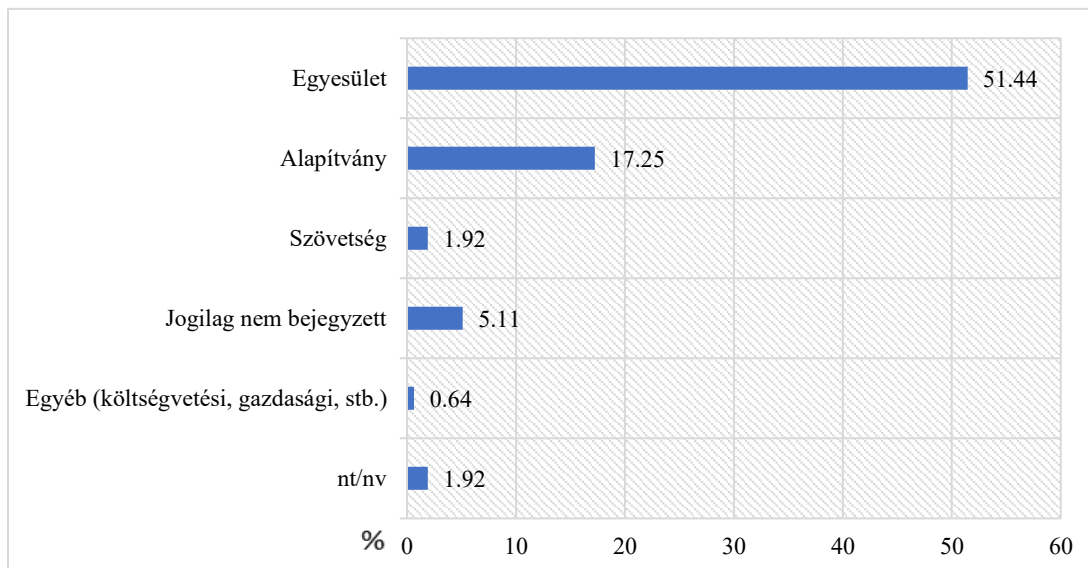
Regionális különbségek figyelhetők meg a válaszadási hajlandóság tekintetében. A tömb- és frontmagyarság által lakott megyékben (Hargita, Kovászna, Maros) a civil szervezetek száma kimagasló, ugyanakkor a kérdőíves adatfelvételben való részvétel aránya alacsony maradt. Hargita megyében a 980 nyilvántartott szervezetből 13 válaszolt (1,3%), Kovászna megyében a 392 szervezetből 15 (3,8%), míg Maros megyében 235 szervezetből 20 (8,5%). Ez utóbbi továbbra is alacsony részvételi arány, ugyanakkor érzékelhetően magasabb, mint Hargita és Kovászna esetében.

Kolozs megye kiemelkedik a válaszadók számában: a 259 szervezet közül 50 vett részt a kutatásban (19%). Ez a viszonylag magas részvétel Kolozsvár regionális központi szerepével magyarázható, ahol a szervezetek elérhetősége és intézményi beágyazottsága erősebb.

A szóránymegyékben a szervezetek száma alacsonyabb, ugyanakkor több esetben magasabb válaszadási arány figyelhető meg. Fehér megyében a 94 szervezetből 33 válaszolt (35%), Hunyad megyében pedig 71 szervezetből 20 (28%). Ez arra utal, hogy a kisebb szervezeti mezőben működő szervezetek körében erősebb a kutatás iránti nyitottság és együttműködési hajlandóság. Ezzel szemben bizonyos megyékben a válaszadók teljes mértékben hiányoznak. Krassó-Szörény és Bukarest esetében egyetlen szervezet sem kapcsolódott be az adatfelvételbe, míg Bákó megyében a nyilvántartott három szervezet közül egy adott választ.

Bihar megye sajátos helyzetet mutat: a 154 szervezetből 98 válaszolt (63,6%), ami kiugróan magas részvételi arányt jelent. Ez a civil szféra erős szervezettségére és jó elérhetőségére utal.

Az elemzés a továbbiakban a válaszadó szervezetek mintázatai alapján mutatja be a civil szféra működésének jellemzőit, figyelembe véve a területi eltérésekből fakadó torzulásokat.

1. diagram: A „Kutatás 2021–2022” válaszadó szervezet működési formája %-ban
Forrás: saját szerkesztés

A válaszadó szervezetek több mint fele egyesületként működik, 6-an jelezték, hogy jelenleg alvó a szervezet, nem működik. A diagram alapján világosan látható, hogy az egyesületi forma dominál a civil szférában. Az alábbiakban részletes elemzést nyújtok a működési formák arányairól és azok lehetséges magyarázatairól.

Egyesületek (51%): Az egyesületek teszik ki a szervezetek több mint felét, ezzel egyértelműen a legelterjedtebb működési formának számítanak. Ez a forma elsősorban a kisebb, közösségi alapú, nonprofit célokat szolgáló szervezetek számára ideális, amelyek tevékenysége általában kulturális, szociális vagy közösségépítő jellegű. Az egyesületek népszerűsége annak köszönhető, hogy a jogi bejegyzésük viszonylag egyszerű, működésük rugalmas, és a közösségi részvételre alapoznak.

Alapítványok (17,25%): Az alapítványok aránya jóval alacsonyabb, de még mindig jelentős. Ez a működési forma tipikusan hosszabb távú célokat szolgál, mint például oktatási, kulturális vagy szociális programok finanszírozása, és jellemzően kevesebb tagot igényel, mint egy egyesület. Az alapítványok általában stabilabb pénzügyi háttérrel rendelkeznek, hiszen vagyonkezelésen és adományokon alapulnak. A kisebb arányuk azonban arra utal, hogy az ilyen típusú szervezetek létrehozása és fenntartása nagyobb adminisztratív és pénzügyi terhet jelent.

Szövetségek (1,92%): A szövetségek aránya rendkívül alacsony. Ez a forma általában ernyőszervezetként működik, több kisebb szervezetet fog össze, és érdekképviselési, koordinációs

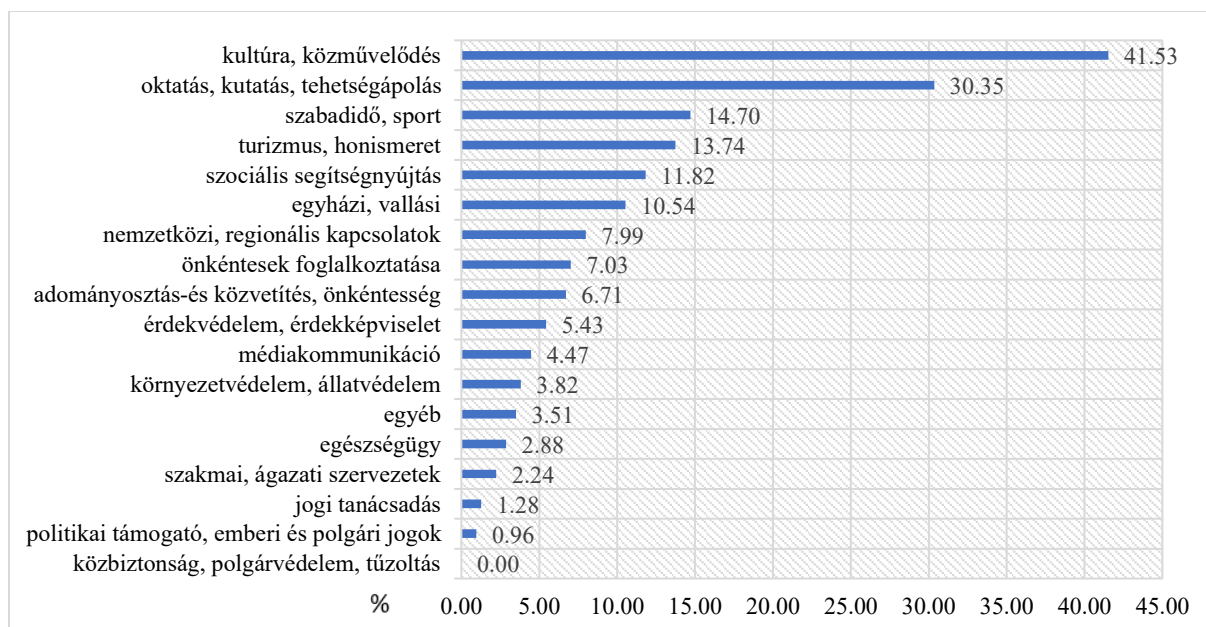
feladatokat lát el. A kis arány magyarázható azzal, hogy a szövetségek inkább a nagyobb, erősen szervezett közösségekhez kötődnek, és létrehozásuk bonyolultabb, valamint speciális funkciókat szolgálnak.

Jogilag nem bejegyzett szervezetek (5%). Ezek valószínűleg informális csoportok vagy körök, amelyek rugalmasabban és kevesebb adminisztratív kötelezettséggel tudnak működni, ugyanakkor a hivatalos státusz hiánya megnehezíti a pályázati forrásokhoz és jogi védelemhez való hozzáférést. Ez az arány azt mutatja, hogy a szervezeti szféra egy kis, de aktív részének nincs jogi háttere, de hozzájárul a közösségi élethez.

Egyéb formák (1%): Az „egyéb” kategória, amely a költségvetési, gazdasági vagy speciális szervezeti formákat foglalja magában. Ide tartozhatnak például a közhasznú gazdasági társaságok vagy az önkormányzati fenntartású intézmények. Az alacsony arány annak tudható be, hogy ezek a formák kevésbé jellemzőek a civil szférában, és általában speciális célokat szolgálnak.

Nem tudott/nem válaszolt (2%). Ez az arány elhanyagolható, arra utalhat, hogy néhány szervezet nem volt tisztában a saját működési formájával, vagy nem akarta azt megosztani.

A válaszadók közül legtöbbször a kultúra és közművelődés, valamint az oktatás, kutatás és tehetséggondozás területéről voltak, kevés szakmai-, jogi-, illetve politikai jellegű és tevékenységi körrel rendelkező civil szervezet. Ez jól tükrözi az erdélyi civil szféra lenyomatát is, amely alapvetően leginkább közművelődési, közösség-szervezői és oktatási feladatokat lát el, ugyanakkor felmérésünk fő célcsoportja is ez a szféra volt.

2. diagram: Válaszadó szervezetek tipológiai besorolása %-ban
Forrás: saját szerkesztés

A fenti diagram a civil szervezetek tevékenységi területeit mutatja be százalékos eloszlásban. Az adatok alapján jól látható, hogy a tevékenységek megoszlása jelentős különbségeket mutat, néhány terület dominál, míg mások marginális szerepet játszanak a civil szférában.

Kiemelkedő területek: A kultúra és közművelődés messze a legnagyobb arányban képviselteti magát a szervezetek körében (41,53%). Ez azt jelzi, hogy a kulturális és közösségi tevékenységek a magyar civil szféra központi elemei, különösen az identitásmegőrzés és a közösségi kapcsolatok ápolása szempontjából. A második legnagyobb kategória az oktatás, kutatás és tehetséggondozás (30,35%), ami azt mutatja, hogy a civil szervezetek jelentős része az oktatás és a tudomány támogatását, valamint a fiatalok fejlődését szolgálja. Ez a két terület együtt a civil szféra több mint 70%-át fedi le, ami rávilágít arra, hogy a közösségi fejlődés és a kulturális identitás erősítése a szervezetek fő céljai közé tartozik.

Közepesen hangsúlyos területek: A közepes súlyú tevékenységek közé tartozik a szabadidő és sport (14,7%) és a turizmus, honismeret (13,74%). Ezek a tevékenységek szorosan kapcsolódnak a közösségépítéshez, ugyanakkor elsősorban a helyi közösségek jólétére és szabadidős lehetőségeire koncentrálnak. A szociális segítségnyújtás (11,82%) és az egyházi, vallási tevékenységek (10,54%) szintén jelentős szerepet játszanak, különösen a kisebb, rászoruló közösségek támogatása és a vallási értékek megőrzése szempontjából.

Kisebb arányú, de fontos tevékenységek: Az ábra alapján több kisebb arányú tevékenység is fontos szerepet játszik a civil szférában:

- Nemzetközi és regionális kapcsolatok (7,99%): Ez a terület a határon túli és helyi közösségek közötti együttműködés előmozdítására utal, különösen a diaszpórában élő magyarság esetében.
- Önkéntes foglalkoztatás (7,03%) és adományozás, önkéntesség (6,71%): Ezek a tevékenységek az aktív közösségi részvételre és a társadalmi segítségnyújtásra fókuszálnak.
- Érdekvédelem és érdekképviselés (5,43%): Bár aránya kisebb, ez a terület alapvető fontosságú, különösen a kisebbségi jogok és a közösségi érdekek védelmében.

Marginális szerepű területek: Az ábra alsó részén található tevékenységek (5% alatti aránnyal) kevésbé jellemzőek, de bizonyos esetekben specifikus közösségi szükségleteket elégítenek ki.

- Médiakommunikáció (4,47%) és környezetvédelem, állatvédelem (3,82%): Ezek a területek ugyan kisebb arányban jelennek meg, de a modern társadalmi problémák – például a fenntarthatóság és az információáramlás – szempontjából fontosak.
- Egészségügy (2,88%) és jogi tanácsadás (1,28%): Az egészségügyi és jogi területek kisebb lefedettsége valószínűleg a kormányzati vagy állami szerepvállalás erősebb jelenlétére utal.

- Politikai támogatást és emberi jogok védelmét nyújtó civil szervezeti tevékenység (0,96%): Ez a kategória a legkisebb arányt képviseli, ami azt mutatja, hogy a civil szféra ezen a téren visszafogottabban működik.

8.2.3. Civil szervezetek alapítási időpontja

Az alapítási időpontok elemzésének az I. világháború előtti időkre történő kiterjesztése azért nem indokolt, mert bizonyosan csak azokról van tudomásunk, amelyeket a II. világháborút követően, illetve 1990 után újraalakítottak. Ilyen szervezet nagyon kevés van és a helyzetkép nem volna reális. Ugyanis csak Temesvár város esetében a világháborúk közötti időkből Jakabffy Elemér 29 működő civil szervezetet sorol fel.³⁰²

Az 1990-es években kezdődött civil szervezeti létrehozási folyamat kezdete, jeleztük már – látványos volt, ez a kommunista rezsim bukásával és a rendszerváltás által biztosított szabadsággal magyarázható. Az 1990-es években³⁰³ a kisebbségi jogok kiszélesedésével, a demokratikus intézmények megerősödésével és a közösségi élet újjászerveződésével számos erdélyi magyar szervezet alakult meg, amelyek közösségi, kulturális és oktatási célok megvalósítását tűzték ki célul.

A 2000-es évek³⁰⁴ során az alapítások gyakorisága továbbra is magas, de már inkább a konszolidáció és a meglévő szervezetek megerősítése jellemzi ezt az időszakot. Az erdélyi magyar közösség egyre inkább stabilizálni tudta intézményi hátterét, és az új alapítások mellett nagy hangsúlyt kapott a meglévő szervezetek fenntartása és működésének fejlesztése.

Az utóbbi években, különösen 2010 után, az alapítások száma mérséklődött. Ez azt jelezheti, hogy az erdélyi magyar közösség civil szervezeti struktúrája már nagyjából kiépült, és az új szervezetek alapítása helyett a már meglévők működtetésére és bővítésére helyeződik a hangsúly. A kevesebb alapítás azt is tükrözheti, hogy a közösség igényei részben kielégítésre kerültek, illetve a politikai és gazdasági környezet nem mindig kedvezett az új kezdeményezéseknek.³⁰⁵

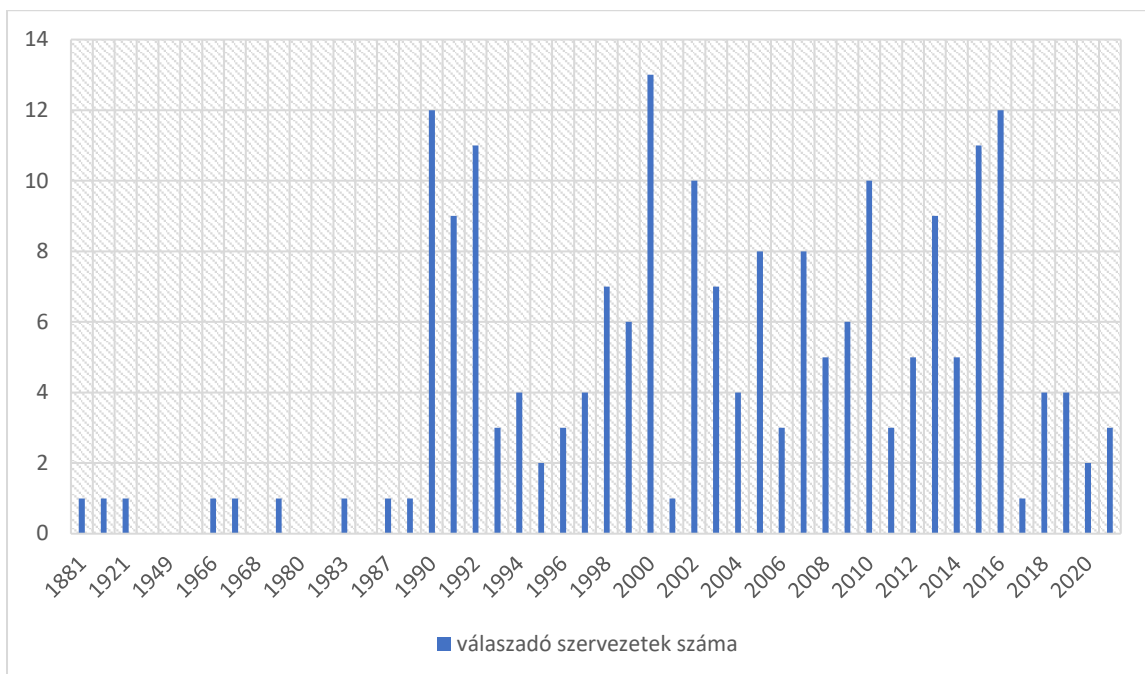
A 2016 és 2023 közötti időszakban a szervezetalapítások körülbelül 3,04%-a történt meg. Ez azt mutatja, hogy ebben az időszakban az alapítások száma tovább csökkent, valószínűleg a meglévő szervezetek működtetésére és fejlesztésére helyeződött a hangsúly, illetve a közösség szervezeti igényei már nagyrészt kielégítést nyertek. Mindemellett a koronavírus-járvány is befolyásolta a szervezetek alapítását.

³⁰² Jakabffy Elemér – Páll György (1938): *A Bánság húsz éve Romániában, 1918–1938*. Budapest: Studium, 88.

³⁰³ Az 1990-es évek kimagasló aktivitást mutatnak, különösen az 1990-es évben, amikor 35 szervezet alakult, ami az összes adat 6,5%-át teszi ki. Az évtized során szinte minden évben jelentős számú alapítás történt, például: 1993-ban: 28 szervezet (5,2%), 1994-ben: 24 szervezet (4,5%), 1995-ben: 22 szervezet (4,1%).

³⁰⁴ A 2000-es években a szervezetalapítások száma továbbra is magas, de fokozatosan csökkenni kezdett: 2002: 40 szervezet (7,4%) – ez az időszak legkiemelkedőbb éve. 2005: 34 szervezet (6,3%), 2007: 32 szervezet (5,9%).

³⁰⁵ A 2010-es években az alapítások száma csökkent, de továbbra is vannak jelentős évek: 2013-ban: 22 szervezet (4,1%), 2014-ben: 20 szervezet (3,7%), 2015-ben: 18 szervezet (3,3%).

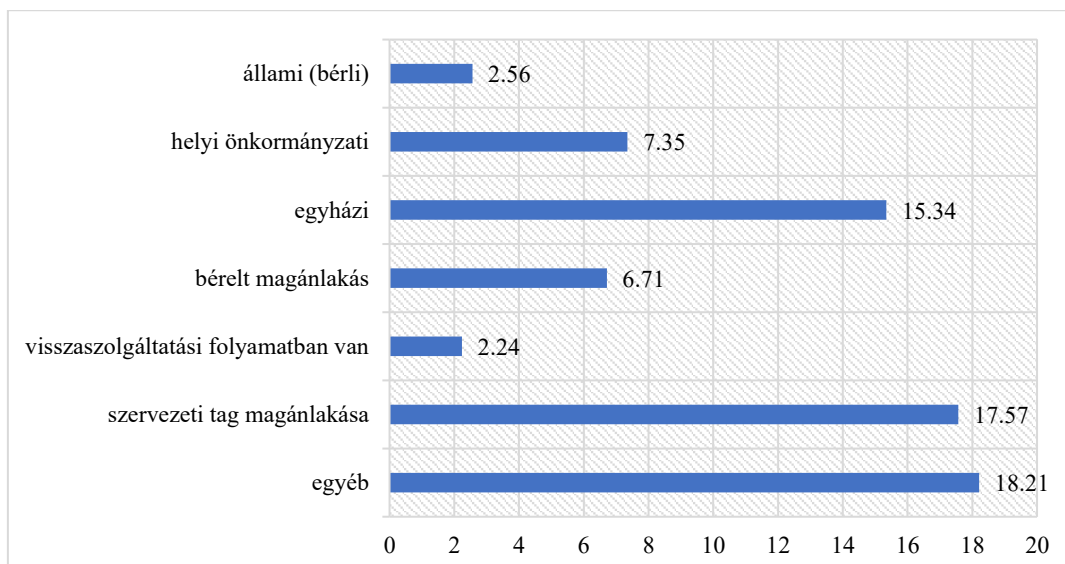
3. diagram: Az erdélyi magyar civil szervezetek és a „Kutatás 2021–2022”-re válaszadó szervezetek alapítási éveinek megoszlása
Forrás: saját szerkesztés

Az alapításokat illetően sok a tisztázandó kérdések, szinte egyáltalán nem kutatták a kommunista idők – intézményi keretek között működő, illetve informális – szervezeteit. Nem a felülről létrehozott ifjúsági „hazafias” szervezetekre kell gondolni, hanem dalárdákra, tánccsoportokra, szabadegyetemekre, amelyek komoly szerepet tölthettek be a magyar közösségek életében.

8.2.4. Civil szervezetek anyagi helyzete

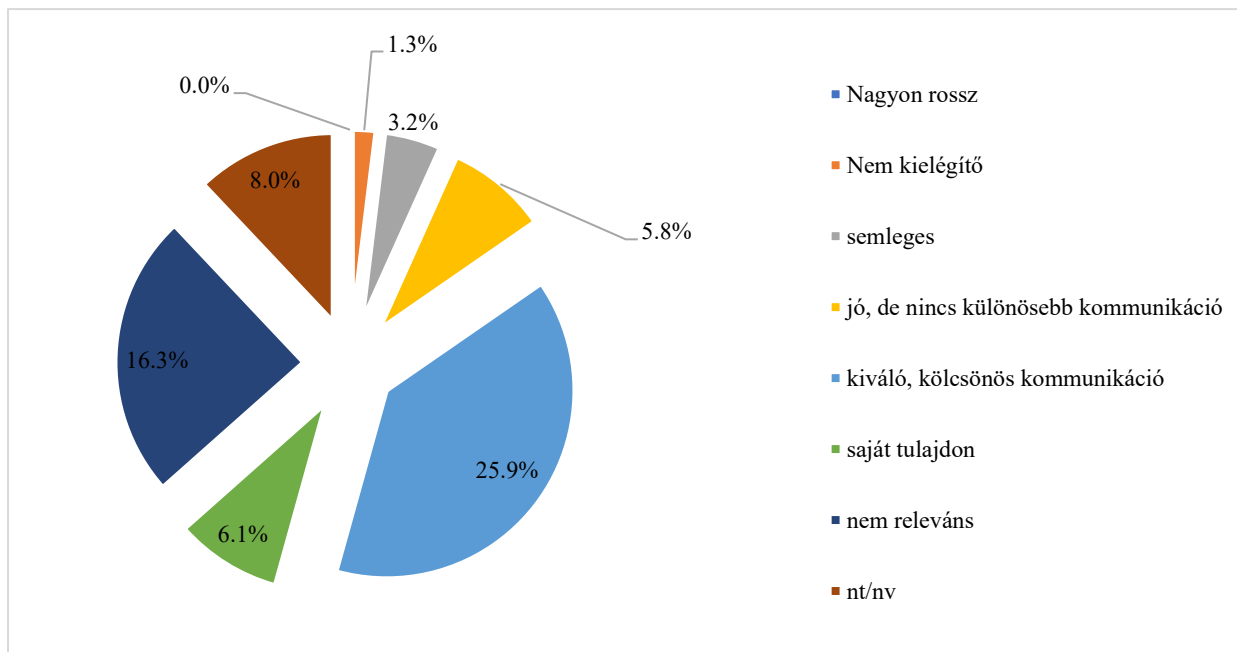
A következő kérdés a kérdezett szervezetek ingatlanára vonatkozik. A romániai civil szervezeteknek csak egy elenyésző része (10,54%) tudhatja magáénak az ingatlant, amelyben működik. Ezeknek a nagy része magyar ház (ám ezek között is van, ahol például az országos EMKE a tulajdonos, de nem a fenntartó). A többi eset az alábbiak szerint oszlik el:

A válaszadók nagy többsége magán, önkormányzati és magyar támogatással újíttotta fel a magyar házak, civil szervezetek ingatlanját. A magánjellegű felújításoknál jelentős szerepet játszanak a célzott adományok is. A legtöbb szervezet a tagok magánlakását vagy egyéb alternatívákat választ az ingatlantulajdon kérdésében. Az „egyéb” kategóriában olyan megoldások szerepelnek, mint más szervezetek helyiségeinek használata, közös bérlés, vagy a helyi politikai párt (RMDSZ) fiókszervezetének helyszínein tartott gyűlések. Emellett néhány szervezet irodaközpontokat is előnyben részesít, ahol több vállalkozás osztozik egy irodán, ezzel költséghatékonyabb megoldást nyújtva.

nagyon rossznak a székhely ingatlanjának állapotát, ami meglepő eredmény, és további vizsgálatot igényel. Az ingatlan állapotával elégedetlen válaszadóktól megkérdeztük, hogy milyen hiányosságokat tapasztalnak. Volt, aki azt mondta, hogy már 30 éve szeretnének egy szórványközpontot, de még mindig nincs megoldás. A kérdésre többféle válasz érkezett, melyeket az alábbi szófelhő szemléltet (ábra).

5. diagram: Ingatlanbérlet esetén milyen a viszony a tulajdonossal? %

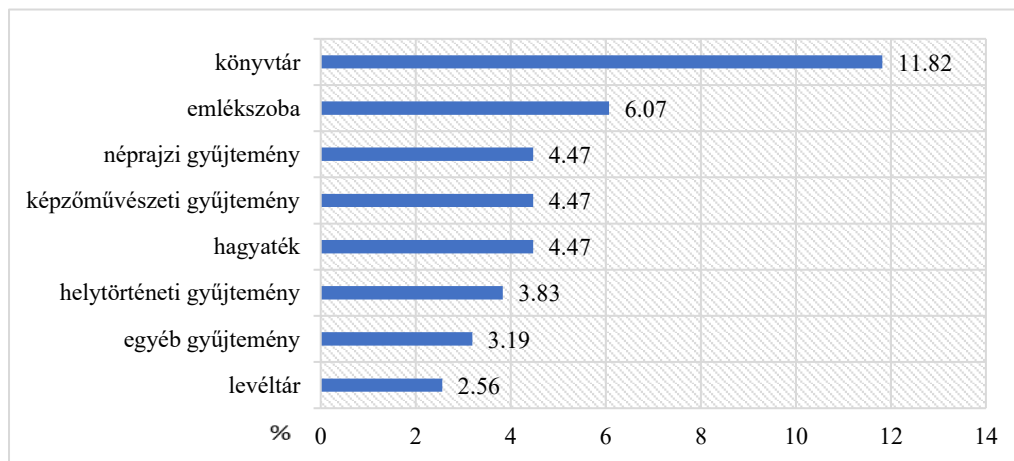
Forrás: saját szerkesztés

A szervezetek 58,75 százalékánál az ingatlan rendelkezik udvarral, amelyet különböző szabadtéri programokra, gyerekfoglalkozásokra, nyári összejövetelekre és/vagy parkolásra használnak. 25 százalékuk kerttel is rendelkezik, melyet szintén szabadidős és rekreációs programokra, közösségi eseményekre használnak. A bútorzatot a válaszadók nagyrésze jó állapotúnak találta, azok közül, akik nem elégedettek a székház bútorzatával, többnyire a székek, irodai bútorzatok és szekrények cseréjét jelölték meg.

Az ingatlanok elsősorban irodahelyiségként működnek (38,02%), ugyanakkor jelentős arányban fordulnak elő mellékhelyiségek (24,28%) és előadótermek (20,77%) is, ami arra utal, hogy ezek a terek adminisztratív funkciók mellett közösségi és programszervezési célokra is alkalmasak.

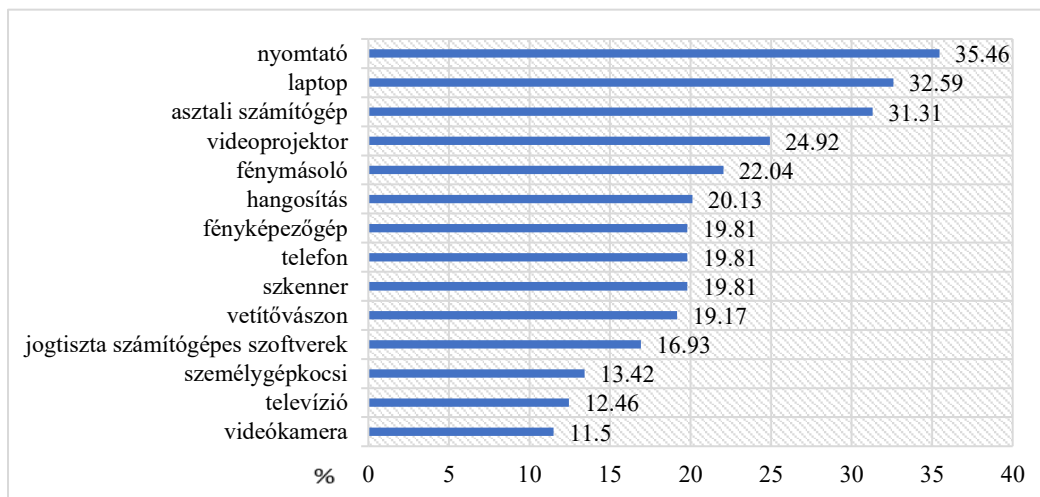
Ugyanakkor a „nem releváns” válaszok viszonylag magas aránya (21,09%) arra enged következtetni, hogy nem minden szervezet rendelkezik önálló vagy komplex funkciójú ingatlannal. A vendégszobák, klubtermek, olvasótermek és kiállítóhelyiségek kisebb arányban ugyan, de jelen vannak, ami a többfunkciós használat lehetőségét jelzi.

7. diagram: Milyen más funkciót lát el az ingatlan?

Forrás: saját szerkesztés

Egyes válaszadó szervezetek szép számú könyvtárral rendelkeznek (1000–10 000 közötti kötet), és neves emberek gyűjteményeivel és hagyatéktárával (Kallós Zoltán, Bolyai János, Báthory István, Nagy Ilona, Szabédi László stb.). Ezek közül kiemelkedő a Kallós Zoltán néprajzi gyűjtemény 7000 néprajzi tárggyal, 6000 fotóval és 14 000 dallal.³⁰⁶

³⁰⁶ Széman, E. Rózsa – Brínzan-Antal, Cristina – Rusu, Szidónia (2022): *Megmaradás az etnikai végeken. Az EMKE szórványban működő magyar civil szervezetek feltérképezését szolgáló aktuális felmérésének feldolgozása*. Domus szülőföldi ösztöndíj, EMKE belső dokumentum, 1–55.

8. diagram: Civil szervezetek technikai felszereltsége %-ban

Forrás: saját szerkesztés

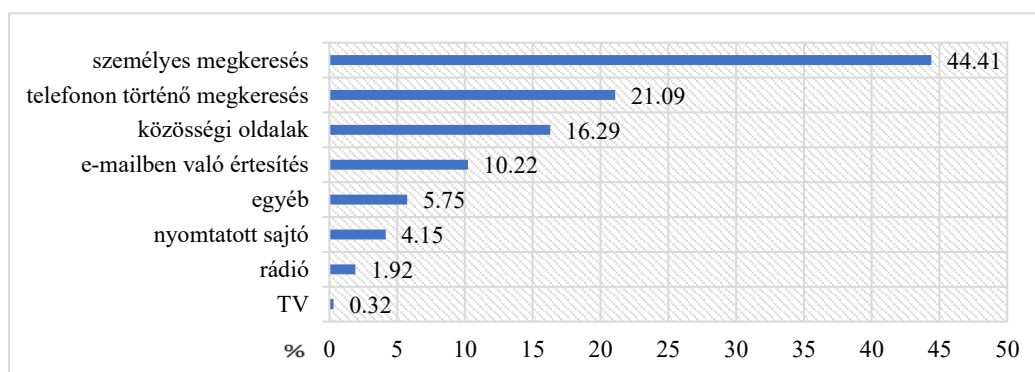
A diagram a civil szervezetek által használt eszközök elterjedtségét mutatja százalékos arányban. Az adatok alapján világosan látható, hogy az eszközök eloszlása a gyakran használt irodai és technológiai felszerelésektől a ritkábban alkalmazott speciális eszközökig terjed. Az elemzés során megvizsgáljuk az egyes eszközök elterjedtségét és azok lehetséges szerepét a szervezetek működésében.

- Leggyakrabban használt eszközök: A diagramon a nyomtató (35,46%), a laptop (32,59%) és az asztali számítógép (31,31%) vezeti a listát. Ezek az eszközök alapvető irodai munkához szükségesek, és elengedhetetlenek a dokumentumkezelés, adminisztráció és kommunikáció terén. Az arányuk azt jelzi, hogy a civil szervezetek többsége rendelkezik ezekkel az alapvető eszközökkel, ami a működésük minimális technológiai hátterét biztosítja.
- Közepesen elterjedt eszközök: A videóprojektor (24,92%) a negyedik helyen szerepel, ami azt mutatja, hogy a szervezetek jelentős része igényli a prezentációk, rendezvények és oktatási programok lebonyolításához szükséges vizuális eszközöket. A fénymásoló (22,04%) szintén elterjedt, amely az iratok sokszorosításában és a napi irodai tevékenységekben játszik fontos szerepet. A hangosítás (20,13%), a fényképezőgép (19,81%) és a telefon (19,81%) is közepes elterjedtséget mutat. Ezek az eszközök leginkább rendezvények, események dokumentálására vagy kommunikációra használhatók. A szkennert (19,81%) és a vetítővászon (19,17%) aránya hasonló, ami azt mutatja, hogy ezek az eszközök kiegészítő szerepet töltenek be, de a szervezetek közel egyötödénél jelen vannak.
- Ritkábban használt eszközök: Az olyan speciálisabb eszközök, mint a jogtisztasági számítógépes szoftverek (16,93%), személygépkocsi (13,42%), televízió (12,46%) és videókamera (11,5%), kisebb arányban fordulnak elő. A jogtisztasági szoftverek viszonylag alacsony aránya arra utalhat, hogy a szervezetek egy része nem fektet hangsúlyt ezek beszerzésére, vagy az ingyenes alternatívákat részesíti előnyben.

A személygépkocsi aránya (13,42%) jelzi, hogy a szervezetek kisebb része igényel mobilitást a működéséhez, vagy nincs forrása szervezeti autót használni és a saját gépjárművét használja. A televízió és a videókamera alacsonyabb aránya pedig arra utal, hogy ezek az eszközök inkább médiatermeléssel vagy események rögzítésével foglalkozó szervezeteknél fordulnak elő. Arra a kérdésre, hogy milyen eszközökre lenne még szükség, a legtöbben a laptopot, számítógépet, különböző szoftver-licenzeket, nyomtatót és videóprojektort, esetenként telefont, hangosító berendezést és személygépkocsit emelték ki.

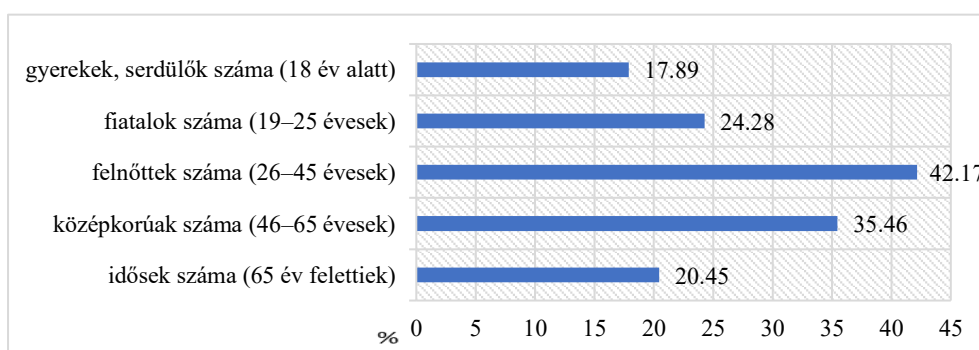
8.2.5. Civil szervezetek humán erőforrása

A vizsgálat kiterjedt a munkatársak adatainak feltárására is: a válaszadó szervezetek jellemzően 1–3 főt alkalmaznak, a működés zömét önkéntesek biztosítják. Mivel többségük kulturális és közösségfejlesztő tevékenységet végez, a fizetett kollégák leginkább az oktatási és közművelődési szférában dolgoznak. A toborzás fő csatornáit a lenti ábra is szemlélteti: leggyakrabban személyes kapcsolati hálókön, majd közösségi média felületeken keresztül szervezik be az önkénteseket.

9. diagram: Önkéntesek beszerzési módja %-ban
Forrás: saját szerkesztés

A válaszadó szervezetekben leginkább felnőttek és középkorúak tevékenykednek, azaz a 25–45 és 45–65 év közötti korosztály. Ez némileg meglepő, hiszen a szóbeli beszélgetések szerint éppen ezt a korosztályt a legnehezebb elérni. A magas szám minden bizonnyal azzal magyarázható, hogy a szervezetekben nem munkavállalóként dolgozók száma nyilván ebből az aktív korosztályból kerül ki.

10. diagram Szervezetekben tevékenykedők életkor szerinti eloszlása %-ban
Forrás: saját szerkesztés

A szervezetek egy részénél arra is figyelnek, hogy jobb működésük érdekében a munkatársaik és önkénteseik részt vegyenek különböző továbbképző tanfolyamokon. A válaszadók 31,95 százaléka (ami 100 szervezetet jelent) delegálta a munkatársait továbbképző tanfolyamokra. Akik nem vettek részt, azok leginkább a tanfolyam magas költségeire és arra hivatkoztak, hogy nem találtak a

szükségleteiknek megfelelő tanfolyamot, továbbképzést. Arra a kérdésre, hogy leginkább milyen tanfolyamokon vennének részt, többen a következőket említették: pályázatírás, szervező- és kommunikációs tanfolyam, szakmai közművelődési-, szervezetvezetői-, forrásszerzési tanfolyamok, mentálhigiénés tanfolyam, vezetői tanfolyamok, adminisztrációval kapcsolatos tanfolyamok.

8.2.6. Médiahasználat és kommunikáció

A civil szervezetek belső és külső kapcsolatai kiemelkedően fontos szerepet játszanak azok működésében és hatékonyságában. A belső kapcsolatok azon folyamatok és tevékenységek összességét jelentik, amelyek az adott civil szervezet tagjai, alkalmazottai, önkéntesei és a vezetőségi testület között zajlanak. A külső kapcsolatok pedig a civil szervezet és a környező világ közötti kapcsolatokat foglalják magukba.³⁰⁷

A civil szervezetek belső kapcsolatai nagyban befolyásolják a szervezet működését és hatékonyságát. A belső kapcsolatok kiterjednek a szervezeti struktúrára, a döntéshozatali folyamatokra, a kommunikációra, a szervezeti kultúrára, a tagok bevonására és a vezetési stílusra. A hatékony szervezeti struktúra és döntéshozatali folyamatok biztosítják, hogy a szervezetek erőforrásait hatékonyan használják fel és hogy a szervezetek a feladatokra és a célokra koncentráljanak. A hatékony kommunikáció kulcsfontosságú a tagok és az alkalmazottak közötti kapcsolatokban, és elősegíti a szervezet egységét. A szervezeti kultúra és a tagok bevonása a szervezetek értékei és célok megosztásának biztosításában játszanak fontos szerepet. A hatékony vezetési stílus pedig biztosítja, hogy a szervezet céljai, értékei és stratégiája összhangban legyenek.³⁰⁸

A civil szervezetek hatékonysága, eredményessége és hitelessége szoros összefüggésben áll külső kapcsolataik minőségével. A szakirodalom egyértelműen igazolja, hogy a kormányzattal, az üzleti szektorral, a civil szférával és más érdekelt felekkel való együttműködés elengedhetetlen a civil szervezetek hosszú távú sikeressége szempontjából. Ezek a kapcsolatok a szervezetek finanszírozását és működését segítik, valamint hozzájárulnak társadalmi legitimitásuk erősödéséhez. Az átláthatóság és az elszámoltathatóság növeli a közösség és az adományozók bizalmát, ami közvetlen hatással van a civil szervezetek társadalmi elfogadottságára és befolyására.³⁰⁹

A civil szervezetek belső és külső kapcsolatai egymással szoros összefüggésben állnak, hiszen a hatékony belső működés előfeltétele a sikeres külső együttműködéseknek. A belső kommunikáció, a szervezeten belüli információáramlás és a világosan meghatározott szerepkörök hozzájárulnak a szervezet stabilitásához és hatékonyságához. Amennyiben a belső kapcsolatok nem megfelelően

³⁰⁷ Herman, Robert D. – Renz, David O. (2008): Advancing nonprofit organizational effectiveness research and theory: Nine theses. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 37(3), 419–435.

³⁰⁸ Minkoff, Debra C. – Gordon, Rachel L. (2017): Organizing for equity: A case study of an immigrant rights coalition. *Nonprofit Management and Leadership*, 27(1), 23–38.

³⁰⁹ Fowler, Alan (2000): Getting Real about NGO Relationships. *IDS Bulletin*, 31(3), 1–10. Elérhető: <https://core.ac.uk/download/pdf/43539827.pdf>, letöltés ideje: 2025.09.11.

működnék, az kihat a szervezet külső megítélésére és hosszú távú fenntarthatóságára is. Egy jól működő szervezet képes átláthatóan és eredményesen kommunikálni külső partnereivel, ami megalapozza a hosszú távú együttműködéseket és támogatásokat.³¹⁰

A civil szervezetek külső kapcsolatainak egyik legfontosabb aspektusa a fundraising, vagyis az anyagi források megszerzése. Mivel a legtöbb civil szervezet nem rendelkezik önálló bevételi forrásokkal, a támogatások és adományok létfontosságúak a működésük szempontjából. A hatékony forrásszerzéshez elengedhetetlen a támogatókkal való szoros kapcsolattartás, valamint a szervezet hitelességének fenntartása. Az adományozók és a finanszírozók gyakran az átláthatóság és az eredményesség alapján döntenek arról, hogy mely szervezeteket támogatják, ezért a folyamatos és hiteles kommunikáció kulcsfontosságú.

A hálózatépítés és a partnerségek kiépítése szintén meghatározó tényező a civil szervezetek hatékonysága szempontjából. Az együttműködés lehetővé teszi, hogy a civil szervezetek szélesebb társadalmi bázist érjenek el, valamint fokozzák politikai és gazdasági befolyásukat. Ugyanakkor a szakirodalomban arra is felhívják a figyelmet, hogy a civil szervezetek túlzott függése külső finanszírozóktól és üzleti partnerektől kockázatokat is hordozhat, mivel ez befolyásolhatja a szervezet függetlenségét és eredeti küldetését. Éppen ezért fontos, hogy a civil szervezetek stratégiaileg kezeljék kapcsolataikat, és megőrizzék autonómiájukat.³¹¹

A kutatások alátámasztják azt is, hogy a civil szervezetek hatékonyságát növelheti a rendszeres kommunikáció, az események és programok szervezése, valamint a közösségi média és más modern kommunikációs csatornák alkalmazása. A transzparens és nyitott kommunikációs kultúra hozzájárul a szervezet jó hírnevének erősítéséhez, valamint az érintettek bizalmának fenntartásához. Mindezek fényében egyértelműen kijelenthető, hogy a civil szervezetek külső és belső kapcsolatai meghatározó szerepet játszanak működésük sikerességében és fenntarthatóságában.

Egy 2021-ben készített kérdőíves kutatásban a fiatalok és az erdélyi magyar kulturális szervezetek kapcsolatát Lime Survey kérdőívvel, a tömb-, fronthelyzetben és szórványban levő iskolák és a régiójukban működő civil szervezeteket vizsgáltuk. A kérdőívre 168 teljes és 172 befejezetlen kitöltés érkezett a diákok részéről.³¹² A civil szervezetektől összesen 53 kitöltés érkezett. A lekérdezett megyék: Maros, Kolozs, Fehér, Hargita, Kovászna, Beszterce-Naszód.³¹³

³¹⁰ Baur, Dorothea – Schmitz, Hans Peter (2012): Corporations and NGOs: When accountability leads to co-optation. *Journal of Business Ethics*, 106(1), 9–21. Elérhető: <https://link.springer.com/article/10.1007/S10551-011-1057-9>, letöltés ideje: 2025.09.11.

³¹¹ Yanacopoulos, Helen (2005): The strategies that bind: NGO coalitions and their influence. *Global Networks*, 5(1), 93–110. Elérhető: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1471-0374.2005.00109.x>, letöltés ideje: 2025.10.02.

³¹² Brinzan-Antal, Krisztina – Kovács, Lilla-Nóra (2022): *Az erdélyi magyar civil szervezetek online kommunikációja*. HERA Évkönyv, 2022.

³¹³ A kutatás további részleteit lásd: esettanulmányok – A Z generáció és az erdélyi magyar kulturális szervezetek online kommunikációja, valamint a kultúrafogyasztás Romániában.

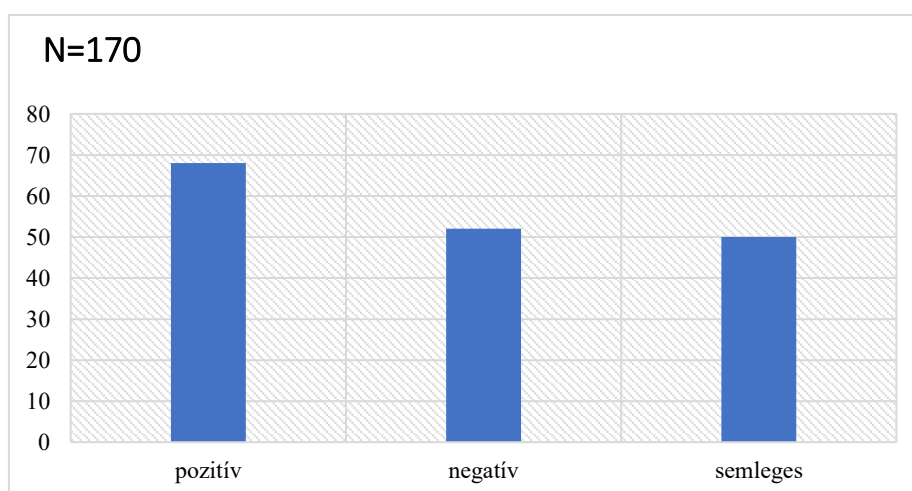
Ha nemzeti kisebbség, esetünkben a romániai magyar kisebbség civil szféráját elemezzük, láthatjuk, hogy ez nagyrészt specifikus: kulturális, etnikai, vallási és nyelvi vonzatai vannak, kisebbségek hozzák létre, és a kisebbséggel kapcsolatos célokat határoznak meg.³¹⁴

A kérdések és válaszok nagy száma miatt érdemes egy specifikus kérdéscsoportra koncentrálni a diagramok készítéséhez. Például az „intézményesült kapcsolattartási formákra, kommunikációra” vonatkozó kérdések lehetnek relevánsak. Először nézzük meg, milyen típusú kérdések és válaszok találhatóak ebben a kategóriában, majd készítsünk egy diagramot ezek alapján. Kezdjük az adatok szűrésével, hogy csak az intézményes kommunikációra vonatkozó kérdéseket lássuk. Az oszlopnevek áttekintése után megkerestük azokat a kérdéseket, amelyek az intézményesült kapcsolattartási formákra és a kommunikációra vonatkoznak. Például a következő oszlopok lehetnek érdekesek:

„Hogy látod, mennyire jutnak el hozzád a szervezetek által rendezett programoknak a hírei?”

„Milyen gyakran veszel részt a szervezetek által rendezett programokon?”³¹⁵

A kérdőívre összesen 340 válaszadó volt, közülük 85-en válaszoltak a kérdésre. Nézzük meg az első kérdésre adott válaszokat:

11. diagram: A szervezetek által rendezett programok híreinek elérhetősége
Forrás: saját szerkesztés

A válaszok sokfélesége miatt érdemes kategorizálni azokat, hogy világosabb képet kapjunk. Kategóriákat képezhetünk például az alapján, hogy a válaszok pozitívak, negatívak vagy semlegesek. A fenti diagram azt mutatja, hogy a válaszadók többsége pozitívan értékelte a szervezetek által rendezett programok híreinek elérhetőségét. A válaszok között jelentős arányban találhatóak negatív és semleges visszajelzések is. A válaszadók nagy része úgy érzi, hogy a hírek eljutnak hozzájuk, ami azt jelenti, hogy a szervezetek hatékonyan kommunikálnak. Vannak válaszadók, akik úgy érzik,

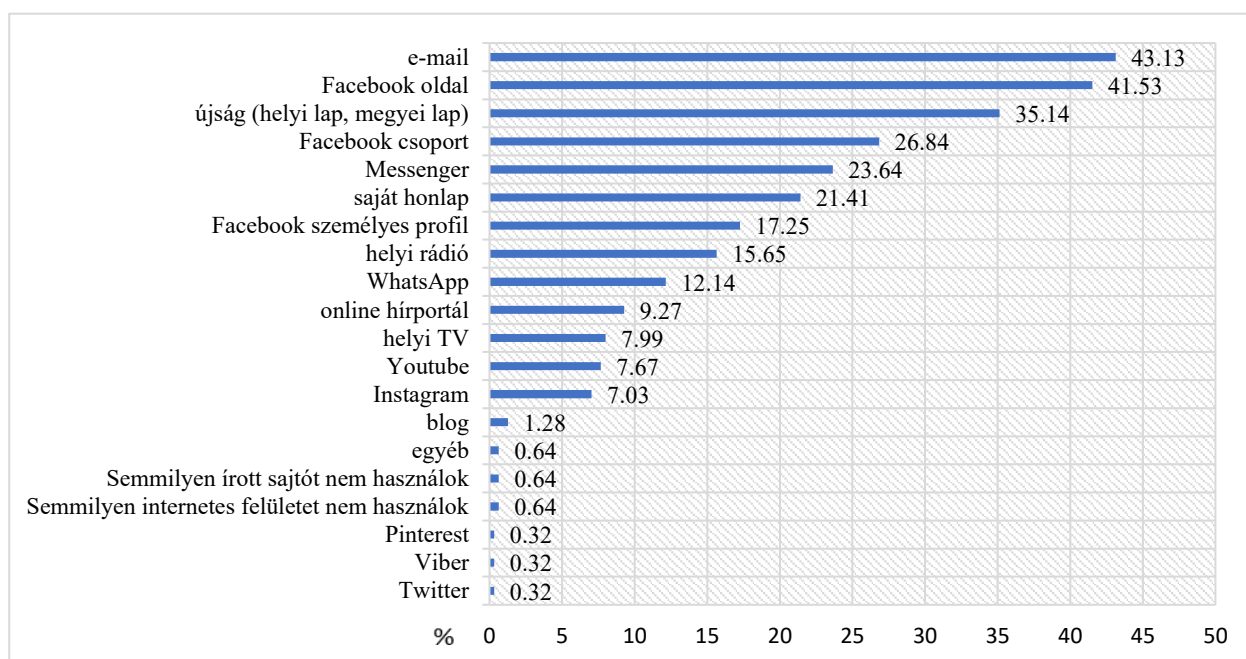
³¹⁴ Markefka, Manfred (1990): *Vorurteile. Minderheiten. Diskriminierung*. Luchterhand, Neuwied, 30–31.

³¹⁵ A kérdésre a választ lásd az esettanulmányok rész Z generációval végzett „Kutatás 2021” részletezésével.

hogy a hírek nem jutnak el hozzájuk, ami azt jelenti, hogy van még tér a kommunikáció javítására. Ezek a válaszok sem pozitívak, sem negatívak, ami vegyes érzelmeket tükrözhet a hírek elérhetőségével kapcsolatban.

A „Kutatás 2021”-ben a válaszadó szervezetek az esetek 44,73 százalékában (140 szervezet) a Facebook-oldalt jelölték meg fő online kommunikációs csatornaként, 24 szervezetnek van Instagram-csatornája, 40 szervezet pedig a saját honlapját használja fő médiafelületként.

A közösségfejlesztő tevékenységek népszerűsítéséhez az alábbi ábrán látható sajtót és online médiafelületeket használják:

12. diagram: Szervezetek által használt médiafelületek %-ban

Forrás: saját szerkesztés

Ahogy az ábrán is láthatjuk, legtöbben az e-mail-fiókot, valamint a Facebook-oldalt használják a közösségi tevékenységeik népszerűsítésére, legkevésbé pedig a Viber és Twitter felületeket. (A felmérésbe a már tavaly is népszerű, de 2022-re komoly vállalatok által is használni kezdett TikTok be sem került. Vélhetően elenyésző a használata.)

8.2.7. Online kommunikáció

Közép-Kelet-Európa nemzeti kisebbségek kényszerkisebbségek. A történelem átlépett fölöttük, új határok alakultak ki, s a változásokról egyetlen kisebbség sem mondhatott véleményt. Ezért a többség-kisebbség kérdés Közép-Kelet-Európában és Romániában is érzékeny kérdés, s ez a társadalom minden szegmentumában érzékelhetően borzolja a véleményeket. Ebben a környezetben válik fontossá a demokrácia, kap külön jelentőséget az, hogy hogyan viszonyul a kisebbségi közösség a demokrácia értelmezéseihez és intézményeihez.

A többségi–kisebbségi lét és viszonyulás a modern demokrácia egyik fő ellentéte: „A demokrácia alapvető konfliktusa a többség-kisebbség dichotómiájában ragadható meg: a kisebbség csakis a többséghez való kapcsolatában értelmezhető.”³¹⁶ Közérthetőbben megfogalmazva: ebben a dichotómiában, főleg ha egy nemzetállamon belüli többségi–kisebbségi helyzetről van szó, mindig a többség kerül előnyös helyzetbe, az említett „minden állampolgár egyenlő” elv így egyszerűen nem lehet valós a kisebbség szempontjából.³¹⁷

Kiss Dénes szerint a társadalom igényét tükrözi egy adott társadalom nonprofit tevékenysége. Ezek olyan igények, tevékenységek, amelyeket sem az állam, sem a piac nem lát el, vagy legalábbis nem kielégítően teszi. Kitér arra is, hogy a civil szervezetek működésük során a társadalmi igények mellett az állami elvárásokhoz is igazodnak, mivel az állam olyan tevékenységeket is finanszíroz, amelyek nem feltétlenül tartoznak a legfontosabb társadalmi szükségletek közé. Tehát fontos szempont ezen szervezetek számára az is, hogy a pályázati rendszer révén az állam milyen tevékenységet támogat.³¹⁸ Ez nem volt mindig így. „Az új, 1918 utáni politikai-társadalmi körülmények között a magyar nemzet Romániában rekedt tagjai nemcsak egy idegen, hanem egy kimondottan, nyíltan ellenséges állam keretei közé kerültek. Ez azt jelentette, hogy ha az illető »társadalmi csoport«, »közösség« stb. magyarként akart megmaradni, akkor csak magára számíthatott, mert ebben az igyekezetében a román államtól semmilyen támogatást nem kapott.”³¹⁹

1990-ben nagy volt a kisebbségek reménye, elvárása. Azonnal szerveződni kezdtek. A rendszerváltást követően, a '90-es években nagyon sok kulturális szervezet jelent meg. A romániai magyar civil szervezetekkel foglalkozó szociológiai elemzések már a '90-es évek közepén felhívták a figyelmet arra, hogy a szervezeteknél a kulturális tevékenységet folytató szervezetek kiugróan magas arányban vannak jelen.³²⁰ A világról szerzett tudásunknak egyre kisebb az a része, amit személyes tapasztalás útján szerzünk. Az önmagunk valóságát hallott, látott, elmesélt történetekből építjük fel.³²¹

A nyilvánosság nem homogén szerkezetű társadalmi nyilvánosság, hanem többszintes (mikro-, mezzo- és makro-) nyilvánosság, kisebb-nagyobb nyilvánosságok egymásba átnyúló, tarka,

³¹⁶ Keating, Michael (szerk.) (2004): *Regions and Regionalism in Europe*. Edward Elgar Publishing. Idézi Nagyidai Gert-Rúd (2005): A regionalizmus változó geometriái. In: Szabó Máté (szerk.): *Civil társadalom: elmélet és gyakorlat*. Rejtjel Kiadó – ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Tanulmányok, Budapest, 69–71.

³¹⁷ Székely Tünde (2014): *Kisebbségi magyar civil társadalom Romániában és Szlovákiában. Doktori disszertációhoz kapcsolódó kutatás*. Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/281628160_Kisebbségi_civil_tarsadalom, letöltés ideje: 2020.11.22.

³¹⁸ Kiss Dénes (2010): A romániai magyar civil szféra néhány jellemzője 2010-ben. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2009–2010*. Gordian Kiadó – Szórvány Alapítvány – Sapientia, Temesvár–Kolozsvár, 5–35.

³¹⁹ Bartha Katalin Ágnes (szerk.) (2018): *Corollarium. Köszöntőkötet a 90 éves Dávid Gyula tiszteletére*. Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 62–69.

³²⁰ Kiss Dénes (2010): A romániai magyar civil szféra néhány jellemzője 2010-ben. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2009–2010*. Gordian Kiadó – Szórvány Alapítvány – Sapientia, Temesvár–Kolozsvár, 15–35.

³²¹ Gerbner, George (2000): *A média rejtett üzenete. Válogatott tanulmányok*. Osiris – MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, Budapest, 111–157.

flexibilis, mozaikszerű hierarchikus rendje.³²² Sokszor nehezen áttekinthető a nyilvánosság rendszere. A 21. században a nyilvánosság szinte teljes mértékben mediatizált: média nélkül aligha létezne nyilvánosság, ráadásul erősen szubjektív is. Különösen igaz ez az online médiumok megjelenése óta.³²³

A társadalmi szükségletek kielégítésére fogalmazzák meg céljaikat a szervezetek, és ezekhez igyekeznek tartani is magukat. A szervezetekben megtalálható mind a formális, mind az informális kommunikációs hálózat, melyekben kialakulnak jellegzetes szerepek is.³²⁴

Az internet (vagyis a szociális hálózati szolgáltatás, egy olyan online platform, amelyet az emberek szociális hálózatok vagy társas kapcsolatok kiépítésére használnak más, hasonló karrierérdekkel, tevékenységekkel, háttérrel vagy valós kapcsolatokkal rendelkező emberekkel)³²⁵ mára egy olyan felületté vált, ahol az emberek tényleg összehatalálkozhatnak egymás online leképezéseivel. Akik ismerték egymást, vagy akik nem ismerték egymást, mind-mind ott vannak, és kommunikálni tudnak egymással. Hozzászólnak egymás képeihez, még azok számára is meglepő lehet a másik fél egy-egy rejtett tehetsége, akik korábban ismerték egymást. Általában óriási a törekvés arra, hogy „én is legyek valaki”, „megmutatom én is magam”. Erre nyilván lehetőség is van, de nem fog mindenkinek olyan egyszerűen összejönni ez a hirtelen hírnév.³²⁶ „Az információs társadalomban a legfontosabb hiánycikk a célcsoport figyelme.”³²⁷ A szervezeteknek el kell fogadniuk azt, hogy a vizuális kommunikáció a mindennapok részévé vált, főleg ha meg szeretnék szólítani a fiatalokat.³²⁸

Ha nemzeti kisebbség, esetünkben a romániai magyar kisebbség civil szféráját elemezzük, láthatjuk, hogy ez nagyrészt specifikus: kulturális, etnikai, vallási és nyelvi vonzatai vannak, kisebbségiek hozzák létre, és a kisebbséggel kapcsolatos célokat határoznak meg.³²⁹ A romániai magyar kisebbség civil szervezetei az elmúlt években egyre inkább saját belső erőforrásaikra és a vizuális, valamint digitális kommunikáció adta lehetőségekre építenek. Olyan platformokká váltak, ahol a közösség tagjai – akár régi ismerősök, akár korábban egymást nem ismerő emberek – online felületeken találkoznak, megoszthatják tapasztalataikat, és közösen alakíthatnak ki identitástudatot. A vizuális tartalmak – fotók, videók, grafikai elemek – segítségével a szervezetek hatékonyabban

³²² Heller Mária – Rényi Ágnes (2000): A nyilvánosság kommunikációelméleti megközelítéseiről. In: Horányi Özséb (szerk.) (1999): *Kommunikáció II.* General Press, 2. kiadás, Budapest, 1–13.

³²³ Kriskó Edina (2014): *Szervezeti kommunikáció.* Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest, 1–36.

³²⁴ Tökés Gyöngyvér (2018): *Szervezeti kommunikáció. Egyetemi jegyzet.* Kolozsvár, 12–13. Elérhető: <https://ms.sapi-entia.ro/~tgyongyi/szervezetikom/kezirat.pdf>, letöltés ideje: 2021.11.21.

³²⁵ Jámori Szilvia (2016): Az internetes kapcsolatokban való nyitottság összefüggése az észlelt társas támással és az énhatékonysággal. *Alkalmazott Pszichológia*, 16(2), 19–36.

³²⁶ Tari Annamária (2013): *Ki a fontos? Én vagy Én?* Tericum Kiadó, Budapest, 52–53.

³²⁷ Tari Annamária (2011): *Z generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalmi-lélektani szempontok az információs korban.* Tericum Kiadó, Budapest, 59–65.

³²⁸ Tari Annamária (2013): *Ki a fontos? Én vagy Én?* Tericum Kiadó, Budapest, 123–124.

³²⁹ Markefka, Manfred (1990): *Vorurteile. Minderheiten. Diskriminierung.* Luchterhand, Neuwied, 30–31.

képesek megszólítani elsősorban a fiatalabb generációkat, hiszen „az információs társadalomban a legfontosabb hiánycikk a célcsoport figyelme”.

Emellett ezek a szervezetek a klasszikus civil elvek mentén működnek: önkéntesekre támaszkodnak, belső motivációra építenek, és közösen megfogalmazott célok irányítják tevékenységüket. Mivel a közösséghez tartozás alapvető emberi szükséglet, a kisebbségi civil szereplők aktivitása a kulturális és etnikai önkifejezésen túl védő- és támaszhálóként is értelmezhető. A hasonló értékrenddel bíró emberek közösségformáló ereje révén erősödik az összetartozás, és lehetőség nyílik arra, hogy a tagok idejüket és energiájukat valóban a számukra legfontosabb ügyek szolgálatába állítsák. Így a romániai magyar kisebbség civil szervezetei a hagyományőrző funkciók mellett aktív közösségépítő szerepet is betöltenek, hozzájárulva tagjaik mindennapi biztonságérzetéhez és szociális jólétéhez.³³⁰

A kérdőíves vizsgálat online kommunikációra vonatkozó kérdéscsoportja azt vizsgálta, hogy az erdélyi magyar civil szervezetek milyen mértékben és milyen célokra használják a digitális és közösségi médiafelületeket. A grafikon adatai alapján jól látható, hogy az online jelenlét mára a szervezeti működés egyik alapvető elemévé vált. A válaszok arra utalnak, hogy a szervezetek túlnyomó többsége rendszeresen használja az online felületeket, elsősorban rendezvények népszerűsítésére, információközlésre és a közösséggel való kapcsolattartásra. A közösségi média különösen fontos szerepet tölt be ebben a folyamatban, mivel gyors, könnyen elérhető és széles körben használható kommunikációs csatornát biztosít. A digitális felületek lehetőséget teremtenek arra, hogy a szervezetek folyamatos kapcsolatban maradjanak tagságukkal és közönségükkel, valamint arra is, hogy tevékenységüket láthatóvá tegyék a nyilvánosság számára. A vizuális tartalmak – fotók, videók, grafikai elemek – kiemelt szerepet kapnak, mivel ezek alkalmasak leginkább az események dokumentálására és a közösségi élmények közvetítésére.

A kutatási eredmények illeszkednek ahhoz az elméleti megközelítéshez, amely szerint az információs társadalomban az odafigyelés vált az egyik legfontosabb erőforrássá.³³¹ A civil szervezetek kommunikációs gyakorlata ehhez alkalmazkodik: törekednek a rendszeres jelenlétre, az aktualitások gyors közlésére és a közösségi visszajelzések beépítésére.

Kisebbségi kontextusban az online kommunikáció különös jelentőséggel bír, mivel lehetőséget teremt arra, hogy a közösség saját ügyeiről saját nyilvánosságában beszéljen. Az online tér olyan fórumként működik, ahol a szervezetek bemutathatják tevékenységüket, erősíthetik a közösségi kötődéseket, és hozzájárulhatnak az identitás fenntartásához.

³³⁰ Bodó Barna (2018): Demokrácia és civil társadalom – kisebbségi léthelyzetben. *Korunk*, 2018/10, 8–22.

³³¹ Az írott sajtó előtti időkben az információt kihirdették/kidobolták. A sajtó is „házhoz jött”, csak el kellett olvasni. Ma a világhálón mindenki maga keresheti meg az őrá is tartozó információt – oda kell figyelnie. Ugyanakkor az odafigyelés nem jelent egyszerű készenléti állapotot: a „standby” üzemmód önmagában kevés, szükséges az érdeklődés megléte.

9. Helyi kormányzati kutatás

A helyhatóságok, a helyi kormányzat (továbbiakban önkormányzat) vizsgálatához olyan kérdőívet használunk, amely részletes információkat gyűjt az önkormányzatok működéséről, különös tekintettel a civil szervezetekkel való együttműködésükre. Vizsgáljuk az önkormányzatok szerepét a kulturális események szervezésében, valamint az általuk támogatott civil szervezetek működését. Emellett elemezzük az önkormányzati támogatási mechanizmusokat, beleértve a pénzügyi és nem pénzügyi formákat is. A kutatás részét képezi az önkormányzatok intézményi környezetének vizsgálata, amely magában foglalja a romániai helyhatóságok³³² működésének általános elemzését, a helyhatósági választások alakulását 2012 és 2024 között, valamint az önkormányzati intézményi háttér és a civil szektor közötti kapcsolatrendszer működését. Az önkormányzati képviselők attitűdjének feltérképezésére is hangsúlyt fektetünk, különösen a civil szférával való együttműködés és a közösségi tevékenységek támogatásának területén.

A kitöltött önkormányzati kérdőívek közül 336-ot dolgoztunk fel. A lekérdezés 2024-ben történt. A válaszadók száma viszonylag alacsony, mivel ebben az évben szuper választási év³³³ volt, ezért a vártnál kevesebb kitöltés áll rendelkezésünkre. Az adatokat különböző elemzésekkel egészítjük ki (a helyhatósági választások eredményeit is figyelembe vesszük megyei bontásban).

A kutatás az önkormányzati és civil szervezeti együttműködések mélyebb megértésére készült az erdélyi magyar közművelődési szervezetek és a magyar házak esetében. A kérdőív négy fő részből áll. Az első szekció az alapadatok gyűjtésére szolgál, amely a település földrajzi és demográfiai adatait gyűjti be. Kiemelten figyelembe veszi az erdélyi területi sajátosságokat, például külön kezeli Székelyföldet vagy Közép-Erdélyt, ezzel biztosítva a kutatás pontos földrajzi bontását. Emellett a kérdőív rákérdez a település nagyságára és a magyar lakosság arányára, számszerű adatokkal segítve az elemzést. Meghatározza a településtípust, amely a falu és a megyeszékhely közötti kategóriákra oszlik, lehetőséget adva a területi jellemzők vizsgálatára. Továbbá a helyi tanács és a polgármesteri hivatal összetételére is kitér, különös tekintettel a magyar nemzetiségű képviselők arányára és szerepére, amely kulcsfontosságú az etnikai alapú együttműködések szempontjából.

A második rész a helyi civil szféra működésére vonatkozó információkat gyűjti össze. Itt a településen működő civil szervezetek számát vizsgálja, külön figyelmet fordítva a magyar és román szervezetek arányára. A kérdőív kitér a magyar ház meglétére, amely a helyi közösségi élet és a kulturális rendezvények szempontjából meghatározó tényező. Emellett az önkormányzati adatbázisok létezését és működését is felméri, különös tekintettel az adatkezelési gyakorlatokra és a civil szervezetekkel való kapcsolattartás módjára.

---

³³² Lásd bővebben a Romániai helyhatósági választások esettanulmányt.

³³³ Helyi közigazgatási, parlamenti, európai parlamenti és államelnöki választások.

A harmadik szekció a támogatáspolitikai kérdéseket járja körül, vagyis azt, hogy az önkormányzat milyen gyakorlatot folytat a civil szervezetek támogatásában. Ezen belül vizsgálja a pályázati rendszerek jellemzőit, különös figyelmet fordítva arra, hogy léteznek-e külön kiírások, fenntartott helyek kisebbségi szervezetek számára, valamint arra, hogy milyen gyakorisággal és milyen feltételekkel lehet pályázni. Részletezi a támogatási lehetőségek típusait, így például a bérköltségek, működési költségek és fejlesztési kiadások fedezésére irányuló támogatásokat. Továbbá elemzi a kiemelt támogatási területeket és prioritásokat, vagyis azokat a tevékenységi köröket, amelyeket az önkormányzat előnyben részesít a finanszírozás során.

Végül a negyedik rész a civil–önkormányzati együttműködések vizsgálatára összpontosít, értékelve ezek minőségét és gyakoriságát. A kérdések a közös programok és partnerségek meglétét és intenzitását térképezik fel, rávilágítva arra, hogy mennyire aktívak az önkormányzatok a civil szervezetekkel közös projektekben. Emellett szó esik a döntéshozatalban való részvételről, vagyis arról, hogy milyen mértékben vonják be a civil szervezeteket a helyi döntési folyamatokba. Végül a kapcsolattartás és kommunikáció témaköre is szerepel, kiemelve az önkormányzat által kijelölt kapcsolattartó munkatársak szerepét és nyelvi készségeit, amelyek kulcsfontosságúak lehetnek a hatékony együttműködés szempontjából.

9.1. A helyi közigazgatás intézményi környezetének vizsgálata

Már 1990-ben felmerült az ország közigazgatási reformjának kérdése. Azokban az években az 1968-as kommunista megyerendszer felülvizsgálatának a kérdése komoly politikai kérdés volt, elsősorban olyan kistérségek igényelték, amelyek megszüntetett, korábbi történelmi megyék területét jelentették. Később is (2010-es évek) komolyan tárgyaltak a reformról, de nem született olyan politikai konszenzus, amelyet a parlament elé lehetett volna vinni. Legutóbb (2024) az USR párt vetette fel a kérdést, de ez is inkább politikai, mint közigazgatási tematizáció volt. Románia közigazgatási felosztása ma is az 1968-as törvényre alapul, kiegészítésekkel, miközben maga a közigazgatás lényegi, működési szempontból jelentős változáson ment át. Rendszere az 1989-es rendszerváltást követően alakult ki, amely során a kommunista államszerkezetet fokozatosan decentralizált és igazgatási autonómiával rendelkező önkormányzati struktúra váltotta fel. Az 1991-es alkotmány és annak 2003-as módosítása bevezette a helyi közigazgatási autonómia és a decentralizáció elvét, amelyek alapjaiban határozzák meg a jelenlegi önkormányzati rendszert.

Románia közigazgatási beosztása három fő szintre tagolódik: a helyi szint jelenti a községeket (comună), városokat (oraș) és municípiumokat³³⁴ (municipiu), a megyei szint (județ), amely 41 megyéből áll, illetve a fővárost is ide sorolják, valamint a központi szint, amely a kormányt és az

---

³³⁴ A municípiumot a romániai magyar/székelyföldi sajtó megyei jogú városnak fordítja szinte rendszeresen – nem az. Közjogilag város, amelynek törvényileg adtak egy külön rangot, de nincsenek külön jogosítványai.

országos közigazgatási szerveket jelenti.³³⁵ A helyi szinten működő önkormányzatok közigazgatási autonómiával rendelkeznek, amely kizárólag adminisztratív és pénzügyi jellegű, és szigorúan törvényi keretek között gyakorolható.

A helyi közigazgatás döntéshozó szervei a helyi tanácsok, a végrehajtás intézményét a polgármesterek vezetik, felelősek a helyi közigazgatás napi működtetéséért. A megyék élén a megyei tanács áll, amely szintén választott testületként működik. A megyei tanács elnöke, aki a megyei tanácsnak is tagja, vezeti a megyei közigazgatást és a hozzá tartozó intézményekért felelős.

Az közigazgatási rendszer egyik fontos eleme a prefektusi intézmény, amely a kormány dekoncentrált intézménye, a központi hatalom megyei képviselője, a helyhatóságok jogi ellenőrzését ellátó felügyeleti szerv. A prefektus a törvény szerint főtisztviselő, akit a kormány nevez ki, és akinek jogában áll felfüggeszteni a helyi önkormányzatok döntéseit, amennyiben azok véleménye szerint ellentétesek az érvényes jogszabályokkal.

Románia 1998-ban ratifikálta a Helyi Önkormányzatok Európai Chartáját, amely tovább erősítette a helyi autonómia elvét és meghatározta az önkormányzatok működésének kereteit. A 2000-es években több jogalkotási reform is történt, a 2001-es helyi közigazgatási törvény bevezetése, amely részletesebben szabályozta az önkormányzatok jogait és kötelezettségeit. A román Parlament 2007-ben ratifikálta a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját is. A 2019-es közigazgatási törvénykönyv pedig az államigazgatás és az önkormányzatok közötti hatáskörök tisztázását célozta.

Bár az elmúlt évtizedekben az önkormányzati rendszer fejlődést mutatott, továbbra is kihívásokkal küzd, különösen a pénzügyi autonómia és az intézményi átláthatóság terén. A központosított kormányzati kontroll, a helyi költségvetések függősége az állami támogatásoktól, valamint a korrupcióval kapcsolatos problémák továbbra is akadályozzák a hatékony helyi önkormányzati működést. Ennek ellenére Románia önkormányzati rendszere egyértelműen az európai normákhoz közelít, és folyamatos reformokkal igyekszik javítani az állampolgárok számára nyújtott közszolgáltatásokat.³³⁶ A decentralizáció és az önkormányzati reformok lehetőséget adtak arra, hogy az önkormányzatok nagyobb szerepet játsszanak a döntéshozatalban és a helyi problémák megoldásában. Azonban ahhoz, hogy az önkormányzatok eredményesen működjenek és a helyi lakosság igényeinek megfelelően tudjanak dönteni, szükségük van megfelelő jogi keretekre, valamint hatékony és átlátható pénzügyi rendszerre.

---

³³⁵ Siket Judit (2014): *A közigazgatási szerv jogalanyisága, közigazgatási szervek tevékenységi típusai, közigazgatási szervezetrendszer, szervezeti igazgatás*. Egyetemi jegyzet, Nemzeti Közszolgálati Egyetem. Elérhető: <http://m.ludita.uninke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10426/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=1&isAllowed=y>, letöltés ideje: 2020.06.10.

³³⁶ Veilandics Eszter (2022): Magyarország és Románia helyi önkormányzati rendszerének összehasonlítható elemzése. *Jogelméleti Szemle*, 2022/2. Elérhető: <https://ojs.elte.hu/jesz/article/view/6849/>, letöltés ideje: 2025.11.13.

Az általunk készített PEST elemzés átfogó képet nyújt az erdélyi önkormányzati intézményi környezetről, és részletesen bemutatja azokat a politikai, gazdasági, társadalmi és technológiai tényezőket (románul: politic, economic, social, tehnologic - PEST), amelyek befolyásolják az önkormányzatok működését és fejlődését. Az elemzés alapján az alábbi főbb megállapítások tehetők³³⁷: Az elemzés a kérdőíves kutatás és az interjúk során gyűjtött tapasztalatokra épült, és azt vizsgálta, hogy ezek a tényezők miként hatnak a helyi döntéshozatalra, a működési stabilitásra és a fejlesztési lehetőségekre.

A politikai környezet vizsgálata azt mutatta, hogy a decentralizáció jogi keretei ugyan megerősítették az önkormányzatok önállóságát, a gyakran változó jogszabályi környezet és a központi kormányzati kontroll továbbra is erősen korlátozza a helyi mozgásteret. A döntéshozatal kiszámíthatóságát csökkenti, hogy a finanszírozási feltételek és a hatásköri szabályozások időről időre módosulnak, ami megnehezíti a hosszú távú tervezést.

Gazdasági szempontból a helyi önkormányzatok teljesítőképessége döntően a térségi gazdasági adottságoktól és a külső forrásokhoz való hozzáféréstől függ. Az uniós pályázati források fontos fejlesztési lehetőséget jelentenek, ugyanakkor az adminisztratív terhek és a pályázati rendszer bonyolultsága jelentős kapacitásokat köt le az önkormányzati apparátus részéről. A helyi költségvetések állami támogatásoktól való függése tovább erősíti a kiszolgáltatottságot.

A társadalmi tényezők elemzése rámutatott arra, hogy az elöregedés és az elvándorlás szűkíti a helyi humánerőforrás-bázist, ami hosszú távon a szolgáltatások fenntarthatóságát is veszélyezteti. A civil szervezetek ebben a környezetben nem kiegészítő szerepet töltenek be, hanem a helyi közösségi igények közvetítésének és a szolgáltatások megszervezésének egyik alapvető pillérévé váltak.

A technológiai tényezők vizsgálata szerint a digitalizáció lehetőséget kínál a közigazgatási szolgáltatások fejlesztésére és az ügyintézés hatékonyságának növelésére, ugyanakkor az informatikai infrastruktúra hiányosságai és a szakmai kapacitások korlátozott volta gátolják ezek gyakorlati megvalósítását.

A PEST-elemzés alapján megállapítható, hogy az erdélyi önkormányzatok működésének hatékonysága elsősorban az erőforrások ésszerű felhasználásától, a helyi partnerségek minőségétől és a digitalizáció tényleges bevezetésétől függ. A helyi civil szervezetekkel és az állampolgárokkal kialakított együttműködések meghatározó szerepet játszanak a közösségi igények feltérképezésében és a helyi problémák kezelésében. A kutatás tapasztalatai azt mutatják, hogy azokban a térségekben, ahol erősebbek a helyi partnerségi kapcsolatok, az önkormányzatok rugalmasabban és eredményesebben tudnak reagálni a társadalmi és gazdasági kihívásokra.

---

³³⁷ Yüksel, İbrahim (2012): Developing a Multi-Criteria Decision Making Model for PESTEL Analysis. *International Journal of Business and Management*, 7(24), 52–66.

Az erdélyi önkormányzatok működését természetesen a politikai, gazdasági, társadalmi és technológiai feltételek együttesen határozzák meg. A decentralizáció növelte az önállóságot, de a gyakran változó jogi környezet és a finanszírozás bizonytalansága kiszámíthatatlanná teszi a tervezést. A helyi költségvetés teljesítőképessége döntően a gazdasági adottságoktól és a külső források elérhetőségétől függ; az EU-pályázatok lehetőséget nyújtanak, de adminisztratív terhet jelentenek. A demográfiai folyamatok (előregedés, elvándorlás) szűkítik az emberi és pénzügyi erőforrásokat. A civil szervezetekkel való együttműködés nem kiegészítő, hanem működési szükséglet. A technológiai fejlesztések javíthatnák a szolgáltatásokat, de az informatikai infrastruktúra hiányosságai és a szakmai kapacitások korlátozottak. Tehát a működés hatékonysága az erőforrások ésszerű felhasználásán, a helyi partnerségek minőségén és a digitalizáció gyakorlati megvalósításán múlik, és az erdélyi önkormányzatoknak szorosabban együtt kell működniük a helyi civil szervezetekkel és az állampolgárokkal, hogy jobban megértsék az emberek igényeit, és javítsák a helyi közösségek életminőségét. A jó kapcsolatok és a partnerségek kialakítása az önkormányzatok és a helyi közösségek között kulcsfontosságú ahhoz, hogy a helyi problémák megoldására hatékony megoldásokat találjanak.

10. Együttműködések

Az önkormányzatok és civil szervezetek közötti együttműködés napjaink egyik kulcsfontosságú kérdése, különösen a helyi közösségek fejlesztése és a közszolgáltatások hatékony biztosítása szempontjából. Noha az erdélyi magyar szakirodalom bőségesen foglalkozik a civil szférával, az önkormányzati kapcsolatok külön elemzése ritkán kerül fókuszba. A témát vizsgáló kutatások arra utalnak, hogy a civil szervezetek nyitottabbak az együttműködésre, míg az önkormányzatokat a bizalmatlanság és információhiány tartja vissza. Az együttműködés gyakran eseti jellegű, elsősorban rendezvényeken való részvétel formájában valósul meg, és kevésbé jellemző a hosszú távú, strukturált partnerség. Ennek hátterében részben az áll, hogy az önkormányzatok nem mindig rendelkeznek átfogó képpel a működő civil szervezetek profiljáról és lehetőségeiről. Mindez különösen problémás annak fényében, hogy az Európai Unió támogatáspolitikája előnyben részesíti a háromoldalú, civil–önkormányzati–gazdasági partnerségeken alapuló projekteket. A helyi együttműködés hatékonysága elvi és gyakorlati szempontból egyaránt meghatározó tényező a közösségi célok elérésében.³³⁸

A civil–önkormányzati kapcsolatok vizsgálatában fontos a kommunikációs dimenzió. Az együttműködések minőségét nem kizárólag a pénzügyi vagy intézményi keretek határozzák meg, hanem az is, hogy a helyi közigazgatás milyen módon kommunikál a lakossággal és a civil szervezetekkel. Kádár Magor és Benedek István kutatásai szerint a romániai önkormányzatok jelentős része az online felületeket nem a párbeszéd eszközeként használja, hanem főként jogszabályi kötelezettségeinek tesz eleget, ami formális, alacsony interaktivitású kommunikációhoz vezet. Ez a gyakorlat közvetlenül érinti a civil szervezetek lehetőségeit is, hiszen az átláthatatlan vagy egyirányú kommunikáció gyengíti a partneri kapcsolatokat, és akadályozza a közös projektek tervezését és végrehajtását.³³⁹

Az együttműködés kulcsfontosságú a civil szervezetek és az önkormányzatok sikeres működésében. A hatékony partnerségek révén a felek egyesíthetik erőforrásaikat, tudásukat és tapasztalataikat, elősegítve a közösségi kezdeményezések sikerességét és fenntarthatóságát. Az ilyen jellegű kooperációk hozzájárulnak a társadalmi kohézió erősítéséhez, a helyi közösségek fejlesztéséhez és a kulturális, oktatási, valamint szociális célkitűzések hatékonyabb megvalósításához.

Az együttműködések egyik fő formája a kölcsönös előnyökön alapuló partnerség, amely során a részt vevő felek – legyenek azok civil szervezetek, önkormányzatok, egyéb nonprofit intézmények vagy piaci szereplők – közös célok mentén tevékenykednek. Az ilyen típusú partnerségek különböző

³³⁸ Vicsai Nóra-Csilla (2011): *Civil–önkormányzati együttműködés*. Kézirat.

³³⁹ Kádár Magor – Benedek István (2018): Romanian Local Public Government Online 2.0. Analysis of the Fulfillment of the Online Regulations and Communication Criteria of the City Halls and Local Councils of the County Seats of Romania. In: Hîrteș, Cristina M. – Moldovan, Bogdan A. – Radu, Bianca V. – Suciu, Raluca M. (szerk.): *Transylvanian International Conference in Public Administration*. Accent, Cluj-Napoca, 240–256.

formákat ölthetnek, az informális kapcsolatoktól kezdve a formális megállapodásokon át egészen az intézményesített együttműködési struktúrákig.

A helyi és regionális szinten megvalósuló együttműködések különösen fontosak a kisebbségi közösségek esetében, ahol a civil szervezetek az identitásmegőrzésben és a közösségépítésben meghatározó szerepet töltenek be. Az önkormányzatokkal való közös munkalehetőséget teremt arra, hogy a kisebbségi kulturális programok és társadalmi kezdeményezések szélesebb körben elérhetővé váljanak, miközben a helyi közigazgatás támogatását is élvezhetik.

A különböző kulturális rendezvények és fesztiválok a helyi közösségek ünnepi alkalmai mellett fontos társadalmi és politikai szerepet is betöltenek, különösen kisebbségi helyzetben. A fesztiválok szervezése a közösségi identitás kifejeződése és megerősítése mellett a közösségi terek szimbolikus birtokbavételét is jelenti. Ezek a rendezvények gyakran civil szervezetek kezdeményezésére és lebonyolításával valósulnak meg, miközben az önkormányzatok infrastruktúrával, engedélyezéssel, vagy anyagi forrásokkal járulnak hozzá a lebonyolításukhoz. A kulturális fesztiválok tehát olyan együttműködési platformot teremtenek, ahol a közösségi érdekek, értékek és célok mentén valósul meg a partnerség, és ahol a civil és önkormányzati szféra közösen formálja a helyi közéletet. A rendezvények hozzájárulnak a közösségen belüli kohézió erősítéséhez, valamint lehetőséget teremtenek a többségi társadalom megszólítására, ezáltal elősegítve a társadalmi párbeszédet és a kisebbségi kultúrák láthatóságát.³⁴⁰

A kulturális programok és fesztiválok szervezése során az önkormányzatok és civil szervezetek együttműködése kiemelt jelentőséggel bír. Az ilyen rendezvények – például a különböző magyar napok vagy kulturális fesztiválok – hozzájárulnak az adott közösség kulturális értékeinek bemutatásához, valamint a társadalmi kapcsolatok erősödéséhez is. Az események szervezésében az önkormányzatok gyakran anyagi és infrastrukturális támogatást nyújtanak, míg a civil szervezetek a tartalom kialakításában és a közösség mobilizálásában vállalnak aktív szerepet.

A nonprofit szervezetek és önkormányzatok együttműködése a közfeladatok ellátásában is egyre elterjedtebbé válik. Az ilyen partnerségek során a civil szervezetek különböző közszolgáltatásokat vállalhatnak át, legyen szó szociális ellátásról, oktatási programokról vagy kulturális tevékenységekről. Az önkormányzatok és civil szervezetek közötti szerződéses feladatátadás és pályázati együttműködések lehetőséget teremtenek arra, hogy a közösségi igényekhez igazított, rugalmasabb szolgáltatásokat nyújtsanak.

A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a kisebbségi közösségek civil szervezetei különösen eredményesen tudnak működni, ha stabil együttműködési hálózatokat alakítanak ki a helyi hatóságokkal, valamint regionális és nemzetközi partnerekkel. Az olyan modellek, mint a dél-tiroli

---

³⁴⁰ Bodó Barna (2016): A birtokbavétel lépcsőfokai. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2015*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 7–20.

német kisebbség vagy a katalán autonóm közösségek gyakorlata, jól példázzák, hogy a kulturális és jogi autonómia, valamint a helyi támogatási rendszerek hatékonyan hozzájárulhatnak a civil szféra megerősítéséhez.

A kisebbségi civil szervezetek és az önkormányzatok közötti együttműködés kiemelt jelentőséggel bír a közösségépítés, az identitásmegőrzés és a helyi társadalmi kohézió erősítése szempontjából. A kisebbségi közösségek gyakran saját kezdeményezéseikre és helyi erőforrásaikra támaszkodva szervezik meg kulturális, oktatási és szociális programjaikat, amelyek hatékonyságát és fenntarthatóságát nagymértékben befolyásolja az önkormányzatokkal való partnerség minősége. Az önkormányzatok anyagi és infrastrukturális támogatás mellett jogi, adminisztratív és szakmai segítséget is nyújthatnak a civil szervezetek számára. Az együttműködés különösen azokban a régiókban kiemelt jelentőségű, ahol a kisebbségi közösségek társadalmi és politikai érdekérvényesítő képessége korlátozott. Ilyen helyzetekben az önkormányzatokkal kialakított szoros kapcsolat hozzájárulhat a közösségi igények hatékonyabb képviseléséhez, valamint a helyi szintű döntéshozatali folyamatokba való bekapcsolódás erősödéséhez. Ez a partnerségi forma összefüggésbe hozható a kisebbségi jogok gyakorlati érvényesülésével, továbbá a helyi társadalmi stabilitás és a kulturális sokszínűség hosszabb távú fennmaradásával.

A civil szervezetek szerepe egyre hangsúlyosabbá válik a társadalmi fejlődésben, és az együttműködési formák meghatározó szerepet játszanak az eredmények elérésében. Az együttműködés lehetőségei széles skálán mozognak: az egyházi, gazdasági, civil és önkormányzati szereplőkkel kialakított partnerségektől egészen a szervezetek közötti együttműködésekig. Az együttműködési formák és a partneri kapcsolatok számos előnnyel járnak, beleértve a források hatékonyabb felhasználását, a szolgáltatások és erőforrások megosztását, az információk cseréjét és a közös célok elérése érdekében történő erőfeszítések összehangolását.

A korábbi kutatások általában az együttműködési formák előnyeit és kihívásait vizsgálták, valamint a partnerek közötti kommunikáció és az eredmények mérésének fontosságát. További kutatások a partnerségek hatékonyságát mérték fel, beleértve az együttműködési folyamatok értékelésének módszereit és a partnerségek hatását a közösségre és a társadalomra. Az egyházi, üzleti, civil és önkormányzati szektorok közötti partnerség számos területen történhet, beleértve a kulturális örökségvédelmet, az oktatást, az egészségügyi szolgáltatásokat, a szociális szolgáltatásokat és a környezetvédelmet.

Az egyházak mély helyi kapcsolatrendszerük révén közösségekhez juttatják el a civil programokat és kiegészítő szolgáltatásokat, az önkormányzatok infrastruktúrát, szakértői tudást és döntéshozói fórumokat biztosítanak, míg az üzleti szféra a társadalmi felelősségvállalás (CSR) keretében anyagi támogatással, valamint a vállalati hírnév révén a projektek szélesebb körű megismertetésével segíti elő a civil szervezetek működését; a legtöbb forrást pályázatok és adományok biztosítják, de

az együttműködés valódi sikere a közös célok egyértelmű meghatározásán, az átlátható kommunikáción és a hosszú távú elköteleződésen múlik.³⁴¹

10.1. Az erdélyi magyar civil szervezetek és önkormányzatok együttműködési formái

A civil szervezetek fenntarthatósága nagymértékben függ a helyi önkormányzatokkal való hatékony együttműködéstől. Az ilyen kapcsolatok erősítik a civil szervezetek legitimitását, és lehetővé teszik számukra, hogy a közösségi igényekhez igazított, releváns programokat valósítsanak meg. Egy jól működő együttműködés keretében az önkormányzatok anyagi támogatás mellett szakmai segítséget és egyéb forrásokat is biztosíthatnak, amelyek hozzájárulnak a hosszú távú fenntarthatósághoz. Ahhoz, hogy ezek a partnerségek sikeresek legyenek, elengedhetetlen a kölcsönös bizalom, az átlátható kommunikáció és az érdekelt felek folyamatos bevonása.³⁴²

A civil szektor egyik legnagyobb dilemmája az, hogy miként biztosítható a függetlenség egy olyan helyzetben, amikor a működéshez és fennmaradáshoz elengedhetetlen pénzügyi források nagy része külső támogatásokból származik. A szektor bevételeinek jelentős része az államtól, önkormányzatoktól vagy egyéb nagy támogatóktól származik, ami az autonómia gyakorlását megnehezítheti. Az ilyen helyzetekben felmerülő kiszolgáltatottsági érzés különösen erőteljesen jelentkezik, ha a támogatás feltételekhez kötött, vagy ha a támogató érdekei szembe kerülnek a civil szervezet célkitűzéseivel. A támogatottság és az autonómia közötti feszültség számos gyakorlati problémát okoz. Például hogyan tiltakozhat egy környezetvédő szervezet egy önkormányzati beruházás ellen, ha ugyanettől az önkormányzattól kap működési támogatást? Hasonlóképpen, egy szervezet milyen mértékben képes megőrizni függetlenségét, ha kizárólag egyetlen nagy támogató finanszírozza? Az ilyen helyzetekben a függetlenség gyakran csupán formális deklarációvá válik, ami aláássa a szektor hitelességét.

A civil szervezetek autonómiájának és anyagi támogatottságának viszonya olyan feszültségpont, amely jelentősen befolyásolja a szektor hitelességét és működési szabadságát. Különösen problémás az a helyzet, amikor egy szervezet fő támogatója egy olyan önkormányzat vagy állami szerv, amellyel kapcsolatban esetenként érdekellentét alakulhat ki – például kritikus vélemény megfogalmazásakor. A fenntartásukhoz szükséges források jelentős része gyakran épp ezen szereplőktől származik, így a tiltakozás vagy eltérő álláspont képviselése komoly kockázatot hordozhat a támogatás

---

³⁴¹ Anheier, Helmut K. – Themudo, Nuno S. (2005): Organisational forms of global civil society: Implications of going global. In: Khan, R. L. (szerk.): *Globalisation and civil society: Interdisciplinary perspectives*. Routledge, 37–54.

³⁴² Tugyetwena, M. (2023): A literature review of the relationship between governance, funding strategy and sustainability of non-government organizations. *International NGO Journal*, 2023. július 31.

elvesztésének veszélye miatt.³⁴³ Ez a kiszolgáltatottság könnyen öncenzúrához vezethet, és alááshatja a szervezet küldetéséhez való hűséget. Az ilyen helyzetek kezelésére kulcsfontosságú a forrásdiverzifikáció, amely csökkenti a túlzott függést egyetlen finanszírozótól. Ezen túlmenően a transzparencia, a nyilvános elszámoltathatóság, valamint a közösségi támogatás tudatos építése olyan eszközök, amelyek segíthetnek fenntartani a civil szervezetek autonómiáját még kiszolgáltatott helyzetekben is. Végző soron a hosszú távú stabilitás záloga egy olyan társadalmi konszenzus megteremtése, amely elismeri, hogy a közpénzből való részesedés nem feltétlenül jár együtt politikai lojalitási elvárásokkal.³⁴⁴

A függetlenség és a támogatottság dilemmájának feloldására a civil szervezetek különböző stratégiákat alkalmaznak. Az egyik megközelítés az önfinanszírozás és a pénzügyi források diverzifikációja, amely lehetővé teszi, hogy a szervezetek például tagdíjak, magánszemélyek adományai vagy vállalati támogatások révén csökkentsék az egyetlen forrástól való függőségüket. Ezzel párhuzamosan a társadalmi értékteremtés is fontos szerepet kap: a civil szervezetek közhasznú tevékenységükre hivatkozva jogosultként léphetnek fel a közpénzekből való részesedésre, külön hangsúlyozva, hogy az általuk végzett tevékenység sok esetben az állam vagy az önkormányzat feladatkörébe tartoznak. Az átláthatóság és a demokratikus ellenőrzés biztosítása kiemelkedő jelentőséggel bír, mivel hozzájárul a társadalom és a támogatók bizalmának fenntartásához, valamint a kiszolgáltatottság érzésének csökkentéséhez.

A civil szektornak arra is törekednie kell, hogy új társadalmi konszenzust érjen el, amelyben a szervezeti autonómia és a támogatottság nem egymást kizáró ellentétek, hanem egymást erősítő tényezőkként jelennek meg, biztosítva a szektor stabilitását és fejlődését.

A civil szervezetek legitimitásának kérdése alapvető jelentőségű, hiszen ez határozza meg, hogy milyen alapon, kinek a nevében és milyen mértékben cselekedhetnek. Bár a formális legitimitásukat a jogszabályok biztosítják, a gyakorlati működés során számos olyan helyzet adódik, amelyben a szervezetek legitimitációja – különösen a közösség és a társadalom szemében – vitathatóvá válhat. A civil szervezetek általában közvetlen tagságuk és támogatói körük révén nyerik el legitimitásukat, és ezen belül cselekszenek. Az olyan tevékenységek esetében, amelyek egy jól körülhatárolható közösséget szolgálnak – például egy iskolai alapítvány vagy egy helyi sportklub –, a legitimitás nem kerül kérdőjel alá. Azonban, amikor egy szervezet egy szélesebb társadalmi csoport vagy egy tágabb közérdek képviselőjére vállalkozik, felmerül a kérdés, hogy milyen alapon hivatkozik erre a szerepre, különösen akkor, ha az érintettek jelentős része nem biztosította ehhez a

³⁴³ Kákai László (2013): *Civil szervezetek és önkormányzatok – együttműködés és részvétel a helyi társadalomban*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs. Elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/bitstreams/d29342c8-b0ec-43a8-81c5-52f05660162a/download>, letöltés ideje: 2025.05.27.

³⁴⁴ Kákai László (2017): A civil szektor és az önkormányzatok együttműködésének gyakorlata Magyarországon. In: Biczó Gábor – Lipták Katalin (szerk.): *A civil társadalom kihívásai*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 87–102. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/14400/14470/14470.pdf>, letöltés ideje: 2025.05.27.

közvetlen hozzájárulását. Ez a probléma különösen éles, ha a szervezet szembekerül egy demokratikusan választott államhatalmi szervvel, amely formális legitimitása alapján cselekszik. Az ilyen konfliktushelyzetekben a civil szervezet legitimitása könnyen csorbulhat, különösen, ha nem tud meggyőzően hivatkozni a közérdek támogatottságára.

A közérdek fogalma nehezen meghatározható, és gyakran szubjektív értelmezés tárgya. Egy civil szervezet, amely egy adott ügyet képvisel, saját értelmezése szerint jár el a közérdek nevében. Azonban ennek a megközelítésnek mindig fennáll az a kockázata, hogy szembekerül egy másik, eltérő közérdek-értelmezéssel. Ilyen esetekben a közérdek részérdekké töredezik, és a civil szervezet legitimitása csorbulhat, különösen ha a feszültség fokozódik.

A helyi közösség érdekének képviselete gyakran szembe kerülhet a globális érdekekkel. Ez a dilemma különösen a környezetvédelem területén jelentkezik, ahol egy helyi beruházás elleni tiltakozás – noha helyi károkat előz meg – a globális környezeti problémák enyhítését akadályozhatja. Ilyen helyzetekben a civil szervezet legitimitása mindkét irányban sérülhet: elvesztheti a helyi közösség támogatását, ha a globális érdekek mellett dönt, és fordítva.

A civil szervezetek gyakran kerülnek egymással konfliktusba elvi, szakmai vagy anyagi érdekkellentétek miatt. Az ilyen viták során sokszor előfordul, hogy az egyik szervezet a másik legitimitását vonja kétségbe, hogy saját pozícióját erősítse. Ez azonban hosszú távon az egész civil szektor abszolút legitimitását alááshatja. A lehetséges megoldások között kiemelt szerepet kap az átlátható és racionális tevékenység, amely biztosítja, hogy a civil szervezetek a közérdek melletti hiteles kiállás érdekében világos célokat fogalmazzanak meg, és tevékenységüket átlátható módon végezzék. Ezzel párhuzamosan szükség van a közvélemény tudatosítására is: hatékony kommunikációval kell erősíteniük a társadalmi támogatottságukat, miközben elkerülik a túlzó és irreális követeléseket. A civil szektor belső konfliktusainak csökkentése érdekében elengedhetetlen az együttműködés és a koalícióképzés előmozdítása, amely a párbeszédre és az összefogásra épít. Végezetül, a helyi és globális érdekek közötti feszültség feloldása átfogó, arányos megközelítést igényel, amely figyelembe veszi mindkét oldal jogos igényeit, és fenntartja az egyensúlyt a lokális és globális szempontok között.

Laicitás és szakszerűség egyensúlya. A civil szervezetek létrejöttének és működésének mozgatórugója általában a közös érdeklődés, helyi vagy szociális érintettség, illetve a közösségi tenni akarás. Azonban a működés során elkerülhetetlenül felmerülnek olyan kihívások, amelyek a laikus lelkesedés és a szakszerű, professzionális tevékenység közötti egyensúly megtalálását követelik meg. Ez a dilemma a szervezetek belső fejlődésében, külső megítélésében, sőt a közéleti szerepvállalásban is meghatározóvá válik. A civil szervezetek sokszínűsége gyakran a tagok spontaneitásán, lelkesedésén és közös céljain alapszik. Ez a kezdeti dinamizmus azonban nem mindig elégséges a hosszú távú fenntarthatóságához. A szakszerűség, az adminisztratív és szakmai ismeretek hiánya

gyakran akadályozza a szervezetek hatékonyságát, különösen akkor, ha azok közéleti szerepet vállalnak, vagy külső forrásokat próbálnak bevonni.

A laicitás előnyei között kiemelhető a rugalmasság, a lelkesedés és a közvetlen kapcsolatok kialakításának képessége, amelyek jelentős mértékben hozzájárulnak a civil szervezetek kezdeti dinamizmusához. Ugyanakkor a szakszerűség hiánya komoly hátrányokkal járhat, különösen a jogszabályok és adminisztrációs követelmények nem megfelelő ismerete miatt, ami veszélyezteti a szervezetek hitelességét, valamint megnehezíti a külső partnerekkel való hatékony együttműködést.

10.1.1. Intézményesülés és konfliktusok

A szervezetek fejlődése szükségszerűen az intézményesülés irányába tereli a szervezet tagjait és működését, ami gyakran szembekerül az alapítók eredeti elképzeléseivel. A formalizálódás belső működési átalakulásokkal jár, és új konfliktusok kialakulását is előidézheti. A szakértők bevonása például a professzionális segítség szükségességével felértékeli a szakmai kompetenciák jelentőségét, ugyanakkor csökkentheti a laikus alapítók szerepét, ami hatalmi harcokhoz és belső feszültségekhez vezethet. Emellett a kötetlenség és a bürokrácia közötti feszültség is gyakran megjelenik: a belső sokszínűség és a külső uniformizáltság követelménye közötti ellentmondás nehezen kezelhető. A külső partnerekkel való hatékony együttműködés érdekében bevezetett formális struktúrák belső ellenállást válthatnak ki, és akár a szervezet eredeti céljainak háttérbe szorulásához is vezethetnek.

A civil szervezetek közéleti szerepvállalása jelentős mértékben javítja a hatalmi szervek és a lakosság közötti kommunikációt, azonban a politikai döntéshozatalban való részvétel komoly dilemmák elé állítja a civil szektort. Az egyik legkritikusabb kérdés a függetlenség megőrzése, hiszen egy politikai szerepet vállaló civil szervezet könnyen elveszítheti autonómiáját, és politikai elkötelezettség gyanújába keveredhet, ami hitelességének csökkenéséhez vezethet a lakosság és más civil szervezetek körében. Ezzel párhuzamosan felmerül a szakosodottság és az általános döntéshozatal közötti feszültség: míg a civil szervezetek általában egy-egy szakterületen tevékenykednek, a politikai szerepvállalás szélesebb körű döntéshozatali részvételt igényel, amely konfliktusokat generálhat a szervezet tagságán belül. Továbbá, a hatalom gyakorlójává váló civil szervezetek kapcsolatrendszer átalakul(hat), aminek következtében elveszíthetik korábbi támogatói bázisukat, és új kihívásokkal, például az újraelosztási döntések felelősségével kell szembenézniük.

A civil szervezetek számára a laicitás és szakszerűség, valamint a kötetlenség és intézményesülés közötti egyensúly megteremtése nélkülözhetetlen a hosszú távú fenntarthatóság érdekében. Az egyik kulcsfontosságú lépés a szakszerűség és képzés előtérbe helyezése: a tagság és a vezetőség folyamatos képzése, valamint külső szakértők bevonása jelentősen növelheti a szervezet szakmai kompetenciáját. Emellett a demokratikus működés is kiemelt jelentőségű, hiszen a belső

döntéshozatali mechanizmusok átláthatósága és a tagság aktív bevonása erősítheti a belső kohéziót. Fontos továbbá a belső és külső egyensúly megteremtése, amely biztosítja, hogy az informális belső közösségi élet és a külső formális megjelenés összhangban maradjon, ezáltal megőrizve a szervezet hitelességét. Végezetül, amennyiben a szervezet politikai szerepet kíván vállalni, alapvető fontosságú, hogy világosan meghatározza határait és céljait, hogy civil jellegét megőrizhesse, és egyértelműen elkülönüljön a politikai szférától.

A civil szervezetek működésében a felelősség és az együttműködés kérdése központi szerepet játszik. Ezek a tényezők befolyásolják a szervezetek belső működési dinamikáját és külső társadalmi hatását, valamint összefüggésben állnak társadalmi elfogadottságukkal és működési hatékonyságukkal. A következőkben a felelősségvállalás és a kooperáció dilemmáinak áttekintésére kerül sor, különös tekintettel azok társadalmi és politikai kontextusára.

A felelősség kérdése a civil szervezetek tevékenységének minden szintjén megjelenik, kezdve a belső döntéshozattól egészen a külső hatásokig. A belső felelősség elsősorban a szervezet tisztviselői és a tagság közötti viszonyban nyilvánul meg, és belülnyilvános tekinthető, amíg a szervezet tevékenysége nem lép túl a közvetlen körén. Ugyanakkor, amikor egy civil szervezet befolyásolja egy kisebb vagy nagyobb közösség döntéseit, felmerül a külső felelősség kérdése is: vajon számonekérhető-e a döntései következményeiért? Ez a felelősség gyakran informális, mivel a civil szférában ritkán állnak rendelkezésre közvetlen eszközök az elszámoltathatóság kikényszerítésére. A dilemmák között szerepel, hogy a civil szervezetek viszonylagos következménymentessége csökkentheti a döntéseik alaposságát és felelősségtudatát. Emellett az önként vállalt felelősség morális kérdéseket is felvet, például vajon elegendő-e, ha a szervezetek kizárólag önmaguk felé tartoznak elszámolással.

A civil szervezetek közötti együttműködés lehetőséget nyújt az erőforrások összehangolására, a hatékonyság növelésére és a közös érdekek hathatósabb képviseletére. Ennek ellenére a kooperációval szembeni vonakodás gyakran jelen van, és számos tényezőre vezethető vissza. Az egyik legfontosabb akadály a függetlenség elvesztésének félelme: a civil szervezetek sokszor úgy érzik, hogy az együttműködés, különösen egy formalizált, hierarchikus struktúrájú hálózat részeként, csorbíthatja autonómiájukat. Ezen túlmenően a bizalmatlanság is jelentős szerepet játszik: a szervezetek közötti verseny, eltérő célkitűzések vagy a politikai manipuláció lehetősége gyakran aláássa a kooperáció iránti hajlandóságot. Továbbá a politikai hatások sem elhanyagolhatóak; a pártok vagy politikai érdekek által támogatott civil szervezetek jelenléte könnyen gyanút kelthet, és akadályozhatja a valóban független együttműködés kialakulását. A dilemmák között találjuk az „együtt, de külön” paradoxonát, amely szerint az együttműködés kétségtelenül növelheti a szervezetek hatékonyságát, ugyanakkor csökkentheti azok függetlenségét. Emellett a forrásokért folytatott versengés is gyakran dominál a kooperáció helyett, ami tovább mélyíti a bizalmatlanságot, és hátráltatja az összefogást.

A szórványterületeken a civil és politikai szerepek szétválasztása sok esetben nem megvalósítható, elsősorban a humánerőforrás szűkössége miatt. Ezekben a közösségekben gyakran ugyanazok a személyek látják el a kulturális, egyházi, oktatási és érdekképviselési feladatokat, miközben politikai tisztséget is betöltenek. Ez nem tudatos szerepösszemosás következménye, hanem a közösség fennmaradását szolgáló, kényszerű alkalmazkodás: a korlátozott létszámú aktív maggal rendelkező közösségekben egyszerűen nincs lehetőség a funkciók merev intézményi elkülönítésére.

A jelenség ambivalens következményekkel jár. Egyfelől az átfedő szerepvállalás biztosítja az intézmények működésének folyamatosságát, elősegíti a gyors döntéshozatalt és a források mozgósítását, ami a szórványban gyakran a túlélés feltétele. Másfelől azonban növeli a személyfüggőséget, gyengítheti az intézményi autonómiát, és erősítheti a politikai befolyás közvetlen érvényesülésének kockázatát a civil szférában. Ugyanakkor gyengíti az amúgy is csak informálisan létező közösségi kontrollt. Ez hosszabb távon korlátozhatja a civil szervezetek önállóságát és a közösségi kontroll érvényesülését.

Mindezek ellenére a helyi közösségek többnyire elfogadják ezt a működési modellt, mivel reális alternatíva hiányában a szerepek összekapcsolása a közösségi élet fenntarthatóságának egyik kulcsa. A szórványhelyzet rámutat arra, hogy az elméletileg kívánatos szerepelhatárolás a gyakorlatban nem minden térségben érvényesíthető egyformán, és hogy a civil–politikai kapcsolatok vizsgálatakor figyelembe kell venni az eltérő társadalmi erőforrásokkal rendelkező közösségek sajátos működési logikáját is.

A politikai közeg jelentős mértékben befolyásolhatja a civil szervezetek működését, különösen akkor, ha azok politikailag elkötelezetté válnak, vagy szoros kapcsolatot alakítanak ki pártokkal. Az ilyen helyzetek számos problémát vetnek fel. A politikai pártok által támogatott „civil” szervezetek megjelenése csökkentheti a valóban független civil szféra hitelességét, mivel ezek a szervezetek gyakran nem a közérdeket, hanem egyes politikai célokat képviselnek.

Ezek a tényezők hosszú távon gyengíthetik a civil szektor hitelességét és társadalmi szerepvállalásának erejét.

A civil szervezetek számára a felelősségtudatos működés alapvető fontosságú, hiszen a belső és külső döntéseik során egyaránt törekedniük kell az alaposságra és a transzparenciára. Az együttműködés előfeltétele a bizalomépítés, amely nyílt kommunikációval, közös célok meghatározásával és demokratikus működéssel erősíthető. A politikai távolságtartás szintén elengedhetetlen, mivel a civil szervezeteknek hangsúlyozniuk kell politikai függetlenségüket, és kerülniük kell a pártpolitikai színtéren való megjelenést, hogy megőrizzék hitelességüket. Emellett fontos az autonómia és az együttműködés közötti egyensúly megtalálása: a szervezeteknek arra kell törekedniük, hogy a kooperáció előnyeit kihasználva megőrizzék függetlenségüket. A hálózati együttműködés különösen

alkalmas arra, hogy az erőforrásokat összehangolják, miközben elkerülik a merev, hierarchikus rendszerekbe való belekényszerítést.³⁴⁵

Sebestény István elemzése alaposan és részletesen bemutatja a civil szektor helyzetét, működését és az azt övező dilemmákat, ám néhány kritikai reflexióval tovább gazdagítható az érvelése. Ha Sebestény Istvánnak a civil szektorra vonatkozó elemzését az erdélyi magyar kisebbség helyzetére helyezzük át, számos releváns párhuzamot vonhatunk. Az alábbiakban az említett témaköröket az erdélyi magyar kisebbség kontextusában értelmezzük.

Sebestény István hangsúlyozza, hogy a függetlenség és a külső forrásoktól való függés közötti feszültség a civil szféra egyik központi problémája. Ez az ambivalens helyzet ugyanakkor az erdélyi magyar kisebbség egészének társadalmi helyzetében is meghatározó jelentőséggel bír. A közösségek megerősítéséhez elengedhetetlenek a külső – például magyarországi és nemzetközi – támogatások, ugyanakkor ezek egyoldalú dominanciája kiszolgáltatottsághoz vezethet. A források diverzifikációja ezért mindkét esetben hozzájárulhat a működés fenntarthatóságának növeléséhez. Bár Sebestény említi ezt a stratégiát, elemzése kibővíthető lenne olyan innovatív megoldások bemutatásával, mint a társadalmi vállalkozások fejlesztése vagy a digitális platformok – különösen az adománygyűjtés és a közösségi finanszírozás – lehetőségeinek részletesebb feltárása. Hasonlóképpen, az erdélyi magyar kisebbség számára is releváns lenne belső forrásokat, helyi gazdasági alapokat, valamint közösségi finanszírozási lehetőségeket bevezetni a függetlenség erősítése érdekében.

A társadalmi elfogadottság megszerzése és fenntartása a civil szektor, valamint az erdélyi magyar közösséget képviselő szervezetek számára egyaránt érzékeny kérdés. Sebestény pontosan rámutat arra, hogy a széles társadalmi érdekek hiteles képvisellete különösen problematikus lehet. Ez az erdélyi magyar közösség esetében is tapasztalható, ahol a társadalmi polarizáció és a belső megosztottság gyengítheti a képviseleti szereplők közösségen belüli támogatottságát.

Az online eszközök – például digitális petíciók, közösségimédia-kampányok vagy adományozási platformok – mindkét esetben lehetőséget teremthetnek a közösségi bázis szélesítésére és az aktív részvétel erősítésére, különösen a fiatalabb generációk körében. Az ilyen digitális megoldások bemutatása tovább árnyalhatta volna Sebestény érvelését, és releváns gyakorlati útmutatást nyújthatna a civil szervezetek, valamint az erdélyi magyar közösséget képviselő intézmények számára is.

Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy Sebestény doktori értekezését 2011-ben védte meg, a tézis több évvel korábbi kutatások alapján készült, amikor az online eszköztár még jóval szűkebb volt a ma elérhető lehetőségeknél – részben ez magyarázza ezek visszafogott megjelenését az elemzésben.

---

³⁴⁵ Sebestény István (2010): *A helyi önkormányzatok és a civil szervezetek együttműködésének dimenziói, a kapcsolatrendszer funkcionális elemzésének és mérésének lehetőségei*. Doktori értekezés témavázlata, témavezető: Dr. Kákai László PhD, habil., Pécs – Budapest.

A szerző hitelesen elemzi az intézményesülés és a szakmaiság kérdését, amely az erdélyi magyar közösség intézményei számára is hasonló kihívásokat jelent. Mindkét esetben kulcskérdés a kezdeményező dinamizmus és a bürokratikus működés közötti egyensúly fenntartása. Az agilis működési modellek alkalmazása releváns megoldást kínálhat a civil szervezetek számára a hatékonyság és a rugalmasság összehangolására. Hasonló megközelítés lenne alkalmazható az erdélyi magyar közösségi és politikai intézményrendszerben is, például rugalmasabb döntéshozatali mechanizmusok kialakításával, illetve a civil és politikai szereplők közötti szorosabb együttműködés révén.

A kooperáció jelentőségét Sebestény István hangsúlyozza, ugyanakkor még részletesebben kifejthette volna, hogy a civil szervezetek milyen eszközökkel csökkenthetik az együttműködéseket kísérő bizalmatlanságot. Ez a kérdés az erdélyi magyar közösség számára is különösen fontos, elsősorban a helyi román többségi társadalommal folytatott együttműködések vonatkozásában. Mindkét esetben a közös célok világos és nyilvános megfogalmazása, valamint az átlátható partnerkapcsolatok hatékonyan járulhatnak hozzá a kölcsönös bizalom erősítéséhez. Az erdélyi magyar közösség számára kiemelten lényeges lenne a román társadalommal közös társadalmi kérdésekről folytatott nyílt párbeszéd ösztönzése, amely elősegítheti a konstruktív együttműködéseket anélkül, hogy az önálló közösségi érdekek képviselete sérülne.

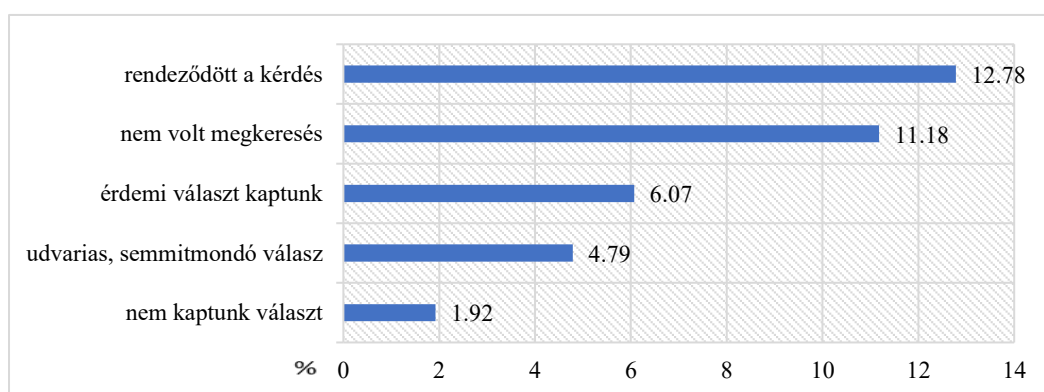
Sebestény István helyesen mutat rá a politikai szerepvállalás dilemmáira és a polarizált közéletből fakadó kockázatokra. Ezek a problémák az erdélyi magyar közösséget képviselő szervezetek esetében is hangsúlyosan jelen vannak, ahol a politikai támadások veszélye a közösségen belüli támogatottság gyengüléséhez vezethet. Mindkét kontextusban releváns támpontot jelenthetnek a nemzetközi normák és etikai kódexek, amelyek iránymutatást nyújtanak a felelős és átlátható érdekképviselethez. Az erdélyi magyar közösség képviseletét ellátó szervezetek számára különösen fontos lenne, hogy politikai szerepvállalásukat következetesen a közösségi érdekek mentén, átlátható módon folytassák, és ezzel elkerüljék a pártpolitikai megosztottság beszűrődését. Sebestény érvelése tovább erősödhetett volna annak bemutatásával, miként alkalmazhatók konkrétan ezek a normák mind a civil szektor működésében, mind a kisebbségi érdekképviselet gyakorlatában.

Ebbe a képbe illeszkedik az erdélyi civil szervezetek és a helyi önkormányzatok közötti kapcsolatrendszer is, amely szintén fontos szerepet játszik a közösségi érdekek érvényesítésében. A „Kutatás 2021–2022” adatai rámutatnak arra, hogy a helyi önkormányzatokkal fennálló kapcsolat többnyire formális és nem állandó jellegű, ami akadályozhatja a hatékony érdekképviseletet és a közös célok megvalósítását. Az olyan együttműködési formák, mint a székházbérlés, a pályázatírás vagy a helyi képviselőkkel való kapcsolattartás, alapot adhatnak a párbeszédre, de a döntéshozatali folyamatokban való részvétel hiánya jelentős hiányosságot jelent. Annak érdekében, hogy az erdélyi civil szektor megerősítse a pozícióját és hatékonyabbá tegye érdekképviseleti tevékenységét,

elengedhetetlen az egészséges párbeszéd, a partneri kapcsolatok fejlesztése és közös projektek kidolgozása az önkormányzatokkal.

Az eddig bemutatott elméleti szempontokat követően fontos, hogy a civil szervezetek működésével kapcsolatos gyakorlati tapasztalatokat is megvizsgáljuk. Az elméleti elemzés és az empirikus adatok együttes bemutatása lehetővé teszi, hogy komplex képet kapjunk a civil szektor helyzetéről: az intézményesülés, a partnerségek kihívásai, valamint a politikai és társadalmi kontextusban való mozgástér gyakorlati vetületeiről.

A civil szervezeti kérdőívből kiderül, hogy a helyi önkormányzattal a kapcsolat többnyire formális és nem állandó (23%), székház bérlete, pályázatírás vagy helyi képviselőkkel való együttműködés céljából áll fenn. Az önkormányzatok a civil szervezeteket is érintő döntéshozatalba nem, vagy csak mérsékelten vonják be a civil szervezeteket. Viszont az olyan esetekben, ahol a civil szervezetek vezetői tagjai az önkormányzatnak, a viszony szorosabbnak bizonyul. A jó viszony érdekében együttműködői, partneri kapcsolatra, egészséges párbeszédre és közös projektek kidolgozására lenne szükség.

13. diagram: Kérdés: Fordultak-e a helyi önkormányzathoz valamilyen közösségi kérdésben?
N=100%³⁴⁶

Forrás: saját szerkesztés

Amikor a válaszadó szervezetek a helyi önkormányzathoz fordulnak egy-egy kéréssel, azt általában sikerül rendezni. Nagyon kevés esetben nem kaptak választ a megkeresésükre.

A civil és intézményi kapcsolatok elemzése alapján megállapítható, hogy a nemzetközi és magyarországi partnerségek erősen koncentráltak: rendszeres nemzetközi civil kapcsolatot mindössze 25 szervezet (7–8%) tart fenn. Az egyházi szereplőkkel 24 szervezetnél (7,1%) figyelhető meg rendszeres kommunikáció, míg aktív együttműködés csupán 11 esetben (3,3%) jelenik meg.

Az erdélyi magyar sajtó 44 szervezet (14,09%) rendezvényein jelenik meg, azonban tartós, kétirányú kommunikáció mindössze 29 szervezetnél (8,6%) figyelhető meg.

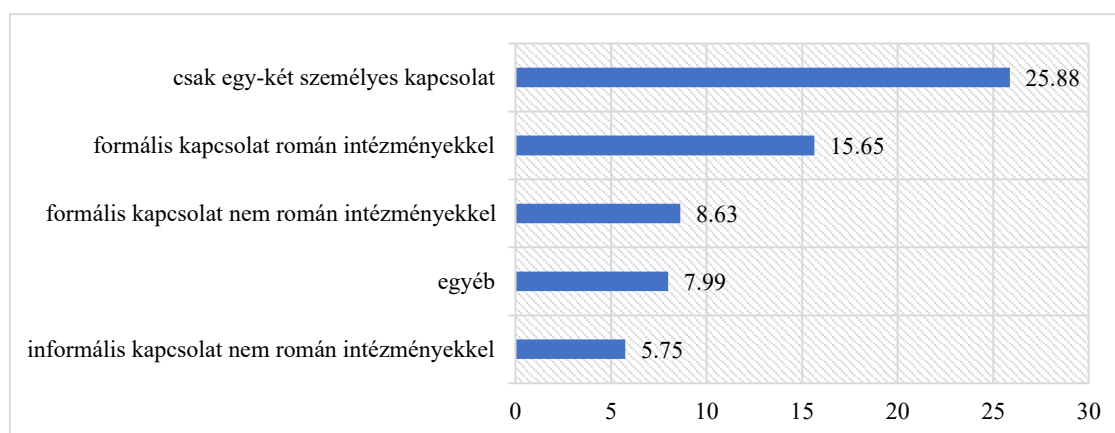
³⁴⁶ A diagramban a kérdésre adott válaszok százalékát jelöltük. A válaszadók 63 százaléka nem volt hajlandó válaszolni.

A területi bontás előzetes tapasztalatai alapján a szórványtárségekben működő szervezetek körében magasabb az együttműködések aránya, amely elérheti a 30–40%-ot, szemben a tömbtárségek 15–20%-os arányával. A szórványtárségekben működő szervezetek körében a kapcsolattartás szükségszerűen intenzívebb, mivel az intézményi környezet szűkösebb, a szereplők egymásra jobban rá vannak utalva. Ez a minta összetételében is tükröződik, hiszen a válaszadók 24,3%-a szórványmegyéből érkezett.

A román sajtóval a válaszadó szervezetek nagy többségénél nincs kapcsolat vagy nem releváns a kérdés (104 szervezet), a magyarországi sajtóval 25 szervezetnek nincs kapcsolata, 69 szervezet esetében pedig nem releváns a kérdés. A vállalkozói szféra esetében a román vállalkozásokkal az esetek többségében nincs kapcsolat, csupán 5 esetben van rendszeres kommunikáció, ugyanígy más, külföldi vállalkozások esetében is.³⁴⁷ Az erdélyi magyar vállalatokkal 9 esetben van kapcsolat, 47 esetben pedig támogatást is kapnak tőlük a civil szervezetek.

A civilek és a vállalkozások közti kapcsolatokat közös tevékenységekkel, támogatási rendszerek kialakításával és találkozók szervezésével, kampányok kialakításával lehetne erősíteni.

Az alábbi ábra a többségi társadalommal, más etnikumokkal való kapcsolatot szemlélteti:

14. diagram Kérdés: Kapcsolat a többségi társadalommal, más etnikumokkal N=100%
Forrás: saját szerkesztés

A „csak egy-két személyes kapcsolat” kategória (25,88%) képviseli a legmagasabb arányt, ami arra utal, hogy az együttműködések jelentős része nem intézményesült formában zajlik, hanem elsősorban informális, személyes kapcsolatokra épül, és nem feltétlenül jár együtt rendszeres szervezeti szintű együttműködéssel. A kapcsolatokat jellegük szerint szórványban alig lehet különválasztani, olyanok a helyi közösségi kapcsolatok. Ez összhangban áll a tanulmányban megfogalmazott bizalomhiány problémájával, amely akadályozza a mélyebb együttműködést. A civil

³⁴⁷ Érdemes figyelni arra, hogy a magyar vállalkozó, mint potenciális támogató, olykor nem magyar szervezetet, hanem román, többségi szervezeteket támogat rendszeresen, mivel utóbbi esetben nagyobb a társadalmi elismerés. Bodó Barna közlése.

szervezetek itt összefüggésbe hozhatók a közös társadalmi ügyek mentén szervezett párbeszéd és projektek előmozdításában, amelyek javíthatnák a kapcsolatok minőségét.

A „formális kapcsolat románokkal” kategória (15,65%) viszonylag magas aránya arra utal, hogy a hivatalos interakciók – például a helyi önkormányzatokkal vagy román szervezetekkel – viszonylag gyakoriak, de nem állandóak. Ez a kapcsolati forma fontos alapot jelenthet a további, szorosabb partneri együttműködések kialakítására, amelyek az érdekképviselő és a közösségi célok megvalósítása szempontjából létfontosságúak lehetnek.

Az „informális kapcsolat nem román etnikumokkal” (5,75%) és a „formális kapcsolat nem román etnikumokkal” (8,63%) kategóriák viszonylag alacsony aránya arra utal, hogy a válaszadó szervezetek körében az etnikumközi kapcsolatok e formái korlátozott mértékben jelennek meg. Mivel a kutatás nem tartalmaz területi bontást a válaszadók elhelyezkedésére vonatkozóan, az adatok nem teszik lehetővé annak megállapítását, hogy ezek a kapcsolati mintázatok konkrétan mely régiókban és milyen helyi etnikai összetétel mellett alakulnak ki.

Fontos megjegyezni, hogy az „egyéb etnikumok” kategória tartalma régióként eltérő lehet: míg egyes térségekben elsősorban a román vagy roma közösségekkel való kapcsolatok dominálnak, addig más régiókban – például többnemzetiségű megyék esetében – több kisebb nemzetiség is jelen lehet.³⁴⁸ Ennek megfelelően a bemutatott adatok elsősorban a válaszadó szervezetek kapcsolati tapasztalatait tükrözik, és inkább tájékoztató jellegűek, nem általánosíthatók az erdélyi magyar közösség egészére. A kapcsolati mintázatok pontosabb értelmezéséhez régiós bontású vizsgálatokra lenne szükség.

Az „egyéb” kategória (7,99%) az atipikus vagy egyedi kapcsolati formákat foglalhatja magában, például ad hoc együttműködések vagy alkalmi kezdeményezéseket, amelyek nem illeszkednek a megszokott formális vagy informális kategóriákba.

Az adatok összefüggései arra utalnak, hogy a civil szervezetek kapcsolati hálózata potenciálisan alkalmas lehet a bizalom erősítésére és az együttműködések minőségének javítására. A vizsgált kapcsolattípusok alapján különösen azok az együttműködések tűnnek stabilabbnak, amelyek rendszeres kommunikációra és kölcsönösen elfogadott működési keretekre épülnek. Bár a kutatás nem vizsgálta közvetlenül a bizalom kialakulásának mechanizmusait, az eredmények azt jelzik, hogy az átláthatóbb és szervezettebb együttműködési formák kedvezőbb kapcsolati mintázatokkal járnak együtt, különösen a többségi társadalommal és más kisebbségi csoportokkal való kapcsolatok esetében.

A „Kutatás 2021–2022” eredményei továbbá hangsúlyozzák a politikai szerepvállalás és a civil érdekérvényesítés dilemmáit, amelyek a transzparenciával és a közösségi érdekek mentén

---

³⁴⁸ Itt fontos a térség, amelyről szó van. Székelyföldön és Érmelléken, tehát tömbben alig beszélhetünk a román mellett más etnikumról. Inkább a szórvány jöhet szóba: Dél-Erdély, Bánság, Belső-Erdély észak-keleti része.

Kérdőívet kitöltő önkormányzatok %-ban

Bar chart showing the percentage of questionnaires completed by local governments in various Hungarian counties. The Y-axis represents the percentage (0 to 14). The X-axis lists the counties: Harghita, Maros, Bihar, Kolozs, Beszterce-Naszód, Maramaros, Kovaszna, Brassó, Fejér, Arad, Szilág, Krasó-Szörény, Temes, Bákó, Húnyád, Szabolc, and Somor.

Önkormányzat	Kitöltő önkormányzatok %
Harghita	11.61
Maros	9.52
Bihar	7.14
Kolozs	6.06
Beszterce-Naszód	3.57
Maramaros	2.98
Kovaszna	2.98
Brassó	1.79
Fejér	1.79
Arad	1.19
Szilág	5.95
Krasó-Szörény	0.00
Temes	0.00
Bákó	0.00
Húnyád	0.00
Szabolc	0.00
Somor	0.00

Jelmagyarázat

Kitöltő önkormányzatok %

- 0.00
- 0.01 - 1.79
- 1.80 - 2.98
- 2.99 - 7.14
- 7.15 - 11.61
- Nem vizsgált megyék

0 37.5 75 150 225 300 km

Az eddigi eredmények alapján a következő általános kijelentéseket fogalmazhatjuk meg. A közösségi események és a társadalmi párbeszédet ösztönző kampányok szervezése bővítheti a személyes kapcsolatokat. A formális kapcsolatok szorosabbá tétele érdekében a civil szervezeteknek az önkormányzatokkal közös projekteket kellene indítaniuk, valamint részt kellene venniük a döntéshozatali folyamatokban. Az alacsony arányokkal jellemzett kapcsolatok más etnikumokkal kulturális eseményekkel vagy együttműködési kezdeményezésekkel fejleszthetők. A civil szervezetek ilyen módon hidat képezhetnek a kisebbségi közösség és a többségi társadalom, valamint más etnikumok között.

177

bontásban vizsgálva a kitöltések eloszlását, jelentős eltérések figyelhetők meg az egyes térségek között.

A legtöbb válasz Hargita megyéből érkezett, az összes kitöltés 11,61%-át adva. Őket követi Maros megye, a válaszok 9,52%-ával. Bihar megye szintén aktívnak bizonyult, a kitöltések 7,14%-át adta. Kolozs megye hasonlóan jelentős részarányt képviselt, a kitöltések 5,95%-ával. A kisebb arányban részt vevő megyék közé tartozik Beszterce-Naszód és Máramaros, egyaránt 2,98%-os kitöltési aránnyal. Fehér, Brassó és Kovászna megyékből egyaránt 1,79%-os részvételi arányt regisztráltak. Szilágy és Arad megye még kisebb aktivitást mutatott, mindkét esetben a kitöltések 1,19%-ával.

Az adatokból egyértelműen kirajzolódik, hogy a jelentős magyar lakossággal rendelkező megyék – például Hargita, Maros és Bihar – aktívabban vettek részt a kérdőív kitöltésében. Ezzel szemben Szatmár megyében, ahol szintén számottevő a magyar közösség aránya, alacsonyabb válaszadási aktivitás volt tapasztalható. Bákó és Hunyad megyéből nem érkezett kitöltés, ami a szórványhelyzet sajátosságaival, illetve a civil szervezetek alacsonyabb láthatóságával és elérhetőségével is összefüggésben állhat. Továbbá olyan megyékben, ahol nincs számottevő magyar képviselő – például Temes és Krassó-Szörény –, érthető módon nem történt kitöltés.

A 2024-es év különleges jelentőséggel bírt a politikai életben, hiszen a sajtó szóhasználatával szuper választási év volt³⁴⁹, amely során több szinten is szavazást tartottak. Ez a körülmény jelentős hatással volt a közösségi aktivitásra, különösen az önkormányzati kérdőívre adott válaszok tekintetében. A választások mozgósító ereje és a kampányok intenzitása a lakosság figyelmét elsősorban a szavazásra és a politikai döntésekre irányította, míg egyéb közösségi kezdeményezések – például a kérdőív kitöltése – háttérbe szorulhattak.

A kérdőív eredményei azt mutatják, hogy a magyar politikai képviselő erőssége önmagában nem járt együtt magasabb válaszadási hajlandósággal. Fontos hangsúlyozni, hogy az összevetés nem települési szinten történik, hanem a potenciálisan elérhető intézményi és szervezeti kör nagyságához viszonyítva. Ez különösen Hargita megyében szembetűnő, ahol – annak ellenére, hogy az RMDSZ és az EMSZ együttesen 53 polgármesteri és 709 tanácsosi³⁵⁰ mandátummal rendelkezik – a kérdőív válaszadóiak mindössze 5,55%-a érkezett innen.

Maros megyében szintén jelentős politikai jelenlét tapasztalható, hiszen az RMDSZ 38 polgármestert, 398 helyi tanácsost és 14 megyei tanácsost delegált. Ennek ellenére a kérdőív összes válaszadójának mindössze 7,11%-a érkezett Maros megyéből. Ez az adat arra utal, hogy a politikai részvétel magas szintje nem feltétlenül jár együtt az egyéb közéleti kezdeményezések iránti aktívabb érdeklődéssel.

---

³⁴⁹ Helyi közigazgatási, parlamenti, európai parlamenti és államelnöki választási év.

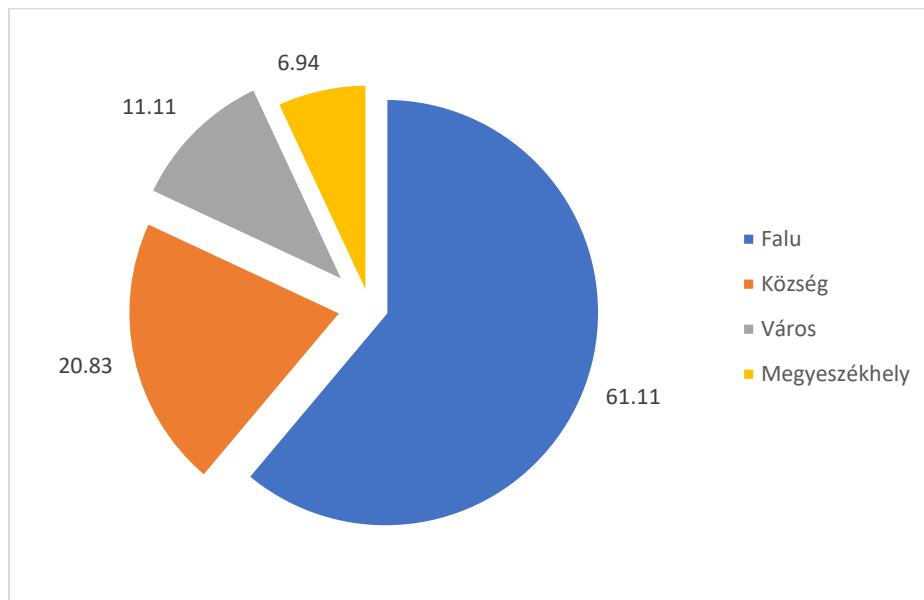
³⁵⁰ Helyi, megyei tanácsos, vagyis helyi, megyei önkormányzati képviselő.

Bihar megyében, ahol az RMDSZ és az EMSZ együttesen 23 polgármesteri és 207 tanácsosi helyet szerzett, a kérdőív kitöltési aránya 10,43% volt, ami magasabb részvételi értéknek számít a többi megyéhez képest. Ez arra utalhat, hogy a politikai aktivitás és a közéleti részvétel között itt valamivel szorosabb összefüggés figyelhető meg.

Ezzel szemben Kolozs megyében, ahol az RMDSZ 7 polgármesteri és 75 tanácsosi helyet szerzett, 20 fő töltötte ki a kérdőívet, ami 24,39%-os arányt jelent. Ez az egyik legmagasabb részvételi arány a megyék között, ami arra utalhat, hogy a kisebb magyar közösségek esetében a közéleti aktivitás koncentráltabb lehet. A kisebb magyar közösségekkel rendelkező megyékben a válaszadási arány érthetően alacsonyabb volt. Ezekben a térségekben a magyar közösségek kevésbé vettek részt a felmérésben, függetlenül attól, hogy például Szatmárban az RMDSZ 14 polgármesterrel, 205 helyi tanácsossal és 24 megyei tanácsossal képviseltette magát.

A megyei szintű eltérések összességében arra utalnak, hogy a magyar politikai képviselet mértéke és a kérdőíves részvétel között nem mutatható ki egyértelmű, lineáris összefüggés. Bár feltételezhető lenne, hogy az erősebb intézményi jelenlét magasabb válaszadási hajlandósággal jár együtt, az empirikus adatok ezt nem támasztják alá következetesen. A rendelkezésre álló adatok alapján az eltérések okai nem azonosíthatók egyetlen tényező mentén, ezért ezek jelen kutatás keretein belül nem magyarázhatók meg teljeskörűen. Bár a magyar közösségek politikai jelenléte stabilnak mondható, az aktív közösségi részvétel és a helyi döntéshozatali folyamatokba való bevonódás mértéke nehezebben ragadható meg egyetlen mutató alapján.

A kérdőív alacsony kitöltési aránya nem értelmezhető önmagában a közösségi aktivitás hiányaként, ugyanakkor jelzi a kutatásokban való részvételi hajlandóság korlátait. Ezek hátterében több tényező – például időhiány, a kutatásokkal szembeni fenntartások vagy az érintett szereplők túlterheltsége – is állhat. A kérdőívre adott válaszok hiánya mögött számos tényező állhat, és feltételezhető, hogy a válaszadási hajlandóság összefüggésben áll a helyi önkormányzatok és civil szervezetek közötti kapcsolatok minőségével. A kérdőív ugyan érintett civil–önkormányzati együttműködéssel kapcsolatos kérdéseket is, azonban ezek nem tették lehetővé az összefüggés közvetlen mérését. Ahol nem érkezett válasz, ott valószínűleg gyenge a partnerségi viszony, alacsony a bizalom, vagy a civil szervezetek nem érzik magukat a döntéshozatali folyamatok részének. Ugyanakkor az is lehetséges, hogy ezekben a térségekben a magyar politikai jelenlét gyengült, és a magyar civil szervezetek nem látják értelmét a kapcsolatkeresésnek egy többségi önkormányzattal. Harmadrészt, a civil szféra milyensége – a részvételi kultúra és közösségi felelősség hiánya – is magyarázhatja a passzivitást. E három tényező különböző arányban és kombinációban lehet jelen az egyes megyékben, így a válaszhiány összetett társadalmi és politikai folyamatok tükréként értelmezhető.

15. diagram: A „Kutatás 2023–2024”-et kitöltő önkormányzatok településtípusok szerinti megoszlása%

Forrás: Saját szerkesztés

A válaszok többsége faluról érkezett, ugyanis a válaszadók 61,11%-a ilyen helyen él. Ez arra utalhat, hogy a kisebb közösségek aktívabbak a helyi ügyekben és nagyobb hajlandóságot mutatnak a közösségi részvételre. A második legnagyobb csoportot a községekben³⁵¹ élők alkották, 20,83%-os aránnyal, ami azt jelenti, hogy a nagyobb településeken élők kisebb arányban reagáltak a kérdőívre.³⁵² A városokból érkezett válaszok aránya mindössze 11,11% volt, ami arra utalhat, hogy a megyeszékhelyeken vagy nagyobb városokban élők kevésbé kapcsolódtak be a kérdőív kitöltésébe – talán azért, mert kevesebb információ jutott el hozzájuk, vagy mert alacsonyabb volt az érdeklődésük a kezdeményezés iránt. A megyeszékhelyek – ahol városi és megyei szintű helyhatóság is működik – lakói a legkevésbé voltak aktívak, mindössze 6,94%-os részvételi arányt mutatva. Ez arra enged következtetni, hogy a nagyobb városokban a közösségi aktivitás kevésbé erős ebben a kontextusban, vagy a helyi ügyekben való részvételt más eszközök révén valósítják meg.³⁵³

Arra a kérdésre, hogy a polgármesteri hivatal rendelkezik-e olyan állandó munkatárssal, aki a pályázati kiírásokkal kapcsolatban a civil szervezetekkel tartja a kapcsolatot, a válaszadók megoszló

³⁵¹ Falu és község. Romániában a közigazgatás legalsó szintje a községi helyhatóság. Pénzügyi, hatékonysági és történeti szempontok szerint több falut községgé vonhatnak össze, ennek ellenére településföldrajzi okok miatt vannak párszáz lakosú községek is, ahol a kis falu egyedül alkot községet.

³⁵² A „falu” kifejezés településtípust jelöl, míg a „község” közigazgatási egység. Egy községhez több falu is tartozhat, és a községi önkormányzat valamennyi hozzá tartozó település közigazgatási ügyeit kezeli. A hétköznapi nyelvben gyakran szinonimaként használják őket, de jogi és közigazgatási szempontból eltérő jelentéssel bírnak.

³⁵³ A kérdőív az önkormányzatok intézményi szintjét célozta, és nem kifejezetten az önkormányzatnál kultúrával foglalkozó szakemberek megszólítására irányult. Az adatfelvétel során elsősorban önkormányzati képviselőket, döntéshozókat vagy hivatalos megbízással rendelkező személyeket kerestünk meg, függetlenül attól, hogy az adott önkormányzatnál működik-e külön kulturális referens vagy szakapparátus. A kérdőív egyik célja éppen annak feltárása volt, hogy létezik-e az önkormányzaton belül kulturális feladatkörrel rendelkező szakember, ezért ez nem beválasztási feltételként, hanem vizsgált változóként szerepelt. Ennek megfelelően az eredmények az önkormányzatok intézményi működésére és döntéshozatali gyakorlatára vonatkoznak, nem pedig kizárólag a kulturális szakapparátus nézőpontját tükrözik.

képet jeleztek. A megkérdezettek 28,26%-a arról számolt be, hogy van olyan munkatárs, aki mind román, mind magyar nyelven képes tájékoztatást nyújtani. 8,70% esetében létezik ilyen munkakör, azonban a kapcsolattartás kizárólag román nyelven történik. Az érintettek 52,17%-a szerint nincs külön erre a feladatra kijelölt alkalmazott, míg 10,87% nem adott választ a kérdésre.

Az önkormányzatok által civil szervezeteknek nyújtott támogatások rendszere nem egységes, és jelentős területi eltéréseket mutat. Kolozs megyében például az önkormányzatok szinte kivétel nélkül évente egyszer írnak ki pályázatot civil szervezetek számára, míg Brassó megyében a vizsgált önkormányzatok egyikénél sem volt elérhető ilyen támogatási lehetőség. A kérdőív eredményei szerint a válaszadók 52,17%-a jelezte, hogy önkormányzatuk évente egyszer biztosít pályázati támogatást, míg 10,87% szerint évente több alkalommal is van ilyen kiírás. Mindez arra utal, hogy a támogatási gyakorlat alapvetően decentralizált, és elsősorban helyi döntésekhez kötődik.

Az adatok egyúttal alátámasztják, hogy bár a 350/2005-ös törvény megteremtí a civil szervezetek támogatásának jogi kereteit, a tényleges támogatási gyakorlat nem automatikusan valósul meg, hanem a helyi tanács döntésétől függ. A jogszabály lehetőséget biztosít, azonban annak kihasználása, rendszeressége és intézményesültsége településenként jelentős eltéréseket mutat, amit a bemutatott empirikus adatok is jeleznek.

A támogatási gyakorlat heterogenitásával párhuzamosan az önkormányzatok civil szervezetekkel folytatott kommunikációja sem mutat egységes képet. A válaszadók többségénél (52,17%) nem működik dedikált, kifejezetten a civil szervezetekkel való pályázati kapcsolattartásért felelős munkatárs, míg az önkormányzatok 37%-ánál létezik ilyen pozíció, eltérő nyelvi és szakmai kompetenciákkal. Ennek következtében a polgármesteri hivatalok és a civil szféra közötti kapcsolattartás jellemzően nem formalizált, nem jól definiált intézményi keretek között zajlik.

Az arra vonatkozó kérdésre adott válaszok, hogy dedikált kapcsolattartó hiányában miként történik a kommunikáció a civil szervezetekkel, változatos, egységesen nem strukturált megoldásokat tártak fel. Egyes önkormányzatok a hivatalos honlapokon közzétett tájékoztatókra, telefonos vagy írásos megkeresésekre hivatkoztak, míg mások a személyes egyeztetést vagy közvetlenül a polgármester bevonását említették. Több válaszban megjelent az is, hogy az RMDSZ helyi munkatársai vagy a pályázatokkal megbízott alkalmazott segíti az információáramlást, ami arra utal, hogy bár a kapcsolattartás nem minden esetben intézményesült, az információ átadása a gyakorlatban jellemzően biztosított.

A válaszok alapján feltételezhető, hogy a településméret is befolyásolja a kapcsolattartás formáját: kisebb településeken a személyes, informális egyeztetések természetesebb módon működnek, míg (nagyobb) városok esetében egyre inkább megjelenik az igény a civil szervezetekkel való kapcsolattartás intézményesítésére és dedikált munkakörök létrehozására. E különbség további vizsgálata különösen a városi önkormányzatok esetében kínál releváns elemzési lehetőséget. A „Kutatás

2023–2024” kérdőíves adatfelvétele során arra is rákérdeztünk, hogy az egyes településeken hány román, illetve magyar civil szervezet működik. A válaszok elemzése alapján az eredményeket a következőkben megyék szerinti bontásban, valamint területi tagolás szerint ismertetjük. Fontos megjegyezni, hogy a településeken működő civil szervezetekre vonatkozó adatok nem az országos igazságügyi jegyzékből származnak, hanem a kérdőívre válaszoló önkormányzati szereplők szubjektív ismeretein alapulnak. Ez azt jelenti, hogy az adatok elsősorban a válaszadók helyzetértékelését tükrözik, és nem feltétlenül egyeznek meg a hivatalos, például a romániai Igazságügyi Minisztérium által vezetett nyilvántartásokkal. Ezért az itt közölt számok inkább arra világítanak rá, hogy az adott önkormányzat mennyire van tisztában a területén működő civil szervezetek jelenlétével és aktivitásával. Ennek tudatában kell értelmezni például azt az állítást is, amely szerint Arad megyében hivatalosan 2600 bejegyzett civil szervezet található, ugyanakkor a kérdőív alapján ettől jelentősen eltérő képet kapunk – ez a különbség éppen a hivatalos adatokhoz képest érzékelt tudáshiányt is jelezheti.

Arad megye: Arad településén 0 román civil szervezet és 0 magyar civil szervezet lett megadva, amit fontos figyelembe venni, mivel ez a nonprofit szektor jelenlétét egyáltalán nem tükrözi ezen településre nézve. Beszterce-Naszód megye egyik településén a román civil szervezetek száma 50, míg a magyar civil szervezetek száma 15, más településeken viszont az alábbiak figyelhetők meg: A román civil szervezetek száma: változó, de az egyes településeken 0 és 50 közötti adatokkal. A magyar civil szervezetek száma: az adat 0, illetve 1 között mozog. Bihar megyében az alábbi értékeket látjuk a civil szervezetek számát illetően: Nagyobb arányban szerepelnek a magyar civil szervezetek, míg a román civil szervezetek száma a településeken, bár változik, de 1 és 3 között helyezkedik el. Brassó megyében a következőket észleltük: A román civil szervezetek száma a vizsgált megyékben és településeken jelentősebb eltéréseket mutat, míg a magyar civil szervezetek száma településtípustól függetlenül viszonylag kiegyenlített képet ad. A magyar nyelven működő civil szervezetek száma a legtöbb településen 0 és 4 között mozog, és csak elvétve tér el ettől az intervallumtól. Ezzel szemben a román civil szervezetek száma erősebben függ a település méretétől és városi jellegétől.

Hargita megyében különösen markánsan jelenik meg ez a különbség: a megye településeinek többségében a román nyelven működő civil szervezetek száma alacsony, ugyanakkor néhány – jellemzően városi – településen akár 20–30 ilyen szervezet is működik. Fontos hangsúlyozni, hogy ez az érték településtípustól függően eltérően értelmezhető: míg egy kisebb város vagy nagyközség esetében 20–30 civil szervezet kiemelkedően magas számnak tekinthető, addig egy nagyobb városban – például Aradon – ez az érték nem számít rendkívülinek.

A magyar civil szervezetek esetében ezzel szemben nem a mennyiségi növekedés, hanem a nyelvi és kulturális dominancia jellemzi a megyei mintázatokat. Hargita megyében a települések jelentős részében a civil szféra szinte teljes egészében magyar nyelven működő szervezetekből áll,

ami a megyei eredményekben is egyértelműen megjelenik. A magyar civil szervezetek túlsúlya így nem elsősorban a szervezetszám kiugró növekedésében, hanem a nyelvi és közösségi homogenitásban érhető tetten. A megyei bontásban vizsgált adatok arra utalnak, hogy a civil szervezetek száma és nyelvi összetétele településenként és megyénként eltérő mintázatokat mutat. Kolozs megyében különösen indokolt a településszintű elemzés, mivel a magyar civil szervezetek számában és eloszlásában olyan eltérések figyelhetők meg, amelyek nem kizárólag megyei szinten értelmezhetők. Az adatok azt jelzik, hogy egyes településeken koncentráltabb civil jelenlét tapasztalható, míg másutt a szervezetszám alacsonyabb, ami a helyi társadalmi és intézményi környezet különbségeire utal.

Máramaros megyében ezzel szemben a települési adatok alapján a civil szféra nyelvi összetétele vegyesebb képet mutat: több településen a román és a magyar nyelven működő civil szervezetek együttes jelenléte figyelhető meg. Ez a kevertség a megyei szintű aggregált adatokban is megjelenik, és arra utal, hogy a civil szervezeti struktúrák kialakulása szorosan összefügg a helyi etnikai és társadalmi viszonyokkal. A megyei adatbontás összességében lehetővé teszi azoknak az általános trendeknek az azonosítását, amelyek a civil szervezetek számát, nyelvi összetételét és típusait jellemzik. Ezek a mintázatok értelmezési keretet nyújthatnak a helyi társadalmi környezet, valamint az önkormányzati és egyéb támogatási rendszerek működésének vizsgálatához, ugyanakkor önmagukban nem alkalmasak a civil infrastruktúra minőségének pontos mérésére.

Az adatok alapján kirajzolódik, hogy egyes megyék – így például Hargita és Kolozs – összességében fejlettebb civil szervezeti infrastruktúrával rendelkeznek, amely több szektorban is képes a közösségi igények kiszolgálására. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a kérdőíves adatfelvétel során megadott szervezetszámok pontossága nagyon kérdéses, mivel önbevalláson/vélekedésen alapulnak, és nem ellenőrizhető, naprakész, egységes nyilvántartások alapján. Az önkormányzati honlapokon vagy országos adatbázisokban elérhető civil szervezeti listák – bár tájékoztató jellegűek – gyakran hiányosak vagy nem frissítettek, így ezek csak korlátozott mértékben alkalmasak az empirikus adatok validálására. Megállapítható: a települések vezetői általában nem ismerik, helyben milyen nagy és milyen struktúrájú a civil szféra. Ez azért megállapítás, mert a települési honlapok elkészítésére vonatkozó központi ajánlás külön javasolja a helyi civil szervezetek jegyzékének a közlését – és ez a legtöbb esetben hiányzik.

A válaszok mintázata ugyanakkor nagy vonalakban követi az adott térségek etnikai-demográfiai viszonyait, vagyis a helyhatóságok illetékesei az etnikai megoszlást jól látják.

10.2. Kulturális programok és fesztiválok szervezése önkormányzati és civil együttműködésben

A kulturális programok és fesztiválok szervezése kiemelt szerepet tölt be a közösségek életében, mivel a szórakozási funkció mellett hozzájárulnak a helyi identitás erősítéséhez, a közösségi

kapcsolatok építéséhez, valamint a kulturális örökség megőrzéséhez. Az önkormányzatok és civil szervezetek együttműködése kulcsfontosságú a kulturális élet gazdagításában, hiszen a közös erőforrások és tapasztalatok egyesítésével olyan programok valósulhatnak meg, amelyek szélesebb közönséget érnek el és hosszú távú hatást fejtenek ki. Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy a helyi közösségek nagy nyitottságot mutatnak az ilyen jellegű rendezvények iránt. A rendszeresen ismétlődő események, kulturális fesztiválok, szakmai konferenciák és közösségi alkalmak mind hozzájárulnak a helyi társadalmi kapcsolatok erősítéséhez és a kulturális élet fejlődéséhez. Az együttműködés hatékonyságát azonban számos tényező befolyásolja, beleértve a célcsoportok aktivitását, a programok típusát és a rendelkezésre álló erőforrásokat.

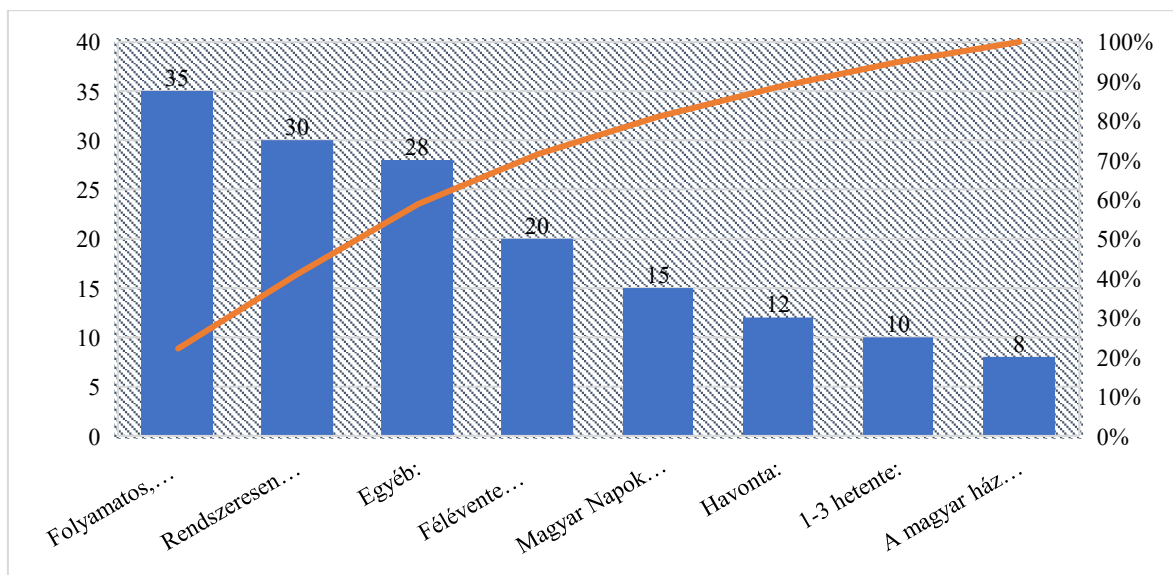
A célunk bemutatni az elmúlt öt évben szervezett kulturális programokat és fesztiválokat, elemezni azok hatását a közösségi életre, valamint rámutatni a szervezési tapasztalatokra és kihívásokra.³⁵⁴ Különös figyelmet fordítunk arra, hogy mely eseménytípusok bizonyultak a legnépszerűbbnek, milyen célcsoportok voltak a legfogékonyabbak a programokra, és milyen tényezők járultak hozzá a rendezvények sikerességéhez. Az elemzés alapját a civil és önkormányzati szervezetek visszajelzései, valamint a szervezett események statisztikai adatai képezik.

Az alábbiakban az elmúlt évek kulturális eseményeire vonatkozó „Kutatás 2021–2022” kérdőíves válaszok elemzésére kerül sor. A felmérés a kulturális főtevékenységet végző civil szervezetekre, valamint a magyar házakat működtető szervezetekre terjedt ki, így az elemzés ezen szervezeti kör tapasztalataira és működési gyakorlatára épül. Az elemzés alapját az N=158 válaszadó által adott válaszok képezik, akik saját településük vagy intézményük kulturális rendezvényeire, azok közösségi hatásaira és sikerességére vonatkozóan nyilatkoztak. A fejezet célja annak feltárása, hogy a válaszadók tapasztalatai alapján mely tényezők járulnak hozzá a kulturális programok eredményességéhez, és ezek hogyan hasznosíthatók a jövőbeni rendezvényszervezés során.

---

³⁵⁴ A kulturális programokra és fesztiválokra vonatkozó adatok a 2018–2023 között végzett kutatásból származnak, amely egyrészt a Bodó Barna által összeállított fesztivál-adatbázis feldolgozásán, másrészt a 2022-ben lebonyolított kérdőíves felmérés eredményein alapul.

16. diagram: A szervezetek programja (az elmúlt 5 évben) N=158
Forrás: saját szerkesztés

A válaszadó szervezetek körében jellemzően rendszeres, jól bejártott programstruktúrák működnek, amelyek között szakmai napok, konferenciák, kiállítások, közösségépítő alkalmak, valamint a helyi identitást erősítő nagyrendezvények – például magyar napok és különböző tematikus fesztiválok – egyaránt megtalálhatók. A válaszadók megítélése szerint a helyi közösség összességében nyitott ezekre az eseményekre: az egytől ötig terjedő skálán a közösségi nyitottság átlagértéke 3,8 volt. Fontos hangsúlyozni, hogy a grafikon nem klasszikus értelemben vett eseménytípusokat (fesztivál, konferencia, bál stb.) jelenít meg, hanem az események előfordulásának ütemességét, vagyis azt, hogy az egyes programok milyen időbeli rendszerességgel valósulnak meg. Ennek megfelelően a kategóriák nem tartalmi, hanem szervezési logikát tükröznek.

A „folyamatos, állandó programok” kategóriába tartozik 35 program (15%), amelyek tartósan működő, hosszabb távon jelen lévő közösségi tevékenységeket jelölnek. A „rendszeresen ismétlődő események” csoportjába 30 program (25%) tartozik, amelyek jellemzően éves vagy szezonális ciklusban térnek vissza. Az „egyéb” kategóriába sorolt 28 program (25%) olyan eseti, projektjellegű vagy tematikus rendezvényeket foglal magában, amelyek nem illeszkednek egyértelműen a havi vagy éves ciklusokhoz. E három kategória együttesen az összesített hatás 65%-át adja, vagyis ezek biztosítják a civil szervezetek legstabilabb jelenlétét a helyi közösségi életben.

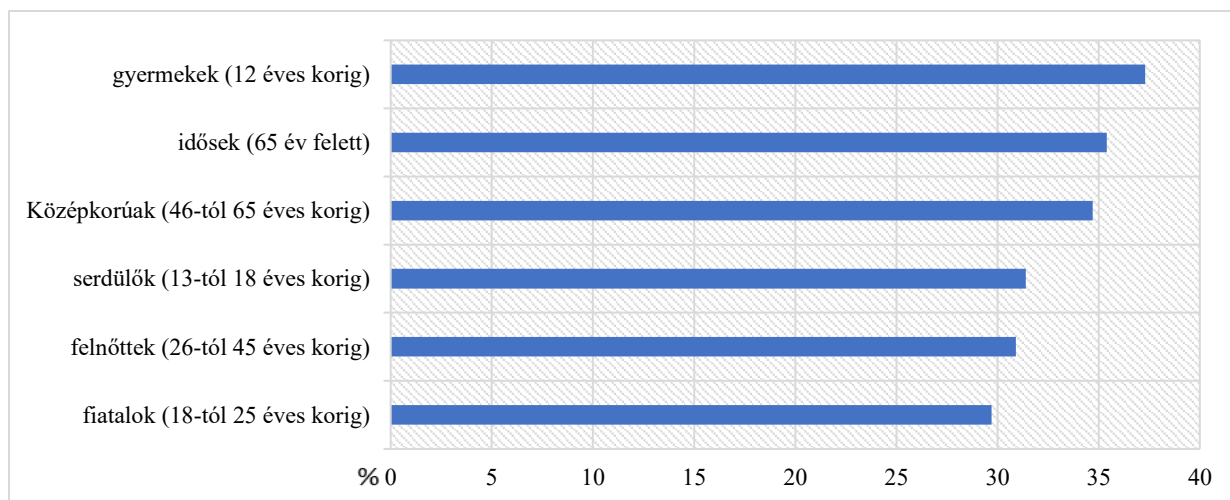
A „félévente rendszeres éves események” kategóriába 20 program (15%) tartozik, amelyek átmenetet képeznek a nagyrendezvények és a rendszeres klubjellegű programok között. A „Magyar Napok típusú rendezvények” csoportjába 15 program (10%) sorolható. Ezek a rendezvények jellemzően évente egyszer kerülnek megrendezésre, ugyanakkor társadalmi hatásuk jelentős, mivel nagy tömegeket szólítanak meg, és erősítő identitáserősítő funkcióval bírnak.

A havi rendszerességgel szervezett programok száma 12 (5%), míg az 1–3 hetente megrendezett események száma 10 (3%). Ezek a programok jellemzően kisebb, célzott közönségre épülnek, például klubfoglalkozások, műhelyek, közéleti beszélgetések vagy tematikus körök formájában, és a közösségi kapcsolatok mindennapi fenntartásában játszanak szerepet.

A „magyar ház által látogatott” kategóriába 8 program (2%) tartozik. Ez nem önálló eseménytípust jelöl, hanem elsősorban egy intézményi keretet és helyszínt, amely többféle rendezvénynek ad otthont.

A grafikon adatait ezért olyan értelmezési keretben célszerű vizsgálni, amely különbséget tesz a nagy tömegeket megszólító, évente megrendezett fesztiváljellegű események és a kisebb léptékű, rendszeres közösségi programok között. Míg az előbbiek szimbolikus, identitáserősítő és reprezentatív szerepet töltenek be, addig az utóbbiak a közösségi élet mindennapi fenntartásában és a helyi társadalmi hálózatok működtetésében játszanak kulcsszerepet. Ebben az értelmezési keretben válik a grafikon adatsora szakmailag relevánssá.

A kumulatív megoszlás vizsgálata azt mutatja, hogy az első három–négy eseménykategória már az összesített hatás 80–90%-át lefedi. Ez nem statisztikai törvényszerűségként, hanem szemléltető jelleggel értelmezhető, és jól rávilágít arra, hogy a rendezvényszervezés eredményessége elsősorban néhány stabil, rendszeresen működő eseménytípushoz kötődik. Ennek alapján a jövőbeni tervezés során célszerű a hangsúlyt ezekre a programformákra helyezni, míg a kisebb hatású kategóriák inkább kiegészítő szerepet tölthetnek be.

17. diagram: A szervezetek célcsoportja
Forrás: saját szerkesztés

A válaszadó szervezeteknél a gyermekek és az idősek bizonyultak a legfogékonyabbnak a közösségi tevékenységekre, míg a fiatalok és fiatal felnőttek – akik már aktív szerepet töltenek be a munkaerőpiacon – nehezebben szólíthatók meg. A szervezetek hatóköre leginkább helyi (33,55%)

és regionális (30,67%), míg a válaszadók közül csupán 9,9% számolt be nemzetközi szintű működésről.

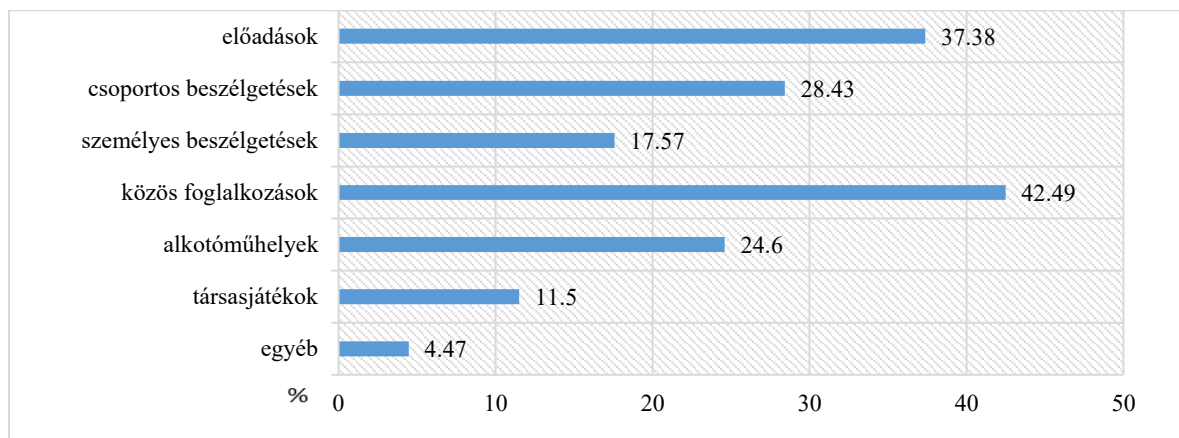
A diagram adatai szerint a gyermekek (12 éves korig) alkotják a legfogékonyabb csoportot (37,3%), őket az idősek (65 év felett) követik 35,4%-kal. Ezek a korosztályok kiemelt célcsoportot jelentenek a civil szervezetek programkínálatában, ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy az egyes rendezvények jellege eleve meghatározza a megszólított közönség körét.

Bizonyos programtípusok – mint például a gyermekfoglalkozások, a baba–mama klubok vagy a szenior találkozók – kifejezetten célzott közönségre épülnek, így ezek esetében nem az általános nyitottság, hanem a releváns célcsoport elérése a meghatározó szempont. Ezzel szemben a közösségépítő nagyrendezvények, fesztiválok és nyitott kulturális események azok, amelyek valóban alkalmasak a szélesebb társadalmi rétegek megszólítására. A közösségi tevékenységek tervezése során ezért nem az a cél, hogy minden program mindenki számára egyformán vonzó legyen, hanem az, hogy a különböző korosztályok és társadalmi csoportok számára releváns, elérhető és értelmezhető részvételi lehetőségek jöjjenek létre.

A középkorúak (46–65 év között) esetében a százalék 34,7, ami szintén viszonylag magas, de kissé alacsonyabb, mint az időseknél. Ez arra utal, hogy ez a csoport még mindig jelentős érdeklődést mutat a közösségi események iránt, de kisebb mértékben, mint az idősebbek vagy a gyermekek. Ezzel szemben a serdülők (13–18 év között) és a fiatal felnőttek (18–25 év között) fogékonyasága már alacsonyabb. A serdülők aránya 31,4%, míg a fiataloké mindössze 29,7%. Ez azt mutatja, hogy a fiatal felnőtteket a legnehezebb bevonni a közösségi tevékenységekbe – beigazolódik az ismert tétel, és összhangban van a szövegben említett megfigyeléssel, miszerint a munkaerőpiacon aktív fiatalok és a fiatal felnőttek nehezebben szólíthatók meg.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy milyen tevékenységek járulnak hozzá leginkább a közösségépítéshez, közösségformáláshoz, a közösségi kapcsolatok kialakulásához. Ezt az alábbi diagram szemlélteti.

Végeredményben minden tevékenység közösséget épít. Közösségépítőnek tekintjük az olyan rendezvényt, amelynek nincs más, elsőként megjelölt célja: nem kulturális-ismeretterjesztő, nem sport, nem fesztivál – az komplex –, nem alkotóműhely, hanem olyan lehetőség, ahol emberek találkozhatnak semmilyen külön cél nélkül, amely elősegíti az ismerkedést, a kapcsolatépítést – ahol jól érezheti magát az ember. Közösségépítő tevékenység minden olyan közös foglalkozás, amely megszólít és mozgósít egy célcsoportot, de szabadidős programok, kirándulások, táborok is ide tartoznak. A közösségépítő, közösségformáló rendezvények, programok, fesztiválok alatt a közösség, közösségi kapcsolatok kialakulását és megerősítését leginkább a motiváció hiánya, valamint a megfelelő infrastruktúra hiánya gátolja (például nincs megfelelő hely a beszélgetésekhez).

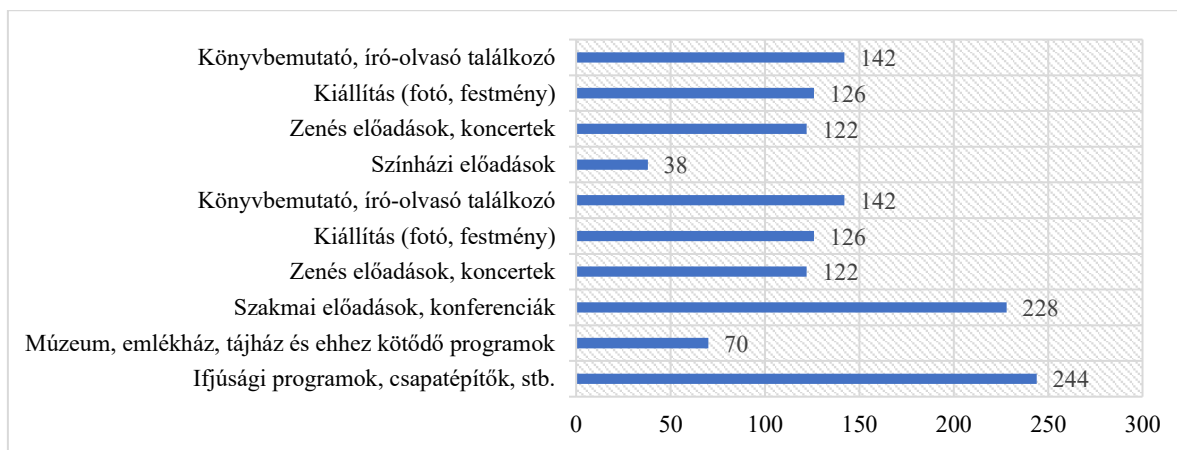

18. diagram: Közösségépítő tevékenységek %
Forrás: saját szerkesztés

A közösségépítés és közösségformálás szempontjából a legnagyobb hatással a közös foglalkozások bírnak, amelyek a résztvevők együttműködésére, alkotására vagy közös tanulására építenek. Ezek a tevékenységek a legmagasabb arányt, 42,49%-ot képviselik a közösségépítő programok között. Az előadások is jelentős szerepet játszanak a közösségépítésben (37,38%), mivel strukturált információátadást és inspirációt nyújthatnak a résztvevőknek. A csoportos beszélgetések szintén kiemelkedően fontosak (28,43%), hiszen ezek az interaktív alkalmak lehetőséget teremtenek a közösségi tagok közötti eszmecserére és kapcsolatépítésre.

A személyes beszélgetések (17,57%) kisebb, intimebb körben történnek, így az egyének közötti mélyebb kapcsolatok kialakításához járulnak hozzá. Az alkotóműhelyek (24,60%) szintén fontos elemei a közösségformálásnak, mivel kreatív és produktív tevékenységeket kínálnak, amelyek a résztvevők közötti összetartást erősíthetik. A társasjátékok és hasonló szabadidős tevékenységek 11,50%-kal kisebb mértékben járulnak hozzá a közösségformáláshoz, de ezek is fontos szerepet töltenek be, különösen informális környezetekben.

Fontos kiemelni, hogy a közösségépítő tevékenységek sikerességét gyakran gátolja a személyes motiváció, illetve a megfelelő infrastruktúra hiánya. Például sok esetben nincs megfelelő tér vagy helyszín a beszélgetésekhez és találkozókhoz, ami akadályozhatja a közösségi kapcsolatok kialakulását és megerősítését. Ezen korlátok leküzdése kulcsfontosságú lenne a közösségépítő és közösségformáló rendezvények hatékonyságának növelése érdekében. A közösségépítés sikeressége azon múlik, hogy a különféle tevékenységek mennyire képesek bevonni a célcsoportokat, és hogyan tudják az infrastruktúra hiányosságait áthidalni.

19. diagram: Hány kulturális szervezet tartja rendszeresen az alábbi programokat?

N=291

Forrás: saját szerkesztés

A kérdőívre válaszoló 291 civil szervezet tevékenysége alapján kirajzolódik a programtípusok gyakorisága és prioritása. A legnagyobb arányban (244 szervezet) ifjúsági programokat és csapatépítőket szerveznek, ami a fiatalok megszólításának kiemelt szerepét jelzi. Ezt követik a szakmai előadások és konferenciák (228 szervezet), amelyek a tudásátadás és hálózatiépítés színterei. Kiemelkedő még a könyvbemutatók, író-olvasó találkozók (142 szervezet), valamint a kiállítások (126 szervezet) és zenés rendezvények (122 szervezet) száma is. Ezek a kulturális programok a közösségépítés fontos eszközei lehetnek, ugyanakkor felvetik a szakmai színvonal kérdését is: vajon minden szervezet rendelkezik a megfelelő kompetenciával például egy irodalmi est vagy kiállítás szakszerű lebonyolításához? A fejlett civil szféra egyik ismérve a munkamegosztás és szakosodás, amely e tevékenységek esetében még kevésbé látszik strukturáltnak.

A válaszok alapján kevésbé jellemzőek azok a programtípusok, amelyek magasabb szakmai felkészültséget, speciális infrastruktúrát vagy intézményi háttérrel igényelnek. A színházi előadások szervezését viszonylag kevés szervezet vállalja (38 szervezet), és hasonlóképpen alacsonyabb arányban jelennek meg a múzeumhoz vagy tájházhoz kötődő programok is (70 szervezet). Ez arra utal, hogy a civil szervezetek programkínálatát jelentős mértékben befolyásolják az elérhető erőforrások, az intézményi együttműködések lehetőségei, valamint a szakmai kapacitások megléte vagy hiánya.

A válaszadók között négy olyan szervezet is szerepel, amely egyáltalán nem szervez programokat. A kérdőív jelen elemzése kifejezetten a program- és rendezvényszervezési tevékenységekre vonatkozik, ezért a „nem szervez programot” válasz a kutatás keretein belül azt jelenti, hogy az adott szervezetek nem végeznek eseményalapú közösségi tevékenységet. Ez önmagában nem feltétlenül a működés hiányát jelzi, hanem inkább arra utalhat, hogy e szervezetek tevékenysége más jellegű: például tanácsadási, koordinációs, érdekképviseleti vagy háttérmunkát végeznek, amelyek nem jelennek meg hagyományos értelemben vett rendezvényként. Az ilyen típusú működés kevésbé látványos, ugyanakkor a civil szféra intézményi működése szempontjából releváns szerepet tölthet be.

A helyi önkormányzatok és a civil szervezetek közötti együttműködés meghatározó szerepet játszik a települések közösségi életének fejlődésében. Az önkormányzatok különböző módokon támogatják a civil szervezeteket, például anyagi támogatással, közös programok szervezésével, illetve az érintettek bevonásával a döntéshozatali folyamatokba. A helyi önkormányzati kérdőív eredményei alapján megállapítható, hogy a válaszadók 57,83%-a pozitívan értékeli az önkormányzat és a civil szervezetek kapcsolatát, amelyet a 4-es és 5-ös értékelések magas aránya támaszt alá. Kiemelendő, hogy a válaszadók 36,96%-a teljes mértékben jellemzőnek találja az önkormányzati támogatási kapcsolatot, míg további 10,87% is jónak értékelte. Ez arra utal, hogy a helyi önkormányzatok a civil szervezetek jelentős támogatóiként jelennek meg, és a kapcsolatot általában eredményesnek tekintik. A semleges válaszok aránya 17,39%, ami azt jelzi, hogy egyes szervezetek számára a kapcsolat nem kiemelkedő, de nem is problémás. A negatív értékelések aránya szintén 17,39%, ami bár viszonylag alacsony, arra utalhat, hogy bizonyos szervezetek elégedetlenek az önkormányzat támogatási politikájával, vagy úgy érzik, hogy a kapcsolat nem jellemző a településükre. Ezek az eredmények felhívhatják az önkormányzat figyelmét arra, hogy egyes területeken javítaniuk kell a támogatási rendszeren vagy az együttműködés hatékonyságán.

Az önkormányzatok és a civil szervezetek viszonyát négy különböző szempont szerint értékelték a kérdőívben. Az anyagi támogatás pályázatok révén a válaszadók 36,96%-a szerint teljes mértékben jellemző, míg 13,04% egyáltalán nem tartotta relevánsnak ezt a kapcsolatot.

Az adatok összesítése azt mutatja, hogy az önkormányzatok jelentős szerepet vállalnak a civil szervezetek pénzügyi támogatásában, azonban ez nem minden településen egyenletes mértékű. A közös programok szervezésében a válaszadók 26,09%-a szerint szinte minden közösségi eseményt közösen szerveznek az önkormányzattal, míg 30,43% rendszeresen, de nem minden esetben vesz részt ilyen együttműködésben. A válaszadók több mint fele (56,52%) pozitívan nyilatkozott a közös programok gyakoriságáról. A döntéshozatalba való bevonás esetében a válaszadók véleménye jelentősen megoszlott, de az átlagos értékelés 3,66-os szintet ért el egy 1-től 5-ig terjedő skálán. Ez arra utal, hogy az önkormányzati képviselők részben bevonják a civil szervezeteket a döntéshozatalba, de a gyakorlat településenként eltérő lehet. A szimbolikus együttműködés értékelése alapján az önkormányzat és a civil szervezetek kapcsolata közepesen pozitívnak mondható, azonban a vélemények sokfélesége arra utal, hogy a kapcsolat minősége településenként változó.

Közös programok. A civil szervezetek és az önkormányzatok közös együttműködésének egyik fő területe a programok szervezése. Az eredmények szerint az önkormányzatokkal közösen szervezett események széles skálán mozognak, a kulturális és sporteseményektől kezdve a közösségi és szociális programokig. A legjellemzőbb események közé tartoznak a kulturális rendezvények, például a magyar napok, március 15-i megemlékezések és a városnapok alkalmával szervezett programok. Számos esetben szerveznek prevenciós és szociális programokat is, amelyek célja az

egészségmegőrzés és a rászorulókat támogatása. A helyi termékek kiállítása és vására szintén kiemelkedő szerepet játszik a közösségi életben, ahogyan a sportesemények, maratonok, horgászversenyek is. A falunapok, fesztiválok, egyházi események és zöld napok jelentős közösségi összetartó erőként működnek, amelyek elősegítik a települések kulturális és társadalmi fejlődését. Továbbá a táborszervezések, gyermekprogramok, tánctáborok, alkotótáborok és egyéb közösségi rendezvények is szerves részét képezik az önkormányzatok és civil szervezetek együttműködésének. A tűzoltónapok és környezetvédelmi akciók pedig olyan speciális kezdeményezések, amelyek az adott közösség konkrét szükségleteire reflektálnak.

10.2.1. Fesztiválok, magyar napok – adatbázis-elemzés

Az erdélyi magyar közösségek kulturális és társadalmi életében meghatározó szerepet töltenek be a falunapok, városnapok és különféle fesztiválok. Ezek az események rendszeres alkalmat teremtenek a közösségi találkozásra, hozzájárulnak a helyi identitás fenntartásához, valamint fontos terepei a hagyományok átadásának és a közösségi kapcsolatok megerősítésének. Egy fesztivál, egy magyar napi rendezvény-sorozat köztéren zajlik, és ennek külön jelentősége van szórványhelyzetben. Ugyanis szórványban az anyanyelv használata beszorul a családba, illetve a templomba és iskolába. A települések közös tereit a helyi domináns etnikai közösség tölti be és uralja. Illetve a kisebbségi nem használja az anyanyelvét, mert nagy valószínűséggel magyarral, magyarul tudóval nem találkozik. Szórványban a magyar visszavonul, és ez rejtőzködő magatartást eredményezhet. Ezért fontosak a fesztiválok, amikor a kisebbségi magyaré lesz az utca, a tér, ahol ő is éppen úgy használhatja nyelvét, mint máskor a többségi. A gondolatmenet fronthelyzetben is bizonyos mértékig érvényes lehet – lásd Kolozsvár Funar-korszakát.³⁵⁵

A fejezet célja annak vizsgálata, hogy a városnapok, fesztiválok és sokadalmak milyen megyei mintázatokat mutatnak a rendezvényszám és a szervezői háttér tekintetében, továbbá milyen változások figyelhetők meg az elmúlt évtized során. Az elemzés megyei bontásban dolgozza fel az események adatait, külön figyelmet fordítva arra, hogy mely rendezvények tekinthetők aktívnak, illetve melyek esetében feltételezhető megszűnés vagy átalakulás.

Az elemzés alapját a Bodó Barna által összeállított, 2015-ös két adatbázis képezi – Falunapok Erdélyben és a Városnapok, fesztiválok, sokadalmak – amely az erdélyi magyar közösségek városnapjait, fesztiváljait és sokadalmait rendszerezi. Az adatbázis az események indulási évére, szervezőire és alapvető közösségi jellemzőire vonatkozó információkat tartalmaz, elsősorban nyilvánosan elérhető internetes források alapján. Bár az összeállítás átfogó jellegű, a források egyenetlensége

---

³⁵⁵ Funar, Gheorghe: Kolozsvár magyargyűlölő polgármestere (1992-2004), aki a Mátyás-szobor talapzatára elhelyezett egy feliratot, amely szerint a király román származású. A város közterületein a padokat, táblákat, szeméttartókat stb. nemzetiszínűre festette, a város karácsonyi kivilágításához kizárólag piros-sárga-kék égőket használt.

miatt az adatok pontossága és teljessége eltérő lehet, ami indokoltá teszi az adatbázis frissítését és újraértelmezését.

A jelen elemzés ezért a rendelkezésre álló adatok megyei bontású feldolgozására épül, vizsgálva a rendezvények számát, a szervezők típusát (önkormányzati, civil, közös szervezés, illetve egyházi, vállalkozói és intézményi szereplők), valamint az indulási éveket és az esetleges megszűnésekre utaló jeleket. Az eredmények táblázatok és diagramok formájában kerülnek bemutatásra, amelyeket rövid értelmezés egészít ki annak érdekében, hogy a számszerű adatok mögött kirajzolódó szervezési mintázatok és együttműködési struktúrák is értelmezhetővé váljanak.

A rendezvények száma megyei bontásban

7. táblázat: Várospanapok, fesztiválok, sokadalmak száma és szervezői megyei bontásban 2015-ben

Forrás: Saját szerkesztés³⁵⁶

Megye	Rendezvények száma összesen	Civil szervezet a szervező	Megyei tanács / városháza / RMDSZ–EMNT a szervező	Civil szervezet és városháza közösen	Egyház / vállalkozás / intézmény a szervező
Arad	12	0	10	2	0
Bihar	13	0	7	2	3
Brassó	7	1	4	2	0
Fehér	5	0	1	3	1
Hargita	37	13	12	5	7
Hunyad	5	0	2	3	0
Kolozs	24	14	5	1	4
Kovászna	13	4	6	0	3
Krassó-Szörény	4	3	1	0	0
Máramaros	11	1	6	1	3
Maros	20	5	7	6	2
Szatmár	13	1	8	2	2
Szeben	9	3	2	1	3
Szilágy	10	4	4	1	1
Temes	10	4	4	2	0
Beszterce-Naszód	3	2	0	1	0

³⁵⁶ Bodó Barna (szerk.) (2016): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2015 – kulturális szervezetek adatbázisa. III. Napok, fesztiválok, sokadalmak jegyzéke*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 293–305.

A 2015-ös adatbázis megyei bontású adatai alapján a városnapok, fesztiválok és sokadalmak szervezésében markáns különbségek figyelhetők meg mind a rendezvényszám, mind a szervezői struktúrák tekintetében. A táblázat adatai szerint a legtöbb rendezvényt azokban a megyékben rögzítették, ahol a teljes eseményszám meghaladja a húszat. A legtöbb rendezvényt Hargita megyében rögzítették (37 esemény), ahol a civil szervezetek, az önkormányzatok és az egyházi szereplők egyaránt aktív szervezőként jelennek meg. Kolozs megyében 24, Maros megyében pedig 20 eseményt regisztráltunk, míg a többi megye esetében az eseményszám jóval alacsonyabb. Ezekben az esetekben a szervezés több szereplő között oszlik meg, ami kiegyensúlyozott, többpólusú szervezési modellt jelez.

A legnagyobb rendezvényszámot mutató megyében összesen 37 eseményt azonosítottunk, amelyek szervezésében a civil szféra, az önkormányzati–intézményi szereplők, valamint az egyházi és vállalkozói háttér egyaránt jelen van. A rendezvények közül 13-at civil szervezetek szerveztek önállóan, 12 esemény intézményi (megyei tanács, városháza, politikai szervezetek) szervezésben valósult meg, 5 rendezvényt civil–önkormányzati együttműködésben tartottak meg, míg 7 esemény egyházi, vállalkozói vagy intézményi háttérrel zajlott. Ez a struktúra a helyi rendezvényszervezés erős intézményi beágyazottságára és partnerségi jellegére utal.

Hasonlóan sokszereplős modell figyelhető meg azokban a megyékben is, ahol 24, illetve 20 rendezvényt regisztráltunk. A 24 eseményt tartalmazó megyében a civil szervezetek önálló szerepvállalása különösen hangsúlyos (14 rendezvény), miközben az intézményi szervezés (5 esemény) és az egyházi, vállalkozói vagy intézményi részvétel (4 esemény) kiegészítő jelleggel van jelen. A 20 rendezvényt számláló megyében ezzel szemben az intézményi szervezés (7 esemény) és a civil–önkormányzati együttműködés (6 esemény) kap nagyobb hangsúlyt, ugyanakkor a civil szervezetek önálló szervezése (5 esemény) is számottevő.

Az alacsonyabb rendezvényszámú megyékben (5–13 esemény) jellemzően az intézményi szervezés dominál. Ezekben az esetekben a rendezvények többségét a megyei tanács, a városháza vagy politikai szervezetek szervezik, miközben a civil szervezetek önálló szerepvállalása korlátozott vagy csak kiegészítő jelleggel van jelen. Ez arra utal, hogy ezekben a térségekben a nagyrendezvények szervezése elsősorban az önkormányzati és intézményi szereplők kezében összpontosul.

Ezekben az esetekben a civil szervezetek leginkább kiegészítő szerepet töltenek be, vagy közös szervezés formájában jelennek meg.

A közös, civil–önkormányzati szervezés több megyében is kimutatható, azonban aránya jellemzően alacsonyabb az önálló szervezési formákhoz képest. Kivételt jelentenek azok a megyék, ahol a közös szervezések száma eléri vagy meghaladja az 5–6 eseményt, ami intenzívebb intézményi együttműködésre utal. Az egyházak, vállalkozások és egyéb intézmények szerepvállalása szintén

változó: egyes megyékben 3–7 eseményt is szerveznek, míg máshol egyáltalán nem jelennek meg szervezőként.

8. táblázat: Városnapok, fesztiválok, sokadalmak száma és szervezői megyei bontásban
2025-ben

Forrás: Saját szerkesztés³⁵⁷

Megye	Rendezvények száma összesen	civil szervezet a szervező	megyei tanács, polgármesteri hivatal, RMDSZ a szervező	a civil szervezet közösen a városházával szervez	egyház, vállalkozás, intézmény a szervező
Arad	8	0	7	1	0
Beszterce-Naszód	0	0	0	0	0
Bihar	6	0	1	1	4
Brassó	2	0	1	0	1
Fehér	4				
Hargita	36	11	12	7	6
Hunyad	4	0	2	2	0
Kolozs	23	12	5	2	4
Kovászna	15	2	7	2	4
Krassó-Szörény	1	0	1	0	0
Máramaros	8	2	3	1	2
Maros	19	4	6	6	3
Szatmár	13	1	7	2	3
Szeben	10	4	2	1	3
Szilágy	7	4	1	1	1
Temes	7	3	1	2	1

A 2025-ben frissített fesztivál-adatbázis alapján az erdélyi magyar városnapok, fesztiválok és sokadalmak száma jelentősen csökkent a 2015-ös állapothoz képest. A jelenlegi adatállomány 16 megye szerint összesen 163 aktív rendezvényt tartalmaz. Az elemzésből kimaradtak azok az események, amelyekről sem szervezői, sem nyilvános online forrás nem áll rendelkezésre, mivel ezek esetében feltételezhető a megszűnés. Szintén nem szerepelnek az ábrán a kizárólag román közönséget megszólító rendezvények.

Megyei bontásban továbbra is Hargita megye emelkedik ki a legmagasabb rendezvényszámmal (36). A szervezési struktúra itt kiegyensúlyozott: a civil szervezetek önállóan 11 eseményt szerveznek, az intézményi szereplők (megyei tanács, polgármesteri hivatal, RMDSZ) 12-t, míg 7 rendezvény közös szervezésben, 6 pedig egyházi vagy intézményi háttérrel valósul meg. Ez a megye továbbra is a legtöbb szereplővel rendelkező szervezési modellt mutatja.

³⁵⁷ Az adatfrissítést Feldman Bálint Emőke és Fodor Cristina végezte.

Kolozs megye 23 rendezvénnyel a második helyen áll, ahol a civil szervezetek dominanciája egyértelmű: 12 eseményt önállóan szerveznek, míg az intézményi szervezés (5) és az egyházi, vállalkozói szerepvállalás (4) kiegészítő jellegű. Maros megyében (19 rendezvény) a szervezési formák kiegyenlítettebbek: az intézményi szervezés (6) és a civil–önkormányzati közös szervezés (6) egyaránt hangsúlyos, miközben a civil szervezetek önálló szerepvállalása mérsékeltebb (4).

Kovászna megyében 15 rendezvényt azonosítottunk, ahol az intézményi szervezés dominál (7), de az egyházi és vállalkozói szereplők (4), valamint a civil szervezetek (2) és a közös szervezések (2) is jelen vannak. Szatmár (13) és Szeben (10) megyékben az intézményi szervezés továbbra is meghatározó, ugyanakkor mindkét megyében megjelenik az egyházi és civil szerepvállalás is.

Az alacsonyabb rendezvényszámú megyékben – például Arad (8), Máramaros (8), Temes (7) és Szilágy (7) – a szervezési struktúrák vegyesek, de jellemzően egy-egy domináns szereplő köré szerveződnek. Arad megyében például az események döntő többségét intézményi szereplők szervezik (7 a 8-ból), míg Bihar megyében (6 rendezvény) az egyházi és vállalkozói szervezés kerül előtérbe (4 esemény). Beszterce-Naszód megyében 2025-ben egyetlen aktív rendezvényt sem sikerült azonosítani.

9. táblázat: Falunapok 2015-ben, megyei bontásban
Forrás: Saját szerkesztés³⁵⁸

Megye	Rendezvények száma összesen	civil szervezet a szervező	megyei tanács, polgármesteri hivatal, RMDSZ a szervező	a civil szervezet közösen a városházával szervez	egyház, vállalkozás, intézmény a szervező
Arad	11	2	4	4	1
Beszterce- Naszód	4	0	2	1	1
Bihar	23	1	14	4	4
Brassó	4	0	4	0	0
Fehér	8	1	2	2	3
Hargita	71	14	24	21	12
Hunyad	1	1	0	0	0
Kolozs	27	8	10	1	8
Kovászna	46	6	30	5	5
Krassó-Szörény	0	0	0		0
Máramaros	4	0	2	0	2
Maros	41	1	25	6	9
Szatmár	21	0	13	0	8
Szeben	0	0	0	0	0
Szilágy	20	2	4	5	9
Temes	7	2	2	2	1

³⁵⁸ Bodó Barna (szerk.) (2016): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2015 – kulturális szervezetek adatbázisa. III. Napok, fesztiválok, sokadalmak jegyzéke*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 293–305.

A diagram az erdélyi magyar falunapok megyei megoszlását és szervezői struktúráját mutatja be 2015-ben, az Erdélyi Magyar Civil Évkönyv számára készült adatbázis alapján. Bár az adatfelvétel nem teljes körű, a rendelkezésre álló információk alkalmasak arra, hogy képet adjanak a falunapok területi eloszlásáról és a szervezési modellek közötti különbségekről.

A rendezvényszám tekintetében Hargita megye emelkedik ki a legnagyobb aktivitással: összesen 71 falunapot rögzítettek. A szervezési struktúra itt kifejezetten sokszereplős. A megyei tanács, a polgármesteri hivatalok és az RMDSZ összesen 24 eseményt szerveztek, miközben a civil szervezetek önállóan 14 falunapot bonyolítottak le. Jelentős a civil szervezetek és az önkormányzatok közös szervezési gyakorlata is (21 esemény), továbbá számottevő az egyházak, vállalkozások és más intézmények részvétele (12). Ez a megye mutatja a legösszetettebb és leginkább diverzifikált szervezési modellt.

Kovácsna megye 46 falunappal a második legaktívabb térség. Itt az intézményi szervezés dominál: a megyei tanács és a polgármesteri hivatalok 30 eseményt szerveztek. A civil szervezetek önálló szerepe mérsékeltebb (6), míg a közös szervezések (5) és az egyházi, illetve egyéb intézményi részvétel (5) kiegészítő jelleggel jelenik meg. A megye szervezési gyakorlata elsősorban az önkormányzati struktúrákra épül.

Maros megyében 41 falunapot azonosítottunk. A rendezvények túlnyomó többsége intézményi szervezésben valósult meg (25 esemény), emellett az egyházak és más intézmények is jelentős szerepet vállaltak (9). A civil szervezetek önálló szervezői jelenléte ugyanakkor minimális (1), ami a falunapok esetében a közösségi kezdeményezések alacsonyabb intézményesültségére utal.

Kolozs megyében 27 falunapot rögzítettek, ahol a szervezési struktúra kiegyensúlyozottabb képet mutat. A megyei tanács 10 eseményt szervezett, míg a civil szervezetek önállóan 8 falunapot, és további 8 esemény egyházi, vállalkozói vagy intézményi háttérrel valósult meg. A közös szervezések száma ugyanakkor alacsony (1), ami arra utal, hogy a szereplők inkább elkülönülten vesznek részt a szervezésben.

Bihar megyében 23 falunapot azonosítottunk, amelyek többsége intézményi szervezésben valósult meg (14). A civil szervezetek önálló részvétele csekély (1), míg az egyházi és egyéb intézményi szereplők 4 eseményt szerveztek. Hasonló mintázat figyelhető meg Szatmár megyében is, ahol 21 falunapból 13 intézményi szervezésű és 8 egyházi vagy intézményi háttérű esemény szerepel az adatbázisban.

Szilágy megyében 20 falunapot rögzítettek, ahol az egyházak, vállalkozások és intézmények szerepe különösen hangsúlyos (9 esemény), míg az intézményi szervezés (4) és a civil–önkormányzati együttműködés (5) kiegyensúlyozottabban jelenik meg.

Az alacsonyabb rendezvényszámú megyék közé tartozik Brassó (4), Máramaros (4), Temes (7), Fehér (8) és Hunyad (1). Ezekben a megyékben a falunapok döntően intézményi keretek között valósultak meg, a civil szervezetek szerepe marginális vagy hiányzó. Krassó-Szörény és Szeben megyében 2015-ben nem rögzítettek falunapokat az adatbázisban.

10. táblázat: Falunapok 2025-ben megyei bontásban

Forrás: Saját szerkesztés³⁵⁹

Megye	Rendezvények száma összesen	civil szervezet a szervező	megyei tanács, polgármesteri hivatal, RMDSZ a szervező	a civil szervezet közösen a városházával szervez	egyház, vállalkozás, intézmény a szervező
Arad	10	2	5	1	2
Beszterce- Naszód	1	0	0	1	0
Bihar	16	2	8	1	5
Brassó	0	0	0	0	0
Fehér	4	1	1	2	0
Hargita	41	8	12	14	7
Hunyad	0	0	0	0	0
Kolozs	11	2	6	2	1
Kovászna	17	5	9	2	1
Krassó-Szörény	0	0	0	0	0
Máramaros	3	0	1	1	1
Maros	13	2	6	4	1
Szatmár	11	1	6	2	2
Szeben	0	0	0	0	0
Szilágy	9	3	4	1	1
Temes	3	0	0	0	3

A 2025-ben frissített falunap-adatbázis alapján az erdélyi magyar falunapok száma is jelentősen alacsonyabb, mint tíz évvel korábban. Az adatbázis összesen 139 falunapot tartalmaz, megyei bontásban, amelyek szervezése eltérő intézményi és közösségi modellek mentén valósul meg.

Megyei szinten a legnagyobb falunapszám továbbra is Hargita megyében figyelhető meg, ahol 41 rendezvényt rögzítettek. A szervezés több szereplő bevonásával történik: a megyei tanács, a polgármesteri hivatalok és az RMDSZ összesen 12 falunapot szerveztek, a civil szervezetek önállóan 8 eseményt jegyeznek, míg 14 falunap civil–önkormányzati együttműködésben valósult meg. Az egyházak, vállalkozások és más intézmények 7 rendezvény megszervezésében vettek részt, ami a sokszereplős szervezési modell fennmaradását jelzi.

Kovászna megyében 17 falunapot azonosítottunk. A rendezvények többségét önkormányzati szervezésben tartották meg (9 esemény), míg a civil szervezetek 5 falunapot szerveztek önállóan. A

³⁵⁹ Az adatbázist Feldman Bálint Emőke és Fodor Cristina készítette.

közös szervezések száma 2, az egyházi és intézményi szerepvállalás pedig 1 eseményre korlátozódik. A megye szervezési gyakorlata továbbra is az önkormányzati struktúrára épül, kiegészítve korlátozott civil jelenléttel.

Maros megyében 13 falunapot rögzített az adatbázis. Ezek közül 6 eseményt önkormányzati vagy RMDSZ-szervezésben tartottak meg, 4 rendezvény civil és önkormányzati együttműködésben valósult meg, míg a civil szervezetek önállóan 2 falunapot szerveztek. Az egyházi és intézményi szervezés 1 eseményhez kapcsolódik.

A Partium megyéiben eltérő mintázatok figyelhetők meg. Bihar megyében 16 falunapot tartottak meg, amelyek közül 8 önkormányzati szervezésben zajlott, 5 esetben egyházi vagy vállalkozói szervezők vettek részt, míg a civil szervezetek önállóan 2 rendezvényt jegyeznek. Szatmár megyében 11 falunapot azonosítottunk, ahol az önkormányzati szervezés dominál (6 esemény), de jelen van a civil és egyházi szerepvállalás is. Szilágy megyében 9 falunapot rögzítettek, ezek többsége önkormányzati vagy civil szervezésben valósult meg, kisebb arányban kiegészülve egyházi részvétellel.

Kolozs megyében 11 falunapot tartottak meg 2025-ben. A rendezvények többségét a megyei tanács és a polgármesteri hivatalok szervezték (6 esemény), míg a civil szervezetek 2 falunapot szerveztek önállóan, további 2 pedig közös szervezésben valósult meg. Az egyházi és intézményi szervezés 1 eseményhez köthető.

Alacsony rendezvényszám jellemző több dél-erdélyi és bánsági megyére. Máramaros megyében 3 falunapot rögzítettek, Arad megyében 10-et, Temes megyében pedig mindössze 3 rendezvényt. Ezekben a térségekben a falunapok szervezése elsősorban önkormányzati és intézményi keretek között zajlik, a civil szervezetek szerepe korlátozott.

Egyes megyékben 2025-ben nem rögzítettek falunapokat. Brassó, Hunyad, Krassó-Szörény és Szeben megyékben az adatbázis nem tartalmaz ilyen jellegű rendezvényeket, míg Beszterce-Naszód megyében egyetlen falunap szerepel. Ez a területi megoszlás jól tükrözi a szórványhelyzetből fakadó szervezési és demográfiai kihívásokat.

10.2.2. A fesztiválok-, városnapok- és falunapok 2015-ös és 2025-es adatsorainak összehasonlítása

A 2015-ös adatbázis és a 2025-ben frissített megyei bontású adatállomány összevetése során fontos módszertani szempont, hogy a 2015-ös adatfelvétel külön kezelte a fesztiválokat, városnapokat és falunapokat, míg a 2025-ös adatfrissítés egységes nagyrendezvény-kategóriában rögzítette a települési rendezvényeket. Ennek megfelelően az összehasonlítás nem az egyes eseménytípusok közvetlen megfeleltetésére, hanem a nagyrendezvények összesített jelenlétének vizsgálatára irányul.

A 2015-ös adatfelvétel összesen 288 fesztivált, városnapot és falunapot rögzített Erdély területén. Ezzel szemben a 2025-ös frissített adatbázis megyei bontásban 163 aktív fesztivált és városnapot, valamint 139 falunapot tartalmaz. Ez összesen 302 települési nagyrendezvényt jelent, azonban a két adatbázis eltérő kategorizálási logikája miatt az adatok nem tekinthetők közvetlenül összehasonlíthatónak. A 2025-ös adatfrissítés egységes nagyrendezvény-kategóriában rögzíti az eseményeket, míg a 2015-ös adatfelvétel külön kezelte az egyes rendezvénytípusokat. A tényleges rendezvényszám csökkenésére utal, hogy számos korábban aktív eseményről az elmúlt években sem szervezői, sem nyilvános online információ nem volt elérhető. A visszaesés hátterében részben a finanszírozási környezet átalakulása, részben a járvány utáni időszak kulturális struktúraváltása, részben pedig a rendezvény szervezési kapacitások térségi különbségei állnak.

Megyei bontásban a csökkenés mértéke jelentős eltéréseket mutat. Hargita megyében a fesztiválok és városnapok száma 71-ről 36-ra, a falunapoké pedig 71-ről 41-re csökkent. Bár ez számottevő visszaesést jelent, a megye továbbra is az egyik legaktívabb térség maradt. Ennek hátterében elsősorban a magyar többségű településszerkezet, valamint a települések közötti egészséges versengés áll: amennyiben egy szomszédos község vagy város nagyrendezvényt szervez, a környező települések is törekednek saját események megszervezésére, fenntartva ezzel a helyi kulturális élet dinamizmusát.

Kolozs megyében a fesztiválok száma csak mérsékelten csökkent (27-ről 23-ra), míg a falunapok esetében jelentősebb visszaesés figyelhető meg (27-ről 11-re). Ez a rendezvénytípusok közötti súlyeltolódásra utal, ugyanakkor a változás pontos okai nem azonosíthatók egyértelműen. Feltételezhető azonban, hogy a 2020 utáni időszak járványügyi korlátozásai és azok hosszabb távú hatásai is szerepet játszottak a nagyrendezvények számának alakulásában.

Maros megyében mindkét rendezvénytípus esetében markáns csökkenés tapasztalható: a fesztiválok és városnapok száma 41-ről 19-re, a falunapoké 41-ről 13-ra esett vissza. A Partium megyéiben – különösen Biharban, Szatmárban és Szilágyban – szintén jelentős visszaesés rajzolódik ki. Bihar megyében a fesztiválok száma 23-ról 6-ra, a falunapoké 23-ról 16-ra csökkent, ami a rendezvénystruktúra erőteljes beszűkülését jelzi.

A legérzékenyebb helyzet a szórványvidékeken figyelhető meg. Brassó, Hunyad és Krassó-Szörény megyékben 2025-ben már nem rögzítettek falunapokat, míg Beszterce-Naszód megyében mindössze egy ilyen rendezvény szerepel. Szeben megyében mindkét vizsgált időpontban hiányoznak a falunapok, ami a helyi magyar közösség demográfiai és intézményi gyengülésével hozható összefüggésbe. Ezek az adatok jól mutatják, hogy a szóránnyhelyzetben működő közösségi események különösen sérülékenyek.

A rendezvények szervezési struktúrája szintén átalakult a vizsgált időszakban. 2015-ben mind a fesztiválok, mind a falunapok esetében jelentős volt a civil szervezetek önálló szerepvállalása,

különösen Székelyföldön és Közép-Erdélyben. 2025-re ez a szerep több térségben visszaszorult, és a civil aktivitás elsősorban azokban a megyékben maradt meghatározó, ahol a rendezvényszám is viszonylag magas maradt, elsősorban Hargita és Kolozs megyében.

Ezzel párhuzamosan nőtt az önkormányzati és intézményi szervezés relatív súlya. Bár abszolút értelemben az önkormányzatok által szervezett rendezvények száma is csökkent, több megyében 2025-re ezek váltak a domináns szervezési formává, különösen Arad, Kovászna és Szatmár megyében. A civil–önkormányzati közös szervezések száma szintén visszaesett, ami arra utal, hogy a partnerségi modellek fenntartása egyre nagyobb szervezeti és pénzügyi terhet jelent.

Az egyházak, vállalkozások és egyéb intézmények szerepe vegyes képet mutat. Egyes térségekben – például Biharban és Temesben – ez a szervezési forma részben ellensúlyozza a civil és önkormányzati aktivitás csökkenését, míg más megyékben, így Marosban, jelentős visszaesés figyelhető meg ezen a területen is. Ezzel párhuzamosan az egyházak, vállalkozások és egyéb intézmények szerepe vegyes képet mutat.

Egyes megyékben a falunapok szervezésében növekedés figyelhető meg. Bihar megyében a 2015-ben rögzített 4 falunappal szemben 2025-ben már 6 rendezvényt azonosítottunk, míg Temes megyében a falunapok száma 3-ról 7-re emelkedett. Ezekben a térségekben a falunapok szerepe láthatóan felértékelődött a helyi közösségi életben.

Ezzel szemben Maros megyében jelentős visszaesés tapasztalható: a 2015-ben még 18 falunapot tartalmazó adatbázissal szemben a 2025-ös frissítés már csupán 8 ilyen típusú rendezvényt rögzít. Ez arra utal, hogy a települési nagyrendezvények szerkezete átalakulóban van, és egyes térségekben a falunapok szerepe háttérbe szorult.

Az adatok azt is mutatják, hogy az egyházi és intézményi szerepvállalás több esetben részben ellensúlyozza a civil és önkormányzati aktivitás csökkenését. Ott, ahol a civil szervezetek önálló rendezvényszervező kapacitása visszaesett, az egyházak, oktatási intézmények és egyéb helyi intézmények egyre gyakrabban vállalnak szervezői szerepet a települési rendezvények lebonyolításában.

10.3. Helyhatóságok és nonprofit szervezetek együttműködése közfeladatok ellátásában

A civil szervezetek szerepe a helyi közfeladatok ellátásában elsősorban azokban a térségekben válik hangsúlyossá, ahol az önkormányzati intézményrendszer kapacitásai korlátozottak, illetve ahol bizonyos közszolgáltatások csak részben vagy eseti jelleggel érhetők el. A kérdőíves adatok és az interjúk alapján több településen a civil szervezetek olyan feladatokat vállalnak át vagy egészítnek ki, amelyek az önkormányzatok részéről humánerőforrás-, pénzügyi vagy intézményi korlátok miatt nem, vagy csak szűkített formában valósulnak meg.

Tevékenységük különösen a kulturális identitás megőrzése, a közösségépítés, a szociális támogatás, az oktatási kiegészítő programok, valamint a környezetvédelmi és egészségmegőrző kezdeményezések területén egészíti ki a helyi közszolgáltatásokat. Ezekben az esetekben a civil szféra nem az állami feladatellátás helyettesítőjeként, hanem annak kiegészítő, rugalmas és helyi igényekre reagáló szereplőjeként jelenik meg.³⁶⁰ Kiemelt jelentőségük van a kisebbségi közösségek támogatásában, például a Kárpát-medencében működő magyar szervezetek esetében, ahol kulturális, oktatási és közösségépítő programokat valósítanak meg. A nonprofit szektor számos régióban – mint Székelyföld, Vajdaság, Felvidék – biztosít szolgáltatásokat rászorulóknak, fiataloknak vagy a környezetvédelem terén. Egyre több szervezet működik együtt önkormányzatokkal pályázati vagy partnerségi formában. Fenntarthatóságukat állami és nemzetközi források mellett a helyi együttműködések és erőforrások biztosítják.³⁶¹

Az erdélyi önkormányzati „Kutatás 2023 –2024” kérdőívben³⁶² az egyik kérdés arra irányult, hogy volt-e példa arra, hogy a civil szervezeteket bevonták a helyi döntéshozatali folyamatokba, valamint azt is megkérdeztük, hogy amennyiben bevonták őket, ez milyen formában valósult meg. Az eredmények alapján a válaszadók 43,48%-a jelezte, hogy előfordult, hogy a civil szervezeteket bevonták a döntéshozatalba, míg 32,61% azt mondta, hogy nem, és 23,91% nem adott választ. Ez az eloszlás arra utal, hogy bár a civil szervezetek bevonása megfigyelhető, a válaszadók mintegy egyharmadánál nem jelenik meg ilyen együttműködés, vagy a gyakorlat részletei nem egyértelműek.

A bevonás gyakoriságára adott válaszok mintázata arra utal, hogy a civil szervezetek döntéshozatalba történő bevonása jellemzően eseti jellegű, és ritkán válik rendszeres, intézményesült gyakorlattá. A többszöri bevonást jelző válaszok elsősorban ott jelentek meg, ahol a civil–önkormányzati kapcsolat korábban is aktív volt, míg sok településen a bevonás alkalmi vagy formális maradt.

A kérdéshez kapcsolódóan a válaszadók összesen 14 szöveges választ adtak meg, így egy-egy említés az összes válasz 7,14%-át jelenti. A válaszok alapján a civil szervezetek döntéshozatali folyamatokba történő bevonása többféle formában jelenhet meg: említés szintjén megjelent a közvitán való részvétel, fórum(ok) szervezése, a civil szervezetek által szervezett programokkal kapcsolatos egyeztetés, tanácsülésen való részvétel és véleménynyilvánítás, tanácsülés előtti egyeztetés, falugyűlések, közös beszélgetések, konzultáció, valamint az anyagi támogatás formájáról szóló megbeszélések. Mivel minden felsorolt forma egy-egy említésként jelent meg, a nyílt válaszok alapján nem azonosítható domináns bevonási mechanizmus. Fontos megjegyezni, hogy a „közvitán való

---

³⁶⁰ Nárai Márta (2004): A civil szervezetek szerepe és jelentősége az egyének, közösségek, illetve a társadalom számára. *Educatio*, 2004/4. Elérhető: https://folyoiratok.oh.gov.hu/sites/default/files/article_attachments/narai_m_04_04.pdf, letöltés ideje: 2025.01.11.

³⁶¹ Kecskés Péter – Zádeczkiné Felhős Enikő (szerk.) (2022): *Civil kézikönyv 2022*. Esély és Részvétel Közhasznú Egyesület, Miskolc. Elérhető: *CIVIL_KEZIKONYV_2022_5621.pdf*, letöltés ideje: 2025.01.11.

³⁶² Az önkormányzati kérdőívet jelen dolgozat szerzője állította össze, 2022 tavaszán, majd nyáron online formában juttatta el a kiválasztott településekhez, a kitöltésre és feldolgozásra 2023-24-ben került sor.

részvétel” önmagában nem az önkormányzat bevonási aktivitását méri, mivel a közvita megszervezése jogszabályi kötelezettség lehet; a válasz ebben az esetben inkább azt jelzi, hogy a civil szereplők éltek-e a részvétel lehetőségével.

10.3.1. Szerződéses feladatátadás és pályázati együttműködések

A szerződéses feladatátadás (a román szakirodalomban externalizare, azaz kiszervezés) és a pályázati együttműködések olyan eszközök, amelyek a hatékonyság növelését és az erőforrások optimalizálását szolgálják, miközben hosszabb távon a szervezetek versenyképességének fenntartásához is hozzájárulnak. A mai világban, amikor kulcsfontosságú a folyamatos innováció és elvárás az alkalmazkodóképesség, a külső partnerek bevonása, a feladatok stratégiai kiszervezése, valamint a közös projektekre való összefogás elengedhetetlen elemei a sikeres működésnek.

A szerződéses feladatátadás egyik legnagyobb előnye, hogy lehetővé teszi a szervezet számára, hogy a saját erőforrásait a legfontosabb stratégiai célokra koncentrálja, miközben a specializált és technológiai szempontból fejlettebb partnerek átveszik az olyan feladatokat, amelyek a szervezet számára nem jelentik a fő tevékenységi kört. Ez költséghatékonyságot eredményezhet, valamint minőségi és információs előnyökkel is járhat, mivel a megfelelő partnerek bevonásával a szervezet hozzáférhet korszerű megoldásokhoz és technológiákhoz. Ugyanakkor ez az együttműködési forma komoly kihívásokat is rejt, hiszen a felelősségek pontos meghatározása, a kommunikációs folyamatok megfelelő kezelése és a minőségbiztosítás kiemelt figyelmet igényel.

A pályázati együttműködések pedig egy másik dimenzióban támogatják a szervezetek fejlődését. Az egyre komplexebbé váló pályázati rendszerekben a sikeres forrásbevonás érdekében elengedhetetlen, hogy több szervezet együttműködjön, közösen hasznosítva tudásukat, tapasztalataikat és kapcsolati hálójukat. Az ilyen együttműködések lehetőséget teremtenek arra, hogy különböző ágazatokból és szakterületekről érkező partnerek egyesítsék erőforrásaikat, így olyan projektek megvalósítására is esély nyílhat, amelyek egyetlen szervezet számára túl nagy kihívást jelentenének. Az együttműködés révén a pályázatok tartalmilag erősebbé és hitelesebbé válnak, hiszen a konzorciumi partnerek kiegészítik egymás kompetenciáit és erősítik a projekt szakmai megalapozottságát. Az ilyen típusú együttműködések sem mentesek a buktatóktól. Az egyik legfontosabb kihívás a partnerek közötti harmonikus együttműködés fenntartása, különösen akkor, ha eltérő szervezeti kultúrával és működési struktúrával rendelkező felek dolgoznak együtt. A tisztán megfogalmazott szerződéses feltételek, a költség- és bevételmegosztás világos szabályai, valamint a kockázatkezelési mechanizmusok előzetes rögzítése mind kulcsfontosságúak a hosszú távú sikerhez.

A kutatás eredményei alapján indokolt lehet a szerződéses feladatátadás és a pályázati együttműködések tudatosabb alkalmazása az önkormányzatok és civil szervezetek kapcsolatában. Az ilyen típusú együttműködések lehetőséget teremthetnek a szervezetek szakmai fejlődésére, valamint a

humán erőforrások bővítésére és megerősítésére, különösen olyan területeken, ahol a működési környezet vagy a szabályozás gyakran változik.

A kérdőíves vizsgálat nem tért ki részletesen a partnerkiválasztás, a teljesítményértékelés vagy a szakmai tanulási folyamatok kérdésére, ugyanakkor a feltárt együttműködési mintázatok alapján célszerűnek tűnik, hogy az ilyen jellegű megállapodások előkészítése során világos szerepmegosztás és együttműködési keretek alakuljanak ki. Ez hozzájárulhat ahhoz, hogy a feladatátadás és a pályázati együttműködések ne kizárólag eseti, hanem kiszámíthatóbb és átláthatóbb formában jelenjenek meg.

11. Támogatások

A civil szervezetek működésének egyik alapvető feltétele a kiszámítható, stabil és több forrásra épülő finanszírozás. A pénzügyi erőforrások nem pusztán a szervezetek fennmaradását biztosítják, hanem meghatározzák azok stratégiai mozgásterét, szakmai autonómiáját, fejlesztési lehetőségeit és társadalmi beágyazottságát is. A finanszírozási környezet ezért nem csupán technikai kérdés, hanem a civil szektor működésének egyik legfontosabb strukturális meghatározója.³⁶³

A nonprofit szektor működését vizsgáló nemzetközi szakirodalom egyetért abban, hogy a fenntartható civil működés nem épülhet egyetlen finanszírozási forrásra. A túlzott állami függés éppúgy kockázatot jelent, mint a kizárólag projektalapú vagy adományokra épülő működés. A stabil szervezeti működés alapját a különböző típusú források kiegyensúlyozott kombinációja jelenti, amely lehetővé teszi a hosszú távú tervezést és a szakmai önállóság megőrzését.

A finanszírozási struktúra egyben meghatározza a civil szervezetek működési logikáját is. Azok a szervezetek, amelyek kizárólag rövid távú pályázati forrásokra építenek, gyakran projektciklusokban gondolkodnak, míg a stabilabb finanszírozási háttérrel rendelkező intézmények képesek hosszabb távú stratégiák kialakítására, intézményesülésre és professzionalizációra.

Nemzetközi összehasonlításban a civil szervezetek finanszírozása jellemzően négy nagy forráscsoportra épül: állami és önkormányzati támogatásokra, nemzetközi és uniós forrásokra, magánalapítványi és vállalati támogatásokra, valamint saját bevételekre. E forrástípusok eltérő logika szerint működnek, eltérő adminisztratív, szakmai és pénzügyi kapacitásokat igényelnek, és eltérő mértékben járulnak hozzá a szervezetek autonómiájához.

Az állami és önkormányzati támogatások jellemzően a közfeladat-ellátás kiegészítését szolgálják, és gyakran kapcsolódnak kulturális, oktatási, szociális vagy közösségfejlesztési célokhoz. Ezek a források stabilitást biztosíthatnak, ugyanakkor politikai és intézményi függőségi viszonyokat is kialakíthatnak, amelyek befolyásolják a civil szervezetek mozgásterét.

A nemzetközi és uniós források a civil szektor egyik legjelentősebb fejlesztési lehetőségét jelentik. Az Európai Unió támogatási rendszerei kiemelt hangsúlyt fektetnek a társadalmi kohézió, a regionális fejlesztés, a kulturális sokszínűség és a kisebbségi jogok érvényesítésének támogatására. Ezekhez a forrásokhoz azonban jelentős adminisztratív és szakmai kapacitás szükséges, ami első sorban a nagyobb, professzionalizált szervezetek számára teszi reálisan elérhetővé őket.

A magánalapítványi és vállalati források jellemzően a társadalmi felelősségvállalás (CSR) logikájához kapcsolódnak, és meghatározott tematikus területekre koncentrálnak. Ezek a támogatások

---

³⁶³ Arató Ferenc (2006): Civil szervezetek – a társadalmi integráció lehetséges eszközei. In: Forray R. Katalin (szerk.): *Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz*. Bölcsész Konzorcium, Budapest, 171–191.

gyakran a társadalmi innovációt, a közösségfejlesztést, az önkéntességet és az esélyegyenlőség előmozdítását célozzák, ugyanakkor elérhetőségük országonként és időszakonként jelentősen változik.

A saját bevételek és piaci alapú tevékenységek a civil szervezetek pénzügyi autonómiájának fontos pillérét jelentik. Ezek magukban foglalhatják rendezvények szervezését, képzések lebonyolítását, szolgáltatások nyújtását vagy termékek értékesítését. Bár ez a finanszírozási forma a nyugat-európai civil szektorban egyre nagyobb szerepet játszik, Kelet-Közép-Európában – így Erdélyben is – továbbra is korlátozott jelentőséggel bír.

Az erdélyi magyar civil szervezetek finanszírozási környezete több szempontból sajátos. A történeti, politikai és kisebbségi kontextus következtében a civil szféra működése erősen függ a külső forrásoktól, miközben a helyi gazdasági környezet korlátozott mozgásteret biztosít az önálló bevétel-szerzés számára.³⁶⁴

A támogatási források között kiemelt szerepet játszanak a magyarországi állami források, amelyek elsősorban a Bethlen Gábor Alapon keresztül érhetők el. Ezek a támogatások jellemzően célzottak, és elsősorban az oktatás, a kultúra, a művészet, a hagyományápolás, a szociális ellátás és az örökségmegőrzés területeit érintik.

A román állami támogatások több formában jelennek meg: egyes esetekben közvetlen pénzügyi támogatásról van szó, máskor különböző intézményi és adminisztratív könnyítésekről. A kulturális profilú szervezetek számára elérhetők a Nemzeti Kulturális Alap pályázatai, ugyanakkor ezek a források jelentős adminisztratív terhet jelentenek, ami különösen a kisebb kapacitású magyar civil szervezetek számára korlátozza a hozzáférést.

A romániai támogatási rendszer sajátos eleme a nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képviseletéhez kapcsolódó finanszírozás, amelynek keretében az állam éves támogatást biztosít minden parlamenti képvisellel rendelkező kisebbség számára. A magyar közösség esetében ezek a források jellemzően az RMDSZ-en keresztül, a Communitas Alapítvány közvetítésével jutnak el a civil és kulturális szervezetekhez.

Az önkormányzati források elsősorban helyi szinten bírnak jelentőséggel. A települések saját költségvetésükből, illetve uniós projektek társfinanszírozásán keresztül támogatják a civil kezdeményezéseket. Ezek a támogatások gyakran projekt- vagy eseményalapúak, és jelentős mértékben függenek a helyi politikai és intézményi környezettől.

A vállalati és magánalapítványi források, valamint az adományozás és közösségi finanszírozás szintén fontos szerepet játszanak az erdélyi civil szektor működésében. A jövedelemadó 3,5%-ának

---

³⁶⁴ Arató Ferenc (2006): Civil szervezetek – a társadalmi integráció lehetséges eszközei. A nonprofit szektor és a civil szféra fogalmáról. In: Forray, R. Katalin (szerk.): *Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz: tankönyv*. Elérhető: <https://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Romologia/26Forray/26Forray-html/?id=10&mode=book&utm,> letöltés ideje: 2022.07.23.

felajánlása, a helyi vállalkozók célzott támogatásai, valamint a diaszpórák közösségek hozzájárulásai számos szervezet számára jelentenek nélkülözhetetlen kiegészítő forrást.

11.1. Nemzetközi kitekintés – civil finanszírozás Európában – támogatási gyakorlatok

A nem kormányzati szervezetek támogatása Európában eltérő intézményi és finanszírozási megoldások mentén szerveződik. A civil és nonprofit szektor állami finanszírozásának gyakorlata szorosan összefügg az adott ország történeti fejlődésével, jogi és közigazgatási berendezkedésével, valamint a civil társadalomhoz fűződő politikai és társadalmi viszonyokkal. Ennek megfelelően az egyes államokban eltérő hangsúlyok jelennek meg a támogatások céljaiban, formáiban és az elosztás módjában.³⁶⁵

Nemzetközi szinten a támogatási mechanizmusok alapvetően két nagy csoportba sorolhatók: közvetlen és közvetett állami támogatásokra. A közvetlen támogatások pénzügyi források átadását jelentik, míg a közvetett támogatások különféle kedvezményekhez kapcsolódnak, például adókedvezményekhez, illeték- vagy díjmentességekhez, illetve állami szolgáltatások kedvezményes igénybevételehez. E megoldások eltérő mértékben érintik a civil szervezetek működési autonómiáját, valamint azt, hogy mennyire képesek saját céljaik mentén szervezni tevékenységüket.

A támogatások célja szerint különbség tehető olyan finanszírozási formák között, amelyek a civil szektor egészének megerősítésére irányulnak, illetve olyanok között, amelyek konkrét közpolitikai célok megvalósítását szolgálják. Az előbbiek elsősorban a szervezeti stabilitás, az intézményi kapacitás és a hosszabb távú működés feltételeinek megteremtését célozzák. Az utóbbiak esetében a támogatások jellemzően meghatározott szakpolitikai területekhez kapcsolódnak, és azok a szervezetek részesülnek bennük, amelyek tevékenysége illeszkedik az adott állami prioritásokhoz.

Az állami finanszírozás formái eltérőek lehetnek attól függően, hogy milyen mértékben biztosítanak önállóságot a szervezetek számára.³⁶⁶ Az intézményi támogatások nem egy konkrét projekthez kötődnek, hanem a szervezetek működését és fejlődését szolgálják. A program- és projektalapú támogatások ezzel szemben meghatározott célokhoz és időkeretekhez kapcsolódnak, és szerződéses viszonyon alapulnak. Bár ez utóbbi finanszírozási forma széles körben elterjedt, gyakran együtt jár a szervezetek alkalmazkodási kényszerével és adminisztratív terhelésével.

A „quango” típusú támogatási (kvázi civil szervezetek támogatása) forma erősen korlátozza a civil szervezetek autonómiáját, mivel az általuk végzett tevékenységeket az állam határozza meg. A

---

³⁶⁵ OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) (2015): *Guidelines on Freedom of Association*. Elérhető: <https://www.osce.org/odihr/132371?download=true>, letöltés ideje: 2020.04.12., 70–71.

³⁶⁶ Bossuyt, J. – Develtere, P. (1995): Between autonomy and identity: The financing dilemma of NGOs. *The Courier ACP-EU*, No. 152, 76–77.

rendszer lényege, hogy az állam bizonyos közfeladatokat kiszervez civil szervezetek számára, amelyek így állami megbízásból végeznek szolgáltatásokat. Ez a modell előnyben részesíti azokat a szervezeteket, amelyek rugalmas működésükkel, szakmai hozzáértésükkel és egyes célcsoportokhoz való közvetlen hozzáférésükkel hatékonyan tudják támogatni a kormányzati célkitűzések megvalósítását.³⁶⁷

Egyes országokban az állami támogatás olyan formákat is ölt, amelyekben az állam közfeladatokat ruház át civil szervezetekre. Ezek a megoldások lehetővé teszik a szolgáltatások rugalmasabb megszervezését, ugyanakkor szorosabb állami kontrollt feltételeznek, ami korlátozhatja a civil szervezetek mozgásterét. A gyakorlatban a legtöbb európai országban e különböző finanszírozási formák egymás mellett, eltérő arányban vannak jelen.

A civil szervezetek támogatása több, egymással párhuzamosan működő finanszírozási csatornán keresztül valósul meg, amelyek intézményi megoldásai országonként eltérnek. A következőkben a romániai támogatási rendszer sajátosságait tekintem át, különös tekintettel az állami költségvetéshez és az ahhoz kapcsolódó finanszírozási mechanizmusokhoz való hozzáférés formáira.

A civil szervezetek az állami költségvetésben számukra elkülönített források mellett más költségvetési alapokhoz is hozzáférhetnek, így például az állam által biztosított szociális szolgáltatások finanszírozására elkülönített összegekhez. Ebben az esetben a civil szervezetek más entitásokkal, például magánvállalkozásokkal vagy közintézményekkel együtt pályázhatnak ezekre a forrásokra, és szerződéses alapon nyújthatnak szolgáltatásokat az állam megbízásából.

A civil szervezetek finanszírozása az állami költségvetési források mellett többféle egyéb forrásból is megvalósulhat. Az alábbiakban azokat a finanszírozási mechanizmusokat mutatjuk be, amelyek egyes országokban lehetőséget biztosítanak a civil szektor támogatására.

Az egyik ilyen forrás a kötelező egészségbiztosítási alap, amelyet elsősorban az egészségügyi ellátás és a betegségek kezelésének finanszírozására használnak, de bizonyos esetekben civil szervezetek is részesülhetnek belőle. Például a Moldovai Köztársaságban több civil szervezet kapott támogatást a kötelező egészségbiztosítási járulékokból származó alapról, az általuk nyújtott szolgáltatások minősége alapján. 2017-ben és 2018-ban több mint húsz civil szervezet kötött finanszírozási szerződést, és kapott pénzügyi támogatást ebből az alapról.³⁶⁸

A hivatalos fejlesztési támogatás (Official Development Assistance) szintén fontos szerepet játszik a nemzetközi fejlesztési együttműködések keretében. Ezek az összegek ugyan az állami

³⁶⁷ Iordache, A. – Panov, L. (2019): *Raport de analiză a legislației române privind acordarea finanțărilor publice pentru activități non-profit*. Asociația Centrul pentru Legislație Nonprofit, București. Elérhető: <https://formareculturala.ro/wp-content/uploads/2024/11/2019-analiza-legislatie-final.pdf>, letöltés ideje: 2025.10.22.

³⁶⁸ Direct State Funding for Civil Society Organisations in the Republic of Moldova – European Centre for Not-for-Profit Law (ECNL) tanulmánya, amely részletesen elemzi a civil szervezetek közvetlen állami finanszírozásának formáit, beleértve a kötelező egészségbiztosítási alapról, szolgáltatási szerződésből és projektalapú támogatásokból származó támogatásokat: European Centre for Not-for-Profit Law (ECNL) (2020): *Direct State Funding for Civil Society Organisations in the Republic of Moldova*. Elérhető: <https://ecnl.org/sites/default/files/2020-11/>, letöltés ideje: 2026.01.12.

költségvetés részei, de nemzetközi megállapodások alapján kerülnek elosztásra. A fejlett országoknak az éves költségvetésük egy bizonyos százalékát olyan programokra kell fordítaniuk, amelyek a kevésbé fejlett országokat támogatják. Bár a finanszírozás célja más országok segítése, a támogató állam civil szervezetei is jelentős kedvezményezettek lehetnek. Az ilyen típusú támogatás például EU-s projektek társfinanszírozására vagy fejlesztési programok megvalósítására szolgálhat a támogatott országokban.

Több országban elérhető a százalékos adófelajánlási mechanizmus, amely lehetőséget biztosít az adófizetők számára, hogy személyi jövedelemadójuk egy meghatározott részét – általában 1 vagy 2%-át – egy általuk kiválasztott civil szervezetnek ajánlják fel. Ez a rendszer olyan országokban működik, mint Magyarország, Szlovákia, Románia, Litvánia, Lengyelország és Moldova. Bár az így keletkező bevétel az állami költségvetésből származik, a polgárok közvetlenül dönthetnek annak felhasználásáról, amely növeli a civil szervezetek pénzügyi függetlenségét.

Egyes országokban speciális adók és bírságok is hozzájárulhatnak a civil szektor finanszírozásához. Bulgáriában például működik egy környezetvédelmi alap, amelyet különböző környezetvédelmi bírságok és díjak – például a műanyag zacskók használatára kivetett illetékek – töltenek fel. Az így befolyt összegeket környezetvédelmi kezdeményezések támogatására fordítják, beleértve a civil szervezetek által megvalósított projekteket is.

Magyarország volt az első közép- és kelet-európai ország, amely bevezette a százalékos adófelajánlási mechanizmust a civil szervezetek támogatására. Ezt követően Szlovákia, Litvánia, Lengyelország, Románia, Szlovénia és Moldova is átvette ezt a rendszert. A mechanizmus lényege, hogy az adófizetők dönthetnek arról, hogy személyi jövedelemadójuk egy bizonyos százalékát egy vagy több civil szervezetnek ajánlják fel. Az erre vonatkozó nyilatkozatot általában az éves adóbevallási nyomtatványon kell feltüntetni, amelyet vagy maga az adófizető, vagy a munkáltatója nyújt be. A legtöbb országban – Szlovákia kivételével – csak magánszemélyek élhetnek ezzel a lehetőséggel, azonban ezt a mechanizmust nem tekinthetjük klasszikus értelemben vett filantrópiának. Az adófizetők ugyanis nem saját pénzüket ajánlják fel, hanem az államot „utasítják” arra, hogy az adójuk egy meghatározott részét milyen célra fordítsa. Emiatt a százalékos mechanizmus inkább egy decentralizált döntéshozatali folyamatnak tekinthető, amely az állami adófelhasználásról szól, vagy akár egyfajta participatív költségvetési megközelítésként is értelmezhető.

A felajánlható százalék mértéke. Az adóból felajánlható százalék országonként eltérő. Szlovéniában például az adófizetők jövedelemadójuk 0,5%-át, Magyarországon 1%-át, Litvániában 2%-át, míg Szlovákiában akár 3%-át is felajánlhatják, ha igazolni tudják, hogy több mint 40 órányi önkéntes munkát végeztek. Romániában ma ez 3,5 százalék. A legtöbb országban a kedvezményezettek olyan civil szervezetek lehetnek, amelyek közérdekű tevékenységet folytatnak, azonban néhány országban

– például Szlovákia, Moldova és Magyarország – a szervezeteknek előzetesen regisztrálniuk kell egy külön nyilvántartásba, hogy jogosultak legyenek az adófelajánlások fogadására.

A mechanizmus előnyei és kihívásai. Bár a százalékos mechanizmus hasznosságáról eltérő vélemények vannak, egyértelmű, hogy hozzájárul a civil szervezetek professzionalizálódásához. A rendszer ösztönzi a hatékony adománygyűjtési stratégiák kidolgozását, valamint a civil szervezetek munkájának népszerűsítését a közvélemény körében. A legtöbb országban a támogatók anonim módon ajánlhatják fel adójuk egy részét, így a civil szervezetek nem kapnak információt arról, hogy kik támogatták őket. Szlovákia és Magyarország azonban lehetőséget biztosít az adófizetők számára, hogy eldöntsék, meg kívánják-e osztani adataikat a kedvezményezett szervezetekkel.

Vállalati részvétel a százalékos mechanizmusban. Szlovákia és Románia egyedülálló abból a szempontból, hogy itt a vállalatok is élhetnek az adófelajánlás lehetőségével. A jelenlegi szabályozás szerint a cégek nyereségadójuk 1%-át ajánlhatják fel civil szervezetek számára, de ha saját adományaik meghaladják a nyereségadójuk 0,5%-át, akkor ez az arány 2%-ra emelkedhet. A vállalatok több szervezet között is megoszthatják a felajánlásaikat, feltéve, hogy minden egyes szervezetnek juttatott összeg eléri a minimálisan előírt 8 eurót. Ezzel szemben a magánszemélyek általában csak egyetlen szervezetet választhatnak kedvezményezettként.

A vállalati részvétel bővítése jelentős hatással volt a civil szervezetek finanszírozására. 2014-ben a szlovák vállalatok több mint 30 millió eurót ajánlottak fel civil szervezetek támogatására. Ez a rendszer elősegítette vállalati alapítványok létrehozását is, amelyek további forrásokat biztosítanak közérdekű célokra, erősítve ezzel a civil társadalom és a magánszektor közötti együttműködést.

Számos országban elterjedt gyakorlat, hogy a lottóból és más szerencsejátékokból származó bevételek egy részét a civil szervezetek támogatására fordítják. Bulgáriában például minden szerencsejáték-szervező köteles hozzájárulást fizetni a felelős szerencsejáték-használat érdekében, amelyből az Ifjúsági és Sportminisztérium finanszíroz civil kezdeményezéseket. 2017-ben ezek a támogatások elérték az 1 millió eurót.

Észtországban a Szerencsejáték-adó Tanácsa a szerencsejátékokból származó bevételek 37,4%-át osztja szét három minisztérium – a Kulturális Minisztérium, az Oktatási és Kutatási Minisztérium, valamint a Szociális Szolgáltatások Minisztériuma – között, amelyek nyilvános pályázatok révén juttatják el a támogatásokat a civil szervezetek számára. Horvátországban pedig az állami lottóból és más szerencsejátékokból befolyt bevételek 50%-át közérdekű célok megvalósítására fordítják, ideértve a civil társadalom fejlesztését is. Az így elkülönített összegeket a civil társadalom Fejlesztésének Nemzeti Alapítványához irányítják, amely ezt tovább osztja a civil szervezetek számára.

A fent bemutatott finanszírozási formák jól szemléltetik, hogy a civil szervezetek támogatása többféle mechanizmuson keresztül történhet, legyen szó állami költségvetési forrásokról,

adófelajánlásokról, speciális bírságokról vagy akár szerencsejáték-bevételekről. Ezek az alternatív finanszírozási modellek hozzájárulnak a civil szektor fenntarthatóságához és autonómiájához, lehetővé téve, hogy a szervezetek hatékonyabban végezhesék munkájukat a társadalom különböző területein.

A második világháborút követően Közép- és Kelet-Európa országaiban jelentős politikai változások zajlottak, amelyek során a magántulajdonban lévő javak és termelési eszközök többsége – ideértve a földeket, ingatlanokat és részvényeket – állami tulajdonba került. Az államosítás folyamata a gazdasági szereplők mellett a civil társadalmat is érintette, különösen azokat az alapítványokat, amelyek a filantrópiai kultúra fejlődésének köszönhetően jelentős tulajdonnal rendelkeztek az adott országokban. Az államosítás következtében sok ilyen alapítványt feloszlattak, és vagyonukat beolvastották az állami rendszerbe.

Az 1989-es politikai rendszerváltás után megindult az államosított javak visszaszolgáltatása, azonban az alapítványok esetében gyakran nem voltak jogi örökösök, akik jogosultak lettek volna az egykori tulajdonuk visszaigénylésére. Kivételt jelentett Csehország, ahol 1991-ben arról döntöttek, hogy kompenzálják az egykori alapítványokat. Ennek érdekében meghatározták, hogy a privatizációból származó bevételek 1%-át az alapítványok számára kell elkülöníteni. Ebből a célból létrehozták a Befektetési Alap Alapítványt, amely a privatizált javakból származó bevételeket kezelte. A rendszer gyakorlati megvalósítása azonban több akadályba ütközött, így végül csak 1999-ben sikerült megvalósítani az első kifizetéseket, amikor 13 millió USD-t osztottak szét 38 alapítvány között. Később, 2001-ben további 24 millió USD-t osztottak ki 64 alapítvány számára, ezzel biztosítva számukra bizonyos mértékű pénzügyi stabilitást.

Egy másik, egyre elterjedtebb európai gyakorlat az elkobzott javak közérdekű felhasználása, amely során az illegális tevékenységekből származó vagyontárgyakat társadalmi célok megvalósítására fordítják. E tekintetben Olaszország szolgál úttörő példával, ahol 1995-ben széles körű társadalmi mozgalom indult a maffia ellen. Ennek élén a Libera Egyesület állt, amely egy új törvény elfogadását szorgalmazta, lehetővé téve a maffiától elkobzott vagyon közhasznú felhasználását. A kampányt több mint egymillió ember támogatta, és ennek eredményeként az olasz parlament 1996-ban elfogadta a vonatkozó jogszabályt. A törvény kimondta, hogy az elkobzott javakat az állam intézményi célokra – például igazságszolgáltatás, közrend vagy polgári védelem – használhatja, de lehetőséget biztosít arra is, hogy ezek az önkormányzatokhoz kerüljenek. Az önkormányzatok dönthetnek arról, hogy saját maguk kezelik ezeket az ingatlanokat és egyéb vagyontárgyakat, vagy pedig ingyenes használatra átadják civil szervezeteknek, közösségeknek, szociális szövetkezeteknek, terápiás közösségeknek vagy drogfüggők rehabilitációs központjainak. Ezzel a rendszerrel az illegális tevékenységekből származó vagyonokat visszaforgatják a társadalomba, elősegítve a közösségi jólét növelését és a társadalmi problémák kezelését.

A civil szervezetek számára elérhető források elosztása számos különböző intézményen keresztül történhet, attól függően, hogy milyen típusú finanszírozásról van szó. Az elosztó intézmények éppoly sokszínűek lehetnek, mint maguk a források eredete, hiszen a döntéshozatali mechanizmusok eltérő struktúrákat követhetnek.

Egyes esetekben a finanszírozási döntéseket maga a parlament hozza meg, különösen akkor, ha az állami költségvetésben meghatározott támogatások vagy szubvenciók konkrét szervezetek számára vannak elkülönítve. Más esetekben a forrásokat minisztériumok vagy más állami intézmények – például az elnöki hivatal – osztják szét. Bulgáriában például az Igazságügyi Minisztérium működtet egy finanszírozási programot, amely a családon belüli erőszak ellen küzdő civil szervezetek projektjeit segíti. A minisztérium bizonyos esetekben saját hatáskörben szervezi meg a finanszírozási pályázatok kiválasztási folyamatát, míg máskor egy független tanácsadó céget vagy szervezetet bíz meg ezzel a feladattal. Ez a megoldás a külső technikai segítségnyújtás egy formája, amelyet például Bulgáriában az Adminisztratív Kapacitás Operatív Program Irányító Hatósága is alkalmazott, amikor egy külső céget bízott meg egy civil szervezetek számára elérhető pályázati rendszer kezelésével.

A források elosztása független bizottságok közreműködésével is történhet. Bulgáriában például egy új mechanizmus keretében a civil társadalmi projektek versenyalapú támogatását tervezik megvalósítani. Bár a mechanizmus még nem kezdte meg működését, a szükséges forrásokat már elkülönítették az állami költségvetésben. Az elosztás felügyeletét a Civil Társadalom Fejlesztésének Tanácsa látja el, amely civil szervezetek képviselőiből áll. A Tanács maga is dönthet a források elosztásáról, de lehetősége van arra is, hogy ezt a feladatot egy másik szervezetnek delegálja.

A százalékos mechanizmus teljesen eltérő elvre épül, hiszen ebben az esetben nem a kormány vagy egy általa kijelölt intézmény határozza meg a források elosztását, hanem az adófizetők. Ennek a rendszernek a lényege, hogy minden állampolgár maga dönthet arról, hogy személyi jövedelemadójának egy bizonyos hányadát – általában 1 vagy 2%-át – melyik civil szervezetnek ajánlja fel.

Egyes országokban kifejezetten a civil szervezetek finanszírozásának kezelésére hoztak létre speciális intézményeket. Horvátországban és Észtországban az állam független entitásokat alapított a civil társadalmi programok működtetésére és támogatására. Albániában pedig a kormány egy új állami ügynökséget hozott létre, a Civil Társadalom Támogatási Ügynökségét, amely közintézményként működik, ugyanakkor bizonyos fokú autonómiával is rendelkezik. Az ügynökséget egy Tanács irányítja, amelyben civil szervezetek és a kormányzati szektor képviselői egyaránt részt vesznek, biztosítva ezzel a források elosztásának átláthatóságát és szakmai megalapozottságát.

Ezek a különböző mechanizmusok és intézmények együttesen biztosítják, hogy a civil szervezetek megfelelő forrásokhoz jussanak, miközben eltérő döntéshozatali modellek révén igyekeznek a lehető leghatékonyabban és átláthatóbban működni.

A civil szervezetek finanszírozásának jelentős része helyi szinten történik, ahol az állami források elosztása az önkormányzatok hatáskörébe tartozik. Ezek a források két fő forrásból származhatnak: egyrészt a helyi önkormányzatok saját költségvetéséből, másrészt pedig az állami költségvetésből, amely az önkormányzatok számára elkülönített alapokat biztosít. A helyi szintű finanszírozás lehetőséget teremt arra, hogy az önkormányzatok közvetlenül támogassák a helyi civil szervezeteket, figyelembe véve a közösség sajátos igényeit és prioritásait.

11.1.1. Előzetes megjegyzések a költségvetési források nonprofit tevékenységekre történő allokációjáról Romániában

A közpénzből történő civil támogatások Romániában szigorú jogszabályi keretek között valósulnak meg. A központi költségvetésből történő finanszírozást az 500/2002. számú törvény szabályozza a közpénzügyekről, míg a helyi önkormányzatokra vonatkozó eljárásokat a 273/2006. számú törvény rögzíti. A civil szervezetek közérdekű tevékenységeinek támogatását kifejezetten a 350/2005. számú törvény rendezi, amely meghatározza a vissza nem térítendő támogatások odaítélésének feltételeit.

A költségvetés éves jellege (500/2002, Art. 2) meghatározza a kötelezettségvállalás és a kifizetések időkeretét: a bevételek és kiadások naptári évhez kötöttek. Ugyanakkor a törvény (Art. 43–45) lehetőséget biztosít többéves projektek indítására is, különösen azokban az esetekben, amikor a tevékenységek időtartama meghaladja az egy évet. A 273/2006. számú törvény hasonló szabályozást ír elő az önkormányzatok számára.³⁶⁹

A civil szervezeteket célzó támogatások széttagolt rendszerben működnek. Közvetlen támogatások nyújthatók például a 350/2005. számú törvény (Art. 5–13) alapján kiírt nyilvános pályázatokon keresztül, vagy célzott szubvenció formájában, külön eljárások szerint. Az etnikai kisebbségek szervezeteinek támogatása az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala³⁷⁰ javaslatára történik, a 128/2018. számú kormányhatározat értelmében. Ez szabályozza a működési, személyi, beruházási és kulturális célokra fordítható költségvetési támogatások felhasználását. Kivételes esetekben, például a 321/2006. számú törvény (a határon túli román közösségek támogatásáról) vagy a 213/2016. számú törvény (a nemzetközi fejlesztési együttműködésről) alapján, lehetőség van akár 100%-os előfinanszírozásra is. Ez eltér a 500/2002. törvény által preferált utófinanszírozási rendszertől.

A jelenlegi rendszer töredezett és nehezen átlátható, ami akadályozhatja a civil szektor stabil működését. A támogatási mechanizmusok összehangolása, valamint egy egységes és kiszámítható

³⁶⁹ Autoritatea Națională de Administrare Fiscală (2019): *Ghid ONG 2019*. Elérhető: https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/AsistentContribuabili_r/Ghid_ONG_2019.pdf, letöltés ideje: 2025.11.12.

³⁷⁰ Ezt az intézményt kisebbségpolitikai államtitkárságnak tekinthetjük, vezetője államtitkár.

finanszírozási keretrendszer kialakítása elengedhetetlen a nonprofit szféra hosszú távú fenntarthatósága érdekében.³⁷¹

11.2. Pénzügyi támogatások formái

A civil szervezetek működését számos, egymással összefüggő költségvetési tétel határozza meg. A kutatás során feltárt adatok alapján a szervezetek kiadási szerkezetében meghatározó szerepet töltenek be a működési költségek, így különösen a bérleti díjak, az ingatlanhoz kapcsolódó adók, a rezsiköltségek, a kommunikációs és reklámkiadások, a bérköltségek, valamint a megbízási szerződésekhez kapcsolódó ráfordítások. Emellett jelentős arányt képviselnek a mindennapi működéshez szükséges kis értékű eszközök beszerzésével és fenntartásával kapcsolatos kiadások, továbbá a felhalmozás jellegű és egyéb, nehezebben kategorizálható költségvetési tételek.

Az elemzett adatok azt mutatják („Kutatás 2021–2022”), hogy a rezsiköltségek, valamint a működéshez szükséges kis értékű eszközök egyaránt meghaladják a 25%-os arányt, ami arra utal, hogy a civil szervezetek működése erősen adminisztratív és operatív jellegű kiadásokhoz kötött. Ez összhangban áll azzal a megállapítással, hogy a vizsgált szervezetek többsége viszonylag szűk költségvetési keretek között működik. Figyelemre méltó ugyanakkor az „egyéb” költségek magas, közel 29%-os aránya is, amely arra utal, hogy a civil szervezetek működésük során számos előre nem tervezhető, alkalmi vagy rendkívüli kiadással szembesülnek.

A finanszírozási források vizsgálata alapján megállapítható, hogy a civil szervezetek költségvetésének jelentős része külső támogatásokból származik, amelyek között az állami, önkormányzati, uniós és egyéb pályázati források egyaránt megjelennek. Az állami és önkormányzati támogatások – különösen stabil együttműködés esetén – bizonyos fokú tervezhetőséget biztosíthatnak a szervezetek számára. Ezzel szemben a pályázati alapú finanszírozás jellemzően projektjellegű, időben korlátozott és kiszámíthatatlan, ami önmagában nem garantálja a civil szervezetek hosszú távú működőképességét. A működés fenntarthatósága így nagymértékben attól függ, hogy a szervezetek mennyiben képesek stabil, előre tervezhető támogatási formákat kombinálni az eseti, pályázati forrásokkal.

A civil szervezetek költségvetése alapvetően néhány jól körülhatárolható kiadási tétel köré szerveződik, amelyek között a rezsiköltségek, az alapvető működési eszközök beszerzése, valamint az egyéb, nehezebben kategorizálható működési kiadások dominálnak. Ezek a költségvetési szerkezetek sok tekintetben hasonlóságot mutatnak más szervezeti formák – például kisebb vállalkozások – működési kiadásaival. A civil szervezetek esetében ugyanakkor e tételek finanszírozása jellemzően állami, önkormányzati, uniós és pályázati forrásokból történik, amelyek meghatározó szerepet

---

³⁷¹ Permacultura Cantabria (2021): IO7: Ghid de supraviețuire pentru fondarea și finanțarea ONG-urilor – România. NGEEnvironment, Erasmus+. Elérhető: <https://ngenvironment.eduproject.eu/>, letöltés ideje: 2025.11.12.

játszanak a működés fenntarthatóságában. Az eredmények arra utalnak, hogy a stabil működés szempontjából nem a költségvetés összetettsége, hanem a finanszírozási források kiszámíthatósága és rugalmassága bír kiemelt jelentőséggel.

11.2.1. Romániai magyar szervezetek támogatása

A civil szervezetek és a magyar házak működését számos, jól körülhatárolható költségvetési tételek határozza meg, amelyek a szervezetek költségvetésének jelentős részét képezik. A kutatás célja annak feltárása volt, hogy mely kiadási típusok jelennek meg leggyakrabban a válaszadó szervezetek költségvetésében, valamint hogy milyen finanszírozási forrásokból biztosítják a működésükhöz szükséges anyagi hátteret.

A költségvetési kiadásokat a következő tételek határozzák meg leginkább:

11. táblázat: Válaszadó szervezet/magyar ház költségvetése – „Kutatás 2021–2022”

Forrás: saját szerkesztés

Költségvetési tétel	Azon szervezetek aránya, akik rendelkeznek ilyen költségvetéssel (%)
Bérleti költség	20,45
Ingatlanadó	20,77
Rezsiköltség (energia, víz, szemét, telefon, internet)	25,24
Kommunikációs és reklámköltség	20,77
Bérek	18,21
Megbízási szerződések	19,49
Működéshez szükséges kisértékű eszközök	25,56
Felhalmozás jellegű kiadások	14,70
Egyéb	28,75

A kérdésekre a 2021–2022-es kutatásban részt vevő civil szervezetek és magyar házak képviselői válaszoltak (N = 261), akik aktívan működő, kulturális vagy közművelődési tevékenységet végző szervezeteket képviseltek. A vizsgálat nem a költségek nagyságára, hanem azok előfordulására és szerkezeti jellegére fókuszált.

Megállapítható, hogy a civil szervezetek költségvetésének felét – vagy annál többet – olyan tételek teszik ki, mint a rezsiköltségek és a működéshez szükséges kisértékű eszközök. Ugyanakkor az „egyéb” költségek aránya is magas, ami azt jelzi, hogy a szervezetek számos, előre nem meghatározott, de fontos kiadással szembesülnek.

A kutatás során arra is kíváncsiak voltunk, hogy a civil szervezetek milyen forrásból fedezik költségeiket. Az eredmények alapján a szervezetek költségvetésének több mint felét olyan finanszírozóktól kapják, amelyek a működésüket és fejlesztési céljaikat támogatják. Bár a konkrét

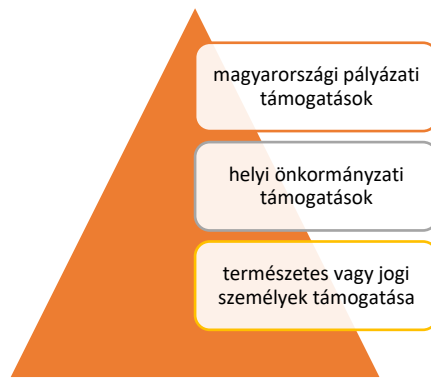
finanszírozók neveit az eredeti ábra tartalmazza (amelyet itt nem részletezünk), az adatok azt mutatják, hogy a civil szervezetek jellemzően állami, önkormányzati, uniós és pályázati alapú támogatásokból részesülnek. Ezek a finanszírozási források kulcsfontosságúak, mivel hozzájárulnak ahhoz, hogy a civil szervezetek folyamatosan működőképesek maradjanak, és képesek legyenek fejleszteni tevékenységüket.

12. táblázat: Civil szervezetek finanszírozói - „Kutatás 2021–2022”

Forrás: saját szerkesztés

Pályázati forrás	Igen, pályáztam és nyertem	Pályáztam, de nem nyertem	Ismerem, de nem pályáztam	Nem ismerem
Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala (DRI)	17%	8%	32%	43%
Megyei tanács	23%	11%	30%	36%
Communitas Alapítvány	25%	12%	29%	34%
Egyéb romániai pályázatok	9%	6%	31%	54%
Csóri Sándor Alap	7%	2%	25%	66%
Nemzeti Kulturális Alap (NKA)	10%	5%	28%	57%
Emberi Erőforrás Támogatáskezelő (EMET)	8%	4%	29%	59%
Nemzeti Tehetség Program	6%	3%	25%	66%
Pallas Athéné Alapítványok (PADA)	5%	3%	22%	70%
Norvég, svájci, holland stb. alapok	3%	2%	19%	76%
Külföldi, nem magyar források	2%	1%	18%	79%

A válaszadó erdélyi magyar civil szervezetek a forrásaikat leginkább a BGA-tól és a Communitas Alapítványtól, valamint a helyi és megyei tanácsoktól kapják. 2020 tavaszán 61 szervezet pályázott és nyert az előző évekhez hasonló támogatást, 9 szervezet nyert az előző évekhez képest több támogatást, 38 olyan szervezet is volt, akik az előző évekhez képest kevesebb támogatást nyertek. 22 szervezet pályázott, de nem nyert, 31 szervezet pedig nem tudott pályázni.

15. ábra: A szervezetek főbb költségvetési forrásai
Forrás: saját szerkesztés

A 15. sz. ábra a civil szervezetek főbb költségvetési forrásait hierarchikus piramisként ábrázolja, amely nem kizárólag a források volumenét, hanem azok hozzáférhetőségét és kiszámíthatóságát is szemlélteti. A piramis felső szintjén a magyarországi pályázati támogatások jelennek meg, ideértve a Bethlen Gábor Alap, a Nemzeti Együttműködési Alap és a Csoóri Sándor Alap forrásait. Ezek a támogatások kiemelt jelentőségűek az erdélyi magyar civil szervezetek számára, ugyanakkor jellemzően projektalapúak, időben korlátozottak és pályázati feltételekhez kötöttek, így hozzáférhetőségük és kiszámíthatóságuk korlátozott.

A piramis alsóbb szintjein olyan források helyezkednek el, amelyek szélesebb körben érhetőek el, illetve nagyobb stabilitást biztosíthatnak a szervezetek működéséhez. Ide sorolható például a Communitas Alapítvány támogatási rendszere, amely több kategóriában, eltérő célokra nyújt pénzügyi forrásokat az erdélyi magyar civil szervezetek számára. Az ábra így arra világít rá, hogy míg a csúcson elhelyezkedő források jelentős támogatási összegeket biztosíthatnak, a működés hosszú távú fenntarthatóságát inkább az alsóbb szinteken megjelenő, stabilabb és rendszeresebb források segítik elő.

A piramis középső szintjét a helyi önkormányzati támogatások alkotják, amelyek a megyei vagy helyi tanácsok által nyújtott pénzügyi forrásokat jelentik. Ezek a támogatások fontos szerepet töltenek be a helyi szinten működő civil szervezetek finanszírozásában. Bár jelentősek, hatókörük és nagyságuk nem éri el a magyarországi pályázati támogatások szintjét, ami a piramis hierarchikus szerkezetéből is jól látszik.

A piramis legalsó szintjén a természetes vagy jogi személyek támogatásai találhatók. Ezeket magánszemélyek vagy cégek (jogi személyek) biztosítják, amelyek kisebb volumenű, de gyakran közvetlenebb vagy könnyebben hozzáférhető forrásokat jelentenek a civil szervezetek számára. Ez a szint utal arra, hogy ezek a források inkább kiegészítő jellegűek a többi szinttel szemben, és kevésbé meghatározóak a szervezetek finanszírozásában.

Az ábra hierarchikus megközelítése jól szemlélteti a különböző finanszírozási források fontossági és elérhetőségi sorrendjét. A magyarországi pályázati támogatások kiemelt helyen szerepelnek,

ami rávilágít jelentőségükre, míg a helyi önkormányzati és a természetes vagy jogi személyektől származó források inkább kiegészítő szerepet töltenek be. Ez a struktúra egyértelműen megmutatja, hogy a civil szervezetek számára kulcsfontosságú a különböző források közötti egyensúly megteremtése, hogy hosszú távon biztosítani tudják működésük fenntarthatóságát.

Az erdélyi magyar civil szervezetek finanszírozási gyakorlatában kiemelt szerepet játszanak a Bethlen Gábor Alap és a Communitas Alapítvány által biztosított támogatások. A következőkben ezeknek a támogatásoknak a szerkezetét és eloszlását vizsgáljuk, különös tekintettel a kulturális-, művelődési és szórványprogramok pályázataira. Kiemelten elemezzük a szórványban szervezett rendezvények és a művelődési programok eredményeit, hogy átfogó képet kapjunk e két kulcsfontosságú támogatási terület hatásáról.

A Communitas Alapítványt 1998-ban hozta létre a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) nonprofit, közhasznú szervezetként azzal a céllal, hogy intézményesített pályázati és támogatásközvetítő csatornát biztosítson az erdélyi magyar közösség kulturális, oktatási és közösségi kezdeményezései számára. Az alapítvány működésének egyik fő mechanizmusa, hogy a román állam által a Kisebbségi Tanács alapján keresztül biztosított források pályázati formában kerülnek elosztásra a magyar közösség számára. Ezeknek a pályázatoknak a meghirdetését, lebonyolítását és szakmai adminisztrációját az RMDSZ felügyelete mellett a Communitas Alapítvány végzi. Ez a gyakorlat azt eredményezi, hogy a támogatási források nem az alapítvány saját bevételeiből származnak, hanem az RMDSZ által kezelt és közvetített, állami és közösségi forrásból érkeznek, amelyet intézményesített pályázati eljárásokon keresztül osztanak szét. Ez az elosztási modell jól tükrözi, hogy a szervezet finanszírozási struktúrája erősen kapcsolódik az RMDSZ politikai és közösségi tevékenységéhez, miközben jogilag a Communitas Alapítvány külön jogi személyként működik, és elszámolási szabályzatok alapján juttatja el a támogatásokat a civil kedvezményezettekhez.

Az alapítvány legfontosabb feladatai közé tartozik a magyar nyelvű oktatás támogatása, amely magában foglalja az iskolai és egyetemi szintű képzéseket, tanulmányi ösztöndíjakat és kutatási projekteket. Programjai révén hozzájárul a magyar közösség szellemi gyarapodásához, ösztönzi a tudományos munkát, a művészetet és biztosítja a tehetséges fiatalok számára a lehetőséget, hogy anyanyelvükön tanuljanak és kutassanak. A kulturális finanszírozás mellett az alapítvány gazdasági és társadalmi projektek támogatásával is hozzájárul a közösség fejlődéséhez.³⁷² Az elmúlt években különös figyelmet fordított az olyan kezdeményezésekre, amelyek elősegítik erősítését, valamint a magyar nyelvű média és sajtó függetlenségének fenntartását. Ezzel párhuzamosan fontos szerepe van a

---

³⁷² A Communitas Alapítvány pályázati kiírásai rendszeresen kiterjednek az alábbi területekre: oktatás és ösztöndíjprogramok (közoktatás, felsőoktatás, kutatás), kulturális és művészeti projektek (fesztiválok, kiadványok, előadó-művészet, hagyományápolás), ifjúsági és közösségépítő programok, szociális és egészségügyi kezdeményezések, sport- és szabadidős tevékenységek, valamint gazdaságfejlesztési és vállalkozásösztönző programok.

Forrás: Communitas Alapítvány: *Éves pályázati útmutatók és beszámolók*. Communitas Alapítvány honlapja. Elérhető: <https://communitas.ro/main/cikkek/dokumentumok>, letöltés ideje: 2025.11.12.

magyar civil szervezetek finanszírozásában, amelynek célja a helyi közösségek megerősítése és az önszerveződés előmozdítása.³⁷³

13. táblázat: A Communitas Művelődés Szaktestületének támogatási döntései 2012–2024 között RON-ban, megyék szerint

Forrás: saját szerkesztés a Communitas támogatási adatbázisából

Me- gye	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
AB	10000	12000	15500	10000	12700	12500	11500	5000	1500	3000	15000	12000	12000
AR	7700	7800	6500	7000	8400	8000	8000	9000	2500	1000	7000	11000	20500
B	600	0	2000	1500	0	0	0	1000	0	0	0	0	0
BC	5000	6000	3000	6000	10500	10500	10500	3000	0	1000	13000	9500	13000
BH	39000	42900	41000	33000	45200	34000	42600	43500	0	1400 0	53000	69000	75000
BN	6500	9500	13000	17500	15000	15000	14500	16000	0	3000	15500	21500	38000
BV	5000	6000	6000	8500	13000	12500	8000	4000	0	4000	7500	14000	18500
CJ	15570 0	15750 0	16870 0	16150 0	12740 0	15150 0	13700 0	18550 0	1150 0	4900 0	19720 0	21300 0	23750 0
CS	0	4000	3000	4000	4000	4000	3000	2000	0	1000	1500	2000	0
CV	63000	74000	64050	68000	79500	10140 0	83000	82000	8500	2500 0	10600 0	13650 0	14900 0
GJ	0	800	1000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
HD	6000	10000	9500	13500	15000	14500	13500	15000	0	4000	11500	16500	27500
HR	15010 0	173.80 0	17880 0	18430 0	18010 0	17920 0	21140 0	19050 0	2040 0	5500 0	20540 0	21830 0	24500 0
MM	5500	10500	17500	25000	17500	17500	18500	18000	2000	5000	24000	31000	27000
MS	93500	93500	10120 0	99500	99500	99500	91500	10600 0	0	3950 0	13550 0	13580 0	14150 0
PH	1000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
SB	3700	7400	4000	8000	7700	9000	6000	11000	2000	7000	14000	14000	21000
SJ	32600	38000	36500	43000	52000	45000	51200	67500	0	0	62000	63500	69500
SM	24500	31000	32000	55500	50500	67000	62000	63000	0	2000 0	73000	79000	92500
TM	9500	13,000	4500	21000	23500	20000	18000	18000	2000	4000	26500	27000	28000
VL	1000	0	0	1000	1000	1000	0	0	0	0	0	0	0

A Communitas Alapítvány Művelődés Szaktestületének pályázati támogatásait megyei bontásban vizsgálva jelentős területi és időbeli eltérések figyelhetők meg a 2012 és 2024 közötti időszakban. Az adatok alapján a megyék összesített támogatási volumene nominális értelemben növekedett, ugyanakkor az emelkedés mértéke és üteme nem volt egyenletes. Mindez jól nyomon követhető a fenti táblázat adatai alapján.

A támogatott pályázatok száma a vizsgált időszak nagy részében növekvő tendenciát mutatott. A pandémiát megelőző években (2012–2019) évente jellemzően 547 és 679 közötti pályázat részesült támogatásban, miközben a benyújtott pályázatok száma többnyire 750 és 900 között mozgott.

³⁷³ Communitas Alapítvány (é. n.): *A Communitas Alapítvány hivatalos honlapja*. Elérhető: <https://communitas.ro/>, letöltés ideje: 2025.12.11.

A vizsgált időszak elején, 2012-ben a megyék összesített támogatási összege 619 900 lej volt, míg 2024-re ez az érték 1 215 500 lejre emelkedett. Ez 595 600 lejnyi növekedést jelent, ami megközelítőleg 96%-os emelkedésnek felel meg. A növekedési pálya azonban megtört a pandémiás időszakban: 2020-ban és 2021-ben több megye esetében a támogatási összegek drasztikusan visszaestek, egyes megyékben – például Biharban, Marosban és Beszterce-Naszód megyében – az adott évben a támogatások teljesen megszűntek.

A megyei eloszlás tekintetében a legnagyobb támogatási összegek a teljes vizsgált időszakban Hargita, Kolozs, Kovászna és Bihar megyékben koncentráálódtak. Hargita megyében a támogatás összege 2012-ben 150 100 lej volt, amely 2024-re 245 000 lejre emelkedett. Kolozs megye esetében 2012-ben 155 700 lej, 2024-ben pedig 237 500 lej támogatás került megítélésre. Bihar megyében a támogatási összeg 39 000 lejről 75 000 lejre nőtt ugyanebben az időszakban. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a támogatások területi koncentrációja tartós jelenség, és a legnagyobb volumenű források hosszabb távon is ugyanazon megyékben jelentek meg.

Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy ezek az összegek megyei szintű, éves összesített támogatási értékek, nem egyedi pályázatok támogatási nagyságát mutatják. Egy megye esetében az évi 150–245 ezer lej közötti támogatás több szervezet és több projekt között oszlott meg, ami arra utal, hogy a Művelődés Szaktestület pályázatai jellemzően kis összegű, kiegészítő jellegű finanszírozást biztosítottak. A rendelkezésre álló adatok nem tartalmazzák a támogatott pályázatok darabszámát, így az egy pályázatra jutó átlagos támogatási összeg pontos kiszámítása nem lehetséges, azonban a megyei összértékek nagyságrendje alapján feltételezhető, hogy az egyes projektek támogatási összege alacsony volt, és nem teljes körű projektfinanszírozást jelentett.

Ezek az adatok arra utalnak, hogy a művelődési pályázati források eloszlása szoros összefüggést mutat a megyékben jelen lévő magyar közösségek intézményes és szervezeti aktivitásával. Azokban a megyékben, ahol a magyar közösség létszáma alacsonyabb és a kulturális civil infrastruktúra korlátozottabb, a támogatási források megjelenése is rendszertelenebb és alacsonyabb volumenű volt.

A koronavírus-járvány időszakában 2020-ban drasztikus visszaesés következett be: ebben az évben mindössze 44 pályázat kapott pozitív elbírálást. A járványt követően a pályázati aktivitás fokozatosan helyreállt: 2021-ben 230, 2022-ben 515, 2023-ban 619, míg 2024-ben már 712 pályázat részesült támogatásban a benyújtott kérelmek közül.

14. táblázat: A Communitas szórványprogramokra, magyar házakra nyújtott támogatásokról szóló döntései 2012–2024-ben LEJ-ben

Forrás: saját szerkesztés a Communitas támogatási adatbázisából

Megye	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Arad	9,500	6100	1300 0	5600	7000	7000	1000 0	1170 0	0	1635 0	5000 0	6665 0	7397 2
Beszterce – Naszód	7500	5600	1300 0	6000	6600	8500	1200 0	1280 0	5000	1635 0	5900 0	6980 0	8810 0
Bihar	0	3200	0	2000	3700	2500	5000	5400	1500	8800	2245 0	3100 0	3940 0
Bákó	3500	0	4000	2000	4200	5000	5000	5400	0	2000	9000	1400 0	2100 0
Brassó	7500	6000	1300 0	1236 2	1350 0	1230 0	1000 0	1320 0	2500	1235 0	4550 0	7630 0	7750 0
Bukarest	1000	0	0	0	2000	0	0	0	0	0	0	0	
Fehér	9000	7500	6000	5000	7500	2316 7	1100 0	1180 0	0	1470 0	4200 0	5800 0	7650 0
Galac	1000	0	1800	0	0	700	1500	1700	0	0	0	0	8500
Hargita	0	0	0	0	3370	5500	0	1900	0	2000	1200 0	5500	8500
Hunyad	8000	6700	1300 0	6200	6686	1078 0	1000 0	1070 0	2000	1635 0	4800 0	6435 0	8050 0
Kolozs	8800	8400	1160 0	6500	8570	1450 0	1480 0	1750 0	3700	1635 0	7820 0	7750 0	9750 0
Kovászna	0	0	0	0	800	700	0	3000	0	2000	2000	4500	2500
Krassó – Szörény	1500	0	4000	1000	1000	1300	2500	1200	1200	700	7460	8250	3000
Máramaros	7000	1500	1300 0	5050	5000	9000	1200 0	1000 0	0	1635 0	6100 0	7730 0	8340 0
Maros	7500	6900	1300 0	5000	1302 5	1400 0	1550 0	1600 0	5000	1635 0	4130 0	6360 0	7000 0
Prahova	1000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Szatmár	0	0	0	0	2500	5200	0	2000	0	2500	9200	7000	2650 0
Szeben	8500	3500	1300 0	5000	5540	6700	1200 0	8800	0	1970 0	4400 0	6600 0	7650 0
Szilágy	6300	3500	1300 0	5500	0	6000	1000 0	1320 0	2000	9250	4750 0	6600 0	7900 0
Temes	9300	1090 0	6000	7000	7000	8500	1000 0	1070 0	1000	1632 6	5700 0	7495 0	7050 0
Vâlcea	1000	1000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3500

A Communitas Szórványprogram támogatásainak alakulása 2012 és 2024 között egyértelmű növekedési tendenciát mutat, különösen az utóbbi években, 2020 után. Különösen a 2022 és 2024 közötti időszak volt kiemelkedő a támogatások volumenét tekintve, ami arra utalhat, hogy az utóbbi időben megnőtt a figyelem a szórványközösségek támogatására. Ugyanakkor 2020-ban és 2021-ben bizonyos régiókban csökkenés tapasztalható, ami összefügghetett a globális járványhelyzet gazdasági hatásaival. A támogatások régiónkénti eloszlásában jelentős különbségek mutatkoznak. A legnagyobb támogatásban részesült térségek közé tartozik Beszterce-Naszód (310 250 lej), Brassó (302 012 lej) és Arad (276 872 lej), amelyek minden évben jelentős forrásokhoz jutottak, különösen 2022

és 2024 között. Ezzel szemben Bákó (75 100 lej) és Bihar (124 950 lej) régiói jóval kevesebb támogatást kaptak, különösen a program kezdeti éveiben támogatás nélkül maradtak.

A megyei szintű támogatási összegek értelmezése során elengedhetetlen figyelembe venni az egyes megyék eltérő demográfiai és etnikai szerkezetét, különösen a tömb-, front- és szórványhelyzet közötti különbségeket, amelyeket a dolgozat korábbi fejezete részletesen bemutatott. A szórványprogram keretében nyújtott támogatások ugyanis nem a megye teljes magyar lakosságát, hanem elsősorban a szórványban élő közösségeket célozzák.

Bihar megye esetében például a magyar közösség jelentős része nem szórványban él, hanem fronthelyzetben vagy tömbközeli térségekben, miközben a szórványhelyzet elsősorban a megye délkeleti részére korlátozódik. Ennek megfelelően a megye egészére vetített, összességében alacsonyabb támogatási összeg a ténylegesen érintett szórványterületekre koncentrálna arányában jelentősebb támogatást jelenthet. Ez rámutat arra, hogy a támogatások nagyságrendje önmagában nem alkalmas a program hatékonyságának megítélésére, hanem csak a szórványlakosság területi eloszlásával együtt értelmezhető.

Időbeli alakulás szempontjából a 2012 és 2016 közötti időszakot viszonylag alacsony és ingadozó támogatási összegek jellemezték. 2017 és 2019 között már stabilabbá vált a finanszírozás, és enyhe növekedés is megfigyelhető volt. A legjelentősebb növekedés 2020 és 2024 között következett be, különösen bizonyos térségekben, például Beszterce-Naszódban és Brassóban, ahol az évek során fokozottabb figyelem irányult a szórványközösségek fejlesztésére.

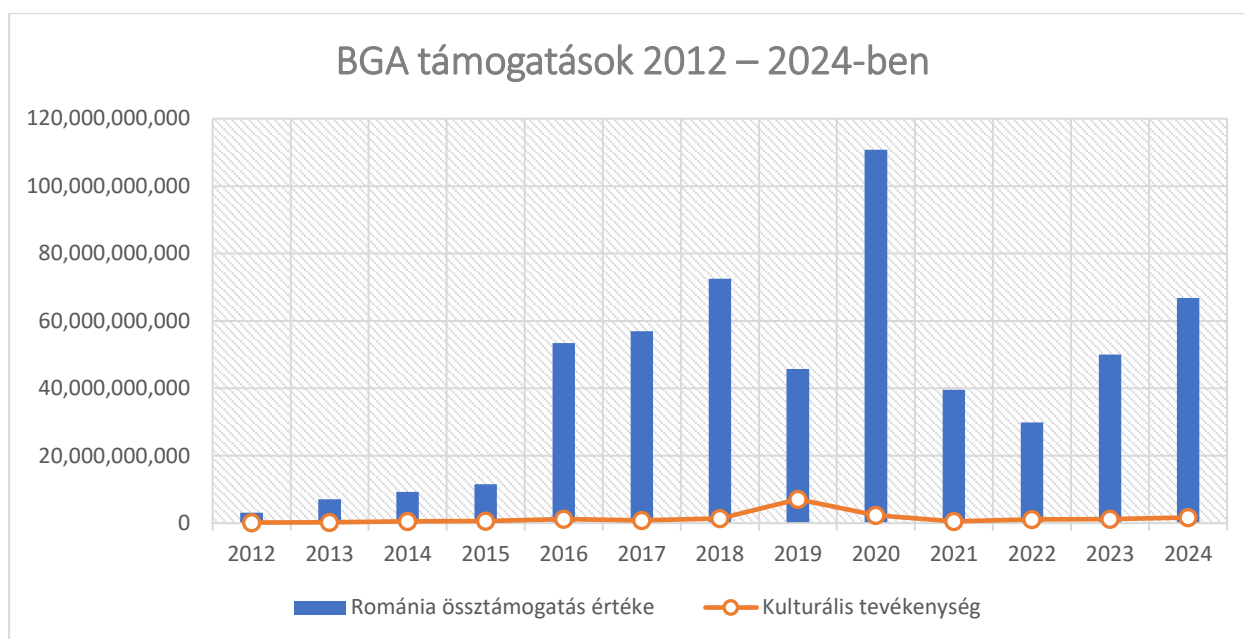
A Communitas Szórványprogram az elmúlt több mint egy évtized során meghatározó szerepet játszott a kisebbségi magyar közösségek intézményi és kulturális megerősítésében, amit jól tükröz a támogatott pályázatok számának alakulása is. A vizsgált időszakban a támogatások iránti igény és a támogatott projektek száma hosszú távon növekvő tendenciát mutatott: míg 2012-ben 66 benyújtott pályázatból 50 részesült támogatásban, addig 2019-re ez az arány 151 pályázatból 119 támogatott projektre emelkedett. A koronavírus-járvány időszaka ugyan jelentős visszaesést eredményezett – 2020-ban 161 pályázatból mindössze 27 kapott támogatást –, azonban a járványt követően gyors helyreállítás volt megfigyelhető. 2021-ben 120 pályázatból 112, 2022-ben 272-ből 231, 2023-ban 348-ból 300, míg 2024-ben már 383 benyújtott pályázatból 340 részesült támogatásban. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a szórványközösségeket célzó kulturális és intézményi programok iránti igény a vizsgált időszak végére jelentősen megnövekedett, és a támogatási rendszer képes volt reagálni erre a növekvő igényre.

A „Kutatás 2021–2022” eredményei azt is megmutatták, hogy a civil szervezetek finanszírozási struktúrájában nem kizárólag a Communitas Alapítvány játszik meghatározó szerepet. A válaszadó szervezetek főtámogatóként leggyakrabban a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.-t jelölték meg, ami indokoltá teszi az alap működésének és Erdélybe irányuló támogatásainak részletesebb

vizsgálatát. A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. a magyar kormány által létrehozott intézmény, amely 2011 óta a nemzetpolitikai célkitűzések egyik központi végrehajtó szervezeteként működik, elsődleges feladatuként a határon túli magyar közösségek támogatását jelölve meg.

A BGA Zrt. tevékenysége több pillérre épül, amelyek közül kiemelt szerepet kap az oktatási és kulturális programok támogatása, a gazdaságfejlesztési kezdeményezések finanszírozása, valamint az egyházi és civil szervezetek működésének segítése. Az intézmény által kezelt források különböző pályázati konstrukciók keretében érhetők el, beleértve a normatív, egyedi és célzott támogatásokat. A támogatási rendszer szerkezete időben is változott: 2020-ig központi és regionális pályázati formák működtek, míg 2021-től a hangsúly a program- és működési támogatásokra helyeződött át. A jelen elemzés a bizottsági határozatok alapján Romániába megítélt támogatásokra épül, figyelembe véve, hogy az elszámolt és a megítélt pályázatok közötti eltérés általában csekély, így a megítélt támogatások megfelelő alapot nyújtanak a finanszírozási folyamatok vizsgálatához. A 2022-ben meghirdetett Nemzeti Újrakezdés Program keretében különösen magas volt a támogatott szervezetek száma, elsősorban a sport, az oktatás, az egyházi, a kulturális és az ifjúsági területeken, ami tovább erősíti a BGA Zrt. meghatározó szerepét az erdélyi magyar civil és kulturális szféra finanszírozásában.

A BGA Zrt. működése elsősorban három fő pillérre épül: oktatás és kultúra támogatása, gazdaságfejlesztési programok finanszírozása, valamint egyházi és civil szervezetek segítése. Az intézmény által kezelt pályázati források lehetőséget biztosítanak arra, hogy a külföldi magyar közösségek hosszú távú fejlődést biztosító projektekhez jussanak hozzá. A szervezet által elérhető támogatások különböző pályázati kategóriákban érhetők el, ideértve a normatív, egyedi és célzott támogatásokat. Egészen 2020-ig központi és regionális pályázatok léteztek, míg 2021-től már programokra és működésre lehet pályázatot benyújtani. A vizsgálat során a bizottsági határozatban szereplő, Romániába jutott támogatásokat vettem alapul. Bár évente általában egy-két pályázat nem valósul meg, az elszámolt és a megítélt pályázatok közötti eltérés elenyésző, ezért a megítélt pályázatokat vizsgáljuk. 2022-ben, a Nemzeti Újrakezdés Program keretében támogatták a legtöbb szervezetet, a sport, az oktatás, egyház, kultúra és ifjúsági programok terén.

20. diagram: A BGA által Erdélynek nyújtott támogatások 2012–2024 között, illetve a kulturális szervezeteknek kulturális programokra, a szervezetek fenntartására nyújtott támogatás forintban

Forrás: saját szerkesztés a digitalizált BGA-bizottsági határozatokból³⁷⁴

A Bethlen Gábor Alap támogatásai az elmúlt években jelentős változásokon mentek keresztül. Az összes támogatás nagyságrendje folyamatosan növekedett, 2019-ben 45,74 milliárd forintot osztottak szét, míg 2024-re ez az összeg már 66,85 milliárd forintra emelkedett. Azonban fontos kiemelni, hogy a támogatási rendszer bizonyos aspektusai, különösen a kulturális pályázatokra fordított összegek, nem követték ezt a növekedést.

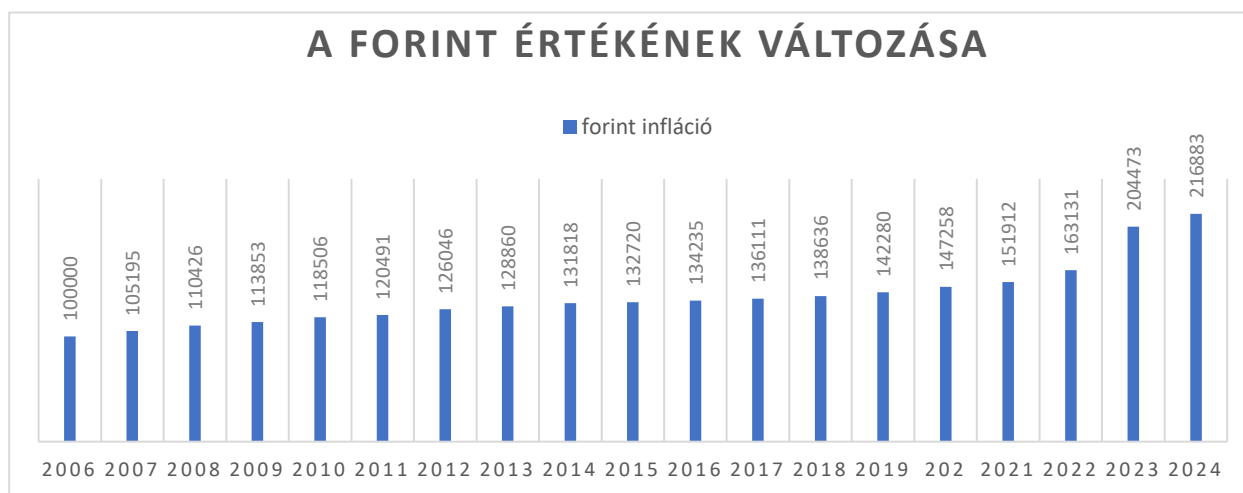
A 2019-es támogatási adatokból az általunk vizsgált kulturális pályázatokra fordított összeg hozzávetőlegesen 690,4 millió forint volt. Fontos megjegyezni, hogy a kulturális programok meghatározása szubjektív módon történt, tehát a kimutatás nem feltétlenül teljesen pontos, de tükrözi azt a tendenciát, hogy a kulturális kezdeményezésekre fordított összegek viszonylag alacsonyak a teljes támogatási kerethez képest.

A támogatásokból jól látszik, hogy míg egyes nagyobb intézmények, mint például a Sapientia Alapítvány, jelentős forrásokat kaptak (3,75 milliárd forintot az Erdélyi Hagyományok Háza Központok létrehozására), addig a kisebb szervezetek és közösségek alig jutottak támogatáshoz. A határon túli civilek működésére mindössze szervezetenként fél-másfél millió forintot ítéltek meg, míg programjaikra általában csupán 300-600 ezer forint jutott. Ez a tendencia évek óta változatlan, miközben a forint vásárlóértéke folyamatosan csökkent.³⁷⁵

³⁷⁴ A digitalizálást az Átlátszó Erdéllyel közösen végeztük.

³⁷⁵ A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. hivatalos honlapja – támogatások. Elérhető: <https://bgazrt.hu/tamogatások/>, letöltés ideje: 2025.12.11.

A fenti adatok alapján megállapítható, hogy a támogatási összeg növekedést mutat, ugyanakkor az elosztás aránya nem a kulturális projektek javára tolódott el. A COVID-időszakban volt egy rövid visszaesés (2021-ben 39,5 milliárd forint), de utána újra növekedtek a támogatások. Ugyanakkor az infláció és a forint elértéktelenedése miatt a kisebb támogatások relatív értéke drasztikusan csökkent. A kulturális támogatások aránya alacsony maradt – az összes támogatás növekedéséhez képest a kulturális pályázatokra fordított összegek elmaradtak, és a támogatások jelentős része továbbra is nagyobb intézményekhez áramlik.

21. diagram: A forint értékének változása 2006–2024 között
Forrás: Inflációkalkulátor³⁷⁶

A kisebb közösségek és civilek támogatása – az alulról jövő kezdeményezések és kisebb szervezetek csak elenyésző forrásokhoz jutnak, miközben a nagyobb projektek milliárdos támogatásokat kapnak. Az infláció csökkentette a támogatások vásárlóértékét – a támogatási összegek papíron növekedtek, de a forint elértéktelenedése miatt a kisebb támogatások reálértéke jelentősen csökkent, ez azt jelenti, hogy ami a 2012-es évben 100 000 Ft-ba került, azt ma 182 026 Ft-ért lehet megvásárolni, és a 2012-es évben kapott 100 000 Ft értéke ma 54 937 Ft.

Az erdélyi magyar támogatáspolitikát 2014 és 2018 között meredeken bővült (a határon túli magyar ügyekre fordított összegek 93 millió euróról 439 millió euróra nőttek), 2020-ban érte el a csúcst (kb. 826 millió euró), majd ezt követően csökkenő trend látszik. A kifizetésekben fokozatosan központi szereplővé vált a Bethlen Gábor Alap (BGA Zrt.): a második Orbán-kormány ciklusában a támogatások többsége már a BGA-n folyt át, és ezen belül nagy arányt tettek ki az egyedi, nem nyílt pályázatos döntések. A források felhasználásában az egyházak és a felsőoktatás domináltak (kiemelten az Erdélyi Református Egyházkerület és a Sapientia), jelentős tétel volt a sportfinanszírozás, miközben a „szoft” programok (interetnikus párbeszéd, társadalmi felzárkóztatás) aránya

³⁷⁶Inflációkalkulátor. Elérhető: <https://inflacio.robi.dev/>, letöltés ideje: 2025.12.11.

alacsony maradt. A támogatások több mint fele ingatlanépítésre és -felújításra ment, az eszközbeszerzések további kis hányadot tettek ki. Földrajzilag a pénzek 2011–2021 között 53%-ban Romániába kerültek, ezen belül az erdélyi eloszlás erősen Kolozsvár-központú (a kedvezményezettek 60%-a kolozsvári székhelyű), a Székelyföld részesedése 24%, a Partiumé 8%, a szórványé 8%. A döntéshozatal a nagyobb összegeknél jellemzően egyedi kormányzati döntésekhez kötődött, ami átláthatatlan, informális lobbira épülő gyakorlatot eredményezett. A 2010 utáni időszakban a támogatási rendszer több perióduson ment át: a kezdetben háttérbe szorított RMDSZ-holdudvar 2014-től ismét megjelent a kedvezményezettek között; közben a gazdasági jellegű programok (külügyi tárca, Pro Economica) is felértékelődtek. A források jelentős része elitintézményekhez és „kő-tégla” beruházásokhoz áramlott, miközben a „hídépítő” intézmények és a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklését célzó programok csak szórványosan kaptak támogatást.³⁷⁷

Az utóbbi időben az erdélyi magyar civil szervezetek egy része nyíltan aggodalmát fejezi ki: mi történik, ha Magyarországon kormányváltás következik be, és ezzel együtt a határon túli támogatások érdemben visszaesnek? Ezt sokan aktuális kockázatnak érzik — és kutatói szempontból megjegyezhető, hogy még ha nem is az előttünk álló választási ciklusban történik meg, a támogatások politikai kitettsége strukturális sebezhetőséget jelent hosszú távon. Emiatt egyfajta alkalmazkodási stratégia rajzolódik ki: a nagyobb kulturális szolgáltatók, fesztiválszervezők, kulturális intézmények egyre tudatosabban próbálják kiépíteni a saját mecénás- és partnerhálózatukat, hogy túléljenek egy esetleges forrásvisszaesést, és kevésbé függjenek kizárólag a magyarországi állami támogatásoktól.

11.2.2. Állami és önkormányzati támogatások

Mielőtt a helyi közigazgatás támogatási gyakorlatát bemutatnánk, az állami támogatásokat röviden vázoljuk fel. A román állam többféleképpen támogatja a civil szervezeteket:

Pénzügyi támogatás: Az állam különböző pályázatok és támogatási programok révén pénzügyi forrásokat biztosít a civil szervezeteknek, különféle célokra: kulturális projektekre, oktatási programokra, környezetvédelmi kezdeményezésekre, szociális szolgáltatásokra.

Adómentesség és kedvezmények: a civil szervezetek számára bizonyos adómentességeket és adókedvezményeket biztosítanak. Ezek közé tartozik például az adományok utáni adókedvezmény, amely ösztönzi a magánszemélyeket és vállalatokat arra, hogy támogassák a civil szervezeteket.

Infrastruktúra és szolgáltatások: az állam támogatja a civil szervezeteket azzal, hogy ingyenes vagy kedvezményes hozzáférést biztosít középületekhez, rendezvényhelyszínekhez és egyéb szükséges eszközökhöz. Emellett technikai és szakmai tanácsadást is nyújt a szervezetek számára.

---

³⁷⁷ Sipos Zoltán – Kiss Tamás (2025. szeptember 30.): Ilyenné préselték minket a magyar kormány forintmilliárdjai. Elérhető: https://atlatszo.ro/nerdely/tamogataspolitika_riport_egyenlobb_erdelyert_mozgalom/, letöltés ideje: 2025.11.10.

Önkéntesség támogatása: Az önkéntesség támogatása Romániában elsősorban jogi és deklaratív szinten jelenik meg, azonban a romániai magyar civil szervezetek esetében az állami támogatások mértéke rendkívül alacsony, és nem tekinthető a szervezeti működés meghatározó erőforrásának. Bár az önkéntes tevékenység jogi keretei országos szinten szabályozottak, a gyakorlatban az önkéntesség intézményes támogatása a magyar civil szférában korlátozott mértékben érvényesül.

A kérdőíves felmérés és az interjúk alapján az önkéntes munka jelen van a szervezetek működésében, ugyanakkor jellemzően informális formában, eseti jelleggel és személyes kapcsolati hálókra építve valósul meg. Az önkéntesség elsősorban rendezvényszervezéshez, közösségi programok lebonyolításához és adminisztratív feladatok ellátásához kapcsolódik, de ritkán épül be intézményesített, hosszú távú szervezeti struktúrákba.

A romániai magyar civil szervezetek esetében az állami források alacsony szintje, a pályázati rendszer adminisztratív terhei, valamint a helyi önkormányzati támogatások korlátozott hozzáférhetősége egyaránt hozzájárulnak ahhoz, hogy az önkéntesség elsősorban kényszerű erőforrásként, nem pedig tudatosan fejlesztett szervezeti kapacitásként jelenik meg.

Mindezek miatt az önkéntesség intézményes támogatásának és működésének részletes szervezeti szintű vizsgálatára a kutatás keretében nem került sor; az elemzés kizárólag a megyei tanácsok által nyújtott támogatások szintjén volt elvégezhető.

A civil szervezetek támogatása nem kötelező feladata az önkormányzatoknak, hanem lehetőségként jelenik meg a helyi közpolitikai eszköztárban. Az, hogy egy megyei vagy települési önkormányzat él-e ezzel a lehetőséggel, nagymértékben függ a helyi politikai prioritásoktól, az intézményi kapacitásoktól és a rendelkezésre álló költségvetési forrásoktól. Ennek következtében a pályázati lehetőségek elérhetősége és rendszeressége megyénként jelentős eltéréseket mutat.

A „Kutatás 2021–2022” azt vizsgálta, hogy a megyei önkormányzatok milyen rendszerességgel írnak ki pályázatokat a civil szervezetek számára kulturális programjaik megvalósításához, illetve mikor történt az utolsó ilyen pályázati kiírás. Az eredmények alapján kirajzolódik, hogy míg egyes megyékben rendszeres támogatási mechanizmus működik, más térségekben az önkormányzati forrásokhoz való hozzáférés eseti jellegű vagy teljes mértékben hiányzik.

Az önkormányzati támogatások vizsgálatát ezért két szinten választottuk szét: (1) a kérdőíves adatfelvételre épülő, települési (polgármesteri hivatalokhoz kötődő) tapasztalatokra, valamint (2) a megyei tanácsok 2024-re meghirdetett kulturális pályázataira épülő dokumentumelemzésre. A két szint összekapcsolása azért indokolt, mert a helyi (települési) pályázati gyakorlatok erősen szétartóak, miközben megyei szinten – a kérdőíves válaszokból kirajzolódó hiányosságok mellett is – jellemzően létezik kulturális célú támogatási csatorna. A dolgozat következtetései ezért nem egy „központi” egységesítés szükségességére futnak ki, hanem arra, hogy az önkormányzati autonómia keretei között is javítható a támogatások nyilvánossága és számonkérhetősége (például azáltal, hogy

a kiírások és döntések követhetően megjelennek a megyei és helyi nyilvánosságban, illetve hogy a civil szereplők és a helyi média a különbségeket tematizálják). Ennek hiányában ugyanazon jogszabályi környezet mellett is tartós, megye- és településfüggő eltérések maradnak fenn a támogatásokhoz való hozzáférésben.

Az önkormányzati pályázatok gyakorisága megyénként változó. Például Kolozs megyében a válaszadók 100%-a azt jelezte, hogy évente egyszer hirdetnek pályázatot a civil szervezetek számára: Hargita megyében 60% az „évente egyszer” választ jelölte meg, 20% szerint az önkormányzat évente többször hirdet pályázatot, és további 20% pedig azt mondta, hogy egyáltalán nincs ilyen lehetőség. Maros megyében az „évente egyszer” válasz volt a leggyakoribb, de itt is jelentős eltérések mutatkoztak a különböző önkormányzatok között. Ugyanakkor vannak olyan megyék is, ahol egyáltalán nem áll rendelkezésre civil szervezetek számára elérhető pályázati lehetőség. Brassó megyében a válaszadók 100%-a jelezte, hogy nem írnak ki pályázatot a civil szféra számára, míg Fehér megyében az érvényes válaszok 50%-a az „évente egyszer”, míg a másik 50%-a „nincsenek” kategóriába esett. Hargita megyében több válaszadó konkrét időpontot is megjelölt – például „minden év májusában”.

Az utolsó pályázati kiírás évét tekintve szintén jelentős eltérések mutatkoztak. A legfrissebb kiírások többsége 2023-ban vagy 2024-ben történt, különösen Kolozs, Maros és Hargita megyében. Ugyanakkor Bihar és Máramaros megyében előfordult, hogy az utolsó kiírás éve 2004-re vagy 2022-re esett, ami a válaszok alapján jelentős időbeli eltérést jelez.

Az adatok alapján az egyes megyék települési önkormányzati pályázati gyakorlata rendkívül változó, mintha nem létezne olyan központi szabályozás, amely egységesítené a civil szervezetek támogatásának feltételeit. Míg Kolozs megyében az önkormányzatok szinte kivétel nélkül évente egyszer írnak ki pályázatot, Brassó megyében egyetlen önkormányzat sem kínál ilyen támogatási lehetőséget. Hargita és Maros megyében a válaszok megoszlanak, míg Bihar és Máramaros megyében az utolsó pályázati kiírás éve széles skálán mozog: a legfrissebb adatok mellett több esetben jóval korábbi időpontok is megjelentek. Ez nem jelenti azt, hogy nem írtak volna ki pályázatot, hanem azt jelzi, hogy a vonatkozó településen erre a támogatási formára nem figyelnek oda folyamatosan.

Az eredmények azt mutatják, hogy a civil szervezetek számára biztosított önkormányzati támogatási rendszer nem egységes, és jelentős regionális különbségek figyelhetők meg. Ez a gyakorlat hátrányos a civilekre nézve, ugyanakkor maga a civil szféra is részben felelős a helyzetért. A feltárt eltérések ugyanakkor nem egy központi szabályozott rendszer hiányára, hanem elsősorban a nyilvánosság és az átláthatóság problémáira hívják fel a figyelmet. Az önkormányzatok eltérő támogatási gyakorlata ritkán jelenik meg a nyilvános diskurzusban, és a helyi vagy országos média is kevésbé tematizálja azt, hogy az egyes megyékben milyen eltérő feltételek mellett férhetnek hozzá a

civil szervezetek a támogatásokhoz. Ugyanakkor a civil szervezetek részéről is ritkán történik reakció, konkrét lépés a helyzet javítása érdekében.³⁷⁸ A nyilvánosság erősítése, valamint a civil szféra aktívabb megszólalása hozzájárulhatna ahhoz, hogy a támogatási gyakorlatok átláthatóbbá váljanak, és a civil szervezetek számára kiszámíthatóbb működési környezet alakuljon ki, az önkormányzatiság elvének sérelme nélkül.

Az önkormányzatok által kiírt pályázatok rendszeressége és jellemzői: A pályázati kiírások rendszerességének vizsgálata alapján megállapítható, hogy az önkormányzatok többsége évente egyszer hirdet pályázatot a civil szervezetek számára. A válaszadók 52,17%-a jelezte, hogy az önkormányzatuk évente egy alkalommal biztosít lehetőséget a támogatási kérelmek benyújtására. Ezzel szemben mindössze 10,87%-ban fordul elő, hogy évente több alkalommal kerül sor pályázati kiírásra. A válaszadók 4,35%-ánál a pályázatok meghirdetése ennél is ritkább, míg 23,91%-nál egyáltalán nincs ilyen lehetőség a civil szervezetek számára. A fennmaradó 8,70% pedig nem adott választ a kérdésre. Az adatokból egyértelműen látszik, hogy bár a legtöbb önkormányzat évi egy alkalommal biztosít támogatási lehetőséget, jelentős részük egyáltalán nem rendelkezik célzott pályázati rendszerrel.

Minden megyében külön megvizsgáltuk, hogy léteznek-e kifejezetten a kisebbségi közösségek civil szervezetei számára elérhető, önkormányzati finanszírozású helyi pályázati kiírások. Az adatok szerint az önkormányzatok 30,8%-a működtet ilyen, kisebbségi szervezetek számára is hozzáférhető vagy számukra elkülönített pályázati rendszert, míg 69,2%-uk esetében nincs ilyen mechanizmus.

Ez azt jelenti, hogy a kisebbségi civil szervezetek célzott önkormányzati támogatása csupán az önkormányzatok kevesebb mint egyharmadánál jelenik meg. A többségnél a pályázati rendszer nem tesz különbséget kisebbségi szempontok alapján, így a támogatások odaítélése nagymértékben függhet az egyes szervezetek érdekérvényesítő képességétől. Front- vagy szórványhelyzetben a magyar szervezetek lobbijereje érthető módon jóval gyengébb. Egy igazságosabb és átláthatóbb rendszer az lehetne, amely a támogatási források etnikai közösségek szerinti elosztását a helyi demográfiai arányokhoz igazítja. Azoknak a közösségeknek pedig, amelyek nem tudnak megfelelő színvonalú pályázatot benyújtani, a forrásokat egy második körben lehetne újraosztani, amikor már bármely szervezet pályázhatna rájuk.

Az adatok azt mutatják, hogy a támogatási igénylések többsége az alapvető működéshez kapcsolódó költségek fedezésére irányul, ugyanakkor az egyes költségtípusok megjelenése erősen függ az adott megye pályázati feltételeitől. Az ingatlanadó és a bérleti költségek kérdése több esetben

---

³⁷⁸ Például a Temes megyében működő Civil Tanács – minden magyar szervezet (civil szervezet, iskolák, intézmények, sajtó) képviselőt küldhet a Tanácsba – minden fontos önkormányzati hírt megoszt a portálján, vagyis a civilek tájékoztatását nem tekintik egyoldalúan önkormányzati feladatnak.

problémaként jelenik meg, ugyanakkor ezek finanszírozására az önkormányzati támogatási rendszerekben nagyon korlátozott mértékben van lehetőség.

A támogatási kérelmek főbb témakörei között elsősorban a működéshez kapcsolódó költség típusok jelennek meg. A válaszok alapján a kérelmek legnagyobb arányban kis értékű eszközök beszerzésére (30,43%) és fejlesztési költségekre (21,74%) irányulnak. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy az egyes megyék pályázati gyakorlata eltérő: például Temes megyében kizárólag projektalapú pályázatok érhetők el, amelyek esetében a működési költségek csak közvetetten, a projektek részeként jelenhetnek meg, míg önálló eszközbeszerzést nem támogatnak.

Ezt követik a kommunikációs és reklámköltségek (17,39%), valamint a megbízási szerződésekhez kapcsolódó kiadások (13,04%). A bérköltségek 10,87%-os arányban szerepelnek a támogatási kérelmekben, míg a bérleti költségek 8,70%-ot tesznek ki. Az ingatlanadó és a magyar házak éves működési költségei mindössze 2,17%-ban jelennek meg, az egyéb kiadások – például egyházi célú támogatások – pedig 4,35%-os arányt képviselnek.

Kiemelt támogatási területek: megkérdeztük a legutóbbi pályázati kiírásokban szerepeltek-e kiemelt támogatási területek. Az önkormányzati pályázatok 58,6%-a tartalmazott kiemelt támogatási célokat, míg 41,4%-uk nem jelölt meg ilyen prioritásokat. Ez a megállapítás arra utal, hogy az önkormányzatok jelentős része egy-egy konkrét területre kívánja koncentrálni a támogatásokat, míg más esetekben szélesebb körű felhasználási lehetőségeket biztosítanak a pályázóknak.

A civil szervezetek támogatásának vizsgálata során két eltérő megközelítést alkalmaztunk.

Az első megközelítés a támogatási összegek megoszlását vizsgálta szakterületek szerint. Ennek alapján a legtöbb forrás a kultúra és közművelődés területére jutott (58,8%), ezt követte a szabadidő és sport kategória (23,5%), majd az egyházi, vallási szervezetek (17,6%).

A második megközelítés ezzel szemben nem a pénzügyi volumeneket, hanem a támogatott pályázatok gyakoriságát vette alapul, vagyis azt vizsgálta, hogy mely szakterületek szerepelnek leggyakrabban a támogatott projektek között. Ebben az összesített, rangsorolós megközelítésben a leggyakoribb támogatott terület már a szabadidő és sport kategória volt (22,1%), ezt követték az egyházi, vallási szervezetek (19,1%), majd a kultúra és közművelődés (16,2%).

A sorrend megfordulása abból fakad, hogy míg a kulturális és közművelődési projektek jellemzően nagyobb költségvetésű, komplex programok (fesztiválok, nagyrendezvények, kulturális intézményi együttműködések), addig a sport- és szabadidős, illetve egyházi projektek általában kisebb költségvetésű, de nagy számban benyújtott pályázatok. Ennek következtében a kulturális terület szélszorosán dominál, míg a darabszám szerinti rangsorban a sport és szabadidő kerül az élre.

A további kategóriák közül a közbiztonság, polgárvédelem és tűzoltás 11,8%-os, míg a környezetvédelem és szociális segítségnyújtás 5,9%-os arányban szerepelt a támogatott projektek között.

Az önkormányzati válaszok elemzése mellett áttekintettük a megyei önkormányzatok által 2024-re kiírt kulturális pályázatokat is. Megvizsgáltuk, hogy a megyék hány szervezetet támogatnak, és ezek közül hány magyar szervezet nyújtott be pályázatot. Bár a kapott válaszok alapján vannak olyan önkormányzatok, amelyek nem hirdetnek meg pályázatokat, megyei szinten továbbra is lehetőség van kulturális projektek támogatására. A vizsgálat során azt is megfigyeltük, hogy minden megyében a megyeszékhely önkormányzata évente meghirdeti a kulturális tevékenységekre vonatkozó pályázati lehetőségeket. Az elemzésbe nem tudtuk bevenni Krassó-Szörény megyét, mivel a megye támogatási kimutatásai a világhálón nem elérhetőek.

Az elkövetkezőkben néhány megye önkormányzati támogatáspolitikai gyakorlatának főbb jellemzőit mutatjuk be. A cél nem az megyék részletes, leíró jellegű bemutatása, hanem azoknak a mintázatoknak és eltéréseknek a kiemelése, amelyek a civil szervezetek támogatásának módjában és hangsúlyaiban megfigyelhetők. A megyei példák ezért elsősorban következtetések és tapasztalati tanulságok mentén kerülnek bemutatásra. A támogatások jogi háttérét minden esetben a közpénzekből nyújtható vissza nem térítendő finanszírozásokat szabályozó 350/2005. számú törvény biztosítja.

Arad megyében a kulturális és közösségi projektek önkormányzati finanszírozása intézményesült keretek között valósult meg, elsősorban a Megyei Tanács által működtetett pályázati rendszeren keresztül. A 2024-es év során Arad megyében elsősorban hagyományörző, kulturális és közösségi jellegű projektek részesültek támogatásban. A finanszírozott kezdeményezések között megtalálhatók voltak a megyei és városi intézményekhez kötődő programok, valamint kisebb települések kulturális rendezvényei is.

A támogatási struktúra egyik sajátossága, hogy a források jelentős része tematikusan koncentrált, elsősorban a tradicionális kulturális formák – például folklórfesztiválok, helyi ünnepek, közösségi rendezvények – finanszírozását szolgálta. Ez a gyakorlat hozzájárul a vidéki közösségek kulturális aktivitásának fenntartásához, ugyanakkor korlátozott teret biztosított az innovatív vagy kifejezetten ifjúsági fókuszú kezdeményezések számára. A támogatási gyakorlatban Arad városa – mint megyeközpont – meghatározó szerepet tölt be: a nagyobb intézményi háttérrel és adminisztratív kapacitással rendelkező szervezetek elsősorban itt koncentrálnak, ami a támogatások területi eloszlásában is érezhető. Ez a jelenség összhangban áll más erdélyi megyékben megfigyelhető tendenciákkal, és arra utal, hogy a városi infrastruktúra és intézményi környezet kedvez a kulturális projektek sikeres pályázásának és megvalósításának.³⁷⁹

A **Bákó megyei** 2024-es kulturális pályázatok elemzése alapján megállapítható, hogy valamennyi támogatott projekt megvalósult, és a támogatási összegek szinte teljes mértékben

---

³⁷⁹ Consiliul Județean Arad – Centrul Cultural Județean Arad (2024): *Rezultate proiecte finanțate din fonduri nerambursabile – sesiunea 2024 (Cultură tradițională)*. Arad. Elérhető: <https://www.cj-arad.ro>, letöltés ideje: 2025.08.30.

felhasználásra kerültek. A tervezett és a tényleges költségvetések között csak minimális eltérések mutatkoztak, ami arra utal, hogy a pályázók pénzügyi tervezése összességében reális volt, és a projektek végrehajtása megfelelt az előzetesen vállalt célkitűzéseknek.

A pályázatok főként hagyományőrző és folklórprogramokra, művészeti rendezvényekre, gyermek- és ifjúsági kezdeményezésekre, valamint kreatív és inkluzív művészeti projektekre irányultak. A támogatási rendszer utófinanszírozási logikája ugyan biztosítja a közpénzek felhasználásának ellenőrizhetőségét és a költségvetési fegyelem érvényesülését, ugyanakkor a civil szervezetek számára jelentős működési korlátot is jelent.

Az utófinanszírozás azt feltételezi, hogy a pályázók képesek a projektek teljes költségvetését előfinanszírozni, ami a kisebb erőforrásokkal rendelkező civil szervezetek esetében gyakran nem megoldható. Ennek következtében a támogatási rendszer elsősorban azokat a szervezeteket hozza kedvezőbb helyzetbe, amelyek rendelkeznek megfelelő pénzügyi tartalékokkal vagy intézményi háttérrel, míg a kisebb, alulról szerveződő kezdeményezések számára a pályázati részvétel sok esetben eleve korlátozott.

Fontos kiemelni, hogy a kilenc támogatott pályázat között nem szerepelt magyar szervezet, és a megvalósított projektek összértéke 228 146 lej volt.³⁸⁰

Beszterce-Naszód megyében a 2024-es évre a megyei önkormányzat összesen 21.134,70 lej támogatást osztott szét a kulturális projektek megvalósítására. A megyei kulturális pályázatokra fordított teljes összeg viszonylag alacsony más megyékhez képest. Összesen 5 kulturális programot támogattak, egy közülük magyar rendezvény. Hat különböző szervezet részesült támogatásban, témakörök: irodalom, történelem, folklór és emlékműállítás. További cél az inkluzív és közösségi projektek ösztönzése. A finanszírozott projektek kapjanak nagyobb nyilvánosságot, ez elősegítheti a jövőbeni pályázatok minőségének javulását és a kulturális élet felélénkítését.³⁸¹ A támogatások nagysága változó, a legkisebb finanszírozást a „*A falu kútja iránti vágy*” fesztivál 1 305,08 lejt kapott, míg a legnagyobb összeget a Saloán megrendezett „*Liviu Rebreanu*” Nemzeti Próza fesztivál projekt használta fel (5.911,65 lej). Minden támogatott projektet sikeresen megvalósítottak, és a támogatási összegeket teljes egészében felhasználták. A finanszírozott összegek nem kiemelkedően magasak, azonban célzott kulturális fejlesztéseket tesznek lehetővé.

Bihar Megye Tanácsa 2024-ben összesen 289.716,08 lej támogatást osztott szét kulturális, szociális és közösségi projektekre. A támogatások legnagyobb része a kulturális események

---

³⁸⁰ Consiliul Județean Bacău (2024): *Raport anual cu privire la contractele de finanțare nerambursabilă încheiate în cursul anului 2024 de către Județul Bacău*. Elérhető: https://www.csjbacau.ro/dm_cj/portatweb.nsf/AllByUNID/finantari-nerambursabile-pentru-activitati-nonprofit-de-interes-public-judetean-pentru-anul-2024-0003115e?OpenDocument, letöltés ideje: 2025.11.12.

³⁸¹ Municipiul Bistrița (2024): *Raport anual cu privire la contractele de finanțare nerambursabilă încheiate în cursul anului 2024 de către Municipiul Bistrița (conform Legii nr. 350/2005)*. Elérhető: <https://primariabistrita.ro/wp-content/uploads/2025/12/Raport-anual-2024-contracte-Legea-350-pentru-site.pdf>, letöltés ideje: 2025.11.12.

megvalósítását segítette elő, míg kisebb arányban, de jelentős összeggel támogatták a szociális és közösségi programokat, illetve az ifjúsági kezdeményezéseket is. A támogatott kulturális projektek közül kiemelkedik a *Szent László Napok*, amely a nagyváradi magyar közösség egyik legfontosabb történelmi és kulturális rendezvénye. A magyar vonatkozású programok között szerepelt továbbá a *Nemzetközi Költészeti Fesztivál*, amely jelentős irodalmi és művészeti esemény, valamint a magyar néptánc hagyományokat népszerűsítő *A magyar néptánc hírnökei* projekt is. Noha a magyar közösségi kezdeményezések finanszírozása nem volt kiemelkedően magas. A szociális és közösségi projektek területén olyan kezdeményezések kaptak támogatást, amelyek közvetlenül javítják a helyi lakosság életminőségét. Ide tartozik például a látássérültek számára elérhetővé tett hangoskönyv-program, valamint defibrillátorok telepítése a turisták által gyakran látogatott helyeken. Az ifjúsági programok között helyet kaptak oktatási és közösségépítő kezdeményezések, például a fiatalok drog-prevenációs programja, valamint a sportesemények támogatása, amelyek célja a fiatal generáció aktív részvételének ösztönzése a közösségi életben. A támogatási források szinte teljes egészében felhasználásra kerültek, ugyanakkor indokolt lenne a magyar kulturális programok támogatási arányának növelése, mivel ez jelenleg alacsony a teljes kerethez képest. Ezenkívül érdemes lenne a modern és innovatív művészeti kezdeményezések nagyobb mértékű finanszírozása, hiszen a jelenlegi pályázatok többsége a hagyományos kulturális formákra, például folklorra és irodalomra koncentrált. Bihar megye kulturális támogatási rendszere stabil és hatékonyan működik, hiszen a források célzottan kerültek felhasználásra, és a legtöbb projekt sikeresen megvalósult. A jövőben – a támogatási struktúra további finomhangolásával és a magyar közösség szerepvállalásának növelésével – a megye még inkább hozzájárulhat a kulturális és közösségi élet gazdagításához.³⁸²

Brassó megye 2024-es pályázati programja jelentős támogatásokat biztosított különböző társadalmi, kulturális és közösségi kezdeményezések számára. A támogatott projektek széles skálát fednek le, beleértve az oktatást, a környezetvédelmet, a közösségfejlesztést és a szociális programokat. A támogatások egyik fő területe az ifjúsági és oktatási kezdeményezések finanszírozása volt, amelyben több projekt részesült, például a A Romániai Cserkészszövetség fiókszervezete által benyújtott *Gyerekek és fiatalok. Egy jobb világot teremtiünk* című projekt, valamint a Patrupetrei Focus Plus Egyesület – filmes nevelési műhelyek gyermekek és fiatalok számára elnevezésű kezdeményezése. A környezetvédelem és fenntartható fejlődés témájában is több projekt kapott támogatást. Ilyen volt például az Kastel Egyesület – *Szeresd a zöldet! – II. kiadás* projektje, a hulladékgazdálkodás és fenntarthatóság témaköréből. Emellett az *Az ACCENT Geoökológiai Szervezet Egyesület – Együtt a Cenk-hegyért* című kezdeményezés is jelentős támogatásban részesült, amely a természetvédelemre

---

³⁸² Județul Bihor (2024): *Raport anual cu privire la contractele de finanțare nerambursabilă încheiate în cursul anului 2024 de către Județul Bihor (Legea nr. 350/2005)*. Elérhető: <https://www.cjbihor.ro/wp-content/uploads/2021/02/Raport-anual-2024-pentru-MO-Legea-350.pdf>, letöltés ideje: 2025.11.12.

és a városi zöldövezetek védelmére fókuszált. A szociális projektek körében – az önkormányzatok által közzétett támogatási kimutatások alapján – megjelent az Alternatív Lépés Egyesület – Kapcsolódás, együtt győztesen című programja, amely a családon belüli erőszak megelőzésére és kezelésére irányult. Emellett támogatásban részesült az „Aici pentru Tine” Egyesület által működtetett Mobil Közösségi Központ – „Itt vagyunk érted!”, amely az alacsony jövedelmű vagy veszélyeztetett helyzetben lévő felnőttek segítségét célozta. A közösségi és kulturális események közül támogatásban részesült a A Cultart Egyesület által szervezett *JazzUP Young program*, amely a közösségi rendezvények és kulturális események szerepét erősítette a helyi társadalomban. Sport- és egészségfejlesztési projektek is helyet kaptak a támogatási listán, például a A Sport Promotion Sportklub Egyesület által szervezett Sport Arena Streetball Brassó, valamint a Brassói Közösségi Alapítvány „A közösség öröme – Brassó Hősei” című projektje.³⁸³ A megyei tanács 2024-es pályázati kimutatásai alapján ugyanakkor nem azonosítható olyan támogatott projekt, amely kifejezetten a helyi magyar közösséghez vagy magyar civil szervezethez kapcsolódna.

Fehér megyében a 2024-es évben a megyei tanács által támogatott kulturális események száma kiemelkedően magas volt, és az egész naptári évet átfogó programstruktúra rajzolódik ki. A finanszírozott kezdeményezések között szerepeltek színházi és zenei programok, irodalmi és művészeti események, múzeumi és kiállítási projektek, valamint nagyszabású, országos és nemzetközi jelentőségű fesztiválok. A támogatások jelentős része visszatérő, évről évre megrendezett eseményekhez kapcsolódott, ami a megye kulturális kínálatának stabilitását és folytonosságát erősíti. A támogatott programok tematikája döntően a nemzeti és regionális kulturális örökség, a történelmi emlékezet, valamint a hagyományörzés köré szerveződött. Különösen hangsúlyos szerepet kaptak az emléknaphoz, történelmi évfordulókhoz és kiemelt nemzeti eseményekhez kötődő rendezvények, továbbá a népi kultúrát és folklórt bemutató fesztiválok. Emellett jelen voltak a kortárs művészeti formák is, elsősorban irodalmi, színházi és zenei programok formájában, jellemzően intézményi keretek között. A megyei támogatási struktúra egyik sajátossága Fehér megyében az erőteljes intézményi centralizáció. A kulturális események jelentős része Gyulafehérvárhoz és a megyei fenntartású intézményekhez kötődik, míg a vidéki térségekben elsősorban hagyományörző és közösségi jellegű rendezvények valósulnak meg. Ez a modell biztosítja a kulturális kínálat állandóságát, ugyanakkor korlátozottabb teret hagy az alulról szerveződő, kifejezetten civil kezdeményezések számára.³⁸⁴

A **Hargita Megyei Tanács** által 2024-ben finanszírozott projektek elsősorban kulturális, hagyományörző és művészeti kezdeményezések köré csoportosultak, amelyek célja a helyi identitás

³⁸³ Consiliul Județean Brașov (é. n.): *Hotărâri privind despăgubiri și exproprieri*. Elérhető: https://cjbrasov.ro/cat_doc/hotarari-despagubiri-exproprieri/, letöltés ideje: 2025.08.30.

³⁸⁴ Consiliul Județean Alba (2024): *Calendarul evenimentelor culturale finanțate de Consiliul Județean Alba în anul 2024*. Alba Iulia. Elérhető: <https://www.cjalba.ro>, letöltés ideje: 2025.08.30.

erősítése és a kulturális örökség megőrzése volt. A támogatási rendszer egyik fontos eleme a fesztiválok és kulturális rendezvények támogatása volt, ami kb. 275 021 lej. Az olyan események, mint a Szent Anna Napok (Csíkszenttamás), a Ízig-vérig Disznótor Fesztivál, Korond, a Székelyudvarhelyi Kamarazene Fesztivál, vagy a Korondi Fúvószenekarok Találkozója a helyi közösségek kulturális életének gazdagítása mellett számottevő regionális vonzerővel is rendelkeznek. Ezen kívül az Örmény Művészeti Fesztivál, Gyergyószentmiklós támogatása is mutatja, hogy a megyei tanács figyelmet fordít az etnikai és kulturális sokszínűség megőrzésére. Támogattak népzenei és a hagyományörző projekteket is. Az Erdélyi Magyar Népzeneészek Egyesülete által szervezett népzenei tábor, a Kékiríngó Alapítvány néptáncoktatási programja, valamint a különböző hagyományörző egyesületek által szervezett népzenei és néptáncesemények a székelyföldi magyar közösség kulturális identitásának megőrzését szolgálják. Emellett a megyei tanács támogatásában helyet kaptak közösségi és infrastrukturális fejlesztési projektek is. Például a székelyvársági Málnaszüret Fesztivál keretében egy új színpad létrehozására nyújtottak finanszírozást, ami hosszú távon is hozzájárul a közösségi programok sikeres lebonyolításához. A zenei élet támogatására is figyelmet fordítottak, például a Csíkszentdomokosi Rezesbanda számára biztosított hangszerbeszerzés és zenei képzés hozzájárul a helyi zenei hagyományok továbbéléséhez.³⁸⁵

Hunyad megye 2024-ben jelentős összegeket osztott szét kulturális, sport- és ifjúsági projektek támogatására. A megyei tanács összesen 6.000.000 lej feletti támogatást biztosított különböző kezdeményezésekre, amelyek a vallási közösségek, sportegyesületek és ifjúsági szervezetek fejlesztésére irányultak. A kulturális és vallási közösségek számára kiosztott összeg meghatározó része az egyházak és vallási szervezetek támogatását célozta, amelyek összesen 5.575.000 lejt kaptak. Egy projekt sem magyar, és egy sem kulturális. Sportegyesületek számára a megye 350.000 lejt különített el, amely 12 sportklub és egyesület között oszlott meg. Az ifjúsági szervezetek és kulturális egyesületek összesen 75.000 lejes támogatásban részesültek. Ez az összeg igen szerény a teljes támogatási struktúrán belül, és jól mutatja, hogy az ifjúsági és kulturális programok kisebb prioritást élveznek Hunyad megyében a vallási és sportprogramokkal szemben. A támogatási rendszer dominánsan vallási és egyházi közösségekre koncentrál, főként ortodox egyházakra, míg más felekezetek és kulturális szervezetek kisebb arányban kapnak forrásokat.³⁸⁶

A Kolozs Megyei Tanács 2024-es kulturális pályázati rendszere széles körű támogatást biztosított különböző művészeti, kulturális és közösségi kezdeményezések számára. A támogatott magyar projektek főként kulturális, közösségi és művészeti kezdeményezések voltak, amelyek célja a

³⁸⁵ Consiliul Județean Harghita (2024): *Lista proiectelor câștigătoare în cadrul programului general de finanțare nerambursabilă a proiectelor culturale pe anul 2024*. Miercurea Ciuc. Elérhető: <https://www.judetulharghita.ro>, letöltés ideje: 2025.08.30.

³⁸⁶ Consiliul Județean Hunedoara (2024): *Proiect de hotărâre nr. 93/2024 privind aprobarea unor finanțări nerambursabile pentru anul 2024 (Județul Hunedoara)*. Elérhető: <https://www.cjhunedoara.ro/documente/2024/Se-dinte/09%20SED%20EXTRA%20APRILIE%202024/08%20PH%20finantari.pdf>, letöltés ideje: 2025.11.12.

helyi magyar identitás megőrzése és a közösségi élet erősítése. Ezek a projektek különböző formában hozzájárultak a magyar kultúra fenntartásához, legyen szó filmfesztiválokról, néptáncprogramokról, vagy kulturális fesztiválokról. Bár Kolozs megyében jelentős magyar közösség él, a magyar szervezetek által elnyert támogatások aránya viszonylag alacsony, hiszen mindössze 35 magyar projekt kapott finanszírozást a 192-ből, a magyar pályázatok összértéke 900 000 lej. A megye főként a román szervezeteket támogatja. A legnagyobb magyar vonatkozású támogatások olyan nagyszabású rendezvényekre koncentráálódtak, mint a Kolozsvári Magyar Napok és a Kalotaszegi Magyar Napok, amelyek a helyi magyar közösségek számára, valamint országos szinten is kiemelkedő jelentőségű kulturális eseményeknek tekinthetők. Ezzel szemben a néptánc- és hagyományőrzéssel foglalkozó projektek jellemzően kisebb összegű támogatásban részesültek, amelyek elsősorban helyi egyesületek működését segítették. A jövőben fontos lenne célzott támogatási programokat létrehozni a magyar kulturális kezdeményezések megerősítésére.³⁸⁷

A **Kovászna Megyei Tanács** a 2024-es évben 400.000 lej összegű támogatást biztosított kulturális programok, projektek és események finanszírozására. A megyei finanszírozás különböző egyesületek és szervezetek számára tette lehetővé kulturális, közösségi és hagyományőrző események megszervezését. A kulturális támogatásokat főként kisebb közösségi és kulturális eseményekre fordították. Hagyományőrzés és folklór: a Fesztiválok és kulturális események sorozat, a történelmi hagyományőrző rendezvények és a néptáncsoportok támogatása. Ifjúsági és közösségi programok: Számos támogatott projekt a fiatalok közösségi életének fellendítésére irányult, ilyenek például a különböző nyári táborok, oktatási programok és sportesemények megszervezése. Művészeti és kulturális események: Ilyenek a különféle alkotótáborok, zenei és színházi fesztiválok, irodalmi események és művészeti kiállítások. Egyházi és vallási programok: Kovászna megye jelentős összegeket fordított az egyházi szervezetek támogatására, így a helyi vallási közösségek is részesülhettek fejlesztési és infrastrukturális támogatásokból. A pályázati kiírások alapján a támogatott kulturális projektek többsége magyar, hiszen a megyében a magyar lakosság aránya jelentős többséget alkot. A támogatások főként olyan magyar egyesületekhez és szervezetekhez kerültek, amelyek hagyományőrző, közösségi és kulturális programokat szerveztek. Az olyan szervezetek, mint az Erdélyi Magyar Népzenei Egyesülete, a Kékiringó Alapítvány és más kulturális egyesületek, aktívan részt vettek a kulturális életben a legtöbb egyesület kisebb összegeket kapott (általában 2000 és 5000 lej között),

---

³⁸⁷ Consiliul Județean Cluj (2024): *Hotărârea nr. 70 din 29 aprilie 2024 privind nominalizarea pe beneficiari a sumei de 900.000 lei pentru alte acțiuni de cultură în Județul Cluj, aprobată prin Hotărârea Consiliului Județean Cluj nr. 20/2024.* Elérhető: <https://cjcluj.ro/hotarare-cjc/hotararea-nr-70-29-aprilie-2024-privind-nominalizarea-pe-beneficiari-a-sumei-de-900-000-lei-aprobata-prin-hotararea-consiliului-județean-cluj-nr-20-2024-la-capitolul-67-02-alte-actiuni-de-cultura>, letöltés ideje: 2025.11.12.

ami korlátozhatja a nagyobb volumenű kulturális események megszervezését. Egy értékelési és vizs-
szacsatolási rendszer segíthetne a jövőbeni projektek jobb tervezésében.³⁸⁸

Máramaros megye 2024-es kulturális pályázatai keretében összesen 53 projekt részesült tá-
mogásban, amelyek különböző művészeti, hagyományörző és közösségi célokat szolgáltak. A fi-
nanszírozott kezdeményezések között több magyar vonatkozású program is szerepelt, ami jelzi a
helyi magyar közösség kulturális jelenlétét. Az összes támogatott projekt végrehajtásra került, kettő
kivételével. A támogatott programok legnagyobb része a különböző néptánc- és népzenei rendezvé-
nyek támogatása, valamint olyan kulturális események finanszírozása, amelyek elősegítik a közös-
ségi identitás megerősítését. A *Főtér Fesztivál – Nagybányai magyar napok* című rendezvény 10.000
lej támogatásban részesült, amely a helyi magyar közösség egyik legfontosabb kulturális eseménye
Máramarosban. Emellett a Teleki Sándor Kulturális Központ is kapott támogatást egy kulturális és
közösségi program megvalósítására. A *A népi mesterségek fesztiválja – kreativitás és hagyományos
művészet*, 12.000 lejes támogatást kapott. A kulturális örökség ápolására irányuló programok közül
kiemelkedik a Misztótfalusi Kis Miklós Közművelődési Egyesület, az EMKE megyei fiókszervezete
által megvalósított projekt, amely 8.000 lejes támogatásban részesült. A fiatalokat célzó kezdemé-
nyezések is szerepeltek a támogatási rendszerben. A Szigeti Magyar Ifjúsági Szervezet által indított
Sohasem egyedül című projekt 20.279 lejes támogatásban részesült, ez végül nem valósult meg. A
közösségi és oktatási célokat szolgáló programok mellett több zenei és előadóművészeti projekt is
támogatást kapott. Ezek közé tartozik a *Liviu Borlan Nemzetközi Kórusfesztivál*, amely 15.000 lejes
támogatásban részesült.³⁸⁹

Szatmár megye 2024-ben a megyei tanács összesen 1.000.000 lej vissza nem térítendő támo-
gatást osztott szét kulturális projektek finanszírozására, amelyet két fő kategóriába soroltak: 500.000
lejt a nagyszabású kulturális eseményekre, míg a fennmaradó 500.000 lejt kisebb léptékű kulturális
rendezvényekre és programokra különítettek el. Az el nem költött forrásokat szükség szerint átcso-
portosították, hogy minél több kulturális kezdeményezés részesülhessen támogatásban. A tanács
összesen 16 nagyobb volumenű kulturális projektet és több kisebb közösségi eseményt támogatott,
amelyek célja a helyi kulturális élet fellendítése, az ifjúsági kezdeményezések ösztönzése és a ha-
gyományörzés erősítése volt. A pályázati kiírás több hivatalos platformon, például a Románia

³⁸⁸ Consiliul Județean Covasna (2024): *Hotărârea nr. 70/2024 privind finanțarea nerambursabilă din fonduri publice a programelor, proiectelor și acțiunilor culturale, pentru activități educativ-științifice, de recreere, de tineret și sportive, precum și sprijinul financiar acordat unităților de cult din bugetul județului Covasna pe anul 2024, conform Legii nr. 350/2005*. Elérhető: <https://www.cjcovasna.ro/ro/transparenta-decizionala/hotarari-ale-consiliului-judetean/>, letöltés ideje: 2025.11.12.

³⁸⁹ Județul Maramureș (2025): *Raport anual cu privire la contractele de finanțare nerambursabilă încheiate în cursul anului fiscal 2024 între autoritatea finanțatoare Județul Maramureș și beneficiari, în baza Legii nr. 350/2005 privind regimul finanțărilor nerambursabile din fonduri publice alocate pentru activități nonprofit de interes general, pe domeniile de finanțare cultură, tineret și sport*. Consiliul Județean Maramureș — Raport nr. 749 / 16.01.2025. Elérhető: https://www.cjmaramures.ro/attachments/rapoarte/raport_anual_finantari_nerambursabile_2024.pdf, letöltés ideje: 2025.11.12.

Hivatalos Közlönye mellett a helyi román nyelvű *A nap híre* és a magyar nyelvű *Friss Újság* sajtóorgánumban is megjelent. A legnagyobb összeget a *Partiumi Magyar Napok* rendezvény kapta, amely 100.000 lej támogatásban részesült. Ez az esemény a térség egyik legfontosabb magyar kulturális rendezvénye, amely évente számos programmal, koncertekkel, kiállításokkal és közösségi eseményekkel gazdagítja a helyi magyar közösség kulturális életét. Hasonlóan jelentős támogatásban részesült a helyi zenei és művészeti élet fellendítését célzó *Streetmusic Festival* is, amely 99.000 lejt kapott, továbbá a *Poesis kulturális napok*³⁹⁰, amely a 35. kiadás alkalmából 100.000 lejt kapott. A fiatalokat megcélzó rendezvények közül kiemelkedett a *A Dâmburi-domb fesztiválja 2024*, amely 83.960 lej finanszírozást nyert el. A kisebb, de szintén jelentős kulturális és közösségi projektek közé tartozott a *Identitas Alapítvány*³⁹¹ szervezésében a *Hétvége a családdal* elnevezésű program, amely 25.000 lej támogatásban részesült, valamint a *Brighelliada Bábszínházi Fesztivál*, amelyet az Art Project Egyesület szervezett, és 24.500 lej támogatást kapott. Emellett több hagyományörző és folklórprogram is finanszírozásban részesült, mint például a *Boróka gyökér kulturális táborok*, amelyek 25.000 lej értékben kaptak támogatást, valamint a *Cetatea Codrului* folklórfesztivál, amely hasonló összegű finanszírozásban részesült. A *Bocskai István Kulturális Napok*, amelyet immár a XVII. alkalommal készültek megrendezni, 24.000 lejt kapott. Voltak elutasított pályázatok is, az egyik jelentősebb elutasított projekt a Tasnádi Magyar Kulturális Napok volt, amelynek szervezésére a tasnádi Ady–Kölcsey Kulturális Egyesület nyújtott be pályázatot. A támogatás elutasításának oka adminisztratív hiányosság volt. Ezen kívül több kulturális kiadvány és kisebb kulturális fesztivál is elutasításra került, főként a pontozási rendszer alapján vagy adminisztratív problémák miatt.³⁹²

Szeben megye tanácsa 2024-ben összesen 1.662.320 lej vissza nem térítendő támogatást osztott szét kulturális, közösségi és hagyományörző projektek számára az A kultúra és a közösségfejlesztés napirendje 2024 (ApC)³⁹³ program keretében. A megyei tanács által jóváhagyott 85 pályázat közül 83 teljes egészében vagy részben megvalósult, míg két projekt esetében nem történt meg a teljes összeg kifizetése. A ténylegesen felhasznált támogatás összege 1.587.794,75 lej volt, míg 74.525,15 lej maradt fel nem használt keretként. Három fő területen osztottak szét a pénzügyi forrásokat: privát kulturális szervezetek által megvalósított projektek, önkormányzatok által kezdeményezett kulturális programok, valamint közösségi és hagyományörző rendezvények. A nagyobb volumenű kulturális események kiemelt támogatást kaptak. Az egyik legjelentősebb támogatott rendezvény az *Astra Film Festival 2024*, amely 20.000 lej támogatásban részesült. Hasonló nagyságrendű támogatást kapott a *Sibiu Jazz Fesztivál*, valamint a „Hermannstadt fest” Nemzetközi

³⁹⁰ Poesis Kulturális Napok

³⁹¹ Az RMDSZ hozta létre

³⁹² Județul Satu Mare (2024): *Raport de atribuire a contractelor în domeniul cultură 2024*. Consiliul Județean Satu Mare – Finanțări nerambursabile cultură 2024. Elérhető: <https://www.cjsm.ro/finantari-nerambursabile-cultura-2024>, letöltés ideje: 2025.11.12.

³⁹³ Kultúraért és közösségfejlesztésért 2024

Fesztivál, a „*A Zöld Ember*” *fesztivál Riomfalván*, valamint a *Nemzetközi Zenei Főváros Fesztivál*, amelyek mindegyike 20.000 lej támogatásban részesült. A hagyományörző és közösségi programok szintén kiemelt figyelmet kaptak. Számos település rendezett folklórfesztiválokat és kulturális eseményeket, amelyek közül a *Vándorcsizma néptáncfesztivál* (Vándorcsizma Néptáncfesztivál, Medgyes) 19.000 lej, a *Fent a jinei hegyen*” *folklórfesztivál* 20 000 lejt kapott, míg a *XXI. sajtófesztivál és pálinkaünnep* szintén 20.000 lej támogatást kapott. A magyar kulturális projektek aránya a teljes támogatási összeghez képest alacsonyabb volt, azonban három jelentős magyar kezdeményezés is részesült finanszírozásban. Az *Ars Hungarica 2024*, amelyet a HÍD – Szebeni Magyarok Egyesülete szervez, 20.000 lej támogatást kapott, akárcsak a Szeben Megyei Magyar Napok, amelyet a Medgyesi MADISZ bonyolít le. Szintén 20.000 lej finanszírozásban részesült Hungarikum Napok 2024, amely a magyar kulturális örökséget népszerűsíti Szeben megyében. A magyar vonatkozású programok finanszírozása alacsonyabb volt a román kulturális rendezvényekhez képest, de ha rávetítjük a magyar lakosság számára a támogatás összegét, a támogatás önmagában elegendőnek bizonyul a kulturális programok biztosítására. A megye több önkormányzata is szervezett kulturális eseményeket, amelyek szintén támogatásban részesültek. Az ilyen kezdeményezések között szerepel a *Karácsonyi hagyományok Guraróban*, amely 20.000 lej támogatást kapott, a *A Falu Fiai Fesztivál – Daniel Rosalim emlékére* (Nagydisznód község), amely 19.977 lej, valamint a *Rășinari Octavian Goga, Emil Cioran, Ilarie Mitrea és Andrei Șaguna nyomában – 2024*, amely 16.019 lej támogatásban részesült.³⁹⁴

A **Szilágy Megyei Tanács** 2024-ben számos kulturális, közösségi és sporttevékenységet támogatott a projektek három fő kategóriába sorolhatók: kulturális programok, ifjúsági és sporttevékenységek, valamint szociális támogatások. A kulturális szektorban két fő pályázat kapott finanszírozást: a Zilahi Pro Színház Egyesület által szervezett *Művészek Udvara – Szilágy megyei Színházi Fesztivál*, amely 50 000 lej támogatásban részesült, valamint a „Boldog Szívecskék” Egyesület által benyújtott *Gyermek- és ifjúsági színházi tábor és fesztivál*, amely 11.654,69 lej támogatásban részesült. Ezek a projektek Szilágy megye színházi és ifjúsági kulturális életét hivatottak erősíteni. A sport-, ifjúsági és rekreációs programok területén több kisebb összegű támogatást osztottak ki, elsősorban helyi egyesületek és vallási közösségek szervezésében. Ezek között szerepelt a Szilágynagfalui Református Egyházközség által szervezett *Arany János Oktatási és Sportverseny*, amely 5.799,80 lej támogatást kapott, valamint a Club Zilahi Lovagok Sportegyesület által megrendezett *Memorialul Otto Anderco*, amely 5.738,10 lej finanszírozásban részesült. További támogatott sportesemények közé tartozik a *Szilágy Megye Minifoci Kupája* (5.676,40 lej) és a *Mozgás, sport*,

---

³⁹⁴ Județul Sibiu (2024): *Raportul anual al finanțărilor nerambursabile alocate prin Programul Agenda pentru cultură și dezvoltarea comunității 2024 (ApC)*. Consiliul Județean Sibiu. Elérhető: <https://www.cjsibiu.ro/wp-content/uploads/2025/01/Raport-final-Agenda-culturala-2024.pdf>, letöltés ideje: 2025.11.12.

egészség program (5614,70 lej). A fiatalokat célzó közösségi programok közé tartozik az Szilágysági Ortodox Püspökség „*Fiatalkok fiatalokért*”³⁹⁵ programja, amely 5553,00 lej finanszírozásban részesült, valamint az Zsibói Botanikus Kert Barátai Egyesület „*Nevelés a természetre játékos, kreatív tevékenységeken keresztül*”³⁹⁶ című projektje, amely szintén 5553,00 lej támogatást kapott. A különböző vallási és kulturális szervezetek által lebonyolított programok között vannak táborok, sportesemények és közösségépítő kezdeményezések is. Szociális téren több jelentős összegű finanszírozás is kiosztásra került, amelyek az idősek gondozására és a fogyatékkal élők támogatására irányultak. A Szilagybagosi Bánffy Kulturális Egyesület 76.500 lej támogatást kapott az idősek gondozását célzó³⁹⁷ (Gondoskodás nagyszüleinkről) programra, míg az Szilágysomlyói Down-szindrómásokat Segítő Egyesület 114.743 lej finanszírozásban részesült a közösségi nappali központ működtetésére. Az Romániai Prader–Willi Szindrómások Egyesülete két projektet is megvalósított: az egyik a ritka betegségekkel élő gyermekek számára kialakított nappali központ működésének támogatása volt, amely 257.078 lej támogatást kapott, míg a másik egy felnőtteket támogató központ működtetése volt, amely 151.957 lej finanszírozást nyert el. A kulturális támogatások között kevés magyar vonatkozású projekt szerepelt, bár a sport- és ifjúsági programok között számos református egyházközség és magyar szervezet részesült kisebb támogatásokban. A magyar közösség számára több célzott támogatásra lenne szükség a kulturális események területén, hogy a helyi magyar identitás és kulturális örökség hosszú távon is megőrizhető legyen.³⁹⁸

A **Maros Megyei Tanács** 2024-ben összesen 137 projektet finanszírozott-biztosítva a kulturális programok, hagyományörző rendezvények, ifjúsági és oktatási kezdeményezések, valamint az egyházi és közösségi események megvalósítását. A művészeti és kulturális programok közé tartozott több rangos fesztivál is, amelyek célja a helyi kulturális élet gazdagítása és a művészeti tevékenységek népszerűsítése volt. Ilyen események voltak a *Nemzetközi Citerafesztivál*, a *Băla Fesztivál*, a *Néptáncfesztivál – Aluniși Néptáncműhely*, valamint az *Operett Napok Fesztivál*.³⁹⁹, amelyek mindegyike 3500 lej támogatásban részesült. Ezen kívül számos hagyományörző kezdeményezés is finanszírozásban részesült, például a „*A hagyományt nem szabad elfelejteni*” – *Néptánc-tábor*, a Népművészeti tábor – Bernády Közművelődési Egyesület, valamint a KARP-ART művészetelep, Mezőmadaras, amelyek szintén 3500 lej támogatást kaptak. A magyar kulturális események támogatása kiemelt szerepet kapott a finanszírozási rendszerben, ugyanakkor arányuk a teljes támogatási összeghez képest továbbra is elmarad a magyar lakosság megyei arányszámától. Számos kisebb

³⁹⁵ Fiatalok a fiatalságért

³⁹⁶ Természetre nevelés kreatív, játékos tevékenységek révén

³⁹⁷ Nagyszüleinkről való gondoskodás

³⁹⁸ Județul Sălaj (2025): *Raport privind contractele de finanțare nerambursabilă derulate în cursul anului 2024 între autoritatea contractantă Județul Sălaj și beneficiari, conform Legii nr. 350/2005*. Consiliul Județean Sălaj – Programe finanțate din bugetul Județului Sălaj. Elérhető: <https://www.cjsj.ro/index.php/consiliul-judetean/strategii-programe-proiecte/2-uncategorised/115-programe-finantate-din-bugetul-judetului-salaj>, letöltés ideje: 2025.11.12.

³⁹⁹ Nemzetközi Citera Fesztivál, Operett Napok Fesztivál

magyar kulturális és hagyományőrző esemény is támogatást kapott, köztük a Gyöngykoszorú Néptáncalátkozó, Erdőcsinád, a Néptánc Tábor – Marosmenti Bokréta Egyesület, valamint a Népzene- és néptáncverseny – Kéknefelejcs együttes, amelyek egyenként 3500 lej finanszírozásban részesültek, amelyek viszonylag kis összegeknek minősülnek a rendezvények volumenéhez és a magyar lakosság létszámához képest. A magyar közösség számára jelentős támogatást kapott a Bibliahét gyermekeknek – Nyárádszeredai Református Egyházközség, valamint a Keresztyén-kulturális tábor gyermekeknek – Marosvásárhely V. Református Egyházközség, amelyek egyenként 2100 lej finanszírozást kaptak. Hasonlóan fontos volt a Dinnyevásár – Kerelőszentpáli falunapok, amely a helyi közösség kulturális és közösségi hagyományait erősítette. A magyar közösség számos kulturális kezdeményezése is finanszírozásban részesült, de a támogatás arányának növelése a jövőben indokolt lehetne, mivel jelenleg igen alacsony. A finanszírozási rendszer finomhangolásával, valamint az innovatív és modern kulturális kezdeményezések ösztönzésével a megye még inkább hozzájárulhatna a kulturális sokszínűség fenntartásához és a közösségi kohézió erősítéséhez.⁴⁰⁰⁴⁰¹

Temes megyében a kulturális és ifjúsági projektek önkormányzati finanszírozása intézményesült keretek között, a Megyei Tanács által működtetett „Tim Cultura 2024” programon keresztül valósult meg. A 2024-es év során Temes megyében több mint 80 kulturális és ifjúsági projekt részesült támogatásban. A támogatott kezdeményezések rendkívül sokszínűek voltak: a nagy intézményi szereplők (például a Temesvári Német Állami Színház, a Bánáti Filharmónia vagy a Temesvári román Nemzeti Opera) mellett számos vidéki és városi művelődési ház, illetve helyi kulturális szervezet is támogatást kapott. A finanszírozott projektek tematikája a klasszikus és kortárs előadó-művészetektől (színház, zene, opera) kezdve a helyi identitást erősítő közösségi eseményekig (falunapok, városnapok, hagyományőrző és folklórfesztiválok) terjedt. A támogatási összegek jellemzően 10 000 és 66 000 lej között mozogtak, a projektek túlnyomó többsége pedig sikeresen megvalósult. A támogatási struktúra egyik fontos sajátossága Temes megyében, hogy az önkormányzatok és a közintézmények aktív szerepet vállalnak a kulturális élet szervezésében, nem korlátozódva kizárólag finanszírozói funkciókra. Ez a gyakorlat különösen a szórányszervezésben élő közösségek esetében bír jelentőséggel, ahol a kulturális események a közösségi kohézió és az identitásmegőrzés egyik legfontosabb eszközét jelentik.⁴⁰²

⁴⁰⁰ Primăria Municipiului Târgu-Mureș (2024): *Rezultate concurs proiecte culturale 2024 – lista proiectelor. Lista finală proiecte culturale 2024*. Elérhető: https://www.tirgumures.ro/index.php?Itemid=176&id=9661&lang=ro&option=com_content&view=article, letöltés ideje: 2025.11.12.

⁴⁰¹ Primăria Municipiului Târgu-Mureș (2024): *Anexa 1 – Listele proiectelor admise 2024 – Județul Mureș. Liste proiecte culturale 2024*. Elérhető: https://www.tirgumures.ro/index.php?Itemid=176&id=9661&lang=ro&option=com_content&view=article, letöltés ideje: 2025.11.12.

⁴⁰² Consiliul Județean Timiș – Centrul de Cultură și Artă al Județului Timiș (2025): *Raport anual al finanțărilor nerambursabile din fondurile publice ale proiectelor cultural-artistice și de tineret în județul Timiș prin programul „Tim Cultura 2024” (Raport anual proiecte culturale și tineret TimCultura 2024)*. Elérhető: <https://www.cjtimis.ro/wp-content/uploads/2020/07/Raport-MO-TimCultura-2024.pdf>, letöltés ideje: 2025.11.12

Összegzés

A dolgozatban bemutatott megyei példák kiválasztása nem „minden megye” helyzetének teljes körű feldolgozását célozta, hanem egy olyan összeállítás volt a cél, amely (a) lefedi a romániai magyar közösségek eltérő településszerkezeti helyzetét (tömb, front, szórvány), és (b) ahol a 2024-es megyei tanácsi pályázati dokumentumok alapján a támogatási gyakorlat rekonstruálható volt.

A bemutatott megyék sorrendje a szövegben a magyar ábécé rendjét követi (a könnyebb visszakereshetőség érdekében). Az elemzés nem terjedt ki Krassó-Szörény megyére, mivel a megyei támogatási kimutatások nem voltak elérhetők.

A 2024-es megyei kulturális pályázatok elemzése alapján egyértelműen megállapítható, hogy a megyei tanácsok többsége stabil és hatékony támogatási rendszert működtet, amely lehetőséget biztosít a helyi kulturális és közösségi élet fejlődésére. Az egyes megyék között azonban jelentős különbségek mutatkoznak a támogatások nagyságában, az elosztott források arányában, valamint a magyar kulturális események finanszírozásában. A legtöbb megye támogatási rendszerében a hagyományörzés és folklór, a művészeti fesztiválok, az ifjúsági programok és az egyházi közösségi események kapták a legnagyobb hangsúlyt. Számos sikeres kulturális rendezvény, népzenei és néptáncprogram, ifjúsági tábor és művészeti fesztivál kapott finanszírozást.

A magyar kulturális programok finanszírozásának aránya változó volt a különböző megyékben. Hargita és Kovászna megyében a támogatások döntő része magyar szervezetekhez került, míg más megyékben, például Kolozs, Szeben vagy Szilágy megyében a magyar kulturális események támogatása kisebb arányt képviselt a teljes költségvetéshez képest. Egyes megyékben, mint például Hunyad megyében, egyáltalán nem volt kimutatható magyar kulturális támogatás. A kutatási adatok szerint az önkormányzatok 30,8%-a biztosít fenntartott pályázati lehetőségeket kisebbségi szervezetek számára.

A nagyobb kulturális események (például a *Partiumi Magyar Napok* Szatmárban, a *Kolozsvári Magyar Napok* vagy az *Ars Hungarica* Nagyszebenben) jelentős támogatásokat kaptak, ami hozzájárult a magyar közösségek kulturális életének fenntartásához. Ugyanakkor a nagybányai Főtér Fesztivál hihetetlenül keveset. A kisebb léptékű magyar kulturális programok támogatása sok megyében elmaradt a kívánt szinttől, és szükséges lenne növelni az ilyen kezdeményezések finanszírozását.

A jövőben fontos volna támogatni az innovatív kulturális programokat, hiszen a jelenlegi finanszírozási struktúra leginkább a hagyományos kulturális formákra (néptánc, folklór, klasszikus művészeti rendezvények) összpontosul, miközben a kortárs művészeti és digitális kulturális projektek finanszírozása háttérbe szorul.

A megyei támogatási politika értelmezésekor külön hangsúlyt kell kapnia a dolgozatban már bemutatott tömb–front–szórvány tagoltságnak: ugyanaz a nominális támogatási összeg más jelent,

ha a helyi magyarságot kulturálisan intézmények támogatják, illetve ott (szórványban), ahol a magyar kultúrát csak civil szervezetek támogatják programjaikkal.

Végül módszertani korlátként kell megemlíteni, hogy a bemutatott megyei tanácsai támogatások csak az egyik – bár a dokumentálhatósága miatt jól elemezhető – szeletét adják az önkormányzati finanszírozásnak, léteznek települési szinten is a kiírások gyakorisága és gyakorlata széles skálán mozog. Ezért a fejezet következtetéseit a nem lehet általánosítani, hanem megyei mintázatokként és intézményi működésmódként kell értelmezni.

11.3. Természetbeni támogatások formái

A civil szervezetek támogatásának másik fontos eleme a természetbeni támogatások rendszere, amely pénzügyi források mellett konkrét erőforrásokat, szolgáltatásokat és egyéb anyagi jellegű hozzájárulásokat is magában foglal. Ezek a támogatási formák lehetővé teszik a szervezetek számára működésük és tevékenységeik hatékonyabb megszervezését, miközben a források rugalmasabb felhasználásán keresztül hozzájárulnak a civil szféra működési stabilitásához.

A természetbeni támogatások több formában is megjelenhetnek, attól függően, hogy mely szervezetek biztosítják ezeket, és milyen célokra használják fel a kedvezményezettek. Az alábbi fő kategóriák különíthetők el:

Az önkormányzatok és az állami intézmények a nonprofit szervezetek számára gyakran biztosítanak ingatlanokat vagy irodahelyiségeket természetbeni támogatás formájában, ami lehetővé teszi a civil szervezetek számára, hogy működési költségeiket csökkentsék, és megfelelő infrastrukturális háttérrel teremtsenek közösségi programjaik megvalósításához. Számos esetben az önkormányzatok vagy magánvállalatok technikai és tárgyi eszközöket – például irodai felszereléseket, számítógépeket, hangtechnikát vagy egyéb speciális berendezéseket – bocsátanak a szervezetek rendelkezésére, amelyek nélkülözhetetlenek a mindennapi működéshez és a rendezvények lebonyolításához. A természetbeni támogatások körébe tartozik továbbá a szakmai támogatás és a kapacitásfejlesztés is: az önkéntes tanácsadás, a jogi és pénzügyi segítségnyújtás, valamint a tréningek és mentorprogramok hozzájárulnak ahhoz, hogy a szervezetek hatékonyabban, tudatosabban és hosszabb távon fenntartható módon működjenek. Emellett egyes önkormányzatok és médiafelületek médiatámogatást és promóciós lehetőségeket is biztosítanak, például ingyenes hirdetési felületek formájában, ami elősegíti a civil szervezetek programjainak és eseményeinek szélesebb körű elérését.

A nonprofit szektor finanszírozásában a természetbeni támogatások kiegészítő szerepet töltenek be, azonban hatásuk meghatározó lehet, különösen a kisebb és kevésbé tőkeerős szervezetek esetében. A természetbeni támogatások szerepét vizsgáló szakirodalom és intézményi gyakorlat alapján az alábbi főbb összefüggések rajzolódnak ki:

- Költségcsökkentés és fenntarthatóság – az ingyenesen biztosított infrastruktúra és eszközök lehetővé teszik, hogy a szervezetek működési költségeik jelentős részét megtakarítsák, így forrásaikat közvetlenül a programjaikra fordíthatják.
- Szakmai fejlődés és kapacitásépítés – az önkéntes jogi, pénzügyi és menedzsment-tanácsadás segíti a szervezetek hatékony működését és adminisztrációját.
- Társadalmi beágyazottság és kapcsolati háló építése – az önkormányzatok által biztosított természetbeni támogatások hozzájárulnak a helyi közösségek megerősítéséhez, és elősegítik az intézményekkel való együttműködést.

A természetbeni támogatások számos előnnyel járnak, azonban alkalmazásuk során több kihívás és probléma is felmerülhet. Az egyik legfontosabb kérdés az átláthatóság és az elosztás igazságossága, mivel a természetbeni támogatások odaítélése gyakran nem teljesen transzparens, ami hátráltathatja a kisebb szervezetek hozzáférését. Emellett az adminisztratív akadályok is jelentős problémát jelentenek, hiszen az ingatlanhasználati jogok vagy egyéb eszközök biztosítása gyakran hosszadalmas bürokratikus folyamatokon keresztül történik, megnehezítve azok hatékony igénybevételét.

A fenntarthatóság kérdése szintén kihívást jelent, mivel ezek a támogatások sok esetben projektspecifikusak és időben korlátozottak, így a szervezetek számára nehéz hosszú távra tervezni. Emellett kapacitásbeli hiányosságok is tapasztalhatók, hiszen számos kisebb szervezet nem rendelkezik elegendő erőforrással vagy szakmai háttérrel ahhoz, hogy teljes mértékben kihasználja a rendelkezésre álló természetbeni támogatásokat.

A hatékonyabb kihasználás érdekében több fejlesztési irány is megfogalmazható. Az egyik legfontosabb lépés egy átláthatóbb és elérhetőbb támogatási rendszer kialakítása, amelyben az önkormányzatok és más finanszírozó szervezetek egyértelműbb kritériumokat határoznának meg a támogatások odaítélésére, biztosítva ezzel a kisebb szervezetek egyenlő esélyeit. Emellett az adminisztratív eljárások egyszerűsítése, a bürokratikus akadályok csökkentése és a pályázati folyamatok digitalizálása is elősegítené a támogatások gyorsabb és hatékonyabb elérhetőségét.

Fontos lenne továbbá hosszú távú partnerségek kialakítása, amely biztosítaná, hogy a természetbeni támogatások ne csak rövid távú projektekhez köthetők legyenek, hanem hosszabb távon is fenntartható finanszírozási rendszereket eredményezzenek. A kisebb szervezetek számára kapacitásfejlesztési programok, mentorprogramok és képzések bevezetése is szükséges lenne, hogy hatékonyabban tudják kihasználni a rendelkezésre álló erőforrásokat.

A természetbeni támogatások elérhetősége és gyakorisága jelentős regionális eltéréseket mutat. Az önkormányzatok támogatási gyakorlatát vizsgáló „Kutatás 2023–2024” rámutatott, hogy bár a legtöbb helyhatóság biztosít valamilyen formájú támogatást a civil szférának, ezek többsége pénzügyi jellegű, míg a természetbeni támogatások kevésbé intézményesültek. Az ingatlanhasználati

jogok biztosítása például egyes régiókban bevett gyakorlat, míg más területeken szinte teljesen hiányzik.⁴⁰³ Ugyanígy a technikai eszközök és szakmai segítségnyújtás eloszlása is egyenetlen, ami a kisebb szervezetek számára hátrányt jelenthet.

A kutatási eredmények alapján egyértelmű, hogy a természetbeni támogatások hatékonyságának növelése érdekében célzott fejlesztési lépésekre van szükség. Az egyik legfontosabb javaslat egy átláthatóbb és könnyebben hozzáférhető támogatási rendszer kialakítása, amely biztosítaná, hogy a kisebb szervezetek is egyenlő esélyekkel férjenek hozzá ezekhez az erőforrásokhoz. Az adminisztratív eljárások egyszerűsítése és digitalizálása szintén fontos lenne annak érdekében, hogy a pályázati folyamat gördülékenyebb és gyorsabb legyen. Ezen túlmenően a támogatások hosszú távú fenntarthatóságát is erősíteni kellene, például olyan partnerségi modellek kialakításával, amelyek biztosítják, hogy a civil szervezetek folyamatos és kiszámítható módon részesülhessenek ezekből a támogatásokból. Fontos lenne továbbá célzott kapacitásfejlesztési programok bevezetése is, amelyek segítenék a kisebb szervezeteket abban, hogy hatékonyabban használják ki a természetbeni támogatásokat. Az ilyen programok keretében például mentorálási lehetőségeket, képzéseket és tanácsadási szolgáltatásokat lehetne biztosítani, amelyek hozzájárulhatnának a szervezetek adminisztratív és menedzsmentképeségeinek fejlesztéséhez.

11.4. A nonprofit szervezetek hozzájárulása az önkormányzatok működéséhez

A társadalmi igények folyamatos változása és új problémák megjelenése – például a nemek közötti egyenlőség vagy a környezetvédelem – szintén hozzájárultak ahhoz, hogy egyre több civil szervezet alakuljon meg és vállaljon aktív szerepet ezeknek a kérdéseknek a kezelésében. A késő '70-es és '80-as évek foglalkoztatási válsága szintén növelte az önkéntes szervezetek iránti keresletet, mivel ezek a szervezetek egyre gyakrabban vettek részt foglalkoztatási programokban, segítve a munkaerőpiacról kiszorult rétegek integrációját. Ezzel párhuzamosan Európa demográfiai változásai, különösen a nyugdíjasok és munkanélküliek arányának növekedése, arra készítette a kormányokat, hogy bizonyos közszolgáltatásokat áthelyezzenek a civil és magánszektorba, csökkentve ezzel az állami kiadásokat, és növelve a nonprofit szervezetek szerepvállalását.⁴⁰⁴ A nem kormányzati szervezetek rugalmassága és gyors cselekvési képessége gyakran hatékonyabbá teszi őket a

---

⁴⁰³ Kolozsváron ugyanakkor létezik olyan önkormányzati gyakorlat az Ifjúsági Civil Konzultatív Tanács keretében, amely kifejezetten az ifjúsági civil szervezetek működését támogatja természetbeni formában. A kolozsvári önkormányzat több közösségi teret is fenntart, amelyek az ifjúsági és civil szervezetek számára ingyenesen használhatók rendezvények, közösségi programok és képzések lebonyolítására. Ilyen például a város által működtetett ifjúsági központok és közösségi terek rendszere, amelynek célja a fiatalok közösségi aktivitásának ösztönzése és a civil kezdeményezések támogatása. Ez a gyakorlat azonban nem tekinthető általánosnak Erdély egészében.

⁴⁰⁴ Kákai László (2009): *Kik is vagyunk mi? Civil szervezetek Magyarországon*. IDResearch Kft. – Publikon Kiadó. Elérhető: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0050_09_kakai/ch03.html, letöltés ideje: 2020.12.09.

rászorulóknak nyújtott segítségnyújtásban, mint amilyenek a nagyobb, bürokratikusabb intézmények. A nem kormányzati szervezetek ezért is játszanak fontos szerepet a közösségfejlesztési projektekben, amelyek célja az egyének és csoportok életminőségének javítása.

Ezek a folyamatok jól mutatják, hogy a civil szektor megerősödése szorosan összefügg a jóléti állammal kapcsolatos kihívásokkal ekként a társadalmi változások és a közpolitikai döntések egymásra hatva formálták a civil szervezetek működését és lehetőségeit. Egy szemléletes példája ennek a Greenpeace nemzetközi szervezet és a helyi környezetvédő csoportok összefogása Verespatakon, (*Stop cián* kampány) jórészt a civileknek köszönhetően sikerült megakadályozni az aranybányászat beindítását.⁴⁰⁵ Ez az összefogás a környezeti károk megelőzéséhez kapcsolódott, miközben a civil ellenállás és a demokratikus részvétel jelentőségére is rámutatott. Az országos tiltakozási hullám és a közösségi nyomás végül arra kényszerítette a politikai döntéshozókat, hogy elálljanak a beruházás megvalósításától. Ez az eset jól példázza, hogy a civil szektor milyen jelentős hatással lehet a társadalmi és politikai folyamatokra, valamint hogy az állampolgári részvétel milyen szerepet játszhat a közérdek védelmében.⁴⁰⁶

A civileknek a piaccal vagy a magánvállalkozói szférával való kapcsolata a kormányzattal szembeni autonómia alternatívája lehet.⁴⁰⁷ A vállalatok, vállalkozások nemzetközi vagy belső támogatásai ugyanis megszabadíthatják a civil szférát az állami mankók túlzott igénybevételétől. Kétségkívül problematikus az egyáltalán nem szociális profilú, friss posztkommunista piacgazdaság szereplőinek és nyerteseinek, az új tulajdonosi, avagy menedzseri osztályok „filantrópiáját” a régóta stabil, és a kapitalizmus nyílt farkastörvényeit több évszázados szociokulturális normarendszerrel, adakozási, segítségi, egyesülési és önszegélyező kultúrákkal ötvöző hagyományain mérni. Ami azonban már eléggé jól áttekintett valóság, az az állami és fél-állami szabályozások ama rendszere (alapítványok, adószabályok, kormányzati elvárások, egyházi aspiráció stb.), amely a kormányzat területén túlnyúlik, és a civil társadalom aktorait a civil szervezetek létrehozására és működtetésük forrásainak biztosítására serkenti.⁴⁰⁸ A szociális szolgáltatók kiépülése befejezetlen folyamat, a kormányzati szektorok sem rendezettek, ennek következtében a civil aktivitások profilja ezeken a területeken átmeneti.⁴⁰⁹ De itt sem szabad a profizmus csapdájába esni. A hatékony, piaci részesedéssel rendelkező vállalkozások nem lehetnek civil szervezetek, ahogyan a profi gyűjtögetés sem civil

⁴⁰⁵ Haiduc, Ionel (2011): *Proiectul Roșia Montană între riscuri și beneficii. Declarația Academiei Române*. București: Academia Română, 2011.03.11., 3–6.

⁴⁰⁶ Jakab Hanga (2018): *Támogatások, befektetések, patthelyzet Verespatakon*. In: *Átlátszó Erdély*, 2018. május 24. Elérhető: <https://atlatzo.ro/tamogatások/befektetések/patthelyzet-verespatakon-az-ellenallas-gyozott-a-szembenal-las-maradt>, letöltés ideje: 2020.12.09.

⁴⁰⁷ Priller, Eckhard – Zimmer, Annette (Hrsg.) (2001): *Der dritte Sektor international. Mehr Markt – weniger Staat?* Sigma, Berlin, 21–39.

⁴⁰⁸ Kuti Éva (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak... A civil kezdeményezések és az állami keretből kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 62–130.

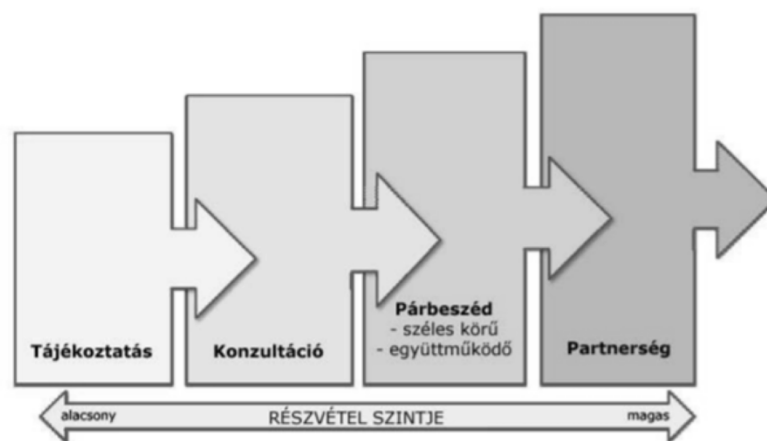
⁴⁰⁹ Harsányi László – Széman Zsuzsa (2000): *Szociális quartett*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.; Harsányi László – Széman Zsuzsa (1999): *Halak és hálók*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 32–72.

tevékenység, hanem a jóléti szektor egyik sajátos profilú szegmense. A vállalatok az anyagi hozzájárulásuk révén a civil szférát meg tudják erősíteni, és ezáltal a civilek nem az állami, kormányzati pályázati forrásokból tudnak tevékenykedni, hanem külső források révén. Ennek révén nagyobb függetlenségre tesznek szert. „A civil szervezetek tudásukkal és független szakértelmükkel érdemben járulhatnak hozzá a döntéshozatal folyamatához. Ez a felismerés egy ideje arra ösztönzi a különböző szintű kormányzati szerveket a helyi szinttől a regionális szinten át a nemzeti szintig, valamint a különböző nemzetközi intézményeket, hogy a szakpolitikák kialakítása és megvalósítása során építsenek a civil szervezetek tapasztalataira és kompetenciáira. A civil szervezetek ugyanis élvezik tagságuk és a szélesebb társadalom bizalmát, mikor hangot adnak aggodalmaiknak, képviselik azok érdekeit és ügyeket karolnak fel, így alapvetően hozzájárulnak a szakpolitikák kidolgozásához.

A konstruktív kapcsolat fenntartása érdekében a civil szervezeteknek és a hatóságok különböző szintjeinek egy sor általános alapelv szerint kell(ene) együttműködniük:

- *Részvétel:* A civil szervezetek összegyűjtik és kifejezésre juttatják tagjaik, a különböző felhasználói csoportok és az érintett állampolgárok véleményét, nézeteit. Ez a hozzájárulás alapvető értékeket hordoz a politikai döntéshozatali folyamat szempontjából, fokozva a szakpolitikai kezdeményezés minőségét, megértését és hosszú távú alkalmazhatóságát. Előfeltétele, hogy a részvételi folyamat nyílt és hozzáférhető legyen, és a részvétel általánosan elfogadott paramétereire épüljön.
- *Bizalom:* A nyitott és demokratikus társadalom a különböző szereplők és szektorok közötti őszinte interakcióra épül. Mivel a civil szervezetek és az egyes hatóságok más és más szerepeket töltenek be, az emberi életminőség javításának közös célja csak abban az esetben valósítható meg kielégítő módon, ha az bizalmon alapszik – beleértve az átláthatóságot, egymás tiszteletben tartását és a kölcsönös megbízhatóságot.
- *Elszámoltathatóság és átláthatóság:* A köz érdekében való cselekvés nyitottságot, felelősséget, egyértelműséget és elszámoltathatóságot kíván meg mind a civil szervezetek, mind pedig a hatóságok részéről – valamint átláthatóságot minden szinten.
- *Függetlenség:* A civil szervezeteket célkitűzéseik, döntéseik és tevékenységeik tekintetében szabad és önálló egységekként kell elismerni. Joguk van ahhoz, hogy függetlenül cselekedjenek, és joguk van olyan álláspontokat képviselniük, amelyek különböznek azon hatóságok álláspontjától, amelyekkel máskülönben együttműködhetnek.”⁴¹⁰

⁴¹⁰ Council of Europe: A döntéshozatalban való állampolgári részvétel jó gyakorlatának kódexe. Elérhető: <https://rm.coe.int/>, letöltés ideje: 2020.12.09.

16. ábra: A részvétel különböző szintjei

Forrás: A döntéshozatalban való állampolgári részvétel jó gyakorlatának kódexe ⁴¹¹

A fenti felsorolás és az ábra alapján értelmezni tudjuk, hogy mit is jelent a civil szervezeteknek a kormányzati szereplőkkel való együttműködés, valamint azt is, hogy ennek milyen formái vannak. A dolgozatban bemutatott verespataki példa viszont mindennek az ellenpéldája, hiszen azt szemlélteti, hogy mi történik, amikor a civil szféra bizonyos kérdésben nem tud partneri kapcsolatot kialakítani a politikai döntéshozatallal, és a demokrácia nyújtotta lehetőségek szerint igyekszik érvényesíteni az akaratát. ⁴¹²

Következtetésként elmondható, hogy a civil szervezetek – a demokratikus fejlődés egyik eredményeképpen – a demokratikus döntéshozatal intézményét erősítik, és egy olyan pólust képeznek, amely a politikai és a gazdasági túlkapasoknak ellent tud állni, továbbá képviselni tudja a civilek, állampolgárok érdekeit. Ez a szektor olyan társadalmi tőkével rendelkezik, amely segíti a mindenkori elitet, hogy megfelelő válaszokat tudjon adni a társadalmi kihívásokra. Úgy tekintem, hogy a civil szervezetek fejlődése és minél szélesebb körű megléte elősegíti, hogy Kelet-Közép Európában a kommunista múltat sikeresen lehessen hatra hagyni, ugyanakkor hozzájárul ezen demokráciák megerősödéséhez. A civilek aktív működése, szerepvállalása olyan létfontosságú kérdések helyes megválaszolásában segít, amelyek hozzájárulnak a jobb életkörülmények kialakításához. Ezek a szervezetek a kisebbségi helyzetben élők számára többletfeladatot is vállalnak, igyekeznek lassítani vagy éppen megfordítani a többségi társadalom felől érkező asszimilációs nyomást, továbbá pótolni az intézményi rendszert. Gondolhatunk itt oktatásra, hitéletre, események megszervezésére, vagy olyan akciókra, amelyek felhívják a figyelmet egy-egy fontosabb közéleti kérdésre. Az erdélyi magyar kisebbségi közösségekben, különösen a szórványtárségekben, a civil szervezetek tevékenysége

⁴¹¹ Council of Europe: *A döntéshozatalban való állampolgári részvétel jó gyakorlatának kódexe*. Elérhető: <https://rm.coe.int/>, letöltés ideje: 2020.12.09.

⁴¹² Lásd részletes gyakorlati modellt: Szociális vállalkozások – Függelék/Esettanulmányok

kiemelt jelentőséggel bír, mivel közösségformáló és megtartó funkciókat egyaránt ellátnak. Ez a szerep a helyi civil szereplők számára többletfeladatokat és fokozott felelősséget jelent, amely túlmutat a helyi közösségek keretein, és tágabb, össznemzeti vonatkozásokkal is rendelkezik.

Ami a politikai részvételt illeti, Varga Szilvia doktori disszertációjából olvashatjuk, hogy az utóbbi évtizedekben a civil és politikai részvétel, valamint az állampolgárság jelentős figyelmet kapott mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalomban, mivel szoros kapcsolatban áll a működőképes demokráciával. Az 1960-as években Almond és Verba hangsúlyozták, hogy a demokráciák stabilitása az állampolgári hűségen alapul, de a 2000-es évektől kezdve ezt az állítást tovább gondolják, hangsúlyozva az aktív részvétel fontosságát. Az állampolgári részvétel formái átalakultak, a hagyományos szervezeti tagság és szavazás helyett előtérbe kerültek a direkt demokratikus formák, mint például a tüntetések. A modern társadalmakban csökkent a választási hajlandóság, és az állampolgárok intézményekbe vetett bizalma megingott. Az új, kritikus állampolgárok inkább direkt módon avatkoznak be a politikai folyamatokba, és gyakorolják a tiltakozás politikáját. A részvételi demokrácia egyre nagyobb hangsúlyt kap a képviseleti demokráciával szemben, és a részvétel motivációi között szerepel az egyéni ügyek iránti elkötelezettség, a közösségi felelősségérzet, valamint az aktív részvétel családi hagyománya is. Az internet és a globalizáció hozzájárul a nemzeti határok leépítéséhez, és lehetőséget ad az állampolgárok számára, hogy otthonról is részt vegyenek a politikai folyamatokban.⁴¹³

A romániai magyar kisebbségi civil társadalomnak a helyi hatalmi, döntéshozatali és közszolgáltató intézményrendszer működtetésében játszott szerepéről kialakítandó álláspont mindmáig közösségi feladat, így van ez a civil szervezeteknek a helyi társadalmi életre gyakorolt hatásáról történő vizsgálatok esetében is. Erdélyben a civil szervezetek és önkormányzatok kapcsolata a kérdés fontossága ellenére kevésbé kutatott, főképp csak problémákat tárgyaló kutatások jelentek meg.

A civil szervezetek közösségfejlesztő, szolgáltató és érdekképviseleti politikai tevékenysége elengedhetetlen, de ez fennáll ugyanakkor az önkormányzatoknál is. Azt kell megvizsgálnunk, hogy az adott helyi közhatalom és az abban dolgozó politikai elit és a civil szervezetek miként működnek együtt, konfrontálódnak, vagy egymástól függetlenül működnek, mivel mindezek a viszonyulások, vagy ezek hiánya határozza meg az adott szervezeti tevékenység hatékonyságát.

A kormányzati és civil szervezetek alapvetően különböznek egymástól: az önkormányzatok érdekrendszere változó, nagy hangsúlyt helyeznek a szabálykövetésre és formalításra, ami együtt jár a bürokratikus eljárásokkal. Ezzel szemben a civil szervezetek érdekrendszere állandó, prioritásaik között szerepel a gyors reagálás, dinamika és innováció. Ezért kiemelten fontos a civil szervezetek jelenléte, amelyek az önkormányzatokkal való együttműködés révén egyensúlyt teremtenek.

---

⁴¹³ Varga Szilvia (2025): *A görgetésen túl (?)*: Erdélyi magyarok online politikai részvétele. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Média- és kommunikációtudományi könyvsorozat, Kolozsvár, 15–18.

12. Következtetések és javaslatok

A civil szervezetek kulcsszerepet játszanak a közszféra és a magánszféra közötti közvetítésben. Közvetítő a szerep, mivel a civil szervezetek összekapcsolják a lakosság igényeit a döntéshozókkal, közvetítik a közszféra céljait a magánszféra felé, segítik az együttműködést eltérő érdekű szereplők között. Ez a szerep csökkenti a bizalmatlanságot és elősegíti a párbeszédet.

A nonprofit szervezetek céljaik és tevékenységük, alapításuk és vezetőségük tekintetében különbözőek, az általuk alkotott, a kormányzati és a piaci szféra között elhelyezkedő szektor heterogén.⁴¹⁴ Egy kapcsolat kialakításában érdekelt kisebbségi civil szervezet nem kizárólag egy másik szervezetet keres, hanem olyan együttműködésre alkalmas környezetet, amelyben a helyi szereplők elősegíthetik a kapcsolatépítést.⁴¹⁵ „A korrekt együttműködés az ügyek megoldási menetében preventív jellegű, hiszen elkerülhetőek ezáltal azok a kényszerű együttműködési formák, amikor a civil szervezetek jogszabályban rögzített módon, esetleg a felettes, vagy felügyeleti szerveket bevonva próbálják kikényszeríteni környezeti érdekeiket. Ez kétélű megoldási mód, hiszen ha kompromisszumos lehetőség adódik a közös érdekeken alapuló munkában, pusztán az egyeztetés hiánya miatt rendkívüli veszteségeket lehet elszenvedni, például: egy civil szervezettől érkező fellebbezés vagy törvényességi vizsgálati kezdeményezés révén. Fontos tehát az érdekellentétben alapuló párbeszéd készségét is elsajátítaniuk a feleknek, a szervezeteknek a szakmai kérdésekre koncentrálni, személyeskedéstől mentesen kell álláspontjukat képviselni. E szakaszban rendkívüli hátrányként jelentkezhet, ha a döntést sok esetben mások mondják ki a konfliktusban egyébként döntési helyzetben lévő felek helyett – például felettes államigazgatási szerv, ügyészség, polgári és közigazgatási bíróság. Sok esetben az ilyen megoldás mindkét fél számára kedvezőtlenebb, mint az, amit korrekt párbeszéddel, megfelelő tárgyalási kultúrával és kompromisszumkészséggel el lehetett volna érni.”⁴¹⁶

Ha nemzeti kisebbség, esetünkben a romániai magyar közösség civil szervezeteit elemezzük, láthatjuk, hogy ezek nagyrészt specifikusak: kulturális, etnikai, vallási és nyelvi témákra szakosodtak, kisebbségiük hozzák létre, és a kisebbséggel kapcsolatos célokat határoznak meg. Ezen kívül vannak olyan civil szervezetek, melyeknél másodlagos az alapítók nemzetisége, például nagyobb alapítványokhoz vagy országhatárokon átnyúló szervezetekhez tartoznak (Caritas, Máltai Szeretetszolgálat), és tagjaik az adott településen magyarok, illetve vannak civil szervezetek, például a

⁴¹⁴ Jenei György – Kuti Éva – Horváth Ágnes (2007): Helyi önkormányzatok, civil szervezetek és magánvállalkozások. In: *Korunk*, 2007/6. Elérhető: <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00126/3492.html>, letöltés ideje: 2019.06.22.

⁴¹⁵ Civil Térkép: *A Civil Térkép hivatalos oldala*. Elérhető: www.civilterkep.ro, letöltés ideje: 2019.06.22.

⁴¹⁶ Gyenes Szilárd: *Együttműködési és szerződéskötési lehetőségek a környezetvédelem, természetvédelem és területfejlesztés területén*. Elérhető: www.nonprofit.hu/files/1/8/0/180_Egyuttmu_kodesi.doc, letöltés ideje: 2020.11.06.

környezetvédelmi szervezetek, melyeknek tagjai, alapítói nemzeti kisebbséghez tartoznak, de ez nem jelenti azt, hogy specifikusan magyar ügyet képviselnek.⁴¹⁷

A kisebbségi civil szféra meghatározását követően az önkormányzatok működésére és jogi szabályozásaira is kitértünk. Az együttműködés többféleképpen jöhet létre, például egy meghatározott ügy esetében, egy rendezvény lebonyolítása, egy program keretében, de kiterjedhet egy több éven át hatályban levő szerződésre is. Ezek a kapcsolatok mindkét fél, illetve a társadalom számára előnyösek. Vicsai Nóra-Csilla a *Civil–önkormányzati együttműködés* című dolgozatában leírja, hogy az önkormányzat végrehajtó testületként a központi politikai hatalom felé relatív autonómiával rendelkezik, valamint az igazgatást közhatalomként végzi a döntések előkészítésével és végrehajtásával. Ezen kívül vannak egyéb tevékenységei is: célok kitűzése, információk összegyűjtése és rendszerezése, tervezés, döntéshozás, döntések végrehajtása, koordináció és ellenőrzés. „Európában a közigazgatást, és ezen belül az önkormányzatok működését hosszú ideig a hierarchia és az erős centralizáció jellemezte. De a gazdasági-társadalmi folyamatok, változások már az 1970/80-as években nyilvánvalóvá tették, hogy a bürokrácia kora leáldozott, a jelenlegi struktúra nem fenntartható; ennek meghatározó oka, hogy a jóléti állammodell megkérdőjeleződött. Az önkormányzatok túlméretezettek, nehézkesek, költségesek (a közszolgálat a GDP több mint 50%-át költi el). Ugyanakkor egyre csökkenő erőforrásokból egyre inkább növekvő számú és emelkedő színvonalú szolgáltatást kell nyújtaniuk; viszont a társadalmi változásokra és igényekre nem képesek eléggé rugalmasan reagálni. Az adófizetők bizalma is megingott az önkormányzatokban.”⁴¹⁸

Az önkormányzatok a közigazgatás helyi szintje, a közigazgatás pedig a legnagyobb társadalmunkat átfogó szakigazgatási rendszere. A politikai hatalom felé relatív autonómiával rendelkezik. Legfontosabb feladata a döntések előkészítése és végrehajtása. „A szolgáltató önkormányzat ügyfelei a település lakói. Egy ilyen típusú önkormányzat célkitűzései között szerepel:

- az lakosság tájékoztatása az önkormányzat politikájáról és tevékenységéről;
- a véleménynyilvánítás lehetőségének megteremtése a közösség számára;
- a helyi polgári öntudat ápolása;
- a polgárok felvilágosítása saját jogaikról és kötelezettségeikről, illetve az önkormányzat működéséről.”⁴¹⁹

Az önkormányzat fogalmi elemei általános értelemben szerveződési elvet, működési mechanizmust és eljárási technikát jelentenek.⁴²⁰ Szerveződési elv: az önkormányzás, mint tevékenység,

⁴¹⁷ Székely Tünde (2014): Kisebbségi civil társadalom. In: Bodó Barna – Székely Tünde (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2014*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 17–26.

⁴¹⁸ Vicsai Nóra-Csilla (2012): *Civil–önkormányzati együttműködés*. Elérhető: <https://www.civilek.hu/tudastar/civil-onkormanyzati-egyuttmukodes/>, letöltés ideje: 2019.04.27.

⁴¹⁹ Szász Jenő – Orbán Árpád (2000): „Ügyfélorientált” önkormányzat Székelyudvarhelyen. In: *Civil Fórum* (Transindex.ro). Elérhető: www.transindex.ro, letöltés ideje: 2019.04.22.

⁴²⁰ Iván Dániel (é. n.): *A helyi-területi közigazgatás II. – A helyi önkormányzatok*. Elérhető: <https://antk.uni-nke.hu/document/akk-copy-uni-nke-hu/AInyzatok.pdf>, letöltés ideje: 2021.01.14.

intézményesült szervezeti kerete és működése. Az önkormányzás magában foglalja: az önszerveződést (szervezeti működési elv önálló kialakítása), az önszabályozást, a saját ügyekben való döntést, öngazgatást (önkontroll), az önfejlesztést és önkorrekciót. Az önkormányzat működési mechanizmusa egyrészt a célok meghatározásában jelentkezik. Funkciója szempontjából a célok a meghatározóak. Másrészt az önkormányzat lényegéhez tartozik a tagok érdekképviselésének és védelmének ellátása. Eljárási technika: feltételezi olyan intézményesült megoldások kialakítását és alkalmazását, amelyek lehetővé teszik az önkormányzat tagjainak az önkormányzati döntések előkészítésében és meghozatalában való közreműködését, akár képviseleti, akár közvetlen módon, a különböző participációs megoldásokon keresztül.⁴²¹

A nonprofit szféra fontos kötelék az önkormányzat és a társadalom közötti kommunikációval kapcsolatban, feladatot vállal át és végez. A civil szféra nem képes mindenféle feladatot, szolgáltatást megfelelően ellátni. Feladattípusok, melyeket a harmadik szektor fel(át)vállalhat:

- szociális feladatok,
- önkéntes munkát igénylő feladatok,
- minimális vagy nulla nyereséget ígérő feladatok,
- egyéni felelősség növelése,
- közösségfejlesztés,
- mások jóléte iránti elkötelezettség fejlesztése,
- a fogyasztók részéről nagy bizalmat igénylő feladatok,
- felelősségteljes, személyes figyelmet követelő feladatok,
- együttérzést és elkötelezettséget követelő feladatok.”⁴²²

A partnerségben éppen arra kell törekedni, hogy ezek a tulajdonságok kiegészítsék egymást, a lakosság érdekében. „A két szektor együttműködése jelentős erőforrásokat mozgósíthat, amelyek nagy lökést adhatnak egy-egy település fejlődésének. A két szféra közötti kapcsolat kiépítése hosszú folyamat, amely évek alatt alakul ki. Az együttműködés előfeltétele a partneri viszony kialakítása, a mindkét fél rendelkezésére álló erőforrások és eszközök leltározása, illetve a közös célok és prioritások meghatározása. Ez egy tanulási folyamat: a civil szervezetek betekintést kapnak az önkormányzatok lehetőségeibe, kötöttségeibe; az önkormányzatok pedig rálátást nyernek a helyi társadalom problémáira, véleményére.”⁴²³ Az önkormányzatok és a civil szervezetek jellemzőik alapján eltérnek egymástól, mivel az önkormányzatoknál az érdekrendszer változó, érezhetjük a

⁴²¹ Boros Anita et al. (2010): *Az önkormányzati működés alapjai*. Polgármester Akadémia, Budapest. Elérhető: <http://xn-tosz-5qa.hu/uploads/dokumentumok-kiadvanyok/azonkormanyzatimukodesalapjai.pdf>, letöltés ideje: 2021.01.12.

⁴²² Perpék Éva (2011): *Önkéntesség és közösségfejlesztés*. Szociológia és Társadalompolitika Intézet, Budapest. Elérhető: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/675/1/Perpek_Eva.pdf, letöltés ideje: 2021.11.11.

⁴²³ Hajdó Csaba (2000): Egy feltáratlan erőforrás: a civil szféra és az önkormányzatok együttműködése. In: *Civil Fórum* (Transindex.ro). Elérhető: www.transindex.ro, letöltés ideje: 2020.09.22.

szabálykövetés fontosságát, a hitelesség érdekében meg jelen van a formalitás, ezzel együtt járnak a bürokrácia különféle eljárásai. A civil szervezeteknél az érdekrendszer állandó, a feladatcentrikusság érdekében a gyors reagálás, a dinamika, az innováció szerepel a prioritások között. Ezért is fontos a civil szervezetek jelenléte, mert az önkormányzattal való együttműködés által egyensúlyt eredményez.⁴²⁴

A döntéshozatali folyamatban a civilek szerepe kulcsfontosságú a demokratikus társadalom működésében. A civil szervezetek segítenek a döntéshozóknak abban, hogy jobban megértsék a lakosság igényeit és szükségleteit, és olyan megoldásokat találjanak, amelyek a lehető legtöbb ember számára előnyösek. Ezen kívül a civilek segítségével a döntéshozatali folyamatok átláthatóbbá és demokratikusabbá válnak, és a lakosság nagyobb részvétele is biztosított lesz a döntések meghozatalában.

Az erdélyi civil szervezetek fontos szerepet töltenek be a helyi közösségek kulturális, szociális életében és az oktatásban. Működésüket alapvetően befolyásolja az önkormányzatokkal való együttműködésük, valamint a különböző támogatási rendszerekhez való hozzáférésük. A támogatások forrásai között megtalálhatóak az állami, önkormányzati, piaci és nemzetközi alapok. Illetve létezik az adóhányad-felajánlásának a lehetősége, de ez főleg olyan szervezetek esetében valósul meg, amelyek kritikus helyzetekben igyekeznek segítséget nyújtani. A kutatás célja ezen támogatási mechanizmusok és a civil szektor fenntarthatóságának elemzése.

Az önkormányzatok és civil szervezetek együttműködése nagyban meghatározza a helyi közösségek fejlődését – ez kimondottan érvényes a szórványlét feltételei között, ahol a civilek vehetik át azokat a közszolgálati feladatokat, amelyekre az helyi közigazgatás nem, vagy kevés figyelmet fordít. Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy a helyi közösségek nyitottak a kulturális eseményekre, és ezek szervezésében jelentős szerepet töltenek be az önkormányzatok. A támogatási mechanizmusok területi eltérései azonban megnehezítik az egyenlő hozzáférést. A kutatás kimutatta, hogy a pályázati lehetőségek gyakorisága és az önkormányzatok által biztosított erőforrások mennyiségként jelentős eltéréseket mutatnak. Például Kolozs megyében az önkormányzatok évente rendszeresen írnak ki pályázatokat a civil szervezetek számára, míg más régiókban, például Brassó megyében, egyáltalán nincs ilyen lehetőség.

Az erdélyi civil szervezetek finanszírozása több csatornán keresztül történik. A legjelentősebb állami támogatási forrás a Bethlen Gábor Alap, amely a magyar nyelvű oktatás, a kulturális örökség és a közösségi programok támogatására irányul. Emellett további magyarországi források is hozzájárulnak a civil szervezetek működéséhez. Az RMDSZ által létrehozott Communitas Alapítvány szerepe különösen a kisebb összegű támogatások esetében meghatározó. Elvileg a helyi-települési

---

⁴²⁴ Vicsai Nóra-Csilla (2012): *Civil–önkormányzati együttműködés*. Elérhető: <https://www.civilek.hu/tudastar/civil-onkormanyzati-egyuttmukodes/>, letöltés ideje: 2019.04.27.

és megyei támogatásoknak kellene biztosítaniuk a kisebbségi szervezetek stabil finanszírozási hátterét. A gyakorlatban azonban az önkormányzati forrásokhoz való hozzáférés egyenetlen, és a központi szabályozás csupán keretjellegű: a döntéshozó testületek széles mérlegelési jogkörrel rendelkeznek. A pályázati rendszerek adminisztratív akadályai miatt a kisebb szervezetek nehezebben tudják kihasználni a rendelkezésre álló forrásokat. Mivel a helyi támogatások formája az utófinanszírozás, és mert az elszámolás bonyodalmas, a civilek olykor meg sem próbálják kihasználni a létező lehetőséget.

A civil szervezetek egyik legfontosabb területe a közművelődés. A kutatás rávilágított arra, hogy a rendszeresen (évente) ismétlődő kulturális események jelentős hatással vannak a közösségi életre. Külön ki kell emelni a szabadtéri rendezvények, több napos fesztiválok fontosságát, ugyanis szórványban a közterekről eltűnik a magyar szó, az ott lakók többségi nyelvi környezetben élnek – és ilyenkor érezhetik át, mit jelent a nyelvi közösség, amelyhez tartoznak. A kisebbséginek arra is szüksége van a szórványlét körülményei között, hogy a közösségi tereken is otthon lehessen – ezt biztosíthatják a fesztiválok (Temesvár, Nagybánya). Fontos odafigyelni a résztvevők életkori megoszlására. Az adatok szerint a gyermekek és az idősek a legaktívabb célcsoportok a kulturális programokban, míg a fiatal felnőttek nehezebben bevonhatóak. A közösségépítő programok közül a csoportos foglalkozások és az előadások bizonyultak a leghatékonyabbnak. A kultúra, a közművelődés terén az önkormányzatok és civil szervezetek együttműködése kulcsfontosságú a kisebbségi (közösségi) identitás megőrzésében.

A kisebbségi civil szervezetek működését a politikai, gazdasági, társadalmi és technológiai tényezők egyaránt befolyásolják. A politikai környezet kulcsfontosságú az állami és önkormányzati támogatások elérhetősége szempontjából, míg a gazdasági tényezők meghatározzák a szervezetek fenntarthatóságát. Az európai kisebbségi közösségekkel összehasonlítva megállapítható, hogy az erdélyi magyar civil szervezetek finanszírozása nagymértékben függ az anyaországi forrásoktól, míg például a dél-tiroli németek vagy a katalán közösségek jelentős autonóm finanszírozási rendszerrel rendelkeznek.

Fontos kérdés a fenntarthatóság. Ismert jelenség, hogy a civil szervezetek jelentős mértékben személyfüggőek – az alapító(k) visszavonulása, félreállása akár végzetes is lehet a vonatkozó szervezetek számára. Ezért fontosak a helyi támogatások, az ezzel járó kapcsolatháló, amelyek beágyazzák a szervezetet. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy az erdélyi civil szervezetek számára az önkormányzati támogatások és a pályázati rendszerek hozzáférhetősége jelentős kihívásokat jelent. Az egyenlőtlen finanszírozási lehetőségek, és az erősebb szervezeteket prioritizáló utófinanszírozás miatt sok kisebb szervezet számára nehéz a hosszú távú fenntarthatóság biztosítása. A jövőben érdemes lenne megfontolni egy központilag szabályozott támogatási rendszer kidolgozását a civilek

bevonásával, amely biztosítaná a kisebbségi szervezetek stabil finanszírozását, és elősegítené a kulturális és közösségi programok hosszú távú fenntarthatóságát.

12.1. Fejlődés, változások és a fiatalok

Az érzékelhető rohamos fejlődése következtében olyan társadalmi változások következnek be, amelyek az eddigi kutatásokban használatos fogalomrendszeren is jelentősen változtatnak. Szükséggé válik az elméleti keretek újragondolása. Korunk változásának a kulcsszavai: modernizáció, társadalmi differenciálódás, globalizáció, fenntarthatóság, szociális mobilizáció, digitális átalakulás, gazdasági fejlődés. Az információs társadalom kialakulásának két fő irányvonalát fedezhetjük fel. Az egyik paradigma szerint a jelenlegi társadalmak radikális változásokon mentek keresztül, ide köthetők az információs társadalom történetiségéről beszélő Frank Webster⁴²⁵ által létrehozott elméleti kategóriák, valamint a posztindusztrializmus, posztmodernizmus, információs és tudástársadalom elméletei is, ugyanakkor Beck a modernitás, kockázattársadalom és reflexív modernitás tézisei is ide tartoznak.⁴²⁶ Beck a modernitást reflexív folyamatként tételezi, nevezzük második modernitásnak vagy kockázattársadalomnak, amikor a társadalmi, politikai és gazdasági rendszerek újraértelmeződnek a korábbi modernitás válsága, különösen a technológiai és gazdasági fejlődés által előidézett kockázatok miatt.

A másik vonulatba azon elméletek tartoznak, melyek a kontinuitást, a folytonosságot hangsúlyozzák leginkább. Ezen irányvonal szerint nem is beszélhetünk az információs és tudástársadalom kialakulásában radikális fordulóponttól. Ugyanakkor az új technológiák, valamint az információ újfajta feldolgozása nem fogja lényegesen megváltoztatni a társadalmakat és aktorainak működését. Mindemellett a kutatók kiemelik az információ kulcsfontosságú szerepét, a hálózatiságot és a globalizációs folyamatok fontosságát, viszont ezeket leginkább a hatalomnak és gazdasági érdekeknek alárendelten.⁴²⁷ A modernitás által generált társadalmi folyamatok következtében egy erőteljesen plurális társadalom jön létre, amely különböző felfogású, különböző világnézetet valló és különböző érdekeket képviselő csoportokból áll. Ezen csoportok különféle adottságokkal rendelkeznek, és többféleképpen tudnak részt vállalni a társadalom egészének működésében. Eszerint a társadalom működésében a kulcsszereplő nem is a személytelen állam, hanem az egyének csoportosulása, a cselekvő közösség. Így, a pluralizált társadalomban nem elvetendő, hogyha egy csoportnak sajátos igényei vannak. Inkább ott tevődik fel a kérdés, hogy ezen csoportok miként tudják igényeiket,

⁴²⁵ Z. Karvalics László (2001): Bevezető az információs társadalom tudománytörténetéhez. In: *Információs Társadalom*, 2001/1, 34–48.

⁴²⁶ G. Márkus György (2003): A modernitás rendszerváltása. Ulrich Beck: *A kockázattársadalom. Út egy másik modernitásba*. In: *Politikatudományi Szemle*, 12. évf., 4. sz.

⁴²⁷ Roszak, Theodore (1990): *Az információ kultusza, avagy a számítógépek folklórja és a gondolkodás igaz művészete*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 112–128.

érdekeiket közvetíteni és képviselni?⁴²⁸ Valamint az is, hogy milyen hálózati csomópontokba szerveződnek, hogyan és milyen eszközökkel kommunikálják ezen érdekeiket vertikális, illetve horizontális vonalon? A civil társadalom tehát egy olyan alulról építkező társadalom,⁴²⁹ amelyben különféle csoportok találják meg az önkifejeződési módjukat, illetve azt, hogy hogyan éljenek együtt más, saját önkifejezési móddal rendelkező csoportokkal.

A civil társadalom célja így nem más, mint helyi értékek és érdekek érvényesítése a bürokrácia és a monopolrendszerek érdekeivel szemben, az alulról építkezés, az egyének, csoportok, alacsony szintű közösségek⁴³⁰ és intézmények önérvényesítési eszközeivel, tehát jelentős szerepe van a demokratizálás folyamatában.⁴³¹ Ezt a folyamatot négy pontban lehet összefoglalni: egyrészt a civil társadalom a hatalom egyensúlyát a társadalom javára billenti az állammal szemben. Erre a funkcióra akár történelmi példákat is hozhatunk fel, amikor a polgári mozgalmak számos területet szabadítottak fel az állami elnyomás, kontroll alól. Másrészt egyfajta felügyelő szerepet is betölt az állami struktúrák felett, főként a köztisztviselők elszámoltathatósága szempontjából. Harmadrészt fontos közvetítő szerepet játszik a civil társadalom az állam és maga a társadalom között, ez egyeztetési folyamatokban is tetten érhető. Végül pedig maga a civil társadalom is gyarapíthatja önmaga számára azokat az intézményeket, amelyek kiszámítható és legitim válaszokat adnak a társadalom által generált bizonyos kérdésekre.⁴³² Ebben a kontextusban nem lehet nem észrevenni, hogy az elmúlt évtizedekben a globális folyamatokkal párhuzamosan az új társadalmi megmozdulások, demonstrációk is felértékelődnek, amelyek nagyon hatékonyan használják céljaik elérésére az információs és kommunikációs eszközöket is.⁴³³

Az új információs és kommunikációs technológiák (ICT) bevezetése alapvetően változtatta meg a civil szervezetek működését. Az internet és a közösségimédia-platformok lehetővé tették a gyors és költséghatékony kommunikációt, a hálózatépítést és a forrásgyűjtést. A digitalizáció révén a civil szervezetek szélesebb közönséget érhetnek el, és hatékonyabban tudják képviselni érdekeiket.⁴³⁴

Erdélyben a magyar civil szervezetek egyre inkább kihasználják az ICT nyújtotta lehetőségeket. A szervezetek weboldalakat, közösségimédia-profilokat hoznak létre, és online kampányokat

⁴²⁸ Tomka Miklós (2007): *Egyház a társadalomban*. Loisir Könyvkiadó Kft., Budapest, 45–58.

⁴²⁹ Benedek József (2012): Erdélyi magyar civil szervezetek és az információs társadalom kihívásai. In: *Erdélyi Társadalom*, 10(3), 45–67.

⁴³⁰ Cohen, Elizabeth G. (1994): Restructuring the Classroom: Conditions for Productive Small Groups. In: *Review of Educational Research*, 64, 1–35.

⁴³¹ White, Gordon (2007): Civil society, democratization and development (I): Clearing the analytical ground. In: *Democratization*, 1(2), 375–390.

⁴³² Bodó Barna (2014): *Civil szerepek – civil szereplők*. Gordian Kiadó, Temesvár, 73–86.

⁴³³ Castells, Manuel (1996): *The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol. I: The Rise of the Network Society*. Blackwell, Oxford, 352–369.

⁴³⁴ Farkas Jenő – Kovács András – Perger Éva – Lennert József – Hoyk Edit – T. Gémes Tünde (2021): A civil társadalom és az információs társadalom kapcsolata. In: *Civil Szemle*, 2021/1.

indítanak. Az új technológiák segítségével sikeres forrásgyűjtő kampányokat tudnak folytatni, valamint gyorsabban és hatékonyabban tudnak reagálni a közösség igényeire.⁴³⁵ Bár az információs társadalom számos lehetőséget kínál, kihívásokat is jelent a civil szervezetek számára. Az erdélyi magyar civil szervezeteknek meg kell küzdeniük az informatikai ismeretek és az anyagi források hiányával, valamint a digitális szakadékkal,⁴³⁶ amely megnehezíti a technológiák elérését és használatát. Ugyanakkor az új technológiák bevezetése hozzájárulhat a szervezetek hatékonyságának növeléséhez és a közösségi részvétel erősítéséhez.⁴³⁷

A felmérések azt mutatják, hogy azok a szervezetek, amelyek fiatalokat szeretnének megszólítani rendezvényeikkel, az online térben kevésbé sikeresek. Ennek oka, hogy elsősorban elavult közösségimédia-felületeket használnak, illetve csak a hivatalos honlapjukon hirdetik eseményeiket, ami a fiatal korosztály számára kevésbé hatékony. Mivel a civil szféra lekérdezése 2021 év végéig tartott, így a válaszok a jelenlegi helyzetre is vonatkoznak, értelmezésünkben a megváltozott helyzethez az elmúlt két évben sem tudtak kellőképpen felzárkózni. Ez betudható a szervezetek szűkös anyagi hátterének, a hiányos infrastruktúrának és a technológiai tudás hiányának is. A Z generáció és a kultúra-, fesztiválfogyasztás kapcsolata egyre fontosabbá válik a mai társadalomban, hiszen az Y generáció után már ők a következő legnagyobb generáció. A Z generáció tagjai, vagyis az 1995 után születettek olyan digitális környezetben nőttek fel, amely jelentős hatással volt a fogyasztási szokásaikra, így a kultúra- és fesztiválfogyasztásukra is.

A Z generáció tagjai az empirikus kutatások alapján nyitottabbnak mutatkoznak az új élményekre és a kulturális sokszínűségekre, mint az idősebb generációk. Számukra a kultúra és a fesztiválok a szórakozási funkció mellett az identitás és a közösségi hovatartozás kifejezésének tereiként is értelmezhetők. Az eseményeken való részvétel lehetőséget teremt számukra arra, hogy hasonló érdeklődésű emberekkel kapcsolatot alakítsanak ki, ami hozzájárulhat közösségi kapcsolataik erősödéséhez.

A Z generáció kulturális érdeklődése emellett nem kizárólag a hagyományos intézményi keretekhez kötődik, hanem az alternatív kulturális fesztiválokra és eseményekre is kiterjed. Számukra az is fontos, hogy az események környezetbarátak és fenntarthatóak legyenek. A kutatások szerint a Z generáció tagjai elsősorban az online térben találkoznak kulturális tartalmakkal és eseményekkel, ezért az online jelenlét, a közösségi média és az online reklámok meghatározó csatornákként jelennek meg a kulturális és fesztiválfogyasztásban is. Az online tér lehetőséget ad az események előzetes megismerésére, a jegyvásárlásra és az eseményekről való vélemények megosztására is.

⁴³⁵ Farkas Zoltán (2018): Digitális forradalom és civil szervezetek: Lehetőségek és kihívások Erdélyben. In: *Civil Szemle*, 15(2), 29–48.

⁴³⁶ Szabó Emese (2020): A közösségi média szerepe az erdélyi magyar civil szervezetek életében. In: *Online Társadalomtudományi Szemle*, 19(1), 55–72.

⁴³⁷ Nagy Róbert (2021): Forrásgyűjtés az új információs társadalomban: Erdélyi magyar civil szervezetek esettanulmányai. In: *Közösségi Kutatások*, 17(3), 90–105.

12.2. Civil kontroll és demokrácia – a működés és a szerep

A civil szervezetek működésének megértéséhez fontos különválasztani a cél, a hatás és a szerep fogalmakat, valamint ezek összefüggéseit. A cél arra utal, hogy a szervezet milyen problémát kíván kezelni vagy milyen társadalmi szükségletet akar kielégíteni – például oktatási, szociális, kulturális vagy környezetvédelmi területen. A hatás a szervezetek tevékenységeinek eredményére vonatkozik: ide tartozik a társadalmi igazságosság előmozdítása, a közösségi összetartás erősítése, a szegénység csökkentése vagy a demokratikus értékek megerősítése. A szerep ezzel szemben azt jelenti, hogy a civil szervezetek milyen funkciót töltenek be helyi szinten – szolgáltatóként, érdekképviselői fórumként, közösségépítőként vagy éppen innovációs műhelyként jelennek-e meg.⁴³⁸

A három dimenzió egymással szoros kapcsolatban áll: a szervezetek céljai meghatározzák a vállalt szerepeiket, a betöltött szerepek pedig formálják a létrejövő társadalmi hatásokat. Ezt a dinamikus viszonyt írja le Bodó Barna⁴³⁹, aki szerint „a civil szerveződések alakulási folyamata nem más, mint egy általános felelősség strukturális tárgyasulása és mozgalmá vállandósulása”, amelyet mindig meghatároznak a helyi hagyományértelmezések, társadalmi viszonyok és diskurzusok.

A szerepek értelmezéséhez Bodó Barna Civil szerepek – tanult szerepek? című írása, valamint Kuti Éva megállapításai⁴⁴⁰ adnak támpontot. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a civil szervezetek egyszerre reagálnak közvetlen közösségi igényekre, és vállalnak szélesebb társadalmi szerepeket, amelyek tanulási folyamat során alakulnak ki és vállandósulnak.

A civil tevékenységek egyik lényege, hogy szükségletet elégítenek ki, ugyanakkor „állampolgári (demokratikus) viselkedésre ösztönöznek, szolgáltatási alternatívát jelentenek az állami közfeladat-ellátással szemben, illetve kontrollmechanizmusokat hoznak létre. Ugyanazok a civilek más megközelítésben a döntéshozókat befolyásolják, hogy jobb döntéseket hozzanak, lobbijuk célja, hogy megfelelő súllyal essenek a latba a politikai mellett szociális, környezetvédelmi, méltányossági és további fontos szempontok.” Mindebből az következik, hogy a civilek a társadalomban és a döntések meghozatalában egyaránt lényeges szerepet töltenek be. Az érték- és érdekképviselő nem személyre szóló, nem egyéni, hanem csoportos. Tehát a civil szervezet nem saját ügyét, hanem egy közösség ügyét képviseli. A probléma akkor adódik, amikor egy civil szervezetnek olyan feladatot

⁴³⁸ Boli, John – Thomas, George M. (1999): INGOs and the organization of world culture. In: Meyer, David – Sahlin-Andersson, Kerstin (eds.): *Organizations and the Transformation of the State*. Routledge, New York, 299–315.

⁴³⁹ Bodó Barna (2002): Civil önépítkezés. In: *Magyar Kisebbség*, 2002/3 (25). Elérhető: <http://www.magyar-kisebbsseg.ro/index.php?action=ci-mek&lapid=20&cikk=m020303.html>, letöltés ideje: 2019.05.18.

⁴⁴⁰ Kuti Éva (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak...* A civil kezdeményezések és az állami keretből kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 62–130.

kell elvállalnia, ami nem is az ő feladatköre, de az illetékesek nem végzik el azt. Ezt a fajta tevékenységet végző civil szervezetet nevezi Bodó Barna Északnyugat-Balkánon a „politika szolgáltatónyának.”⁴⁴¹

Ezek a „felügyelők” (állami, önkormányzati vagy politikai szereplők) a politikum szemszögéből követik a feladatot, a civil szervezetek célja pedig az, hogy teljesen mentesüljenek ettől a fajta irányítástól. Ahhoz, hogy érdekeiket érvényesítsék, a civilek a nyilvánosságot és kapcsolatrendszeiket hívják segítségül, mivel az érdekérvényesítés jelentős részben kommunikációs kérdés. Minél hatásosabban tudja egy civil szervezet a nyilvánosságon keresztül érdekeit megjeleníteni, annál nagyobb iránta megmutatkozó figyelemre tesz szert. Minél erősebb a közvélemény informálása, annál hatékonyabban tudja az adott civil szervezet ellátni feladatait.

A civil kontroll megjelenése és erősödése egy új szemléletet ad a közvélemény civil szervezetekhez való viszonyulásában. Michael Walzer *A civil szféra és társadalomban betöltött szerepe* című írásából megtudhatjuk, hogy ebbe a témakörbe tartoznak azok a civil kezdeményezések, amelyek nem az állami szervek vagy a politikum, hanem a civilek részéről érkeznek.⁴⁴² Ezzel a kollektív érdekképviseléssel a civilek egy erős civil politikai akaratot hozhatnak létre. Az egyik képesség, amelyet egy ilyen típusú érdekképviselő hoz magával, az a preferenciális döntés különböző célok mellett.

A romániai magyar civil szervezetek mozgásainak vizsgálatához elsőként figyelembe kell vennünk a civil szféra helyzetét és társadalomszervező feladatait. Ezek a szervezetek nem állami vagy politikai megbízatásból, hanem a közösség igényeire és önkéntes kezdeményezésekre építve vállalnak szerepet, legitimitásukat pedig a közösség támogatásából és részvételéből nyerik.

Somai József szerint a civil szféra működését bizonytalanná teszi a szervezetlenség és az átfogó közösség-szervezési stratégia hiánya. A civil szervezetek feladatai között fontos helyet foglal el az állami intézmények munkájának figyelemmel kísérése és ellenőrzése, ami azonban nem jelenti az állami feladatok tartós átvállalását. Előfordulhat, hogy egy szervezet átmenetileg bizonyos közfeladatokat is ellát, de ez mindig ideiglenes szerepvállalás: célja nem az állam helyettesítése, hanem annak ösztönzése, hogy a közhatalmi szervek maguk végezzék el saját feladataikat.⁴⁴³

Magyarországon a társadalmi mozgalmak és a politika kapcsolatát Antal Attila átfogóan vizsgálja a 21. századi társadalmi-mozgalmi jelenségeket elemző kötetében. A szerző bemutatja, hogy a politika és a társadalom között fokozatosan szakadék alakult ki, amelyet időről időre társadalmi

⁴⁴¹ Bodó Barna (2014): Civil szerepek – tanult szerepek? Elérhető: http://civilforum.ro/t/wp-content/uploads/2014/03/0.Bodó_Barna_Civil_szerepek_-_tanult_szerepek.pdf, letöltés ideje: 2020.02.12.

⁴⁴² Walzer, Michael: A civil szféra és a társadalomban betöltött szerepe. Elérhető: <http://www.policy.hu/flora/miacivil-szfera.htm>, letöltés ideje: 2020.12.20.

⁴⁴³ Kötő József (2002): Gondolatok a civil önépítkezés modelljéről. In: *Krónika*, 2002. május 25. Idézi: Bodó Barna (2002): Civil önépítkezés. Elérhető: <http://magyarkisebbsseg.ro/index.php?action=cimek&lapid=20&cikk=m020303.html>, letöltés ideje: 2020.12.12.

mozgalmak töltenek be. Különösen hangsúlyozza az állampolgári és közösségi értelemben felfogott politika fontosságát, valamint azt, hogy e dimenziót a magyar politikai elit – baloldalon és jobboldalon egyaránt – eltérő módon kezeli.

A kötet egyik központi tézise, hogy a magyar politikában kialakuló „politikai karantén” hozzájárult a társadalomtól való elszakadáshoz. Antal a „mozgalmi társadalom” fogalmát használja annak leírására, hogy a társadalmi mozgalmak miként képesek részben ellensúlyozni ezt a szakadékot, és hogyan válnak a politikai közösség újraformálásának kulcsszereplőivé. A mű értékét az adja, hogy a nyugati társadalomtudományi diskurzusok ismertetése mellett feltárja azokat a kelet-közép-európai sajátosságokat is, amelyek a régióban eltérő dinamikájú és mozgósító erejű mozgalmak kialakulásához vezetnek.

Bár Nyugaton a társadalmi mozgalmak kutatása önálló diszciplínává fejlődött, Antal rámutat arra, hogy Magyarországon ennek tudományos feldolgozása még mindig hiányos, különösen a baloldali kötődésű mozgalmak esetében. A kötet a hazai társadalmi mozgalmak elemzéséhez nyújtott keret mellett hozzájárul a kelet-közép-európai sajátosságok nemzetközi összefüggésben történő értelmezéséhez is. Ahogyan a kötet szerkesztője, Antal Attila írja, a *Mozgalmi társadalom* közvetlen előzménye *A civilek hatalma. A politikai tér visszafoglalása* c. kötet, amely már címében jelzi azt a válságjelenséget, amely életre hívta a TM-et: nevezetesen azt, hogy a politika és a politikai elit elszakadt a választóktól, és a klasszikus demokratikus intézmények súlyos legitimációs problémákkal küzdenek.”⁴⁴⁴

A kötet a mozgalmiságot írja le. A kötet központi tárgya a mozgalmiság jelensége, vagyis annak vizsgálata, hogyan és miért szerveződnek társadalmi csoportok mozgalommá, milyen társadalmi és politikai környezetben jönnek létre, és milyen hatást gyakorolnak a politikai közösségre. Antal Attila a mozgalmiságot nem pusztán politikai tiltakozásként értelmezi, hanem olyan társadalomszervező erőként, amely képes alternatívát kínálni a politikai elit által uralt közéletben. A mozgalmak egyszerre jelennek meg közösségépítőként, érdekképviselői fórumként és politikai ellensúlyozó tényezőként, hozzájárulva ahhoz, hogy a társadalom és a politika közötti szakadék ne váljon áthidalhatatlanná. A civilek politikaformáló erejét a hazai civilek hatalma és a civil mozgalmaknak a politika visszaszerzésére vonatkozó erőfeszítésein keresztül vázolja fel. Politikaelméleti, jogi, szociológiai témakörök mentén interdiszciplináris keretben különböző módszerekkel írják meg a tanulmányokat a kötetben a kutatók. A kötetben 14 szerző – kutatók, elemzők és gyakorlati szakemberek – tanulmányai szerepelnek, amelyek a civil társadalom különböző aspektusait vizsgálják. A mű komplex megközelítést alkalmaz, és a civil társadalom politikaformáló erejét elemzi

---

⁴⁴⁴ Bartha Eszter (2018): „Semmit rólunk nélkülünk. Újbaloldali társadalmi mozgalmak Magyarországon és a világban.” In: *Politikatudományi Szemle*, XXVII. évf. 4. szám, 159–165. Elérhető: https://real-j.mtak.hu/11370/18/PoSze_2018_4_belivek.pdf, letöltés ideje: 2022.12.03.

politikaelméleti, jogi, szociológiai szempontokból, valamint empirikus példák segítségével. A szerkesztők szándékosan alkalmaznak változatos, interdiszciplináris módszertant, mivel tapasztalataik szerint a civil társadalom csak ilyen keretek között érhető meg teljes mélységében.

A kötet célja, hogy hidat építsen a fiatal kutatók és a témát régebb óta vizsgálók, valamint az elméleti és gyakorlati szakemberek között. Továbbá fontos szerepet szán a nemzetközi szakirodalom és módszerek megismertetésének és honosításának, ezáltal szélesítve a civil társadalmakkal foglalkozó hazai diskurzust. A tanulmányok ilyen módon tudományos és gyakorlati szempontból egyaránt hozzájárulhatnak a civil szektor működésének jobb megértéséhez és fejlesztéséhez.⁴⁴⁵

Manapság az állampolgároknak, hogy felmérjék egyik vagy másik politikai rendszer hitelességét, meg kell fontolniuk a konzultálás lehetőségét a civil szervezetekkel. A különböző embercsoportok civil szervezeteken keresztüli részvétele abban nyilvánul meg, hogy egyes szervezetek aktív szerepet vállalnak a mai társadalom problémáival kapcsolatban: ilyenek a szegénység, a betegségek, az emberi jogok és szabadságok előmozdítása és védelme. Az e kérdésekben való részvétel az állammal vagy más nonprofit szervezetekkel való partneri kapcsolatokban konkretizálódik.

12.3. Általános, megyei és régióspecifikus következtetések

Szórványban a helyi közösség külső segítség nélkül képtelen a megmaradásra, a közösség belső erejéből nem képes identitását megőrizni, helyileg nem képes etnikailag újratermelődni. A folyamat eredménye az etnikai csoport számarányának csökkenése, az „etnikus leépülés”, a folyamat fokozatos felgyorsulása, mindez az illető közösség társadalmi, gazdasági és kulturális szerepének gyengüléséhez, majd megszűnéséhez vezet(het). Ezeket a folyamatokat részben a civil szervezetek által lehet megállítani. Amennyiben figyelembe vesszük, hogy a szórványlét körülményei között az etnikus megmaradáshoz szükséges kulturális tartalmakat az iskola és az egyház mellett a civil szervezetek biztosítják, a tudatos közösségi politikának oda kellene hatnia, hogy ilyen helyzetben több civil szervezet működjön, mint tömbben vagy fronthelyzetben, ahol a helyi intézményeknek is van magyar kulturális kínálatuk. Ez viszont személyi korlátba ütközik, hiszen szórványban szűk a helyi elit, nincsenek meg a civil szervezetek működtetéséhez szükséges személyi feltételek.

Általánosan megfogalmazható következtetés, hogy minden közösségépítő tevékenység alapvető kérdése a folytonosság. Az önkormányzatoknál ez a folytonosság biztosított (kivéve válsághelyzetben). A civil szervezetek, egyházak, iskolák közösségépítő tevékenysége több tényező függvénye, ezek közül talán a legfontosabb a felelősség és a szakértelem. Civilek esetében helyben két ok válhat ki pozitív kulturális folyamatokat: az igény és a hiány. Valami hiányzik, és akkor

---

⁴⁴⁵ Antal Attila (szerk.) (2016): *A civilek hatalma. A politikai tér visszafoglalása*. Noran Libro, Budapest, 270–334.

megkeresik a szakértelemmel bíró személyeket, majd a forrásszerzésre vállalkozik valaki. Ezek a tevékenységek civil keretben nagyon személyfüggőek, ha a szakember vagy a szervező nem folytatja, többnyire meg is szakadnak.

A fentiekre bizonyítékot és sajnos „remek” példákat szolgáltatnak az alábbi, térségenkénti beszámolók. A szervezetek elérhetetlensége, a képviselők érdektelensége, a válaszadás halogatása vagy egyenesen megtagadása – annak ellenére, hogy a felhívásban szerepel az, hogy a kutatás eredményei hasznosíthatók, tehát az érintettek előnyét szolgálná – éppen a megfelelő humán bázis hiányának tudható be. Ugyanakkor azok, akik a felméréssel helyi szinten foglalkoztak, szinte kivétel nélkül megfogalmazták beszámolójukban, hogy a felmérést, illetve a cselekvési tervben megfogalmazott célt érdekesnek, hasznosnak, fontosnak érzik. Ez munkájukban, erőfeszítéseikben is tükröződik.

Dél-Erdély (Brassó, Fehér, Hunyad, Szeben) civil szervezetei

E négy megye egy csoportban történő tárgyalását több szempont indokolja. Egyrészt mind egyik közigazgatási egységben alacsony a magyar lakosság lélekszáma – jóllehet helyi szinten jelentős különbségek figyelhetők meg –, ami a magyar szervezetek korlátozott számában is megmutatkozik. Másrészt e megyék feltérképezését az EMKE dél-erdélyi alelnöksége végezte, ami módszertani és szervezeti szempontból is egységes kezelést tesz lehetővé. A régiófelelős és kérdezőbiztos beszámolójukban összegezték az elvárthoz képest alacsony számú kitöltés feltételezett okait, valamint következtetéseiket.

Az első és leglényegesebb probléma (mely talán nem is csak ezt a térséget érinti), hogy kevés a magyar egyesület: „A kézhez kapott adatbázisokat a saját információinkkal egybevetve a működő magyar civil szervezetek összessége a dél-erdélyi régióban nem haladja meg a negyvenet. Úgyhogy olyan civil szervezetek is léteznek, amelyeket ugyanazok a személyek vagy érdekképviselők⁴⁴⁶ menedzselnek. (...) Olyan egyesületről is van tudomásunk, amely egy-egy fesztivál megszervezése érdekében jött létre, nincs ezen felül állandó működése, nincs ingatlanja, nem is szeretne hivatalos, magyar közösségi szempontok szerint összeállított adatbázisokban szerepelni. Ugyanakkor más egyesületeket is működtetnek⁴⁴⁷, hogy lehessen velük pályázni a különböző támogatások lekérése érdekében.”⁴⁴⁸ Sok az olyan egyszemélyes egyesület, amelyet vezetője nem adott át vagy nem tudott átadni, de valójában már nem működnek (ennek több oka van, a kiöregedés csak az egyik): „Olyan

⁴⁴⁶ A viszonylag alacsony szervezetszám részben abból adódik, hogy több esetben ugyanazok a személyek vagy érdekképviselői körök vesznek részt több civil szervezet működtetésében és irányításában.

⁴⁴⁷ Megfigyelhető az a gyakorlat is, hogy ugyanazon személyek vagy csoportok több egyesületet működtetnek, elsősorban abból a célból, hogy különböző pályázati kiírásokhoz alkalmazkodva több jogi személy álljon rendelkezésre a támogatások igényléséhez. Ez a működési modell egyrészt rugalmas reagálást tesz lehetővé a finanszírozási lehetőségekre, másrészt ugyanakkor torzíthatja a civil szféra tényleges kapacitásairól és aktivitásáról alkotott képet.

⁴⁴⁸ Kérdezőbiztos beszámolója

szervezetek, amelyeket egy-egy személy vezet, és már több, mint 10 éve nincs semmilyen tevékenység, gazdaságilag nincs letéve hivatalos mérleg stb. Ezeknek a hivatalos megszüntetése, lezárása jobb, mint a jelenlegi állapot: van, de nincs.” A megszűnések, tevékenységek felfüggesztésének oka sokrétű lehet. A dél-erdélyi tapasztalatok szerint: „Azok a szervezetek, amelyek az utóbbi 5 évben nem tettek le sehova legalább egy pályázatot (főképp Communitas, BGA), azok már nem is működnek. Az utóbbi évek hivatalos eljárásainak tömkelege, ugyanakkor a könyvelési és jogi nehézségek miatt, az alulfinanszírozás és a tagság kiöregedése csak néhány ok a lehetséges magyarázatok közül. A lényeg az, hogy értelmetlen számontartani ezernyi magyar civil egyesületet, ha ez nem fedí a realitást. Le kell írni, ki kell venni az adatbázisokból, ami nem működik.”⁴⁴⁹

A régió civil szervezeteivel foglalkozók tapasztalata szerint „vannak olyan intézmények, amelyek ingatlanokat kaptak meg, vagy akár tájházakban és egyéb megnevezésű házakban működnek, a vezetőség kiöregedett, a magyar kulturális tevékenység az ingatlan fenntartásában rejlik, és havi maximum egy összejevetel van (kulturális, közművelődési eseménynek nehéz nevezni).” A magyar házak kapcsán is felmerül az a kérdés, hogy az illető magyar házat működtető egyesületnek milyen valós közművelődési, kulturális tevékenysége van.⁴⁵⁰

Sajnálatos az a tény, hogy néhány jól (sok esetben egyházi háttérrel) működő szervezet konkrét elutasítását fejezte ki a kérdőív kitöltésével kapcsolatban, mondván: „*nem szeretne ilyen adatbázisban szerepelni*”.

Szatmár, Máramaros és Szilágymegye civil szervezetei

Bár a három megye két történelmi régióban fekszik (Partium és Máramaros), amelyeket az érvényben lévő közigazgatási beosztás is külön kezel, de a hasonló tapasztalatok alapján együttesen lehet tárgyalni az eredményeket. Annak ellenére is, hogy Máramaros megye szórványnak számít, a másik kettő nem – illetve mindkettőben léteznek szórvány-vidékek. Ezekben a megyékben közös következtetésként jelenik meg az a tény, hogy bár kisebbségi léthelyzetben a kulturális tevékenységek megvalósítói elsősorban a civil szervezetek, de az egyházak és iskolák is sokkal nagyobb szerepet játszanak a kulturális szükségletek kielégítésében, mint a szakintézmények.

Általános tapasztalat a három megyére vonatkozóan, hogy hanyatló az érdeklődés a közművelődési tevékenységek iránt, számos szervezet megszűnt, leállt, vagy ha hivatalosan még létezik, nincs tevékenysége. Máramaros megyei tapasztalat, de Szatmár és Szilágymegye is érvényesíthető,

⁴⁴⁹ A rendelkezésre álló adatok alapján Brassó és Hunyad megyében összesen legalább 48 inaktív vagy megszűnt magyar civil szervezet azonosítható. Figyelembe véve a magyar szervezetek számának csökkenését mutató adatokat, valamint a szóránymegyékre jellemző működési sajátosságokat, Fehér és Szeben megye esetében további 20–25 inaktív szervezettel számolhatunk. Így a négy vizsgált megyében az alvó vagy nem aktív civil szervezetek száma reálisan elérheti a 70–75-öt.

⁴⁵⁰ RMKT (Romániai Magyar Közgazdász Társaság), Kós Károly Közösségi Központ – Temesvár – Progres Alapítvány / RMDSZ

hogyan a működő szervezetek jelentős része „a nagyobb térségekben összpontosul, a kisebb helyeken egy-egy szervezet próbálja tartani a frontot”.⁴⁵¹ Jelentős nehézséget okozott az adatfelvételnél, hogy „sok szervezet nem rendelkezik kellő tapasztalattal, hogy hangsúlyt fektessen adatainak frissítésére, és hogy egy jól működő kommunikációs platformot kiépítsen”,⁴⁵² olykor nincsen érvényes e-mail-cím, telefonszám sem (az esetek csaknem a felében), sőt, egyes esetekben a szervezet nevén kívül semmilyen adat nem található (ez utóbbinál felvetődik a kérdés, hogy lehet-e egyáltalán működő szervezetről beszélni).⁴⁵³ Szilágymegyeben ezt így fogalmazta meg a kérdezőbiztos: „a feltérképezett 58 szervezetet menet közben még hárommal bővítve összesen 61 civil csoporthoz küldtem ki a kérést e-mailen, telefonon, üzenetben, messengeren – kit ahogyan csak el lehetett, vagy véltem elérni az összeállított kérdőív kitöltésére. Kiderült, hogy az elektronikus levélcímek legalább negyede nem él már, volt, ahol sikerült, volt, ahol nem is sikerült új elérhetőséget találni, vagy egyáltalán a szervezetet megtalálni. Volt, ahol a vezető cserélődött, tehát a telefonszám és cím is.”⁴⁵⁴

„A másik fő nehézséget az okozta – írta Szatmár megyei kérdezőbiztosunk –, hogy a nyári hónapok második felében a megkeresettek vagy elfoglaltak voltak, vagy egyáltalán nem mutattak érdeklődést a kérdőív kitöltése iránt, elfelejtkeztek róla.” Annak ellenére akadoztak a kitöltések, hogy a felméréssel foglalkozók többször is felkeresték az egyesületeket, az előzetesen megbeszéltek értelmében felajánlották segítségüket a kitöltésben.

A térségre (de talán a teljes szórványközösségre) vonatkozóan ugyancsak a Szatmár megyei kérdezőbiztos fogalmazta meg az általános gondot: „Úgy éreztem, vannak olyan szervezetek, amelyek nagyon jól működnek, sikerült megtartani státuszukat, és virágzó jövőnek néznek elébe, és vannak olyanok, ahol az anyagi segítség csak egy részét oldaná meg a problémáknak, mert olyan emberekre lenne szükség, akik felvállalják annak a közösségnek az ügyét, és mozgósítják az embereket, a fiatalokat, hiszen sok helyen az is probléma, hogy a vezetők kiöregednek, és nem veszi át senki a helyüket.”⁴⁵⁵ Többen is megfogalmazták (némileg jogosan), hogy eredményeket szeretnének látni, újabb felmérést kitölteni nem, illetve olyanok is vannak, akik „megvannak, ha kedvük van, működnek, ha más dolog akad, szünetelnek, nem igényelnek különösebb törődést. Természetesen támogatást mindenki szívesen fogadna, de nem mindenki szeretné lekötni magát emiatt”.⁴⁵⁶

A beszámolók közül Szilágymegyénél jelenik meg egy speciálisan erdélyi magyar probléma: „a megyehatárok tologatása miatt adódott egy kis zavar is, hiszen Zsobok és Sztána egyesületeit mind Kolozs, mind Szilágymegyéből megkerestük” – máshol ilyen esetet nem jeleztek, de nem kizárt, hogy néhány szervezet így „veszett el”. A dél-erdélyi régióban is felmerült gondként az a

⁴⁵¹ Kérdezőbiztos beszámolója, Máramaros.

⁴⁵² Kérdezőbiztos beszámolója, Szatmár.

⁴⁵³ A 2023-as szervezeti adatbázisban 150 – 160 szervezetnek nincs honlapja a 2578 szervezet közül.

⁴⁵⁴ Kérdezőbiztos beszámolója, Szilágymegye.

⁴⁵⁵ Kérdezőbiztos beszámolója, Szatmár.

⁴⁵⁶ Kérdezőbiztos beszámolója, Szilágymegye.

Szilágy megyei meglátás, miszerint „több olyan helyzet is van, hogy 2-3 szervezet neve lényegében egy szervezetet jelent, egy vezetés és tevékenység mentén működnek”. Ugyancsak szinte általánosnak mondható az egyházak által működtetett szervezetek helyzete, melyről Szilágy megyéből (is) kaptunk leírást: „Külön kategóriát képeznek az egyházak által működtetett szervezetek, legalábbis egy részük, melyek úgy érzik, hogy nekik nincs is más útjuk, mint az egyház, nem tartozhatnak, és nem is szeretnének máshova is tartozni, de működnek.”⁴⁵⁷

Talán bizakodásra adhat okot az új szervezetek létrejötte. „Lehetséges, hogy a jövőben velük konzultálva még több információhoz lehetne jutni, de hiszem azt is, hogy akik ténylegesen időt szántak rá, azok aktívak, de azt is hiszem, hogy voltak olyanok, akik a sok elfoglaltság és megannyi baj között nem erre fordították a maradék idejüket, hanem pontosan arra, amiről a kérdőívezés szólt, a gyakorlatban visszahozni a vírus előtti időket, újjáépíteni a közösségeket.”⁴⁵⁸

Bihar megye

Bihar megyében, lévén, hogy határmenti közigazgatási egység, és igencsak aktív szervezeti élete van, jelentős számú kitöltésre számítottunk – ez a feltételezésünk be is igazolódott. Annak ellenére, hogy a helyi munkatársak szerint az eredmény alulmarad a szerintük elvárthoz képest. A koordinálást vállaló EMKE-elnökségi tag beszámolója, valamint a kérdezőbiztosok haladási naplója szerint igen gondos előkészítés előzte meg a felmérést. A kérdezőbiztosok tapasztalata hasonló volt a többi megyében tevékenykedőkéhez. A megadott listán szereplő szervezetek elérhetőségei 30%-ban nem voltak használhatóak, körülbelül 10%-ot elértek ugyan, de nem voltak hajlandók kitölteni, mondván, hogy már egyáltalán nem működnek, ugyancsak 10% megígérte, de végül nem töltötte ki a kérdőívet. Sikertelenül olyan civil szervezeteket is mozgósítani, amelyek nem szerepeltek a civil listán, de kitöltötték az ívet.

A nagyon részletes haladási napló végén így fogalmazták meg a munka eredményét: „Még felhívtam néhány jelentősebb civil szervezetet, figyelmeztetve őket, hogy kár lenne kimaradni, hiszen fontos lenne megmutatni a magyar civil szervezetek erejét. Többen is megígérték, hogy megpróbálják kitölteni a kérdőívet. Elvégeztem a Bihar megyei lista utolsó kiegészítését, pontosítását, ez ugyan messze nem teljes, de hasznos lehet a jövőben más alkalmakkor.”⁴⁵⁹ Pozitív hozadéka a munkának, hogy olyan civil szervezetek is bekerültek az adatbázisba, amelyekről eddig nem volt tudomásunk.

---

⁴⁵⁷ Az egyházak által működtetett szervezetek esetében nem a működés ténye, hanem annak intézményi beágyazottsága jelent kihívást: a kizárólagos egyházi kötődés sok esetben a civil hálózatoktól való elszigetelődéshez, valamint a fejlesztési és együttműködési lehetőségek beszűküléséhez vezethet, még akkor is, ha a szervezetek ténylegesen aktívak.

⁴⁵⁸ Kérdezőbiztos beszámolója, Máramaros.

⁴⁵⁹ Koordinátor és kérdezőbiztosok beszámolója, Bihar.

Arad és Temes megyék civil szervezetei

A bánsági szórvány helyzete némiképpen eltér az ország más területeitől. A határmentiség sok olyan lehetőséget nyújt, amit egy belső Erdélyben lévő megye szervezetei nem használhatnak ki. Ugyanakkor a magyarok kis számarányát tekintve ugyanazok a gondok, kérdések érvényesek, mint bármelyik másik szórványterületen.

Fontos kiemelni, hogy Krassó-Szörény megyében 2025 tavaszán az erdélyi magyar civil szervezetek részéről egyértelmű jelzés érkezett arra vonatkozóan, hogy súlyos működési problémák halmozódtak fel. A helyi civil szervezetek elöregedtek, utánpótlásuk nem biztosított, és nincs kinek átadni a feladatokat, ezért külső szakmai segítségre szorulnak. Krassó-Szörény megyét az elemzésbe be sem vettük, a megyében másfélezer magyar él – nagyon szétszórta.

E helyzetre reagálva a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (MCSZESZ) civil tanácsadási program keretében igyekszik kapcsolatot teremteni magyarországi szakemberekkel, akik személyesen is ellátogatnak Krassó-Szörény megyébe annak érdekében, hogy segítsék a helyi magyar civil szervezetek megújulását és működésük megerősítését. A rendelkezésre álló információk alapján más erdélyi magyar civil szervezet részéről nem történt hasonló beavatkozás.

A sajtóban és nyilvános megszólalásokban az RMDSZ részéről nem jelent meg olyan nyilatkozat, amely a helyzet kezelésére vagy célzott beavatkozásra utalt volna. Hasonló helyzet volt tapasztalható 2015-ben Petrozsényban is, ahol a helyi magyar civil szervezetek működési nehézségeire szintén a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége reagált tudtunkkal egyedülként, és hosszú ideig egyedülként nyújtott helyszíni segítséget.

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a kialakult helyzetben a beavatkozási lehetőségek erősen korlátozottak voltak. Krassó-Szörény megyében – hasonlóan más dél-erdélyi térségekhez – nem áll rendelkezésre olyan fiatal, aktivizálható társadalmi réteg, amelyre a civil szervezetek megújulása vagy generációs átadása épülhetett volna. Ebben az értelemben sem az RMDSZ, sem más erdélyi magyar civil szervezetek nem rendelkeztek olyan reális eszközökkel vagy humán erőforrással, amelyekkel érdemi „megmentés” lett volna végrehajtható. A probléma tehát nem elsősorban a beavatkozás hiányából, hanem a demográfiai és közösségi utánpótlás hiányából fakad, amely hosszú távon strukturális kihívást jelent a dél-erdélyi magyar civil szféra számára.

Általános észrevétel a Arad és Temes megye tekintetében a forráshiány, sok mindenre nem jut, és nem lehet támogatást szerezni, és a helyi források nagyon korlátozottak. Minden településen, ahol van aktivitás, ahol a közösség még érdeklődő, egy vagy legtöbb két személy áll a középpontban, minden hozzájuk kötődik – a két megyeszékhely kivételével. Ugyanakkor itt is felmerülő gond volt, hogy bár a(z elméletben) lekérdezhető szervezetek száma meglehetősen nagy, az e-mail-címek, telefonszámok sok helyen nem működnek, elavultak. Az adatfelvétel során „*újabb szervezetekről derült ki, hogy nem működnek*”, egyéb okok mellett itt jelentkezett talán legerőteljesebben a

kiöregedés, nem egy szervezetre érvényes a megállapítás, hogy „*a tagok nagy része meghalt, nincs ki foglalkozzon vele*”⁴⁶⁰.

Az aktív civil szervezetek száma Arad megyében 12-15 között lehet nagyon aktív civil vezető szerint, Temes megyében a szervezetek inkább Temesvárra koncentrálnak, itt a működő szervezetek száma megközelíti a 20-et. Mindkét megyében a bejegyzett szervezetek száma ennek közel háromszorosa. Mindezek ellenére, bár az Arad megyei eredmények igencsak gyérek, Temes megyéből a korábbi adatbázisokból összeállított lista bő felét el lehetett érni, valamint újonnan alakult egyesületeket is, a válaszadási hajlandóság nagyon alacsony volt. Megemlítendő a temesvári Civil tanács léte és működése, amely az egyeztetések és stratégiai kérdések vitájának a fóruma. A civil tanácsba meghívják a helyi intézmények – magyar iskolák, színház, média – képviselőit is.

Maros és Kolozs megye civil szervezetei

Kolozs megye, központi szerepénél fogva, számos egyesület, intézmény, civil szervezet székhelye. Az adatbázisokat összedolgozva közel 250-es listát adtunk át a kérdezőbiztosoknak, Maros megyéből ugyancsak több, mint 200-at, bár itt a fókusz a megye szórványvidékére helyeztük. A tapasztalatok hasonlóak az előzőekben kifejtettekhez.

Az esetek csaknem felében derült ki, hogy a szervezetnek nincsen elérhető e-mail-címe, illetve amelyeknek van, azoknál is sok esetben nem működik, visszapattan. Ahol célba is ért (valószínűleg) a levél, „*az e-mailekre nem érkezett semmi válasz, sorra vettem azokat a szervezeteket, amelyeknek megjelenik a telefonszáma*”⁴⁶¹ – ugyanezt tette a Kolozs megyei kérdezőbiztos is. A nehézséget sok esetben egyfelől az okozta, hogy „*vannak szervezetek, ahol rég kicserélődtek a vezetők*”, illetve „*Ahol pályázatokból volt fenntartva a honlap, és ahhoz kapcsolódó e-mail-címek voltak, ott nem működnek ezek a címek. A vezetékes telefonszámok is változtak nagyon sok helyen.*”⁴⁶²

Miután az e-mailes, illetve telefonos megkeresés több esetben nem volt célravezető, a kérdezőbiztosok a közösségi csatornák üzenetküldőin keresztül is próbálták elérni a szervezeteket. Sajnálatos, és a szervezetek valódi működését kérdőjelezi meg, hogy mindkét megye esetében az a tapasztalat, hogy a fészbukos megkeresésekre egyetlen válasz sem érkezett. Ez ugyanakkor arra is felhívhatja a figyelmet, hogy egy-egy egyébként működő szervezetnek talán létrehozták a fészbukoldalát, esetleg még bejegyzéseket is tesznek közzé, de nincs olyan hozzáértő személy / önkéntes, aki rendszeresen és értően foglalkozzon vele.

Nem egyedi az a tapasztalat sem, amit mindkét megyével foglalkozó munkatárs jelzett, egyikük így fogalmazta meg: „A telefonbeszélgetések során kedvesnek és együttműködőnek éreztem a

---

⁴⁶⁰ Kérdezőbiztos beszámolója, Temes.

⁴⁶¹ Kérdezőbiztos beszámolója, Maros.

⁴⁶² Kérdezőbiztos beszámolója, Kolozs.

beszélgetőtársat, sőt több ígéretet is kaptam, hogy kitöltik az űrlapot, sajnos az esetek többségében ez csak ígéret maradt.”⁴⁶³

A generációs szakadék – amire Dr. Széman Péter volt EMKE elnök is felhívta a figyelmet – Kolozs megyében is egyre érzékelhető, és nemcsak a hagyományos, előregedő civil szervezeteket érinti, hanem potenciálisan a fiatalok által vezetett, fiatalokkal foglalkozó szervezeteket is. A 2021–2022-es, több mint 400 diák bevonásával készült „Kutatás 2021” azt mutatta, hogy a Kolozs megyei fiatalok az önkéntesség terén meglepően alacsony aktivitást mutatnak.⁴⁶⁴ A válaszadók többsége az önkéntességet „ingyen munkaként” értelmezi, és olyan tevékenységeket részesít előnyben, amelyek anyagi ellenszolgáltatással járnak, miközben az önkéntesség hosszabb távú közösségi vagy személyes hasznát nem érzékelik. Ez a hozzáállás tovább nehezíti a civil szervezetek utánpótlását, és hozzájárul a kapcsolattartási, kommunikációs és működési problémák fennmaradásához.

Beszterce-Naszód, Bákó megye és Bukarest civil szervezetei

Bár a három térség földrajzilag távol esik egymástól, összekapcsolja őket a szinte teljes elérhetetlenség, érdektelenség. A kérdezőbiztos a megyék, illetve a román főváros civil szervezeteit az összesített adatbázison keresztül próbálta elérni, és először kör-e-mailt küldött ki. Azokat a szervezeteket, amelyek félig töltötték ki a kérdőívet, telefonon kereste meg, hogy közösen töltsék ki a kérdőívet. Ez esetben is kiderült, hogy sok, az adatbázisban lévő e-mail-cím hibás volt, ami után külön kellett rákeresni az adott szervezetek elérhetőségére.

A Beszterce-Naszód megyei civil szervezetek egyike sem válaszolt az online kiküldött kérdésekre, ezért telefonon történt a megkeresés. Az adatbázisban meglévő szervezetek telefonszámainak és e-mail-elérhetőségeinek nagy része hibás volt, sok szervezet sem fészbuk-oldallal, sem hivatalos honlappal nem rendelkezik. A megyei szervezetek közül egy válaszolt a telefonhívásra, amelynek vezetősége három hónapja döntött úgy, hogy felszámolja a szervezetet. Ennek ellenére szívesen válaszolt a kérdésekre, és átfogó képet igyekezett adni a Beszterce-Naszód megyei, kulturális tevékenységet folytató civil szervezetek működéséről.

A Bákó megyei és bukaresti civil szervezetek megkeresése szintén e-mailen történt. A szervezetek e-mail-címei hibásak voltak, a későbbiekben ezeket a kérdezőbiztos javította. Mivel a kérdőívekre nem válaszoltak, a két megye civil szervezeteit az EMKE elnöksége is megkereste. Bákó megyéből egy szervezet töltötte ki a kérdőívet, de ebből máris levonhatjuk a következtetést, hogy nehéz az ottani civil szervezetek helyzete.⁴⁶⁵

---

⁴⁶³ Kérdezőbiztos beszámolója, Maros.

⁴⁶⁴ Lásd bővebben: Esettanulmányok rész a Z generációról végzett kutatás eredményei

⁴⁶⁵ Kérdezőbiztos beszámolója, Bákó.

Kovászna és Hargita megye

Hargita és Kovászna megye helyzetét a civil szervezetek és az etnikai megmaradás szempontjából a következőképpen lehet elemezni az elérhető anyagok és a többi megye tapasztalatainak fényében. Hargita és Kovászna megye a Székelyföld része, ahol a magyar lakosság helyi jelentős többséget képez. Itt nincs leépülés, a térség legnagyobb városában, Sepsiszentgyörgyön, Brassó közelsége ellenére a magyarok aránya alig csökken, 70%. Ez a két megye eltér a többi erdélyi front- és szóránymegyétől, ahol a magyar közösségek etnikai leépülése helyileg érezhető ütemben zajlik. Míg Székelyföldön a kulturális identitás erősebben megőrződött, a kisebbségi létből fakadó gazdasági és társadalmi kihívások itt is megjelennek. A többi megye tapasztalatai szerint ott, ahol (viszonylag) kevés a magyar civil szervezet, vagy ahol a működésük akadozik (például személyi és finanszírozási problémák miatt), gyorsabb az etnikai asszimiláció, és hamarabb meggyengül a közösségi identitás. Hargita és Kovászna esetében ez kevésbé fenyegető, mivel a két megye vezetése tudatos politikát folytat, és a kulturális intézményrendszer átfogóbb és stabilabb.

Az önkormányzati kutatás alapján Hargita megyében az önkormányzatok évente legalább egyszer pályázati lehetőséget biztosítanak a civil szervezeteknek, és viszonylag stabil támogatási rendszer működik. Ez azt mutatja, hogy az önkormányzati szintű elköteleződés a magyar közösségek iránt erősebb, mint például Brassó vagy Máramaros megyében, ahol a civil szervezetek támogatása gyengébb vagy hiányzik. Az elmúlt öt év kulturális rendezvényeinek tapasztalataiból kiindulva megállapítható, hogy a magyar közösségek aktívan részt vesznek a kulturális életben, különösen a rendszeres fesztiválok és kulturális események vonatkozásában. A székely megyék esetében a kulturális programok gyakorisága és hatása jelentősebb lehet, mint a szórványterületeken.

Fenntarthatósági kihívások: hasonlóan a többi erdélyi magyar közösséghez, Hargita és Kovászna megyében is fennáll a veszélye annak, hogy a civil szervezetek vezetői kiöregednek, és nincs utánpótlás. A kisebb falvakban, peremterületeken az egyesületek szinte kizárólag egy-két ember munkáján alapulnak, és ha ezek az emberek visszavonulnak, a szervezet is megszűnik.

Mivel a két megyében a települési és megyei vezetés túlnyomóan magyar (Sepsiszentgyörgynek jelenleg nincs román helyi képviselője), elvben könnyen kialakítható az önkormányzatok és civilek közötti összhang, könnyebben kell(ene) szót érteni. A civil szervezetek közösségfejlesztő, szolgáltató és érdekképviselői politikai tevékenységére szükség van, ez elengedhetetlen ugyanakkor az önkormányzatoknál. Azt kell megvizsgálnunk, hogy az adott helyi közhatalom és az abban dolgozó politikai elit és a civil szervezetek miként működnek együtt, konfrontálódnak, vagy működnek egymástól függetlenül, mivel mindezek a viszonyulások, vagy ezek hiánya határozza meg az adott szervezeti tevékenység hatékonyságát.⁴⁶⁶ Természetesen vannak olyan projektek, melyek

⁴⁶⁶ Bodó Barna (2018): Demokrácia és civil társadalom – kisebbségi léthelyzetben. In: *Korunk*, 2018/10.

önkormányzati együttműködés nélkül is hatékonyak lehetnek, de ilyen főleg a kisebbségi civil szervezetek viszonylatában keveset találunk. Az együttműködés mértéke mind időben, mind földrajzilag jelentősen eltérhet, és változtathatja a civil szervezetek működésén és tevékenységén. A két szféra között ez a viszony javak áramlását is magában hordozza. Ez az áramlás pedig nem pusztán egyirányú.⁴⁶⁷

12.4. A hipotézisekre vonatkozó következtetések

Q1: *Az erdélyi magyar civil szféra eltér a nemzeti társadalmak civil szféráitól, és kérdés, hogy ezt a szereplők mennyire ismerik fel.*

Az erdélyi magyar civil szféra sajátos jellege alapvetően abból adódik, hogy kisebbségi közegben működik, amelynek számos strukturális, politikai és társadalmi következménye van. Míg a nemzeti társadalmakban a civil szervezetek szerepe elsősorban a helyi közösségi igények kielégítésére, társadalmi aktivizmusra, vagy akár a kormányzati tevékenység felügyeletére és ellensúlyozására irányul, addig az erdélyi magyar civil szféra ezen funkciók mellett jelentős identitásmegőrző és közösségépítő szerepet is betölt. Ez a kettős célrendszer meghatározza a szervezetek működését, finanszírozási szerkezetét és társadalmi beágyazottságát is.

A kisebbségi létből fakadó sajátos működési feltételek több szinten is megmutatkoznak:

- **Identitásmegőrzés és kulturális önszerveződés:** Az erdélyi magyar civil szervezetek jelentős része kulturális, oktatási és szociális területen működik. Ennek oka, hogy ezek az intézmények pótolják azokat a hiányzó vagy nem megfelelően működő állami struktúrákat, amelyek a magyar kisebbség számára releváns szolgáltatásokat biztosítanak. Például a magyar nyelvű oktatási intézmények létrehozása és fenntartása, a kulturális rendezvények szervezése, valamint a kisebbségi érdekképviselő egyaránt fontos feladatként jelentkezik.⁴⁶⁸
- **Etnikai elköteleződés és társadalmi integráció:** A nemzetállamok civil szférájával szemben, ahol a szervezetek célcsoportja jellemzően a helyi lakosság vagy a társadalom egészére terjed ki, az erdélyi magyar civil szervezetek főként a magyar kisebbséget szolgálják. Ez azonban nem jelenti azt, hogy teljesen elszigeteltek lennének, hiszen a román többséggel való együttműködés – például interetnikus projektek vagy közös kezdeményezések formájában – bizonyos területeken létező és szükségszerű jelenség.
- **Forrásfüggőség és fenntarthatósági problémák:** Az erdélyi magyar civil szervezetek finanszírozási szerkezete is eltér a nemzeti társadalmakétól. Míg Romániában az állami

⁴⁶⁷ Bodó Barna (2018): Demokrácia és civil társadalom – kisebbségi léthelyzetben. In: *Korunk*, 2018/10.

⁴⁶⁸ Kialakulhatnak olyan helyzeteknek, amikor a kisebbségi oktatási intézmények biztosította működési feltételek jobbak a hasonló román intézményekénél: szamosújvári, választói iskolák.

támogatások jellemzően a többségi társadalom szervezeteire fókuszálnak, az erdélyi magyar szervezetek jelentős finanszírozási forrásai a magyar kormányzat által biztosított pályázatokból és támogatásokból származnak, valamint kisebb mértékben EU-s és egyéb nemzetközi forrásokból.

- Az önkormányzatok és az állami támogatási rendszerek szerepe: A kutatás szerint az erdélyi önkormányzatok és a romániai állami támogatási rendszerek nem mindig veszik figyelembe a civil szféra sajátosságait. Ez több módon is megmutatkozik:
- Nem differenciált támogatási rendszerek: Az állami és önkormányzati támogatási mechanizmusok gyakran nem különítik el a civil szervezetek támogatásait aszerint, hogy azok milyen társadalmi vagy kulturális célt szolgálnak. A kulturális, oktatási, szociális és szabadidős/sport tevékenységekre vonatkozó források sok esetben egy kalap alá kerülnek, ami megnehezíti a célzott fejlesztéseket.
- Az egyes megyék eltérő támogatási gyakorlata: A kutatás megállapította, hogy az önkormányzatok támogatási gyakorlatai jelentős eltéréseket mutatnak. A legtöbb megyében évente egyszer biztosítanak pályázati lehetőséget a civil szervezetek számára (Kolozs megyében külön programok is vannak), Brassó megyében egyáltalán nem létezik ilyen támogatási mechanizmus. Ez különösen hátrányos lehet azokon szórvány területeken, ahol a magyar közösségnek nincs vagy jelképes a helyi politikai képviselete a döntéshozatalban.
- Az anyaországi támogatások hatásai: Mivel a magyarországi támogatások kiemelkedő szerepet játszanak az erdélyi magyar civil szféra fenntarthatóságában, ez egy sajátos finanszírozási modellt eredményez. A magyar kormány támogatási rendszereinek kialakításánál azonban nem mindig figyelnek arra, hogy a különböző régiók eltérő szükségletekkel rendelkeznek – például a szórványban működő szervezeteknek más típusú segítségre van szükségük, mint a Székelyföldön működőknek. Az is fontos, hogy a kapott támogatásról csak anyagi téren kell pontosan elszámolni, az egyes programok hatékonyságáról is nem kell – mert ez ma nem jelent fő szempontot.

A szereplők tudatossága a saját helyzetükkel kapcsolatban: a kutatás vizsgálta azt is, hogy mennyire vannak tisztában a különböző szereplők – civilek, önkormányzatok, magántámogatók – az erdélyi magyar civil szféra sajátos helyzetével:

- A civil szervezetek észlelése: Az erdélyi magyar civil szervezetek tisztában vannak azzal, hogy működésük jelentősen eltér a román többségi szervezetekétől, és sok esetben a létük és működésük kulcsfontosságú az adott közösség számára. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy bár több kellene, mint máshol, éppen szórványban a kisebb szervezetek gyakran krónikus forráshiánnyal küzdenek, és nem rendelkeznek kellő stratégiával a hosszú távú fenntarthatóság biztosítására.

- Önkormányzatok hozzáállása: Az önkormányzatok egy része aktív partnerként lép fel a civil szervezetek támogatásában (különösen a tömbmagyarság területein), más esetekben viszont a civil szféra csupán marginális szereplő marad, és kevésbé kap figyelmet a helyi politikai döntéshozatalban.
- Anyaországi támogatók tudatossága: Az anyaországi támogatási rendszerek a finanszírozási szükségleteket figyelembe veszik, de a regionális eltéréseket nem (mindig) kezelik megfelelően. Az erdélyi magyar civil szféra tagoltsága (tömb, fronthelyzet, szórvány) és a különböző igények jobb megértése segíthetne abban, hogy a források hatékonyabban kerüljenek elosztásra.

Q2: Az erdélyi magyar civil szféra az etnikai demográfiai helyzet szerint tagolt, és ezt az anyaországi támogatáspolitikát nem mindig veszi figyelembe.

Az erdélyi magyar civil szervezetek működésében jelentős regionális eltérések figyelhetők meg, amelyek elsősorban az etnikai és demográfiai helyzetből fakadnak. A tömbmagyarság (Székelyföld és Érmellék), a fronthelyzetben lévő vegyes etnikai területek (például Maros, Szatmár és Bihar megye), valamint a szórványban élő közösségek (Bánság, Dél-Partium, Erdély belső északi és déli részei) eltérő körülmények között működnek, így más-más kihívásokkal szembesülnek. A kutatás szerint ezt a tagoltságot az anyaországi támogatáspolitikát alapjáratban nem veszi figyelembe, ami különbségeket eredményez a szervezetek működési feltételeiben és finanszírozási esélyeiben.

A tömbmagyarság területein, például Székelyföldön (Hargita és Kovászna megye, Érmellék), a civil szervezetek stabil önkormányzati támogatást élveznek, mivel a helyi vezetés túlnyomórészt magyar többségű, így a civil szféra támogatása beépül a politikai és gazdasági stratégiákba. A régióban jól kiépült civil hálózatok és közösségi intézmények működnek, amelyek saját ingatlanokkal, közösségi házakkal és állandó munkatársakkal rendelkeznek, biztosítva a fenntarthatóságot. Az önkormányzatok pályázati rendszerei évről évre kiszámítható módon biztosítanak finanszírozást, ami stabil háttérrel nyújt a szervezetek számára.

Ezzel szemben a fronthelyzetben lévő területeken, például Maros megye nem székelyföldi részében, a magyar civil szervezetek általában versenyhelyzetben vannak a román szervezetekkel az önkormányzati támogatásokért. Az etnikai arányok kiegyenlítettek, ami politikai feszültségeket is generálhat a támogatások elosztásában. A finanszírozási stabilitás itt jelentős mértékben függ a helyi politikai viszonyoktól és az önkormányzati összetételtől. Míg egyes helyeken rendszeres támogatás érhető el, más esetekben a finanszírozás esetleges és kiszámíthatatlan.

A szórványvidékeken, mint például a Dél-Partiumban, a Bánságban vagy Dél-Erdély részein, a magyar civil szervezetek számára az egyik legnagyobb kihívás a minimális önkormányzati támogatás megszerzése. Mivel ezekben a térségekben a magyar közösségek gyakran nem rendelkeznek

politikai képviselettel, a helyi közigazgatás nem tekinti őket prioritásnak. Az itteni civil szervezetek forráshiánnyal küzdenek, működésük alkalmi pályázatoktól és önkéntes munkától függ, ami komoly fenntarthatósági problémákat eredményez. Emellett az etnikai marginalizáció is jelentős tényező, hiszen a helyi többségi közeg sok esetben nem tartja releváns közösségi partnernek a magyar szervezeteket.

A magyarországi támogatások fontos finanszírozási forrást jelentenek az erdélyi magyar civil szféra számára, miközben a kutatás alapján megfigyelhető, hogy a támogatások és a regionális sajátosságok között nem minden esetben áll fenn teljes összhang. Az egységes pályázati rendszer nem differenciál a tömbmagyarság és a szórványvidék szervezetei között, miközben azok működési feltételei és szükségletei jelentősen eltérnek. Emellett a támogatások elosztása gyakran a tömbmagyarság területeire koncentrálódik, ahol már eleve stabilabbak a szervezetek, míg a szórványvidéken működő csoportok gyakran kimaradnak a célzott programokból. A projektalapú finanszírozás is problémát jelent, mivel nem biztosít hosszú távú működési stabilitást, ami különösen a kisebb szervezetek esetében jelent kihívást.

A támogatási politika fejlesztése érdekében a kutatás több javaslatot is megfogalmazott. Elegendhetetlen lenne egy civil szervezetek bevonásával történő régiós szemléletű támogatási rendszer kialakítása, amely figyelembe veszi az egyes térségek sajátos igényeit és kihívásait. A szórványban működő szervezetek számára sajátos támogatási rendszert kellene létrehozni, amely biztosítja számukra az infrastruktúrát és a fenntartható működést. A hosszú távú fenntarthatóság érdekében a projektalapú finanszírozás helyett nagyobb hangsúlyt kellene fektetni az állandó működési támogatásokra, különösen a kisebb szervezetek esetében. Emellett fontos lenne az önkormányzati együttműködés ösztönzése is, olyan programok révén, amelyek erősítik a civil szervezetek és a helyi közigazgatás közötti kapcsolatokat, biztosítva ezzel a közösségi élet hosszú távú fenntarthatóságát.

Q3: A támogatási lehetőségek különböznek a szakterületek szerint, de az önkormányzatok nem mindig veszik figyelembe ezeket a különbségeket.

Az erdélyi magyar civil szférában a támogatási rendszerek összetettek, és jelentős különbségek mutatkoznak a különböző szakterületek finanszírozásában. A kutatás eredményei alapján a kulturális, oktatási, szociális és szabadidős tevékenységek eltérő támogatási struktúrával rendelkeznek, miközben az önkormányzatok nem mindig alkalmaznak differenciált megközelítést a forráselosztás során. Ez különösen a fronthelyzetben lévő területeken – például Maros megyében, valamint a szórványvidékeken, mint a Bánság vagy a Dél-Partium – jelent komoly kihívást, hiszen a források gyakran nem érhetők el egyenlő mértékben minden szakterület számára.

A támogatási rendszerek eltérő jellege különösen jól látható az egyes szakterületek esetében. A kulturális támogatások domináns szerepet töltenek be a támogatási struktúrában, a kulturális és

közművelődési célú szervezetek kiemelt figyelmet kapnak, hiszen tevékenységük szorosan kapcsolódik a helyi identitás és hagyományok megőrzéséhez. Székelyföldön, ahol a tömbmagyarság dominál, a kulturális rendezvények, fesztiválok és közösségi események rendszeres önkormányzati támogatásban részesülnek, ami stabilabb finanszírozást eredményez. Ezzel szemben a fronthelyzetben és a szórványvidékeken működő kulturális szervezetek gyakran kiszolgáltatottabbak, hiszen az önkormányzati támogatás itt bizonytalanabb, így jelentős mértékben a magyarországi forrásokra kell támaszkodniuk.

Az oktatás finanszírozása jelentős mértékben állami és anyaországi forrásokra támaszkodik, miközben az önkormányzati hozzájárulás számos esetben korlátozott. A szórványvidékeken különösen nagy kihívást jelent a magyar nyelvű oktatási intézmények fenntartása, mivel az alacsony lélekszámú közösségekben a civil szervezetek gyakran fontos szerepet vállalnak az anyanyelvi oktatás működésének támogatásában.

A szórványtelepüléseken mindezt tovább nehezíti az iskoláskorú gyermekek számának csökkenése, amelynek következtében több településen az oktatási intézmények megszűnnek. A szakirodalom és a tereptapasztalatok alapján megállapítható, hogy a helyi közösségek mozgósítására és szervezőmunkájára lenne szükség (szórványkollégiumok – számuk nem emelkedik, hanem csökken), azonban ennek feltételei – különösen a pénzügyi erőforrások – gyakran nem állnak rendelkezésre.

Az oktatást támogató civil szervezetek gyakran forráshiánnyal küzdenek, mivel az önkormányzatok nem nyújtanak számukra célzott támogatást. Noha a magyar nyelvű óvodai és iskolai programok, diákszervezetek és tehetséggondozó kezdeményezések gyakran pályázati forrásokhoz jutnak, az erőforrások elosztása nem egyenletes, ami bizonytalanságot eredményez a kisebb intézmények működésében.

A szociális szektor finanszírozása szintén alulreprezentált a támogatási rendszerben. A kutatás kimutatta, hogy a szociális tevékenységeket végző civil szervezetek sokkal kevesebb forráshoz jutnak, mint a kulturális vagy oktatási célú szervezetek, holott a közösségi szükségletek ezen a területen is jelentősek. Ennek az is oka, hogy a szociális kérdések fontosságára a magyar civil szervezetek későn figyeltek fel, ellentétben az egyházzal. Bár az állami rendszer biztosít bizonyos szociális ellátásokat, sok olyan közösségi program – például idősgondozás vagy családsegítés – létezik, amelyet a civil szervezetek látnak el, ám forráshiány miatt ezek gyakran csak korlátozottan működnek. A szórványvidékeken a helyzet még nehezebb, hiszen itt a szociális szolgáltatások nagyrészt önkéntes alapon zajlanak, miközben az önkormányzatok nem biztosítanak célzott támogatást az ezen a területen működő szervezeteknek.

A szabadidős és sporttevékenységek finanszírozása szintén eltérő modellek szerint történik. Székelyföldön a helyi sportegyesületek és szabadidős szervezetek rendszeresen részesülnek

önkormányzati támogatásban, mivel ezek hozzájárulnak a közösségi élet erősítéséhez és a fiatalok közösségi integrációjához.⁴⁶⁹ Ezzel szemben a fronthelyzetben és a szórványvidéken működő magyar sport- és szabadidős szervezetek háttérbe szorulnak a román szervezetekkel szemben, ami finanszírozási nehézségeket okoz. A helyi önkormányzatok gyakran nem fordítanak kellő figyelmet ezekre a szervezetekre, így azoknak külső forrásokból kell kiegészíteniük költségvetésüket.

A kutatás arra is rámutatott, hogy az önkormányzatok támogatási politikája számos hiányosságot mutat. Az egyik legfontosabb probléma az általános forráselosztás, amely nem veszi figyelembe a különböző szakterületek eltérő szükségleteit, így bizonyos típusú szervezetek – például a szociális ellátással foglalkozók – hátrányba kerülnek. Emellett a politikai befolyás is jelentős szerepet játszik a támogatások elosztásában, különösen azokban a régiókban, ahol a magyar közösség nem rendelkezik megfelelő önkormányzati képviselettel. Az egyenlőtlenségek regionálisan is megfigyelhetők: míg egyes megyékben, például Hargita vagy Kolozs megyében, rendszeres pályázati rendszerek működnek, addig más területeken, például Brassóban vagy Fehér megyében, alig érhetők el önkormányzati források.

A támogatási rendszer javítása érdekében a kutatás több javaslatot is megfogalmazott. Az egyik legfontosabb lépés a differenciált támogatási rendszer bevezetése lenne, amely figyelembe venné a civil szervezetek szakterületi sajátosságait, és célzottabb forráselosztást tenne lehetővé. Emellett szükség lenne olyan regionális támogatási mechanizmusok kiépítésére, amelyek kifejezetten a fronthelyzetben és szórványvidéken működő szervezetek számára biztosítanak célzott finanszírozást. Végül pedig az állandó működési források biztosítása is kulcsfontosságú lenne, hiszen a projektalapú finanszírozás nem mindig garantálja a fenntarthatóságot, különösen a szociális és oktatási szférában működő szervezetek számára.

Q4: A civil szervezetek teljesítménye függ attól, hogy van-e állandó munkatársuk, és ez regionálisan is eltér.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy az erdélyi magyar civil szervezetek teljesítménye és fenntarthatósága nagyban függ attól, hogy rendelkeznek-e állandó munkatárssal. A szervezetek stabil működését, programjaik sikerességét és hosszú távú fejlődésüket erőteljesen befolyásolja az alkalmazott munkaerő, hiszen a kizárólag önkéntes alapú vagy projektfinanszírozásra épülő működés többnyire kiszámíthatatlan, ami megnehezíti a hosszú távú tervezhetőséget. A kutatás regionális szinten is vizsgálta az állandó munkatársak meglétét, és jelentős eltéréseket talált a tömbmagyar, a fronthelyzetben lévő és a szórványvidéki szervezetek között.

---

⁴⁶⁹ Itt is létezett a 90-es évek végén bizonytalanság, van olyan megyei tanács, amelynek vezetőit megbüntették, mert a 90-es évek végén támogattak sportegyesületet.

Az erdélyi magyar civil szervezetek jelentős része nem rendelkezik állandó alkalmazottakkal, hanem önkéntes munkára vagy projektalapú finanszírozásra támaszkodik. Ez a kisebb szervezetek esetében különösen jellemző, míg a nagyobb és hosszabb múltra visszatekintő egyesületek és alapítványok stabilabb alkalmazotti struktúrával bírnak. A kutatás eredményei egyértelműen alátámasztják, hogy azok a szervezetek, amelyek főállású alkalmazottakkal rendelkeznek, hatékonyabb adminisztrációt és szervezeti működést biztosítanak, valamint lehetőséget teremtenek hosszú távú stratégiai tervezésre és forrásbevonásra. Ezzel szemben a kizárólag projektalapú működésre építő szervezetek többnyire forráshiánnyal küzdenek, és kiszámíthatatlan működési struktúrával rendelkeznek.

Regionális eltérések egyértelműen megmutatkoznak az állandó munkatársak vonatkozásában. A tömbmagyarság területein, mint Hargita és Kovászna megye, a civil szervezetek relatíve stabilabb finanszírozással rendelkeznek, ami lehetővé teszi számukra az állandó munkatársak alkalmazását. A helyi önkormányzatok aktívan támogatják a civil szférát, így ezekben a régiókban gyakrabban találhatók főállású alkalmazottak, különösen a kulturális és közművelődési szervezetek esetében. Ezzel szemben a fronthelyzetben lévő területeken, a szervezetek versenyhelyzetben vannak a román civil szervezetekkel az önkormányzati támogatásokért, ami bizonytalanná teszi a finanszírozásukat. Az állandó alkalmazottak megléte ezekben a régiókban változó, főként a pályázati lehetőségektől és a politikai helyzettől függ. Az önkormányzati támogatási rendszer instabilitása miatt ezek a szervezetek gyakran külső, például magyarországi forrásokra támaszkodnak. A legkritikusabb helyzetben a szörényvidéki szervezetek vannak, ahol alig találhatók állandó munkatársak. Ezek a szervezetek szinte kizárólag önkéntesekkel működnek, ami jelentősen megnehezíti a hosszú távú stratégiai működést és az intézményi fenntarthatóságot. A helyi magyar közösségek kis létszáma miatt kevés a potenciális támogatás, így ezek a szervezetek gyakran teljes mértékben anyaországi forrásokra támaszkodnak.

A finanszírozási források szorosan összefüggnek az alkalmazotti struktúra alakulásával. A kutatás szerint az állandó munkatársak foglalkoztatását több tényező is befolyásolja. Az önkormányzati támogatások sok esetben nem elegendőek az állandó alkalmazottak finanszírozására, még a tömbmagyarság területein sem, ahol valamivel stabilabb a helyzet. A magyarországi támogatások szintén jelentős szerepet játszanak a civil szféra fenntartásában, azonban ezek elsősorban projektalapúak, és ritkán biztosítanak hosszú távú működési forrásokat. Emellett az EU-s és egyéb nemzetközi pályázatok elérhetősége is nagyon eltérő: míg a nagyobb szervezetek könnyebben hozzáférnek ezekhez a forrásokhoz, a kisebb szervezetek számára ezek az opciók sokkal nehezebben elérhetők.

A civil szervezetek közötti együttműködések szintén fontos szerepet játszanak az állandó munkatársak foglalkoztatásában. A kutatás rámutatott arra, hogy a civil–civil kapcsolatok és a hálózatépítés hozzájárulhat a szervezetek fenntarthatóságához. Kiemelkedő szerepük van a különböző

forrásközpontoknak és ernyőszervezeteknek, amelyek segítenek a kisebb szervezetek működtetésében, képzési lehetőségeket biztosítanak, valamint információt nyújtanak a finanszírozási lehetőségekről. Az olyan regionális együttműködések, amelyek összekötik a tömbmagyarság területein működő stabilabb szervezeteket a szórványban tevékenykedő csoportokkal, növelhetik az esélyeket a fenntartható finanszírozás megszerzésére és az állandó alkalmazottak foglalkoztatására. Emellett a mentorálási programok is elősegíthetik a kisebb szervezetek stabil működését, ha tapasztaltabb egyesületekkel működhetnek együtt.

A kutatás alapján több javaslat is megfogalmazható az állandó munkatársakkal kapcsolatos kihívások kezelésére. Elengedhetetlen lenne célzott működési támogatások biztosítása, amelyek a projektalapú finanszírozás mellett hosszabb távú stabilitást is nyújtanak a civil szervezetek számára, különösen a fronthelyzetben és a szórványban működő csoportok esetében. Emellett a helyi önkormányzatoknak nagyobb figyelmet kellene fordítaniuk a civil szféra fenntartható támogatására, különösen azokon a területeken, ahol a magyar közösség kisebbségben él. Végül a civil–civil együttműködések erősítése is kulcsfontosságú lenne: a régiók közötti tapasztalatcserék és a forrásközpontok szerepének növelése segíthet a szervezetek hosszú távú stabilitásának megteremtésében, valamint az állandó munkatársak alkalmazásának elősegítésében.

Q5: A civil–civil kapcsolatok és a hálózatépítés, valamint a forrásközpontok léte vagy hiánya meghatározó lehet a civil szervezetek működése szempontjából.

Az erdélyi magyar civil szervezetek hatékonyságát és fenntarthatóságát jelentősen befolyásolja, hogy milyen hálózati kapcsolatokkal rendelkeznek, és mennyire képesek együttműködni más civil szervezetekkel, önkormányzatokkal vagy támogató intézményekkel. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a szervezetek működése szempontjából kulcsfontosságú a stabil partnerségek kialakítása és a forrásközpontokhoz való hozzáférés. Az együttműködés hiánya vagy a kapcsolatrendszer gyengesége akadályozhatja a kisebbségi szervezetek fenntarthatóságát és fejlődését, ami hosszú távon negatívan befolyásolhatja a magyar civil szféra egészét.

A kutatás szerint a civil szervezetek közötti együttműködés és hálózatépítés több területen is kiemelt szerepet játszik. Az egyik legfontosabb ezek közül a forrásszerzés és a pályázati lehetőségek növelése, hiszen a partnerségek megléte sok esetben alapvető feltétele a nemzetközi és EU-s támogatások elnyerésének. Ezen kívül a tudásmegosztás és a kapacitásfejlesztés is elengedhetetlen, mivel a nagyobb, tapasztaltabb szervezetek mentorálási programjai révén a kisebb vagy forráshiányos civil kezdeményezések is hatékonyabbá válhatnak. Az együttműködések révén lehetőség nyílik közös rendezvények és programok szervezésére, amelyek szélesebb közönséget érhetnek el, valamint erősíthetik a közösségi kohéziót. Különösen a kulturális, szociális és oktatási területen tevékenykedő szervezetek számára lehet előnyös az erőforrások megosztása és a közös projektek lebonyolítása.

Annak ellenére, hogy az együttműködési szándék több szervezet részéről is létezik, a gyakorlatban ez nem mindig valósul meg aktívan. A kutatás szerint ennek több oka is van: egyrészt a szervezetek közötti verseny a forrásokért gyakran rivalizáláshoz vezet, ami megnehezíti a partnerségek kialakulását. Másrészt az önkormányzati támogatási rendszer hiányosságai miatt sok esetben nincs megfelelő ösztönző az együttműködés előmozdítására. Emellett a kisebb szervezetek gyakran humán erőforrás- és adminisztratív kapacitáshiánnyal küzdenek, ami miatt nehezebben építenek ki regionális vagy országos szintű kapcsolati hálókat.

A kutatás regionális szinten is vizsgálta a civil szervezetek hálózati kapcsolatait, és jelentős eltéréseket talált a tömbmagyarság, a fronthelyzetben lévő területek és a szórványvidékek között. A tömbmagyarság területein, különösen Hargita és Kovászna megyében, erősebb helyi és regionális együttműködések figyelhetők meg. Az itt működő szervezetek gyakrabban dolgoznak együtt egymással és az önkormányzatokkal, ami hozzájárul a stabilabb működési feltételek kialakításához. A kulturális és közösségi intézmények szintén aktívan részt vesznek közös programokban, amelyek rendszeres események és hosszú távú partnerségek formájában valósulnak meg.

Ezzel szemben a fronthelyzetben lévő területeken, például Maros megyében, az együttműködés jóval korlátozottabb. A civil szervezetek itt gyakran versenyeznek egymással az önkormányzati és állami forrásokért, ami csökkenti az együttműködési hajlandóságot. A vegyes etnikai összetételű településeken a magyar szervezetek egymással, valamint a román civil szervezetekkel is versenyhelyzetbe kerülnek, ami politikai feszültségekhez vezethet, és akadályozhatja a közös projektek kialakulását.

A legnehezebb helyzetben a szórványvidéken működő szervezetek vannak, mivel ezek kapcsolatrendszere jelentősen gyengébb, és kevésbé tudnak bekapcsolódni a nagyobb civil hálózatokba. A kutatás szerint a kisebb magyar közösségekben gyakran hiányoznak azok a központi intézmények vagy ernyőszervezetek, amelyek összefognák a helyi civil szférát, így a szervezetek sok esetben elszigeteltek maradnak, és nehezebben férnek hozzá a szakmai és pénzügyi erőforrásokhoz.

A civil szervezetek működését jelentősen elősegíthetik a forrásközpontok, amelyek információs, képzési és pályázati támogatásokat biztosítanak számukra. A kutatás kiemelte, hogy ezek a központok nem minden régióban elérhetők egyenlő mértékben, ami tovább mélyíti a regionális különbségeket. Egy sikeres példa a szamosújvári Mezőségi Civil Forrásközpont, amely hatékonyan támogatja a helyi, kistérségi magyar civil szervezetek működését. Ez a központ tanácsadást, képzéseket és pályázati segítséget nyújt, amely hozzájárul a civil szféra szakmai fejlődéséhez és hosszú távú fenntarthatóságához. Máshol is volt ilyen kezdeményezés – Temes megye – amely a vidéki civil szervezetek sorvadásával megszűnt. Azokon a területeken, ahol nincs megfelelő forrásközpont vagy helyi koordináció, a szervezetek nehezebben érik el a finanszírozási forrásokat és a szakmai támogatást. A kisebb szervezetek gyakran nem rendelkeznek megfelelő adminisztratív kapacitással,

ami miatt kevésbé tudnak hatékonyan működni, és hátrányba kerülnek a nemzetközi vagy állami támogatások megszerzésében.

A kutatás eredményei alapján több javaslat is megfogalmazható a civil szervezetek hálózati kapcsolatainak fejlesztésére. Kiemelten fontos a regionális és országos civil hálózatok megerősítése, amelyek elősegítenék a kisebb szervezetek bekapcsolódását a nagyobb együttműködési struktúrákba. Emellett az állami és anyaországi pályázati rendszerekben nagyobb hangsúlyt kellene fektetni az interregionális és interszektorális partnerségek támogatására, mivel ezek a kapcsolatok hozzájárulhatnak a civil szféra hosszú távú fenntarthatóságához és fejlődéséhez.

További kiemelt javaslat új forrásközpontok létrehozása a szórványvidékeken, amelyek célzott támogatást nyújtanának a kisebb közösségek és civil szervezetek számára. Ezek a központok információs és pályázati tanácsadással, valamint képzési lehetőségekkel segítenék a helyi szervezetek munkáját, hozzájárulva a magyar civil szféra működési hatékonyságának és fenntarthatóságának erősítéséhez.

Innovációként szolgál, hogy a Téka Alapítvány a „Kutatás 2021–2022” eredményeire és az abból készült cselekvési terv javaslataira építve⁴⁷⁰ megalapította a Mezőségi Forrásközpontot. A forrásközpont gyakorlati válaszként szolgál a kutatás által azonosított hiányokra, és modellértékű kezdeményezésként segíti a szórványvidéki civil szervezetek hálózatosodását, szakmai megerősödését és hosszú távú működését.

A civil szervezetek jövőképét illetően a következő fontos véleményt fogalmazták meg a válaszadók:

„Személy szerint 25 éve vezetem a [szervezetet]⁴⁷¹. Elérkezett az ideje a stafétabot átadásának. Ahhoz, hogy a szervezet tovább tudjon működni, fiatalításra van szükség. A járványhelyzettől függően a 2021-es év folyamán ennek meg kell történnie. Fiatal, kreatív csapat kell átvegye a [szervezet] vezetését, ellenkező esetben a szervezet megszűnik vagy hibernálni fog. Az alapító tagok kiöregedtek, elfogyott a kezdeti lendület, és elfogytak az ötletek is. A további válaszokat a leírtak szerint adom meg.”

„A szervezet nagy jövő előtt áll, hiszen hiánypótló munkánk van, és szeretnénk minél több gyermeket-ifjút egészségnevelő programunkban részesíteni. Továbbá az orvosi konferenciák, prevenciós képzések, újraélesztő tanfolyamok szervezésére nagy igény mutatkozik, és mivel ezeket az

---

⁴⁷⁰ A forrásközpont létrehozására vonatkozó javaslatokat Erdélyben elsőként az ERMACISZA elnöke, Egri István, valamint Bodó Barna fogalmazta meg. Az általuk kidolgozott szakmai elképzelések szolgáltak alapul a kutatáshoz kapcsolódó cselekvési tervben megjelenő forrásközpont koncepciójának kidolgozásához, amelynek továbbgondolásával és gyakorlati adaptálásával valósult meg a kezdeményezés.

⁴⁷¹ A kitöltő szervezet adatközlőjének nevét nem adjuk meg, mivel a kérdőívben szereplő adatokat nem egyéni állásfoglalásként, hanem összesített, általános következtetések levonására használjuk fel. Az adatgyűjtés célja nem személyhez kötött információk rögzítése, hanem a szervezeti és szakmai tapasztalatok anonim feldolgozása.

eseményeket a legjobb fizikai jelenléttel megszervezni/részt venni, igen nagy szükség van a munkákra!”

„Reménykedve bízom abban, hogy az elkövetkező években is aktívan részt tudunk majd venni a közösségépítésben.”

A válaszadó szervezetek túlnyomórészt optimisták, bizakodóan állnak a jövőhöz, kevés az olyan szervezet (inkább a szórványvidéken lévők), amelynek tagjai nagyon pesszimista jövőképet írtak le.

12.5. Javaslatok az aktivizálható személyek, szervezetek bevonásához, helyi kapunyitási program beindításához

Az elmúlt tíz-tizenöt év alatt Romániában, akárcsak az egész világon, jelentős változások történtek: az informatikai forradalom, az internet, a közösségi virtuális tér használata általános értékrendváltozást eredményezett. Az informatikai eszközök használatában létrejött változások nyomán egyre rövidebb időszakokban követik egymást az újabb és újabb generációk. Az egyes generációk időtartama a valamikori húsz évről egyre rövidebb lett, sokszor már négy-öt évente kerül ellentétbe az új nemzedék a még mindig fiatal, de más eszközöket, más virtuális teret használó előző generációkkal. Mivel a magyar civil szféra Erdélyben a kilencvenes években alakult ki, az értékrendváltás nagyon erőteljesen határozza meg az elkövetkező nemzedék hozzáállását a civil társadalomhoz.

A vizsgált megyék civil szervezeteinek jelentős része nem rendelkezik forrással a folyamatos, egész évben tartó működéshez. Tevékenységüket a kiválasztott cél, a vállalt egy-két feladat megvalósítására összpontosítják, ezen túl takaréklángon vannak. Kiss Dénes 2010-es kutatása szerint a szervezetek 30%-ának nincs székhelye, és a helyzet azóta nem változott. Ugyancsak körülbelül 30%-uknak nincs megfelelő irodai felszerelésük a működéshez.

Bodó Barna tanulmányában elmondja: „*Több településen és több alkalommal felmerült a kérdés, hogy egyfajta »civil házakra« volna szükség, olyan inkubátorházakhoz hasonlatos lehetőségre, ahol a civilek kialakított rend szerint közösen használhatnák a működésükhöz nélkülözhetetlen infrastruktúrát. Ilyen ház több magyarországi településen működik, Erdélyben nincs hasonlóról tudomásom.*”⁴⁷² A „Kutatás 2021–2022”-t követően levonhatjuk azt a következtetést, hogy a magyar házak betölthetik ezen házak szerepét, hosszú távon fenntartható, célzott forrás segítségével.

SWOT-analízis

---

⁴⁷² Bodó Barna (2017): Civil szerepek és a kisebbségi lét. In: *Civilitika* (szerk. Laczkó Katalin), Méry Ratio, 173–175.

Bár tudatában vagyunk annak, hogy a kisebbségi magyar közösségek a három léthelyzetben jelentős mértékben különböznek egymástól, egy általános helyzetértékelés segíthet a továbblépést illetően. A kérdőívezés elsődleges eredményeit áttekintve a lekérdezett civil szervezetek által megfogalmazott tulajdonságokról, illetve problémákról elsőként SWOT-analízist készítettünk, amely a későbbi akcióterv elkészítését segíti:

Erősségek • Erős informális kötődés, a tagok tudják, ki mire képes, és ki mit vállalna • Sok közös tapasztalat és élmény • Kevesek számára nem főállás, így nem kényszer (küldetés- és hivatástudat) • Kapcsolatrendszer • Gyakorlati tapasztalat: sok szervezetnél a vezetőség idős – képzési tapasztalat és civil múlt • Felhalmozott elméleti tudás • Nemzetközi tapasztalat • Kis létszámú csapat, kicsi szervezet – nem bürokratizálódott el • Sikeres projektek megvalósítása (vannak lezárt sikeres projektek) • Kiemelt kapcsolatok a civil szférán belül, sokrétű és jó kapcsolatok más civil szervezetekkel	Gyengeségek • Időhiány (majdnem mindenkinek van főállása) • PR- szakmai háttér hiánya • Pénzügyi források korlátozott volta – Nincs hosszú távon fenntartható program, projekt az időszakos pénzügyi támogatás miatt • Stratégia hiánya • Kis létszámú állandó csapat – nem tud kellően rugalmas lenni az egyre bővülő kihívásokkal szemben • Csak a szakmai részt vállalják a „munkatársak”, a technikait nem, vagy legalábbis kevésbé • Nem reagálnak a lehetőségekre kellő gyorsasággal • Kimarad az e-világból (pl.: nincs kész és folyamatosan frissülő honlapja a szervezeteknek), nincs pénz szakemberre • Nincs utánkövetése a lezárt projekteknek, nincs visszacsatolás • Nem elég erősek a partnerkapcsolatok • Sok szervezetnél kiöregedett a vezetőség, a szervezeteket nem tudják átadni a fiataloknak • A szervezet nem tud a kiírt pályázati tematikától eltérni, azt teszi, ami a kiírásban szerepel, annak ellenére, hogy más programokat is megvalósítana • Több szervezetnek nincs saját székhelye, a szervezetek vezetőinek, tagjainak lakására jegyeztették be a szervezetet
Lehetőségek • Egységes arculat megteremtése • Hatékonyabb kommunikáció • Célorientált, egységes PR-tevékenység • Határon túli képzések • Állandóan megújuló célcsoport (folyamatos generációváltás) • Vannak bevonható szakértők, akik kötődnek a szervezethez	Veszélyek • Nem lép túl az alapításkori célokon • Nem nyit határon túli lehetőségek felé – EU • Pénzügyi források korlátozott volta; • Eltávolodás a korosztálytól (például a tréning, az előadás már nem teljesen életszerűek) • A konkurensok jobb PR-tevékenysége • Elévülő sikerek, kifutó generációk • Generációs szakadék • Stabil partnerek lecserélődése pénz-, illetve időhiány miatt • Sok szervezetnek nincs saját székhelye

Annak érdekében, hogy a vizsgált megyékben a civil szervezetek működése javuló tendenciát mutasson, a szervezeteknél főként az alábbi problémákra kell keresni a megoldást.

- A civilek esetében a közösség szolgálata – legyen az kulturális tevékenység, közösségépítés, ahova be lehet sorolni a szabadidős foglalkozásokat is – a szerepvállalók részéről időkérdés is: mennyi ideje van a választott tevékenységre. Ez pedig mindenekelőtt attól függ, hogy milyen formában végzi az illető ezt a tevékenységet.
- Jelentős gondot okoz a megfelelő PR, a kommunikáció, és az ehhez szükséges tudás hiánya. Egy hatékony kommunikációs stratégia szakmai feltétele az, hogy az egyes részterületeket olyan személy koordinálja, aki abban leginkább kompetens, illetve a legtöbb szakmai tapasztalattal bír. Így például a sajtóval való kommunikáció feladatát célszerű egyetlen személyre ruházni, aki az adott szervezet szellemiségének tükrében egységes fellépést és arculatot képvisel.
- A rendezvények, képzések koordinálását is célszerű arra a személyre bízni, aki ezen a téren – mind a szervezésben, mind a lebonyolításban – a legtöbb tapasztalattal rendelkezik, illetve az arculati ügyek kezelésére leginkább olyan ember alkalmas, akiben van kreativitás, igényesség, szépérzék. Ezekre külön emberi és anyagi erőforrás szükséges. Megoldás lehetne a rugalmas, modulrendszerű képzési struktúra kialakítása, illetve e-learning tananyagok biztosítása a civil szervezeteknek, a digitális felzárkózás érdekében.
- Mivel a COVID-járvány akadályozta a hagyományos, élő, nagy rendezvények szervezését, és sokan féltek is a sok személlyel való találkozástól, az aktivizálás új módozatait kísérletezték ki, ehhez szükséges az online térben való jártasság segítése, így az alvó szervezetek működését első körben online lehetne elindítani.
- Komoly gondot okoz a fenntarthatóság szempontjából a stratégia hiánya. A stratégiai tervezés módszerét az üzleti szektorból vette át a nonprofit szektor. Most lett igazán fontos, mivel a stratégia kidolgozása segíti a civil szervezetek erőforrásainak megfelelő hasznosítását a tartós siker elérése érdekében. Ahhoz, hogy a stratégiai szemlélet érvényesüljön a szervezetten belül, és ez eredményes működéshez vezessen, hosszabb távra szigorúan meg kell határozni a tagok és más közreműködők magatartásnormáit, belső értékrendjét. A sikeres stratégiához tisztázni kell a vezérelveket, főbb célokat a tartós fennmaradás érdekében, a működési kör alakításának irányait, a diverzifikációs lehetőségeket és a cél-eszköz hierarchiát. A civil szervezetek alapításuktól kezdve célokkal és hosszú távú feladatokkal rendelkeznek, ehhez eszközökre van szükségük. Annak érdekében, hogy a szervezet képviselői nagyobb időtávlatban gondolkodjanak, pénzügyi erőforrásra van szükség.
- Jelentős probléma a szórványban az emberi erőforrás hiánya. Ha egy szervezet nem rendelkezik munkatársakkal, nem rendelkezik megfelelő emberi erőforrással, és csak egy-két fő

csapattal működik (akiknek ráadásul mind van főállásuk, és a civil munkát szabadidejükben végzik), a szervezet idővel elfárad. A kis létszámú állandó csapat nem tud kellően rugalmas lenni az egyre bővülő kihívásokra, és ez a szervezet megszűnéséhez vezethet. Annak érdekében, hogy ez a probléma megoldódjon, erőforrásra van szükség az új munkatársak felvételéhez, kifizetéséhez.

- A tevékenységek bővítéséhez és működéséhez segítséget nyújthat a partnerkapcsolatok megerősítése. A lekérdezett szervezetek a stabil partnerek lecserélődésére hívták fel a figyelmet. Mindez a pénz-, illetve időhiány miatt, illetve egyes szervezeteknél a vezetőség cseréje miatt történt. Sokan megemlítették, hogy az új vezetőséggel rendelkező, vagy újonnan alakult szervezetek és a régóta működő szervezetek eltávolodtak egymástól a generációs különbségek miatt. Erre megoldást egy közös fórum, közös tanácskozás megszervezése adhat, amely a civil szervezetek kommunikációját segíti. Korábban Kötő József a Civil Társadalom Konzultatív Tanácsa létrehozatalát javasolta, amelynek tagjai az RMDSZ felső vezetői és civil szervezetek képviselői lennének. A megfelelő kommunikációt a civil szervezetek között a magyar házak láncolatába történő csatlakozás is segítheti, ennek hálózatként való megerősödése a szervezetek közötti állandó konzultációt és kommunikációt segítené elő. Idevágó gyakorlat a temesvári Civil Tanács a maga 30 fölötti taglétszámával.
- Több szervezet nem rendelkezik saját székhellyel, és a jogi bejegyzés a vezetőség, illetve a szervezet tagjainak magánlakására történt. A hatékony munkavégzéshez, a megfelelő infrastrukturális háttér eléréséhez székhelyre van szükség, vagy egy olyan közös(ségi) térre, ahol a szervezetek munkatársai/önkéntesei dolgozhatnak, találkozókat, eseményeket szervezhetnek. A magyar házakat nagyobb településenként, kistérségenként újragondolva és feladatkörüket kibővítve közösségi terekké lehetne alakítani, akár úgy, ahogyan Bodó Barna fogalmazott: egyfajta inkubátorházakká lehetne fejleszteni ezeket, több szervezetnek is helyet biztosítva. (Vannak erre próbálkozások, a Medgyesi Magyar Ház, a szilágysomlyói EMKE Magyar Ház, a nagybányai Teleki Magyar Ház vagy a nagyenyedi Dr. Szász Pál Egyesület ilyen szerepet igyekszik betölteni a település életében. Ide sorolandó a magyar állami támogatással 2022-ben visszavásárolt temesvári Magyar Ház is, ahol jelenleg közel 10 civil szervezet működik. Mint látható, ezek mind szórványban vagy mélyszórványban működő házak.) A valóban hatékony működés, a fejlődés érdekében sokkal nagyobb mérvű támogatások lehívásának lehetőségére volna szükség, hogy a magyar házakat fenntartó szervezetnek ne legyenek úgymond megélhetési gondjai, ne azon kelljen aggódnia, hogy ki tudja-e fizetni a rezsiköltséget, ha a ház folyamatosan használatban van, vagy hogy fel tudja-e újítani a beázott tetőt. Ezeknek a házaknak infrastrukturálisan, technikailag tökéletesen felszerelteknek kellene lenniük, és nem elhanyagolható a humán erőforrás kérdése sem, hiszen

akkor tudnának valóban hatékonyan működni, ha arra alkalmas személy(ek) fő munkaidőben tudnák ellátni az adminisztratív, a szervezeteket segítő tevékenységeket.

- Sok szervezetnél kiiregedett a vezetőség, a szervezeteket nem tudják átadni a fiataloknak. A vezetőség és a munkatársak nem tudnak felzárkózni az új technológiai kihívásokhoz. A válaszadó civil szervezetek munkatársainak nagy része kellő tudás és időhiány miatt csak a szakmai részt vállalja, a technikai nem, vagy legalábbis kevésbé. Emiatt sok szervezet ki-marad az e-világból (pl.: nincs kész és folyamatosan frissülő honlapja a szervezeteknek), és nincs pénz szakemberre (ha nem indul el a felzárkózási folyamat, nincs megkezdett munka). Az új technológiai eszközök és technológiai tudás hiányában a szervezetek nem reagálnak kellő gyorsasággal a lehetőségekre. A lezárt projektjeiknek nincs utánkövetése, a megvalósított programoknak sok esetben nincs visszacsatolása. Visszacsatolás híján fennáll a lehetősége annak, hogy a szervezet nem tud az alapításkori céljain túllépni, nem tud megújulni, és elavulnak a programjai.
- A technológia fejlődése nyomán egyre több kihívás éri a civil szervezeteket, a használható tudás hiánya így társadalmi jelenség. A szervezeteknek dolgozóik vagy segítőik számára biztosítaniuk kellene a működéshez szükséges technológiai felszerelést, illetve a képzéseket, ahol megtanulhatják a különböző applikációk, online felületek használatát. Ahhoz azonban, hogy legyen érdeklődés, amire válaszul a képzéseket meg lehet szervezni, arra van szükség, hogy a szervezet nyisson a változás irányába, találja meg azokat a módozatokat, amelyekkel megszólíthatja a fiatalokat, váljon érdekessé a fiatalabb generációk számára. Mindez sok esetben egy-egy személy hozzáállásán múlik, de vannak helyzetek, ahol egy kis külső támogatás (figyelemfelkeltés, a fiatalokkal való kommunikáció módozatainak megismertetése) elegendő volna.
- Az erdélyi magyar civil szervezetek jelentős része pályázattól pályázatig él, viszont sokak számára ezek a lehetőségek igencsak korlátozottak. Az időszakos, bizonytalan pénzügyi források pedig a fenntarthatóság, folyamatos működés esélyét ássák alá.
- A pénzügyi erőforrások kapcsán a támogatási kiírásokra vonatkozó pályázati tematikától a szervezet nem tud eltérni, azt teszi, ami a kiírásban szerepel, annak ellenére, hogy másra volna szüksége, de pályázott, és arra nem kapott pénzt, amiért pályázott – mert a támogató is szelektál. Tudunk olyan szervezetekről, amelyek több éven át igyekeztek megfelelő technikai eszközökre pályázni, de nem kaptak rá kellő támogatást. Az is problémát jelent, hogy a szervezetek nem mernek nyitni a határon túli, pontosabban az EU-s pályázatok felé. Ezt olyan szervezet, ahol nincs fizetett alkalmazott, semmiképpen sem tudja vállalni, viszont segítséget nyújthatna számára egy olyan támogatói rendszer (hálózat), amely több szervezetet

is mentorálni tudna a nehezebb (akár EU-s, de akár hazai, bonyolultabb) pályázatok megírásában, elszámolásában.

- A fenntarthatóság kérdése ugyanakkor nem merülhet ki a támogatásokra való várakozásban. A működni akaró, tetterős és tetterre kész szervezetek esetében, mint láthattuk, sokszor gondot okoz, hogy nincsen megfelelő ember ahhoz, hogy a számos szerteágazó és sokféle pályázati forrás közül kiválassza, hogy a szervezetnek melyikre van leginkább szüksége, majd ezeket a projekteket végig is vigye, menedzselje.
- A támogatások lehívása mellett fontos volna az önfenntartás ösztönzése, de ehhez számos szervezetnek ugyancsak nincs meg a megfelelő tudása, ismerete. Jól működő civil szervezetek esetében szorgalmazni lehetne a nonprofit mivolttal összeegyeztethető gazdasági tevékenységek folytatását (pl. turizmus, kézműves szakkörökön készített tárgyak vására, fizetős képzések stb.), amelyekből a befolyt összeget további ingyenes rendezvények szervezésére, számlák kifizetésére stb. lehetne fordítani.

Az itt összegzett észrevételekkel kapcsolatos megjegyzés: elsőrendűen az szükséges, hogy a civil szervezet ismerje a jogi lehetőségeket. Attól, mert nonprofit, végezhet (bizonyos keretek között) gazdasági tevékenységet, és a közművelődési szervezetek munkatársai többségének erről fogalma sincs. A fenntarthatóság ezen szegmenséhez ilyen jellegű tájékoztatókra, képzésekre volna szükség. Ugyanakkor rendkívül fontos ebben a kérdésben a könyvelők helyzete és szerepe. A problémának csak egyik fele az, hogy a civil szervezeti könyvelés pénzügyileg nem kifizetődő, viszont sok könyvelő nem is érti a nonprofit könyvelést, vagy éppen csak a mérleget adja le (előkönyvelés után), tanácsokkal nem segíti a szervezetet. Az előbbieken jelzett nehézség, azaz az önfenntartás előmozdítása érdekében végzett gazdasági tevékenységek végzéséhez arra is szükség volna, hogy a civil szervezetek mellett (akár nem egyenként, hanem több szervezetet összefogva) legyen olyan képzett könyvelő, aki minden pénzügyi kérdésben az illető egyesület, magyar ház stb. rendelkezésére tud állni, és segíteni tudja azt munkájában.

Az értekezés során bemutatott kutatás-sorozat átfogó képet adott az erdélyi magyar civil szervezetek működéséről, strukturális helyzetéről és fenntarthatósági kihívásairól, különös tekintettel a közművelődési és kulturális profilú szervezetekre. A vizsgálat egyik legfontosabb hozadéka, hogy empirikus adatokkal és tereptapasztalatokkal támasztotta alá azt a gyakran intuitívan megfogalmazott, de rendszerszinten alig elemzett felismerést, miszerint az erdélyi magyar civil szféra működését alapvetően a kisebbségi létből fakadó többletterhek és a strukturális egyenlőtlenségek határozzák meg. A kutatás nemcsak a problémák leírására vállalkozott, hanem azok okait, összefüggéseit és hatásait is feltárta, miközben világossá tette a civil szféra beavatkozási lehetőségeinek korlátait is.

Az első kutatási kérdésre adott válaszok megerősítették, hogy az erdélyi magyar civil szervezetek szerepe túlmutat a klasszikus civil funkciókon: sok esetben intézményi hiányokat pótolnak,

közösségi tereket tartanak fenn, kulturális és identitásmegőrző feladatokat látnak el, miközben működésük gyakran nem élvez stabil intézményi vagy finanszírozási háttérrel. Ez a kettősség – a magas társadalmi elvárás és a korlátozott erőforrások – végig kíséri a civil szféra egészét, és meghatározza annak mozgásterét. A kutatás rámutatott arra is, hogy a sajátos szerepfelfogás nem minden esetben tudatosul sem a szervezetek, sem a támogató intézmények részéről, ami tovább növeli a kiszolgáltatottságot.

A második kutatási kérdés, amely a tömb–front–szórvány dimenziók mentén vizsgálta a civil szervezetek helyzetét, egyértelművé tette, hogy a területi különbségek nem pusztán demográfiai jellegűek. A szórványrégiókban működő szervezetek humánerőforrás-hiánnyal, gyengébb intézményi kapcsolatokkal és nagyobb működési bizonytalansággal szembesülnek, miközben éppen ezekben a térségekben hárul rájuk a közösségi jelenlét fenntartásának legnagyobb felelőssége. A kutatás feltárta, hogy ezek a különbségek nem jelennek meg kellő súllyal sem az önkormányzati, sem az anyai országai támogatáspolitikában, ami tovább mélyíti a területi egyenlőtlenségeket.

A harmadik kutatási kérdés a tevékenységi területek és a finanszírozási lehetőségek összefüggéseire irányította a figyelmet. Az elemzés rámutatott arra, hogy a támogatási rendszerek elsősorban a rövid távú, eseményközpontú kulturális tevékenységeket preferálják, miközben az intézményfenntartó, közösségépítő és háttérmunkát végző szervezetek finanszírozása bizonytalanabb és kevésbé kiszámítható. Ez a logika hosszú távon nem kedvez a fenntarthatóságnak, mivel a civil szervezeteket folyamatos pályázati kényszerben tartja, és nem ösztönzi a stabil működési struktúrák kialakítását.

A negyedik kutatási kérdés vizsgálata során egyértelművé vált, hogy az állandó humán erőforrás megléte döntő tényező a civil szervezetek működőképessége szempontjából. Azok a szervezetek, amelyek rendelkeznek főállású vagy részmunkaidős munkatárssal, hatékonyabban kommunikálnak, sikeresebben pályáznak, és stabilabb kapcsolatot ápolnak mind az önkormányzatokkal, mind a civil hálózatokkal. Ezzel szemben a kizárólag önkéntes munkára épülő szervezetek működése sérülékeny, különösen ott, ahol az önkéntesség társadalmi presztízse alacsony, és a fiatal generációk kevésbé motiváltak a hosszú távú elköteleződésre.

Az ötödik kutatási kérdés a civil–civil kapcsolatok és a hálózatosodás kérdését helyezte középpontba, és talán ezen a területen mutatkozott meg legélesebben a strukturális hiány. A kutatás feltárta, hogy az erdélyi magyar civil szféra jelentős része izoláltan működik, különösen a dél-erdélyi és szórványrégiókban. A hálózatosodás hiánya nem elsősorban szándékbeli elzárkózásból fakad, hanem kapacitáshiányból és abból, hogy a mindennapi túlélés feladatai háttérbe szorítják a kapcsolatépítést. Ugyanakkor a kutatás pozitív példákon keresztül igazolta, hogy ahol megjelennek forrásközponti vagy ernyőszervezeti szereplők, ott javul az információáramlás, erősödik az együttműködés, és nő a szervezetek alkalmazkodóképessége. Ez arra utal, hogy a hálózatosodás nem spontán folyamat, hanem tudatosan támogatott és fenntartott struktúrákat igényel.

A kutatás-sorozat ugyanakkor világossá tette saját korlátait is. Nem tudott megoldást kínálni a generációs utánpótlás hiányára, a fiatalok alacsony önkéntességi hajlandóságára és a demográfiai fogyásra, mivel ezek olyan társadalmi és strukturális folyamatok, amelyek túlmutatnak a civil szféra és az érdekképviselői szervezetek közvetlen beavatkozási lehetőségein. Ezekben az esetekben a kutatás diagnózist adott, nem pedig terápiát. Éppen ezért az értekezés egyik legfontosabb tanulsága az, hogy bizonyos civil szervezetek megszűnése nem feltétlenül kudarc, hanem egy hosszabb társadalmi átalakulás következménye, amikor a szélesebb kontextus elemzése is szükséges.

A kutatások továbbvitele elsősorban abban az irányban kínálkozik, hogy az itt feltárt strukturális jelenségek hosszabb távú, longitudinális vizsgálata is megvalósuljon. Egy későbbi kutatás lehetőséget adhatna annak feltárására, hogy a jelenleg működő civil szervezetek közül melyek képesek alkalmazkodni a demográfiai, generációs és finanszírozási változásokhoz, illetve melyek azok, amelyek fokozatosan megszűnnek vagy átalakulnak. Különösen indokolt lenne annak vizsgálata, hogy a hálózatosodást elősegítő beavatkozások – például forrásközpontok, szakmai mentorálás vagy célzott képzések – milyen mértékben képesek javítani a szórványterületeken működő szervezetek működőképességét és láthatóságát. Egy ilyen megközelítés már nemcsak leíró, hanem értékelő jellegű eredményeket is hozhatna.

A kutatások folytatásának másik lehetséges iránya a civil szféra és a fiatal generációk kapcsolatának mélyebb, kvalitatív vizsgálata. Míg a jelen értekezés feltárta az önkéntességhez való viszony általános mintázatait, egy további kutatás interjúkra és esettanulmányokra építve árnyaltabb képet adhatna arról, milyen feltételek mellett jöhet létre valódi, hosszú távú elköteleződés a fiatalok részéről. Ez nemcsak a civil szervezetek megújulása szempontjából lenne releváns, hanem hozzájárulhatna olyan oktatási és közösségi programok megalapozásához is, amelyek a közösségi részvételt nem eseti tevékenységként, hanem tanulási és identitásformáló folyamatként értelmezik. Az ilyen irányú kutatások eredményei hosszú távon hidat képezhetnek a civil gyakorlat és a szakpolitikai tervezés között.

Bibliográfia

Szakirodalom

- Andorka Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest
- Anheier, Helmut K. – Themudo, Nuno S. (2005): Organisational forms of global civil society: Implications of going global. In: Khan, R. L. (szerk.): *Globalisation and civil society: Interdisciplinary perspectives*. Routledge
- Antal Attila (szerk.) (2016): *A civilek hatalma. A politikai tér visszafoglalása*. Noran Libro, Budapest
- Arapovics Mária (2011): *A civil/nonprofit szektor és a szervezetek forrásteremtése*. Tananyag a TÁMOP-4.1.2/A/2-10/1-2010-0003 „Képzés- és tartalomfejlesztés a Budapesti Corvinus Egyetemen” projekt keretében, Budapest
- Arapovics Mária (2011): *A civil-nonprofit szektor és a szervezetek forrásteremtése*. Corvinus Egyetem, Budapest
- Arató Ferenc (2006): Civil szervezetek – a társadalmi integráció lehetséges eszközei. In: Forray R. Katalin (szerk.): *Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz*. Bölcsész Konzorcium, Budapest
- Arató Ferenc (2006): Civil szervezetek – a társadalmi integráció lehetséges eszközei. A nonprofit szektor és a civil szféra fogalmáról. In: Forray, R. Katalin (szerk.): *Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz: tankönyv*. Elérhető: <https://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Romologia/26Forray/26Forray-html/?id=10&mode=book&utm>, letöltés ideje: 2022.07.23.
- Argyris, Chris (1993): *Integrating the Individual and the Organization*. Routledge, London
- Bakk Miklós – Öllös László (2010): Politikai közösség és kulturális identitás Magyarország és a szomszédos országok magyar kisebbségeinek viszonyában. In: Bitskey Botond (szerk.): *Határon túli magyarság a 21. században*. Budapest
- Bakó Boglárka (2007): Az új vallási mozgalmak – a pünkösdi és pünkösdi-karizmatikus mozgalmak. *Kisebbségkutatás*, 2007/1.
- Balogh Bence – Mészáros Geyza – Sebestény István (2003): *Módszer és gyakorlat: A nonprofit statisztika 10 éve (1992–2002)*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Baranyai Nóra – Barsi Boglárka – Nárai Márta (2021): Önkormányzati kommunikáció a COVID–19 világjárvány okozta krízishelyzetben. In: *Scientia et Securitas*, 2(3)
- Bárczi Géza – Ország László (szerk.) (1959–1962): *A magyar nyelv értelmező szótára I–VII*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (2018): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest

- Bárdi Nándor (2013): *Tény és való. A romániai magyar kisebbségpolitika története 1989 után.* Pro Minoritate Alapítvány, Budapest
- Bartalis Izabella – Salló Szilárd – Miklósi Márta (2021): A kultúra jogi szabályozása és igazgatási rendszere Romániában és Magyarországon. *Kulturális Szemle*, 21. évf., 2. sz., Nemzetközi kitekintés
- Bartha Eszter (2018): „Semmit rólunk nélkülünk. Újbaloldali társadalmi mozgalmak Magyarországon és a világban.” In: *Politikatudományi Szemle*, XXVII. évf. 4. szám, 159–165. Elérhető: https://real-j.mtak.hu/11370/18/PoSze_2018_4_belivek.pdf, letöltés ideje: 2022.12.03.
- Bartha Katalin Ágnes (szerk.) (2018): *Corollarium. Köszöntőkötet a 90 éves Dávid Gyula tiszteletére.* Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár
- Baur, Dorothea – Schmitz, Hans Peter (2012): Corporations and NGOs: When accountability leads to co-optation. *Journal of Business Ethics*, 106(1), 9–21. Elérhető: <https://link.springer.com/article/10.1007/S10551-011-1057-9>, letöltés ideje: 2025.09.11.
- Békési Júlia Boglárka (2014): A modern román közigazgatás dilemmái: önkormányzás, regionalizáció, decentralizáció. *Comitatus*, 2014. tavasz, 43–48. Elérhető: http://epa.niif.hu/03900/03942/00002/pdf/EPA03942_comitatus_2014_216_043-048.pdf, letöltés ideje: 2025.09.11.
- Belényesi Emese (2006): *Az önkormányzatok és civil szervezetek együttműködésének fejlesztési lehetőségei a képzés területén.* Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest
- Benedek József (2012): Erdélyi magyar civil szervezetek és az információs társadalom kihívásai. In: *Erdélyi Társadalom*, 10(3)
- Bennett, A. LeRoy (1992): *International Organization: Principles and Issues.* Prentice Hall, London
- Bernhard, Michael (1993): Civil Society and Democratic Transition in East Central Europe. *Political Science Quarterly*, 108(2)
- Bíró A. Zoltán (1998): Intézményesedési folyamatok a romániai magyar társadalomban 1989–1995 között. In: Uő: *Stratégiák vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról.* Pro-Print Kiadó, Csíkszereda
- Bíró Endre (2006): *A civil társadalom és a civil szféra fogalmáról.* *Civil Szemle*, 2006/1, 5–17. Elérhető: http://epa.oszk.hu/02300/02334/00001/pdf/EPA02334_civil_2006_01_005-017.pdf, letöltés ideje: 2025.05.16.
- Blaskó Zsuzsa: *Kulturális tőke és társadalmi reprodukció.* Elérhető: <https://szociologia.hu/dynamic/9803blasko.htm>, letöltés ideje: 2025.09.04.
- Bodó Barna–Brinzan-Antal Krisztina (2020): Hagyományőrző szervezetek és csoportok adattára. In: *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv*

Bodó Barna (2002): Civil önépítkezés. In: *Magyar Kisebbség*, 2002/3 (25). Elérhető: <http://www.magyardisebbsseg.ro/index.php?action=ci-mek&lapid=20&cikk=m020303.html>, letöltés ideje: 2019.05.18.

Bodó Barna (2004): *Intézmény és önépítkezés*. In: Somai József (szerk.), *A civil társadalom és az önépítkező intézményfejlesztés*. ERMACISZA, Kolozsvár

Bodó Barna (2011): *Szórványstratégia*. Gordian Kiadó, Temesvár

Bodó Barna (2012): Helyhatósági választások Romániában. In: *Bécsi Napló*, 2012/4.

Bodó Barna (2014): *Civil szerepek – civil szereplők*. Gordian Kiadó, Temesvár

Bodó Barna (2014): Civil szerepek – tanult szerepek? Elérhető: http://civilforum.ro/t/wp-content/uploads/2014/03/0.Bodó_Barna_Civil_szerepek_-_tanult_szerepek.pdf, letöltés ideje: 2020.02.12.

Bodó Barna (2014): Szórványról – másként. In: *Korunk*, 25(6)

Bodó Barna (2015): Honismeret – szórvány – stratégia. In: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna (szerk.): *A Csongrád megyei Honismereti Egyesület Évkönyve 2013–2015*. Honismereti Egyesület, Szeged

Bodó Barna (2015): Kisebbségi civil társadalom. In: Fábián Gyula – Jakab A. Zsolt (szerk.): *Bíró Gáspár emlékkönyv*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár

Bodó Barna (2016): A birtokbavétel lépcsőfokai. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2015*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár

Bodó Barna (2017): Civil szerepek és a kisebbségi lét. In: *Civilitika* (szerk. Laczkó Katalin), Méry Ratio

Bodó Barna (2018): Demokrácia és civil társadalom – kisebbségi léthelyzetben. *Korunk*, 2018/10.

Bodó Barna (2019): *Kényszerpályák és kitörési pontok. Az erdélyi magyar civil szféra helyzete – Domus csoportos kutatás*. Kézirat.

Bodó Barna (2023): Milyen ház a magyar ház? In: *Mindenki Kalendárium 2023. Helytörténeti Évkönyv*. Temesvár

Bodó Barna (2025): Helyünk a világban (I–II.). *Heti Új Szó*, 2025. december 12. és december 19.

Bodó Barna (2026): *A tegnap holnapja. Magyar kisebbségi és civil*. Kézirat.

Bodó Barna (szerk.) (2016): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2015 – kulturális szervezetek adatbázisa. III. Napok, fesztiválok, sokadalmak jegyzéke*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár

Bodó Barna (szerk.) (2016): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2015*. Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME), Kolozsvár

Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2018–2019*. Kolozsvár: Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége, Gordian Kiadó és Nyomda, Temesvár, 419–430. – Függelék/Esettanulmányok.

Boli, John – Thomas, George M. (1999): INGOs and the organization of world culture. In: Meyer, David – Sahlin-Andersson, Kerstin (eds.): *Organizations and the Transformation of the State*. Routledge, New York

Boros Anita et al. (2010): *Az önkormányzati működés alapjai*. Polgármester Akadémia, Budapest. Elérhető: http://xn--tosz-5qa.hu/uploads/dokumentumok-kiadvanyok/azonkormanyzatimukodes_alapjai.pdf, letöltés ideje: 2021.01.12.

Bossuyt, J. – Develtere, P. (1995): Between autonomy and identity: The financing dilemma of NGOs. *The Courier ACP–EU*, No. 152

Bourdieu, Pierre (1986): *The Forms of Capital*. In: Richardson, J. (szerk.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood, Westport (CT), 241–258.

Breznayánszky László (1999): Civil kompetencia és demokrácia. *Educatio*, 1999/3.

Brînzan-Antal Cristina – Széman Emese Rózsa (2021): Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület fiókjai és tagszervezetei a közművelődési szervezetek fenntarthatóságának elősegítése érdekében. *Communitas Alapítványhoz benyújtott pályázat*, projekt no. RKU-21/1-11, kézirat.

Brînzan-Antal Cristina (2015): *Az Ellenpontok erdélyi szamizdat kiadvány*. In: A Tudomány Kapujában Konferencia. Nemzeti Közszerológiai Egyetem Doktorandusz Önkormányzata, Budapest, 1.

Brînzan-Antal Krisztina (2019): *A megyei kulturális központok szerepe a magyar közösség hagyományos kultúrájának megőrzésében és terjesztésében*. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2018–2019*. Kolozsvár: Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége, Gordian Kiadó és Nyomda, Temesvár, 419–430.; Hagyományőrző szervezetek és csoportok adattára. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2018–2019*. Kolozsvár: Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége, Gordian Kiadó és Nyomda, Temesvár

Brînzan-Antal, Cristina – Rusu, Szidónia (2022): A situation report of the Transylvanian civil sphere in the information society. In: *Civil Szemle*, különszám

Brînzan-Antal Cristina – Kovács Lilla (2022): Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület kísérleti kutatása. In: *HERA Évkönyv 2022*.

Brubaker, Rogers (1996): *Nationalism reframed: Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge University Press, Cambridge

Brubaker, Rogers (2002): Az asszimiláció visszatérése? *Regio*, 2002/1.

Bunz, Mercedes (2010): *Die stille Revolution: Wie Algorithmen Wissen, Arbeit, Öffentlichkeit und Politik verändern, ohne dabei viel Lärm zu machen*. Suhrkamp Verlag, Berlin

Business Insider (2021): Generation Z internet-használati statisztika – survey. Elérhető: <https://www.businessinsider.com>, letöltés ideje: 2021.06.02.

Castells, Manuel (1996): *The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol. I: The Rise of the Network Society*. Blackwell, Oxford

Castells, Manuel (2005): *A hálózati társadalom kialakulása. Gazdaság, társadalom és kultúra – Az információ kora. I. kötet*. Budapest: Gondolat–Infonia

CEDV – Centrul pentru Dezvoltare și Voluntariat (é. n.): *Oportunități de finanțare pentru ONG-urile mici*. Elérhető: <https://www.cedv.eu/noutati/oportunitati-de-finantare-pentru-ong-urile-mici>, letöltés ideje: 2025.06.04.

Chiriță, Radu – Săndescu, Anca (2006): *Analiza actelor normative privind drepturile minorităților naționale în România*. Elérhető: <http://www.edrc.ro/docs/docs/politici/031-166.pdf>, letöltés ideje: 2026.01.02.

Clément, Dominique (2008): *Canada's Rights Revolution: Social Movements and Social Change, 1937–82*. University of British Columbia Press, Vancouver

Clément, Dominique (2022): Local Government Funding for the Nonprofit Sector in British Columbia. *Canadian Review of Social Policy / Revue canadienne de politique sociale*, No. 86

Cohen, Elizabeth G. (1994): Az osztályterem átszervezése. A produktív kiscsoportok feltételei. In: *Review of Educational Research*, 64

Cohen, Jean L. – Arato, Andrew (1992): *Civil Society and Political Theory*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts

Colt, Alice: Országjelentés, civil szervezetek Erdélyben. Elérhető: <http://kulhonicic.hu/oldal/25/civil-szervezetek-erdelyben>, letöltés ideje: 2021.03.17.

Corrigall-Brown, Catherine – Ho, Emily (2017): Federal Funding for Indigenous, Women's, and Environmental NGOs: Who Gets What? *Canadian Review of Sociology / Revue canadienne de sociologie*, 54(1)

Corrigall-Brown, Catherine – Ho, Emily (2019): Does Talk Lead to Action? Explaining Public Support for Social Movements and Policy Change. *Social Problems*, 66(1)

Csanády Dániel (1999): *A civil társadalom szerkezete*. Elérhető: <https://docplayer.hu/259259-A-civil-tarsadalom-szerkezete.html>, letöltés ideje: 2022.03.16.

Csata Zsombor – Kiss Dénes – Kiss Tamás (2005): Az erdélyi magyar kulturális intézményrendszeréről. In: Blénesi Éva – Mandel Kinga – Szarka László (szerk.): *A kultúra világa. A határon túli magyar kulturális intézményrendszer*. MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest

Csepeli György (2010): Társadalmi szolidaritás – összetartó társadalom. *Parola*, 3. sz.

Csiha Tünde (2009): A civil társadalom elméleti és fogalmi megközelítése. *Debreceni Műszaki Közlemények*, 2009/1–2

Dáné, Tibor Kálmán (2015): Közművelődés Napja. *Művelődés*, 2015/3. Elérhető: <https://muvelodes.net/velemeney/kozmuvelodes-napja>, letöltés ideje: 2021.11.28.

Dániel Botond (2018): Az erdélyi magyar szociális háló szerkezetének, erőforrásainak elemzése. In: *Erdélyi Társadalom*, 16(1), 169–204.

Deák Izabella (2022): A kormányzat által létrehozott nem kormányzati szervezetek típusai: a GONGO-jelenség. *Jogpolitika*, 12. évf., 2. sz.

Dees, J. Gregory – Emerson, Jed – Economy, Peter (2001): Enterprising nonprofits. In: *Harvard Business Review*, 79(1)

Defourny, J. – Nyssens, M. (2008): Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. *Social Enterprise Journal*, 4(3)

Dennis R. (2000): Alternative Models of Government–Nonprofit Sector Relations: Theoretical and International Perspectives. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 29(1)

Diamond, Larry (1999): Developing Democracy: Toward Consolidation. *Journal of Democracy*, 10(4)

Dobos Balázs (2015): A szakpolitikai célok meghatározásának problémája a magyarországi kisebbségpolitikában. *MTA LAW Working Papers*

Douglas, James (1983): *Why Charity? The Case for a Third Sector*. Sage Publications, Beverly Hills

Dunajeva, Jekatyerina (2021): *Civil társadalom és civil szervezetek – Fogalmak, történet és esettanulmányok*. Egyetemi jegyzet. Elérhető: https://btk.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/old/uploads/articles/2446835/file/Dunajeva_civil_tars_egyetemi_jegyzet_v%C3%A9gleges-c.pdf, letöltés ideje: 2023.04.16.

Edwards, Michael (2014): *Civil Society*. 3rd ed., Polity Press, Cambridge, 45–59.

Eötvös, József (1976): *Kultúra és nevelés*. Összegegyűjtötte és szerkesztette Mezei Márta. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/06300/06330/06330.htm#52>, letöltés ideje: 2021.11.28.

Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (2019): *Alapvető jogok és a jogállamiság – fejlemények az egyes tagállamokban a civil társadalom szemszögéből (2018–2019)*. Elérhető: <https://www.eesc.europa.eu>, letöltés ideje: 2021.11.14.

European Centre for Not-for-Profit Law (ECNL) (2020): *Direct State Funding for Civil Society Organisations in the Republic of Moldova*. Elérhető: <https://ecnl.org/sites/default/files/2020-11/>, letöltés ideje: 2026.01.12.

Fábián Gyula – Jakab A. Zsolt (szerk.) (2015): *Bíró Gáspár emlékkönyv*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár

Fábián Zoltán – Kolosi Tamás – Róbert Péter (2000): *Fogyasztás és életstílus*. TÁRKI, Budapest, 225–259.

Farkas Jenő – Kovács András – Perger Éva – Lennert József – Hoyk Edit – T. Gémes Tünde (2021): A civil társadalom és az információs társadalom kapcsolata. In: *Civil Szemle*, 2021/1.

Farkas Zoltán (2018): Digitális forradalom és civil szervezetek: Lehetőségek és kihívások Erdélyben. In: *Civil Szemle*, 15(2)

Fowler, Alan (2000): Getting Real about NGO Relationships. *IDS Bulletin*, 31(3), 1–10. Elérhető: <https://core.ac.uk/download/pdf/43539827.pdf>, letöltés ideje: 2025.09.11.

Fricz Tamás (2013): *A civil társadalom szerepe a demokratikus közéletben*. Századvég Kiadó, Budapest

Fricz Tamás (2019): *Civilitika – A civil társadalom kialakulása Nyugat- és Közép-Európában, illetve Magyarországon*. *Polgári Szemle*, 15(1–3)

Fricz Tamás (2019): *Civilitika – A civil társadalom kialakulása Nyugat- és Közép-Európában*. *Polgári Szemle*, 15. évf., 1–3. sz.

G. Márkus György (2003): A modernitás rendszerváltása. Ulrich Beck: *A kockázattársadalom. Út egy másik modernitásba*. In: *Politikatudományi Szemle*, 12. évf., 4. sz.

Gáspár Mátyás (1994): *Az önkormányzati váltás forгатókönyve*. Közigprint – Közigkonzult, Csákberény, 58.

Gébel (Györgyjakab) Tímea Rita (2011): *Asocianismul cultural la maghiarii din Transilvania*. Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár

Geertz, Clifford (1997): *Az értelmezés hatalma*. Osiris Kiadó, Budapest

Gerbner, George (2000): *A média rejtett üzenete. Válogatott tanulmányok*. Osiris – MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, Budapest

Giddens, Anthony (1995): *Szociológia*. Osiris Kiadó, Budapest

Guld Ádám (2013): *Fiatalok kommunikációjának és médiahasználatának vizsgálata*. Tanulmány. Pécsi Tudományegyetem, Pécs

Gyenes Szilárd: *Együttműködési és szerződéskötési lehetőségek a környezetvédelem, természetvédelem és területfejlesztés területén*. Elérhető: www.nonprofit.hu/files/1/8/0/180_Egyuttmu_ko_desi.doc, letöltés ideje: 2020.11.06.

Haiduc, Ionel (2011): *Proiectul Roşia Montană între riscuri şi beneficii. Declaraţia Academiei Române*. Bucureşti: Academia Română, 2011.03.11.

Hajdó Csaba (2000): Egy feltáratlan erőforrás: a civil szféra és az önkormányzatok együttműködése. In: *Civil Fórum* (Transindex.ro). Elérhető: www.transindex.ro, letöltés ideje: 2020.09.22.

Halász Iván (2014): *A Közép-Európai alkotmányok születése és identitása (1989–2012)*. Nemzeti Közszołgálati Egyetem, Budapest, 16–35. Elérhető: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/8619/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?isAllowed=y&sequence=2>, letöltés ideje: 2025.10.01.

Hankiss Elemér (1986): *Diagnózisok 2. – A második társadalom*. Magvető Kiadó, Budapest, 30–35.

Hann, Chris M. (2006): *The Postsocialist Religious Question: Faith and Power in Central Asia and East-Central Europe*. University of California Press, Berkeley–Los Angeles

Harsányi László – Széman Zsuzsa (1999): *Halak és hálók*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest

Harsányi László – Széman Zsuzsa (2000): *Szociális quartett*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest

Heitzman, Adam (2018): How to reach Generation Z. Elérhető: <https://www.inc.com/adam-heitzman/time-for-post-millennial-marketing-how-to-reach-generation-z.html>, letöltés ideje: 2021.07.05.

Heller Mária – Rényi Ágnes (2000): A nyilvánosság kommunikációelméleti megközelítéseiről. In: Horányi Özséb (szerk.) (1999): *Kommunikáció II*. General Press, 2. kiadás, Budapest

Herman, Robert D. – Renz, David O. (2008): Advancing nonprofit organizational effectiveness research and theory: Nine theses. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 37(3)

Hodgkinson, Virginia A. – Lyman, Richard W. (1989): *The Future of the Nonprofit Sector*. Jossey-Bass, San Francisco

Hofstede, Geert (2001): *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. Sage Publications, Thousand Oaks (CA)

Horváth Eszter (2023): A civil társadalom diverzifikációja a rendszerváltás után: az irodalmi egyesületek példája. *Sic Itur ad Astra*, 80.

Horváth István – Deák Sala Zsolt (2000): A romániai magyar egyesületek és alapítványok szociológiai leírása. *Korunk*, 11

Horváth István (2006): *Kisebbszociológia. Alapfogalmak és kritikai perspektívák*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár

Hunkár Márta (2013): *A kutatás módszertana. Gyakorlati jegyzet*. Pannon Egyetem Georgikon Kar – Debreceni Egyetem, Debrecen

Hunyadi Zsuzsa (2004): *A fesztiválok közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban*. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma megrendelésére, az MTA Szociológiai Kutatóintézet kutatásának keretében készült tanulmány. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/10100/10187/10187.pdf>, letöltés ideje: 2022.03.26.

Ignatow, Gabe – Robinson, Laura (2017): Pierre Bourdieu: Theorizing the digital. In: *Information, Communication & Society*, 20(7)

Illyés Gergely – Székely István Gergő (2016): Helyhatósági és parlamenti választások Romániában, 2016-ban. In: *Magyar Kisebbség*, 21. évf., 3–4. sz.

Illyés Gergely (2024): A 2024-es romániai európai parlamenti és helyhatósági választások eredményei. DOI: <https://doi.org/10.62153/ksz.2024.3.ig>, letöltés ideje: 2025.07.05.

Iordache, A. – Panov, L. (2019): *Raport de analiză a legislației române privind acordarea finanțărilor publice pentru activități non-profit*. Asociația Centrul pentru Legislație Nonprofit, București. Elérhető: <https://formareculturala.ro/wp-content/uploads/2024/11/2019-analiza-legislatie-final.pdf>, letöltés ideje: 2025.10.22.

Iván Dániel (é. n.): *A helyi-területi közigazgatás II. – A helyi önkormányzatok*. Elérhető: <https://antk.uni-nke.hu/document/akk-copy-uni-nke-hu/AInyzatok.pdf>, letöltés ideje: 2021.01.14.

Jakabffy Elemér – Páll György (1938): *A Bánság húsz éve Romániában, 1918–1938*. Studium, Budapest

Jakab Hanga (2018): *Támogatások, befektetések, patthelyzet Verespatakon*. In: *Átlátszó Erdély*, 2018. május 24. Elérhető: <https://atlatsz.ro/tamogatasok/befektetesek/patthelyzet-verespatakon-az-ellenallas-gyozott-a-szembenal-las-maradt>, letöltés ideje: 2020.12.09.

Jámbori Szilvia (2016): Az internetes kapcsolatokban való nyitottság összefüggése az észlelt társas támasszal és az énhatékonysággal. *Alkalmazott Pszichológia*, 16(2)

Jansen, Christian (2017): Region — Province — Municipality. Spatial Planning and Spatial Policy in Italy, 1860–2016. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 42(2) (160)

Jenei György – Kuti Éva – Horváth Ágnes (2007): Helyi önkormányzatok, civil szervezetek és magánvállalkozások. In: *Korunk*, 2007/6. Elérhető: <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00126/3492.html>, letöltés ideje: 2019.06.22.

Jobbágy Valér (2016): *Az EU kohéziós politikájának megvalósítása Magyarországon*. Doktori (PhD) értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Pécs

Juhász Erika (szerk.) (2019): *Kulturális tanulás a keleti határon*. Debrecen: KultúrÁsz Közhasznú Egyesület, Civil Dimenziók V.

Kádár Magor – Benedek István (2018): Romanian Local Public Government Online 2.0. Analysis of the Fulfillment of the Online Regulations and Communication Criteria of the City Halls and Local Councils of the County Seats of Romania. In: Hîntea, Cristina M. – Moldovan, Bogdan A. – Radu, Bianca V. – Suciú, Raluca M. (szerk.): *Transylvanian International Conference in Public Administration*. Accent, Cluj-Napoca, 240–256.

Kádár Magor (2008): *Kampánykommunikáció – Kézikönyv a kommunikációs kampányok tervezéséhez és elemzéséhez*. Kriterion, Opus Könyvek, Kolozsvár

Kákai László (2004): *Önkormányzunk értetek, de nélkületek! Pártok és civil szervezetek a helyi társadalmakban* (tanulmányrészlet). Elérhető: http://publikon.hu/application/essay/154_1.pdf, letöltés ideje: 2021.02.14.

Kákai László (2009): *Kik is vagyunk mi? Civil szervezetek Magyarországon*. IDRResearch Kft. – Publikon Kiadó. Elérhető: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0050_09_kakai/ch03.html, letöltés ideje: 2020.12.09.

Kákai László (2013): *Civil szervezetek és önkormányzatok – együttműködés és részvétel a helyi társadalomban*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs. Elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/bitstreams/d29342c8-b0ec-43a8-81c5-52f05660162a/download>, letöltés ideje: 2025.05.27.

Kákai László (2017): A civil szektor és az önkormányzatok együttműködésének gyakorlata Magyarországon. In: Biczó Gábor – Lipták Katalin (szerk.): *A civil társadalom kihívásai*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 87–102. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/14400/14470/14470.pdf>, letöltés ideje: 2025.05.27.

Kardos Gábor (2022): A kisebbségi nyelvi jogok szükségessége: néhány elméleti és nemzetközi jogi megfontolás. *Magyar Tudomány*, 183(6)

Keating, Michael (2001): *Nations Against the State: The New Politics of Nationalism in Quebec, Catalonia and Scotland*. Palgrave Macmillan, Basingstoke

Keating, Michael (szerk.) (2004): *Regions and Regionalism in Europe*. Edward Elgar Publishing. Idézi Nagyidai Gert-Rúd (2005): A regionalizmus változó geometriái. In: Szabó Máté (szerk.): *Civil társadalom: elmélet és gyakorlat*. Rejtjel Kiadó – ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Tanulmányok, Budapest

Kecskés Péter – Zádeczkiné Felhős Enikő (szerk.) (2022): *Civil kézikönyv 2022*. Esély és Részvétel Közhasznú Egyesület, Miskolc. Elérhető: [CIVIL_KEZIKONYV_2022_5621.pdf](https://civil-kezikonyv-2022-5621.pdf), letöltés ideje: 2025.01.11.

Kerkovits Gergely Ambrus (2024): A civil szervezetek alapjogvédelmi tevékenysége a nemzetközi szervezetekben. *Ember és Jog*, 2024/1

Kis Krisztián (2006): A társadalmi tőke mint a társadalomban fellelhető nem anyagi erőforrás. *Parola*, 17. évf., 1. sz., 2–4. Elérhető: <https://kofe.hu/parola/parola-folyoirat/a-tarsadalmi-toke-mint-a-tarsadalomban-fellelhető-nem-anyagi-eroforras/>, letöltés ideje: 2025.09.07.

Kiss Dénes (2006): Az erdélyi magyar civil szféráról. *Civil Szemle*, 3(2)

Kiss Dénes (2009–2010): Romániai magyar nonprofit szervezetek – 2009–2010. *Civil Szemle*, 3(2)

Kiss Dénes (2010): A romániai magyar civil szféra néhány jellemzője 2010-ben. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2009–2010*. Gordian Kiadó – Szórvány Alapítvány – Sapientia, Temesvár–Kolozsvár

Kiss Dénes (2010): *Romániai magyar nonprofit szervezetek – 2009–2010. A szervezetek adatbázisának bemutatása és a nonprofit szektor szociológiai elemzése*. Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Kolozsvár

Kiss Tamás – Barna Gergő – Sziklai Balázs (2020): *Ethnic Parallelism and Nationalism in Transylvania. ISPMN Working Papers*

Kiss Tamás (2012): Demográfiai körkép. A kisebbségi magyar közösségek helyzete a Kárpát-medencében. *Educatio*, 21(1).

Kivu, Mircea (coord.) (2017): *România 2017: Sectorul neguvernamental – profil, tendințe, provocări*. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, București

Komáromi Zoltán (szerk.) (1998): *Romániai Magyar Alapítványok és Egyesületek Katalógusa*. EMT, Kolozsvár

Korpics Márta (2011): *Az interkulturális kommunikáció*. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pécs. Elérhető: https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/interkult_komm/7_mellklet_1.html, letöltés ideje: 2025.05.13.

Kovács Lilla – Brînzan-Antal Cristina (2022): *Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület kísérleti kutatása*. In: HERA Évkönyv 2022.

Kovács Zoltán (2018): *Az egyesületi jog alapjai*. HVG-ORAC, Budapest

Kovalcsik Tibor (2017): A szociális vállalkozások helyzete és lehetőségei Magyarországon. In: *Helyi Közösségek*. JATE Press, Szeged.

Kozma, T. – Pataki, G. (2018): The Legal Framework for Civil Society Organizations in Romania. *European Journal of Sustainable Development Research*, 2(4)

Kötő József (2002): Gondolatok a civil önépítkezés modelljéről. In: *Krónika*, 2002. május 25. Idézi: Bodó Barna (2002): Civil önépítkezés. Elérhető: <http://magyarkisebbsseg.ro/index.php?action=cimek&lavid=20&cikk=m020303.html>, letöltés ideje: 2020.12.12.

Kriskó Edina (2014): *Szervezeti kommunikáció*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest

Kroeber, Alfred L. – Kluckhohn, Clyde (1952): *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. Peabody Museum, Cambridge (MA). Elérhető: <https://peabody.harvard.edu/publications/culture-critical-review-concepts-and-definitions>, letöltés ideje: 2025.05.13. cit: Niedermüller Péter (1994): Paradigmák és esélyek – avagy a kulturális antropológia lehetőségei Kelet-Európában. In: Hadas Miklós (szerk.): *A kultúrakutatás esélyei. Replika*, 13–14. sz., Elérhető: <https://epa.oszk.hu/01200/01273/00025/pdf/20051101084753.pdf>, letöltés ideje: 2025.05.13.

Kuti Éva – Marschall Miklós (szerk.) (1991): *A harmadik szektor*. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport

Kuti Éva (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak... A civil kezdeményezések és az állami keretből kiszoruló jólléti szolgáltatások szektorra szerveződése*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest

Kutter, Amelie – Trappmann, Vera (2010): Civil society in Central and Eastern Europe: The ambivalent legacy of accession. *Acta Politica*, 45(1)

Landry, Michelle (2018): Le secteur associatif acadien: plus de 100 ans de représentation, de négociation et de mobilisations. *Acadiensis*, 47(1)

Lewis, David – Kanji, Nazneen (2009): *Non-Governmental Organizations and Development*. Routledge, London – New York

Locke, John (1823): *Two Treatises of Government*. J. Gumming, Dublin

Lovejoy, Kristen – Waters, Richard D. – Saxton, Gregory D. (2012): Engaging stakeholders through Twitter. How nonprofit organizations are getting more out of 140 characters or less. In: *Public Relations Review*, 38(2)

Lőrincz D. József (2002): A civil társadalom problémája 1989 után. *WEB*, különszám: Politikai kultúra az átmenetben. Elérhető: https://web.adatbank.ro/pdfdok/web10_04_lorincz.pdf, letöltés ideje: 2026. január 15.

Magyar házak Romániában. In: *Művelődés* melléklet, 2015/3. Elérhető: <https://muvelodes.net/sites/default/files/pdf/magyar-hazak-romaniaban.pdf>, letöltés ideje: 2021.07.05.

Magyar Közigazgatási Intézet (2005): A kormányzat civil partnerei: a nonprofit szervezetek. In: *Közigazgatási alapvizsga ideiglenes tankönyv*. Budapest.

Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete (1959–1962): *A magyar nyelv értelmező szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest. Elérhető: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/k-359B8/kultura-3985D/>, letöltés ideje: 2025.05.13.

Mair, Johanna – Marti, Ignasi (2006): Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. In: *Journal of World Business*, 41(1)

Mansbach, Richard W. (2000): *Global Politics and Changing World*. Boston–New York: Houghton Mifflin College Division

Markefka, Manfred (1990): *Vorurteile. Minderheiten. Diskriminierung*. Luchterhand, Neuwied, 30–31.

Márkus Edina (2020): Az erdélyi magyar kulturális intézményrendszerre vonatkozó kutatások 2000–2020. *Kulturális Szemle*, 2020. 16. sz. Elérhető: <https://www.kulturalisszemle.hu/16-szam/hazai-tudomanyos-muhely/markus-edina-az-erdelyi-magyar-kulturalis-intezmenyrendszerre-vonatkozo-kutatasok-2000-2020>, letöltés ideje: 2022.11.12.

Martin, John Levi (2003): What is a field theory? In: *American Journal of Sociology*, 109(1).

Mészáros, Geyza (2001): Civil szerveződések a környezetvédelemben. *Statistikai Szemle*, 79(3), 234–248.

Mikecz Dániel (2023): *A civil társadalomtól a civil mozgalmakig*. In: *Ünnepi tanulmányok Csizmadia Ervin 65. születésnapjára*. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete, Miskolc. Elérhető: https://real.mtak.hu/183204/1/A_civil_tarsadalomtol_a_civil_mozgalmakig_MikeczD.pdf, letöltés ideje: 2024.11.25.

Mikołajczak, Piotr (2021): What affects employment by NGOs? Counteraction to precarious employment in the Polish non-profit sector in the perspective of COVID-19 pandemic crises. In: *Oeconomia Copernicana*, 12(3).

Mindent digitálisan – így változtak kapcsolattartási és munkavégzési szokásaink a járvány idején. Elérhető: <https://enet.hu/hirek/mindent-digitalisan-igy-valtoztak-kapcsolattartasi-es-munkavegzesi-szokasaink-a-jarvany-idejen/>, letöltés ideje: 2021.06.03.

Minkoff, Debra C. – Gordon, Rachel L. (2017): Organizing for equity: A case study of an immigrant rights coalition. *Nonprofit Management and Leadership*, 27(1)

Morauszki András (2019): *Kisebbségi civil-nonprofit szervezetek működési sajátosságai Magyarországon, Romániában és Szlovákiában*. Kisebbségkutató Intézet, Budapest. Elérhető: <https://kisebbssegkutato.tk.hu>, letöltés ideje: 2025.09.24.

Móré Sándor (2018): A hazai nemzetiségi civil szervezetek és azok kapcsolata az állami szervezetekkel. *Acta Humana*, 2018/4

Nagy Gábor Dániel (2020): *A társadalmi tőke főbb dimenzióinak szociológiai elemzése*. Elérhető: https://www.academia.edu/86986571/A_t%C3%A1rsadalmi_t%C5%91ke_f%C5%91bb_dimenzi%C3%B3inak_szociol%C3%B3giai_elemez%C3%A9se, letöltés ideje: 2025.11.12.

Nagy Róbert (2021): Forrásgyűjtés az új információs társadalomban: Erdélyi magyar civil szervezetek esettanulmányai. In: *Közösségi Kutatások*, 17(3)

Nagyidai Gertrúd (2005): A regionalizmus változó geometriái. In: Szabó Máté (szerk.): *Civil társadalom: elmélet és gyakorlat*. Budapest: Rejtjel Kiadó – ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Tanulmányok

Nárai Márta (2004): A civil szervezetek szerepe és jelentősége az egyének, közösségek, illetve a társadalom számára. *Educatio*, 2004/4. Elérhető: https://folyoiratok.oh.gov.hu/sites/default/files/article_attachments/narai_m_04_04.pdf, letöltés ideje: 2025.01.11.

Nárai Márta (2008): *A nonprofit szervezetek helye és szerepe a helyi társadalmak életében. A nyugat-dunántúli nonprofit szektor helyzetfeltárása*. Doktori értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Győr–Budapest, 11.

Nicholls, Alex (2006): *Social entrepreneurship: New models of sustainable social change*. Oxford University Press.

Niedermüller Péter (1994): Paradigmák és esélyek – avagy a kulturális antropológia lehetőségei Kelet-Európában. In: Hadas Miklós (szerk.): *A kultúrákutatók esélyei. Replika*, 13–14. sz., 98–

102. Elérhető: <https://epa.oszk.hu/01200/01273/00025/pdf/20051101084753.pdf>, letöltés ideje: 2025.05.13.

Niedermüller, Péter (1999): *A kultúraközi kommunikációról*. In: Béres, Ildikó – Horányi Özséb (szerk.): *Társadalmi kommunikáció*. Osiris Kiadó, Budapest

Norris, Pippa (2002): *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. Cambridge University Press, Cambridge

Ocskay Gyula (2002): A lokális diskurzusok és a globális hatalom – egy hálózatépítési modellprogramról. *Tér és Társadalom*, 16. évf., 2002/1

Official Journal of the European Communities C 329/10 (1999.11.17.). In: Kaprinay Gizella Zsófia: *Az ezerarcú egyesület. Az egyesület hazai szabályozása, annak dilemmái*. Elérhető: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/3222/1/Kaprinay_Zsofia_ertekezes.pdf, letöltés ideje: 2021.01.06.

Pais, Ella Regina (2013): *Alapvetések a Z generáció tudománykommunikációjához*. PTE PMMIK, Pécs

Palvuska Valéria (2006): *Marketingelméleti következtetések a civil társadalom és a civil non-profit szervezetek természetének vizsgálatából*. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem

Papp Z. Attila (2000): *A civil társadalom eszméje a romániai sajtónyilvánosságban*. *Regio*, 11. évf., 3. sz.

Patik, Réka (2004): A társadalom és a kultúra hatása a hálózatosodásra. In: Czagány László – Garai László (szerk.): *A szociális identitás, az információ és a piac*. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei, JATEPress, Szeged

Péntek Eszter (2009): *A civil szervezetek részvételi lehetőségei az egészségügyi szolgáltatások nyújtásában és az egészségpolitikai folyamatok befolyásolásában*. PhD-értekezés, Pécsi Tudományegyetem. Elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/16107/pentek-eszter-phd-2009.pdf?sequence=1>, letöltés ideje: 2025.09.19.

Pepitone, Julianne (2010): Twitter users are not so social after all. In: *CNN Money*, 2010. március 10.

Peredo, Ana Maria – McLean, Murdith (2006): Social entrepreneurship: A critical review of the concept. In: *Journal of World Business*, 41(1)

Perényi Áron – Szabó Krisztián (2019): The emergence of social entrepreneurship in Hungary. In: *Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation*, 15(1)

Permacultura Cantabria (2021): *IO7: Ghid de supraviețuire pentru fondarea și finanțarea ONG-urilor – România*. NGEEnvironment, Erasmus+. Elérhető: <https://ngenvironment.eduproject.eu/>, letöltés ideje: 2025.11.12.

Perpék Éva (2011): *Önkéntesség és közösségfejlesztés*. Szociológia és Társadalompolitika Intézet, Budapest. Elérhető: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/675/1/Perpek_Eva.pdf, letöltés ideje: 2021.11.11.

Pietrzyk-Reeves, Dorota – McMahon, Peter (2022): Introduction: Civic activism in Central and Eastern Europe thirty years after communism's demise. In: *East European Politics & Societies and Cultures*, 36, 1315–1334. Plan de amenajare. Elérhető: <https://www.ces.ro/new-lib/PDF/proiecte/2018/plx-387-modif-L-351-Plan-amenajare-2018.pdf>, letöltés ideje: 2025.03.17.

Powell, Walter W. (szerk.) (1997): *The Nonprofit Sector: A Research Handbook*. Yale University Press, New Haven

Prensky, Marc (2001): *Digital Natives, Digital Immigrants*. On the Horizon, 9(5)

Prensky, Mark (2001): Digital Natives, Digital Immigrants Part 1. In: *On the Horizon*, Vol. 9, Iss. 5

Priller, Eckhard – Zimmer, Annette (2001): *Mehr Markt – Weniger Staat? Der deutsche Non-profit-Sektor zwischen Privatisierung und gesellschaftlicher Selbstorganisation*. Berlin: Sigma

Priller, Eckhard – Zimmer, Annette (Hrsg.) (2001): *Der dritte Sektor international. Mehr Markt – weniger Staat?* Sigma, Berlin

Profiroiu, Cristina Mihaela – Hînțea, Călin Emilian (2024): Toward a New Public Administration Model in Romania: The Challenges of Designing Coherent Public Administration Reforms. *Journal of Policy Studies*, 39(3).

Putnam, R. D. (2000): *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster, New York

Putnam, Robert D. (1993): The Prosperous Community, Social Capital and Public Life. *The American Prospect Online*, 1993.03.21. Elérhető: <http://www.prospect.org/print-friendly/print/V4/I3/putnam-r.html>, letöltés ideje: 2025.07.20.

Ramos, Howard – Young, Lisa (2018): Critical Events and the Funding of Indigenous Organizations. *Journal of Canadian Studies / Revue d'études canadiennes*, 52(2)

Roma Education Fund (2021): *Annual Report 2020*. Roma Education Fund

România 2024: Sectorul Neguvernamental – Profil, Tendințe, Provocări. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile (FDSC), 2024, 25. Megjegyzendő, hogy az adatot bizonyos felmérések extrapolációjával kapták, jelentősek az éves ingadozások, a 25%-os részvételi adat inkább elfogadható.

Roszak, Theodore (1990): *Az információ kultusza, avagy a számítógépek folklórja és a gondolkodás igaz művészete*. Európa Könyvkiadó, Budapest

Said, Edward W. (1978): *Orientalism*. Pantheon Books, New York

Salamon, Lester M. – Anheier, H. K. (1998): Social origins of civil society: Explaining the nonprofit sector cross-nationally. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 9(3), 213–248.

Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. – List, Regina – Toepler, Stefan – Sokolowski, Wojciech S. (szerk.) (1999): *Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector*. Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore

Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1995): *Szektor születik*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.

Idézi: Nárai Márta (2008): *A nonprofit szervezetek helye és szerepe a helyi társadalmak életében. A nyugat-dunántúli nonprofit szektor helyzetfeltárása*. Doktori értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Győr–Budapest

Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1996): *The Emerging Nonprofit Sector: An Overview*. Manchester University Press, Manchester

Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1997): *Defining the nonprofit sector: A cross-national analysis*. Manchester University Press

Salamon, Lester M. (1995): *Partners in Public Service: Government–Nonprofit Relations in the Modern Welfare State*. Baltimore: Johns Hopkins University Press

Salamon, Lester M. (2004): *Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector*. Johns Hopkins University Press, Baltimore

Salat, Levente – Constantin, Sergiu – Osipov, Alexander – Székely, István Gergő (szerk.) (2014): *Autonomy Arrangements Around the World: A Collection of Well and Lesser Known Cases*. Editura ISPMN, Kolozsvár

Sandi, Alina (1992): Restoring civil societies in Central and Eastern Europe. *Futures*, 24, 110–117.

Sasvári Nóra (2008): *Civil szervezetek és az Európai Unió – civil érdekérvényesítés*. PhD-disszertáció, Corvinus Egyetem, Budapest, 123–124. Elérhető: <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/153149268.pdf>, letöltés ideje: 2025.09.01.

Schiau, Ioan (2009): *Dreptul asociațiilor și fundațiilor*. Editura C. H. Beck, București, 215–220.

Sebestény István (1997): Oktatási szervezetek a magyar nonprofit szektorban. *Új Pedagógiai Szemle*, 1997/2.

Sebestény István (2010): *A helyi önkormányzatok és a civil szervezetek együttműködésének dimenziói, a kapcsolatrendszer funkcionális elemzésének és mérésének lehetőségei*. Doktori értekezés témavázlata, témavezető: Dr. Kákai László PhD, habil., Pécs – Budapest.

Sebestény István (2012): *Az önkormányzati–civil együttműködés indikátorai és tipológiája*. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem. Elérhető: https://pea.lib.pte.hu/server/api/core/bitstreams/a00a61d9-dadd-4c1f-98c5-4e0bd664c_f88/content, letöltés ideje: 2025.09.01.

Sebestény István (2019. október 11.): *Előadás*. MRTT Vándorgyűlés. Elérhető: <https://www.mrtt.hu/vandorgyulesek/2019/08/sebestyen.pdf>, letöltés ideje: 2025.07.20.

Sík Endre (2012): *A kapcsolati tőke szociológiája*. ELTE TáTK, Budapest

Siket Judit (2014): *A közigazgatási szerv jogalanyiséga, közigazgatási szervek tevékenységi típusai, közigazgatási szervezetrendszer, szervezeti igazgatás*. Egyetemi jegyzet, Nemzeti Közszolgálati Egyetem. Elérhető: <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10426/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=1&isAllowed=y>, letöltés ideje: 2020.06.10.

Silva, Carlos Nunes (szerk.) (2020): *Contemporary Trends in Local Governance. Reform, Cooperation and Citizen Participation*. Springer, Lisbon

Sipos Zoltán – Kiss Tamás (2025. szeptember 30.): Ilyenné préselték minket a magyar kormány forintmilliárdjai. Elérhető: https://atlatszo.ro/nerdely/tamogataspolitika_riport_egyenlobb_erdelyert_mozgalom/, letöltés ideje: 2025.11.10.

Skocpol, Theda – Fiorina, Morris P. (1999): *Civic Engagement in American Democracy*. Brookings Institution Press, Washington, D.C.

Smismans, Stijn (2003): European Civil Society: Shaping or Shaped by European Governance? *European Law Journal*, 9(4)

Smith, Peter B. – Dugan, Shaun – Trompenaars, Fons (1996): National culture and the values of organizational employees: A dimensional analysis across 43 nations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 27(2), 231–264.

Somogyi Katalin – Józsa, László – Somogyi Ferenc (2011): *A magyar emberitőke-állomány állapota*. L'Harmattan Kiadó, Budapest

Soós János (2013): *Kommunikáció a fiatalokkal, best practice és trendpéldák*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs

Springer, Katalin (2014): Engaging with charities on social media: Comparing interaction on Facebook and Twitter. In: Mesquita, Álvaro – Peres, Paulo (szerk.): *Proceedings of the 13th European Conference on e-Government*. Academic Conferences and Publishing International Limited

Ștefan, Alina (2010): *Romania 2010. Sectorul neguvernamental*. Elérhető: https://www.fdsc.ro/wp-content/uploads/2023/07/Romania-2010_Sectorul-neguvernamental.pdf Letöltés ideje: 2025.08.30.

Sutter, John D. (2010): Texts, maps battle Haiti cholera outbreak. In: *CNN*, 2010. október 29. Elérhető: <http://www.cnn.com/2010/TECH/innovation/10/29/haiti.cholera.tech/index.html?hpt=Sbin>, letöltés ideje: 2019.11.13.

Szabó Emese (2020): A közösségi média szerepe az erdélyi magyar civil szervezetek életében. In: *Online Társadalomtudományi Szemle*, 19(1)

Szabó Magda (2001): Civil Society and the State in Hungary. *Europe-Asia Studies*, 53(1)

Szarka László (2005): Kisebbség és kultúra. A kulturális intézmények szerepe a közművelődésben. In: Blénesi Éva – Mandel Kinga – Szarka László (szerk.): *A kultúra világa. A határon túli magyar kulturális intézményrendszer*. MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest

Szász Jenő – Orbán Árpád (2000): „Ügyfélorientált” önkormányzat Székelyudvarhelyen. In: *Civil Fórum* (Transindex.ro). Elérhető: www.transindex.ro, letöltés ideje: 2019.04.22.

Székely Ferenc (2016): A szociális vállalkozások és az Európai Unió. In: *Közgazdasági Szemle*, 63(9)

Székely Tünde (2014): Kisebbségi civil társadalom. Doktori disszertációhoz kapcsolódó kutatás. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2014*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár. Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/281628160_Kisebbségi_civil_tarsadalom, letöltés ideje: 2020.11.22.

Székely Tünde (2014): Kisebbségi civil társadalom. In: Bodó Barna – Székely Tünde (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2014*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár

Székely Tünde (2014): *Kisebbségi magyar civil társadalom Romániában és Szlovákiában. Doktori disszertációhoz kapcsolódó kutatás*. Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/281628160_Kisebbségi_civil_tarsadalom, letöltés ideje: 2020.11.22.

Széman, E. Rózsa – Brînzan-Antal, Cristina – Rusu, Szidónia (2022): *Megmaradás az etnikai végeken. Az EMKE szórványban működő magyar civil szervezetek feltérképezését szolgáló aktuális felmérésének feldolgozása*. Domus szülőföldi ösztöndíj, EMKE belső dokumentum

Takács Eszter (2010): A környezeti nevelés finanszírozása. In: Vásárhelyi Judit (szerk.) (2010): *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia*. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület

Tari Annamária (2010): *Y generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalmi-lélektani összefüggések az Információs Korban*. Jaffa Kiadó, Budapest

Tari Annamária (2011): *Z generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalmi-lélektani szempontok az információs korban*. Tericum Kiadó, Budapest

Tari Annamária (2013): *Ki a fontos? Én vagy Én?* Tericum Kiadó, Budapest

Tátrai Patrik (2017): A Kárpát-medencei magyar szórványok településszerkezete és főbb demográfiai jellemzői. *Kisebbségi Szemle*, 2017/1. Elérhető: <https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/2019/05/2017Tatrai.pdf>, letöltés ideje: 2025.01.14.

Tismăneanu, Vladimir – Dobrin, Dobrin – Vasile, Cristian (szerk.) (2007): *Comisia Prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România: Raport Final*. Humanitas, București, 332–354. Fordítás forrása: A nemzeti kisebbségek helyzete. *Magyar Kisebbség*, 2008, 13. évf., 1–2. sz.

Tocqueville, Alexis (1993): *Az amerikai demokrácia*. Európa Könyvkiadó, Budapest

Tomka Miklós (2007): *Egyház a társadalomban*. Loisir Könyvkiadó Kft., Budapest

Tóth Árpád (2005): *Önszervező polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban*. L'Harmattan, Budapest

Tóth Károly (2005): A szlovákiai magyar régió kulturális intézményrendszere. In: Blénesi Éva – Mandel Kinga – Szarka László (szerk.): *A kultúra világa. A határon túli magyar kulturális intézményrendszer*. MTA ENKI, Budapest

Tőkés Gyöngyvér (2018): *Szervezeti kommunikáció. Egyetemi jegyzet*. Kolozsvár, 12–13. Elérhető: <https://ms.sapientia.ro/~tgyongyi/szervezetikom/kezirat.pdf>, letöltés ideje: 2021.11.21.

Töröcsik Mária – Szűcs Krisztián – Kehl Dániel (2022): *Generációs gondolkodás – Az Y és Z generáció életstílus csoportjai*. Elérhető: <https://journals.lib.pte.hu/index.php/mm/article/view/861/732>, letöltés ideje: 2021.06.22.

Transparency International Romania (2021): *Local Government Integrity Index*. Elérhető: <https://www.transparency.org/en/countries/romania>, letöltés ideje: 2025.02.06.

Tugyetwena, M. (2023): A literature review of the relationship between governance, funding strategy and sustainability of non-government organizations. *International NGO Journal*, 2023. július 31.

Túrós Endre (szerk.) (1995): *Elemzések a romániai magyar társadalomról*. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja – Pro-Print Kiadó, Csíkszereda.; Kiss Tamás (2006): A „magyarságtól” a „romániai magyar társadalomig”. *Erdélyi Társadalom*, 2., 135–164.; Végel László (1998): Civilitás és kisebbség. *Regio*, 3.; Salat Levente (1995): Romániai magyar civil társadalom? *Korunk*

Tylor, Edward Burnett (1997): A kultúra meghatározása. In: Niedermüller Péter (szerk.): *Kultúra – antropológiai és kultúrakutatói olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest

Tylor, Edward Burnett (1997): *A primitív kultúra*. In: Bohannon, Paul – Glazer, Mark (szerk.): *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. Panem, Budapest

Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2006. Elérhető: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>, letöltés ideje: 2021.01.22.

Várdai Márta (2003): A civil szervezetek szerepe a társadalmi folyamatokban és a szemléletformálásban. *Új Pedagógiai Szemle*, 2003. szeptember.

Varga A. Tamás – Vercseg Ilona (1998): *Közösségfejlesztés*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest, 45–48.

Varga Szilvia (2025): *A görgetésen túl (?)*: Erdélyi magyarok online politikai részvétele. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Média- és kommunikációtudományi könyvsorozat, Kolozsvár

Vári Vince (2019): A civil szféra, az állam és a rendészet. In: *IV. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia*. Zalakaros, 2019. december 3. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendészetudományi Kar, Budapest

Veilandics Eszter (2022): Magyarország és Románia helyi önkormányzati rendszerének összehasonlítható elemzése. *Jogelméleti Szemle*, 2022/2. Elérhető: <https://ojs.elte.hu/jesz/article/view/6849/>, letöltés ideje: 2025.11.13.

Vercseg Ilona (1995): Hálózatépítés Kelet-Közép-Európában. A civil társadalom fejlődése. *Parola*, 1995/4. Elérhető: <https://kofe.hu/parola/parola-folyoirat/halozatepites-kelet-kozep-europaban-a-civil-tarsadalom-fejlolese>, letöltés ideje: 2024.11.25.

Veres Valér (2010): Civil társadalom és kisebbségi identitás. *Erdélyi Társadalom*, 8(2)

Veres Valér (2012): *A roma kisebbség helyzete Romániában*. Romániai Magyar Demokrata Szövetség, Kolozsvár

Vértésy László (2009): The International Rules of Crediting-Lending, Leasing and Factoring Transactions. *Jogtudományi Közöny*, 2009/4. sz.

Vetési, László (2000): Szórványstratégia – nemzetstratégia. In: *Magyar Kisebbség*, 6(2).

Vicsai Nóra-Csilla (2011): *Civil-önkormányzati együttműködés*. Kézirat.

Vicsai Nóra-Csilla (2012): *Civil-önkormányzati együttműködés*. Elérhető: <https://www.civilek.hu/tudastar/civil-onkormanyzati-egyuttmukodes/>, letöltés ideje: 2019.04.27.

Voicu, Bogdan et al. (2024): *România 2024: Sectorul neguvernamental – profil, tendințe, provocări*. Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, București

Walzer, Michael: A civil szféra és a társadalomban betöltött szerepe. Elérhető: <http://www.policy.hu/flora/miacivilszfera.htm>, letöltés ideje: 2020.12.20.

Weisbrod, Burton A. (1977): *The Voluntary Nonprofit Sector: Its Role in Public and Private Provision of Goods and Services*. Harvard University Press, Cambridge (MA)

White, Gordon (2007): Civil society, democratization and development (I): Clearing the analytical ground. In: *Democratization*, 1(2)

Williams, Raymond (1976): *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society*. Oxford University Press, Oxford

Yanacopulos, Helen (2005): The strategies that bind: NGO coalitions and their influence. *Global Networks*, 5(1), 93–110. Elérhető: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1471-0374.2005.00109.x>, letöltés ideje: 2025.10.02.

Yilmaz, Mustafa (2016): Legal and Regulatory Framework for Nonprofit Organizations in Turkey: The Impact of Recent Changes. *Nonprofit Policy Forum*, 7(1)

Young, Dennis R. (1983): *If Not for Profit, for What? A Behavioral Theory of the Nonprofit Sector Based on Entrepreneurship*. Lexington Books, Lexington

Yüksel, İbrahim (2012): Developing a Multi-Criteria Decision Making Model for PESTEL Analysis. *International Journal of Business and Management*, 7(24)

Z. Karvalics László (2001): Bevezető az információs társadalom tudománytörténetéhez. In: *Információs Társadalom*, 2001/1

Zakota, Zoltan – Albu, Ioana (2025): *The evolution of Civil Society in the Post-Communist Republic of Moldova*. Elérhető: https://real.mtak.hu/210285/1/ZoltanZakota_IoanaAlbu.pdf, letöltés ideje: 2023.07.12.

Zamfir, Cătălin – Stoica, Laura (2006): *O nouă provocare: dezvoltarea societății civile în România*. Editura Polirom, Iași

Források

A Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségének hivatalos oldala. Elérhető: www.civil-portal.ro, letöltés ideje: 2025.08.30.

Antal István, a körösfői Kós Károly Általános Iskola igazgatójának szíves közlése, 2025.09.01.

Autoritatea Electorală Permanentă [Állandó Választási Hatóság] hivatalos oldala. Elérhető: <https://www.roaep.ro/prezentare/>, letöltés ideje: 2025.12.11.

Autoritatea Națională de Administrare Fiscală (2019): *Ghid ONG 2019*. Elérhető: https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/AsistentContribuabili_r/Ghid_ONG_2019.pdf, letöltés ideje: 2025.11.12.

Az Erdelystat.ro hivatalos oldala: www.erdelystat.ro, letöltés ideje: 2025.07.22.

Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. hivatalos honlapja – támogatások. Elérhető: <https://bgazrt.hu/tamogatasok/>, letöltés ideje: 2025.12.11.

Civil Térkép: *A Civil Térkép hivatalos oldala*. Elérhető: www.civilterkep.ro, letöltés ideje: 2019.06.22.

Communitas Alapítvány (é. n.): *A Communitas Alapítvány hivatalos honlapja*. Elérhető: <https://communitas.ro/>, letöltés ideje: 2025.12.11.

Communitas Alapítvány: *Éves pályázati útmutatók és beszámolók*. Communitas Alapítvány honlapja. Elérhető: <https://communitas.ro/main/cikkek/dokumentumok>, letöltés ideje: 2025.11.12.

Consiliul Județean Alba (2024): *Calendarul evenimentelor culturale finanțate de Consiliul Județean Alba în anul 2024*. Alba Iulia. Elérhető: <https://www.cjalba.ro>, letöltés ideje: 2025.08.30.

Consiliul Județean Arad – Centrul Cultural Județean Arad (2024): *Rezultate proiecte finanțate din fonduri nerambursabile – sesiunea 2024 (Cultură tradițională)*. Arad. Elérhető: <https://www.cj-arad.ro>, letöltés ideje: 2025.08.30.

Consiliul Județean Bacău (2024): *Raport anual cu privire la contractele de finanțare nerambursabilă încheiate în cursul anului 2024 de către Județul Bacău*. Elérhető: https://www.csjbacau.ro/dm_cj/portalweb.nsf/AllByUNID/finantari-nerambursabile-pentru-activitati-nonprofit-de-interes-public-judetean-pentru-anul-2024-0003115e?OpenDocument, letöltés ideje: 2025.11.12.

Consiliul Județean Brașov (é. n.): *Hotărâri privind despăgubiri și exproprieri*. Elérhető: https://cjbrasov.ro/cat_doc/hotarari-despagubiri-exproprieri/, letöltés ideje: 2025.08.30.

Consiliul Județean Cluj (2024): *Hotărârea nr. 70 din 29 aprilie 2024 privind nominalizarea pe beneficiari a sumei de 900.000 lei pentru alte acțiuni de cultură în Județul Cluj, aprobată prin Hotărârea Consiliului Județean Cluj nr. 20/2024*. Elérhető: <https://cjcluj.ro/hotarare-cjc/hotararea-nr-70-29-aprilie-2024-privind-nominalizarea-pe-beneficiari-a-sumei-de-900-000-lei-aprobata-prin-hotararea-consiliului-judetean-cluj-nr-20-2024-la-capitolul-67-02-alte-actiuni-de-cultura>, letöltés ideje: 2025.11.12.

Consiliul Județean Covasna (2024): *Hotărârea nr. 70/2024 privind finanțarea nerambursabilă din fonduri publice a programelor, proiectelor și acțiunilor culturale, pentru activități educativ-științifice, de recreere, de tineret și sportive, precum și sprijinul financiar acordat unităților de cult din bugetul județului Covasna pe anul 2024, conform Legii nr. 350/2005*. Elérhető: <https://www.cjcovasna.ro/ro/transparenta-decizionala/hotarari-ale-consiliului-judetean/>, letöltés ideje: 2025.11.12.

Consiliul Județean Harghita (2024): *Lista proiectelor câștigătoare în cadrul programului general de finanțare nerambursabilă a proiectelor culturale pe anul 2024*. Miercurea Ciuc. Elérhető: <https://www.judetulharghita.ro>, letöltés ideje: 2025.08.30.

Consiliul Județean Hunedoara (2024): *Proiect de hotărâre nr. 93/2024 privind aprobarea unor finanțări nerambursabile pentru anul 2024 (Județul Hunedoara)*. Elérhető: <https://www.cjhunedoara.ro/documente/2024/Se-dinte/09%20SED%20EXTRA%20APRILIE%202024/08%20PH%20finantari.pdf>, letöltés ideje: 2025.11.12.

Consiliul Județean Timiș – Centrul de Cultură și Artă al Județului Timiș (2025): *Raport anual al finanțărilor nerambursabile din fondurile publice ale proiectelor cultural-artistice și de tineret în județul Timiș prin programul „Tim Cultura 2024” (Raport anual proiecte culturale și tineret*

TimCultura 2024). Elérhető: <https://www.cjtimis.ro/wp-content/uploads/2020/07/Raport-MO-TimCultura-2024.pdf>, letöltés ideje: 2025.11.12

Constituția României, 1991.

Council of Europe: *A döntéshozatalban való állampolgári részvétel jó gyakorlatának kódexe*. Elérhető: <https://rm.coe.int/>, letöltés ideje: 2020.12.09.

Erdélystat – Erdélyi Statisztikai Adatportál (é. n.): *Erdélystat – Erdélyi Statisztikai Adatportál*. Elérhető: www.erdelystat.ro, letöltés ideje: 2025.06.02.

European Commission (2020): *European Structural and Investment Funds: Romania*. Elérhető: https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/funding-management-mode/2014-2020-european-structural-and-investment-funds_en, letöltés ideje: 2025.07.15.

Geert Hofstede hivatalos oldala. Elérhető: <https://geerthofstede.com/landing-page/>, letöltés ideje: 2021.05.19.

Guvernul României (2000): *Ordonanța Guvernului nr. 26/2000 privind asociațiile și fundațiile*. Elérhető: <https://legislatie.just.ro>, letöltés ideje: 2025.08.30.

Hungarian Human Rights Foundation (é. n.): *A Magyar Emberi Jogok Alapítvány hivatalos oldala*. Elérhető: www.hhrf.org, letöltés ideje: 2023.07.15.

Inflációkalkulátor. Elérhető: <https://inflacio.robi.dev/>, letöltés ideje: 2025.12.11.

Institutul de Economie Socială (é. n.): *Atlasul economiei sociale în România*. Elérhető: <https://www.ies.org.ro/asociatii-si-fundatii-1>, letöltés ideje: 2022.12.02.

Județul Bihor (2024): *Raport anual cu privire la contractele de finanțare nerambursabilă încheiate în cursul anului 2024 de către Județul Bihor (Legea nr. 350/2005)*. Elérhető: <https://www.cjbihor.ro/wp-content/uploads/2021/02/Raport-anual-2024-pentru-MO-Legea-350.pdf>, letöltés ideje: 2025.11.12.

Județul Maramureș (2025): *Raport anual cu privire la contractele de finanțare nerambursabilă încheiate în cursul anului fiscal 2024 între autoritatea finanțatoare Județul Maramureș și beneficiari, în baza Legii nr. 350/2005 privind regimul finanțărilor nerambursabile din fonduri publice alocate pentru activități nonprofit de interes general, pe domeniile de finanțare cultură, tineret și sport*. Consiliul Județean Maramureș — Raport nr. 749 / 16.01.2025. Elérhető: https://www.cjmaramures.ro/attachments/rapoarte/raport_anual_finantari_nerambursabile_2024.pdf, letöltés ideje: 2025.11.12.

Județul Sălaj (2025): *Raport privind contractele de finanțare nerambursabilă derulate în cursul anului 2024 între autoritatea contractantă Județul Sălaj și beneficiari, conform Legii nr. 350/2005*. Consiliul Județean Sălaj – Programe finanțate din bugetul Județului Sălaj. Elérhető: <https://www.cjsj.ro/index.php/consiliul-judetean/strategii-programe-proiecte/2-uncategorised/115-programe-finantate-din-bugetul-judetului-salaj>, letöltés ideje: 2025.11.12.

Județul Satu Mare (2024): *Raport de atribuire a contractelor în domeniul cultură 2024*. Consiliul Județean Satu Mare – Finanțări nerambursabile cultură 2024. Elérhető: <https://www.cjsm.ro/finantari-nerambursabile-cultura-2024>, letöltés ideje: 2025.11.12.

Județul Sibiu (2024): *Raportul anual al finanțărilor nerambursabile alocate prin Programul Agenda pentru cultură și dezvoltarea comunității 2024 (ApC)*. Consiliul Județean Sibiu. Elérhető: <https://www.cjsibiu.ro/wp-content/uploads/2025/01/Raport-final-Agenda-culturala-2024.pdf>, letöltés ideje: 2025.11.12.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH): *A Központi Statisztikai Hivatal hivatalos oldala*. Elérhető: <https://www.ksh.hu>, letöltés ideje: 2025.08.30.

Municipiul Bistrița (2024): *Raport anual cu privire la contractele de finanțare nerambursabilă încheiate în cursul anului 2024 de către Municipiul Bistrița (conform Legii nr. 350/2005)*. Elérhető: <https://primariabistrita.ro/wp-content/uploads/2025/12/Raport-anual-2024-contracte-Legea-350-pentru-site.pdf>, letöltés ideje: 2025.11.12.

OECD (2019): *Talent Abroad: A Review of Romanian Emigrants*. Elérhető: <https://www.oecd.org>, letöltés ideje: 2024.09.24.

OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) (2015): *Guidelines on Freedom of Association*. Elérhető: <https://www.osce.org/odihr/132371?download=true>, letöltés ideje: 2020.04.12., 70–71.

Parlamentul României (1991): *Constituția României*.

Parlamentul României (2003): *Legea nr. 246/2003 privind aprobarea Ordonanței Guvernului nr. 26/2000*.

Parlamentul României (2020): *Legea nr. 276/2020 pentru modificarea și completarea Ordonanței Guvernului nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații*. Elérhető: <https://legislatie.just.ro>, letöltés ideje: 2025.08.30.

Portal Legislativ – jogszabály-adatbázis. Elérhető: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/29780>, letöltés ideje: 2025.03.17.

Primăria Municipiului Târgu-Mureș (2024): *Anexa I – Listele proiectelor admise 2024 – Județul Mureș. Liste proiecte culturale 2024*. Elérhető: https://www.tirgumures.ro/index.php?Itemid=176&id=9661&lang=ro&option=com_content&view=article, letöltés ideje: 2025.11.12.

Romániai Nemzeti Statisztikai Hivatal (é. n.): *Népszámlálás 2021 – végleges eredmények*. Elérhető: <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/>, letöltés ideje: 2025.01.11.

Függelék

Civil - önkormányzati együttműködések - erdélyi magyar civil szervezetek és önkormányzatok kapcsolatának vizsgálata – önkormányzati kérdőív

„Kutatás 2023–2024”

Alapadatok (1)

A következőkben az önkormányzattal és a településsel kapcsolatos alapadatokra kérdezzünk rá:

2. Melyik régióhoz tartozik?

(Válasszon egyet – csak egyet válasszon!)

- Székelyföld
- Közép-Erdély
- Partium
- Szórvány
- Egyéb: _____

(Ez egy kérdés segítő szöveg.)

3/21 – Alapadatok (2)

2. Melyik megyében működnek?

(Válasszon egyet – csak egyet válasszon!)

- Arad
- Beszterce-Naszód
- Bihar
- Brassó
- Fehér
- Hargita
- Hunyad
- Kolozs
- Kovászna
- Krassó-Szörény
- Máramaros
- Maros
- Szatmár
- Szeben

- Szilágy
- Temes
- Egyéb: _____

4/21 – Alapadatok (3)

3. Kérem, adja meg a település nevét, ahol az önkormányzat működik:

Válasz: _____

4. Mekkora a település nagysága (a legutóbbi népszámlálási adatok tükrében)? *(csak szám)*

Válasz: _____

5. Mekkora a településen a magyarok aránya? *(kérem százalékos arányt adjon meg)* *(csak szám)*

Válasz: _____

5/21 – Alapadatok (4)

6. Településtípus: *(Válasszon egyet)*

- Falu
- Község
- Város
- Megyeszékhely

A következőkben a helyi tanács összetételére vagyunk kíváncsiak. Kérem számadatokat adjon meg:

7. Helyi tanács – adatok (számok):

- Tanácsosok száma összesen: _____
- Magyarok (RMDSZ-esek) száma: _____

A következőkben a polgármesteri hivatal összetételére vagyunk kíváncsiak. Kérem számadatokat adjon meg:

8. Polgármesteri hivatal – adatok (számok):

- a polgármesteri hivatal munkatársainak száma: _____
- magyar nemzetiségű munkatársak száma: _____

6/21 – Megye/település + civil szféra (1)

9. Megye és település megnevezése:

Válasz: _____

Erdélyi magyar civil szférával kapcsolatos információk

A következőkben a helyi civil szféra működésére és az önkormányzattal való kapcsolatára kérdezzük rá.

10. Az Önök településén körülbelül hányra tehető a román civil szervezetek száma?

(csak szám)

Válasz: _____

11. Az Önök településén körülbelül hányra tehető a magyar civil szervezetek száma?

(csak szám)

Válasz: _____

7/21 – Civil szféra (2) + adatbázis

12. Az Önök településén létezik-e Magyar Házként működő civil szervezet? (Válasszon egyet)

- Igen
- Nem

13. A Helyi Önkormányzatnak birtokában áll-e a civil szervezeteket összesítő adatbázis? (Válasszon egyet)

- Igen, román szervezeteket tartalmazó
- Igen, magyar szervezeteket tartalmazó
- Igen, teljeskörű lista
- Nem, nincs ilyen lista

14. Válaszát indokolja:

Válasz: _____

Támogatáspolitikával kapcsolatos kérdések

8/21 – Pályázatok (1)

15. Az Önkormányzat milyen rendszerességgel ír ki pályázatokat a civil szervezetek számára? (Válasszon egyet)

- Évente többször
- Évente egyszer
- Ritkábban
- Nincsenek a civil szférára közvetlenül vonatkozó pályázataink
- Egyéb: _____

16. Mikor volt az utolsó pályázati kiírás (kérem az évet adja meg)? (Amennyiben elérhető, ennek a linkjét is csatolja.)

Válasz: _____

9/21 – Pályázatok (2) + arányok

17. A pályázatok elbírálása során vannak-e fenntartott helyek a kisebbségi szervezetek számára? *(Válasszon egyet)*

- Igen
- Nem

18. A pályázó szervezetek hány százaléka volt...? *(százalékos számadat)*

- Többségi civil szervezet: ____ %
- Kisebbségi civil szervezet: ____ %

19. A támogatásban részesülő szervezetek hány százaléka volt...? *(százalékos számadat)*

- Többségi civil szervezet: ____ %
- Kisebbségi civil szervezet: ____ %

10/21 – Támogatási tételek (több válasz)

20. Az alábbiak közül mire lehet az Önkormányzat által kiírt pályázatoknál támogatási kérelmet leadni?

(A megjegyzéshez amennyiben van információ róla, kérem írja le, hogy az összköltségvetés hány százalékát teheti ki a megjelölt tétel. Csak akkor indokolja, ha választott a lehetőségek közül.)

(Jelölje ki az összes ideillőt, és válaszát indokolja!)

- Felhalmozás jellegű kiadások – Megjegyzés/indok: _____
- Működéshez szükséges kisértékű eszközök – Megjegyzés/indok: _____
- Megbízási szerződések – Megjegyzés/indok: _____
- Bérköltségek – Megjegyzés/indok: _____
- Kommunikációs és reklámköltség – Megjegyzés/indok: _____
- Ingatlanadó – Megjegyzés/indok: _____
- Bérleti költség – Megjegyzés/indok: _____
- Magyar Ház éves költségvetése – Megjegyzés/indok: _____
- Fejlesztési költségek – Megjegyzés/indok: _____
- Egyéb: _____ – Megjegyzés/indok: _____

11/21 – Kiemelt területek (igen/nem)

21. A legutóbbi pályázati kiírásban voltak-e kiemelt támogatási területek? *(Válasszon egyet)*

- Igen
- Nem

12/21 – Támogatott profilok rangsora + kapcsolattartó

22. Azon civil szervezetek profilja, tevékenységterülete, amelyek támogatást kaptak?

Kérem, állítsa sorrendbe a profilekat, aszerint, hogy melyek kaptak a legtöbb támogatást a legutóbbi kiírásban.

(Összes válaszában mind különböznie kell egymástól, és válaszait sorrendbe kell rendeznie. Legfeljebb 17 választ jelöljön meg. Számozza be 1-től 17-ig.)

- Kultúra, közművelődés – sorszám: ____
- Oktatás, kutatás, tehetségápolás – sorszám: ____
- Média, kommunikáció – sorszám: ____
- Turizmus, honismeret – sorszám: ____
- Szabadidő, sport – sorszám: ____
- Egyházi, vallási – sorszám: ____
- Szakmai, ágazati szervezetek (pl. jogi, közgazdaságtani, stb.) – sorszám: ____
- Önkéntesek foglalkoztatása – sorszám: ____
- Nemzetközi, regionális kapcsolatok – sorszám: ____
- Érdekvédelem, érdekképviselés, véleményformálás – sorszám: ____
- Egészségügy – sorszám: ____
- Szociális segítségnyújtás – sorszám: ____
- Környezetvédelem, állatvédelem – sorszám: ____

13/21 – Profil lista folytatás + pályázati kapcsolattartó

(22. kérdés – folytatás, további opciók):

- Közbiztonság, polgárvédelem, tűzoltás – sorszám: ____
- Politikai támogató, emberi és polgári jogok – sorszám: ____
- Jogi tanácsadás – sorszám: ____
- Adományosztás- és közvetítés, jogi tanácsadás – sorszám: ____

23. Van-e Polgármesteri Hivatalnak állandó munkatársa, aki a pályázati kiírások kapcsán a civil szervezetekkel tartja a kapcsolatot? (Válasszon egyet)

- Van, aki román és magyar nyelven is tud adni tájékoztatást
- Van, aki csak román nyelven tud adni tájékoztatást
- Nincs külön erre a feladatra alkalmazott
- Egyéb: _____

24. Amennyiben nincs ilyen alkalmazott, hogyan történik a kommunikáció a civil szférával?

Válasz: _____

14/21 – Közös programokért felelős munkatárs

25. Van-e Polgármesteri Hivatalnak állandó munkatársa, aki a civil szervezetekkel közösen szervezett programokért felelős? (Válasszon egyet)

- Van, aki román és magyar nyelven is beszél
- Van, aki román nyelven beszél
- Nincs ilyen alkalmazott
- Nem szervezünk közösen programokat a civil szervezetekkel
- Egyéb: _____

26. Amennyiben nincs ilyen alkalmazott, hogyan történik a kommunikáció?

Válasz: _____

Civil-önkormányzati együttműködés

A következő kérdések során a civil szféra és az önkormányzat közös programjaira, partnerségére, együttműködésére szeretnénk rákérdezni.

15/21 – Viszony jellemzése (1–5 skála)

27. Hogyan jellemezhető a helyi Önkormányzat és a civil szervezetek viszonya a településen?

(1 - egyáltalán nem jellemző, 5 - teljes mértékben jellemző)

Kérem, az összes felsorolt elemnél jelölje be a megfelelő választ:

- az Önkormányzat anyagi támogatást nyújt a civil szervezeteknek pályázatok által: 1 2 3 4 5
- az Önkormányzatnak és a civil szférának vannak közös programjai: 1 2 3 4 5
- az Önkormányzati képviselők a civil szervezeteket bevonják a helyi döntésekbe: 1 2 3 4 5
- Szimbolikus együttműködés van a két intézmény között: 1 2 3 4 5

16/21 – Közös programok gyakorisága + felsorolás

28. A civil szféra szervez-e közös programot, tevékenységet az önkormányzattal? (Válasszon egyet)

- Szinte minden közösségi programot közösen szerveznek
- Szerveznek közös programokat
- Ritkábban szerveznek közös programokat
- Egyáltalán nem szerveznek közös programokat

- Egyéb: _____

29. Amennyiben igen, kérjük sorolja fel a közösen szervezett programokat:

Válasz: _____

17/21 – Programok nyelve + bevonás a döntésekbe

30. A civil szférával közösen szervezett programok nyelve? (Válasszon egyet)

- Kizárólag román
- Kizárólag magyar
- Vegyesen román és magyar
- Egyéb nyelvű: _____

31. Volt rá példa, hogy civil szervezeteket bevontak a döntésekbe? (Válasszon egyet)

- Igen
- Nem

32. Amennyiben vontak be civil szervezeteket a döntéshozatalba: Milyen formában valószínűleg? Hogyan történt az egyeztetés? (Kérem, írja le röviden)

Válasz: _____

18/21 – Jelenlét rendezvényeken + beszéd nyelve

33. Polgármester, alpolgármester, polgármesteri hivatal munkatársa, helyi tanácsos jellemzően jelen van-e civil szervezetek rendezvényein?

(Válassza ki az összes megfelelőt)

- Román nyelvű rendezvényeken
- Magyar nyelvű rendezvényeken
- Általában nem szokott jelen lenni
- Egyéb: _____

34. Előfordult-e már, hogy beszédet tartott ilyen rendezvényen az illető személy? Ha igen, milyen nyelven? (Válasszon egyet)

- Igen, magyarul leginkább
- Igen, románul leginkább
- Igen, magyarul és románul is
- Nem szokott beszédet tartani
- Egyéb: _____

19/21 – Kapcsolat értékelése + okok (szöveg)

35. Összességében milyennek ítéli meg a civil szféra és a település önkormányzatának kapcsolatát? (Válasszon egyet)

- Formális és nem állandó
- Formális és állandó
- Szakmai, támogatói jellegű
- Más jellegű
- Nincs kapcsolat
- Egyéb: _____

36. Amennyiben nem jó, vagy nincs kapcsolat a civil szervezetek és az önkormányzat között, kérem röviden írja le ennek a lehetséges okait:

Válasz: _____

20/21 – Kulturális referens + kitöltő neve

37. Van-e kulturális referens az önkormányzatnál? (Válasszon egyet)

- Igen
- Nem

38. Amennyiben van kulturális referens, kérem írja le röviden mivel foglalkozik:

Válasz: _____

Kitöltőre vonatkozó adatok

A továbbiakban pár alapadatot kérünk a kérdőív kitöltőjére vonatkozóan:

39. A kitöltő neve: (Válasszon egyet)

- Nő
- Férfi

21/21 – Kitöltő életkora + beosztás + zárás

40. Kitöltő életkora: (csak szám)

Válasz: _____

41. Kitöltő beosztása:

Válasz: _____

Köszönjük a hozzájárulását!

(Küldje be kérdőívét. Köszönjük, hogy kitöltötte a kérdőívet.)

**Civil - önkormányzati együttműködések - erdélyi magyar civil szervezetek
és önkormányzatok kapcsolatának vizsgálata – civil szervezeti kérdőív**

1/55 — Alapadatok

2/55 — Válaszadó civil szervezet adatai

3/55 — A szervezet teljes neve magyarul:

Válasz: _____

(rövidítés nélkül, rövidítés zárójelben megadható)

A szervezet teljes (hivatalos) neve románul:

Válasz: _____

(ha nem jogilag bejegyzett: nem releváns)

4/55 — Alapadatok folytatás

A civil szervezet teljes neve angolul (ha van):

Válasz: _____

A szervezet székhelye (megye, irányítószám, település, utca, házszám, emelet, ajtó):

Válasz: _____

(hivatalos bejegyzési cím)

5/55 — Kapcsolattartás

A szervezet postacíme:

Válasz: _____

Kapcsolattartási név és telefon/mobil:

Válasz: _____

(ország- és körzethívóval együtt)

6/55 — Kapcsolattartás folytatás

Kapcsolattartási e-mail cím:

Válasz: _____

A szervezet vezetőjének neve:

Válasz: _____

A szervezet vezetőjének civil foglalkozása:

Válasz: _____

(ha főállású: nem releváns)

7/55 — Szervezeti forma

A szervezet vezetőjének telefonszáma:

Válasz: _____

A szervezet vezetőjének e-mail címe:

Válasz: _____

Milyen formában működik a szervezet? (csak egy válasz)

- ☐ Egyesület
- ☐ Alapítvány
- ☐ Szövetség
- ☐ Jogilag nem bejegyzett
- ☐ Egyéb
- ☐ Nem tudja / nem válaszol

8/55 — Alapítás, bejegyzés

A szervezet alapításának éve:

Válasz: _____

A szervezet jogi bejegyzésének éve:

Válasz: _____

(ha nem releváns: nem releváns)

9/55 — Adószám, működés

A szervezet adószáma (CIF/CUI):

Válasz: _____

Jelenleg működik a szervezet?

Válasz: ☐ Igen ☐ Nem

Ha nem működik, kérjük írja le mióta és miért:

10/55 oldal — Ingatlan

Ingatlanra vonatkozó kérdések

Kinek a tulajdonát képezi az ingatlan, amelyben a szervezet működik?

(jelölje az összes megfelelőt és indokolja)

- ☐ Saját tulajdon (mióta?)
- ☐ Állami (bérli? mióta?)
- ☐ Önkormányzati (bérli? mióta?)
- ☐ Egyházi (bérli? mióta?)
- ☐ Bérelt magánlakás
- ☐ Visszaszolgáltatás alatt
- ☐ Tag magánlakása
- ☐ Egyéb

Megjegyzés: _____

11/55 — Tulajdonosi viszony

Ha nem saját tulajdonú és/vagy bérli az ingatlant, milyen a viszony a tulajdonossal?

(csak egy válasz)

- ☐ nagyon rossz
- ☐ nem kielégítő
- ☐ semleges
- ☐ jó, de nincs különösebb kommunikáció
- ☐ kiváló, kölcsönös kommunikáció
- ☐ saját tulajdon
- ☐ nem releváns
- ☐ NT/NV

12/55 — Magyar ház

Magyar házként működik-e az ingatlan, amelyben a szervezet működik?

(jelölje az összes megfelelőt és töltsse ki)

- ☐ Igen
- ☐ Nem releváns

Ha igen:

A magyar ház teljes neve magyarul: _____

A magyar ház teljes neve románul (ha van): _____

A magyar ház teljes neve angolul (ha van): _____

A magyar ház címe: _____

Kapcsolat – telefonszám: _____

Kapcsolat – e-mail: _____

Az ön szervezete működteti a magyar házat? ☐ Igen ☐ Nem

Ha igen: mióta? _____

Más szervezetekkel közösen működtetik? ☐ Igen ☐ Nem

Ha igen, melyekkel? _____

Milyen funkciókat lát el?

☐ közművelődés

☐ oktatás

☐ szórványkollégium

☐ tájház

☐ emlékház

☐ egyéb: _____

13/55 — EMKE tagság, társbérlek

Tagja-e a magyar ház az EMKE Magyar Házak Láncolatának?

☐ Igen

☐ Nem, de szeretnénk

☐ Nem, és nem is szeretnénk

☐ Nem tudja / nem válaszol

Működik más szervezet, iroda, cég az ingatlanban?

Válasz: _____

(ha nem, írja: Nem)

14/55 — Ingatlan adatai

Ingatlanra vonatkozó adatok

Építés dátuma: _____

Utolsó külső felújítás dátuma: _____

Felújítás forrása: _____

Utolsó belső felújítás dátuma: _____

Felújítás forrása: _____

(ha nem tudja: NT/NV)

15/55 — Ingatlan állapota

Ingatlan állapota (1–10 skála)

1 – nagyon rossz

10 – kiváló / újszerű

Állapot értékelése:

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10 ☐

Ha nem kiváló állapotú, melyek a hiányosságok?

Válasz: _____

16/55 — Udvar, kert

Rendelkezik-e az ingatlan udvarral?

☐ Igen

Ha igen, hány m²? _____

Mire használják? _____

☐ Nem

Rendelkezik-e kerttel vagy telekkel?

☐ Igen

Ha igen, mekkora? _____

Mire használják? _____

☐ Nem

17/55 — Helyiségek

Ingatlan által nyújtott lehetőségek

(jelölje az összes megfelelőt)

☐ Irodahelyiség

☐ Konyha

☐ Mellékhelyiség

☐ Vendégszoba – férőhely: _____ fő

☐ Előadóterem – m²: _____ / férőhely: _____

☐ Klubterem – m²: _____ / férőhely: _____

☐ Olvasóterem – m²: _____ / férőhely: _____

☐ Kiállítótér – m²: _____ / férőhely: _____

☐ Egyéb: _____

☐ Nem releváns

18/55 — Bútorzat

Ingatlan / iroda bútorzata (1–10 skála)

1 – nagyon rossz

10 – kiváló

Bútorzat állapota:

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10 ☐

Mire lenne még szükség?

Válasz: _____

19/55 — Egyéb funkciók

Milyen más funkciót lát el az ingatlan?

☐ Helytörténeti gyűjtemény

☐ Könyvtár

☐ Levéltár

☐ Hagyaték

☐ Emlékszoba

☐ Képzőművészeti gyűjtemény

☐ Néprajzi gyűjtemény

☐ Egyéb gyűjtemény

☐ Nem releváns

Milyen egyéb szolgáltatások működnek?

20/55 — Technikai felszereltség

Technikai felszereltség

(darabszám + beszerzés éve)

Asztali számítógép: _____

Laptop: _____

Szoftverek: _____

Nyomtató: _____

Szkenner: _____

Fénymásoló: _____

Telefon: _____

Fényképezőgép: _____

Videókamera: _____

Televízió: _____

Projektor: _____

Vetítővászon: _____

Hangosítás: _____

Személygépkocsi: _____

Egyéb: _____

Milyen technikai eszközökre lenne még szükség?

Válasz: _____

21/55 — Humánerőforrás

Munkatársakra vonatkozó kérdések

(alkalmazottak, megbízási szerződésesek, önkéntesek)

Kérjük, számokkal jelölje a megfelelő végzettségű munkatársak számát.

Végzettség jogviszony	/ Teljes munkaidő	Részmun- kaidő	Megbízási szerződés	Alkalmi munkatárs	Ön- kéntes	Milyen területen dolgoznak
felsőfokú vég- zettség						
középfokú vég- zettség						
alapfokú vég- zettség						
művelődésszer- vezői						
egyéb						

22/55 — Önkéntesek

Önkéntesek beszervezési módja

(több válasz lehetséges)

☐ személyes megkeresés

☐ telefon

- ☐ e-mail
- ☐ nyomtatott sajtó
- ☐ online sajtó
- ☐ rádió
- ☐ TV
- ☐ közösségi oldalak
- ☐ egyéb: _____
- ☐ nem releváns

23/55 — Életkor szerinti megoszlás

Milyen életkorúak tevékenykednek leginkább a szervezetben?

Gyerekek (18 év alatt): _____ fő

Fiatalok (19–25): _____ fő

Felnőttek (26–45): _____ fő

Középkorúak (46–65): _____ fő

Idősek (65 felett): _____ fő

☐ Nem releváns

24/55 — Továbbképzés

Részt vettek-e munkatársak továbbképzésen?

☐ Igen

☐ Nem

☐ Nem tudja / nem válaszol

Ha nem, mi az oka?

☐ Nem volt szükség

☐ Túl drága

☐ Nem volt megfelelő tanfolyam

☐ Nem releváns

☐ Nem tudja / nem válaszol

Milyen képzésre lenne szükség?

25/55 — Tevékenységi kör

Mely intézménytípusba tartozik a szervezet?

(max. 5 válasz, rangsorolva 1–5)

- ☐ Kultúra, közművelődés
- ☐ Oktatás, kutatás
- ☐ Média
- ☐ Turizmus
- ☐ Sport
- ☐ Egyházi
- ☐ Szakmai
- ☐ Önkéntesség
- ☐ Nemzetközi kapcsolatok
- ☐ Érdekvédelem
- ☐ Egészségügy
- ☐ Szociális
- ☐ Környezetvédelem
- ☐ Közbiztonság
- ☐ Politikai
- ☐ Jogi tanácsadás
- ☐ Adományozás
- ☐ Egyéb: _____

26/55 — Programok

A szervezet programjai az elmúlt 5 évben

- ☐ folyamatos
- ☐ 1–3 hetente
- ☐ havonta
- ☐ rendszeres események
- ☐ éves nagy rendezvény
- ☐ Magyar Napok
- ☐ egyéb: _____

Fontosabb programok felsorolása:

27/55 — Kiadványok

A szervezet kiadványai

28/55 — Célcsoport

Mely csoportot célozzák meg?

☐ kimondottan magyar

☐ többségében magyar

☐ többségében román

☐ vegyes

☐ nem fontos szempont

☐ egyéb

☐ NT/NV

29/55 — Nyitottság

Mennyire nyitott a helyi közönség? (1–5)

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5

(1 = egyáltalán nem, 5 = teljes mértékben)

30/55 — Korcsoportok fogékonysága

Értékelje 1–5 skálán:

Korcsoport	1	2	3	4	5
Gyerekek (12-)	☐	☐	☐	☐	☐
Serdülők (13–18)	☐	☐	☐	☐	☐
Fiatalok (18–25)	☐	☐	☐	☐	☐
Felnőttek (26–45)	☐	☐	☐	☐	☐
Középkorúak (46–65)	☐	☐	☐	☐	☐
Idősek (65+)	☐	☐	☐	☐	☐

31/55 — Hatókör, közösségépítés

A szervezet hatóköre fő tevékenysége szerint

(több válasz lehetséges)

- ☐ helyi
- ☐ regionális
- ☐ országos
- ☐ nemzetközi
- ☐ egyéb: _____

Mely tevékenységek járulnak hozzá leginkább a közösségépítéshez?

(több válasz lehetséges)

- ☐ előadások
- ☐ csoportos beszélgetések
- ☐ személyes beszélgetések
- ☐ közös foglalkozások
- ☐ alkotóműhelyek
- ☐ társasjátékok

32/55 — Közösségépítés akadályai

Mely tényezők gátolják a közösségépítő programokat?

(több válasz lehetséges)

- ☐ nincs megfelelő hely
- ☐ animátorok hiánya
- ☐ képzetlen előadók
- ☐ motiváció hiánya

33/55 — Civil hálózatok

Tagja-e a szervezet civil ernyőszervezetnek?

- ☐ Nem tudja / nem válaszol
- ☐ Nem, és nem is szeretnék
- ☐ Nem, szeretnék, de nem ismerek
- ☐ Nem, de szeretnék
- ☐ Igen
- ☐ Egyéb: _____

Tagja-e az EMKE fiók- vagy társszervezetének?

- ☐ Igen
- ☐ Nem, de szeretném
- ☐ Nem, és nem is szeretném
- ☐ Nem tudja / nem válaszol

Ha igen, nevezze meg:

Ismer elismert közéleti személyiséget a településen?

Válasz: _____

34/55 — Kapcsolatok minősége (1–10 skála)

Értékelje 1–10 skálán (1 = nagyon rossz, 10 = kiváló):

Kapcsolat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
helyi RMDSZ	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
megyei RMDSZ	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
országos RMDSZ	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
helyi önkormányzat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
romániai magyar pártok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
román pártok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
egyház	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
magyar civil szervezetek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
magyar házak	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
román civil szervezetek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
határon túli civilek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

35/55 — Önkormányzati kapcsolat

Van-e kapcsolat az önkormányzattal?

- ☐ igen, formális és nem állandó
- ☐ igen, formális és állandó

☐ igen, szakmai támogatói

☐ más jellegű

☐ nincs

Bevonták-e a szervezetet önkormányzati döntésekbe?

Válasz: _____

36/55 — Partnerség

Milyen civil-önkormányzati kapcsolat lenne ideális?

Szerveznek-e közös programokat?

Milyen a kapcsolat a volt és a jelenlegi vezetőséggel?

37/55 — Megkeresések

Fordultak-e önkormányzathoz közösségi kérdéssel?

Megkeresés pusa	tí- Rendező- dött	Érdemi lasz	vá- lasz	Udvarias lasz	vá- lasz	Nem volt vá- lasz	Nem volt megke- resés	NT/NV
helyi közösségi ügy	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
szervezeti ügy	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

38/55 — Kapcsolati rendszer

Kapcsolatok jellege

(jelölje a leginkább jellemzőt)

- Erdélyi magyar civilek
- Külföldi civil szervezetek
- Magyarországi kulturális szervezetek
- Egyházak
- Erdélyi magyar sajtó
- Erdélyi román sajtó
- Magyarországi sajtó
- Külföldi sajtó

Kapcsolat jellege:

☐ rendszeres kommunikáció

☐ megjelenni rendezvényeken

- ☐ támogatnak
- ☐ közös program
- ☐ nincs kapcsolat
- ☐ nem releváns
- ☐ NT/NV

39/55 — Vállalkozói kapcsolatok

Kapcsolat erdélyi magyar vállalatokkal

Kapcsolat jellege: _____

Kapcsolat román vállalkozásokkal

Kapcsolat jellege: _____

Kapcsolat külföldi vállalkozásokkal

Kapcsolat jellege: _____

40/55 — Civil–vállalkozói kapcsolat

Hogyan lehetne erősíteni a civilek és vállalkozások kapcsolatát?

41/55 — Kapcsolat a többségi társadalommal

Kapcsolat a többségi társadalommal, más etnikumokkal

(jelölje az összes megfelelőt)

- ☐ Csak egy-két személyes, informális kapcsolat román kulturális szervezetekkel
- ☐ Formális kapcsolat román kulturális szervezetekkel
- ☐ Formális kapcsolat nem román kulturális szervezetekkel
- ☐ Informális kapcsolat nem román kulturális szervezetekkel

PR és marketing

Milyen médiafelületeket használ a szervezet?

- ☐ Hivatalos honlap (ha van)

Hivatkozás: _____

- ☐ Facebook oldal (ha van)

Hivatkozás: _____

- ☐ Instagram (ha van)

Hivatkozás: _____

☐ Egyéb (megnevezés, hivatkozás): _____

☐ Egyéb (megnevezés, hivatkozás): _____

42/55 — Kommunikációs csatornák

A közösségfejlesztő tevékenységhez használt csatornák

(több válasz lehetséges)

☐ E-mail

☐ Saját honlap

☐ Blog

☐ Újság (helyi, megyei)

☐ Helyi rádió

☐ Helyi TV

☐ Online hírportál

☐ Facebook oldal

☐ Facebook csoport

☐ Facebook személyes profil

☐ Messenger

☐ Instagram

☐ YouTube

☐ Twitter

☐ WhatsApp

☐ Viber

☐ Pinterest

☐ Semmilyen internetes felületet nem használ

☐ Semmilyen írott sajtót nem használ

43/55 — Költségvetés

Szervezet / magyar ház költségvetése (átlag az elmúlt 5 évben, RON)

(összegek RON-ban)

Magyar ház éves költségvetése: _____

Bérleti költség: _____

Ingatlanadó: _____

Rezsiköltség: _____

Kommunikációs és reklámköltség: _____

Béreköltségek: _____

Megbízási szerződések: _____

Működéshez szükséges kísértékű eszközök: _____

Felhalmozás jellegű kiadások: _____

Egyéb (leírás, összeg): _____

44/55 — Forrásarányok

Források aránya a teljes költségvetésben

(jelölje a megfelelő százalék-intervallumot)

Forrás	0	1– 15%	16– 30%	31– 45%	46– 60%	61– 75%	76– 90%	91– 100%	NT/NV
Helyi önkormányzat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Romániai pályázatok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Magyarországi pályázatok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Természetes/jogi személyek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jövedelemadó 2–3,5%	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Közvetlen pénzügyi támogatás	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nem pénzbeli támogatás	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Egyéb	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

45/55 — Finanszírozók ismerete

Hallottak-e az alábbi finanszírozókról, pályáztak-e, nyertek-e?

(jelölje a megfelelő választ)

Opciók:

- Igen, pályáztam, nyertem
- Igen, pályáztam, nem nyertem
- Igen, nem pályáztam
- Igen, nem tudok pályázni

- Nem ismerem
- NT/NV

Finanszírozók:

- Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala (DRI)
- Román Nemzeti Kulturális Alap (AFCN)
- Megyei tanács
- Helyi tanács
- Communitas Alapítvány
- MOL, Vodafone stb.
- Egyéb romániai pályázatok
- Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. (BGA)
- Csoóri Sándor Alap
- Nemzeti Együttműködési Alap (NEA)
- Nemzeti Kulturális Alap (NKA)
- Széchenyi 2020
- Emberi Erőforrás Támogatáskezelő (EMET)
- Határtalanul Program
- Nemzeti Tehetség Program
- Alapítvány a Közjóért
- Pallas Athéné Alapítványok
- Egyéb magyarországi pályázatok
- Norvég, svájci, holland alapok
- EU-s források
- Más külföldi források

46/55 — Koronavírus

A járvány hatása

Tudta biztosítani az alkalmazottak bérét?

- ☐ Igen, teljes mértékben
- ☐ Igen, részben
- ☐ Nem
- ☐ Nem releváns
- ☐ Nem tudja / nem válaszol

47/55 — Fenntarthatóság

Ön szerint fenntartható a szervezet a következő évben?

- ☐ Teljes mértékben
- ☐ Fenntartható, megszorításokkal
- ☐ Nem biztos
- ☐ Egyáltalán nem
- ☐ Nem tudja / nem válaszol

48/55 — 2020-as pályázatok

Tavaly (2020) pályáztak?

- ☐ Pályáztunk, nyertünk, hasonló támogatás
- ☐ Pályáztunk, nyertünk, több támogatás
- ☐ Pályáztunk, nyertünk, kevesebb támogatás
- ☐ Pályáztunk, nem nyertünk
- ☐ Nem tudunk pályázni

49/55 — Járvány hatásai

Melyek voltak a legsúlyosabb nehézségek?

Hogyan változott a település kulturális élete?

50/55 — 2021-es pályázatok

Idén (2021) pályáztak / terveznek pályázni?

- ☐ Igen
- ☐ Nem
- ☐ Nem tudunk pályázni
- ☐ Nem tudja / nem válaszol

51/55 — Segítségkérés, támogatás (1–5 skála)

Segítségkérés esetén mennyire számíthatnak az alábbi szereplőkre?

(1 = egyáltalán nem, 5 = teljes mértékben)

Kérdés**1 2 3 4 5**Mennyire számíthat az önkormányzat segítségére? ☐ ☐ ☐ ☐ ☐Mennyire számíthat az egyház segítségére? ☐ ☐ ☐ ☐ ☐Mennyire számíthat a vállalkozások segítségére? ☐ ☐ ☐ ☐ ☐Mennyire számíthat a támogatók segítségére? ☐ ☐ ☐ ☐ ☐Mennyire számíthat más civil szervezetek segítségére? ☐ ☐ ☐ ☐ ☐**52/55 — Jövőkép****Miként látja a szervezete jövőjét?**

Válasz:

53/55 — Tervezés**Milyen tervei vannak a szervezetnek a 2021–2022-es évre?**

Válasz:

Készített-e a szervezet távlati tervet?

☐	Egy	évre
☐	Három	évre
☐	Hosszabb	időre
☐ Nem készített		

Vannak-e nem formalizált terveik a következő időszakra?

Válasz:

54/55 oldal — Közösségfejlesztés, kockázatok**Ön szerint milyen lépéseket kellene tenni a helyi közösség fejlesztése érdekében?**

Válasz:

Vannak-e olyan tényezők, amelyek negatív hatása erősödhet a jövőben?

Válasz:

*(pl. anyagi nehézségek, kiöregedő munkatársak, változó igények stb.)***55/55 — Megjegyzések, zárás****Ismer a megyéjében más magyar házat? Ha igen, nevezze meg.**

Magyar Házak – Listák

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) 2016–2017 Magyar Házak listája:

1. Pusztinai Községi Magyar Ház – Pusztina, Pusztinai Házért Egyesület
2. Posticum M.I.C. – Kultúrközpont – Nagyvárad, Posticum M.I.C. Egyesület
3. Dr. Szász Pál Magyar Községi Ház – Nagyenyed, Dr. Szász Pál Egyesület
4. Csernakeresztúri Tájház – Csernakeresztúr, Corvin Savaria Társaság
5. Vajdahunyadi Magyar Ház – Vajdahunyad, Corvin Savaria Társaság
6. Dévai Magyar Ház – Déva, Corvin Savaria Társaság
7. Dési Magyar Ház – Dész, Téka Alapítvány
8. Téka Alapítvány Szamosújvár – Szamosújvár Téka Alapítvány
9. Kallós Zoltán Alapítvány (Szórványkollégium, múzeum) – Válaszút, Kallós Zoltán Alapítvány
10. Kriza János Néprajzi Társaság – Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság
11. Györkös Mátyás Albert Emlékház – Kolozsvár, EMKE Országos Elnökség
12. Kolozsvári Magyar Média Tudományos és Kulturális Központ – Kolozsvár, Minerva Művelődési Egyesület
13. Kolozsvár Társaság Székháza – Kolozsvár, Kolozsvár Társaság
14. Felsővisói Magyar Ház – Reményik Ház – Felsővisó, Hollósy Simon Művelődési Egylet
15. Máramarosszigeti Magyar Ház – Máramarossziget, Hollósy Simon Művelődési Egylet
16. Teleki Magyar Ház – Nagybánya, Misztótfalusi Kis Miklós Közművelődési Egyesület
17. Millennium Ház – Medgyes – EMKE-fiók, Medgyes
18. Nagyszebeni Polgári Magyar Művelődési Egyesület – Nagyszeben
19. Nagyszebeni Magyar Kulturális és Ifjúsági Központ – Nagyszeben, HÍD Szeben Egyesület
20. Szilágycsehi Magyar Ház – Szilágycseh, Tövishát Kulturális Társaság
21. EMKE Magyar Ház – Szilágysomlyó, Báthory István Alapítvány
22. RMKT Székház – Kolozsvár, Romániai Magyar Közgazdász Társaság
23. Zombolyai Magyar Ház – Zombolya, RMDSZ
24. Temesvári Magyar Ház – Temesvár, Reflex Kft / RMDSZ
25. Kós Károly Községi Központ – Temesvár, Progress Alapítvány / RMDSZ
26. Pro Juventutes – Beszterce
27. Tör Magyar Ház – Tör
28. Petrozsényi Magyar Ház – Petrozsény
29. Ravasz László Emlékház – Bánffyhunad, Bánffyhunyadi Református Egyházközség

30. Kisbácsi Magyar Ifjúsági Ház – Kisbács, RMDSZ
31. Heltai Gáspár Könyvtári Alapítvány – Kolozsvár, Heltai Gáspár Könyvtár Alapítvány
32. Szabédi László Emlékház – Kolozsvár, EMKE Országos Elnökség
33. Tranzit Ház – Kolozsvár – Tranzit Alapítvány
34. Pro Juventute Székház – Kolozsvár
35. Magyar Közművelődési Központ – Dicsőszentmárton, Kisküküllő Alapítvány
36. Gazdakör – Barátosi Ház – Hármashalu, Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány
37. Bernády-ház – Marosvásárhely, Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány
38. RMGE Maros Regionális Oktatási és Információs Központ – Marosvásárhely, RMGE Maros Szervezet
39. Dió Ház – Szászrégen
40. Lugosi Magyar Ház – Lugos
41. Bukaresti Petőfi Művelődési Ház – Bukarest
42. Zilahi EMKE Ház – Zilah, Zilahi EMKE

A második, frissített lista a Bodó Barna *Milyen ház a magyar ház?* című tanulmánya (2023) alapján készült, amely a *Mindenki Kalendárium 2023. Helytörténeti Évkönyv* temesvári kötetében jelent meg:

1. Magyar Közösségi Ház – Pusztina – Pusztinai Házért Egyesület
2. Magyar Ház – Beszterce – Pro Hereditatem Egyesület
3. Posticum M.I.C. Kultúrközpont – Nagyvárad
4. Bukaresti Petőfi Művelődési Ház / Petőfi Ház – Bukarest, Bukaresti Petőfi Művelődési Társaság
5. Dr. Szász Pál Magyar Közösségi Ház – Nagenyed, Dr. Szász Pál Egyesület
6. Magyar Ház – Túr (Balázsfalva mellett) – helyi római katolikus plébánia
7. Csernakeresztúri Tájház – Csernakeresztúri Hagyományőrző Egyesület
8. Dévai Magyar Ház – Déva, Segesvári Pál Egylet
9. Vajdahunyadi Magyar Ház – Vajdahunyad, Corvin Savaria Társaság
10. Ravasz László Emlékház – Bánffyhunad, Bánffyhunadi Református Egyházközség
11. Dési Magyar Ház – Dész, Dési Civil Műhely
12. Magyar Ifjúsági Ház Kisbács – Kisbács, Pro Kisbács Egyesület
13. Györkös Mátyás Albert Emlékház – Kolozsvár, EMKE Országos Elnökség
14. Heltai Gáspár Könyvtári Alapítvány – Kolozsvár, Heltai Gáspár Könyvtár Alapítvány
15. Kriza János Néprajzi Társaság – Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság

16. Kolozsvári Magyar Média Tudományos és Kulturális Központ – Kolozsvár, Minerva Művelődési Egyesület
17. Kolozsvár Társaság székháza – Kolozsvár, Romániai Magyar Közgazdász Társaság
18. Szabédi László Emlékház – Kolozsvár, EMKE Országos Elnökség
19. Téka Művelődési Központ – Szamosújvár, Téka Alapítvány
20. Kallós Zoltán Alapítvány (Szórványkollégium, múzeum) – Válaszút, Kallós Zoltán Alapítvány
21. Felsővisói Magyar Ház - Reményik Ház, Reményik Sándor Közművelődési Egyesület
22. Magyar Ház – Máramarossziget, Hollósy Simon Művelődési Egylet
23. Teleki Magyar Ház – Nagybánya, Misztótfalusi Kis Miklós Közművelődési Egyesület
24. Magyar Közművelődési Központ – Dicsőszentmárton, Kis-Küküllő Alapítvány
25. Hármásfalu – Barátosi Ház – Hármásfalu, Hármásfalui Gazdakör
26. Bernády Ház – Marosvásárhely, Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány
27. RMGE Regionális Oktatási és Információs Központ Marosvásárhely – Marosvásárhely, RMGE Maros Szervezet
28. Millennium Ház Medgyes – Medgyes, EMKE Szeben megyei szervezete
29. Magyar Ház Nagyszeben – Nagyszeben, Polgári Magyar Művelődési Egyesület
30. HÍD- Magyar Ház – Nagyszeben, HÍD Szebeni Magyarok Egyesülete
31. Szilágycsehi Magyar Ház – Szilágycseh, Tövishát Kulturális Társaság
32. Szilágysomlyói Magyar Ház – Szilágysomlyó, EMKE Szilágysomlyó és Környéke
33. Zilahi EMKE Magyar Ház – Zilah, Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Zilahi Szervezete
34. Magyar Ház Lugos – Lugos, Arató Andor Egyesület
35. Kós Károly Községi Központ Temesvár – Temesvár, Progress Alapítvány/RMDSZ
36. Magyar Ház Temesvár – Temesvár – a Várbástya Egyesület
37. Magyar Ház Zombolya – Zombolya – helyi RMDSZ
38. Jelen Ház – Arad – Böszörményi Zoltán
39. RMDSZ székház – Arad, RMDSZ
40. Magyar Ház Pécska – Pécskai Kisebbségi Hagyományőrző Egyesület
41. Reménység Háza Brassó – Brassó, Reménység Háza Református Keresztyén Központ
42. Barcasági Csángó Alapítvány – Négyfalu, Barcasági Csángó Alapítvány
43. Kálvineum Oktatási és Művelődési Központ és Kollégium – Zilah, református egyház
44. Vallásszabadság Háza – Kolozsvár, unitárius egyház
45. Magyar Községi Ház – Bethlenszentmiklós, Jövönk a Szórványban Egyesület
46. Új Ezredév Református Központ – Temesvár, Új Ezredév Református Egyházközség

47. Magyar Megmaradás Háza – Szatmárnémeti, Szatmári Római Katolikus Püspökség⁴⁷³

---

⁴⁷³ Bodó Barna (2023): Milyen ház a magyar ház? In: *Mindenki Kalendáriuma 2023. Helytörténeti Évkönyv*. Temesvár

Esettanulmányok

I. A Z generáció és az erdélyi magyar kulturális szervezetek online kommunikációja, valamint a kultúrafogyasztás Romániában

A kutatás az erdélyi középiskolásoknak a civil szervezetek által szervezett kulturális tevékenységeken, eseményeken való részvételi hajlandóságát, valamint a civil szervezeteknek a diákok (Z generáció) felé történő kommunikációját vizsgálja. Aktualitása igazolható azzal, hogy a koronavírus-járvány okozta kultúrafogyasztási szokások megváltozásához a fiataloknak és a civil szervezetnek egyaránt alkalmazkodniuk kell. A dolgozat adatgyűjtő, elemző és rendszerező célt is szolgál. Az adatok gyűjtését Brînzan-Antal Cristina és Kovács Lilla-Nóra végezte. Több kérdésre is kerestük a választ. Elsősorban, hogy milyen anyanyelvi termékeket (gondolok itt rendezvényekre, előadásokra, műsorokra stb.) fogyasztanak a középiskolások? A diákok honnan informálódnak a kulturális eseményekről? Követik-e online az általuk kedvelt szervezetek programjait? Részt vesznek-e online rendezvényeken, vagy csak addig volt részvétel, amíg fizikailag is jelen voltak a programokon? Az első feltevés az, hogy a front- és szórványtelepüléseken az iskolákban a civil szervezetek kulturális tevékenysége, valamint a diákok bevonása a kulturális tevékenységekbe és azok látogatottsága meg egyezik a tömbhelyzetben levő diákok részvételi hajlandóságával, mivel fronthelyzetben és szórványban a kulturális rendezvények hozzájárulnak az adott közösség fennmaradásához, identitásképpének megerősítéséhez.⁴⁷⁴

A kutatás teljes körű lefedéséhez kérdőívet, mint kvantitatív kutatási módszert alkalmazunk. Mivel a kisebbségi lét fennmaradásának fő mozgatórugója a kisebbségi nyelv és kultúra megőrzése, a kutatás központi kérdése, hogy milyen mértékben szolgálják a civil szervezetek a különböző környezetben működő középiskoláknál az anyanyelven való kultúrafogyasztást, a magyar kultúra és identitás ügyét. A kutatásba hat középiskolát vontunk be (két tömb-, két front- és két szórványhelyzetben lévőt: Nagy Mózes Elméleti Líceum – Kézdivásárhely, Salamon Ernő Elméleti Líceum – Gyergyószentmiklós, Bolyai Farkas Elméleti Líceum – Marosvásárhely, Apáczai Csere János Elméleti Líceum – Kolozsvár, Bethlen Gábor Kollégium – Nagyenyed, Andrei Mureșanu Főgimnázium – Beszterce), amelyek különböző nyelvi környezetben működnek, valamint minden vizsgált megyében (Kovászna, Hargita, Maros, Kolozs, Fehér és Beszterce-Naszód megyék) aktívan

---

⁴⁷⁴ Megjelent: Brînzan-Antal Krisztina–Kovács Lilla-Nóra (2022): *Az erdélyi magyar civil szervezetek online kommunikációja*. HERA Évkönyv

tevékenkedő, főbb kulturális tevékenységeket, kulturális eseményeket szervező civil szervezeteket. A felhasználható civil szervezeti adatbázist az erdelystat.ro⁴⁷⁵ oldalról használjuk.⁴⁷⁶

Az esettanulmányban két kérdőív kerül feldolgozásra. A diákok számára készülő kérdőívben rákérdeztünk arra, hogy milyen kulturális eseményeken vesznek részt, milyen platformokat használnak. A kérdések közé tartozik az, hogy a fiatalok követik-e az általuk kedvelt szervezeteket. Ez a kurábbi jelzettel ellátott „Kutatás 2021”.

Kérdőívvel kérdeztük le a civil szervezeteket is. Kíváncsiak voltunk arra, hogy a szervezetek milyen platformokat használnak, milyen gyakorisággal posztolnak, a posztok pedig milyen célcsoportot szólítanak meg.

A társadalmi-politikai meghatározottságnál felsorolt szempontok alapján állítjuk: szükség van egy ilyen kutatásra, mert Erdély esetében sem a magyarországi, sem a nemzetközi kutatási eredmények nem vehetők át – ezeket a helyi körülményekre kell alkalmazni. Bár magával a civil szervezeti kérdéskörrel ugyanúgy, mint a diákok helyzetével, nagyon sokan foglalkoznak, de a civil szervezetek kommunikációját a diákok viszonylatában feltáró kutatással nem találkoztunk.

A dolgozat három fő részből tevődik össze, melyek a következők: a kutatás elméleti megalapozása, maga a kutatási rész és a kutatásból levont következtetések. Az elméleti részben foglalkozunk az alapfogalmakkal. Ezek közé tartozik a kultúra mint jelenség, a közösség, a civil szféra, kulturális szervezetek, Z generáció és a kommunikációs platformok, csatornák.

Kultúra és kulturális civil szervezetek

Ha a kultúra fogalom jelentését elemezzük, akkor több diszciplína felől is megközelíthetjük ezt a kérdést. 1952-ben Kroeber és Kluckhohn szerzők a kultúra fogalmának 400 különböző meghatározását tekintették át. Így a meghatározásukban a kultúra összetevői felől közelítik meg a szerintük explicit vagy implicit viselkedésmintákból álló, szimbólumok által közvetített kultúrafogalmat.⁴⁷⁷ Néhány meghatározás, amelyek az elmúlt évek kultúrakutatását meghatározták: Edward Burnett Tylor definíciója szerint „a kultúra olyan komplex egész, amely magában foglalja mindazt a tudást, képességet, hiedelmet, művészetet, morált (és még egy sor más képességet), amit az ember szocializációja során, mint egy társadalom tagja megszerez”.⁴⁷⁸ Vannak, akik a kultúrát a gondoskodás kollektív programozásaként, nemzeti kultúrák térképével magyarázzák,⁴⁷⁹ vannak, akik emberek egy csoportjának problémamegoldó módszereként értelmezik a fogalmat.⁴⁸⁰

⁴⁷⁵ Az Erdélystat adatbázisa. Elérhető: www.erdelystat.ro, letöltés ideje: 2021.09.02.

⁴⁷⁶ A Kiss Dénes által összegyűjtött erdélyi magyar civil szervezeti adatbázist frissítették – ez a Transindex adatbankon található, de mivel több mint 15 éve készült, nem minden adat hasznosítható.

⁴⁷⁷ Niedermüller, Péter (1999): *A kultúrák közti kommunikációról*. In: Béres, Ildikó – Horányi Özséb (szerk.): *Társadalmi kommunikáció*. Osiris Kiadó, Budapest, 96–113.

⁴⁷⁸ Tylor, Edward Burnett (1997): *A primitív kultúra*. In: Bohannon, Paul – Glazer, Mark (szerk.): *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. Panem, Budapest, 15.

⁴⁷⁹ Geert Hofstede hivatalos oldala. Elérhető: <https://geerthofstede.com/landing-page/>, letöltés ideje: 2021.05.19.

⁴⁸⁰ Smith, Peter B. – Dugan, Shaun – Trompenaars, Fons (1996): National culture and the values of organizational employees: A dimensional analysis across 43 nations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 27(2), 231–264.

Három jelentést tulajdonítanak általánosan a kultúrának: először is, hogy a kultúra az emberiség által létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége,⁴⁸¹ valamely területe a művelődésnek, illetve valamely népnek valamely korszakban való megnyilvánulása. Idetartoznak a szellemi javak és a műveltség, melyek technikai fejlettséget jelentenek. Egy második jelentésben a kultúra egy személynek a műveltségi mivoltára vonatkozik. Harmadik jelentésben pedig valaminek a termesztését jelenti, biológiai értelemben tenyészetet foglal magában. A szó eredete, a latin *cultura a colo, colere*, azaz „művelni” igéből származik, tehát tágabb értelemben mindent magában foglal, amit az ember maga teremt.⁴⁸²

Már a kezdetektől létezik tulajdonképpen ez a fogalom, és érdekes, hogy még a 21. században sem tudjuk pontosan a meghatározását. Véleményünk szerint azok a személyek tartoznak egy kultúrkörhöz, akiknek hasonló mértékű a tudásuk, ugyanabban a kulturális közegben élnek, egyeznek a szokásaik, kikapcsolódási formáik és világképük. Ha a társadalmi státusz nagyon különböző, akkor nehéz lesz civilizált, színvonalas beszélgetést folytatni. Kényes téma ez, hogy egyáltalán honnan számít valaki kultúrembernek? Nyilván a beszédstílus, a viselkedés, a megjelenés, a kikapcsolódási szokások sokat elárulnak egy emberről, és ezek már jó kiindulópontok lehetnek egy ember kulturális műveltségét kutató személy számára, de még mindig nagyon sok kérdés marad megválaszolatlanul. A kultúra nagyon fontos minden nemzetnek, mivel ezáltal őrzi hagyományait, szokásait és identitását. Figyelembe kell venni azt, hogy korosztályonként is nagyon eltérőek a kultúrafogyasztási szokások.

A civil és kulturális szervezetek meghatározásánál szintén nagyon sok szakirodalmat találunk. Nehéz pontosan behatárolni, hogy melyik szervezet tartozik a kulturális szervezetek körébe, mivel csupán a szervezeti alapító okiratban szereplő kulturális tevékenységek, események megtartása nem feltétlenül jelenti azt, hogy maga a szervezet teljességében kulturális. Elsősorban viszont határozzuk meg, hogy mi a civil szervezet. Több definíció is napvilágot látott a civil szervezetek fogalmának kapcsán, de a lényege mindegyiknek az, hogy a civil szervezet egy olyan társadalmi szervezet, mely civil kezdeményezésre, nonprofit módon a közjó javára működik, kormányzattól függetlenül.⁴⁸³ Tehát az alapvető definíciója a civil szervezeteknek az lehetne, hogy olyan szervezetek, amelyek civil kezdeményezésből, alapvetően fix támogatás nélkül jönnek létre, és olyan közösségi tevékenységeket látnak el, amelyek az adott régiókban hiánycikknek számítanak. Mára már nagyon sok fajta civil szervezet működik. A kulturális szervezetek a hagyományt, a szokásokat, magát a kultúrát

⁴⁸¹ A kultúra fogalma, modellek és elméletek a kultúráról. Elérhető: https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/inter-kult_komm/2_a_kultra_fogalma_modellek_s_elmletek_a_kultrrl.html, letöltés ideje: 2021.04.02.

⁴⁸² Bárczi Géza – Országh László (szerk.) (1959–1962): *A magyar nyelv értelmező szótára* I–VII. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1110–1111.

⁴⁸³ Colt, Alice: Országjelentés, civil szervezetek Erdélyben. Elérhető: <http://kulhonicic.hu/oldal/25/civil-szervezetek-erdelyben>, letöltés ideje: 2021.03.17.

igyekeznek fenntartani, a kisebbségben működő szervezetek pedig mindemellett az identitásmegőrzést is feladataik közé sorolhatják.

A többségi-kisebbségi lét és viszonyulás a modern demokrácia egyik fő ellentéte: „A demokrácia alapvető konfliktusa a többség-kisebbség dichotómiájában ragadható meg: a kisebbség csakis a többséghez való kapcsolatában értelmezhető (és viszont), a két csoport így nyer értelmet, és lesz a másik reciprokjává. A két kollektivitás hatással van egymás értékeire, törekvéseire, gondolatvilágára. Azonban a többségnek az az érvelése, miszerint az alkotmány értelmében minden állampolgár egyenlő, téves, az állandó uralom álcája.”⁴⁸⁴ Közérthetőbben megfogalmazva: ebben a dichotómiában, főleg ha egy nemzetállamon belüli többségi-kisebbségi helyzetről van szó, mindig a többség kerül előnyös helyzetbe, az említett „minden állampolgár egyenlő” elv így egyszerűen nem lehet valós a kisebbség szempontjából.⁴⁸⁵

Bodó Barna kisebbségekkel foglalkozó tanulmánya szerint a kisebbségi civil szférához olyan szervezetek tartoznak, amelyeket maguk a kisebbségek hoztak létre, vagy amelyek a kisebbségi lét-helyzet javításával kapcsolatos célokat fogalmaznak meg. A helyi közösségek képesek önszerveződésre, és a demokrácia őreinek is nevezhetnénk őket, mert élnek a szabadságjogokkal, és egyre több, más-más témával foglalkozó civil szervezet jelenik meg.⁴⁸⁶

Az anyanyelvhasználat és az anyanyelvi kultúra a kisebbségi magyar közösségek fennmaradásának lételeme. Brubaker szerint egy kisebbségi közösség hármasságban néz szembe: függ a tartózkodási hely államának hatalmi intézményeitől, továbbá léte függ az anyaország politikájától (példaként hozhatjuk fel az erdélyi magyar civil szervezeteket, amelyek az anyaországtól kapnak nagyjából pénzügyi támogatást), illetve nem utolsósorban függ a saját kisebbségi közösségének politikai képviselőitől.⁴⁸⁷

Az erdélyi magyar civil szféra vonatkozásában folyamatosan feltevődik az a kérdés, hogy hány civil szervezet van. A korábbi szakirodalmat áttekintve, a Transindex adatbank forrásában olvashatjuk, hogy a kétezres évek elejére a szervezetek száma 1432.⁴⁸⁸ A kolozsvári illetőségű, 1995-ben alapított Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány⁴⁸⁹ (ERMACISZA) elnöke, Egri István 2000 szervezetet valószínűsített.

⁴⁸⁴ Nagyidai Gertrúd (2005): A regionalizmus változó geometriái. In: Szabó Máté (szerk.): *Civil társadalom: elmélet és gyakorlat*. Budapest: Rejtjel Kiadó – ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Tanulmányok, 98–99.

⁴⁸⁵ Székely Tünde (2014): Kisebbségi civil társadalom. Doktori disszertációhoz kapcsolódó kutatás. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2014*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár. Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/281628160_Kisebbségi_civil_tarsadalom, letöltés ideje: 2020.11.22.

⁴⁸⁶ Bodó Barna (2015): Kisebbségi civil társadalom. In: Fábíán Gyula – Jakab A. Zsolt (szerk.): *Bíró Gáspár emlékkönyv*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 15–26.

⁴⁸⁷ Brubaker, Rogers (2009): Az asszimiláció visszatérése? In: *Regio*, 2002/1.

⁴⁸⁸ Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2006. Elérhető: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>, letöltés ideje: 2021.01.22.

⁴⁸⁹ A szervezet 2008-ban megszűnt, feladatait 2005-ben a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége vette át.

Az erdelystat.ro oldal statisztikai adatait tovább bontva olvashatjuk, hogy Erdélyben hány olyan település van, ahol a lakosság száma meghaladja a 250 főt, illetve hogy miként jelentkezik a magyar lakosság aránya a települések számához viszonyítva. Ezt azért fontos megnéznünk, mivel nem mindegy a kulturális élet szempontjából, hogy az adott településen milyen arányban él a magyar lakosság. A tömbmagyarságú megyékben, ahol a magyarok többségben vannak, jóval magasabb a kulturális intézmények száma, és számottevően gazdagabb a kulturális események szervezésének igénye és lehetősége egyaránt.

Az erdelystat.ro és a MCSZESZ kutatásai szerint a legtöbb aktív civil szervezettel rendelkező megye Hargita megye, ahol több mint ezer szervezet működik, továbbá Kovászna, ahol a civil szervezetek száma 381. Ezt követi Kolozs, valamint Maros megye közel háromszáz működő szervezettel. Ez az adatbázis a kulturális tevékenységet folytató civil szervezetek adatai mellett más területeken – így érdekvédelmi, sport-, vallási és környezetvédelmi tevékenységet végző – civil szervezetek adatait is tartalmazza.⁴⁹⁰

Ma már elég sok szervezet foglalkozik kulturális és közművelői képzésekkel. Próbálják naprakésszé tenni az erdélyi civil szervezeteket, képzéseket tartva a dolgozóknak, önkénteseknek. Többek között ezzel is foglalkozunk a kutatásban, hogy miként kommunikálnak a szervezetek online felületen a fiatalokkal, átlagban melyik korosztályhoz tartoznak azok, aki posztolni szoktak egy-egy szervezettől.⁴⁹¹

Ami a szervezeteket és a Z generáció kapcsolatát illeti, sajnos el kell fogadni, hogy a fiatalok nem fogékonyak a hagyományos tevékenységekre, rendezvényekre, újdonságokra. Ahhoz, hogy egy fiatal az adott programnak szentelje a figyelmét, motivációra van szüksége. Az eseményválasztásban kiemelkedő szerepe kell legyen a helyszínek, mivel a Z generáció nagyon szereti, sőt keresi az extrém, sokkoló, merőben új megoldásokat. Ami az online eseményeket és teret illeti, ott is figyelni kell arra, hogy a tartalomgyártó személynek technikai tudása és felszereltsége legyen.

Milyen is a Z generációs diák? A Z generációs gyerekek tehát, a látszólagos passzivitás ellenére, igenis aktívak. Annyi a különbség, hogy a hagyományos, megszokott megközelítésekre egyszerűen nem mindig reagálnak.

Szervezetek online kommunikációja

A fiatalok számára, ami nincs fenn az interneten, az nem is létezik. Mint ahogy láthattuk az előző fejezetben is, a fiatalokat interneten lehet elérni, és nehezen lehet a figyelmüket lekötni. Ebből kell kiindulnunk, ha újítani és fiatalítani szeretnénk a szervezetünket, végig szem előtt tartva azt, hogy az internet nem tökéletesen biztonságos. A fiatalok közül sokan viszont az internetet az egyedül

---

⁴⁹⁰ Bodó Barna (2019): *Kényszerpályák és kitörési pontok – Domus csoportos kutatás*. Kézirat, Kolozsvár.

⁴⁹¹ Juhász Erika (szerk.) (2019): *Kulturális tanulás a keleti határon*. Debrecen: KultúrÁsz Közhasznú Egyesület, Civil Dimenziók V., 112–134.

érvényes hírforrásnak tekintik, és valószínűleg nem gondolnak arra, hogy külön kellene választaniuk, amennyire lehet, az igazat a hamistól, a valóst a valótlantól.⁴⁹² Ezért kell figyelniük a kulturális szervezeteknek is arra, hogy milyen információkat osztanak meg a világhálón, mert nagy valószínűséggel nem kerülnek ellenőrzésre

A lassúság teljesen elvesztette a versenyt a gyorsasággal szemben, ugyanakkor a precizitás és az adatok ellenőrzése is csorbult a nagy gyorsaság és információáradat miatt. Az információáradatot állandóan frissíteni kell. Ha több napig nem foglalkozunk vele, akkor azt az érzetet keltjük, hogy nem is vesszük komolyan, nem foglalkozunk vele. A médiaorgánumoknak szintén nagyon nehéz tartani a lépést, mert a percrekészség elvárása olyan erős, hogy nem tudják olyan gyorsan frissíteni a cikkeket és megírni őket, ahogyan igény lenne rá. A kisebb civil szervezetek pedig azzal küzdenek, hogy pár embernek kell megoldania mindent, beleértve a közösségi oldalakra való posztolást, ami nem kis feladat. Azt mondják a Z generációról, hogy a hagyományos reklámokkal már nem lehet őket elérni. A gerillamarketing és az internetes applikációk lesznek azok az eszközök, amelyekkel meg lehet majd szólítani őket.

Összefoglalva tehát, mivel információs korban élünk, ezért a fiatalokat online térben kell keresni és megszólítani. Ez természetesen nem egyszerű feladat, mivel nagyon sok tényezőt kell figyelembe vennünk közben. A honlapunk legyen naprakész, a Facebook-oldalunk úgyszintén, de legyen Instagram és Snapchat is, talán még TikTokon is aktiváljunk. Talán a következő fejezet segít egy kis rendet tenni a fejünkben, mert a kultúrafogyasztási szokásokról fog szólni, valamint rátérek konkrétan a fiatalok, a Z generáció médiafogyasztási szokásaira is. Lényeges beszélnünk erről, mivel a fő szála a kutatásnak erre épül, azaz az online kommunikációra, ebben nagyon nagy része van a fiatalok és a szervezetek által használt kommunikációs csatornáknak, közösségi platformoknak.

Z generáció – középiskolás diákok

A Z generáció egy nagyon érdekes réteg. Az előző generációknak ugye megvolt a pontos behatárolásuk. A Yankelovich-csoport az amerikai fogyasztókat vizsgálta, és ennek alapján a társadalmat három kategóriára osztották: az elsők az érettek, akik 1909 és 1945 között születtek, a másodikkok a boomerek, akik 1946 és 1964 között születtek, valamint a harmadik az X generáció, akik 1965-től kezdődően születtek. Ez rendben is van, de a felsorolás kicsit hiányos. Szükséges tovább bontani, mivel nagyon változó korszakok következnek. A kelet-európai tudományos szféra például más eseményekhez köti a felosztást.

Törőcsik Mária a munkába állás évéhez köti a behatárolást. Szerinte van az érett generáció, amelynek tagjai a '40-es, '50-es években álltak munkába, van a közepgeneráció, azoké, akik a szocializmusban álltak munkába, és van a fiatal generáció, amelynek tagjai az 1989-es rendszerváltás

---

⁴⁹² Tari Annamária (2010): *Y generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalmi-lélektani összefüggések az Információs Korban*. Jaffa Kiadó, Budapest, 23–24.

után álltak munkába. Ez a felosztás már találóbb, de mégsem jutottunk el a Z generációig. A médiahasználati fogyasztások, szokások alapján jelent meg az Y és a Z generáció.⁴⁹³ Az Y generációsok a fiatal szülők, akik 1976 vagy 1982 után születtek, fiatal harmincasok. Ők már beleszülettek a televízió világába, és nem volt idegen számukra az internet sem. Nekik a számítógépes világ olyan természetes, mint a lélegzetvétel. Nagyon sokat tudnak a digitális világról, többet, mint az idősebb szüleik, vagy akár a főnökeik. Siker-, karrier- és pénzorientáltak. Ezután következik a Z generáció, más megnevezésben „netgeneráció”, és még ennek a behatárolása sem egységes: egyes felfogás szerint azok, akik 1995 után születtek, más osztályozás szerint a 2000-es évek eleje körül születettek tartoznak ide – mindenesetre a mostani 15-20 év körüli fiatalokról beszélünk.⁴⁹⁴ A netgeneráción kívül találkozhatunk még olyan megnevezésekkel is, hogy digitális őslakosok vagy bedrótozott nemzedék, de mindenesetre mindegyik jól kifejezi, hogy milyen generációt is kívánunk vizsgálni a dolgozatban.⁴⁹⁵

1. táblázat: Alapvetések a Z generáció tudománykommunikációjához⁴⁹⁶

Forrás: saját szerkesztés

Millenáris (ezredfordulós) korszak			
Csendes generáció	művész (alkalmazkodó)	1925–1942	Krízis: gazdasági válság, II. világháború
Baby boom generáció	próféta (idealista)	1943–1960	Csúcs: Amerika szuperhatalom
„13. generáció” – X generáció	Nomád, reaktív	1961–1981	Ébredés: lelkiismereti forradalom
Milleniális (ezredfordulós) generáció – Y	Hős (polgár)	1982–1995	Problémamegoldó kultúrák háborúja, posztmodern
Hazai (szülőföld) generáció – Z	művész (alkalmazkodó)	1996–napjainkig	Krízis: globális pénzügyi válság, klímaváltozás, terrorizmus elleni küzdelem

A Z generációsok általában az X generáció gyerekei, de megtalálhatóak köztük fiatalabb baby boomer szülők, vagy idősebb Y generációsok is.⁴⁹⁷ A Z generációs gyerekek ott voltak a „digitális

⁴⁹³ Töröcsik Mária – Szűcs Krisztián – Kehl Dániel (2022): *Generációs gondolkodás – Az Y és Z generáció életstílus csoportjai*. Elérhető: <https://journals.lib.pte.hu/index.php/mm/article/view/861/732>, letöltés ideje: 2021.06.22.

⁴⁹⁴ Kádár Magor (2008): *Kampánykommunikáció – Kézikönyv a kommunikációs kampányok tervezéséhez és elemzéséhez*. Kriterion, Opus Könyvek, Kolozsvár, 90–99.

⁴⁹⁵ Prensky, Mark (2001): Digital Natives, Digital Immigrants Part 1. In: *On the Horizon*, Vol. 9, Iss. 5, 1–6.

⁴⁹⁶ Pais, Ella Regina (2013): *Alapvetések a Z generáció tudománykommunikációjához*. PTE PMMIK, Pécs, 7–11.

⁴⁹⁷ Tari Annamária (2011): *Z generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalmi-lélektani szempontok az Informatikus Korban*. Tericum Kiadó, Budapest, 8–9.

korszak” kezdetén, amikor kirobbantak az első közösségi oldalak, és nagyon elterjedt az internet-használat. Ez volt a Z generáció első hulláma. A második hullámot a 2005 és 2010 közötti születésűek alkotják, akik már beleszületnek a digitális világba, és hozzájuk már az az információ jut el, hogy jelen kell lenni a közösségi oldalakon.⁴⁹⁸ Az érintőképernyők, a tabletek, okostelefonok már alapvető háztartási cikknek számítanak. On-demand módon élnek, akkor néznek televíziót, amikor akarnak, és ami még fontosabb, hogy azt néznek, amit akarnak. Az internet vagy akár az okos TV által nincsenek rákényszerítve, hogy reklámokkal töltsék az idejüket. Egyszerűen beteszik a TV-be a kiválasztott filmet, és jó minőségben megnézik reklámok nélkül. A két Z generáció között nagy a hasonlóság is. Mindkettő globálisan kapcsolódik, valamint a magánélet is közhír számukra. Minden fontos dolgot meg kell mutatni a világnak a Facebookon vagy más közösségi portálon. Ezt követi majd az alfa generáció, akik az első igazi 21. századi csoport lesznek. A 2010 és 2020 között születetteknek már fogalmuk sem lesz arról, hogy mi az a VHS, a kazetta, asztali számítógép, floppylemez stb. Sarah Cornish a *Total Girl* ausztrál/új-zélandi magazinnak azt nyilatkozta, hogy a Z generáció nagyon könnyen alkalmazkodik a modern világ kihívásaihoz, mint a technológia, klímaváltozás, terrorizmus. Nem tudják, hogy milyen volt a világ számítógép vagy telefon nélkül, mégis aggodalmaikat fejezik ki a terrorizmus és a terrortámadások iránt.⁴⁹⁹

David Chalke azt mondja, hogy ennek a generációnak több diplomája lesz, mint eddig bármelyiknek. Gyorsan kell felnőniük. Ez nem feltétlenül jelent rosszat.⁵⁰⁰

Guld Ádám és Maksa Gyula kutatásából kiderült, hogy a fiatalok a nap során használt elektrotechnikai eszközök közül melyiket használják leginkább: éspedig a mobiltelefont. A megkérdezettek nagy részénél a napi eszközhasználat 4 és 6 óra között mozog. Ebből nyilván majdnem a teljes idő a telefoné. Második helyen a számítógép áll, harmadik helyen pedig a televíziót találjuk.⁵⁰¹ Azért tartjuk ezt érdekesnek, mert a kérdőívet kitöltő diákok azt válaszolták, hogy egyáltalán nem néznek tévét, sőt, sokaknak már nincs is a szobájukban TV.

Egy sajátos időkezelési módszer jelenik meg a Z generáció esetében, éspedig a multitasking, az egyidejűleg futtatott több alkalmazás. Egy mai fiatal egyszerre chatelhet, megnézheti a Facebook- és Instagram-oldalát, válaszolhat egy üzenetre, és közben filmet tölt le. Mindennek rövidül az ideje. Minden információ beérkezik, és nem marad idő másra, például az érdemi beszélgetésekre sem.

Összemosódni látszik az e-mail és a chat stílusa, legalábbis abból a szempontból, hogy a gyorsaság és az azonnaliság szempontja a mérvadó. Tari Annamária könyvében hivatkozik dr. Elias

⁴⁹⁸ Tari Annamária (2011): *Z generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalmi-lélektani szempontok az Információs Korban*. Tericum Kiadó, Budapest, 18–19.

⁴⁹⁹ Tari Annamária (2011): *Z generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalmi-lélektani szempontok az Információs Korban*. Tericum Kiadó, Budapest, 37–39.

⁵⁰⁰ Tari Annamária (2011): *Z generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalmi-lélektani szempontok az Információs Korban*. Tericum Kiadó, Budapest, 40–41.

⁵⁰¹ Guld Ádám (2013): *Fiatalok kommunikációjának és médiahasználatának vizsgálata*. Tanulmány. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 18–20.

Aboujaoude amerikai pszichiáter munkájára, aki szerint a netspeak, az új internetes kommunikációs forma, amely az emotikonok (érzelmi kifejezők) által történik, gyerekes és primitív. Úgy fogalmaz, hogy a netspeak ára zűrzavar, pontosabban e-Bábel a kibertérben. Idővel elveszítjük a kommunikáció bonyolultságát: ahelyett, hogy négy mondatban leírnánk, hogy mennyire szeretjük a másikat, elküldünk egyszerűen egy szívecskés matricát neki, és azzal megoldottuk a helyzetet.⁵⁰² Ezek a gyerekek csak annyit látnak, hogy egy „trendi tudásnak” vannak a birtokában, de sajnos nem látják, hogy ez milyen veszélyes lehet, ha nincsenek kellőképpen felkészítve és figyelmeztetve az internet általi veszélyekre.⁵⁰³ Az egyik legnehezebb feladat az, hogy felkeltsük a figyelmüket. A Z generáció különösen élen jár az ingerek okozta figyelemmegosztásban. Gyakorlatilag nincs olyan pillanat, amikor ne érné valamilyen inger a fiatalokat. Ha nem üzenet, akkor néznek egy videót, közben készítik az iskolai Power Pointos feladatot, de válaszolnak egy Snapchatre is, és így tovább. Az emberek ingerküszöbe egyre feljebb tolódik. Sokszor csak a komfortzónájuktól nagyon távol lehet elérni őket, de akkor is úgy fél percre, utána rögtön visszatérnek a saját kis világukba. Nagyon gyorsnak és lényegretörőnek kell lennünk, hogy ennyi idő alatt érdemleges információt tudjunk átadni. Az egyik jó taktika lehet a figyelemfelkeltésre a meglepetés. Valamit találjunk ki úgy hirtelen, amire nem számítanak, és akkor talán több időt nyerünk, nem csak fél percet. A megszokott, érdektelen, unalmas közlések majdhogynem lényegtelenek és fölöslegesek.⁵⁰⁴

A humor lehet az a titkos fegyver, amivel talán el lehet érni a Z generációt, de nem mindegy, hogy hogyan, mivel nem olyan egyszerű eltalálni azokat az elemeket, amiket majd esetleg viccesnek találnak. Segíthet ebben az, ha megpróbálunk a legkedveltebb szórakozásukhoz csatlakozni, vagy ezáltal megszólítani őket, ezzel azt a kedvenc érzésüket is felkeltjük, hogy figyelnek rájuk. Ha ezeket alkalmazzuk, talán kicsivel több időt fognak ránk szánni. Csakis azok a kezdeményezések lehetnek sikeresek, amelyek képesek a fiatalokat az ő nyelvükön megszólítani

Összefoglalva tehát a „váratlanság mellett a humor a másik leginkább alkalmazható eszköz. A humor szabályai egyszerűek, azonban a betartásuk már annál nehezebb: légy autentikus, szóki-mondó, empatikus, blöffölj jól, kapcsolódj a leginkább aktuális témákhoz, ne félj infantilisnek lenni.” Idetartoznak az érzelmi dolgok is. Ezek a gyerekek élvezni akarják az életet, és tele vannak a játékos önfeledtség iránti vággyal.⁵⁰⁵

Az eseményválasztásban kiemelkedő szerepe kell legyen a helyszínnek, mivel a Z generáció nagyon szereti, sőt keresi az extrém, sokkoló, merőben új megoldásokat. Ami az online eseményeket

⁵⁰² Tari Annamária (2011): *Z generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalmi-lélektani szempontok az Információs Korban*. Tericum Kiadó, Budapest, 53–57.

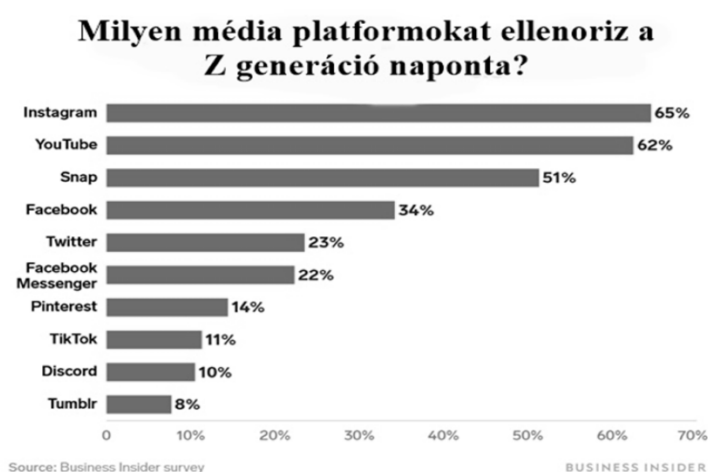
⁵⁰³ Tari Annamária (2011): *Z generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalmi-lélektani szempontok az Információs Korban*. Tericum Kiadó, Budapest, 126–127.

⁵⁰⁴ Soós János (2013): *Kommunikáció a fiatalokkal, best practice és trendpéldák*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 8–9.

⁵⁰⁵ Soós János (2013): *Kommunikáció a fiatalokkal, best practice és trendpéldák*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 11–13.

és teret illeti, ott is figyelniünk kell, de ott előny az, hogy a tartalomgyártó személy technikai milyenségétől nagyon függ, hogy lesz-e néző, vagy sem. Jobb erre figyelmet fordítani, akár anyagiakat is, hogy a műsorunk sikeres legyen.⁵⁰⁶

Mivel személyiségfejlődésen mennek át, nem mindegy, hogy mit okoz számukra ez a virtuális tér. Vannak mind pozitív, mind negatív hatásai. A pozitívak közé soroljuk, hogy a gondolkodásuk rugalmasabbá válik, nyitottabb személyiségekké válnak, kipróbálhatják magukat különböző szerepekben, valamint a személyiségük rejtett oldalait is megismerhetik. A negatív hatások a következők lehetnek: szétdarabolódik a személyiségük, regresszió (hanyatlás, visszafelé mozgás) következhet be, az álarcok, a hamis én (self) kialakulása.⁵⁰⁷

1. diagram: A Z generáció által naponta leggyakrabban használt médiaplatformok
Forrás: 2021-es statisztika, Business Insider survey⁵⁰⁸

A fenti diagramból tökéletesen kitűnik, hogy a Z generáció majdnem háromnegyede használja naponta az Instagramot. A Facebook, ami a leghasználtabb és legnagyobb közösségi oldal volt évekig, visszaszorult a negyedik helyre.

A Z generációs gyerekek, a látszólagos passzivitás ellenére, igenis aktívak. Annyi a különbség, hogy a hagyományos, megszokott, unalmas megközelítésekre egyszerűen nem reagálnak. A számukra lényeges pontokat kell megfogni, és akkor lesz kivel kommunikálunk. Valami váratlannal, különlegességgel szólítsuk meg őket, aminek nem tudnak ellenállni, legyen tele motivációval és kihívással az adott program vagy feladat, így nagyobb lelkesedéssel fognak dolgozni rajta. Érzelműek is, hiába nem azt mutatják, de egyértelmű, hogy technikafüggők. Ebbe a világba születtek bele, így

⁵⁰⁶ Soós János (2013): *Kommunikáció a fiatalokkal, best practice és trendpéldák*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 20–21.

⁵⁰⁷ Tari Annamária (2011): *Z generáció – Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalmi-lélektani szempontok az Információs Korban*. Tericum Kiadó, Budapest, 153–154.

⁵⁰⁸ Business Insider (2021): Generation Z internet-használati statisztika – survey. Elérhető: <https://www.businessinsider.com>, letöltés ideje: 2021.06.02.

nőttek fel, ezért nekünk, még ha nehéz is, de el kell fogadnunk és alkalmazkodnunk kell ehhez az új, számunkra idegen helyzethez.

Mivel a rendezvényeket, programokat és tulajdonképpen mindent érint ez az új generáció, mindenkinek igyekeznie kell felzárkózni az adott helyzethez.

Kultúrafogasztás

A fogyasztásnak két fajtáját különböztetjük meg: az anyagi fogyasztást és a kulturális fogyasztást. Minden fogyasztás kulturális jellegű is. Maga a kulturális fogyasztás fogalom alatt a kultúripar árucikkeinek fogyasztását értjük. A kulturális fogyasztást úgy definiálhatnánk, hogy ki milyen részben fogyasztója a kultúripar termékeinek. Ez abból látszik a legjobban, hogy kinek milyen szabadidős tevékenységei vannak, kinek mi fontos a szabadidős tevékenységek kiválasztásánál.

2. Táblázat: A legfontosabb érdeklődési körök korosztályonként
Forrás: internetes elérés, letöltés ideje: 2021.06.03.

Rangsor	18–29 évesek	30–39 évesek	40 évesek és idősebbek
1.	Filmek, mozi	Filmek, mozi	Gasztronómia
2.	Zene	Életmód, egészség	Életmód, egészség
3.	Tudományos, ismeretterjesztő	Kert, ház, otthon	Kert, ház, otthon
4.	Életmód, egészség	Gasztronómia	Tudományos, ismeretterjesztő
5.	Számítástechnika, internet, informatika	Zene	Utazások, útleírások

Az anyagi fogyasztás alatt a tulajdonképpeni tartós fogyasztási cikkek birtoklását értjük, valamint bizonyos térítéses szolgáltatások igénybevételét. Azért kell elkülöníteni a kulturális fogyasztást, mert a korábbi kutatások eredményei azt bizonyították, hogy a legnagyobb mértékben a kulturális jellegű társadalmi különbségek miatt van egyenlőtlenségi rendszer. Nagyon sok ember azt vallja még a mai napig is, hogy ha valaki gazdag, az kultúrember. Ezzel nem biztos, hogy egyet kellene értenünk.

Megfigyelhető az otthonülő tevékenységekben, aktivitásokban is a csoportok közötti hierarchikus viszony. Az elit sokkal nagyobb százaléka olvas rendszeresen újságot vagy könyvet, mint az alsóbb kategóriákba tartozók. Az elit nem mondja magát rendszeres könyvolvasónak, mégis tagjai

körülbelül ötször annyi könyvet olvasnak, mint a depriváltak. A hierarchia megjelenik egy másik, tipikus otthonülő tevékenységben is, vagyis a tévézésben. Míg az elithez tartozók átlagosan 2 órát töltenek tévézéssel, inkluzíve hétvégén is, addig a jobb módú depriváltak átlagban 3 órát néznek tévét hétköznap, és hétvégén ez a szám három és félre nő.⁵⁰⁹

Néhány évvel ezelőtt egy új generáció jelent meg, amely megváltoztatta az egész marketingről alkotott képünket, vásárlási szokásainkat és fogyasztásainkat. A reklámtervezőknek feladta a leckét, hogy olyan anyagokat készítsenek, amelyek felhívják magukra a figyelmet ebben az információkkal teli világban.

Míg a millenium generáció el van foglalta az év szerinti besorolással, addig a Z generáció egyre jobban hódít a különböző iparágakban dolgozók között. Amit minden reklámszakértőnek figyelembe kell vennie, az az, hogy a Z generációsok figyelemre méltóan technológiai hajlamúak. Másik fontos dolog számukra az energiatakarékosság, valamint az, hogy mobilbarát legyen az oldal, amit éppen néznek. Azoknak, akik meg akarják szólítani a Z generációt, figyelniük kell arra, hogy ne közöljenek nagyon hosszú bekezdéseket a honlapon. Rövidítsük le a tartalmakat, csak a lényegét hagyjuk benne, érdekesen tálalva, mivel a kutatások azt mutatják, hogy a fiatalok figyelme 8 másodpercre szűkült le. Ne felejtsük el, hogy a későbbi I-generáció az emoji és a GIF-ek generációja. Legyünk kreatívak, használjunk bátran képeket, vicces matricákat, GIF-eket.⁵¹⁰

Hogyan alakultak az emberek médiafogyasztási szokásai a járvány kezdete óta? Az eNet Internetkutató Kft. 2020-as kutatása szerint a járványhelyzet jelentős hatást gyakorolt a mindennapi élet számos területére, így a hagyományos kapcsolattartási formákra is. Megfigyelhető, hogy a figyelem fokozottabban a digitalizáció irányába terelődött. A kutatás eredményei szerint fél év alatt 54%-ról 71%-ra nőtt azok aránya, akik a digitalizációt a mindennapi élet szempontjából kedvezőnek ítélték meg. 2019 októberéhez képest 10%-kal nőtt a közösségi médiát napi szinten használók aránya. Jelenleg az internetezők 99% használ valamilyen közösségimédia-felületet, derül ki a kutatásból. Az első három helyen 87%-kal a Facebook, 83%-kal a Youtube és 80%-kal a Facebook Messenger végzett.⁵¹¹

Középiskolás diákok médiafogyasztási szokásainak vizsgálata

Az első kérdőívhez kiválasztott megyék – Hargita, Kovászna, Maros, Kolozs, Fehér, Beszterce-Naszód – civil szervezeteit adatbázisokon keresztül próbáltuk elérni. Első körben kör-e-mailt küldtünk ki, kiválasztva az adott megyékben működő civil szervezeteket az Erdélystat adatbázisából, az EMKE adatbázisából, valamint a MCSZESZ által kiadott 2018–2019-es *Erdélyi Magyar Civil*

⁵⁰⁹ Fábán Zoltán – Kolosi Tamás – Róbert Péter (2000): *Fogyasztás és életstílus*. TÁRKI, Budapest, 225–259.

⁵¹⁰ Heitzman, Adam (2018): How to reach Generation Z. Elérhető: <https://www.inc.com/adam-heitzman/time-for-post-millennial-marketing-how-to-reach-generation-z.html>, letöltés ideje: 2021.07.05.

⁵¹¹ Mindent digitálisan – így változtak kapcsolattartási és munkavégzési szokásaink a járvány idején. Elérhető: <https://enet.hu/hirek/mindent-digitalisan-igy-valtoztak-kapcsolattartasi-es-munkavegzesi-szokasaink-a-jarvany-idejen/>, letöltés ideje: 2021.06.03.

Évkönyv adatbázisából, amely kimondottan hagyományőrző és kulturális szervezetek civil szervezeteinek adatait tartalmazta, megyék szerint.⁵¹²

A koronavírus-járványra való tekintettel a szervezetek képviselőinek online tettük fel a kérdéseket a LimeSurvey program segítségével. Azokat a szervezeteket, amelyek félig töltötték ki a kérdőívet, telefonon kerestük fel, és közösen kiegészítettük a válaszaikat. Összesen 678 szervezetnek küldtük ki az e-mailt, ebből 280 szervezetnek nem lehetett kézbesíteni, főleg azért, mert nem létezik már az e-mail-cím. 53 kitöltő szervezet adatait tudtuk feldolgozni.

A második kérdőív a IX–XII-es diákok számára volt elküldve, 6 különböző megyébe és 6 különböző iskolába. Az iskolákat aszerint választottuk, hogy a tömb- és fronthelyzetet, valamint a szórványt egyaránt képviseljék. A 6 iskola a következő: Nagy Mózes Elméleti Líceum, Salamon Ernő Elméleti Líceum (tömbhelyzet), Bolyai Farkas Elméleti Líceum, Apáczai Csere János Elméleti Líceum (fronthelyzet), Bethlen Gábor Kollégium, Andrei Mureșanu Főgimnázium (szórványhelyzet). Ezek az intézmények különböző nyelvi környezetben működnek, és arra voltunk kíváncsiak a kutatás során, hogy ez mennyire befolyásolja a diákok kulturális médiafogyasztását. Kutatásunkban rákérdeztünk a szabadidős tevékenységeikre, milyen internetes platformokat használnak, mennyi időt töltenek online és így tovább. Várhatóan átfogó képet tudunk alkotni arról, hogy a lekérdezett diákoknak milyen médiafogyasztási szokásaik vannak, milyen applikációt használnak leginkább, hol lehet elérni őket a legsikeresebben. Kezdetnek ismerkedjünk meg kicsit jobban az iskolákkal is.

Kérdőív feldolgozása

Minden iskolába több száz IX–XII-es diák jár. Annak érdekében, hogy több diákot szólítsunk meg, és feldolgozható kitöltéseket kapjunk, összesen harminc kérdést tettünk fel a diákoknak. A kérdőív névtelen volt, egyedüli beazonosító adat a születési hely, valamint az iskola.

A kérdőív kérdéstömbjei:

- Alapadatok
- Szabadidő
- Szociális háttér és tanulmányok
- Digitális média
- Kulturális események
- Koronavírus

A kérdőívre összesen 367 kitöltés érkezett. A felhasználható kérdőívek száma (a teljes kitöltések és a befejezetlen kitöltések közül feldolgozható kérdőívek száma) 278.

---

⁵¹² Bodó Barna (2019): *Kényszerpályák és kitörési pontok – Domus csoportos kutatás*. Kézirat, Kolozsvár.

A kitöltő diákok közül legnagyobb százalékban Kolozs megye teljesített, azaz az Apáczai Csere János Elméleti Líceum, amely 38,1%-t adta a feldolgozható kérdőíveknek. A legkisebb kitöltési arány meglepő módon Kovászna megyéből érkezett.

A kérdések között a szabadidejükben milyen gyakran szokták az alábbi tevékenységeket folytatni? A felsorolt tevékenységek fontosságát 1-től 10-ig terjedő skálán pontozhatták, ahol az 1 azt jelentette, hogy soha nem vesznek részt az adott tevékenységen, a 10 pedig azt, hogy nagyon gyakran.⁵¹³

Maros megye: 23 kitöltő a Bolyai Farkas Elméleti Líceumból.

Maros megyében 7 diák válaszolta azt, hogy nagyon gyakran szeret együtt lógni, beszélgetni a haverokkal, 5 személy 9-es pontszámot adott erre, és 4 személy 8-asra értékelte. Ebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy 16 diák nagyon szeret együtt lógni a barátokkal, ami a kitöltők több mint felét teszi ki. Érdekes, hogy a bulizni, klubba járni opcióra sokkal többen adtak 1-est, vagy a 2-3-as pontszámot választották. A chatelés is népszerű náluk, 19-en jelölték be 7-től 10-es pontszámig. Ez nyilván nem meglepő, hiszen ez a generáció az információs korban nevelkedett. Ami meglepő volt számunkra, hogy sokan, pontosan 15-en válaszoltak 1 és 3 között arra, hogy töltenek-e időt a Facebookon, Instagramon posztolással. Ez azt jelenti, hogy több mint a fele a marosi diákoknak nem nagyon használja már ezeket a közösségi oldalakat. Nem nagyon járnak szépségszalonba, konditerembe sem. A hangversenyek, klasszikus koncertek, opera, színház viszont pontosan kettéosztotta a válaszadókat. Fele-fele arányban választottak az 1-es és a 10-es között. A házibuli kérdése is hasonlóan alakult, annyi különbséggel, hogy itt mégis 1 diákkal több lett azoknak a száma, akik ezzel is töltik a szabadidejüket. Többen voltak azok, akik nem igazán olvasnak híreket online. A hobbijukra időt szánni viszont nagyon is szoktak a fiatalok, 18-an válaszoltak 6 és 10 között erre a kérdésre. Kevesen foglalkoznak azzal, hogy saját blogot, honlapot írjanak, 16-an válaszoltak 1 és 4 között, 8 és 10 között senki nem jelölte ezt be. Kávézóba szeretnek ők is járni, 15-en vannak 6 és 10 között. Múzeumba vagy kocsnába, sörözőbe nem nagyon mennek, viszont kirándulni a természetbe többen is szeretnek. Könyvesboltba, könyvtárba járni ismét fele-fele szeret, 11-11 kitöltő volt.

Örömmel konstatáltuk, hogy arra a pontra, hogy népszerű irodalmat olvasnak-e, sokkal több igenlő válasz érkezett. 12-en mondták, hogy olvasnak szabadidejükben, 9-en nem nagyon. Kevesen sportolnak a válaszadók közül, nem sokan járnak sportrendezvényekre, meccsre sem.

---

⁵¹³ Válaszlehetőségek leködölve: barátokkal együtt lógni, beszélgetni (1), bulizni járni, klubban (2) chatelni (3) Facebookon/Instagramon lógni, posztolni (4) szépségszalonba, konditerembe járni (5) hangversenyre, klasszikus koncertre, operába, színházba járni (6) házibuliba járni (7) híreket olvasni online (8) hobbimmal foglalkozni (9) írni (saját blogot vagy verset, prózát) (10) kávézóba, cukrászdába járni (11) kiállításra, múzeumba járni (12) kirándulni a természetbe (13) kocsnába/sörözőbe járni (14) koncertre járni (15) könyvesboltba/könyvtárba járni (16) moziba járni (17) tévét nézni (18) népszerű irodalmat olvasni (krimi, romantikus regény, fantasy, stb.) (19) online játékot játszani (20) plázába, bevásárlóközpontokba járni (21) semmi különöset, csak úgy elvagyok (22) sportolni, kocogni, biciklizni (23) sportrendezvényre, meccsre járni (24) szakkörön, képzéseken részt venni (25) szépirodalmat olvasni (verset, novellát, regényt) (26) táncba járni (27) telefonon internetezni (28) zenélni/festeni/rajzolni (29) zenét hallgatni (30).

Szakkörökön sem igazán vesznek részt, sem szépirodalom olvasásával nem töltenek időt, táncházba sem nagyon járnak. Telefonos internetezésre 17 igenlő válasz érkezett a 23-ból. A legnagyobb pozitív pontszámot a zenehallgatás érte el, ugyanis 13-an jelölték be a legmagasabb, 10-es pontszámot, tehát a legtöbb idejüket ezzel töltik, de volt még 7 diák, aki 6–9 között jelölte a zenehallgatást. Összesen a pozitív válaszok tehát 20, a 23 kitöltőből.

Tehát kiemeljük a barátokkal való időtöltést, a chatelést, a hobbival való foglalkozást, a telefonon való internetezést, valamint a zenehallgatást. Ezekkel töltik a kérdőívet kitöltő Maros megyei fiatalok a legtöbb időt.

Kolozs megye: 106 kitöltés érkezett az Apáczai Csere János Elméleti Líceumból.

Kolozsváron magas eredményt ért el a haverokkal való együtt lógás, beszélgetés, ugyanis a diákok közül 76-an mondták azt, hogy szeretnek időt tölteni a barátokkal. A válaszadók több mint szereti a szabadidejét bulizással tölteni. Óriási meglepetés volt a következő pont, a chatelés. 63 diák mondta azt, hogy nem nagyon tölti idejét chateléssel, és csupán 15-en válaszolták azt, hogy igen, szoktak szabadidejükben chatelni. Ez érdekes és összezavaró eredmény, mert nem ez a jellemző a korosztályukra. Ezzel szemben a következő pont ismét kiemelkedő, ugyanis 43-an 10-est adtak, 6 és 10 pont között pedig 82-en mondták azt, hogy szívesen töltik facebookozással, instagramozással és posztolással szabadidejüket. Ez már alkalmazkodik a Z generációs leíráshoz, és a róluk kialakított képünkbe is beilleszkedik. Sem konditerembe, sem klasszikus zenei koncertekre nem nagyon járnak, kevesen válaszoltak 5 pont fölött. Híreket online nem sokat olvasnak, saját blogot vagy weboldalt sem működtetnek. Több mint a fele a diákoknak, 58-an, nem töltik kocsmázással, sörözéssel az idejüket. Nagyon ritkán mennek könyvesboltba, moziba vagy koncertre. A legnagyobb pontszámot itt is a zenehallgatás érte el. 90-en válaszoltak 6 és 10 között, ebből 55-en 10-essel.

A Kolozs megyei kérdőívet kitöltő diákoknál levonhatjuk azt a következtetést, hogy szabadidejükben sokan zenét szeretnek hallgatni, ezt követően telefonon internetezni, ezután pedig Facebookon, Instagramon lógni. Teljesen online világ felé húzó eredmény. Kultúrára nagyon sok időt sajnos nem fordítanak.

Beszterce-Naszód megye: 25 diák töltötte ki az Andrei Mureșanu Főgimnáziumból. Mint ahogy azt az eddigi megyékben is megfigyelhettük, a válaszadók a barátokkal szeretnek együtt lógni, bulizni is nagyobb arányban járnak. 25 válaszadóból 18 adott 1 és 4 közötti pontot a chatelésre. Facebookon, Instagramon viszont ők is sok időt töltenek, 19-en 6 és 10 közé tették válaszukat. Nagyon kevesen töltik a szabadidejüket online hírolvasással.

Tehát Beszterce-Naszód megyében, hasonlóan a fentiekben felsorolt megyékhez, a válaszadók leginkább a Facebookon, az Instagramon, a telefonos internetezéssel, valamint a zenehallgatással töltik szabadidejüket.

Fehér megye: 65 kitöltő a Bethlen Gábor Kollégiumból.

40 diák a 65 kitöltőből szívesen tölti szabadidejét a barátokkal, de ennél is többen, 42-en rendszeresen és gyakran eljárnak bulizni is. Több mint fele a kitöltőknek viszont a chatelésre azt mondta, hogy ritkán vagy soha nem tölti ezzel az idejét. Ismét egy meglepő eredmény a diákok részéről. A Facebookon, Instagramon viszont nagyon sok időt töltenek, 52-en nagyon gyakran használják és töltik idejüket ezeken a közösségi oldalakon. Nem jellemző rájuk sem a konditerembe járás, sem a klasszikus koncertekre járás, sem pedig a házibulikon való részvétel. Arányában kicsivel többen olvasnak ritkán online híreket, mint amennyien pozitív választ adtak erre a kérdésre. A hobbijukra nem meglepő módon közülük is sokan áldoznak időt.

Összegzésül elmondhatjuk a Fehér megyei kitöltőkről, hogy az első helyen a zenehallgatás áll, ezt szeretik a legjobban szabadidejükben, utána a legtöbb időt a Facebookon és Instagramon töltik, majd a telefonos internetezés következik és végül, ugyancsak 50 szavazattal, a hobbiikkal foglalkoznak.

Hargita megye: 48 diák töltötte ki a Salamon Ernő Elméleti Líceumból.

A Hargita megyei kitöltők is szeretnek időt tölteni a barátaikkal. Ennél kicsit kevesebben, de a kitöltők több mint fele gyakran jár el bulizni. Majdnem fele mondta azt, hogy nem tölti chateléssel szabadidejét, viszont 35-en gyakran töltik idejüket a Facebook, Instagram használatával. Híreket inkább kevésbé olvasnak, bár akadt 1 diák, aki azt felelte, hogy gyakran olvas online híreket. Saját blogot ők sem igazán írnak. Kávézóba inkább eljárnak, de kiállításra, múzeumba nem. 19-en mondták, hogy online játékokat játszanak. 26-an nem igazán töltik idejüket a bevásárlóközpontokban. Majdnem fele a kitöltőknek azt mondja, hogy a szabadidejében szeret csak úgy semmit nem csinálni. 22-en mondták, hogy szabadidejükből áldoznak a sportra, biciklire, szaladásra, és ez az első megye, ahol nagyobb arányban vesznek részt sporteseményeken, mint ahányan nem. Pontosan fele a diákoknak gyakran áldozza szabadidejét valamilyen sportrendezvényre. Szakkörökön, képzéseken több mint a fele közülük nem igazán vesz részt, szépirodalmat sem sokan olvasnak, valamint táncba sem feltétlenül járnak.

Elmondhatjuk, hogy Hargita megyében is a zenehallgatás áll az első helyen, második helyen a barátokkal való időtöltés, a harmadikon pedig a Facebook, Instagram.

Kovácsna megye: 11 diák töltötte ki a Nagy Mózes Elméleti Líceumból.

Ahhoz képest, hogy magyar iskoláról beszélünk, elég kevés kitöltés érkezett tőlük. A barátaikkal ők is szeretnek lógni, 6-an adtak 9-est erre a kérdésre, tehát gyakran töltenek időt a barátaikkal, ugyanez a helyzet a buliba járással is, 9-en mondták, hogy szívesen áldozzák szabadidejüket arra, hogy elmenjenek kicsit kikapcsolódni. Több mint a fele, azaz 6 kitöltő rendszeresen szokott híreket olvasni online. 9-en gyakran töltik szabadidejüket a hobbiikkal. Saját bloggal vagy weboldallal 6 diák foglalkozik a szabadidejében. Bár nem 10-est adtak rá, de inkább eljárnak kávézóba, cukrászdába a válaszadók. Kiállításra, múzeumba nem igazán járnak, 6-an mondták, hogy ritkán mennek el.

Elmondhatjuk, hogy a telefonos internethasználat került az első helyre a Kovászna megyei válaszadóknál, ezt követi a szabadidős tevékenység, mint például: a bulizás, a közösségi oldalak használata, hobbi, kávézóba, cukrászdába járás, kirándulás a természetben.

1800 adat került feldolgozásra a 6 megyéből. 30 lehetőség volt mindegyiknél, és 1-től 10-ig pontozhattak.

A következő kérdés az volt, hogy a szüleik mennyire szólnak bele az iskolán kívüli tevékenységeikbe? Az alábbi táblázatban megyékre lebontva találhatóak a válaszok. 1-essel jelöltük a Nem tudja – Nem válaszol oszlopot, 2-essel az egyéb válaszokat, 3-assal, hogy egyáltalán nem szólnak bele, olyan tevékenységekben vesznek részt a gyerekek, amilyenekben akarnak, 4-essel, hogy kis mértékben, de azért beleszólnak a szülők is, 5-össel, hogy inkább a szülők akarata érvényesül az iskolán kívüli tevékenységek kiválasztásában, valamint 6-ossal, hogy teljes mértékben a szülők mondják meg, hogy miben vehetnek részt, és miben nem, a gyerekek.

3.Táblázat: A diákok szabadidős tevékenységébe való szülői beavatkozás mértéke
Forrás: saját szerkesztés

A szüleid mennyire szólnak bele az iskolán kívüli tevékenységeidbe?							
Iskolák megyékre	1	2	3	4	5	6	Össz.
Maros	1	0	8	12	1	1	23
Kolozs	15	4	32	51	4	0	106
Beszterce-Naszód	3	0	4	16	0	2	25
Fehér	8	3	12	37	3	2	65
Hargita	7	2	7	23	6	3	48
Kovászna	2	0	6	3	0	0	11
Összesen:	36	9	69	142	14	8	278

Maros megyében a legtöbb diák azt válaszolta, hogy beleszólnak ugyan a szüleik az iskolán kívüli tevékenységeikbe, de nem nagymértékben. Valószínű csak elmondják a véleményüket, de egyébként hagyják a gyerekeket dönteni arról, hogy milyen iskolán kívüli tevékenységen vesznek részt, vagy mit tesznek szabadidejükben.

Kolozs megyében a legtöbb válasz szintén arra érkezett, hogy csak kismértékben szólnak bele a szülők az iskolán kívüli tevékenységekbe. Megemlítjük itt a második helyet is, 32 szavazattal, az pedig az volt, hogy egyáltalán nem szólnak bele a szülők, hogy milyen plusz tevékenységekben vesz részt a gyerek.

Beszterce-Naszód megyében sincs másképp a helyzet. Itt is a szülők csak kismértékben szólnak bele a diákok döntésébe azzal kapcsolatban, hogy mit szeretnének pluszban csinálni még az iskola mellett. Fehér megyében ugyanígy van, kismértékben szólnak bele az iskolán kívüli tevékenységekbe. Hargita megyében szintén kismértékben, a második helyen pedig az áll, hogy egyáltalán nem szólnak bele a gyerek plusz tevékenységébe. Kovászna az egyetlen megye, ahol az első helyen az állt, hogy egyáltalán nem szólnak bele a szülők a gyerekek iskola utáni tevékenységeibe.

Az egyéb válaszlehetőségnél néhányan azt írták, hogy a szülők nem szólnak bele a diákok szabadidős tevékenységébe, de azért engedélyt kér a gyerek tőlük, közösen döntenek el, hogy mit csináljon, elmondják a véleményüket. Leszűrhetjük a fenti eredményekből, hogy a gyerekek részvételi hajlandósága nagyrészt nem a szülőkön, hanem a diák döntésén múlik.

A következő kiegészítő kérdés a fenti elemzéshez az volt, hogy írják le, ha van olyan délutáni, iskolán kívüli tevékenység, olyan szervezet vagy csoport, amelynek tevékenységében szívesen részt vesznek. Itt a válaszadók felsoroltak néhány tevékenységet: ifjúsági csoport, barlangászás, cserkészet, diáktanács, foci, hiphoptánc, íjászat, KIFOR, APDT, önkénteskedés ilyen-olyan programokon, színjátszó csoportokba járás.

A következő pontban a diákok iskolán kívüli tevékenységeinek hiányára kerestük az okokat. Ha megfigyeljük az alábbi táblázatot, láthatjuk, hogy legtöbben, azaz 71-en, az összes válaszadó 25,5%-a válaszolta azt, hogy azért nem vesz részt semmilyen tevékenységben, mert nincs ideje rá. Második indok, 19,1% az volt, hogy nem érdekli őket. Harmadik helyre az került, hogy ingáznak, ezért nincs idejük. Az utolsó, ami szerintünk egyáltalán nem befolyásolja a részvételt, az az, hogy a tanárok esetleg rossz szemmel nézik, ha tevékenykednek iskolán kívül is a gyerekek. Ezt 2 diák választotta az összes válaszadó közül, tehát ezt is teljesen kizárhatjuk azon lehetőségek közül, amelyek akadályozhatják a részvételt az eseményeken.

4. Táblázat: A diákok iskolán kívüli tevékenysége

Forrás: saját szerkesztés

Miért nem vesznek részt iskolán kívüli tevékenységekben a diákok?	Válaszadók száma	Százaléka az összválaszadóknak
Nincs idejük rá	71	25.5%
Pénzbe kerül	14	5.0%
A tanárok rossz szemmel nézik	2	.7%
Ingáznak, ezért nincs idejük rá	52	18.7%
Nem érdekli őket	53	19.1%

Miután kielemeztük a fenti kérdést, nézzük meg azt is, hogy mi motiválja azokat, akik részt vesznek iskolán kívüli tevékenységekben? Ez a lista hosszabb, mint az előző, nyilván több oka van annak, ha valaki pluszban tevékenykedik, mint annak, aki semmiben nem vesz részt. A diákok szerint leginkább azért tevékenykednek, mert sokat tanulnak ezáltal. Ez a válaszadók 43,5%-a. Második helyen az áll, hogy azért vesznek részt, mert ezáltal egy közösség részévé válnak. A harmadik válasz az volt, hogy szeretnék hasznosan eltölteni a szabadidejüket. Legkevesebb szavazatot kapott az, hogy a szabadidős tevékenységekkel ki akarnak tűnni a diákok és a tanárok előtt. A második legkisebb pontszám pedig az anyagi érdek volt.

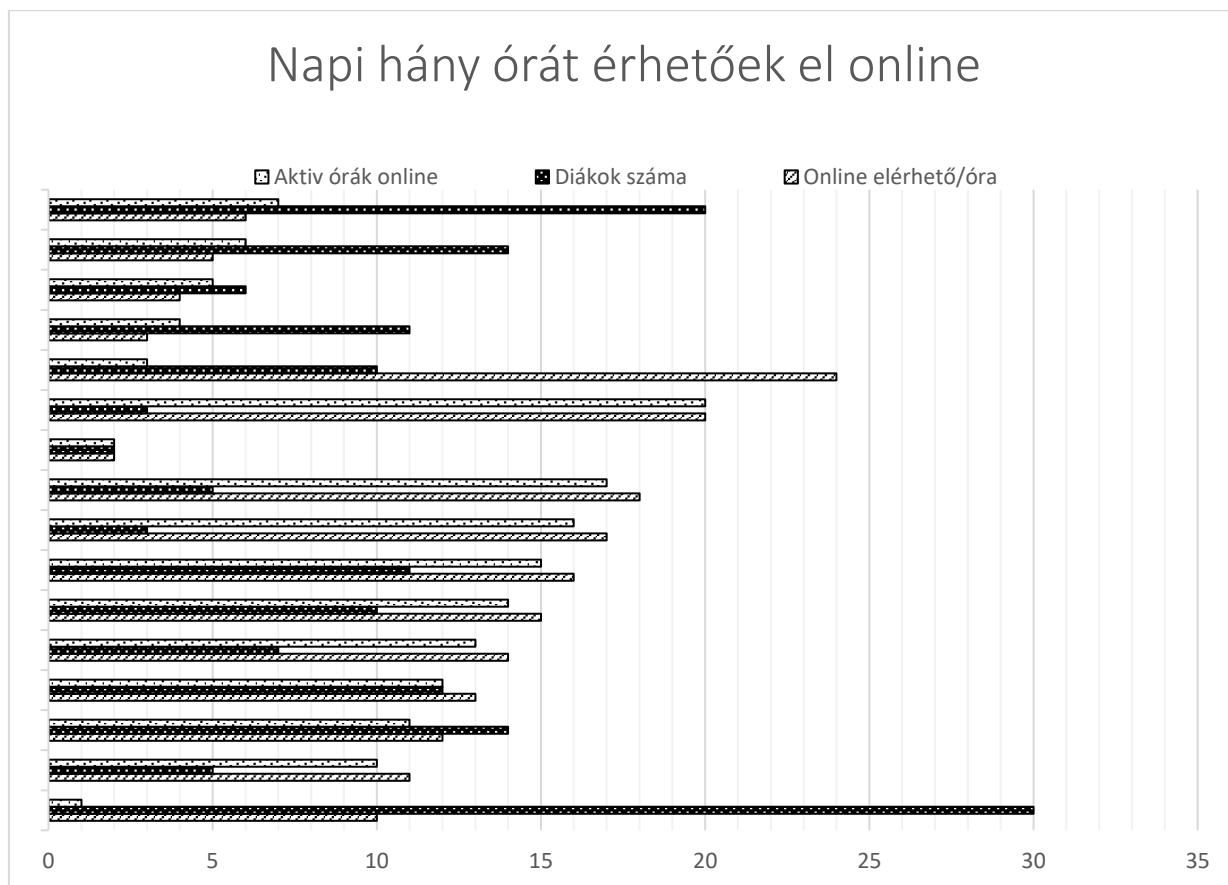
5. Táblázat: A diákok iskolán kívüli tevékenységeken való részvételi hajlandósága
Forrás: saját szerkesztés

Miért vesznek részt iskolán kívüli tevékenységekben a diákok?	NV / NT	Az összválaszadók a kérdésre az alábbi százalékban választottak
Mert sok plusz dolgot tanulnak ezáltal	121	43.5%
Közösségre lelnek ezáltal	108	38.8%
Segít a karrierépítésben	53	19.1%
Hozzájárul az önmegvalósításukhoz	81	29.1%
Biztonságérzetet nyújt	29	10.4%
Kihívást jelent	67	24.1%
Segít az iskola utáni elhelyezkedésben	44	15.8%
Kapcsolatépítést tesz lehetővé	87	31.3%
Mert így kitűnhetnek a tanárok előtt	5	1.8%
Anyagi érdekből teszik	7	2.5%
Szeretnék hasznosan eltölteni a szabadidejüket	96	34.5%
Hozzájárul a jövőre vonatkozó terveikhez	54	19.4%

A következő kérdés: napi hány órát elérhetőek online? Napi hány órát aktívak online?

Sok diák válaszolta, hogy változó, és azt is, hogy a koronavírus-helyzet miatt többet vannak online. Vannak, akik csak akkor aktívak online, amikor unatkoznak. Vannak, akik változó időintervallumot adtak, pl.: 2–4 órát elérhetőek vagy aktívak online, ezekből átlagot számoltam, és ezt az átlagot illesztettem be az adatfeldolgozásba.

2. Diagram: A diákok online elérhetőségének napi időtartama
Forrás: saját szerkesztés

Azt már így első ránézésre is leszűrhetjük, hogy a diákok közül nagyon sokat vannak online, ahol aktívak és elérhetőek. Nagyon kevés olyan adatot találunk, ami arra utalna, hogy sokkal kevesebben aktívak online, mint amennyi ideig elérhetőek. Általában, ha 11 órát elérhetőek online, abból 10-et aktívak is. Az összeredményeket tekintve átlagosan naponta 11,26 órát elérhetőek online a fiatalok. Ez azt jelenti, hogy egész nap, maximum éjjelre kapcsolják ki az internetüket. Vonjunk egy átlagot abból is, hogy hány órát aktívak online: 9,61 órát. Jobban belegondolva rémisztőek ezek az adatok, de majd a következtetéseknél részletesebben magyarázzuk ezt a jelenséget.

6. Táblázat: A diákok online elérhetősége és online aktivitása
Forrás: saját szerkesztés

Online elérhető óraszám	Válaszadó diákok száma	Online aktivitás óraszám	Válaszadó diákok száma
10 óra	30 diák	1 óra	3 diák
11 óra	5 diák	10 óra	22 diák
12 óra	14 diák	11 óra	3 diák
13 óra	12 diák	12 óra	11 diák
14 óra	7 diák	13 óra	4 diák
15 óra	10 diák	14 óra	5 diák

16 óra	11 diák	15 óra	3 diák
17 óra	3 diák	16 óra	1 diák
18 óra	5 diák	17 óra	1 diák
2 óra	2 diák	2 óra	11 diák
20 óra	3 diák	20 óra	1 diák
24 óra	10 diák	3 óra	23 diák
3 óra	11 diák	4 óra	29 diák
4 óra	6 diák	5 óra	27 diák
5 óra	14 diák	6 óra	21 diák
6 óra	20 diák	7 óra	15 diák
7 óra	14 diák	8 óra	21 diák
8 óra	29 diák	9 óra	13 diák
9 óra	10 diák	0 óra	0 diák

Ha már ilyen sokat vannak ezek a gyerekek online, lássuk, leginkább milyen közösségi oldalakat használnak.

7. Táblázat: A diákok közösségi médiafelületen való jelenléte
Forrás: saját szerkesztés

Közösségi médiafelület	Hány diák van jelen az adott oldalon
Facebook	182
Youtube	209
WhatsApp	133
Facebook Messenger	218
Instagram	205
Weixin/We Chat	0
TikTok	137
QQ	0
Douyin	0
Sina Weibo	0
Snapchat	138
Quaishou	0
Pinterest	119
Reddit	26
Twitter	31
Quora	5
Nincs közösségi oldala	0

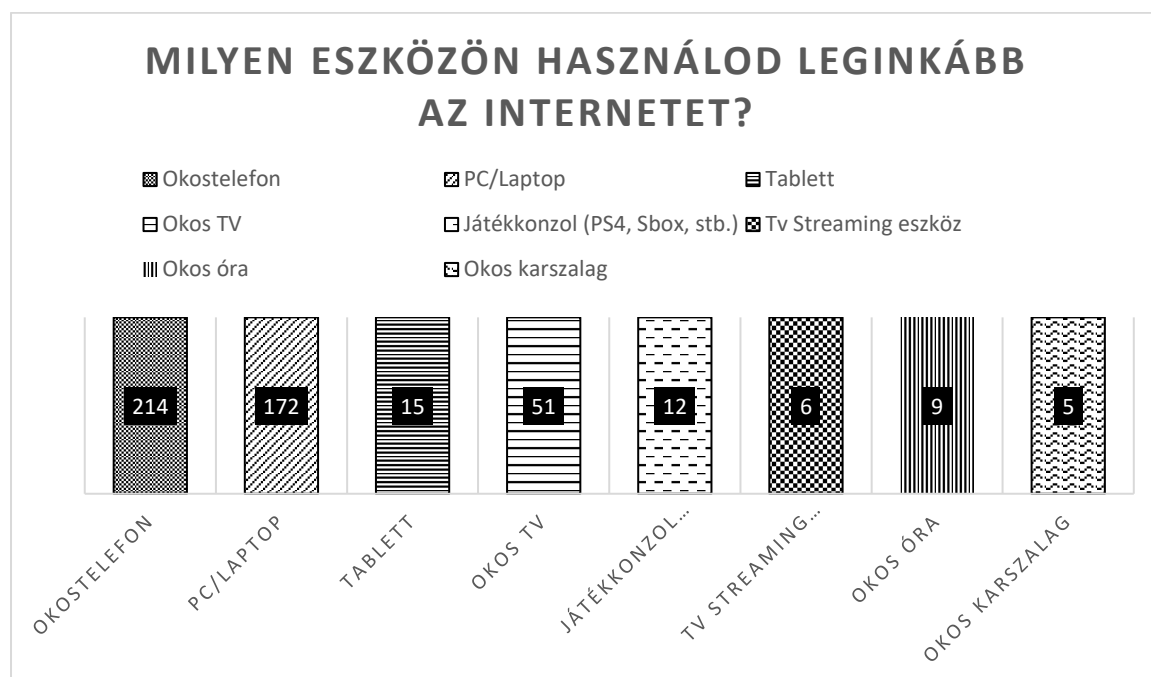
Láthatjuk a diagramból, hogy a legtöbbet használt közösségi online felület a Facebook Messenger, ami által nagyon könnyű kommunikálni, főleg hogy ilyen sok órát vannak online, amint az

előző kérdésre adott válaszokból kiderült. Sokan már a telefonkönyvből sem keresik ki a barátjuk nevét, ha esetleg beszélni szeretnének egymással, egyszerűen felhívják a Messengerből. Annak ellenére, hogy a korábbi kérdésből az jött le, hogy a diákok keveset chatelnek, a Facebook Messenger 218 szavazatot kapott a 278-ból. 209 szavazattal következik a YouTube. Sokan próbálkoznak saját YouTube-csatornát működtetni, minél menőbb videókat készíteni és feltölteni, halászni a nézettséget. Főleg a karanténban rengeteg fiatal készített magának saját csatornát, ahová rengeteg dolgot feltöltött. A harmadik helyen pedig 205 szavazattal az Instagram van.

8. Táblázat: A diákok által követett sajtóorgánumok és médiafelület
Forrás: saját szerkesztés

Milyen médiafelület?	Hányan követik ezeket?
Online újság	27
Nyomtatott újság	2
Rádió	10
Televízió	64

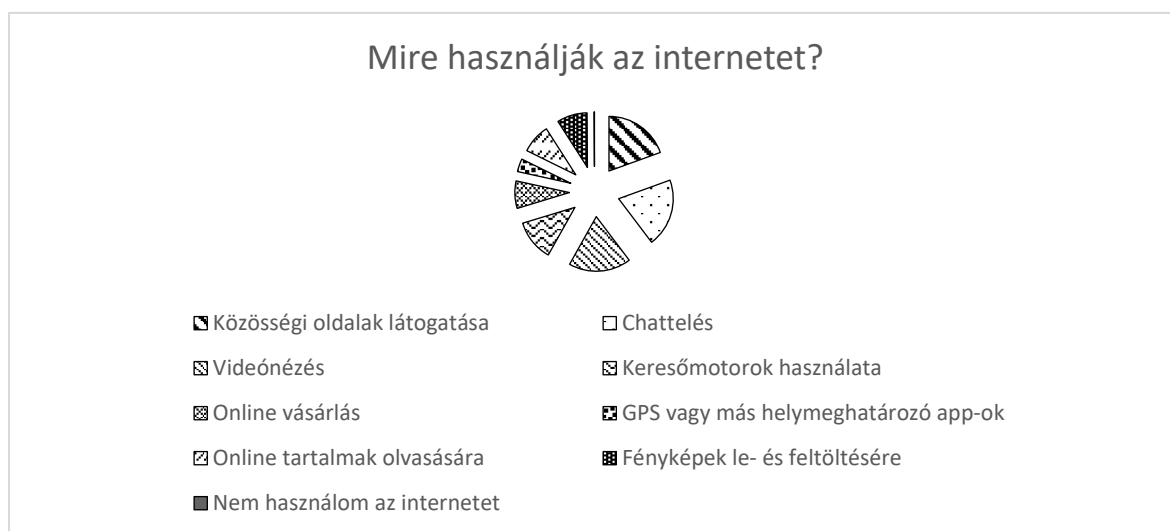
Mivel a civil szervezetek válaszaiból megtudhattuk, hogy a programjaikat nagyrészt a sajtóban közlik, rákérdeztünk a diákok által követett sajtóorgánumokra. A kérdésből megtudhattuk, hogy a válaszadók közül rádiót 10 diák hallgat, televíziót pedig 64 szokott nézni, de ez is elenyésző a 278 kitöltött kérdőívhez arányítva. A szomorú az, hogy a civil szervezetek ilyen platformokon is próbálják megszólítani őket.

3. Diagram: A diákok által használt technikai eszközök
Forrás: saját szerkesztés

Egy újabb kérdés az volt, hogy a diákok milyen eszközökön használják leginkább az internetet? Mint ahogy az abból a kérdésből is kiderült, hogy mivel töltik legszívesebben a szabadidejüket, és a válasz, hogy telefonon való internetezéssel, erre a kérdésre is a válaszok alátámasztják ezt. 214 szavazattal az okostelefonon használják leggyakrabban az internetet. Második a számítógép vagy laptop, nagy eséllyel már csak azért is, mert sokan néznek sorozatokat, filmeket, és ezek azért kényelmesebbek a laptopról, mint a telefonról, vagy harmadik lehetőségként az okostévéről. 51 szavazattal ez az eszköz került a harmadik helyre. Az okoskarszalag és az okosóra még úgy látszik, nem annyira népszerű a diákok körében.

Mire használják a diákok leginkább az internetet?

4. Diagram: A diákok internethasználata

Forrás: saját szerkesztés

A válaszok alapján a leggyakrabban megjelölt internethasználati forma a chatelés volt: 194 válaszadó (69,8%) jelölte meg ezt a lehetőséget, ami arra utal, hogy az internetet elsősorban kommunikációs célokra használják. Ezt követi a közösségi oldalak használata (Facebook, Instagram, Snapchat stb.), amelyet 187 válaszadó (67,3%) említett. A harmadik leggyakoribb tevékenység a videónézés volt (YouTube és hasonló platformok), amelyet a kitöltők 63,7%-a (177 fő) jelölt meg.

A további internethasználati formák között szerepeltek a keresőmotorok használata (Google, Mozilla stb.), a fényképek le- és feltöltése, valamint az online tartalmak olvasása és az online vásárlás. Egyetlen válaszadó jelezte, hogy nem használja az internetet. Az „egyéb” válaszlehetőség keretében az online órákon való részvétel, filmek letöltése és a videójátékok is megjelentek.

9. Táblázat: A diákok közösségi eseményekről történő tájékozódása

Forrás: saját szerkesztés

Honnan tájékozódnak az eseményekről?					
Maros	Kolozs	Beszterce-Naszód	Fehér	Hargita	Kovácsna

Internet	Online	Internet	Iskolai értesítések	Pletyka	Facebook
Facebook	Barátok	Iskola	Facebook	Internet	meghívók
barátok	Szülők	e-news platform	Barátok	Barátok	plakátok
iskola	közösségi oldalak	Tanárok	iskolai hirdetések	Plakátok	
	szervezeten keresztül		Facebook Messenger	Újság	
	TV-ből		Okostelefon	diáktanács	
	Sehonnan		iskola honlapja	internetes hírportálok	
			Facebook csoportok		

Láthatjuk a fenti táblázatból, hogy az internet mindenhol megjelenik. Van, aki részletezi, hogy Facebookon hírportálokról vagy közösségi oldalakról tájékozódik, de a lényeg ugyanaz: az interneten keresztül informálódnak a fiatalok.

A következő kérdés az, hogy részt vesznek-e kulturális programokon? Maros megyéből 23 kitöltőből 6 diák vesz részt rendszeresen kulturális eseményeken. Kolozs megyéből 106 válaszadó közül 31-en mondták, hogy igen, de közülük is akadtak, akik csak időnként vesznek részt, kimonddottan a Kolozsvári Magyar Napokon. Beszterce-Naszód megyéből 4-en válaszoltak igennel, a többiek vagy nemmel válaszoltak, vagy egyáltalán nem adtak választ erre a kérdésre. Fehér megyében 65 kitöltőből 14-en mondták, hogy elmennek, többen megemlítették, hogy főleg a *Tavaszi szél vizet áraszt* programra. Többen nyilatkozták azt is, hogy nem tudnak elmenni, de szeretnének. Hargita megyéből 48 válaszadóból 12-en járnak hasonló rendezvényekre, de közülük is többen azt válaszolták, hogy nagyon ritkán jutnak el kulturális eseményekre. Kovászna megye van a legjobb helyzetben, mivel 11 kitöltőből 6-an azt mondták, hogy rendszeresen járnak rendezvényekre. Elmondhatjuk, hogy az összes kitöltő diáknál nagyon kevés az érdeklődés a kulturális eseményekre. Kevesen járnak, nem nagyon érdekli őket ez a téma.

A következő kérdésünk az volt, hogy részt vesznek-e kulturális rendezvények szervezésében? Az előző kérdés alapján nagyjából meg tudjuk jósolni, hogy mik lesznek a válaszok. Maros megyéből ketten vesznek részt ilyen típusú programok szervezésében. Kolozs megyéből 9-en mondták, hogy részt vesznek, vannak közülük olyanok, akik ritkábban, vagy olyanok, akik mennének, ha lenne rá lehetőségük. Olyan is van, aki soha nem vett még részt ilyen programok szervezésében, de szeretne. Egy olyan válasz érkezett, hogy a koronavírus-járvány előtt részt vett kulturális programok szervezésében, de most már nem tud. Beszterce-Naszódból 3-an mondták, hogy szoktak szervezni kulturális eseményt. Fehér megyéből 7 személy mondott igent, és van, aki azt mondta, hogy nincs erre lehetősége, nem tud szervezésben részt venni, illetve egy személy azt mondta, hogy akkor vesz

részt, amikor az a csoport szervez valamit, amelynek ő is tagja. Hargita megyéből 5 személy vesz részt kulturális programok szervezésében, de vannak olyanok is, akik azt mondták, hogy nem szerveznek, de szeretnének. Kovászna megyéből pedig 3 aktívan szervező diák van.

A további kérdésünk az volt, hogy ismernek-e kulturális tevékenységet folytató szervezeteket? Mindenki azt mondta, hogy ismer, de nem sorolja fel. Egyetlen megyében, Kovászna megyében mondták azt, hogy nincsen ilyen típusú szervezet, nem tudnak konkrétan megnevezni kulturális szervezeteket.

Arra a kérdésre, hogy milyen fórumon kellene leginkább kommunikáljanak a szervezetek ahhoz, hogy meg tudják szólítani a fiatalokat, az alábbi táblázat jelöli a diákok választát.

10. Táblázat: A diákok online platformon való jelenléte
Forrás: saját szerkesztés

Online platformok	Diákok száma
Facebook	110
Youtube	68
WhatsApp	23
Facebook Messenger	93
Instagram	119
Weixin/We Chat	1
TikTok	56
QQ	1
Douyin	1
Sina Weibo	1
Snapchat	10
Quaishou	1
Pinterest	3
Reddit	12
Twitter	16
Quora	1
Nincs közösségi oldala	0

A diákok válasza alapján az Instagram az az online platform, ahol el lehet érni őket. 119-en mondták az Instagramot, de – a szervezetek szempontjából szerencsére – nem sokkal marad le az idősebbek által ismert Facebook sem, hiszen 110 diák válaszolta azt, hogy még a Facebookon keresztül is el tudják őket érni a civil szervezetek. Érdeemes figyelnünk azonban arra, hogy a harmadik helyre a Facebook Messenger került. Jó időt szakítani sztorikra és csoportokra, ahol gyorsan és könnyen tud folyni a kommunikáció. Ezek után következik a Youtube és a TikTok.

Ennek a kérdésnek van még egy másik fontos része is: hogy a klasszikus médiafelületek közül hol érhetők el a fiatalok?

- Saját weboldal: 21
- Blog: 20
- Online újság: 29
- Nyomtatott újság: 10
- Rádió: 24
- TV: 30

Ha az össz válaszadói számot tekintjük, akkor ezek a számok kicsik. A legtöbb szavazatot a tévé kapta, ahol nem is igazán van pénzük a szervezeteknek reklámozni. Az online újság a következő, ezt a lehetőséget a szervezetek gyakran használják. A nyomtatott újság nagyon kevés, rádió szintén. Az egyéb válaszlehetőségnél írtak még olyanokat, hogy: nem a fórum a fontos, hanem a megszólítás, vagy van, aki azt mondta, hogy élőben szereti, ha megszólítják.

A következő kérdés mindkét kérdőívben megtalálható: milyen posztok keltik fel figyelmüket a programokkal kapcsolatosan?

- Szöveges poszt: 17
- Képes poszt kevés szöveggel: 119
- Képes poszt sok szöveggel: 30
- Videóposzt kevés szöveggel: 93
- Videóposzt sok szöveggel: 18

Tehát láthatjuk, hogy a diákok szerint a képes poszt, kevés szöveggel típusú posztolási stílus a legmenőbb. Ennek a válasznak a szervezetek tudatában vannak.

Érdekl, hogy követik-e online is az általuk ismert civil szervezetek oldalát a közösségi médiafelületeken? Erre a kérdésre 42 diák válaszolt igennel az összes megyéből. 53-an voltak azok, akik azt mondták, hogy nem, nem követik azokat a szervezeteket online, amelyeket egyébként ismernek. 26-an válaszolták azt, hogy követik, de nem figyelik, hogy mit posztolnak. 22-en mondták, hogy követik és figyelik is, amiket feltesznek az oldalukra, és 3 személy volt, aki azt mondta, hogy követi is, és részt is vesz az eseményeken.

A megváltozott helyzethez igazodva rákérdeztünk arra is, hogy a diákok részt vesznek-e a szervezetek által rendezett online eseményeken?

- Igen, ha elég meggyőző a felhívásuk: 33 diák.
- Igen, mindenképp: 15 diák.
- Nem igazán kapcsolódik be: 49 diák.
- Egyáltalán nem vesz részt: 46 diák.

A számok magukért beszélnek. 46-an mondták azt, hogy egyáltalán nem vesznek részt, és 49-en, hogy nem igazán. Sokan mondták, hogy a koronavírus-járvány következtében változott a részvétel. Elmaradtak a táncházak, régebben minden eseményen részt vettek, de ma már sehová nem

járnak. Elmaradtak a rendezvények, eltűntek a szervezetek is, nagyon lecsökkent a rendezvényekre látogatók száma. Mivel az oktatás is online történik, így az online felületen egyáltalán nem vesznek részt eseményeken.

Az következő kérdés az volt, hogy mire lenne szükség a településen ahhoz, hogy fiatalokként jobban érezzék magukat? A válaszok összefoglalva a következők voltak:

- normális emberekre
- rendszeren tartsanak falunapot
- legyen csoporttevékenység
- csapatépítő programok
- fagyizók
- konditerem
- közösségi tér
- olyan helyre, ahol össze tudnak gyűlni
- ifjúsági központ
- jobb infrastruktúrára
- mozi
- környezet tisztaságára vigyázni
- több munkalehetőség
- több reklám és több program a szervezetek részéről

Következtetés

53 szervezet és 278 diák válaszainak alapján történt a kérdőívek feldolgozása. A szervezetektől megtudtuk, hogy vannak közösségi terek a településeken, valamint szinte mindegyik foglalkoztat fiatal önkénteseket is, megpróbálják bevonni őket a munkájukba. A fiatalok válaszaiból megtudhatjuk, hogy nincs idejük plusz tevékenységekben részt venni, és nagyon kevesen mondták azt, hogy szoktak önkénteskedni valamilyen program szervezésében. Főleg ifjúsági programokat és szakmai előadásokat szoktak rendezni a szervezetek, ami nagyban érintené a fiatalokat is. 13 szervezet jelezte, hogy a célcsoportja a Z generáció, és minden programjukon részt vesznek. A diákok közül összesen 73-an mondták, hogy esetleg elmennének kulturális eseményekre. A szervezetek nagyon sok közösségi teret felsoroltak, a diákok mégis azt mondják, hogy közösségi térre lenne szükség, hogy jobban érezzék magukat a településükön. Akkor itt valami nem tiszta.

Ami az online teret illeti, a válaszadó diákok rengeteg időt töltenek az online. A számításaink alapján átlagosan 11,26 órát érhetőek el online és 9,61 órát aktívak. Ez óriási szám, tulajdonképpen fél napon keresztül elérhetőek a világhálón keresztül. A civil szervezetek 1/5-e, tehát 5 szervezetből 1 szervezet említette meg az online kommunikálást mint potenciális reklámfelületet.

Látjuk, mennyire egyeznek a felületek, amiket a szervezetek és a diákok külön-külön használnak. A szervezeteknél a legtöbb pontszámot a Facebook kapta, a diákoknál pedig a Facebook Messenger. Második helyen a szervezeteknél meglepő módon a YouTube végzett, a diákoknál pedig szintén. Ez eddig nagyon jó eredmény. A szervezeteknél az Instagram lett a harmadik helyezett, a diákoknál pedig ugyanúgy. A Snapchatre viszont egyetlen szavazat sem érkezett a szervezetektől, a diákoktól pedig 138.

A diákoknak feltettük azt a kérdést, hogy szerintük hol kellene kommunikáljanak velük a szervezetek. 119 diák az Instagramot nevezte meg, a Facebook a második helyre került. Mint látjuk, a Facebook még mindig az a köztes közösségi oldal, amin a diákok még jelen vannak, a szervezetek már jelen vannak, és ha jó, figyelemfelkeltő posztokat hoznak létre a szervezetek, akkor talán még el is érik a fiatalokat. A harmadik helyre a Facebook Messenger került.

Kicsit másként megfogalmazva, de ugyanezt a kérdést a szervezeteknek is feltettük: szerintük melyik a 3 leghatásosabb médiafelület? Először a Facebookot mondták, utána az Instagramot és harmadiknak a saját weboldalt. Némileg eltérő ez, de a Facebook még mindig megjelenik középen mindkét korosztálynál. A klasszikus médiafelületek közül leginkább a televízió által lehet elérni ezt a nemzedéket, valamint második helyen az online újság jelenik meg, harmadikon pedig a rádió, negyediken a saját weboldal. Ezeket jó szem előtt tartani a továbbiakban, ha ilyen típusú reklámozással próbálkoznánk.

Megegyeznek a válaszok arra a kérdésre is, hogy milyen típusú poszt a legfigyelemfelkeltőbb? A szervezetek és a diákok szerint is a legideálisabb a kép kevés szöveggel típusú bejegyzések. A szervezeteknek plusz kérdésnek azt is feltettük, hogy emojikat használnak-e? Egyértelmű igen volt a válaszuk, ezeket a diákok is szeretik. Utána következett a videóposzt, kevés szöveggel.

Rákérdeztünk a szervezeteknél, hogy a járványhelyzet alatt próbálkoztak-e valamilyen online eseménnyel? Nagyon sokan egyértelmű nemmel válaszoltak, de a többiek egy-egy képzéssel, beszélgetéssel próbálkoztak. A diákok részvételi hajlandósága ezeken az online eseményeken kevés. Közel fele a diákoknak azt válaszolta, hogy nem vesz részt eseményeken, nem érdeklik az ilyen rendezvények.

Arra az utolsó közös kérdésre, hogy milyen irányba haladnak a helyi kulturális események a járvány következtében, mindkét korosztály inkább a negatív felé húzott. A gyerekek közül volt néhány pozitív gondolkodású, aki azt mondta, hogy jó irányba haladnak a dolgok, megerősítette a fennmaradni akarást a vírus, de azért ennél sokkal többen negatívan gondolnak a helyzetre és a következményekre.

Következtetésként levonhatjuk, hogy sok esetben a civil szervezetek kommunikációja, a használt csatornák nem felelnek meg a Z generációs elvárásoknak. Voltak átfedések a szervezetek és a diákok válaszaiban, de az már jócskán eltér a diákok preferenciáitól, hogy a szervezeteknél a

Facebook után a plakát a második leginkább használt reklámozási forma, ezt követi a kishír a helyi újságban, majd a plakátozás a település fő intézményeinél. Véleményünk szerint modernizálni kellene a szervezetek online felületeit, illetve a reklámozási formát, típust. A felhívások figyelemfelkeltőek kell legyenek, ezzel egyidejűleg egyszerűek és rövidek.

II. Forrásközpontok szerepe és hálózati kapcsolataik, az erdélyi magyar civil szervezetek az új információs társadalomban

Az ipari forradalom és a technológia gyors fejlődése következtében fontos társadalmi változások zajlottak le, amelyek jelentősen megváltoztatták a korábbi kutatásokban használt fogalmi kereteket.⁵¹⁴

A modernitás által generált társadalmi folyamatok eredményeként egy erősen pluralista társadalom alakul ki, amely különböző felfogású, világnézetű és érdekű csoportokból áll. Ezek a csoportok különböző képességekkel rendelkeznek, és sokféleképpen vehetnek részt a társadalom működési mechanizmusaiban. Eszerint az információs társadalom legfontosabb szereplője nem a személytelen állam, hanem az egyének csoportosulása, a cselekvések közössége. Ebben az összefüggésben merül fel a fontos kérdés: hogyan tudják ezek a csoportok kommunikálni és képviselni igényeiket és érdekeiket a változó környezetben.⁵¹⁵ Illetve milyen hálózatokba szerveződnek, hogyan kommunikálják ezeket az érdekeket vertikálisan és horizontálisan egyaránt?

Ebből a szempontból a civil társadalom olyan alulról építkező társadalmat jelent, ahol a különböző érdekcsoportok megtalálják a legjobb módját annak, hogy kifejezzék magukat, és hogy együtt éljenek más csoportokkal, amelyeknek szintén megvan a maguk kifejezési módja. A civil társadalom célja tehát az, hogy az egyének, csoportok, alacsony szintű közösségek és intézmények alulról építkező, önérvényesítő értékein keresztül érvényesítse érdekeit a bürokrácia és a monopolrendszerek érdekeivel szemben, így jelentős szerepe van a demokratizálódási folyamatban.⁵¹⁶ Gordon White négy pontban foglalja össze ezt a folyamatot:⁵¹⁷ egyrészt a civil társadalom eltolja a hatalmi egyensúlyt a társadalom javára az állammal szemben. Erre a funkcióra történelmi példákat is hozhatunk, amikor a civil mozgalmak számos területet felszabadítottak az állami elnyomás és ellenőrzés alól. Másrészt egyfajta felügyeleti szerepet is betölt az állam felett, főként a köztisztviselők elszámoltathatósága tekintetében. Harmadszor, a civil társadalom fontos közvetítő szerepet játszik az állam és maga a társadalom között, és ez az egyeztetési folyamatban is megmutatkozik. Végül maga a civil társadalom is gazdagíthatja magát olyan intézményekkel, amelyek kiszámítható és legitim válaszokat adnak bizonyos, a társadalom által generált kérdésekre.

⁵¹⁴ Megjelent: Brînzan-Antal, Cristina – Rusu, Szidónia (2022): A situation report of the Transylvanian civil sphere in the information society. In: *Civil Szemle*, különszám, 271–292.

⁵¹⁵ Tomka Miklós (2007): *Egyház a társadalomban*. Loisir Könyvkiadó Kft., Budapest, 45–58.

⁵¹⁶ Cohen, Elizabeth G. (1994): Az osztályterem átszervezése. A produktív kiscsoportok feltételei. In: *Review of Educational Research*, 64, 1–35.

⁵¹⁷ White, Gordon (2007): Civil society, democratization and development (I). Clearing the analytical ground. In: *Democratization*, 1(2), 375–390.

Lehetetlen nem észrevenni, hogy az utóbbi évtizedekben a globális folyamatokkal párhuzamosan új társadalmi mozgalmak és tüntetések is felértékelődnek, amelyek céljaik eléréséhez igen hatékonyan használják az információs és kommunikációs eszközöket is.⁵¹⁸

Ezzel összefüggésben jelen tanulmányunk két fontos célt tűzött ki. Egyrészt leíró módon bemutatni az erdélyi magyar civil szféra főbb fejlődési tendenciáit, valamint a Covid-19-járvány idején kialakult helyzetet és a keresztmetszeti jellegű paramétereit. Másrészt a kutatás célja volt az is, hogy feltérképezze a kibertérben a civil társadalom szereplőit összekötő és csomópontokat alkotó infokommunikációs eszközöket és hálózatokat, valamint azok offline hasznát.

Civil szféra Erdélyben

1989 óta az ország civil társadalma számos pozitív vonást alakított ki. A civil társadalom egyik fő erőssége a szektor formális fejlődése. A bejegyzett szervezetek számának folyamatos fejlődése (az egyesületek száma – amely egyben a leggyakoribb szervezeti forma – a 2008-as 36 997-ről 2010 áprilisára 46 112-re, az alapítványok száma pedig minden területen a 2008-as 16 181-ről 2010 áprilisára 16 956-ra nőtt, még ha jelentős részük inaktív vagy szórványosan aktív is) rámutat arra, hogy vannak jelentős erőforrások, amelyeket ez a harmadik szektor mozgósítani tud.⁵¹⁹

Bodó Barna kisebbségekkel foglalkozó tanulmánya⁵²⁰ szerint a kisebbségi civil szféra olyan szervezeteket foglal magában, amelyeket maguk a kisebbségek hoztak létre, vagy amelyek a kisebbség helyzetének javítására fogalmazznak meg célokat. A helyi közösségek képesek az önszerveződésre, és a demokrácia őrzőinek is nevezhetnénk őket, mert jól élnek a szabadságukkal, és egyre több civil szervezet dolgozik különböző témákban.

A nem kormányzati szervezetek szerepe a döntéshozatali folyamatban és a kommunikációban

E fejezet célja az, hogy a teljesség igénye nélkül bemutassa, hogyan vesznek részt a nem kormányzati szervezetek a döntéshozatalban, hogyan befolyásolják azt, és mi áll ennek a háttérben. Elfogadjuk a hipotézisét, miszerint a civil szervezetek közelebb állnak a polgárokhoz a helyi döntéshozatal és az önkormányzati szervek tekintetében, és jobban ismerik az egyes civileket érintő problémát vagy kihívást, mint egy helyi közigazgatási, politikai intézmény. A civil szervezeteket egy cél érdekében hozzák létre, ami általában egy társadalmi kérdésre való válasznak a keresése. Lehet szolgáltatás is, például a társadalmi szövet perifériáján élő bizonyos emberek megsegítése, vagy olyan rendezvények szervezése, amelyek egy bizonyos réteget érnek el, és egy meglévő, de hiányos közszolgáltatást helyettesítenek vagy egészítenek ki, mint például a szociális szolgáltatások,

⁵¹⁸ Castells, Manuel (2005): *A hálózati társadalom kialakulása. Gazdaság, társadalom és kultúra – Az információ kora. I. kötet.* Budapest: Gondolat–Infonia, 418–445.

⁵¹⁹ Gébel (Györgyjakab) Tímea Rita (2011): *Asocianismul cultural la maghiarii din Transilvania între 1990–2008.* Teză de doctorat. Universitatea Babeș–Bolyai, Kolozsvár, 23–41.

⁵²⁰ Bodó Barna (2015): Honismeret – szórvány – stratégia. In: Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna (szerk.): *A Csongrád megyei Honismereti Egyesület Évkönyve 2013–2015.* Honismereti Egyesület, Szeged, 100–108.

az oktatás, a szegénység. Azt is mondhatjuk, hogy a nonprofit, civil szféra egy köztes szektor az állam/kormányzat és a piac között.⁵²¹

A polgári szférának is megvolt a maga történelmi fejlődéstörténete, ahogyan az alább olvasható. Az Európai Közösségek Bizottságának 1997-es közleménye (*A Bizottság közleménye az önkéntes szervezetek és alapítványok európai szerepének előmozdításáról*. Brüsszel, 1997. június 6. COM (97) 241 végleges) kiemelte a következő tényezők szerepét a civil szektor fejlődésében:

1. A II. világháborút követő általános jólét, amely a rendelkezésre álló szabadidő növekedéséhez vezetett.

2. A legtöbb európai gazdaságban az 1980-as években egyértelmű elmozdulás volt tapasztalható a szolgáltatások irányába.

3. Egyre újabb és újabb igények jelennek meg, és egyre több új igény válik társadalmi igényné (pl. a nemek közötti egyenlőség, a bioszféra védelme stb.).

4. Az 1970-es évek végén és az 1980-as években a foglalkoztatási válság az önkéntes szervezetek bevonásával foglalkoztatási programok elindításához vezetett.

5. Európa változó demográfiai szerkezete (a nyugdíjba vonulás és a munkanélküliség arányának növekedése) arra kényszeríti a tagállamokat, hogy az állami kiadások csökkentése érdekében bizonyos szolgáltatásokat egyre inkább a magán- és vállalati szektorba helyezzenek át.

Amint a fenti felsoroláson keresztül láthatjuk, a civil szféra megerősödését a társadalom és a jóléti állam fejlődése kísérte. Ezek kölcsönhatásban vannak egymással. Egy példával élve, a Greenpeace nevű nemzetközi szervezet, valamint a különböző környezeteket védő kisebb szervezetek, civil csoportok erőt tudnak felmutatni, amelyek egyik eredménye Romániában a verespataki aránybányászat megakadályozása. Ez egy sikeres civil összefogás volt, amely megmentette Verespatak környezetét a természetre előreláthatóan katasztrofális hatással járó bányászati beavatkozástól. A társadalmi feszültség országszerte tüntetéshullám formájában öltött testet, és az akkor kormányzó politikai elit elállt a döntéstől, így nem kezdték ott el a bányászatot.

A piaccal vagy a magánszektorral való kapcsolat a kormányzattal szembeni autonómia alternatíváját jelenthetné a civileknek.⁵²² A vállalatok, vállalkozások nemzetközi vagy belső támogatásai ugyanis megszabadíthatják a civil szférát az állami mankók túlzott használatától. Kétségtelen, hogy a friss posztkommunista piacgazdaság szereplői és nyertesei a szociális profil nélküli, új tulajdonosi, illetve menedzseri középosztály „filantrópiáját” a kapitalizmus régóta fennálló és nyílt farkastörvényeit a szociokulturális normák, az adományozás, a segélyezés, az egyesülés és az önsegélyezés évszázados hagyományával, kultúrájával ötvözve mérik. Ami azonban már meglehetősen jól

⁵²¹ Kuti Éva – Marschall Miklós (szerk.) (1991): *A harmadik szektor*. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport, 35–41.

⁵²² Priller, Eckhard – Zimmer, Annette (2001): *Mehr Markt – Weniger Staat? Der deutsche Nonprofit-Sektor zwischen Privatisierung und gesellschaftlicher Selbstorganisation*. Berlin: Sigma, 97–104.

illusztrált valóság, az a kormányzaton túlmutató állami és félállami szabályozások (alapítványok, adószabályok, kormányzati elvárások, egyházi törekvések stb.) rendszere, amely lehetővé teszi a civil társadalom szereplőinek, hogy civil szervezeteket hozzanak létre és működtessenek, és ösztö-
nözzék a működésükhöz szükséges források biztosítását.⁵²³

A nonprofit szervezetek tudásukkal és független szakértelmükkel érdemben hozzájárulhatnak a döntéshozatali folyamathoz. Ez a felismerés már jó ideje arra ösztönzi a kormányokat a különböző szinteken, a helyi, regionális és nemzeti szintektől kezdve, valamint a különböző nemzetközi intézményeket, hogy a szakpolitikák kialakításában és végrehajtásában a nem kormányzati szervezetek tapasztalataira és kompetenciáira építsenek. Ennek oka, hogy a nem kormányzati szervezetek élvezik tagságuk és a társadalom szélesebb rétegeinek bizalmát, amikor hangot adnak aggodalmaiknak, képviselik érdekeiket és felkarolják a problémáikat, ezáltal alapvetően hozzájárulnak a politikaformáláshoz.

A konstruktív kapcsolat fenntartása érdekében a nem kormányzati szervezeteknek és a különböző kormányzati szinteknek egy sor általános elv alapján kell együttműködniük:

Résztétel: A nem kormányzati szervezetek összegyűjtik és kifejtik tagjaik, a különböző felhasználói csoportok és az érintett polgárok véleményét. Ez a hozzájárulás alapvető értékeket visz a politikai döntéshozatali folyamatba, javítva a politikai kezdeményezések minőségét, megértését és hosszú távú alkalmazhatóságát. Ennek előfeltétele, hogy a részvételi folyamat nyitott és hozzáférhető legyen, és a részvétel általánosan elfogadott paraméterein alapuljon.

Bizalom: A nyitott és demokratikus társadalom a különböző szereplők és ágazatok közötti őszinte kölcsönhatáson alapul. Mivel a nem kormányzati szervezetek és az egyes hatóságok különböző szerepet játszanak, az emberi életminőség javítására irányuló közös célt csak akkor lehet kielégítően megvalósítani, ha az a bizalmon alapul, beleértve az átláthatóságot, a kölcsönös tiszteletet és a kölcsönös bizalmat.

Elszámoltathatóság és átláthatóság: A közérdekű tevékenység nyitottságot, elszámoltathatóságot, egyértelműséget és felelősségre vonhatóságot követel meg mind a nem kormányzati szervezetek, mind a hatóságok részéről – valamint átláthatóságot minden szinten.

Függetlenség: A nem kormányzati szervezeteket céljaik, döntéseik és tevékenységeik tekintetében szabad és független szervezetként kell elismerni. Joguk van függetlenül cselekedni, és olyan álláspontot képviselni, amely eltér a hatóságokétól, amelyekkel egyébként együttműködnének.

Összefoglalva, a demokratikus fejlődés egyik eredményeként a nem kormányzati szervezetek erősítik a demokratikus döntéshozatal intézményét, és így olyan pólust alkotnak, amely képes ellenállni mind a politikai, mind a gazdasági túlkapaszkodásoknak, és képviselni a civilek és a polgárok érdekeit. A szektor rendelkezik azzal a társadalmi tőkével, amely segíthet a jelenlegi elitnek abban, hogy

---

⁵²³ Kuti Éva (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak...* Budapest: Nonprofit Kutatócsoport, 62–130.

megfelelően reagáljon a társadalmi kihívásokra. Úgy véljük továbbá, hogy a nem kormányzati szervezetek fejlődése és minél szélesebb körű létezése segít abban, hogy Közép- és Kelet-Európában sikeresen kilépjünk a kommunista múltból, és megerősítsük ezeket a demokráciákat a fejlődés szempontjából. A civilek aktív szerepvállalása segíthet abban, hogy a jobb életkörülményekhez szükséges, létfontosságú kérdésekre helyes válaszokat dolgozzanak ki. További szerepük van a kisebbségi létben élők számára is, a társadalom többségének asszimilációját lassítva vagy visszafordítva, az intézményrendszert felváltva. Gondolhatunk itt az oktatásra, a hitre, a rendezvények szervezésére, vagy csak olyan akciókra, amelyek felhívják a figyelmet egy fontos közügyre.

A civil szféra az információs társadalomban

Az információs társadalom és a civil szféra kapcsolatának tanulmányozását az indokolja, hogy jogos kérdéseket vet fel mind az infokommunikációs technológiák használatával, mind a civil társadalom szerepével kapcsolatban. Az egyik kérdés az, hogy az új infokommunikációs eszközök használata hogyan változtatja meg a helyi és nemzeti politikai és társadalmi ügyek döntéshozatali folyamatait, és milyen teret biztosít a polgári kezdeményezések megvalósításának. A másik kérdés, hogy a civil szervezeteket hogyan lehet úgy bevonni a döntéshozatalba, hogy az a leghatékonyabban közvetítse a konkrét polgári erőforrásokat.

A szereplők online térben való jelenlétének módja és az offline jelenlétük lenyomatának mértéke a társadalomhoz, az élethez és a kultúrához való következetes viszonyulással is megragadható, amelyet Bourdieu szokásként definiál. A habitus meghatározza és jellemzi a különböző társadalmi osztályok viselkedési és megnyilvánulási formáit. A digitális technológia elterjedése új utakat nyitott mind a mezőelmélet, mind a habitus számára.⁵²⁴ Egyrészt megjelenik az online mező, amelynek szintén megvannak a maga belső szabályai, bizonyos életstílusok tere, ami leginkább a fogyasztói preferenciákban nyilvánul meg.⁵²⁵ A civil szféra kommunikációs stratégiái, online hatalmi viszonyai és közösségszervezési stratégiái is megragadhatók ezekkel a fogalmakkal. A kutatás során az volt a kérdés, hogy az erdélyi magyar civil szervezetek hogyan vannak jelen az online közösségi platformokon, milyen digitális mezőt fednek le, és milyen mintázatokat fedezhetünk fel digitális habitusukkal kapcsolatban?

A közösségi média szerepe és az információ átalakulása

A Web 2.0 és a közösségi média, mint az egyik legfontosabb információforrás, jelentősen felértékelődött az elmúlt években, és megváltoztatta, kibővítette az információterjesztés lehetőségeit.⁵²⁶ A közösségi média a kommunikáció mellett naprakész információk keresésére is szolgál, különösen

⁵²⁴ Martin, John Levi (2003): What is a field theory? In: *American Journal of Sociology*, 109(1).

⁵²⁵ Ignatow, Gabe – Robinson, Laura (2017): Pierre Bourdieu: Theorizing the digital. In: *Information, Communication & Society*, 20(7), 950–966.

⁵²⁶ Pepitone, Julianne (2010): Twitter users are not so social after all. In: *CNN Money*, 2010. március 10.

olyan súlyos témákban, mint például a járványhelyzetekhez kapcsolódó teendők és túlélési stratégiák.⁵²⁷

A közösségimédia-orientált információfogyasztás, mint adaptált Bourdieu-fogalom, szintén feltételez egy digitális habitust, mivel interaktivitást, kölcsönösséget és elkötelezettséget követel meg a felhasználótól. Ezzel szemben a hagyományos médiaforrások (például a „nyomtatott” és a „sugárzott” média) lineáris történet szerkezetben az interaktivitás, a közvetlen visszajelzés lehetősége nélkül juttatják el a tartalmakat a felhasználókhoz, és a vélemény- és információszolgáltatók rétege főként szakemberekből (újságírókból, riporterekből, szerkesztőkből) áll. Sok esetben a hagyományos médiaforrásokat is lefedik a közösségi médiaforrások, és a technológiai kihívások és esetleges zavarok mellett a közösségi médiában a hírek víruszerűen és gyorsabban terjedhetnek, mint más csatornákon keresztül. A közösségi média, mint információforrás egyik fontos jellemzője, hogy a felhasználók szerepe túlmutat a passzív tartalomfogyasztáson: együttműködőként és tartalomalkotóként is részt vesznek a kommunikációs folyamatokban. Ennek megfelelően a közösségi média a Web 2.0 alapvető sajátosságaira épül, és a kollektív intelligencia, illetve a kollektív tudás különböző formáinak hasznosítását teszi lehetővé.⁵²⁸

Az egyik legfontosabb kérdés ebben az összefüggésben az lesz, hogy a felhasználó (legyen az egyén vagy esetünkben egy intézmény) mennyire tudatos, hogyan és milyen eszközökkel és dimenziókkal ítéli meg az észlelt forrásokat, és hogyan tudja saját üzenetét a lehető leghitelesebben és legszélesebb körben közvetíteni. A másik fontos kérdés a közösségimédia-orientált információátadásban, hogy kik lesznek a legintenzívebb fogyasztók, és milyen készségekkel, képességekkel rendelkeznek majd ezek a tényleges tartalomgyártók? Akik képesek felvenni a versenyt a hype-ciklusokkal, a fokozatosan változó és újonnan megjelenő információs csatornákkal? A gyorsan változó és fejlődő közösségi média alkalmazási környezetében nehéz lenne meghatározni, hogy mely alkalmazások lesznek még elérhetőek, mire a médiakutatók egyáltalán elkezdik a téma tudományos szempontú vizsgálatát. A TikTok-alkalmazás exponenciális növekedése, különösen egy világjárvány idején, és a jelenlegi több mint 800 millió aktív felhasználója arra utal, hogy ez a technológia még messze nem frusztrálta a felhasználókat, és egy aktív, digitális szokásokkal rendelkező fiatal generáció tükröképeként szolgálhat.⁵²⁹ Ebben az összefüggésben, ahol a mesterséges intelligencia, a felhő-natív platformok és az interaktív közösségi médiaalkalmazások egyre nagyobb teret hódítanak, szükség van arra, hogy az online térben aktívan jelen levő online szervezetek gyorsan

---

⁵²⁷ Sutter, John D. (2010): Texts, maps battle Haiti cholera outbreak. In: CNN, 2010. október 29. Elérhető: <http://www.cnn.com/2010/TECH/innovation/10/29/haiti.cholera.tech/index.html?hpt=Sbin>, letöltés ideje: 2019.11.13.

⁵²⁸ Bunz, Mercedes (2010): *Die stille Revolution: Wie Algorithmen Wissen, Arbeit, Öffentlichkeit und Politik verändern, ohne dabei viel Lärm zu machen*. Suhrkamp Verlag, Berlin, 94–118.

⁵²⁹ Anderson, Katie Elson (2020): Getting acquainted with social networks and apps: it is time to talk about TikTok. In: *Library Hi Tech News*, 37(4), 7–12.

alkalmazkodjanak a változásokhoz, többek között ahhoz, hogy a közösségi média információit is képesek legyenek fogyasztani és továbbítani.

Web 2.0 és nonprofit szervezetek

A kommunikáció, az együttműködés, a felhasználók bevonása, a részvétel és az adománygyűjtési lehetőségek tekintetében a nonprofit szervezetek egyre inkább tudatában vannak a Web 2.0 erőforrásainak és lehetőségeinek. A közösségi médiaplatformok kiváló lehetőséget nyújtanak a nonprofit szervezetek számára közösségeik bővítésére és aktivizálására.⁵³⁰ Az olyan új médiaplatformok, mint a Facebook, a Twitter, a TikTok, az Instagram vagy a YouTube igen magasra értékelt lehetőségeket jelentenek a civil szervezetek számára az online közösségi támogatás kiépítése érdekében. Mint korábban említettük, a Web 2.0 kommunikáció inkább interaktív, ami mindkét oldal (az információadó és az információvevő) elkötelezettségét igényli. Ugyanakkor például a Twittert az egyirányú kommunikáció nagyszerű formájának tartják (a rövid üzenetküldő szolgáltatásoknak köszönhetően), amely jó eszköz lehet az érdekeltek és a civil szervezetek vezetői számára érdekeik kommunikálására, de egyes kutatások azt is kiemelik, hogy a nonprofit szervezetek nem használják hatékonyan.⁵³¹ Az egyik legkedveltebb és legszélesebb körben használt platform a Facebook, amely a marketing mellett a hálózatépítés szempontjából is meghatározó. A nonprofit szervezetek ezt a közösségi médiaplatformot információterjesztésre, a nyilvánosság bevonására és kapcsolatépítésre egyaránt használják. Az információterjesztő platformok új formáinak köszönhetően a TikTok és a YouTube is a szervezetek által preferált platformok közé került. Egyes esettanulmányok megállapították, hogy a videófolyamokat a nonprofit szervezetek arra használják, hogy tájékoztassanak és oktassanak küldetésükről, szolgáltatásaikról és programjaikról, de ezen eszközök használatát nem terjesztik ki az adománygyűjtésre vagy az önkéntes munkalehetőségekre is.

Kutatási módszertan

Kutatási módszertanunk két fontos dimenzió alapul. Az erdélyi magyar civil szféra megformálása és a legfontosabb részvételi és kommunikációs mutatók kiemelése érdekében elemzésünket egy kvantitatív, online kérdőíves kutatásra alapoztuk, a korábbi felmérések és kvantitatív kutatási adatbázisok által meghatározott irányelveknek megfelelően a teljes erdélyi magyar civil szféra egészére kiterjedő, részben összehasonlítható, részben a korábbi kutatások eredményeit kiegészítő módon.⁵³² A jelen kutatást egy 2019–2020-ban végzett kísérleti vizsgálat előzte meg, amelynek célja egyrészt az volt, hogy felmérje három szóróvármegyében (Máramaros, Fehér és Hunyad) a civil

⁵³⁰ Springer, Katalin (2014): Engaging with charities on social media: Comparing interaction on Facebook and Twitter. In: Mesquita, Álvaro – Peres, Paulo (szerk.): *Proceedings of the 13th European Conference on e-Government*. Academic Conferences and Publishing International Limited, 398–406.

⁵³¹ Lovejoy, Kristen – Waters, Richard D. – Saxton, Gregory D. (2012): Engaging stakeholders through Twitter. How nonprofit organizations are getting more out of 140 characters or less. In: *Public Relations Review*, 38(2), 313–318.

⁵³² Kiss Dénes (2010): A romániai magyar civil szféra néhány jellemzője 2010-ben. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2009–2010*. Gordian Kiadó – Szórvány Alapítvány – Sapientia, Temesvár–Kolozsvár, 261–278.

szervezetek tevékenységét, az önkormányzattal és az egyházzal való kapcsolatukat, másrészt módszertani és mintavételi útmutatót adjon egy erdélyi szintű civil felmérés elkészítéséhez. Ebben az elemzésben összehasonlító mintának tekintünk két további, 2021-ben készült kísérleti vizsgálatot is.⁵³³

A kutatás másik dimenziója a nonprofit szervezetek online jelenlétének és hálózatépítésének elemzése volt. Egyrészt a desk research és a tartalomelemzés módszertanát használtuk a civil szervezetek virtuális platformokon való jelenlétének feltérképezésére, másrészt a NodeXL grafikus szoftver segítségével elemeztük a legaktívabb és online leginkább közösségi platformok közé tartozó erdélyi YouTube-csatorna közösségi hálózatát, és esettanulmányként emeltük ki.

A nonprofit kutatások főbb következtetései és témái

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (később EMKE) általános célja 2021-ben az volt, hogy feltérképezze az erdélyi községekben működő magyar házak⁵³⁴, civil szervezetek, közösségek közművelődési célokra aktivizálható rétegeit, felmérje a közművelődési munka újraindítását, illetve korszerűsítését, az ehhez szükséges humán erőforrásokat, ezáltal aktivizálva azokat, valamint célul tűzte ki egy helyi kapunyitogató program elindítását is. A felméréssel az EMKE feltérképezte az erdélyi magyar közművelődési szervezetek és magyar házak helyzetét, azt, hogy ezek hogyan járulnak hozzá a kisebbségi közösségek kulturális értékeinek népszerűsítéséhez és megőrzéséhez, különös tekintettel az erdélyi megyék magyar közösségeire.

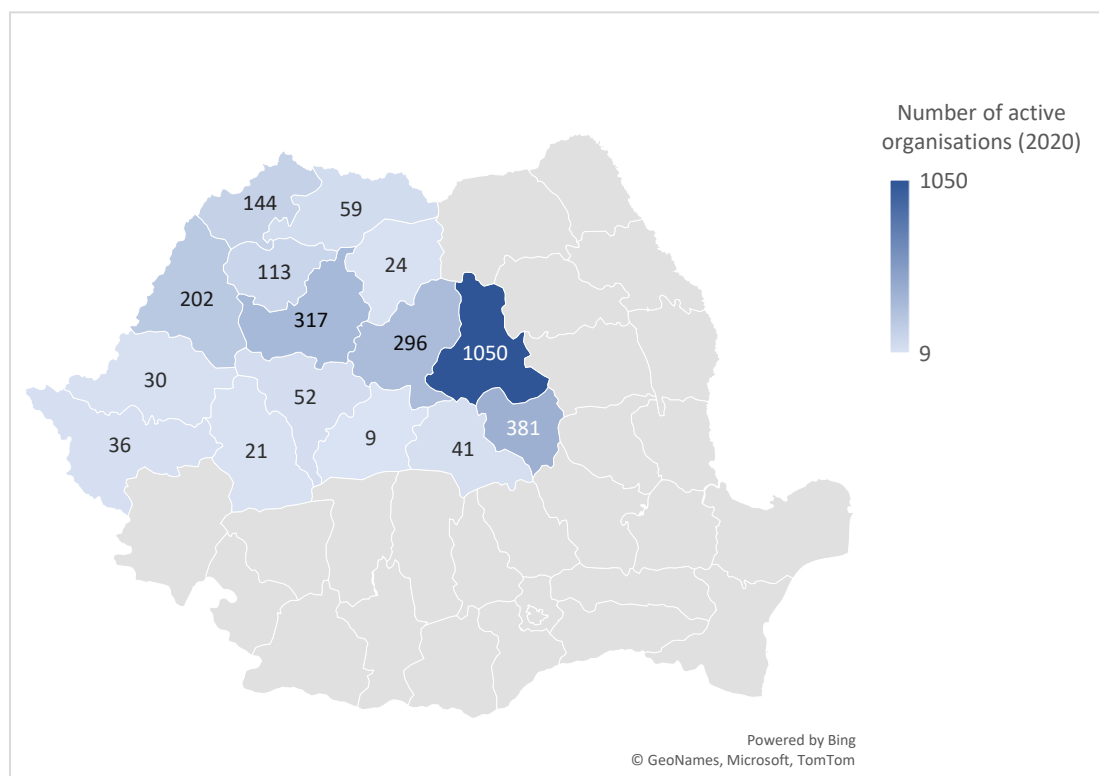
A fenti általános célkitűzésekhez konkrét célokat is társítottunk. Terveztük, hogy felmérjük a 11 erdélyi megyében (+ Maros megye), valamint Bákó megyében és Bukarestben működő magyar házak jelenlegi helyzetét, melynek eredményeként megkezdődhet a már nem működő szervezetek aktivizálása és ösztönzése a kapuk megnyitására. Ennek létrehozását a helyi közösségekkel való konzultáció és megbeszélések biztosítják. A siker érdekében minden esetben olyan RMDSZ-es tisztviselő, pedagógus és egyházi vezető segítségét igénybe kívántuk venni, aki jól ismeri az adott települést. A magyar házak dinamikus, stagnáló vagy elmaradott jellegének meghatározása az egységes adatlapon összeállított és meghatározott, mérhető, ellenőrizhető, nyomon követhető mennyiségi és szakmai, minőségi mutatók alapján szintén konkrét célja az akciótervnek, valamint fontos feladatnak tartottuk a közösség jelenlegi szerepének, helyzetének meghatározását is. A továbblépés érdekében kiemelt célként tűztük ki a közösségszervezésért, közösségi művelődésért tenni akaró emberek

⁵³³ Kovács Lilla – Brînzan-Antal Cristina (2022): *Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület kísérleti kutatása*. In: HERA Évkönyv 2022.

⁵³⁴ „A Magyar Ház egy civil szervezet vagy egy történelmi magyar egyház tulajdonában lévő épület, amelyben magyar nyelven folyik kulturális tevékenység, olyan kulturális rendszerben, amely a szakrális gyülekezeteknél szélesebb rétegeket kíván elérni. A Magyar Ház fogalma egyértelműen jelzi az intézmény magyar jellegét egy olyan közegben, amely magyar szempontból etnikailag alulreprezentált. Ilyen intézmények jöttek létre Romániában, ahol magyar közösségünk kisebbségben vagy szóróványban él. A fenti feltételeknek megfelelő intézmény akkor is Magyar Háznak tekinthető, ha hivatalos intézménynevében nem jelzi ezt, vagy az épület működése során nem ilyen elnevezéssel került be a közösségi tudatba.” In: Magyar házak Romániában. In: *Művelődés* melléklet, 2015/3. Elérhető: <https://muvelodes.net/sites/default/files/pdf/magyar-hazak-romaniaban.pdf>, letöltés ideje: 2021.07.05.

felkutatását, és velük együtt a meglévő helyi erőforrások és az újrainduláshoz szükséges feltételek meghatározását. A felmérés folyamatába és a kapunyitás feladatába 21 személyt és intézményt terveztünk bevonni.

Az adatgyűjtést megelőzően az EMKE munkatársai először megtisztították a civil szervezetek adatbázisát a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége és az Erdelystat.ro meglévő adatbázisai, valamint egy korábbi Domus csoportos felmérés alapján, amelyet dr. Bodó Barna és Brînzan-Antal Cristina (2021) frissített. Az alábbi ábra az aktív civil szervezetek számát mutatja megyénként:

1. ábra: A vizsgált civil szervezetek térképe

Forrás: Domus ösztöndíj: Kézirat, Erdelystat.ro, MCSZESZ adatbázis

Annak érdekében, hogy a civil szervezeteket tevékenységük típusa szerint feltérképezzük, egy már meglévő, egy korábbi kutatás során kialakított civil szervezeti adatbázist használtunk fel, amelynek segítségével kapcsolatba tudtunk lépni az aktív civil szervezetekkel. Az erdélyi magyar kulturális egyesületek katalógusát az Erdelystat.ro oldalról és az Igazságügyi Minisztérium Országos civil szervezetek nyilvántartásának adatai alapján állítottuk össze. A kutatáshoz figyelembe vett másik nagyon fontos összeállítás a Dániel Botond által létrehozott magyarországi közösségi hálózati adatbázis.⁵³⁵ Ezt azért fontos megemlíteni, mert az erdélyi magyar társadalmi intézményrendszer a kisebbségi magyar intézményrendszer részének tekinthető.

⁵³⁵ Dániel Botond (2018): Az erdélyi magyar szociális háló szerkezetének, erőforrásainak elemzése. In: *Erdélyi Társadalom*, 16(1), 169–204., 36.

Az Igazságügyi Minisztérium Civil Szervezetek Országos Nyilvántartásának elemzésével 670 erdélyi magyar kulturális egyesületet azonosítottunk, amelyeket 1990 és a 2008 között jegyeztek be.⁵³⁶ Összeállítottuk ezen egyesületek katalógusát a nyilvántartásban szereplő adatok (név, nyilvántartási szám, megye) kitöltésével, a működési hely és az egyesület honlapjának adataival. Az Erdélyi Magyar Civil Szervezetek Szövetsége Civil Évkönyvében 755 kulturális szervezetet gyűjtöttünk össze.⁵³⁷

A nonprofit szféra főbb összesített eredményei és civil szerepvállalása

A korábbi kísérleti kutatások és adatgyűjtések egyik fő eredményeként feltételezhetjük, hogy a diaszpórában a helyi közösség képtelen a túlélésre, képtelen a közösség belső erejéből megőrizni identitását, képtelen a helyi etnikai reprodukcióra. A folyamat eredménye az etnikai csoportok számának csökkenése, az „etnikai hanyatlás”, a folyamat fokozatos felgyorsulása, ami az adott közösség társadalmi, gazdasági és kulturális szerepének meggyengüléséhez, majd megszűnéséhez vezethet. Ezeket a folyamatokat részben a civil szervezetek állíthatják meg. Tekintettel arra, hogy a szétszórtságban az etnikai megmaradáshoz szükséges kulturális tartalmat az iskola és az egyház mellett a civil szervezetek biztosítják, egy tudatos közösségpolitikának több civil szervezetet kellene működtetnie egy ilyen helyzetben, mint egy tömbben vagy fronton, ahol a helyi intézményeknek is van magyar kulturális kínálata. Ez viszont személyi korlátokba ütközik, hiszen a helyi elit gyér, és nincsenek meg a személyi feltételek a civil szervezetek működtetéséhez.

Általánosságban megállapítható, hogy a folyamatosság alapvető kérdés minden közösségépítő tevékenységben. Ez a folyamatosság az önkormányzatok számára (válsághelyzet kivételével) biztosított. A civil szervezetek, egyházak és iskolák közösségépítő tevékenysége több tényezőtől függ, amelyek közül talán a legfontosabb a felelősség és a szakértelem. A civilek esetében a pozitív kulturális folyamatoknak két helyi oka van: a kereslet és a hiány. Valami hiányzik, és akkor keresnek hozzáértő embereket, majd valaki vállalja, hogy pénzt szerez. Ezek a tevékenységek civil környezetben nagyon személyfüggőek.

A szervezetek elérhetetlensége, a képviselők érdektelensége, a válaszadás elhalasztása vagy egyenesen megtagadása, annak ellenére, hogy a felhívás minden pozitívuma és használhatósági előnye részben a megfelelő emberi bázis hiányának köszönhető. Ugyanakkor azok, akik helyi szinten foglalkoztak a felméréssel, szinte kivétel nélkül úgy nyilatkoztak jelentésükben, hogy érdekesnek, hasznosnak és fontosnak érezték a felmérést és a cselekvési tervben megfogalmazott célt. Ez munkájukban és erőfeszítéseikben is tükröződik.

Intézmények és szervezetek online útvonalai, médiavisszhang és partnerek

---

⁵³⁶ Gébel (Györgyjakab) Tímea Rita (2011): *Asocianismul cultural la maghiarii din Transilvania între 1990–2008*. Teză de doctorat. Universitatea Babeş–Bolyai, Kolozsvár, 23–41.

⁵³⁷ Bodó Barna – Brînzan-Antal Krisztina (2020): *Hagyományőrző szervezetek és csoportok adattára*. In: Erdélyi Magyar Civil Évkönyv, 433–498.

Mivel az erdélyi magyar civil szervezetek a koronavírus-járvány miatt többnyire az interneten szervezik tevékenységüket, felmerül a kérdés, hogy a kulturális és közművelődési tevékenységet folytató civil szervezetek hogyan kommunikálják programjaikat, rendezvényeiket? Kovács Lilla Nóra (2022), az EMKE munkatársa mesterszakos diplomamunkájának empirikus adatgyűjtése alapján vizsgáltuk a civil szervezetek kommunikációját a koronavírus-járvány idején.

A szóránymegyékben jelen lévő és elérhető intézmények és szervezetek online lábnyomán és médiamegjelenésén alapuló felmérés során megállapítottuk, hogy sok szervezetnek nincs Facebook-oldala vagy honlapja. Szintén jelentős azoknak a szervezeteknek a száma (egyébként elvileg működő), ahol nem találtunk elérhetőséget, aktuális híreket, bejegyzéseket sem a Facebookon, sem a hivatalos honlapon. Azok a szervezetek, amelyek aktív közösségimédia-felülettel rendelkeznek, megosztanak egy-egy bejegyzést, akár hetente többször is, egyes események kapcsán, alkalmanként vagy szükség esetén. Annak a pozitív tapasztalatnak köszönhetően, hogy sok fiatal dolgozik és alkalmanként önkénteskedik szervezetekkel, a közösségimédia-felületek használati szokásainak vizsgálata azt mutatja, hogy több szervezetnek sikerül elérnie a tizenéveseket, a húszas éveik elején járó fiatalokat.

A koronavírus-járvány két ellentétes hatással volt a nonprofit szervezetek online megjelenésére. Egyesek teljesen vagy szinte teljesen beszüntették vagy felfüggesztették tevékenységüket, mások pedig tevékenységük jelentős részét áthelyezték az online térbe, növelve online aktivitásukat. Ez azonban nem változtatja meg jelentősen az aktív–passzív szervezetek arányát.

A szervezetek online lábnyomát is megvizsgálták a médiában való megjelenések alapján. Tapasztalataink szerint egy-egy nagyobb eseményről a szervezetek saját beszámolóit és online sajtóközleményei vannak többségben, de ezek csak a jelentős aktivitású szervezetekre igazak. Bár nem a szervezetek online jelenlétének mutatója, de a Pénzügyminisztérium honlapján elérhető információ az az időpont, amikor a szervezet utoljára benyújtotta mérlegét az Adó- és Pénzügyi Hivatalhoz. A legtöbb elérhetetlen szervezet esetében az oldalon találtuk meg, hogy az elmúlt 5 évben nem nyújtottak be számviteli beszámolót (addig a megadott honlapon volt megtalálható).

Aktíválható személyek és szervezetek bevonása

A mintában szereplő megyékben a civil szervezetek jelentős része nem rendelkezik olyan forrásokkal, amelyek lehetővé tennék az egész éves folyamatos működést. Tevékenységüket a cél megvalósítására vagy egy-két vállalt feladatra összpontosítják, emellett takaréklángon vannak. Kiss Dénes kutatása szerint a szervezetek 30%-a nem rendelkezik székhellyel, és a helyzet azóta sem változott.⁵³⁸ Szintén 30%-uk nem rendelkezik megfelelő irodai felszereltséggel a működéshez. A rendezvények, képzések koordinálását is célszerű arra a személyre bízni, akinek a legtöbb

---

⁵³⁸ Kiss Dénes (2010): A romániai magyar civil szféra néhány jellemzője 2010-ben. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2009–2010*. Gordian Kiadó – Szóránny Alapítvány – Sapientia, Temesvár–Kolozsvar, 261–278.

tapasztalata van ezen a területen, mind a szervezésben, mind a lebonyolításban, az arculati kérdések kezelésére pedig egy kreativitással, igényességgel és szépérzéssel rendelkező személy a legalkalmasabb. Ezek külön emberi és anyagi erőforrásokat igényelnek. Megoldás lehet egy rugalmas, moduláris képzési struktúra kialakítása, valamint a civil szervezetek számára e-learning- és képzési anyagok biztosítása a digitális felzárkózás érdekében.

Mivel a járvány várhatóan még egy ideig akadályozni fogja a hagyományos, élő, nagy rendezvények szervezését, és sokan félnek a sok emberrel való találkozástól, az aktivizálás egyik módja lehet az online profizmus segítése, hogy az alvó szervezetek eleve online indulhassanak.

A stratégia hiánya az egyik legnagyobb probléma az ilyen típusú fenntarthatósággal kapcsolatban. A korábban említett, felmérésen alapuló kvantitatív elemzésünk eredményeként egy adaptált üzleti stratégiai modellt dolgoztunk ki, hogy segítsük a civil szervezeteket abban, hogy erőforrásaikat megfelelően használják fel a tartós siker elérése érdekében. Ahhoz, hogy a stratégiai szemlélet érvényesüljön a szervezeten belül, és hatékony működéshez vezessen, szükséges a tagok és más közreműködők viselkedési normáinak és belső értékeinek szigorú meghatározása hosszabb távra. A sikeres stratégiához tisztázni kell a vezérelveket, a hosszú távú túlélés fő céljait, a működési kör kialakításának irányait, a diverzifikáció lehetőségeit és a cél-eszköz hierarchiáját. A civil szervezeteknek vannak céljai és hosszú távú feladatai, de ahhoz, hogy a szervezet képviselői hosszú távon gondolkodjanak, pénzügyi forrásokra van szükség.

Főleg a diaszpórában jelentős problémát jelent a humán erőforrás hiánya. Ha egy szervezet nem rendelkezik megfelelő humán erőforrással, és csak egy-két fős csapata van, a szervezet hosszú távon elfárad. Egy kis állandó csapat nem tud elég rugalmasan megfelelni az egyre bővülő kihívásoknak, és ez a szervezet megszűnéséhez vezethet. E probléma megoldásához forrásokra van szükség, hogy új alkalmazottakat vegyenek fel és fizessenek meg.

A partnerségek megerősítése segíthet a bővítésben és a működésben. A megkérdezett szervezetek felhívták a figyelmet a stabil partnerek pótlására. Ennek oka a pénz- és időhiány, illetve egyes szervezeteknél a vezetőség változása volt. Sokan említették, hogy a generációs különbségek miatt szakadék tátong az új vezetéssel rendelkező vagy újonnan alakult szervezetek és a régóta működő szervezetek között. Erre megoldást jelenthet egy fórum, egy hálózati csoport platformja, amely segíti a civil szervezetek kommunikációját.

Számos szervezet nem rendelkezik saját székhellyel, és a jogi bejegyzés a szervezet vezetőségének vagy tagjainak magánlakásában történik. A hatékony munkavégzéshez, a megfelelő infrastrukturális háttér eléréséhez szükség van egy székházra, vagy egy olyan közös (közösségi) térre, ahol a szervezetek munkatársai/önkéntesei dolgozhatnak, találkozókat, rendezvényeket szervezhetnek. A magyar házakat nagyobb településekké, mikrorégiókká újragondolva és feladataikat közösségi terekké bővítve egyfajta ún. inkubátorházzá lehetne fejleszteni, ahol több szervezet is működhet.

(Erre vannak próbálkozások, mint például a Medgyesi Magyar Ház, az EMKE – Szilágysomlyói Magyar Ház, a nagybányai Teleki Magyar Ház vagy a nagyenyedi Dr. Szász Pál Egyesület.) Mindezek hatékony és valóban prosperáló fejlesztéséhez szükséges lenne, hogy sokkal nagyobb összegű támogatásokat tudjanak lehívni. Szintén infrastrukturálisan és technikailag tökéletesen felszereltnek kellene lenniük ezeknek a házaknak, és a humán erőforrás kérdését sem szabad elhanyagolni, hiszen akkor tudnának igazán hatékonyak lenni, ha egy megfelelő ember részmunkaidős adminisztrációs tevékenységet végezne.

Sok szervezetben a vezetés elavult, az irányítást nem lehet átadni a fiataloknak. A vezetés és a munkavállalók nem tudnak felzárkózni az új technológiai kihívásokhoz. A tudás és az idő hiánya miatt a válaszadó civil szervezetek munkatársainak többsége csak a szakmai részt vállalja, a technikát nem. Ennek következtében sok szervezet kimarad az e-világból (pl. nincs kész és folyamatosan frissülő honlap a szervezetek számára), és nincs megfelelő anyagi alap szakembert megfizetni (ha nem indul el a felzárkózás, nem indul el a munka). Új technológiai eszközök és technológiai tudás hiányában a szervezetek nem reagálnak elég gyorsan a lehetőségekre. Lezárt projektjeiknek nincs utókövetése, sok esetben nincs visszajelzés a megvalósított programokról. A visszajelzés hiányában fennáll annak a lehetősége, hogy a szervezet nem lesz képes megújulni.

Egy másik fontos következtetés és téma, mint stratégiai koncepció, a fiatalok és az önkéntesség közötti kapcsolat lenne. Annak érdekében, hogy jobban megértsük a fiatal generáció önkéntességhez való hozzáállását, valamint a fiatal generáció és a nem kormányzati szervezetek közötti kapcsolatot, fiatalokat is megkérdeztünk. A kérdőívre több mint 400 diák válaszolt. A kérdés a következő volt: Dolgoznak-e önkéntesként valamelyik szervezetnél? Néhány fontos általános megjegyzést lehet tenni egy-két megyére vonatkozóan. A Maros megyei fiatalok aktívan válaszoltak a kérdésekre, aki erre a kérdésre válaszolt, mindenki önkénteskedett valahol. Meglepő módon a Kolozs megyei fiatal válaszadók nem annyira aktívak az önkéntesség terén. Ezt a sok egyéb, iskolán kívüli tevékenységgel magyarázták. A diákok azonban megemlézték, hogy nem vállalnak ingyen munkát, olyan munkát választanak, amely fizetéssel jár, nem látnak hasznot az önkéntességben. A kérdésre sokan nemmel válaszoltak, akik önkénteskedtek, a Kolozsvári Magyar Napokat, cserkészcsapatokat, vallási rendezvényeket, az iskolai diáktanács rendezvényeit és a KIFOR-t említették. Beszterce-Naszód megyében a legtöbben nemmel válaszoltak, de megjelent egy szervezet, a MADISZ, ahol egy diák önkénteskedett. Sok diák említette a civil szervezetek kommunikációjának hiányát, a diákok nem tudják, hol lehet önkénteskedni. Fehér megyében sem válaszoltak a diákok igennel az önkéntességre. Néhányan a cserkészcsapatot, a Magyarlapád Néptáncgyűttest, az Ifjúsági Csoportot és a BGK Diáktanácsot említették.

Megkérdeztük azt is, hogy az iskola kötelezheti-e őket a fentiekben való részvételre? A válasza abszolút mindenkinek az volt, hogy nem, nem kötelező.⁵³⁹

Talán az lehetne a megoldás erre a problémára, ha a fiatalokat minél korábban, de legkésőbb a középiskolában megismertetnénk a közösségi munkával.

A nem kormányzati szervezetek által a pénzügyi forrásokkal kapcsolatban azonosított másik probléma a pályázati felhívásokkal kapcsolatos.

A fenntarthatóság kérdésében azonban nem szabad a finanszírozásra várni. A dolgozni akaró, aktív és tetterre kész szervezetek esetében, mint láttuk, gyakran problémát jelent, hogy nincs elég ember ahhoz, hogy a legkülönbébb és legváltozatosabb pályázati források közül kiválasszák, hogy a szervezetnek melyikre van a legnagyobb szüksége, majd ezeket a projekteket megvalósítsák, menedzseljék. Ugyanakkor a támogatások lehívása mellett fontos lenne az önerő ösztönzése is, de sok szervezet nem rendelkezik a megfelelő ismeretekkel sem. A jól működő civil szervezetek esetében ösztönözni lehetne a nonprofit jelleggel összeegyeztethető gazdasági tevékenységeket (pl. turizmus, kézműves termékek kereskedelme, fizetett képzések stb.), amelyek bevételeit további ingyenes rendezvények szervezésére, számlák kifizetésére stb. lehetne fordítani. Mindehhez azonban az kell, hogy a civil szervezet tisztában legyen azzal, hogy nonprofit jellegéből adódóan (bizonyos szabályok mellett) végezhet gazdasági tevékenységet, mivel a legtöbb közművelődési szervezet munkatársainak erről fogalmuk sincs. Ez a szegmens tájékoztatást és képzést igényelne. A könyvelők helyzete és szerepe ebben a kérdésben azonban rendkívül fontos. A problémának csak az egyik oldala, hogy a civil szervezetek könyvelése nem kifizetődő pénzügyileg, de sok könyvelő nem is ért a nonprofit könyveléshez, vagy csak a mérleget adja ki (előkönyvelés után), tanácsokkal nem segíti a szervezetet. A fenti nehézség, az önellátást elősegítő gazdasági tevékenység folytatásának problémája megoldásához a civil szervezetek mellett (ha nem is külön-külön, de együttesen) minden pénzügyi kérdésben szükség lenne egy képzett könyvelőre is.⁵⁴⁰

A technológia fejlődésével a nem kormányzati szervezetek egyre több kihívással szembesülnek, így a használható tudás hiánya társadalmi jelenség. A szervezeteknek biztosítaniuk kell alkalmazottaik vagy segítők számára a szükséges technológiai eszközöket és képzéseket, ahol megtanulhatják a különböző alkalmazások és online felületek használatát. Szükséges, hogy a szervezet nyitott legyen a változásra, hogy megtalálja a fiatalok elérésének módját, hogy érdekessé váljon a fiatalabb generációk számára. Sok esetben ez egy-egy ember hozzáállásán múlik, de vannak olyan helyzetek,

---

⁵³⁹ Kovács Lilla – Brînzan-Antal Cristina (2022): *Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület kísérleti kutatása*. In: HERA Évkönyv 2022.

⁵⁴⁰ Brînzan-Antal Cristina – Széman Emese Rózsa (2021): *Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület fiókjai és tag-szervezetei a közművelődési szervezetek fenntarthatóságának elősegítése érdekében*. *Communitas Alapítványhoz benyújtott pályázat, projekt no. RKU-21/1-11, kézirat*.

amikor egy kis külső támogatás (figyelemfelkeltés, a fiatalokkal való kommunikáció módjainak megismerése) is elegendő lenne.

Ugyanakkor a generációs szakadék, éppen a gyors változás és az értékvesztés miatt, egyre inkább veszélyeztetheti még a fiatalokkal foglalkozó, fiatalok által vezetett szervezeteket is.

Nonprofit szervezetek és a Web 2.0. Jelenlét és kommunikáció

Mint már említettük, a kutatás módszertanát tárgyaló alfejezetben a felmérés eredményei és következtetései mellett adatbányászati és hálózatelemzési módszerekkel vizsgáltuk a Twitter és a YouTube közösségi médiaplatformokon folytatott tevékenységeket és kapcsolatokat. Arra voltunk kíváncsiak, hogy hány erdélyi magyar civil szervezet van jelen ezeken a platformokon, milyen aktivitással és gyakorisággal. Arra is kíváncsiak voltunk, hogy az online hálózatok és jelenlét lenyomata megegyezik-e a korábbi kutatások eredményeivel, azaz hogy az erdélyi magyar civil szervezetek kevésbé tudják kihasználni az új médiaeszközöket és platformokat. E tekintetben adatelemzési egységünk a YouTube-tartalmak, valamint a Twitter és a TikTok közösségimédia-felületek voltak. E közösségi platformok kiválasztása egyrészt módszertani, másrészt szakirodalmi okokból történt. Az adatbányászathoz a NodeXL Pro bővítményt használtuk, amely lehetővé tette számunkra, hogy idősorokat és keresztmetszeti adatokat nyerjünk ki a különböző közösségi oldalakról, valamint hogy manuálisan keressük a kívánt információkat.⁵⁴¹ Azonban azon tény alapján, hogy minél több platformot képes bővíteni egy szervezet, annál szélesebb a digitális őshonos, rövid és interaktív tartalomtermelő platformok köre.⁵⁴²

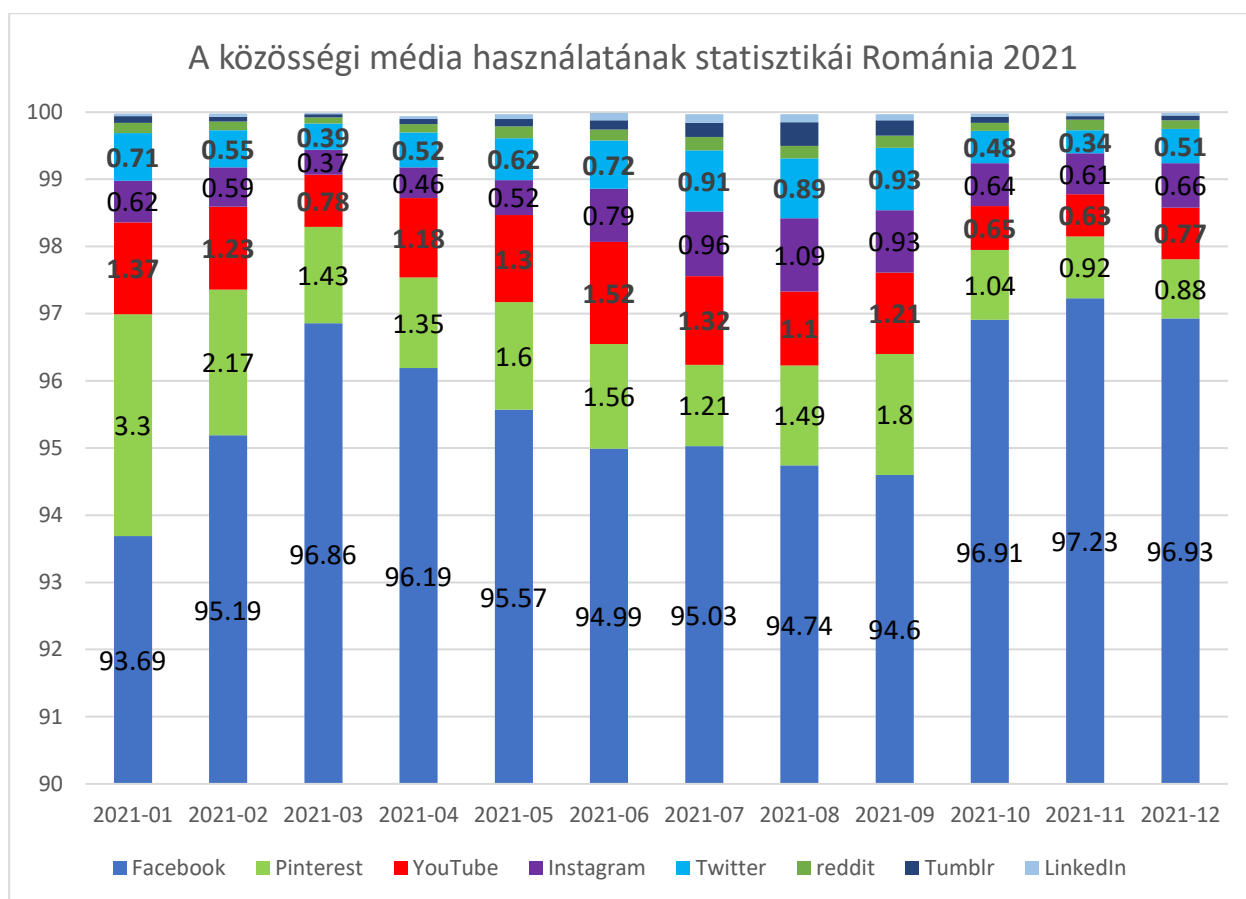
A nonprofit szférában a közösségi médiára épülő kapcsolatteremtés és kommunikáció jobb megértéséhez elengedhetetlen a különböző platformok használatának gyakoriságát, valamint a civil szervezetek online jelenlétének mutatóit a korábbi kutatások fényében kontextusba helyezni.

Az alábbi ábra a különböző közösségimédia-platformok használati arányát mutatja 2021-ben. Bár a YouTube és a Twitter jelentősen elmarad a Facebook használatától Romániában, még mindig a harmadik, illetve az ötödik legnépszerűbb közösségi médiaplatformok. Bár az alábbi ábra nem tartalmazza a TikTok adatait, ez a platform még mindig népszerű a digitális bennszülöttek körében, a Covid-19-járvány idején több mint 800 millió felhasználóval.

---

⁵⁴¹ A NodeXL adatbányászati és hálózati elemző plug-in nem teszi lehetővé a Facebook- vagy Instagram-adatbányászatot.

⁵⁴² A fogalom Marc Prensky (2001) nevéhez fűződik, aki szerint a digitális és infokommunikációs eszközök megváltoztatják a gyermekek és a fiatalabb generáció viselkedési mintáit és az oktatáshoz való hozzáállásukat. Az internet gyakorlatilag a digitális bennszülöttek anyanyelvévé válik, míg a digitális bevándorlók (esetünkben a szülők, korábbi generációk) kénytelenek új technológiákat és újításokat tanulni és elsajátítani, hogy megértsék a fiatalabbakat. Forrás: Prensky, Marc (2001): *Digital Natives, Digital Immigrants*. On the Horizon, 9(5), 1–6.

1. diagram: Románia 2021
Forrás: Statcounter Global Stats, 2021

Az erdélyi magyar nonprofit szektor számára a legkedveltebb és leginkább használt közösségi média-platformok a Facebook és az Instagram voltak. Összesen három erdélyi magyar egyesület rendelkezik Twitter-fiókkal: a Solidaris Egyesület, az Élő Erdély Egyesület és a Zöld Nap Egyesület. A YouTube-felhasználók esetében a YouTube-keresőoptimalizálás nem teszi lehetővé a felhasználók teljes feltérképezését, csak a kézi keresést, így a magyarországi civil szféra YouTube-csatornáinak feltérképezésére és pontos becslésére jelen tanulmány keretében nem térünk ki, de mindhárom fenti szervezet rendelkezik YouTube-csatornával. Az erdélyi magyar civil szféra online tevékenységét figyelembe véve csak a Zöld Nap Egyesületnek van TikTok-felhasználója. Az online közösségi jelenlét intenzitása és sokszínűsége, mint az elméleti részben olvasható, meghatározó a civil szféra kommunikációjában és digitális konvergenciájában. Minél inkább közösségi média-orientált a kommunikáció, annál szélesebb körben tud a szervezet bekapcsolódni a kommunikációs és kapcsolati hálójába, amellyel az adott közösség mikro- és makroszintű fejlődését tudja elősegíteni.

A tanulmány utolsó fejezetében egy esettanulmány segítségével mutatjuk be a társadalmi hálózatok jelentőségét egy civil szervezet életében.

Esettanulmány a digitális habitusról

Ebben a fejezetben a Zöld Nap Egyesület közösségimédia-orientált kommunikációját és digitális habitusát, valamint a közösségi hálózatokat elemezzük és vizsgáljuk. Az adatbányászathoz a Node XL hálózatelemző szoftvert használtuk. Az elemzés során arra voltunk kíváncsiak, hogy a YouTube-csatornával rendelkező Zöld Nap Egyesület civil szervezet online hálózata milyen kiterjedésű, illetve milyen jelenléttel rendelkezik más közösségi médiaplatformokon. A Zöld Nap Egyesület 2009 nyarán alakult, és környezetvédelmi, szakmai-tudományos szervezetként működik. Célja a környezettudatosság előmozdítása. Számos rendezvényt szerveznek, újságcikkeket jelentetnek meg, 2010-ben pedig elnyerték a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségének Év Szervezete díját. Részt vesznek az Erasmus+ programokban is, EVS-küldő és -fogadó szervezetként tevékenykednek, valamint nemzetközi ifjúsági cserékben vesznek részt. Ugyanakkor aktívak a leggyakrabban használt közösségi oldalakon: Facebook-oldaluknak 4773 kedvelője van, Twitter-oldaluknak 546 kedvelője, YouTube-csatornájuknak 162 feliratkozója, Instagram-oldaluknak 1033 követője, TikTok-csatornájuknak pedig 53 követője. Minden csatornán rendszeres aktivitást mutatnak.

A következőkben a YouTube-csatornájukhoz kapcsolódó hálózatot fogjuk megvizsgálni. A hálózatelemzés során a hálózat kiterjedését, a megjelenések és kapcsolatok gyakoriságát vizsgáltuk. Az alábbiakban a hálózat grafikus ábrázolása és az elemzés során kialakított hálózat főbb mutatói következnek. A grafikon azon YouTube-videók hálózatát ábrázolja, amelyek címe, kulcsszavai, leírása, kategóriái vagy a szerző felhasználóneve tartalmazza a „Zöld Nap Egyesület” kifejezést. Az alábbi hálózat 500 videóra korlátozódott, irányított gráf, a csúcsokat a Clauset-Newman-Moore klaszter algoritmus segítségével klaszterek szerint csoportosítottuk, és a Harel-Koren Fast Multiscale layout algoritmus segítségével fektettük le.

2. ábra: A Zöld Nap Egyesület YouTube-csatornájának közösségi hálózata
 Forrás: Node XL segítségével generált YouTube API

A hálózat közepén az asszociációhoz közeli toposzok, a szélén azok, amelyek kevésbé érintkeznek az asszociációval, a színek pedig az egyes különálló klasztereket jelölik. Az elemzés során kialakított hálózat legfontosabb mutatói is az alábbiakban láthatók:

1. táblázat: A hálózatelemzés legfontosabb mutatói

Forrás: saját szerkesztés

A mutató neve	Értékek
Csúcsok (csomópontok)	11221
Élek	18113
Összekapcsolt komponensek	14
Maximális csúcsok egy összekapcsolt komponensben	10404
Maximális élek egy összekapcsolt komponensben	17277

Maximális geodéziai távolság (átmérő)	16
Av. Geodéziai távolság	6,28
Grafikus sűrűség	0,0001
Moduláris felépítés	0,818

Az elemzésben használt csúcsok (csomópontok) száma összesen 11221, ezek 18113 alkalommal kapcsolódnak egymáshoz (élek). A hálózat átlagos sűrűsége, a fokszám, amely azt mutatja, hogy egy adott csomópont átlagosan hány kapcsolattal rendelkezik, ebben az esetben 0,0001, ami azt jelenti, hogy ezek a videók más tematikusan kapcsolódó csoportokhoz is kapcsolódnak. A táblázatban közzétett mutatók alapján elmondható, hogy a Zöld Nap Egyesület kompakt YouTube-hálózattal rendelkezik, amelyben a kulcsfogalmak különböző klaszterekre redukálódnak, ami könnyen észrevehető. Összesen 79 ilyen csoportot azonosítottak az elemzés után.

Az irányított gráfban egy csomópont indegree-je a csomópontba vezető élek száma, outdegree-je pedig a csomópontból kifelé vezető élek száma. A mi gráfunkban a legtöbb indegree-vel rendelkező témák a következők: *The Russian chat club with Neve and Lili has started video, for a total of 177 contacts, followed by the Videos of the Year and the Year-End Entrance Camp with 176 contacts, followed by the Lilit vlog video with 176 contacts*. Ez az eredmény azért fontos az egyesület hálózata szempontjából, mert nagy hatású saját videók ezek, nemzetközi nyitással (a vlogvideók angol nyelvűek), így ezeken keresztül kapcsolódnak más felhasználókhoz, bővítve YouTube-hálózatukat.

A magasabb outdegree-vel rendelkező csúcsok, amelyek kapcsolata 64 és 61 között van, hírekkel, zenei vagy kulturális eseményekkel kapcsolatos videókkal kapcsolatosak.

A gráfelméletekben a kölcsönös centralitáson alapuló mutatókkal létrehozott hálózatok a legrövidebb lépcsőfokról indulnak. A legrövidebb lépés azt mutatja meg, hogy melyik a legrövidebb út két tetszőleges csomópont között, vagyis hány lépést kell megtenni ahhoz, hogy az egyik pontból a másikba jussunk. Ez a mutató széles körben alkalmazható a hálózatelemzésben, mivel rávilágít arra, hogy a csomópontok milyen mértékben állnak közel egymáshoz. Például egy távközlési hálózatban egy magasabb centralitású pont nagyobb hatással van a hálózatra, mivel több információ halad át rajta.

Elemzésünk szempontjából ez azt jelenti, hogy egyes videók a felmerülő témák alakításában kiemelt szerepet töltenek be, az adott platformon (jelen esetben a YouTube-csatornán) az átlagosnál nagyobb hatást gyakorolnak, és összekapcsolják az egyes tématerületeket. A központi mutató alapján az alábbi táblázatban a nyolc legkiemelkedőbb tartalom kerül bemutatásra, amelyek témameghatározó szerepük mellett az egyes tartalmak közötti kapcsolódásokat is erősítik.

Az alábbi táblázat ezt a sorrendet a betweenness-centralitás mutatója alapján szemlélteti:

2. táblázat: A YouTube-videók sorrendje a Betweenness-Centrality alapján

Forrás: saját szerkesztés

Grafikus mérőszámok			
A YouTube-videó címe/címkéje	In-Degree	Out-Degree	Betweenness Centrality
Farming Simulator 22 - 8.ep.	48	0	17671150.015
Polgár Jenő/ amikor a mennyezet megrepedt	39	0	11524800.339
Veszélyes a megakasztott energialopás	35	0	11408470.019
Kalith Attila Sportnap értékelése a Profi Rádióban	174	50	5387637.521
Elkezdődött az orosz chat-klub Nane-nel és Lilith-tel	177	40	5223337.221
Megnyitó tábor szerveztek	176	50	4771254.183
2.ep.: Vikidál Gyula koncertje 2021. aug. 20.	0	66	4550555.845
Évzáró tábor szerveztek	176	50	4258484.331

Bár a YouTube-csatornán és a grafikonunkon is vannak olyan videók, amelyek bár a szervezethez kapcsolódnak, önmagukban is nagyon népszerűek és megosztottak, érdemes megjegyezni, hogy három videó rendelkezik a legmagasabb közösségi centralitási indexszel (Elindult az orosz chat klub Nane-nal és Lilith-tel, Megrendezésre került egy évnyitó tábor és Megrendezésre került egy évzáró tábor), amelyek a Zöld Nap Egyesület saját gyártású tartalmai, így ezek is fontos elemként jelennek meg a hálózat komplexitásában. A Zöld Nap Egyesület saját videója fontos helyet foglal el a YouTube-hálózaton, így több helyen, több helyen, szélesebb hálózatban és előfizetéssel rendelkező fogyasztók nézik.

Az esettanulmány konklúziójaként feltételezhetjük, hogy a Zöld Nap Egyesület viszonylag jól áll a digitalizációs palettán, aktívan jelen van több közösségi platformon, rendszeresen és angol nyelven is gyárt tartalmat, de a YouTube kiterjedt nemzetközi hálózattal rendelkezik, a saját feltöltésű videók magas metrikájával is, ebben az értelemben fontosak ezek a videók az adott hálózat fejlődése szempontjából. A hálózat 79 klaszterre oszlik, amelyekben számos téma jelenik meg, de elsősorban a szervezeti élethez, a kultúrához és az önkéntességhez szervesen kapcsolódó toposzok, amelyek egy jól szervezett nonprofit szervezet számára fontos témák.

Következtetések és összefoglaló

Ez az áttekintés átfogó képet ad az erdélyi magyar civil szféra jelenlegi helyzetéről, különös tekintettel a civil részvételre, a civil szférát érintő főbb problémákra és megoldási stratégiákra, valamint az online kommunikációra, hálózatokra és a közösségi médiában való jelenlétre.

A civil szektor és annak szervezetei egyre fontosabb szerepet töltenek be a közéletben. A demokratikus rendszerek működésének egyik alapelve, hogy a hatalomgyakorlás két fő elemre épül: egyrészt a törvényhozói és kormányzati döntések meghozatalára és végrehajtására, másrészt a civil társadalom által gyakorolt kontrollra a hatalom és a kormányzati tevékenység felett. A civil kontroll nélkülözhetetlen a döntések és közigazgatási intézkedések társadalmi elfogadottságának biztosításában mind kormányzati, mind önkormányzati szinten.

A civil szervezetek azonban az ellenőrző szerep mellett aktívan részt vesznek a társadalmi problémák kezelésében is. Tevékenységük hozzájárul a közösségek igényeinek megértéséhez és azok megoldásához, miközben elősegíti a társadalmi párbeszédet és az állampolgárok bevonását a közéleti döntéshozatalba. Így a civil szektor a demokratikus rendszerek elengedhetetlen része, amely a hatalomgyakorlás kiegyensúlyozásával és a társadalmi jólét előmozdításával erősíti a közösségeket és a demokrácia alapjait.⁵⁴³

A szektor működését politikai nyomás is befolyásolhatja. Az illiberális⁵⁴⁴ és populisták irányzatok erősödése korlátozhatja a civil szervezetek szabadságát, különösen az olyan érzékeny területeken, mint az emberi jogok védelme vagy a politikai döntéshozatal befolyásolása. Ugyanakkor a technológiai változások és a digitalizáció új kihívások elé állítják a szektort, miközben az alacsony bérek és a túlterheltség miatt nehéz megtartani a képzett munkaerőt és önkénteseket.

Számos kutatás következtetéseként megállapíthatjuk, hogy mind a diaszpórában, mind Erdély más területein a civil szférának hosszú távú stratégiákat kell kidolgoznia ahhoz, hogy fenntartható maradjon és valódi hatást gyakoroljon a társadalomra. Ennek érdekében meg kell erősödnie és fel kell zárkóznia az információs társadalom által hozott változásokhoz az erőforrásokhoz való hozzáférés, a humán erőforrások és a technológiai fejlődés tekintetében.

---

⁵⁴³ Magyar Közigazgatási Intézet (2005): A kormányzat civil partnerei: a nonprofit szervezetek. In: *Közigazgatási alapkérdések ideiglenes tankönyv*. Budapest.

⁵⁴⁴ Ebben a kontextusban az „illiberális” kifejezés politikai értelemben használatos, és arra utal, hogy az illiberális és populisták irányzatok erősödése korlátozhatja a civil szervezetek szabadságát. Ez azt jelenti, hogy az állam vagy a politikai hatalom olyan intézkedéseket hozhat, amelyek akadályozzák a civil szervezetek működését, különösen azokat, amelyek emberi jogokkal, jogvédelemmel vagy demokratikus értékekkel foglalkoznak. Az „illiberális” ebben az esetben olyan politikai rendszert vagy hozzáállást jelöl, amely a civil társadalmat és a független szervezeteket akadályozza vagy marginalizálja, például:

- a.) Jogsabályi szigorításokkal, amelyek nehezítik a civil szervezetek működését vagy finanszírozását.
- b.) Politikai retorikával, amely megbélyegzi vagy hitelteleníti a civil szervezeteket, különösen azokat, amelyek a kormányzati döntéseket kritizálják.
- c.) Gazdasági eszközökkel, például az állami támogatások csökkentésével vagy az adományozók elriasztásával.

Ezzel kapcsolatban az egyik fő kérdésünk az volt, hogy milyen online megjelenésekkel rendelkeznek a magyar civil szervezetek, és ezek hogyan kapcsolódnak egymáshoz.

Az előzetes kutatás elemzése és értékelése során megállapítottuk, hogy Erdélyben közel 3000 civil szervezet tevékenykedik, de sokuk nem rendelkezik kiterjedt közösségi médiajelenléttel és hálózatokkal. Amint azt a hálózat- és gráfelemzésből láttuk, az online hálózatok lehetőséget nyújtanak a civil társadalom számára a kommunikációjuk és tartalomgyártásuk bővítésére és az online mező bővítésére, ugyanakkor hozzáférést biztosítanak olyan információkhoz és tudáshoz, amelyeket felhasználhatnak a fenntarthatóságuk megőrzése és az online közösségépítés érdekében.

Ez a megállapítás visszhangozza a korábbi kutatási eredményeket, amelyek azt vizsgálták, hogy a civil szféra hogyan tud felzárkózni a legújabb online és közösségi média trendekhez, hogyan szervezheti meg magát online, hogy ne maradjon ki a Web 2.0 fejlődésében rejlő lehetőségek kihasználása, valamint a Web 2.0 egyre szélesebb körű elfogadása és használata.

III. A koronavírus-járvány hatása a magyar házakra és a kulturális civil szervezetekre

A koronavírus-járvány jelentős hatást gyakorolt a civil–önkormányzati kapcsolatokra szerte a világon. Az intézkedések, amelyeket a járvány kezelése érdekében bevezettek, gyakran a személyes találkozók korlátozásához vezettek, és az online kommunikáció, a videókonferenciák és más virtuális eszközök használata vált a normává. Ezen intézkedések miatt sok helyi szervezetnek és önkormányzatnak át kellett alakítania működési módját, hogy alkalmazkodni tudjon az új helyzethez.

Ez a változás hatással volt az önkormányzati és civil szervezetek közötti kommunikációra és együttműködésre is. A személyes találkozók hiánya kihívást jelentett a közös projektek megtervezése és megvalósítása során. Az online eszközök használata azonban lehetővé tette a kapcsolattartást, az együttműködést, és sok esetben megkönnyítette az egyeztetéseket és a döntéshozatalt. Például számos önkormányzat és civil szervezet kezdett rendszeresen videókonferenciákat tartani, amelyek lehetővé tették a gyorsabb és hatékonyabb döntéshozatalt.⁵⁴⁵

A járvány a civil szervezetek működését is jelentősen érintette. Számos szervezetnek kellett átstrukturálnia vagy leállítania tevékenységét a járvány miatt, míg mások igyekeztek alkalmazkodni a helyzethez, és új tevékenységeket kezdeményeztek, amelyek segítették a közösségeket a járvány hatásainak enyhítésében. Például több civil szervezet indított online támogató csoportokat, hogy segítsék a magányos embereket és támogassák a mentális egészséget.

Az önkormányzatok szintén megváltoztatták a tevékenységüket a járvány miatt. Sok önkormányzat figyelmet fordított a közösségi szolgáltatások biztosítására és az egészségügyi intézkedések koordinálására. Az önkormányzatok és a civil szervezetek közötti együttműködés különösen fontosá vált azokban az időkben, amikor a közösségi szolgáltatásokra és az erőforrásokra nagyobb igény mutatkozott. Például egyes önkormányzatok együttműködtek civil szervezetekkel az idősek és rászorulóknak ellátásában.

A járvány azonban a helyi önkormányzatok pénzügyi helyzetét is jelentősen megrázta, mivel a gazdasági válság és a munkahelyek elvesztése csökkentette az adóbevételeket. Ez jelentős kihívást jelentett az önkormányzatoknak, hogy biztosítsák az alapvető szolgáltatásokat és a támogatást a civil szervezetek számára. Számos önkormányzat kénytelen volt újraértékelni költségvetését és prioritásait, hogy fenntarthatassák működésüket és támogathassák a közösséget.⁵⁴⁶

A bizonytalan foglalkoztatás a nem kormányzati szervezetekben eddig nem képezte alapos tudományos megfontolások tárgyát. Eközben a rugalmas foglalkoztatási formák dominanciája egy szervezetben az instabilitás, a bizonytalanság és a bizonytalanság érzését kelti a munkavállalókban.

---

⁵⁴⁵ „Kutatás 2019”

⁵⁴⁶ Baranyai Nóra – Barsi Boglárka – Nárai Márta (2021): Önkormányzati kommunikáció a COVID–19 világjárvány okozta krízishelyzetben. In: *Scientia et Securitas*, 2(3), 358–370.

Ez gyengíti a személyzet és a szervezet közötti kapcsolatot, amely azáltal, hogy nem biztosít a munkavállalóknak állandó foglalkoztatási perspektívát, veszélyt jelent saját fejlődésére. A Covid-19 világjárvány megerősíti ezeket a félelmeket, mivel a munkaerőpiaci helyzet tovább romlik. Egy lengyel tanulmány célja azonosítani a szerződéses munkavállalók nem kormányzati foglalkoztatását befolyásoló tényezőket, mint a bizonytalan foglalkoztatás kizorításának kulcsfontosságú feltételét. A kutatás során logisztikus regresszióelemzést végeztek 1500 lengyel nem kormányzati szervezet országos reprezentatív felmérése alapján. Eredmények és hozzáadott érték: az eredmények azt mutatják, hogy a civil szervezetek növelik a szerződéses alkalmazottak foglalkoztatását, hogy megbirkózzanak a közigazgatás túlzott bürokráciájával. A foglalkoztatásra ösztönző hatást gyakorolnak a jó munkaerő és az önkéntesek megtartásának nehézségei is, valamint az, ha nincs biztonságérzet a szervezet működtetése során. A szervezet tevékenységébe önzetlenül bekapcsolódni kész emberek hiánya, valamint a civil szervezetek számára megfelelő helyiségek elérhetőségének nehézségei viszont csökkentik a személyzet körében a teljes munkaidős foglalkoztatás iránti vágyat. A nem kormányzati szervezeteknél a bizonytalan foglalkoztatás nyomon követése kulcsfontosságú a társadalom egészének életszínvonalának javítását célzó nemzeti politikák kialakításában és hatékonyságában. A nem kormányzati szervezetek fontos elemet jelentenek, mivel kitöltik az ilyen politikák végrehajtása során fennmaradó hiányosságokat. Hosszú távon az ilyen szervezeteknél a teljes munkaidős foglalkoztatás minőségének javítása a tevékenységük előtt álló akadályok csökkentésével segít beteljesíteni a társadalmi küldetést. Eddig a szakirodalom nem foglalkozott az ilyen jellegű gondokkal. A lengyel nem kormányzati szektorban dolgozók jelentős része azonban a Covid-19 világjárvány okozta munkaerőpiaci válság miatt a foglalkoztatásból kirekesztettek és jövedelemtől megfosztottak sorába kerülhet. Ez a cikk a meglévő szakirodalomhoz és gyakorlathoz járul hozzá azzal, hogy azonosítja a civil szervezetek tevékenységének széles spektrumú akadályainak az állandó foglalkoztatásra gyakorolt hatását.⁵⁴⁷

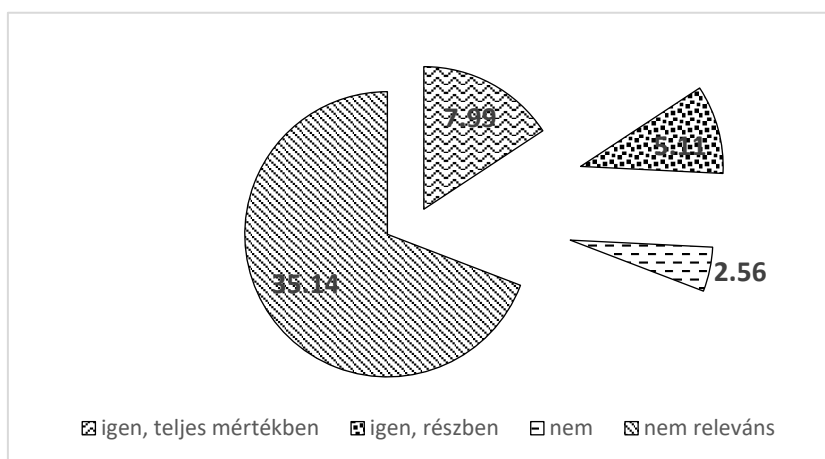
A járványhelyzet okozta változásokra voltunk kíváncsiak és rákérdeztünk arra, hogy a szervezetek tapasztalatai alapján a koronavírus-járvány mennyiben változtatta meg a fiatalok rendezvényeken való részvételi hajlandóságát. A kulturális rendezvények és az ifjúsági programok kapcsán a szervezetek többsége, pontosabban 165 szervezet válaszolta azt, hogy rossz irányban halad a programok online térbe történő átvezetésével, ezt sok fiatal nem tudja követni, a rendezvények technológiai tudás hiányában elavultnak, unalmasnak tűnnek a fiatal generációnak. A másik probléma, amit a szervezetek megemlítettek, hogy az online térre nagyon sok feladat helyeződött át. A diákok oktatása is online zajlik, majdnem minden eddigi programot és tevékenységet a diákok otthonról, a gép előtt végeznek, így a nap végére elfáradnak, nem tudják már befogadni a komolyabb, esetenként

---

⁵⁴⁷ Mikołajczak, Piotr (2021): What affects employment by NGOs? Counteraction to precarious employment in the Polish non-profit sector in the perspective of COVID-19 pandemic crises. In: *Oeconomia Copernicana*, 12(3).

hosszan elnyúló rendezvényeket. A válaszadók közül viszont 57 szervezet pozitívan állt a változásokhoz. Szerintük az élet minden területére kihat a koronavírus-járvány, és az elvártnál több fiatal segít az online-ra való áttérésben. Ezek a szervezetek kikérlik a fiatalok véleményét, más szervezetektől is tájékozódnak a könnyebb átállás érdekében, illetve a programjaik időtartamán is rövidítettek annak érdekében, hogy a műsorok befogadhatóak legyenek minden korosztály számára. Ezek a szervezetek inkább az idősebb, már nyugdíjba vonult korosztály megszólításában látják a nehézséget, mivel az idősebb korosztály nehezen kezeli az online felületeket.

A Covid-19 járvány a civil szervezetek működésére is kifejtette hatását. Arra voltunk kíváncsiak, hogy amennyiben van alkalmazottja a szervezetnek, a járvány idején és az utána következő időszakban tudja-e biztosítani az alkalmazott(ak) anyagi juttatását. Ahogyan a lenti ábrán is látjuk, a válaszadó szervezetek nagy többségénél nem releváns, mivel nem rendelkeznek teljes munkaidejű alkalmazottal, csupán 2,56 százalék válaszolta azt, hogy nem tudja biztosítani az anyagi juttatást a koronavírus ideje alatt, és után.

2. diagram: Tudja-e biztosítani koronavírus-járvány idején és az utána következő időszakban az alkalmazottak anyagi juttatását?
Forrás: saját szerkesztés

A válaszadók 21,41 százaléka gondolta fenntarthatónak a szervezetet a koronavírus ideje alatt, 15,34 százaléka fenntarthatónak kisebb megszorításokkal, csupán 3 szervezet jelölte be azt a lehetőséget, hogy nem fenntartható a szervezetük.

A járvány ideje alatt a következő nehézségeket tartották a válaszadók a legsúlyosabbnak a civil szervezetükre nézve:

- személyes találkozások, közösségi események hiánya, emberi kapcsolatok elhidegülése,
- korlátozott tevékenységek, nem lehet tervezni előre, elmaradnak az események,
- anyagi források bizonytalansága, kilátástalanság, megszorítások.

Az elmúlt két évben csökkent a kulturális rendezvények száma, a tevékenységek átkerültek a virtuális térbe, a közösségépítés is elmaradt vagy átalakult. Az egyik válaszadó a következőket

mondta: „Nagyon gazdag, sokoldalú tevékenység volt azelőtt, erőteljesen megcsappant, de a lehetőségekhez mérten volt/van, az idősebbek viszont nem mernek részt venni, számos beoltatlan nem vehet részt.”

Ugyanakkor a válaszdó civil szervezetek az egyház, a támogatók és más civil szervezetek segítségére is számíthattak a koronavírus-járvány ideje alatt.

Egyetemisták rendezvénylátogatási szokásai a koronavírus-járvány idején

A kisebbségi lét fennmaradásának feltétele a kisebbségi nyelv és kultúra megőrzése. A kutatás központi kérdése az, hogy milyen mértékben hajlandóak részt venni az egyetemisták rendezvényeiken és fesztiválokon. Az erdélyi magyar fesztiválok és rendezvények palettájának bemutatása és vizsgálata meghaladná a jelenlegi tanulmány terjedelmét, ezért a témát a civil szervezetek által szervezett rendezvényekre szűkítettük. Központi kérdésként az erdélyi magyar kulturális és ifjúsági szervezetek rendezvénykínálatát, illetve a hallgatók ezeken történő részvételi hajlandóságát, tehát a keresletet vizsgáljuk. Megnézzük azt is, hogy a koronavírus-járvány milyen változásokat hozott az egyetemisták részvételi hajlandóságában, illetve a szervezetek rendezvénykínálatában, pontosabban, hogy miként érintette az erdélyi magyar egyetemistákat a koronavírus-járvány ezen a téren. Miben változtak szokásaik a rendezvényre, különösképpen a fesztiválra járás esetében.

Az elméleti keretben megvizsgáljuk a szervezetek eseménykínálatát, illetve korábbi kutatásokat tekintünk át a fentiekben megjelölt témában. Ezt követően a vizsgált generáció bemutatására kerül sor. A tanulmány fontos részét képezik a koronavírus-járvány ideje alatti rendezvényszervezési kihívások: a szervezetek és az egyetemisták rendelkezésére álló eszközeinek és lehetőségeinek felsorolása, a vizsgált időszakban behozott szabályozások figyelembevétele, amelyek mind korlátozzák a rendezvényeken történő részvételt, a rendezvények számát, illetve a részvételi hajlandóságot.

Módszerként kérdőívet, mint kvantitatív kutatási módszert alkalmazunk. Jelen tanulmányban az erdélyi magyar civil szervezetek 2020–2022 közötti tevékenységére vonatkozó pilot kutatásokat ötvözzünk. A civil szervezetek fesztiváljainak és rendezvényeinek bemutatását követően, a 2020-ban végzett nagymintás – Egyetemisták jövőképkutatása címet viselő – felmérés rendezvény-kérdőtömbjének eredményeit elemezzük. A téma aktualitása a koronavírus-járvány okozta megváltozott kultúrafogyasztási szokásokban rejlik.

Az erdélyi magyar civil szervezetek rendezvény- és fesztiválkínálata

Ezekben a kiszámíthatatlan időkben, amikor a Covid-19 továbbra is terjed, és közvetlenül vagy közvetve minden szervezet és egyén életére hatással van, a nonprofit szervezetek és a civil szféra is súlyosan érintett. A jelenlegi járványhelyzet előre nem látható jövője miatt fontos, hogy a szervezetek megteremtésük maguknak a stabil fenntarthatóságot, amelyet a korábbi kínálatukkal, főleg a kisebbség számára a kultúrát és a közművelődést, illetve a szórakozást közvetítő programokkal tettek meg. Köztudott, hogy a civil szervezetek jelentős szerepet játszhatnak a társadalmi problémák

megelőzésében, ellenőrzésében, megoldásában. A társadalmi kérdések széles skáláját érintik, beleértve a környezetet, az oktatást, a kultúrát, a szabadidőt, a szegénységet, a munkanélküliséget, a szociális szolgáltatásokat, az egészségügyet.

*„Az elmúlt tíz, tizenöt évben jelentős átrendeződés történt a kultúra és a szórakozás színtereinek használatában. A kultúrához való hozzájutás három helyszíne – a hagyományos kulturális intézmények, az otthon, illetve a szabad terek (szabad ég, szabad épületek) – közül, az utóbbi kettő szerepe megnövekedett.”*⁵⁴⁸

A Hunyadi Zsuzsa által említett helyszínek a koronavírus-járvány hatására megszűntek, helyüket az online tér vette át. A korábbi rendezvények, programok és fesztiválok veszélybe kerültek.

---

⁵⁴⁸ Hunyadi Zsuzsa (2004): *A fesztiválok közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban*. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma megrendelésére, az MTA Szociológiai Kutatóintézet kutatásának keretében készült tanulmány. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/10100/10187/10187.pdf>, letöltés ideje: 2022.03.26.

IV. Megyei kulturális központok szerepe a magyar közösség hagyományos kultúrájának megőrzésében és terjesztésében – összehasonlítás

A romániai tradicionális és kortárs kultúra megőrzése, népszerűsítése és kutatása az ország kulturális politikájának egyik prioritása. Minden romániai etnikai és nemzeti kisebbségnek megvan a maga kultúrája. Ismert az, hogy Romániában jelentős számú etnikai vagy nemzeti kisebbség él,⁵⁴⁹ ezek különféle történelmi és kulturális hagyományokkal rendelkeznek, és az ország kultúráját gazdagítják.⁵⁵⁰ A nemzeti kisebbségek különböznek a román többségtől, mindenekelőtt nyelvileg, de történelmi múltjuk, a történelem során őket ért hatások, eltérő közösségi fejlődésük is hozzájárulnak ahhoz, hogy ma ezeket az etnikai közösségeket külön számon kell tartani. Románia mai területén, de korábban is létezett együttélés, léteztek kulturális és társadalmi kölcsönhatások, elvárható tehát a többség és az egyes kisebbségek közötti kölcsönös ismeret, a különbségek számon tartása és tisztelete – ezt jelenti értelmezésünkben a megértés, a harmonikus együttélés többség és kisebbségek, illetve az egyes kisebbségek között. Külön említendő, hogy olykor versenyhelyzet is kialakul, mivel nem azonos az egyes közösségek társadalmi súlya, egyik vagy másik etnikai és nemzeti kisebbség akár hátrányosnak is ítélné önnön helyzetét. Ezt tudomásul kell venni, beszélni lehet és kell az ilyen helyzetekről, de soha nem szabad eleve valamilyen rosszindulatot, tudatosságot feltételezni akkor, ha valamelyik közösség úgy érzi, helyzete hátrányos, mi több, közösségi értelemben veszélyes.

Kisebbségi közösségek esetében a kulturális szolgáltatások jelentős részét nem állami költségvetésből fenntartott intézmények, hanem a helyi közösség saját erőforrásaira elsődlegesen támaszkodó civil szervezetek biztosítják. Ez a helyzet a hagyományőrzéssel is. Mivel minden megyében – beszéljünk tömbről vagy szórványról, illetve fronthelyzetről – léteznek hagyományőrző civil szervezetek, és mivel ezek munkájuk során támogatásra szorulnak, a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Közössége egy kutatás keretében azt vizsgálta 2019 utolsó évnegyedében, hogy a megyei kulturális központok hogyan járulnak hozzá a kulturális értékek, hagyományok megőrzéséhez a kisebbségi közösségek, konkrétan a magyarság esetében.

Az örökségvédelem és a hagyományápolás legfontosabb szereplői az országban a megyei tanácsok mellett működő kulturális központok. A központok szervezeti szempontból általában hármas tagoltságúak: a hagyományápolás és -őrzés mellett a központok keretében működnek a megyék reprezentatív népi együttesei, ugyanakkor ide sorolják a népművészeti iskolákat is. Fontos tehát, hogy milyen viszony alakul ki a megyei szakintézmény és az illető térség magyar civil szervezetei között.

⁵⁴⁹ A 2011-es népszámlálási eredmények alapján: az ország lakosságának a magyarok 6,5%-át, a cigányok/romák 3,2%-át, az ukránok 0,3%-át, a németek (és szászok) 0,2%-át teszik ki.

⁵⁵⁰ Megjelent: Brinzan-Antal Krisztina (2019): *A megyei kulturális központok szerepe a magyar közösség hagyományos kultúrájának megőrzésében és terjesztésében*. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2018–2019*. Kolozsvár: Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége, Gordian Kiadó és Nyomda, Temesvár, 419–430.;

Kutatásmódszertani kérdések

A kutatás során az erdélyi megyék kulturális központjait⁵⁵¹ kívántuk megszólítani és összehasonlítani. Alacsony esetszámú kutatásról van szó, összesen 15 erdélyi megyének⁵⁵² küldtük el a kérdőívet. Az alacsony esetszám miatt jobb lett volna strukturált interjúkat készíteni, de arra nem voltak anyagi alapok, hogy minden egyes megyébe eljussunk, és a helyszínen interjúzzunk. Miután a megyei központok adatait összegyűjtöttük, mindenkit felhívtunk telefonon, és még 2019 végén a kérdőíveket kiküldtük.⁵⁵³ Ugyanakkor a kérdőívet feltettük internetes felületre is, hogy aki akarja, választhassa az egyszerűbb procedúrát. A válaszok többsége a kitöltött kérdőív villámpostán történő visszaküldésével érkezett meg, az internetet 5-en választották.

A kérdőív struktúrája. Az első kérdésblokk az intézmény megismerését szolgálta (hivatalos neve, állandó alkalmazottak száma, ebből mennyi a magyar, eseti munkatársak száma, ebből mennyi a magyar, van-e a kisebbségi közösségek kérdéseinek külön előadója/referense). A második kérdés-csoport a helyi hagyományőrzésre vonatkozott (román és magyar együttesek száma, a központ által szervezett események száma és jellege). A harmadik blokkban az eredményekről kértünk információt (milyennek értékelik tevékenységüket, mekkora költségvetéssel dolgoznak, és ez elégséges-e, csökken vagy növekszik az évek múlásával, vannak-e problémák, amelyek a hagyományőrzést negatívan befolyásolják). Az utolsó kérdéscsoport a központok és a (magyar) civil szervezetek közötti együttműködésre vonatkozott (milyen magyar szervezeteket ismernek; a kapcsolat jellege: együttműködés, szakmai, pénzügyi támogatás; közös programok; vannak-e a jövőre vonatkozó javaslatok).

A kutatás feltáró jellegű volt, a vizsgált kérdés fontossága vitán felüli. Ennek ellenére az a benyomásunk, hogy a megyei szakintézmények vezetői nem vették komolyan a kérdéseket, akik válaszoltak, formai módon viszonyultak a felkéréshez. A válaszokat statisztikailag is értékeltük, majd a leíró-bemutató módszert alkalmaztuk. Célunk a helyzet megismerése, nem kívánunk a kutatott témában közpolitikai javaslatokat megfogalmazni.

Az eredmények bemutatása

17 megyei kulturális központot kerestünk meg, ezektől 10 válasz érkezett. A kérdőív válaszadói: a Máramaros Megyei Liviu Borlan Kulturális Központ (későbbiekben MM), az Arad Megyei Kulturális Központ (későbbiekben AR), Szilágy megye Kulturális és Művészeti Központja

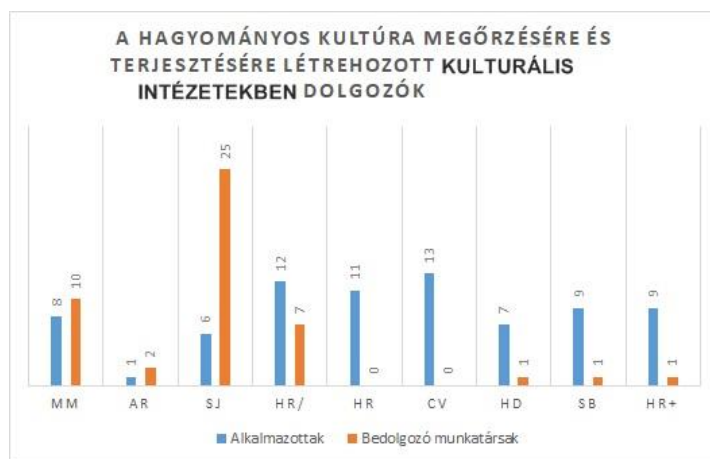
⁵⁵¹ Ezt a kifejezést használjuk, miközben az intézményi megnevezés nem egységes: a legtöbb megye kultúrával foglalkozó helyi elitje szabadulni kívánt a kommunizusból megörökölt intézményi megnevezéstől, és magát a struktúrát is átalakításra érettnak ítélte. Az egykori név (a hagyományos kultúra megőrzésének és terjesztésének a központja) visszaköszön olykor rövidített változatban, de sok megyében a helyi kultúrával kapcsolatos kérdéskör általános felelősét kulturális központ névvel illették – és alighanem ezt teljes mértékben el lehet fogadni. Ha kulturális központról írok, akkor a régi nevet nem feladó megyék intézményeire is utalok.

⁵⁵² Krassó-Szörény megyében egyrészt kevés magyar él, másrészt mindössze egy olyan magyar civil szervezetről van tudomásunk, amely egy ilyen helyzetben szóba jöhet, ezért ezt a megyét kihagytuk a kutatásból. Ugyanakkor Hargita megyében, a megye három történelmi kistérségében külön-külön működik egy-egy központ (Csíkszereda, Székelyudvarhely, Gyergyói-medence, Szárhegy), ezeket is megkerestük.

⁵⁵³ A kérdőívnek volt román és magyar változata is, ezeket egy dokumentumba foglalva küldtük meg mindenkinek.

(későbbiekben SJ), Hargita Megyei Kulturális Központ (későbbiekben HR), Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont (későbbiekben HR/), Gyergyószárhegyi Kulturális és Művészeti Központ (későbbiekben HR+), Kovászna Megyei Kulturális Központ (későbbiekben CV), Hunyad Megyei Kulturális és Művészeti Központ (későbbiekben HD), a Cindrelul Junii Megyei Központ a Hagyományos Kultúra Megőrzéséért és Előmozdításáért – Szében (későbbiekben SB), Kolozs Megyei Kulturális Központ a Hagyomány Megőrzéséért és Előmozdításáért (későbbiekben CJ).

Az első kérdésblokk kérdéseire – alkalmazottak, időszakos munkatársak – érkezett válaszokat az alábbi grafikonon összesítettük. Az alábbi ábrán a hagyományos kultúra megőrzésére és terjesztésére létrehozott központban dolgozók számát láthatjuk, két csoportra osztva: egyrészt az alkalmazottak, másrészt a bedolgozó munkatársak. A gyakoriság megoszlási grafikonról a Kolozs Megyei Központ a Hagyományos Kultúra Megőrzéséért és Előmozdításáért (CJ) Intézmény hiányzik. Ebben az esetben az alkalmazottak száma 6, míg a bedolgozó munkatársaké 1500. Szilágys és Máramaros megyében a bedolgozó munkatársak felülreprezentáltak az alkalmazottakhoz képest a kulturális központoknál.

1. diagram: A hagyományos kultúra megőrzésére és terjesztésére létrehozott központokban dolgozók száma. Forrás: saját szerkesztés

Forrás: saját szerkesztés

Az alkalmazottak száma alapvetően a tervezett tevékenységektől függ, nem állandó, és nem mindig ugyanazok az emberek. Megkérdeztük, hogy *látnak-e különbséget a többségi román és a kisebbségi magyar hagyományőrzés vonatkozásában* – miként arra e dolgozat bevezetőjében utaltunk. A megkérdezett intézmények egyöntetűen nem látnak különbséget a román, illetve a nemzeti kisebbségek hagyományos értékeinek kezelésében. A Kolozs megyei kulturális központ megjegyezte, egyformán foglalkozik a Kolozs megye területén létező összes etnikai közösség kultúrájának

a megőrzésével és promóciójával.⁵⁵⁴ Meg kell jegyeznünk, különbség elvben nincs. A gyakorlatban viszont hatalmas a különbség, mivel a nemzet nyelvét és kultúráját védi az alkotmány, és ebből kifolyólag minden kulturális intézmény számára a feladat elsődleges. A román alkotmány a nemzeti kisebbségek nyelvhasználatát engedélyezi, de a védelmet ezekre nem terjeszti ki. Ebből az következik, hogy az állami és önkormányzati intézmények kötelező módon nem foglalkoznak kisebbségi hagyományápolással, csak ott, ahol a helyi hatalomban a kisebbségek képviselte a meghatározó. Ha tehát Szeben megyében a kulturális központ semmit nem tesz a kisebbségi hagyományokért, akkor ezt neki aligha róják fel mulasztásként.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a megkérdezett intézmények keretében dolgozik-e olyan előadó (romániai szóhasználattal referens), aki a nemzeti kisebbségek kultúrájáért, hagyományaiért felelős. A válaszokat nem lehet összemérni, hiszen a többségi megyékben várhatóan a munkatársak többsége a magyar közösséget szolgálja, Hargita és Kovászna megyében a kérdés nem indokolt. Ennek ellenére ezek a megyék is válaszoltak a kérdésre. Legnagyobb arányban Kovászna megyében dolgoznak a nemzeti kisebbségek kultúrájáért, hagyományaiért felelős előadók/referensek, itt összesen 13 ilyen van, míg a Hargita megyei központoknál a dolgozók többsége magyar. A többi megyében viszont igen fontos ez a kérdés, miszerint Máramaros, Szilág, illetve Szeben megyében 1-1 ilyen státusszal bíró alkalmazott dolgozik. Itt egy megjegyzés: komoly különbség van Szilág megye (ahol a lakosság egynegyede magyar), illetve Máramaros (9%-ot tesz ki a magyarság) és Szeben (magyarok 3%) között. Szilág megyében az egyetlen magyar munkatárs kevés, Szebenben viszont minden bizonnyal más etnikumok (roma, német) kultúrájával is foglalkozik. Jelzésértékű az, hogy Arad és Hunyad megyében nincs olyan előadó/referens, aki a nemzeti kisebbségek kultúrájáért, hagyományaiért felelős. És ami igazán meglepő, akár erősebb kifejezést is használhatnánk, hogy Erdély hagyományos magyar központjában, és Kolozs megyében jelenleg nincs referens a nemzeti kisebbségek számára. Abban a városban, ahol a multikulturalitás jelszó⁵⁵⁵ – de alighanem csak jelszó. Kapunk némi magyarázatot: volt állandó alkalmazott a hagyományos kultúra központjában, jó magyar szakember, 2019. március végéig, amikor véglegesen Magyarországra költözött. Arról nem tájékoztatnak, hogy keresik-e az utódot. Alább a megyék válaszai, összesítve.

1. táblázat: A megyei kulturális központok alkalmazotti köre. Forrás: saját szerkesztés

Forrás: saját szerkesztés

Megye	Arad	Hargita	Hunyad	Kolozs	Kovászna	Máramaros	Szeben	Szilág

⁵⁵⁴ A promóció kifejezés gyűjtőfogalom (mindazon eszközök gyűjtőfogalma, amelyek arra ösztönzik a vásárlás helyén a fogyasztókat, hogy az illető terméket vásárolják meg, próbálják ki). Esetünkben a fogalmat kiterjesztjük a kultúra területére, vagyis azokra az értékekre és szolgáltatásokra, amelyek megőrzése és a következő generációknak történő továbbadása közösségi érdek.

⁵⁵⁵ Lásd: Babeş–Bolyai Tudományegyetem

Alkalma- zott	1	32	7	6	13	8	9	6
Bedolgozó	2	8	1	1500	0	10	1	25
Kisebbségi – Magyar	0	Többsé- gük ma- gyar	0	0	13	1	1	1

A következő kérdés megfogalmazása tudatosan nem volt egyértelmű: *milyen hagyományőrző együttesek léteznek* az Ön városában, kérjük, nevezze meg ezeket. A legtöbb esetben komoly listát kaptunk, pedig különbséget kellett volna tenni a hivatásos és a műkedvelő együttesek között. Előbbiek fizetést kapnak azért, amit utóbbiak – a civil szervezeti keretben működő együttesek – önszervezetből, saját maguk kedvére csinálnak. És ebben nincs etnikai különbség, beszélhetünk román vagy szerb, ukrán együttesekről is. Örömteli, hogy viszonylag sok magyar együttest ismernek, és ebben a kolozsváriak járnak az élen.

Láthattuk, hogy a válaszadók ismerik a megyei kulturális, hagyományőrzéssel foglalkozó civil szervezeteket, csoportokat. Kérdés, hogy a meglévő szervezetekkel, csoportokkal mennyire működnek együtt? A válaszadók mindegyike azt a választ adta erre a kérdésünkre, hogy a közös programok megszervezése és lebonyolítása szoros együttműködés által valósul meg, illetve három kulturális központ válaszolta azt, hogy pályázatot ír ki, illetve pénzügyi támogatásban részesíti partnereit. Az aradi kulturális központ válaszában kijelenti, hogy együttműködő partnereinek minden igényét és kérését támogatja. Ez azt jelenti, hogy a kulturális központ tevékenysége a megyében működő kulturális civil szervezetekkel szorosan összefügg. Persze, meg kell kérdezni a másik felet is...

Mivel kulturális központokról beszélünk, amelyek külön tevékenységgel, saját erőforrásokkal rendelkeznek, fontosnak tartottuk megkérdezni, hogy miként szervezik meg programjaikat. *Mennyire ismerik ezek a központok a környezetükben zajló hagyományőrző és kulturális rendezvényeket.* Mindezek mellett a kérdésünk arra is vonatkozott, hogy milyen szerepet vállalnak ezek a csoportok a civil szervezetek munkájában? A válaszokból láthatjuk, hogy a kulturális központok nagy kapcsolati hálóval rendelkeznek. Elég jól ismerik a román és magyar civil szervezeteket és táncscsoportokat.

A hagyományőrző rendezvényekről általában azt válaszolták, hogy szerveznek fesztiválokat, versenyeket, könyvbemutatókat, kiállításokat, vásárokat, de végeznek kutatásokat is. Amikor az évente ismétlődő rendezvényekre kérdeztünk rá, akkor is minden megye több tételt tudott felsorolni, az előbb említettek mellett szerepel a listákon a gasztronómia, az alkotótábor, a tudományos szimpózium is. Illetve a székely megyék külön kitértek az év végi és év eleji ünnepkör eseményeire (advent, farsang, húsvét). Kolozs megyében roma napot is tartanak. Külön kérdés vonatkozott az alkalmi rendezvényekre – ezzel az volt a célunk, hogy a központ és egy-egy civil együttes eseti együttműködésének a felidézésére kínáljunk alkalmat. Hiába tettük, ilyet senki nem említett.

A civil szervezetek hagyományőrző rendezvényei között kiemelt szerepet kapnak a különféle zenei rendezvények. Jellemzően a megyékben évente több hagyományőrző rendezvényt szerveznek. Több esetben ezek a rendezvények több etnikai közösséget, illetve eltérő célközösséget is képesek megszólítani. A kulturális intézetek által felsorolt fesztiválok, vásárok, különféle kulturális napok, táborok lehetőséget nyújtanak a kultúra megélésére. A civil szervezetek versenyeket, konferenciákat, kiállításokat, és egyéb kulturális rendezvényeket valósítanak meg, legtermékenyebbnek a Kolozs megyeiak bizonyulnak, hiszen a vizsgált megyék közül hagyományőrzés terén ennek a megyének a legszerteágazóbb a tevékenysége. A civil szervezetek hathatós közreműködésének is betudhatóan.

Arra a kérdésünkre, hogy a kulturális központok a *hagyományőrzés területén miként minősítik tevékenységüket*, pozitív válaszokat kaptunk. A máramarosi, aradi, Hargita megyei kulturális központok azt állítják, hogy nagyon jó a tevékenységük, fontos szerepet játszanak a megye kulturális életében. Kolozsváron külön kiemelik azt, hogy az eredmények jók, és a jövőben mindig vannak lehetőségek a szervezésre, és ez az elkülönített pénzügyi költségvetéstől függően tovább fejlődhet. Nagyszebenben a tradicionális kultúra megőrzésének és előmozdításának megyei központja alapvető hozzájárulást nyújt Szeben megye kulturális kínálatának kialakításához azáltal, hogy éves rendezvényeket szervez, amelyek kihasználják Nagyszeben hagyományának sajátosságait, és párbeszédet kezdeményeznek más országok hagyományos kultúráival. Így intézményüknek sikerül nagyszabású kulturális rendezvényeket lebonyolítani minden évben. A tradicionális kultúrára alapozó rendezvényeik sikeresek, a nézők száma folyamatosan növekszik. Ezen kívül a kiemelten fontos, a megye kulturális központjának a nevébe is beemelt Junii Sibiului nemzeti és nemzetközi szinten is ismert csoportosulás, a minőségi rendezvényeiknek köszönhetően. Úgy tartják, hogy Cindrelul – Junii Sibiului Professzionális Folklóregyüttes a fesztiválokon, a turnéin és bemutatóin, a tradicionális kultúra megőrzésének, érvényesítésének és népszerűsítésének tevékenységén keresztül sikerül megszilárdítania kulturális intézményének státusát belföldön és külföldön egyaránt. Ugyanakkor a többiekéről, a civilekről kicsit elfeledkeznek.

A magyar közösséget illetően is a kulturális központok pozitív hangvételű válaszokat adtak. Hargita megyében ezek az események fontos szerepet játszanak a megye kulturális életében. A székely megyékben a civil szervezeteket partnereknek tekintik. Terepen kutatásokat és dokumentációs projekteket folytatnak, amelyek a magyar kisebbség hagyományos kultúráját is megcélözzák. Frisítik a magyar kisebbség hagyományainak és szokásainak, népszerű dal- és táncegyütteseinek elektronikus adatbázisát. Kolozsváron szükségesnek ítélik a kisebbségi tevékenységek támogatását, új

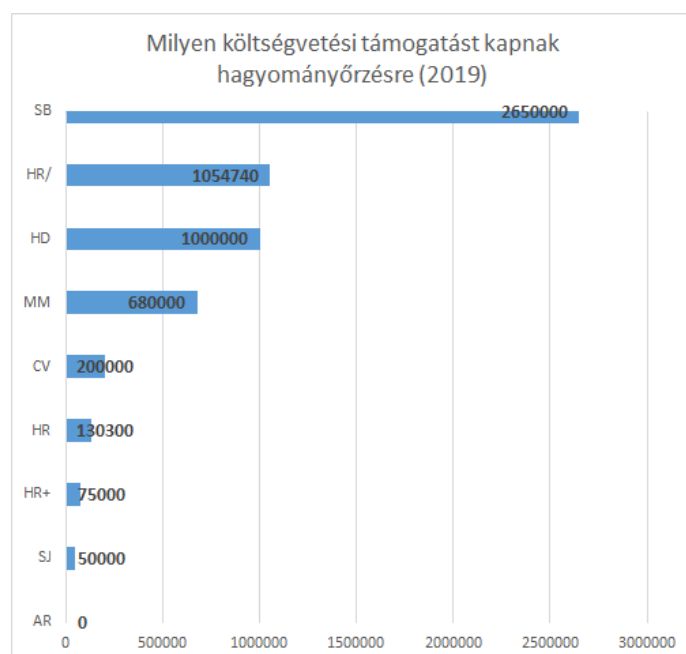
szakembert fognak felvenni a tradicionális magyar kultúra területén végzendő munkára. Elmondják, hogy állandó kapcsolatban állnak a magyar kultúra jeles szakembereivel.⁵⁵⁶

A különböző kulturális rendezvények megvalósításához a kulturális központoknak pénzre is szükségük van. Rákérdeztünk arra is, hogy *milyen költségvetésből gazdálkodtak* a kulturális központok a hagyományőrzéssel kapcsolatos tevékenységek megvalósításánál 2019-ben. Az alábbi diagram szemlélteti azt, hogy mely megyék kulturális intézményei rendelkeznek a legmagasabb összeggel, és melyek kevésből. A legnagyobb összeget a Szeben megyei kulturális központnál láttuk. Az összegeket a válaszadók lejbén adták meg. Voltak kulturális központok, melyek nem szolgáltak pénzügyi adatokkal.

Szeben Megye Tanácsa támogatja a legbőkezűbben a hagyományőrzést és általában a kultúrát. A 2019-re jóváhagyott költségvetés szerint 2 650 000 RON összeget különítettek el a következőkre: helyszíni kutatás és rendezvények szervezése, amelyek célja a tradicionális kultúra előtérbe helyezése nemzeti és nemzetközi szinten; a Cindrelul – Junii Sibiului Professzionális Folklóregyüttes és a megye amatőr együtteseinek részvétele az országos és külföldi fesztiválokön és show-kon, valamint néhány rádió- és TV-produkció; (itt fontos lett volna tudni, ebből mennyit kap a professzionális együttes, és mennyit a civil keretek között működő amatőr együttesek); az intézmény által évente megrendezett fesztiválok; a Központ adatbázisának digitalizálása, kiadványok közzététele, PR és marketing. A korábbi évekhez képest egyik kulturális központ költségvetése sem csökkent. A kapott összegek között hatalmas különbségeket látunk – alighanem a számok egy része nem pontos. A Szilágy megyeit illetően kétségeink igen erősek, hiszen 50 ezer lejből a nemzetközi folklórfesztivált (Ecouri meseşene [A Meszes visszhangjai]) is aligha tudják megszervezni, amelyet a korábbi kérdésre adott válaszban említeneek.

---

⁵⁵⁶ Tötszegi Tekla (Erdélyi Néprajzi Múzeum), Szép Gyula (a Kolozsvári Magyar Opera igazgatója). Illetve említeneek még olyan jeles személyiségeket, akikkel a megelőző időben volt kapcsolatuk (Szenik Ileana – zenetudós, Almási István – a Kolozsvári Folklór Archívum Intézetének kutatója, László Ferenc – zenetudós, Pávai István – zenész és kutató, Budapest, Kallós Zoltán – néprajzkutató). Ezek a nevek a folyó tevékenység kontextusában semmit nem jelenteneek, csak azt jelzik, hogy a kérdőív kitöltője tájékozott.

2. diagram: Hagyományőrzésre kapott költségvetési támogatások mértéke 2019-ben lejbén kifejezve

Forrás: saját szerkesztés

A válaszokból megtudjuk azt, hogy a támogatások nagy része növekszik, esetenként azonos szinten marad. Mindez elégséges arra, hogy a kulturális központok a megkapott támogatásból megvalósítsák kitűzött éves tevékenységeiket. A Szeged és Kézdivásárhely megyei kulturális központoknak mindemellett sikerül forrásokat lehívni vissza nem térítendő finanszírozással. A hagyományőrző tevékenységeket illetően ezért egyik intézmény sem tartotta problémának a költségvetési támogatást. A gond inkább a személyzeti ügyek, valamint a korunkra jellemző életmód- és szemléletváltás kapcsán jelentkezett. Utóbbi esetében, vagyis a korunkra jellemző életmódváltásról egyedül a Hargita Megyei Kulturális Központ tartotta úgy, hogy nem jelent problémát a hagyományőrző tevékenységek szervezésében. A többi kilenc intézmény mind problémaként tekint erre a kérdéskörre.

A kérdőív utolsó pontjában az állt, hogy a kitöltők tegyenek javaslatot a hagyományőrző tevékenység minőségének javítására. A 10 válaszadóból hatan adtak választ erre kérdésre. A válaszokból kiderült az, hogy a kulturális központok igényt tartanak a tevékenység javítását szolgáló képzésekre, amelyek szakmai találkozók révén valósulnának meg. A Gyergyószárhegyi Kulturális és Művészeti Központ javaslata az, hogy hasznos lenne találkozók, konferenciák szervezése a hagyományok megőrzése érdekében. Fontos lenne fejlődés lehetőséget biztosítani a hagyományőrző szövetségek vezetői és alkalmazottai számára. Emellett szükségesnek tartják a hagyományőrzéssel foglalkozó szervezetek adatbázisának összeállítását, mivel ennek köszönhetően kapcsolatba léphetnek a hasonló jellegű civil szervezetekkel. A Hunyad megyei Kulturális Központ naptárak összeállítását javasolja, amely a magyar civil szervezetek tevékenységét ismertetné, az intézményükkel való együttműködés érdekében.

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy a kutatás feltáró jellegű volt, és a vizsgált kérdés relevanciája egyértelmű. Ugyanakkor az adatfelvétel tapasztalatai arra utalnak, hogy a megyei szakintézmények vezetőinek egy része korlátozott elkötelezettséggel viszonyult a megkereséshez, a válaszadások egy része inkább formális jellegű volt.

Az így kirajzolódó kép összességében nem tekinthető kedvezőtlennek, ugyanakkor a partnerségi viszonyok fejlettsége elmarad az ideálistól. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy a civil szervezeteket az önkormányzatok és azok szakintézményei jelenleg nem minden esetben kezelik egyenrangú partnerként.

Ez különösen problematikus azokban a térségekben, ahol a kisebbségi közösségek kulturális szükségletei döntően civil szervezetek közvetítésével elégíthetők ki. Ilyen kontextusban az intézményes együttműködés hiánya mind a közösségek, mind a helyi közigazgatási szereplők számára strukturális korlátot jelenthet. A kutatás eredményeiről összefoglaló tájékoztató készült, amelyet a vizsgálatban részt vevő intézmények vezetői is megkapnak.

V. Szociális vállalkozások

A szociális vállalkozások a nonprofit szektor egyik fontos részét képezik. A szociális vállalkozások olyan vállalkozások, amelyek a társadalmi célok elérése érdekében működnek, és az általuk termelt bevételt visszaforgatják a tevékenységük folytatásába vagy a társadalmi problémák megoldásába.⁵⁵⁷ A szociális vállalkozások általában olyan szolgáltatásokat vagy termékeket nyújtanak, amelyek segítik a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentését, és hozzájárulnak a szegénység enyhítéséhez, a munkahelyteremtéshez és a fenntartható fejlődéshez.⁵⁵⁸ A nonprofit szektor és a szociális vállalkozások fontossága napjainkban különösen hangsúlyos, mivel a globalizáció és a technológiai fejlődés hatására⁵⁵⁹ egyre nagyobb szükség van a társadalmi felelősségvállalásra és a fenntarthatóságra. A nonprofit szektor és a szociális vállalkozások képesek arra, hogy innovatív megoldásokat kínáljanak a társadalmi problémákra, és hogy a társadalmi igazságosság és az egyenlőség érdekében tegyenek lépéseket.

Az európai és magyarországi szociális vállalkozások olyan vállalkozások, amelyeknek elsődleges célja a társadalmi problémák megoldása, míg a gazdasági profit szekunder szempont.⁵⁶⁰ Az Európai Bizottság az Európai Unióban működő szociális vállalkozásokat a következőképpen határozza meg: „A szociális vállalkozások gazdasági tevékenységet folytatnak, amelynek célja a társadalmi haszon előmozdítása. A nyereség nem lehet elsődleges cél, és a létrehozott értéket a szervezet céljai elérése érdekében kell felhasználni.”⁵⁶¹ Magyarországon a szociális vállalkozások kialakulása még elég új keletű, de az utóbbi években egyre több ilyen szervezet jött létre. A magyar szociális vállalkozások célja⁵⁶² a társadalmi kirekesztettség és szegénység csökkentése, valamint a társadalmi összetartozás erősítése.

Az Európai Unióban a szociális vállalkozások fejlesztését és támogatását az Európai Szociális Alap finanszírozza. Az EU által támogatott programok célja⁵⁶³ az, hogy segítsék a szociális vállalkozások fejlődését, valamint elősegítsék a társadalmi kirekesztés és szegénység csökkentését. A magyarországi szociális vállalkozásokat pedig a Magyar Szociális Fórum támogatja, amely a szociális vállalkozásokat összefogó szervezet.⁵⁶⁴

⁵⁵⁷ Nicholls, Alex (2006): *Social entrepreneurship: New models of sustainable social change*. Oxford University Press.

⁵⁵⁸ Dees, J. Gregory – Emerson, Jed – Economy, Peter (2001): Enterprising nonprofits. In: *Harvard Business Review*, 79(1), 55–67.

⁵⁵⁹ Mair, Johanna – Marti, Ignasi (2006): Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. In: *Journal of World Business*, 41(1), 36–44.

⁵⁶⁰ Kovalcsik Tibor (2017): A szociális vállalkozások helyzete és lehetőségei Magyarországon. In: *Helyi Közösségek*. JATE Press, Szeged.

⁵⁶¹ Peredo, Ana Maria – McLean, Murdith (2006): Social entrepreneurship: A critical review of the concept. In: *Journal of World Business*, 41(1), 56–65.

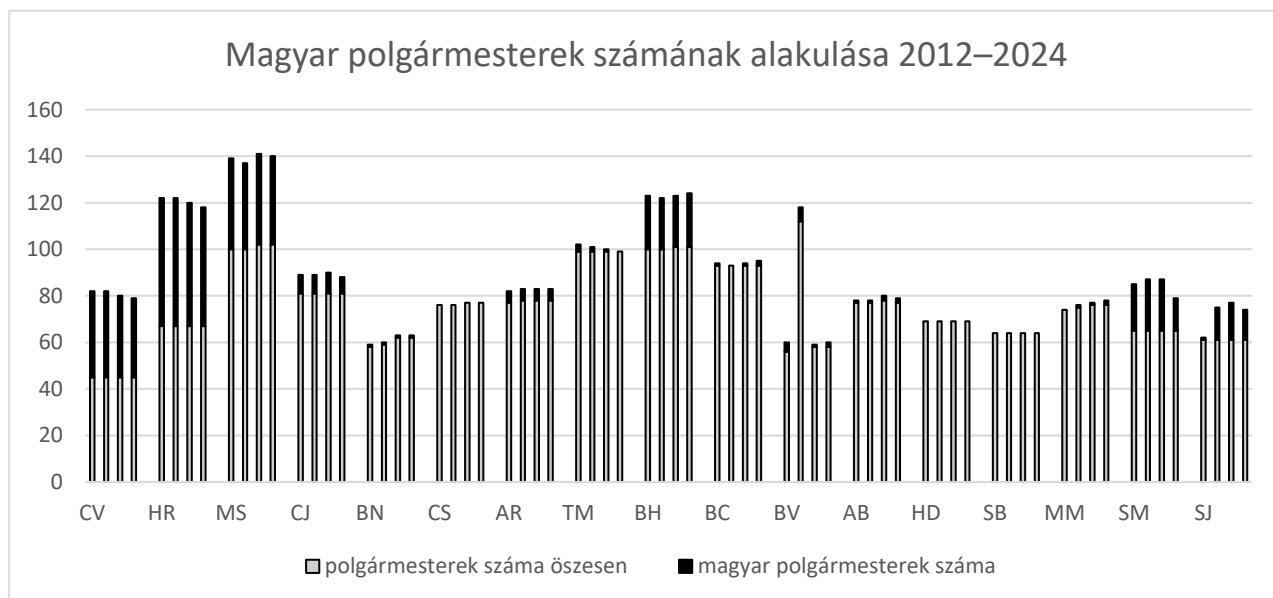
⁵⁶² Székely Ferenc (2016): A szociális vállalkozások és az Európai Unió. In: *Közgazdasági Szemle*, 63(9), 984–1000.

⁵⁶³ Defourny, Jacques – Nyssens, Marthe (2008): Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. In: *Social Enterprise Journal*, 4(3), 202–228.

⁵⁶⁴ Perényi Áron – Szabó Krisztián (2019): The emergence of social entrepreneurship in Hungary. In: *Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation*, 15(1), 45–62.

VI. A romániai helyhatósági választások alakulása (2012–2024)

A helyhatósági választások megfigyelése kiemelten fontos, különösen a magyar képviselet szempontjából. Érdekes összehasonlítani a 2012-es és a 2024-es választási eredményeket, hogy pontos képet kapjunk a magyar képviselet helyzetéről. A megyei bontásban elérhető adatokat vizsgálva azonban hiányosságokat találunk: az Erdélystat oldalán csak a 2016–2020 közötti időszakra találhatók adatok, és ezek is csak a megyei magyar képviseletet elemzik anélkül, hogy külön részleteznék a megyei tanácsok, a helyi tanácsok vagy a polgármesterek pozícióit.

1. diagram: Magyar képviselet – polgármesterek a 2012–2016–2020–2024-es helyhatósági választások eredményei alapján, megyei bontásban.

Forrás: Saját szerkesztés⁵⁶⁵

Az adatok pontos elemzése azért lényeges, mert ezek alapján igazolható, hogy ahol erősebb a magyar képviselet az önkormányzatokban, ott szorosabb az együttműködés a magyar szervezetekkel. Ez az együttműködés a politikai döntéshozatal mellett a kulturális tevékenységek támogatására is kiterjed, beleértve fesztiválok és egyéb kulturális események megszervezését.

Az adatok arra is rámutatnak, hogy azokban a térségekben, ahol magyar képviselet van jelen az önkormányzatokban, a megyei tanácsi kulturális pályázatok révén nagyobb számban jutnak forrásokhoz magyar szervezetek. Az ilyen típusú támogatások hozzájárulnak a helyi közösségek kulturális életének élénkítéséhez, valamint a magyar identitás és jelenlét fenntartásához.

A megyei tanácsi pályázati eredményeket különösen a 2024-es választások tükrében érdemes vizsgálni, hogy pontos képet kapjunk a magyar szervezetek által elnyert támogatásokról és azok hatásáról.

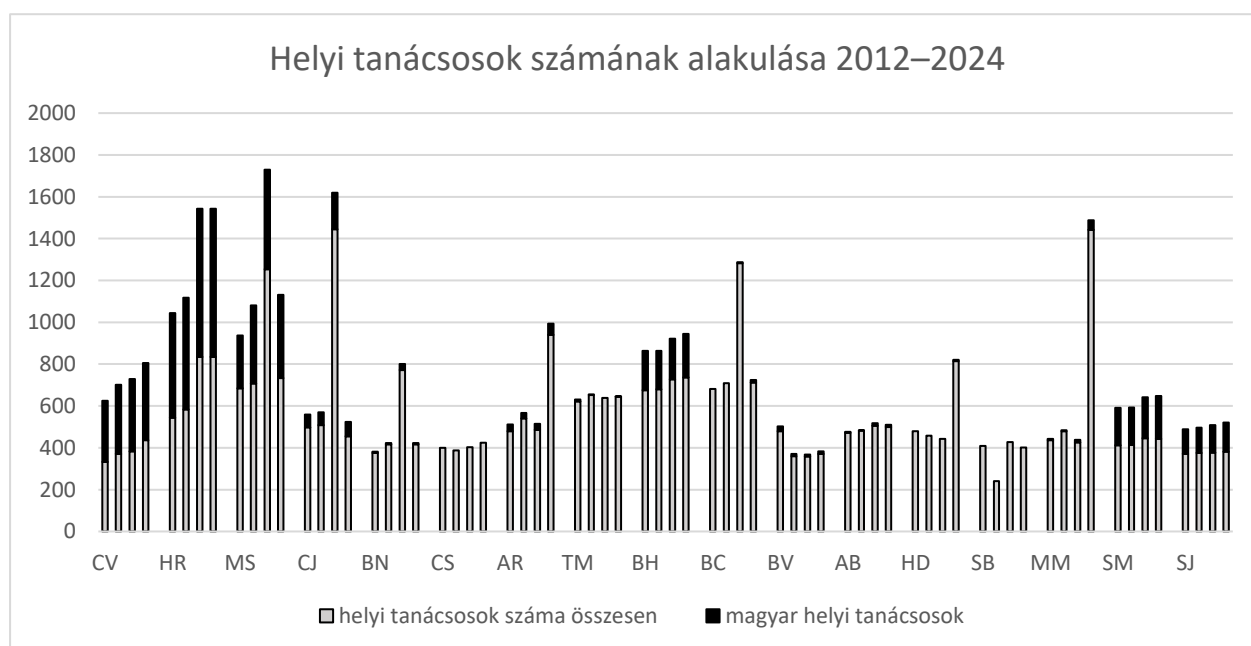
⁵⁶⁵ Autoritatea Electorală Permanentă [Állandó Választási Hatóság] hivatalos oldala. Elérhető: <https://www.roaep.ro/prezentare/>, letöltés ideje: 2025.12.11.

A 2012-es romániai helyhatósági választások rendkívüli politikai körülmények között zajlottak, amelyeket a kormányváltás és a választási rendszer átalakítása határozott meg. Néhány héttel a választások előtt a szociáldemokrata Victor Ponta vezette ellenzék – a nem magyar kisebbségek támogatásának megszerzésével – megbuktatta a jobbközép Emil Boc-kormányt. Az új hatalmi koalíció bevezette az egyfordulós polgármester-választás rendszerét, amely az egyszerű többséget igényelte. Ez a változtatás elsősorban a nagy pártoknak kedvezett, és a pártrendszer kétpólusúvá válását erősítette.

A választási eredmények országos szinten nem hoztak nagy meglepetéseket: a Szociálliberális Szövetség (USL) győzött, a Demokrata-Liberális Párt (PDL) pedig jelentős mértékben gyengült, különösen az Ókirályság területén. A magyar pártok – köztük az RMDSZ (Romániai Magyar Demokrata Szövetség), az MPP (Magyar Polgári Párt) és az újonnan bejegyzett EMNP (Erdélyi Magyar Néppárt) – a szavazatok 6,48%-át szerezték meg, ami a magyar választók alacsony részvételi arányára utal. Ez különösen szembeötlő volt, mivel az új magyar párt indulása a választási verseny élénkülését ígerte.

Az RMDSZ számára a választás vegyes eredményeket hozott. A Székelyföldön, különösen Hargita és Kovászna megyékben javított korábbi eredményein, azonban jelentős veszteségeket szenvedett el Maros, Bihar és Szatmár megyékben. Marosvásárhelyen például nem sikerült visszaszerzeni a polgármesteri széket, és a megyei tanácsi elnöki pozíciókat is elveszítették Maros és Szatmár megyékben. Szórványban, mint például Beszterce-Naszód és Máramaros megyékben, a magyar közösségek képviselő nélkül maradtak.⁵⁶⁶

⁵⁶⁶ Bodó Barna (2012): Helyhatósági választások Romániában. In: *Bécsi Napló*, 2012/4.

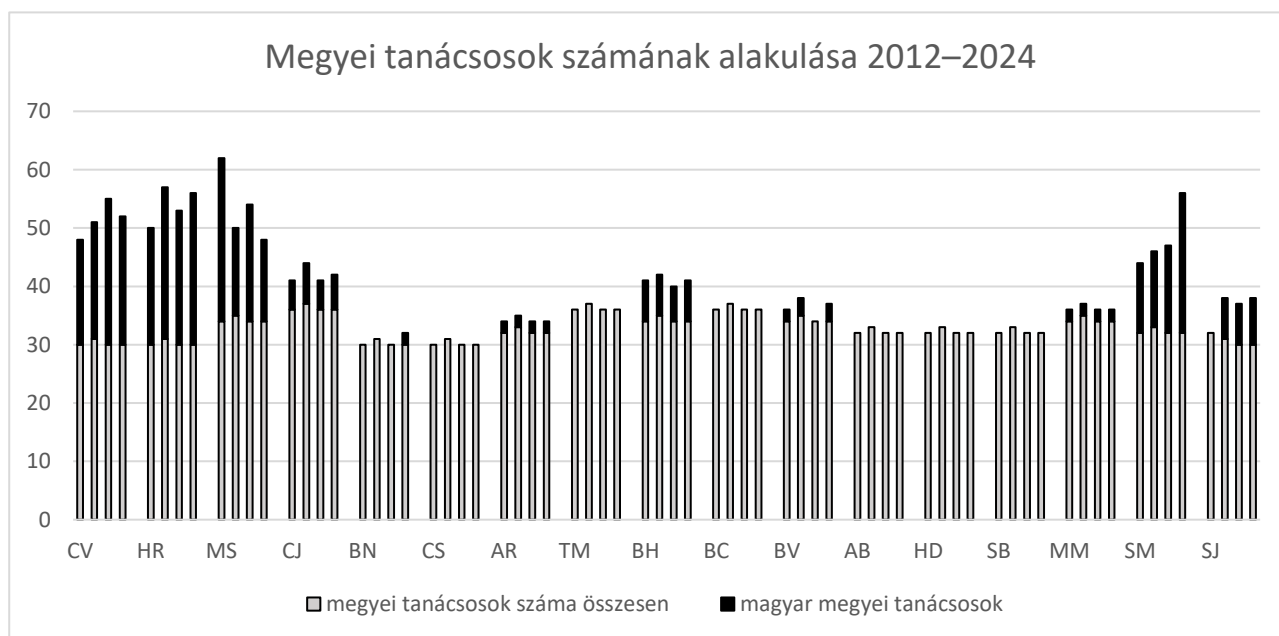
2. diagram: Magyar képviselő – helyi tanácsok a 2012–2016–2020–2024-es helyhatósági választások eredményei, alapján megyei bontásban.
Forrás: Saját szerkesztés⁵⁶⁷

A 2016-os romániai helyhatósági választások jelentős változásokat és eredményeket hoztak, amelyek alapvetően formálták az ország politikai viszonyait. Az események jobb megértéséhez érdemes az alábbi főbb szempontokat kiemelni:

2015-ben komoly reformokat vezettek be a választási rendszerben. A legjelentősebb változás a megyei tanácsok elnökeinek megválasztására vonatkozott: a korábbi közvetlen szavazás helyett immár a megyei tanácsosok választották meg őket, egyszerű többséggel. Ez a reform gyökeresen átalakította a megyei politikai struktúrát, és lényegesen nagyobb szerepet adott a tanácsosoknak.

A polgármesterek megválasztásának rendszere azonban változatlan maradt a 2012-es szabályozáshoz képest. Az egyfordulós szavazás során az a jelölt nyert, aki a legtöbb szavazatot kapta, függetlenül attól, hogy elérte-e az 50%-os küszöböt. Ez a rendszer lehetőséget adott arra, hogy alacsony támogatottságú jelöltek is győzhessenek, ami kritikákhoz vezetett, de a reformok során ezt a szabályozást nem módosították.

A kampányok jellegét alapvetően átalakították a kampányszabályozás új elemei. Betiltották az óriásplakátokat, molinókat, promóciós ajándékokat és a nagy kampányrendezvényeket. Ezek az intézkedések a kampányköltségek csökkentését és a korrupció visszaszorítását célozták. Ennek hatására a kampányok hangsúlya a közösségi médiára és a közvetlen választói kapcsolatra helyeződött át. Az aktivisták ajtóról ajtóra járó kampányai felértékelődtek, ami különösen az erős helyi hálózatokkal rendelkező pártoknak kedvezett.

⁵⁶⁷ Autoritatea Electorală Permanentă hivatalos oldala. Elérhető: <https://www.roaep.ro/prezentare/>, letöltés ideje: 2025.12.11.

3. diagram: Magyar képviselet – megyei tanácsok a 2012–2016–2020–2024-es helyhatósági választások eredményei alapján, megyei bontásban.
Forrás: Saját szerkesztés⁵⁶⁸

A helyhatósági választások kiemelt szerepet játszanak a parlamenti választások előkészítésében, hiszen a helyi tisztségek megszerzése és a választók mozgósítása kulcsfontosságú az országos szintű megmérettetés szempontjából. A 2016-os választásokat megelőző időszakban a román pártrendszer jelentős változásokon ment keresztül. A Szociáldemokrata Párt (PSD) jelentős erősödést mutatott, míg a jobboldal konszolidációjára tett kísérletek vegyes eredményeket hoztak.

Országos szinten a Szociáldemokrata Párt (PSD) egyértelmű győzelmet aratott, miközben a Nemzeti Liberális Párt (PNL) gyengébb eredményeket ért el. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) továbbra is domináns szerepet játszott a magyar közösségek körében, és több helyen jelentős pozíciókat szerzett. Az RMDSZ például Hargita, Kovászna, Maros és Szatmár megyékben megszerezte a megyei tanácsok elnöki tisztségeit. Ugyanakkor a kisebb magyar pártok, például az MPP (Magyar Polgári Párt) és az EMNP (Erdélyi Magyar Néppárt), szintén figyelemre méltó helyi sikereket értek el.

A kisebb pártok, mint az ALDE (A Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért) és a PMP (Népi Mozgalom Párt), vegyes eredményeket értek el, de a megyei tanácsokban kötött koalíciók révén növelték politikai jelentőségüket. Az RMDSZ több helyen is koalíciókat alakított román pártokkal, például a PSD-vel és a PNL-lel, ami tovább erősítette politikai befolyását.

A magyar közösségek számára az RMDSZ dominanciája meghatározó volt, hiszen sikerült megszerezniük a magyar szavazatok több mint 88%-át. Bár a kisebb magyar pártok, például az MPP és az EMNP, helyenként jelentős eredményeket értek el, az RMDSZ továbbra is a magyar politikai képviselet meghatározó ereje maradt.⁵⁶⁹

Az elmúlt három helyhatósági választás eredményei alapján a magyar közösség politikai képviselte jelentős regionális különbségeket mutatott Romániában. Az RMDSZ továbbra is domináns szerepet tölt be, különösen Székelyföldön és néhány partiumi megyében, ahol a magyar lakosság aránya jelentős. Az eredmények alapján megfigyelhető, hogy az RMDSZ képviselte stabilan fennmaradt, sőt bizonyos területeken erősödött is, miközben az EMSZ (Erdélyi Magyar Szövetség) és az MPP, mint alternatív pártok, csak korlátozottan tudtak érvényesülni.

Kovászna megyében az RMDSZ pozíciói stabilak maradtak. A polgármesterek száma az elmúlt három választáson változatlanul 34 maradt, míg a helyi tanácsi mandátumok száma

⁵⁶⁸ Autoritatea Electorală Permanentă hivatalos oldala. Elérhető: <https://www.roaep.ro/prezentare/>, letöltés ideje: 2025.12.11.

⁵⁶⁹ Illyés Gergely – Székely István Gergő (2016): Helyhatósági és parlamenti választások Romániában, 2016-ban. In: *Magyar Kisebbség*, 21. évf., 3–4. sz., 1–61.

folyamatosan nőtt, 332-ről 370-re. A megyei tanácsban szintén erős képviseletük van, amely 20-ról 22-re emelkedett. Az EMSZ és az MPP ugyan megjelent a választásokon, de nem tudtak jelentős eredményeket elérni.

Hargita megyében az RMDSZ dominanciája hasonlóképpen stabil maradt. A polgármesterek száma 47-ről 48-ra nőtt, míg a helyi tanácsokban elért mandátumaik száma jelentősen növekedett, 490-ről 631-re. Az EMSZ itt erősebben szerepelt 2020-ban, de 2024-ben visszaesett, és a megyei tanácsban csökkent a képvisellete. Ez a tendencia azt jelzi, hogy az RMDSZ továbbra is meghatározó erő maradt a megyében.

Maros megyében az RMDSZ eredményei kisebb ingadozásokat mutattak. Míg 2020-ban sikerült növelniük polgármesteri és helyi tanácsosi mandátumaik számát, 2024-ben visszaesés tapasztalható. A polgármesterek száma 39-ről 38-ra csökkent, a helyi tanácsokban elért mandátumaik száma pedig 451-ről 398-ra esett vissza. Az EMSZ 2020-ban megjelent a politikai palettán, de 2024-ben nem tudott jelentős eredményeket elérni.

Kolozs megyében az RMDSZ képvisellete vegyes képet mutat. Míg 2020-ban erősödött a helyi tanácsokban elért mandátumok száma, 2024-re mind a polgármesterek száma (9-ről 7-re), mind a helyi tanácsosok száma csökkent. Ez a visszaesés a magyar közösség kisebb arányával és a versenytársak jelenlétével magyarázható.

Bihar és Szatmár megyékben szintén érdekes tendenciák figyelhetők meg. Biharban az RMDSZ polgármesterei stabilan tartották pozícióikat, és a helyi tanácsokban elért mandátumaik száma is enyhén növekedett. Szatmárban a polgármesterek száma 2024-ben csökkent, de a helyi és megyei tanácsi mandátumok száma növekedett, ami a közösség aktív részvételét mutatja.

A kisebb magyar lakosságú megyékben, mint például Beszterce-Naszód, Brassó, Máramaros és Szilág, az RMDSZ kisebb mértékben van jelen. Ugyanakkor némi növekedés figyelhető meg a helyi tanácsokban elért mandátumok számában, ami azt mutatja, hogy a magyar közösségek ezeken a területeken is aktívak maradtak. A dél-erdélyi és bánsági megyékben, mint például Krassó-Szörény, Temes és Szeben, a magyar képviselet minimális vagy teljesen hiányzik.

Az RMDSZ továbbra is a magyar közösség fő képviselője, különösen Székelyföldön és a Partiumban, ahol a demográfiai többség biztosítja politikai erejét. Az EMSZ és az MPP időszakosan jelen voltak, de nem tudták megszilárdítani pozícióikat. A helyi és megyei tanácsokban elért eredmények növekedése pozitív irányba mutat, bár néhány megyében a polgármesteri tisztségek számának csökkenése aggasztó lehet. A magyar közösség képvisellete stabil, de további stratégiai tervezésre van szükség a kisebb megyékben és a nagyvárosi régiókban, hogy megerősítsék politikai jelenlétüket.

A romániai közigazgatási rendszer decentralizációjának és regionalizációjának elhúzódó folyamatai továbbra is hatással vannak a magyar közösségek képviseletére. Az RMDSZ és más magyar

érdekvédelmi szervezetek folyamatosan hangsúlyozzák a történelmi és kulturális szempontok figyelembevételének fontosságát a közigazgatási reformok során. A Székelyföld autonómiaigénye továbbra is napirenden van, de a központi kormányzat ellenállása miatt jelentős előrelépés nem történt.

A 2024-es romániai helyhatósági választásokon jelentős változások és eredmények születtek, amelyek alapvetően meghatározták az ország politikai viszonyait. Az országos részvételi arány 50,02% volt, amely meghaladta a 2020-as 46,62%-os részvételt, és illeszkedik a helyhatósági választások növekvő részvételi trendjéhez. A választások során a polgármestereket egyfordulós rendszerben választották meg, ahol a legtöbb szavazatot kapó jelölt nyert, függetlenül attól, hogy elérte-e az 50%-os küszöböt.

A PSD sikeresen növelte a polgármesteri pozíciók számát, és a szavazatok 34,74%-ával az ország legnagyobb pártjaként jelent meg ezen a téren, míg a PNL visszaesett a korábbi eredményeihez képest (29,07%). Az AUR (Románok Egyesüléséért Szövetség) először szerzett 30 polgármesteri tisztséget, ami jelentős előrelépést jelentett számukra. A megyei tanácsosi listákra leadott szavazatok alapján a PSD szintén domináns volt, 33,5%-os eredménnyel, őket a PNL követte 27,63%-kal. Az RMDSZ is jelentős sikereket ért el, a szavazatok 6,43%-át megszerezve.

A megyei tanácsok elnöki pozíciói tekintetében a PSD tovább erősítette pozícióit, a 2020-as 20-ról 24-re növelve mandátumainak számát, miközben a PNL 11-re csökkentette elnöki tisztségeinek számát (korábban 17). Ez az eredmény tovább erősítette a PSD fölényét a megyei politikai struktúrákban. Az RMDSZ a megyei tanács elnöki tisztségek közül 4-et szerzett meg, és a megyei tanácsosi listákon 506 659 szavazatot kapott, amely 125 ezerrel több, mint 2020-ban. Ez 104 mandátumot eredményezett, ami 12-vel több a négy évvel korábbi eredményénél.

A magyar közösség szempontjából az RMDSZ továbbra is domináns szerepet játszik, hiszen a magyar szervezetekre leadott szavazatok közel 96,4%-át megszerezte, ezzel megerősítve pozícióját. A kisebb magyar pártok, mint az EMSZ és az MPE (Magyar Polgári Erő), gyengébb eredményeket értek el, és az RMDSZ dominanciája tovább nőtt. Hargita és Kovászna megyében különösen erős eredmények születtek, ami az RMDSZ politikai mozgósító erejét mutatja.

A helyhatósági választások eredményei az önkormányzati pozíciók alakulása mellett a politikai erőviszonyok változására is rávilágítottak, különösen a PSD és az RMDSZ pozícióinak erősödése tekintetében.⁵⁷⁰

---

⁵⁷⁰ Illyés Gergely (2024): A 2024-es romániai európai parlamenti és helyhatósági választások eredményei. DOI: <https://doi.org/10.62153/ksz.2024.3.ig>, letöltés ideje: 2025.07.05.